54166

T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALI

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE CÜMLEDEN BÜYÜK BİRLİKLER ve BUNLARIN OLUŞUMUNDA TEKRARLARIN ROLÜ

54166

DOKTORA TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. COŞKUN AK

HAZIRLAYAN

KERİME ÜSTÜNOVA

BURSA - 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IV
KISALTMALAR VII

BÖLÜM I

GİRİŞ 1
1. Araştırmanın Doğrultuları 1
2. Çalışma Yöntemi 11

BÖLÜM II

1. Cümleden Büyük Birliğin Sınırları 14
Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı 91
2. Cümleden Büyük Birliğin Oluşması İçin Gerekli Koşullar 124
2.1. Gönderme Yoluyla Kurulan Bağ 124
2.2. Dede Korkut'ta Gönderme Yoluyla Kurulan Bağ 125
2.2.1. Gönderme Öğeleri 125
2.2.1.1. Öncül Gönderme Öğeleri 127
2.2.1.1.1. Zamirlerle Kurulan Bağlar 128
2.2.1.1.2. Sıfatlarla Kurulan Bağlar 137
2.2.1.1.3. Zarflarla Kurulan Bağlar 141
2.2.1.2. Ardıl Gönderme Öğeleri 144
2.2.1.2.1. İyelik Ekleriyle Kurulan Bağlar 145
2.2.1.2.2. Belirtme Durum Ekleriyle Kurulan Bağlar 148
2.2.1.2.3. Kişi Ekleriyle Kurulan Bağlar 150
2.2.1.2.4. Zaman Ekleriyle Kurulan Bağlar 154
2.2.2. Bağlaçlar, Edatlar Ünlemler 165
2.2.3. Tekrarlar 167
2.2.3.1. Ses Tekrarları 170

2.2.3.2. Ek Tekrarları 175
2.2.3.3. Sözcük ve Sözcük Öbeklerinin Tekrarı 179
2.2.3.3.1. Başta Tekrar 180
2.2.3.3.2. Sonda Tekrar 186
2.2.3.3.3. Ortada Tekrar 190
2.2.3.3.4. Kıvrımlı Tekrar 195
2.2.3.3.5. Karma Tekrar 196
2.2.3.3.6. Sözcük Çiftleri 198
2.2.3.3.6.1. İkilemeler 198
2.2.3.3.6.2. Üçlemeler 217
2.2.3.3.6.3. Dörtlemeler 219
2.2.3.3.7. Aynı Sözcük Alanına Giren Birimlerin Tekrarı 220
2.2.3.3.8. Anlam Benzerliği Olan Birimlerin Tekrarı 221
2.2.3.3.9. Karşıt Anlamlı Birimlerin Tekrarı 226
2.2.3.4. Anlamla İlgili Tekrarlar 230
2.2.3.5. Cümle Kuruluşlarının Tekrarı 235
2.2.3.5.1.Tam Tekrar 237
2.2.3.5.2. Eksik Tekrar 246
2.2.3.5.3. Ters Tekrar 248
2.2.3.6. Aşamalı Tekrarlar 254
2.2.4. Eksiltili Yapılar 270
2.2.4.1. Cümle Düzeyinde Eksilti 272
2.2.4.1.1. Cümle Düzeyinde Özne Eksiltisi 273
2.2.4.1.2. Cümle Düzeyinde Nesne Eksiltisi 275
2.2.4.1.3. Cümle Düzeyinde Tümleç Eksiltisi 275
2.2.4.1.4. Cümle Düzeyinde Yüklem Eksiltisi 279
2.2.4.1.5. Cümle Düzeyinde Tamlayan Eksiltisi 280
2.2.4.1.6. Cümle Düzeyinde Tamlanan Eksiltisi 280
2.2.4.1.7. Cümle Düzeyinde Yan Cümle / Cümlemsi Eksiltisi 281
2.2.4.1.8. Cümle Düzeyinde Temel Cümle Eksiltisi 281
2.2.4.2.CBB Düzeyinde Eksilti 282
2.2.4.2.1. CBB Düzeyinde Özne Eksiltisi 284
2.2.4.2.2. CBB Düzeyinde Nesne Eksiltisi 287
2.2.4.2.3. CBB Düzeyinde Tümleç Eksiltisi 289
2.2.4.2.4. CBB Düzeyinde Yüklem Eksiltisi 296
2.2.4.2.5. CBB Düzeyinde Tamlayan Eksiltisi 297
2.2.4.2.6. CBB Düzeyinde Tamlanan Eksiltisi 297

2.2.4.2.7. CBB Düzeyinde Yan Cümle / Cümlemsi Eksiltisi 298
2.2.4.2.8. CBB Düzeyinde Temel Cümle Eksiltisi 301
2.2.4.3. Üslûp Özelliğine Bağlı Eksilti 302

BÖLÜM III

1.Makro Metnin Oluşmasını Sağlayan Koşullar 307
2. Tablolar 317
3. CBB'lere Göre Metnin Kurgusu 367

BÖLÜM IV

1. SONUÇ 530
2. KAYNAKÇA 553
2.1. Makaleler 553
2.2. Kitaplar 569

ÖNSÖZ

Muharrem Ergin'in, Dede Korkut Kitabı'nın önsözünde, "*Türk Dilinin en güzel eserlerinden biri ve belki de birincisi, Türk kültürünün temel eserlerinden biri ve belki de birincisi*" diye tanıttığı Dede Korkut Hikâyelerinin Türk Edebiyatı için değeri, çeşitli çalışmalarla bilim adamları tarafından ortaya konmuştur. Fuat Köprülü, "*Türk Edebiyat'nın bütün ürünlerini terazinin bir kefesine, Dede Korkut'u da diğer kefesine koysanız, Dede Korkut ağır basar.*" diyerek az ve öz, en güzel biçimde yaptığı değerlendirmeyle artık söylenecek söz bırakmıyordu.. Bilim adamları tarafından yapılan bu tespitler, esere karşı yoğun ilginin duyulmasını sağlamıştır. Eserin varlığının ortaya çıkması ile hikâyeler gerek Türkiye'de, gerek Avrupada, Rusya'da, şimdiki Türk Cumhuriyetlerinde çeşitli alanlarda inceleme ve araştırma konusu olmuştur ve olmaya devam edecektir. Yıllardır incelenmelerine karşın, edebiyat, dil, sosyoloji, psikoloji, tarih vb. alanları kapsayan bu kültür hazinelerinin henüz her yönüyle ele alındığını, bunlarla ilgili tüm araştırma ve incelemelerin bittiğini söylememiz mümkün gözükmemektedir. İşte, bu düşünceden hareketle kendimizce eksik gördüğümüz bir yerden tutarak, Dede Korkut araştırmaları zincirine bir halka da biz eklemek istedik.

Dil alanında Dede Korkut'la ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Hikâyeler gramer bakımından irdelenmiş, ses, biçim özellikleri, sözcük türleri, cümle yapısı incelenmiş, ait olduğu devrin dil özellikleri ortaya konmuştur. Yine de bunların yeterli olduğunu söylemek doğru değildir. Özellikle cümle bilgisi çok daha az incelenmiş, eksik bırakılmıştır. Biz ise, eksikliğin farkında olmamıza rağmen cümleden büyük birimler üzerinde çalışmayı yeğledik. Çünkü cümle bilgisi az da olsa ele alınmıştı. Cümleden büyük birliklerin işlenmemiş olması, dilbilgisinin dile yaklaşımının, dille ilgili anlayışının değişmesi ve dili cümleler topluluğu olarak görme eğiliminin giderek artması, bu konu üzerine eğilmemizin temel nedenlerini oluşturmuştur.

Bu çalışmanın amacı, en büyük dil öğesi olarak benimsediğimiz cümleler birliğinin -CBB- sınırları olması gerektiğini, aynı kuruluştaki cümlelerin gelişmesinin çeşitli tekrarların sonucunda olduğunu, anlam ve biçim bünyesinin şemasının çeşitli özellikteki tekrar olayı ışığında açıklanabildiğini göstermektir. Sonuçta CBB'nin çeşitli cephelerinin olduğunu görüyoruz. Her şeyden önce CBB'nin bir içeriği, bir de biçimi vardır. İçeriği biçimden ayrı düşünmek mümkündür; ancak onları birbirlerinden ayrı olarak ele alıp incelemek olacak iş değildir. Çünkü CBB her iki özelliğe ait unsurların birleşip kaynaşması sonucunda ortaya çıkmaktadır, hayat bulmaktadır. Bu durumda CBB'yi gösterge olarak düşünürsek, onun göstereni biçimi; gösterileni ise içeriğidir diyebiliriz. Tıpkı Sauussure'nin dediği, bir kağıdın iki yüzü gibidirler, birbirlerinden ayrılmaları söz konusu olamaz. Diğer taraftan tekrarların dilin oluşumundaki rolünü gözler önüne sermeye çalışırken; tekrarı sevmeyen, ondan kaçan dilin nasıl tekrarlardan meydana geldiğine dikkat çekmek istedik. Bunlarla ilgili daha ayrıntılı açıklamalara, *Araştırmanın Amacı ve Çalışma Yöntemi* adlı bölümlerde yer verdik.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın doğrultuları, çalışma yöntemi ortaya konacak; ikinci bölümde ana hatlarıyla cümleden büyük birliğin sınırları belirlenmeye çalışılacak ve cümleden büyük birliğin oluşması için gerekli koşullar (gönderme öğeleri, öncül gönderme öğeleri, ardıl gönderme öğeleri, zamirlerle, sıfatlarla, zarflarla vb. kurulan bağlar) saptanacak. Tekrarlar gösterdikleri yapı ve biçim özelliklerine göre sınıflandırılacak (ses tekrarları, ek tekrarları, sözcük / sözcük öbeği tekrarları, cümle tekrarları , başta tekrar, ortada tekrar, sonda tekrar, kıvrımlı tekrar, aşamalı tekrar, anlamla ilgili tekrarlar), eksiltili yapılar (özne, nesne, tümleç, yüklem, tamlayan, tamlanan , yan cümle / cümlemsi, temel cümle eksiltileri, üslûp özelliğine bağlı eksilti) incelenecek. Üçüncü bölümde ise makro metnin oluşmasını sağlayan koşullar irdelenecek ortak özellikler tablolarla gösterilmeğe çalışılacak ve Dede Korkut Hikâyelerinin CBB'lere göre yeniden kurgusu yapılacaktır. Dördüncü bölüm sonuç ile kaynakçaya ayrılacaktır.

Kaynakçada yer verdiğimiz eserleri, makaleler ve kitaplar olmak üzere iki grupta topladık. Gerek dille, gerek Dede Korkut'la ilgili çalışmaları bu bölümlerde birlikte vermeyi uygun gördük. Dille ilgili olarak çalışmamızda gösterdiğimiz kaynaklar, bizzat gördüğümüz, yararlandığımız, ya da dipnotlarda belirttiğmiz eserlerdir. Yararlanmadığımız hiçbir kaynağa yer vermedik. Ancak aynı şeyi Dede Korkut'la ilgili çalışmalar için söyleyemeyeceğiz. Dede Korkut Hikâyeleri üzerine hem halk edebiyatı, hem dil alanında yapılmış olan ve künyesine ulaşabildiğimiz bütün eserleri çalışmamıza almayı amaçladık, bir arada bulunmalarını arzu ettik. Ayrıca Türk Cumhuriyetlerinde yapılan Dede Korkut'la ilgili çalışmalardan ulaşabildiklerimizi de Türkiye'de yapılan çalışmaların arasına katmak istedik. Bunlar içinde en çok Azerbaycan'da yapılan çalışmalara ulaşabildik. Ne var ki, yurt içinde ve yurt dışındaki eserlerin hepsini görmemiz söz konusu bile değildi. Bunların gerek sayılarının çok oluşu, gerek halk edebiyatı alanında yapılanların bizim konumuzla doğrudan çok ilgili olmayışları ve ulaşma güçlükleri bizi engelleyen etkenler olmuştur. Diğer taraftan dille ilgili yapılan çalışmaları görmeğe daha çok çaba sarfettik; ama yine de hepsini bizzat gördüğümüzü söyleyemeyeceğiz. Şunu hemen belirtmeliyiz ki, Dede Korkut Hikâyeleri halk edebıyatı alanında daha çok işlenmiştir.

Çalışma süresince bir takım güçlüklerle karşılaştık. Önümüzde dilbilgisinde denenmemiş bir konu vardı. Özellikle alanda bize yol gösterecek, örnek teşkil edecek bu tür bir çalışmanın olmayışı, konunun dilbilgisinde pek işlenmeyişi -dilbilimde bile sınırlı sayıda örneğinin oluşu- büyük sıkıntı yaratmıştır. Şundan eminiz ki, geleneksel dilbilgisinin dile olan yaklaşımı artık değişmektedir. Artık dil, cümleler topluluğu olarak görülmektedir. Eğer dilbilimde cümleden büyük birimler inceleniyorsa, bunlar neden dilbilgisinde incelenmesin? İşte, en büyük güçlük, burada başlıyordu.

Karşılaştığımız güçlükleri kendi çabımızla çözmeğe çalıştık. En büyük sıkıntıyı ise, cümleden büyük birliklerin sınırlarını çizip metnin kurgusunu yeniden yaparken yaşadık. Kimi CBB'ler kesin çizgilerle diğerlerinden ayrılırken, kimi CBB'ler aynı kolaylığı göstermiyor, kararsız kalmamıza yol açıyordu. Tereddütte kaldığımız CBB'lerin sınırlarını olabildiğince, dilin verdiği imkânlar ölçüsünde belirlediğimiz kurallara uygun biçimde çizmeğe çalıştık. Metinlerin sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçirilmeleri , üstelik ortaya çıkışları ile yazıya geçiriliş arasındaki uzun zaman farkı, bazı birimlerin

-sözcük, cümle vb.- eksik kalabileceğini, yazıya geçirilemediğini, bunların da CBB'nin sınırlarını çizmeyi güçleştirdiğini düşündürmektedir.

CBB'lerin bir kısmı oldukça uzun, çok yer kaplayan türdendir. Örneklendirmeye pek elverişli değillerdir. Aynı türün kısa örneklerini çok yer kaplamasınlar diye tercih ettik ve uzun CBB'lere mecbur kalmadıkça yer vermedik. Ayrıca her CBB'yi bir kez kullanmağa özen gösterdik. Çok özel türlerin dışındakileri birden fazla kullanmamağa gayret ettik.

Karşılaştığımız diğer bir güçlük de, sözcüklerin seçiminde oldu. Üzerinde çalıştığımız konunun dilbilimde irdelenmesi, kaynaklarımızın büyük bölümünün dilbilimden sağlanması, her bilim adamının kendi terminolojisini yaratması, kullandığımız dil konusunda bizi zaman zaman ikilemlere düşürdü. Dilbilimdeki kimi terimleri kullanma zorunluluğunun ortaya çıkışı, sözcük seçiminde bizi epey zorladı. Yine de doğal dil akışımızın dışına çıkmamaya, her zaman kullandığımız sözcüklerle, doğal kalmaya özen göstererek çalışmamızı sürdürmeğe gayret ettik.

Dilbilgisinde daha önce işlenmemiş bir konu üzerinde çalışmak, bizim için hem avantaj, hem dez avantaj olmuştur. Avantaj olmuştur; devamı gelecek önü açık bir bir çalışma niteliği taşıması, bu konuda yapılacak çalışmalara öncülük edebileceğidir. Dezavantaj olmuştur; ilk olmanın verdiği bir takım eksikliklerin, istenmeden yapılan kusurların olabileceğini gündeme getirecektir. Yöntemimizi kendi aklımızın ve mantığımızın emrettiği tarzda belirlerken, atlayacağımız şeylerin olmaması için azami çaba gösterdik. Elimizin erdiğince eksik bir şey bırakmamağa, belirlediğimiz kuralları uygulamağa özen gösterdik. Şuna inanıyoruz ki, zamanla bu tür çalışmalar artacak, yöntemi oturacak ve yaptığımız şey, o zaman daha anlamlı olacak.

Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde çalışırken, Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabını kendimize temel aldık. Metnin okunuşu ile ilgilenmeden hazır metin üzerinde çalışmamızı sürdürdük. Hikâyelerin Türk Edebiyatındaki yeri, önemi, metnin ortaya konuşu bizden önceki çalışmalarda yeterince ele alınıp incelendiğinden, çalışmamızı bunların devamı olabilecek nitelikte sürdürmeyi amaçladık ve eserin bu yönü üzerinde durmadık.

Büyük bir emek ve çok uzun süren çalışmalar sonunda ortaya çıkan bu araştırmadan beklediğimiz tek şey, amacına ulaşması, Türk dili araştırmalarına az da olsa katkıda bulunması ve bu çalışmanın devamının getirilmesidir. Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde çalışma düşüncesi aşılayan, bu konuda bize yol gösteren aynı zamanda fikir babası olan Azerbaycanlı bilim adamı Sayın Prof. Dr. Kemal Abdullayev'e ve her türlü çalışma kolaylığını sağlayan, cesaretlendiren, büyük bir sabırla yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Coşkun Ak'a gönül borcum büyüktür. Kendilerine teşükkürlerimi sunmaktan büyük bir zevk ve mutluluk duymaktayım.

Kerime ÜSTÜNOVA

BURSA 1996

KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
bkz.	: bakınız
CBB	:cümleden büyük birlik
C.	: cilt
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
E.Ü.	: Ege Üniversitesi
hzr.	: hazırlayan
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
m.m.m.	: mini mikro metin
No.	: numara
s.	: sayfa
S.	: sayı
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDD	: Türk Dili Dergisi
TDED	: Türk Dili Edebiyatı Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
vb.	: ve bunun gibi
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
yay.	: yayınları
BAMSI	: İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldügi Boy
BASAT	:Basat Depegözi Öldürdügi Boy
BEGİL	: Begil Oğlı Emrenün Boyı
BEYREK	:Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı
BUĞAÇ	:Dirse Han Oğlı Buğaç Han Boyı
DUMRUL	:Duha Koca Oğlı Delü Dumrul Boyı
MUK.	:Mukaddime

SALUR	:Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy
SEGREK	:Uşun Koca Oğlı Segrek Boyı
TURALI	:Kanlı Koca Oğlı Kan Turalı Boyı
URUZ	:Kazan Big Oğlı Uruz Bigün Tutsak Olduğı Boy
URUZ [1]	:Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkarduğı Boy
YİGENEK	:Kazılık Koca Oğlı Yigenek Boyı

GİRİŞ

1.Araştırmanın Doğrultuları

Dil tek tek sözcüklerden oluşan bir bildirişme aracı değildir. Birbirleriyle çok sıkı ilişkiler kuran, birbirleriyle değerlenen birimlerin oluşturduğu bir dizgedir.

> *"Dil;bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyülü bir varlıktır."*[1]

Dilin bütün birimleri, birbirleriyle sıkı ilişkili ve birbirlerini bütünler biçimde görev üstlenmişlerdir. Ayrıca dil, anlam bakımından da bir bütün olarak işler. Genellikle birden çok öğeyle ve bu öğeler arasındaki ilişkilerden yararlanarak işlevini yerine getiren bir dizgedir dil. O halde dili oluşturan birimleri tek tek ele alıp bunları çeşitli açılardan incelemek günümüzdeki gelişmeler açısından doğru olmaz bize göre.

> *"Tümceler tarih boyunca çeşitli dilbilgisi yöntemlerine göre değişik şekillerde incelenmiştir.Örneğin: geleneksel dilbilgisi, söz bölükleri, özne ve nesne gibi sözdizimsel işlevleri tümce içindeki anlamları yönünden incelemekte ve bunların tümce içindeki diğer kuruluşlarla olan ilgiler konusuna pekdeğinmemektedir. Bu nedenle geleneksel dilbilgisi, tümcenin değişik görevler yüklenebilen birimlerini bir sistemin parçaları olarak değil, kendi içinde değerlendirmesi açısından eleştirilmektedir. Diğer taraftan yapısal dilbilgisi dili bütün dil öğelerinin birbiriyle ilişkide olduğu bir sistemler bütünü olarak görmektedir."*[2].

Geleneksel dilbilgisinin dile yaklaşımı, dille ilgili anlayışı artık değişmekte ve bu alandaki çalışmalar her geçen gün büyük bir hızla artmaktadır. Dili bir cümleler topluluğu olarak görme eğilimi giderek fazlalaşmaktadır. Günümüzde dilbilim ve özellikle onun bazı alanlarında, artık cümle temel birim olarak ele alınmakta, dil adı verilen kurumun temeli cümleye dayandırılmaktadır. Ancak dilbilim, yalnızca cümleye yönelik çalışmalar yapmıyor, bugün cümle üstü birimlerle uğraşan bir bilim dalı haline gelmiştir. Dili cümle üstü birimlerle inceleme ihtiyacı da, söylem çözümlemesi, metin çözümle-

---

[1] Aksan Doğan, Her Yönüyle Dil I, Ana Çizgileriyle Dilbilim, s. 13

[2] İnce Işıl, Türkçenin Çekirdek Tümcelerindeki Kurucu Yapılara Üretimsel-Dönüşümlü Dilbilgisi Açısından Bir Yaklaşım, Dilbilim Araştırmaları 1991, s.43

mesi denilen çalışma alanlarını doğurmuştur.

Cümle üstü / cümleler arası çözümlemelerde öncü çalışmalar daha sınırlı bir yaklaşımla sürdürülmüştür. Metnin yapı / dilbilgisi özellikleri temel kurucu öğeler olarak görülmüş, metnin aktardığı anlam da yalnızca dil / dilbilgisi açısından değerlendirilmiştir. Asıl amaç yüzey yapı ilişkileri ve bağlantı öğelerinin biçim bakımından açıklanmasıydı. Metin ancak daha sonraki, ikinci dönem adı verilen dönemdeki çalışmalarda oldukça geniş açıdan ele alınmıştır. Dil birimleri yalnızca biçim özellikleriyle değil; içerdikleri anlamlar, aktardıkları dil içi ve dil dışı ilişkiler bakımından incelenmiştir. Yüzey yapıda görünmeyen, ancak derin yapıda kurulan ilişkilerin niteliği önem kazanmıştır. Son yirmi-yirmi beş yıldır beliren metin dilbilim alanında, inceleme yönteminin temelinin konuşulan ve yazılan dilde *sözce* adı verilen bir söz zinciri bölümü oluşturmakta, kendi içinde bir bütün olan sözcelerde yer alan cümleler, sözceyle olan bağımlılığa ve onunla ortaya koydukları bağlama göre değer kazanmaktadırlar. Böylece bir cümleyi kuran öğeler arasındaki ilişkilerden çok, bir açıklamayı, bir bildiriyi belirleyen bütün cümleler arasındaki ilişkilere önem verilmiş oluyor. Dildeki bütün birimlerin anlam açısından incelenmeleri, onların bu çok çeşitli kullanımlarının ve özelliklerinin aydınlatılmasına, dolayısıyla dili büyülü, gizler dolu bir yapıya dönüştüren niteliklerin ortaya konmasına yarayacaktır

Biz de dilbilimde yapılan çalışmaların benzerini geleneksel dilbilgisinde yapmayı, bilinen bir şeyi yeni bir alana uygulamayı amaçladık. Bu çalışma, cümleler arası bağlantıyı ortaya koymaya yöneliktir. Dolayısıyla cümlelerin nasıl bölümlendiğini değil; bunların birbirine nasıl bağlandığını ve bir bütünü nasıl oluşturduğunu araştırmaya dayanan bir yaklaşımdır.Cümleler arası bağlantının nasıl oluştuğunu, yüzey yapıda ve derin yapıda cümlelerin birbirleriyle nasıl ilişkiye girdiğini, bu ilişkiyi sağlayan biçim özelliklerini belirlemeye çalıştık. Çalışmanın inceleme malzemesini DEDE KORKUT HİKÂYELERİ (mukaddime ve on iki hikâye) oluşturacaktır. Cümleler ya da cümle parçaları arasındaki yapı benzerliklerini, cümleler arasındaki anlam benzerliklerini bir araya getirerek öbekler oluşturmak; *" Cümleden büyük birlik"* diye adlandırıp kısaca ***"CBB"*** biçiminde göstereceğimiz bu öbeklerin aralarındaki bağlantıyı gün ışığına çıkarmak; bu yolla metne (hikâyelerin herbirine), metinden de bütüne yani Dede Korkut Hikâyelerinin tümüne, makro metne ulaşmaktır çalışmanın amacı. CBB'lerde görülen bağlantılar, yalnızca sözcüklerin bileşimindeki ya da dilbilgisi yapısındaki benzerliklerden kaynaklanmıyor. Bağlantılar, aynı zamanda çok ince anlamsal yorumun da ürünüdür.

Çalışmamızda CBB adını verdiğimiz anlamlı cümleler topluluğu dilbilimde *metin, söylem, sözce, dilce* gibi değişik terimlerle karşılanmaktadır. Önce bunlara açıklık getirmekte yarar görüyoruz.

> *" Metin ile tümce aynı düzlemde tasarlanamaz. Çünkü metin, birden fazla tümcenin yanyana gelmesiyle oluşan paragraf olarak düşünülemez, çünkü metin, bir tek cümle de olabilir, tüm bir kitap da, bir film de ,bir senfoni de, bir resim de. Metin dil öğesiyle özdeşleştirilmemesi gereken, ama dil dizgesiyle bağıntılı olan bir başka dizge oluşturur. Bu hem benzerlik hem de bitişiklik bağıntısıdır.Benzerlik bağıntısıdır, çünkü*

her ikisi de doğal dili kullanır; bitişiklik bağıntısıdır, çünkü her metin içinde en az bir tümce vardır."[3]

Mustafa Aksan-Yeşim Aksan. " Metin Kavramı ve Tanımları " adlı çalışmalarında dilbilimcilerden derledikleri çok sayıda metin tanımına yer vermiş, metnin özelliklerini ortaya koymuşlardır.

"Tümce ötesi / tümceler arası, dil ilişkilerini çalışan iki temel alanın ,söylem çözümlemesi ve metin dilbilimin, bir ve aynı alan mı olduğu; benzerliklerinin mi yoksa farklılıklarının daha belirgin / belirleyici olduğu; hangisinin bir diğerini de kapsadığı ya da bir alt alanı olduğu henüz bu alanlarda çalışan herkesçe kabul edilebilir yanıtların verildiği sorular değil. Değişik yaklaşımlar bu sorulara birbirinden oldukça farklı yanıtlar veriyor."[4]

"En tutucu bakış açısından bakıldığında bile söylem ya da metnin tümceden daha karmaşık bir yapıda olduğu, dolayısıyla böylesi bir nesnenin tek bir kuram ya da yaklaşım çerçevesinde çalışılmasının olanaksız olduğu görülür.Kaldı ki söylem ya da metinden daha küçük dil birimlerinin çözümlenmesi için de aynı durum geçerlidir."[5]

Makalede metin ve söylemin aynı alana verilmiş farklı akademik adlar olduğu belirtiliyor.

" Bugün metin tanımları önerenler olduğu kadar, tanım geliştirmenin olanaksız olduğunu kimi zaman da gereksiz olduğunu öne süren araştırmacılar var. Tanımların değerlendirilmesinde de farklı yaklaşımlar var."[6]

Bir kısım araştırmacı yalnızca metin terimini, bir kısım araştırmacı yalnızca söylem terimini, bir kısım araştırmacı da metin ve söylem terimlerini eşanlamlı ya da farklı kavramlar olarak kullanmaktadır. Araştırmacılar dilin dağınık sözcükler, ya da cümlelerden çok "bağıntılı bir söylem" biçiminde kullanıldığını ve söylemin tek bir sözcükten on ciltlik bir kitaba kadar değişik boyutlarda olabileceğini belirtirler. Bu görüşü 1952 yılında ortaya atan Zellig S. Harris olmuştur.

" Harris'in dilbilim çalışmalarını tümce ötesine taşıma önerisi daha sonraki yıllarda gerek geliştirdiği sağlam kuramsal çerçevesi, gerekse dilsel olguları açıklamada kazandığı büyük başarı sayesinde (kendi amaçladığı anlamda) dönemin dilbilim

---

[3] Kıran Ayşe Eziler, Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri, Dilbilim Araştırmaları 1990, s.51
[4] Aksan Mustafa - Yeşim, Metin Kavramı ve Tanımları, Dilbilim Araştırmaları 1991, s.90
[5] age s.91
[6] age s.92

çalışmalarında belirleyici olan üretimci-dönüşümsel modelin tümce merkezli yaklaşımının benimsenmesiyle güme gider. Couldhard'ın (1977) belirttiği gibi üzerinden yirmi yıl geçmesine karşın kimse Harris'in yöntemine ve önerilerine rağbet etmez, çünkü böylesi bir çalışma ile " ilginç " sonuçlar elde edemeyeceğine inanır dilbilimciler. Amerikalılar ilginç bulmasa da Alman dilciler tümce ötesine gitmede kararlı davranırlar. Özellikle Hartmann ve öğrencilerinin 1960'ların ortalarında yürüttüklere kimi çalışmalar, metinbilime yönelik ilk çalışmaları oluşturur. Vitacolanna (1988) Hartmann'ın 1964'te yazdığı " Text, Texte, Klasse von Texten " başlıklı makalesini metinbilim başlangıcı olarak kabul eder. Yine aynı dönemlerde ilk metin tanımlarından birini öneren Koch'a göre "Bir bütünsellik anlatacak biçimde zamanda ve uzamda düzenlenmiş her tür tümce dizilimi metin olarak düşünülecektir."[7]

Makalede yer alan metin tanımlarından bir kısmını sıralamayı sürdürelim;

" Dilde düzenlenmiş biçimler metindir. " [8] ,

" Metinlerin yapısını belirleyen " değiştirim " ilkesidir. Metni anlamlı bütün yapan ardarda ve birbiri yerine kavramlarıdır. Değiştirim ilkesi yalnızca dilbilgisel birimleri değil aynı zamanda örtük olarak anlamlı derin yapıyı da çağrıştırmaktadır. Metin ve söylemin yalnızca soyut bir dil birimi olmadığı ve buna bağlı olarak yapısal pek çok özelliklerinin de neden öyle oldukları ancak bildirişim boyutunun kazanılmasıyla anlaşılır."[9] ,

Metin çözümlemelerinin amacı cümle dizilerinin dilbilgisi yapılarını ve beraberinde içerdikleri anlam ilişkilerini ortaya çıkarmakdır.

" Metni tümce üstü birim ya da tümce dizisi olarak düşünen biçimsel tanımlar metinlerin bildirişim niteliğini gözardı eder. Metin ve metin olmayan arasındaki ayrım, bildirişim ortamında insanların edimleri, eğilimleri, tavırları ve yaklaşımları açısından değerlendirilmelidir. Biçimsel özellikler ancak bağlamdan soyutlanmış, bildirisi olmayan metinleri açıklayabilir. Bildirişim değeri olan metin, ancak insanların bildirişimsel davranışları ve tavırlarıyla değer kazanır ve metin olur."[10]

"Metin ile sıradan tümce dizisi arasındaki ayrımı belirlemeye çalışırsak, met-

---

[7] age s.92-93
[8] age s.93
[9] age s.94
[10] age s.95

nin kurucu tümceleri arasında bağıntısallığın bulunduğunu söylemek yeterli olacaktır. Kabaca metin bağıntısallığı olan tümceler dizisidir denilebilir."[11]

" Metin, dil ilişkilerinin toplumsal, kültürel sonucudur. Bu dil ilişkilerinin yapısı salt mantıksal terimlerle açıklanmaz."[12]

" Metin genellikle dilsel bütün olarak tanımlanır. Bu kavram değişik biçimlerde sunulmuştur:

a .Yalnızca tek bir tümceden oluşmayan, birden fazla tümce içeren dilsel bütün metindir.

b .Belirli metin oluşturma ilkelerine göre yapılanmış dilsel bütün. adılların birbirleriyle olan ilişkileri belirleyen bir dilbilgisel bağıntısallığın varlığını gösterir.

c : Açık bir amaç ve bunun alıcı tarafından anlaşılmasını sağlayan ya da her defasında algılanabilir bir sözeylem içeren dil bütünlüğü metindir. Böylelikle metnin kendi kendine yalın bir metin biçimi oluşturması gerekir. Her şeye karşın metin kavramını çözebilmek için, metni dilbilgisi ve yazım kurallarından ayrı düşünmek, edim kavramı olarak görmemiz gerekir."[13]

" Metin kavramı dil göstergelerinin ya da gösterge bütününün bağıntısal biçimdeki dizilimidir: Bu göstergeler başka hiçbir biçimde (metinde olduğu gibi) dilsel bütünlülük kuramazlar. Metin daha geniş bir dil bütünlüğü içinde belirlendiği için onu yalnızca bir dil nesnesi olarak tanımlayamayız. Metin her zaman bir bildirişim durumu içinde ele alınmalı; durağan, diğer öğelerle etkileşimden soyutlanmış olarak düşünülmemelidir."[14]

" Metni dilsel açıdan ele aldığımızda birbirine yakın üç temel anlamından söz edebiliriz:

a.. Genel anlamda dil kullanımında , metin sözün bir görünümüdür. Gündelik dildeki anlamıyla herkes metni tanımlayabilir, bu da tanımlamada geniş bir özgürlüğü ve aynı zamanda kişilerarası bir uyumu da beraberinde getirir.

b. (a) dan daha soyut bir anlamı vardır. (Farklı metin türlerinin) gerçekleşmelerine değişik açılardan bakılabilir, özdeş ya da farklı oldukları söylenebilir. Bu anlamda bakış açıları metin türlerini üretim yollarını sınıflandırabilir.

c.Daha da soyut bir anlam içerir.(Bu anlamda) metin için sorulacak soru şudur: Tüm metinlerde ortak olan ya da olması gereken özellikler nelerdir? Metin oluşum-

---

[11] age s.96
[12] age s.96
[13] age s.96
[14] age s.96

larındaki değişmezlikler nelerdir?

Her üç anlamda da metin, dilbilimin araştırma nesnesidir. (a) anlamında metin sözün dilbilimsel nesnesi;(b) ve (c) anlamında (a) dan farklı olarak yalnızca metindilbilimin nesnesi olabilecek kendine özgü bir nesnedir, tıpkı dilin dilbilimin nesnesi olması gibi."[15]

Kimi araştırmacılar metin terimini gündelik dildeki kullanıma yakın bir anlamda yani teknik ya da yarı teknik olmayan biçimde kullanıyorlar. Örneğin;

" Dilde gerçek bir sözce oluşturan sözcükler dizisi.",

" Gündelik dil davranışının sesbilimsel yazıya dönüştürülebilecek her ürünü.",

" İster yazılı ister sözlü her boyuttaki konuşma uzatımı metindir."[16]

Kimi araştırmacılar ise metin terimini dilbilimin teknik terimi olarak ele alıyor ve metnin bütüncül olma özelliği üzerinde duruyorlar. Örneğin;

"Hangi uzunlukta olursa olsun yazılı ya da sözlü her bölüm birleşik bir bütün kurar.",

" Yalnızca hiyerarşik bir öğeden oluşmuş dil bütünlüğü.",

" Bildirişmede anlamlı duraklamalarla sınırlandırılmış büyük bütünceler, bildirişim durumdaki metin.",

" Birden fazla tümce içeren her birim.",

" Dil sözceleriyle söylem olarak gerçekleşen temel dilbilimsel birim. Yeniden verilen tanımıyla" genellikle söylem olarak bilinen birimin üzerine kurulu olduğu soyut kuramsal yapı."

"Tamamlanmış dilsel anlatım."[17]

---

[15] age s.97
[16] age s.97
[17] age s.97

Metin tanımlarının bir kısmında metin kavramının kurucu özelliği yani bağlantı kurma yönü ön plana çıkarılıyor. Örneğin;

" Bağıntısal tümce dizisi. ",

" Bağıntılı ve birbirini tanımlayacak biçimde düzenlenmiş dil birliklerinin belirlenmesiyle oluşan dilsel anlatım. ",

" Metinler genellikle bilinçli ve denetimli olduğu söylenebilecek yazınsal oluşumların ürünleridir. Belirgin bir başlangıçları v e sonları, bir tür içkin bağıntısallıkları ve bütünlükleri vardır. "[18]

Metin tanımlarının bir kısmında ise metin kavramının bildirişim işlevi vurgulanıyor. Örneğin:

"Bir bağlam durumunda bütün olarak işlev gören işlemsel her tür dil bölüğü bağıntısal tümce kümesi.metnin yapılanması ve gerçekleşmesini sağlar. ",

" Metin = toplumsal bildirişim ilişkisi için işlevsel düzenlilik oluşturabilme biçimidir. "[19]

Anlambilim özelliklerinin vurgulandığı metin tanımları;

" Dildeki temel anlam birimi duruma bağlı anlam düzenlenmesinin bir birimi bağlamda anlamın sürekliliği. "[20]

Bazı tanımlarda ise metinler gösterge olarak veriliyor. Örneğin;

" Bildirişimde ortaya çıkan bildirişim göstergelerinin tümü. ",

" Bir metin genel olarak, bir dilsel göstergedir, hatta birincil önemi olan bir dil göstergesidir. ",

" Metin bildirişim amaçlı kullanılan farklı karmaşıklık düzeyi olan dil göstergelerinin belirli ilkelere göre dizilmiş bölümlerin oluşturduğu bütündür. " [21]

---

[18] age s.97
[19] age s.98
[20] age s.98
[21] age s.98

Michel Arrive, " Söylem, anlatı ve bunlar arasındaki ilişkilerin meydana getirdiği bütüne metin denir." diyor. (Le Langage s. 273) Metin adı verilen bütünü iki temel unsurun oluşturduğunu anlıyoruz bu cümleden. Burada söylem ile, sesbirimden cümleye kadar metinde görünen dilbilim birliklerinin zincirlenmesi kastediliyor. Anlatı ise farklı işlevleri olan birlikler arasında kurulmuş ilişkiler bütünü olarak tanımlanıyor. Anlatı, kullanılış yerine göre farklı işlevlere bürünebiliyor: a. Anlatı sözceyi karşılayabilir, b. Anlatı söylemin konusu olan olayların ardarda gelişini ve onlar arasındaki ilişkileri belirtebilir, c. Anlatı birinin naklettiği bir olayı belirtir bir hususu dikkatlere sunabilir.[22]

Bu tanımları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde ortaya şu çıkıyor: Demek ki, a.Her metin farklı parçaların birleşmesi sonucu oluşur. Bu parçaların birbirleriyle ilişkisi cümledeki kuruluşu düşündürecek türdendir. Ancak iki düzenleme tarzı birbirinden farklıdır. O halde metin, bir cümle ya da cümleler topluluğudur. b. En küçük metin birimi cümledir. Cümlelerin bir araya getirilmesiyle daha büyük metinler oluşmaktadır. c. Metindeki cümle sayısı sınırlanamaz. ç. İletişimi sağlamak üzere oluşmuş dil birimidir. d. Her metin bir iletişim aracıdır. e. Metin bir dil ürünüdür. f. Ancak, yalnızca soyut bir dil birimi değildir (yalnızca derin yapısı olan), aynı zamanda yapı özellikleri olan biçimsel bir birimdir. g. Metin birleşik bir bütündür. ğ. Metni oluşturan birimler arasında çok sıkı iliş ki vardır. Bu ilişki hem somut hem de soyut ilişkidir. h. Metin kendine özgü, cümlelerde gerçekleşen bir anlam birimidir. ı. Her metin beraberinde yazılı ya da sözlü bir söz zenginliği getirir. i. Her metnin üç görüntüsü vardır: a. Sözel görünüş, b. sözdizim görünüşü, c. anlam görünüşü.

Yukarıda alıntıladığımız tanımların büyük bir bölümü metne yönelikti. Bir de bu tanımların dışında söyleme ve sözceye yönelik olanlar, aralarındaki incecik ayrımı ortaya koyan tanımlar var.

" Söylem terimi sözlü ortamı, metin terimi ise yazılı ortamı anlatır."[23]

" Metin tümce birliklerinden oluşmuş bir bütündür. Bu bakış açısının temelinde parçadan bütüne gitmek yatar."[24]

" Tümceler birleşerek metinleri oluşturur ve tümceler arası ilişkiler dilbilgisel bağlantıların görünümleridir, sözceler birleşerek söylemleri oluştururlar ve aralarındaki ilişkiler söylem bağıntısallığının görünümleridir."[25]

" Metin bizim yorumuza göre tümcelerde oluşan değil; tümcelerde gerçekleşen bir anlam birimidir."[26]

---

[22] Aktaş, Şerif: Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, s. 48-49
[23] Aksan Mustafa - Yeşim: Metin Kavramı ve Tanımları, Dilbilim Araştırmaları 1991, s.98
[24] age s.99
[25] age s.99
[26] age s.100

"...ben sözel, karşılıklı etkileşimli söylemi tartışıyorum tüm söylemlerde ortak olan bu yaratıcı sürecin, aslında söylemi metinden ayıran belirleyici özellik olduğu unutulmamalıdır."[27]

" Metin, birleşik bir bütün oluşturan yapılandırılmış dilsel anlatımlardır; söylem ise dilsel (ya da diğer) davranışlarla açığa çıkan yapılandırılmış olaydır."[28]

" Özne ile nesne arasındaki ilişki bir temel yapı, göstergebilimsel terimle bir temel sözce oluşturur.Temel sözce, bir özne ve bir yüklemden oluşan tümce gibi dizimsel bir yapı oluşturur, birbaşka deyişle tıpkı öznesi ve yüklemi dizimsel bir bağıntı ile birbirine bağlanan bir temel cümle gibi, temel sözce de bir özneyle bir nesnenin oluşturduğu mantıksal ilişki ile birbirine bağlıdır. Ancak tümcenin öğeleri arasındaki ilişki yüzey yapıda, temel sözce öğeleri arasındaki ilişki ise içerik düzlemindedir."[29]

"Bir sözce birden çok tümceden oluşabilir.Böyle bir durumda sözce ne anlam ne de geleneksel dilbilgisi açısından birliktelik göstermeden daha büyük bir birim içinde toplanan çeşitli dilsel biçimleri içerir. Örneğin; Nasılsınız? Güzel bir gün. Bugün öğleden sonra tenis oynayacak mısınız? gibi . Bu üç biçim arasında gerçek bir bağ olsa bile, söz konusu biçimleri daha geniş bir biçim olarak bir arada tutan herhangi bir dilbilgisel ilişki yoktur.Bu sözce üç tümceden oluşmaktadır.

Herhangi bir sözcedeki tümcelerin şu yolla belirlendiği açıktır:Her tümce, herhangi bir dilbilgisel yapıyla daha büyük bir dilsel biçim içine girmeyen bağımsız bir dilsel biçimdir.Yine de pekçok dilde, belki de tüm dillerde çeşitli düzenbirimler tümceyi belirler ve ayrıca değişik tümce türleri ayırt eder."[30]

" Bir sözce, bir kişinin susmasından önceki ve sonraki herhangi bir konuşma bölümüdür. Genel olarak sözce, "tümce" ile özdeş değildir. Çünkü birçok sözce, tek bir sözcükten, dizilimlerden eksik tümcelerden oluşabilir. Sözcelerin büyük bir çoğunluğu herhangi bir yerde gerçekleşen bütünlenmiş sözcelerle dilbilimsel açıdan eşdeğer olan bölümlerden oluşmuştur."[31]

Bütün bu tanımların ışığında biz "metin" terimini yeğledik. Dede Korkut Hikâyeleri sözlü

---

[27] age s.100
[28] age s.100
[29] Zeyrek Deniz, Göstergebilim, Söylem Çözümlemesi ve Anlatı İncelemesi, Dilbilim Araştırmaları 1991, s.106
[30] Vardar Berke, XX.yy. Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler), Tümce Türleri, çev. Ş. Ozil, s.75
[31] age Yöntemsel İlkeler, Zellig s. Harris, çev. Ş. Ozil, s.223

edebiyat ürünüdür, sözlü anlatı türüne girerler; yazarı belli değildir. Anonimdir, sonradan Türkçeyi çok iyi bilen biri ya da birileri tarafından yazıya geçirildiği düşünülmektedir.[32] Ancak biz, bugün onların yazıya geçirilmiş biçimleri üzerinde çalışıyoruz. Yani yazı ortamında değerlendiriyoruz. Onun için "metin" teriminin isabetli olacağı düşüncesindeyiz.

Dede Korkut Hikâyeleri bir geçit dönemi ürünleridir. Dilinin sözlü edebiyattan yazılı edebiyata, dilin gelişmemiş biçiminden [33] gelişmiş biçimine geçiş dönemine ait olması; dilbilgisi yapılarının oturuşmaya başladığı bir devrenin öncesini ve sonrasını içermesi; her iki dönemin özelliklerini taşıyan bir platform olması bakımından araştırmamıza konu olmuştur. Öyle bir platform ki, hem geçmişin sonunu, hem de gelecek dönemin başlangıcını görebileceğiz. Araştıracaklarımız hem Eski Türk Yazıtlarında var olanlar, hem de sonraki dönemlerde Dede Korkut'un izini yansıtacak eserlerde var olanlardır.

---

[32] Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut adlı çalışmasının "*Dede Korkut Hikâyelerini Yazan ve Tasnif Eden*" başlıklı bölümünde, bu hikâyelerin kim / kimler tarafından yazıldığını ya da bunları toplayıp düzene koyan birinin olup olmadığını çeşitli kaynaklardan aldığı alıntılarla sorgulamaktadır. Söz konusu eserin LXXIX-LXXXIII sayfalarında örneğin; Barthold'un bütün hikâyelerin aynı devre ait olduğunu, aynı kola mensup hikâyeciler tarafından meydana getirildiğini belirttiğini, Jirmunskiy'in kitap için düzenlenmiş tâbirini kullandığını, Pertev Naili Boratav, W. Ruben, Rossi ve Hâmit Araslı'nın ise hikâyeleri tek bir yazarın eseri saydıklarını belirtiyor. Pertev Naili Boratav, " Bir yazar, daha önce konusu, ideolojisi, kahramanları belirmiş, fakat sözlü gelenekte yaşamış olan, destan epizodlarını bir araya getirmiş, bu iş için şüphesiz bol miktarda hazır malzemeyi, hatta birçok klişe ifâdeyi kullanmış, işleyip yazıya geçirmiş ve böylece " Kitâb-ı Dedem Korkut alâ lisan-ı taife-i Oğuzan " adını taşıyan kitap meydana gelmiştir. Bu işi yapan müellifin adını bilmiyoruz." derken; W. Ruben, " Bu on iki hikâyenin hayret edilecek bir karakter taşıdığını, bundan dolayı, bunların hakikaten tek bir ozan, Dede Korkut tarafından telif edilmiş, yahut hiç olmazsa toplanmış ve tasnif edilmiş olduğunun güvenle iddia edilebileceğini" söylüyor. Hâmit Araslı ise, hiçbir neden bildirmeden, bu hikâyelerin XI. yüzyılda bize malûm olmayan bir şahıs tarafından meydana getirildiğini söylemiştir. Orhan Şaik Gökyay'a göre ise Dede Korkut Hikâyelerini tek bir yazarın eseri saymak mümkün görünmüyor. Yazar, " Hikâyeler asırlar boyunca ozanlar tarafından işlenmiş ve bir kuşaktan ötekine devredilmiş bir gelenek mahsulüdür. Her hikâyenin, sonunda menkabenin Dede Korkut'un dilinden söylenmiş olarak gösterilmesi, başında hanın bulunduğu bir toplulukta anlatıldığını gösteren "hânum" hitabıyla başlaması, Dresden Yazmasıyla Topkapı Selçuknamesindeki parça ve Vatikan yazmasındaki hikâyeler arasında -az da olsa- farklar bulunması ve üslûbunun benzeri halk hikâyelerinde görülen üslûptan ayrılmaması, bir başka deyişle, tek bir sanatkâra ait olmaktan ziyade, bir toplumun ortak malı vasfını taşıması ve daha başka sebepler dolayısıyla, bir bölük araştırıcıların, biraz da tereddütle, ileri sürdüğü gibi destanları bir "sanatkâr müellifin" eseri olarak kabul etmemize engeldir. Olsa olsa, bunları bu soy halk hikâyelerini merakla dinleyen birinin; benzerlerinde olduğu gibi tesbit edip sıraya koyduğunu düşünebiliriz." biçiminde görüşlerini açıklamaktadır.

[33] Bu ifadeyle Türkçenin sözlü edebiyat dönemindeki dilinin gelişmemiş olduğunu kastetmiyoruz. Türklerin sözlü edebiyat döneminde de çok zengin, gelişmiş, işlek bir dilleri olduğu biliniyor.. Burada yazılı edebiyat dilinin sözlü edebiyat diline göre daha gelişmiş olduğunu anlatmak istedik.

2. Çalışma Yöntemi

Metin çözümlemeleri, metni oluşturan dil dışı öğelerin dil öğeleriyle örneğin; yazar ve okuyucunun (ya da dinleyicinin) ortak etkinliklerini, sahip oldukları düzeni, yazan ve dinleyenin ya da metin üreten ile metin çözücünün etkileşimini, nasıl bağlandığını, bunları metne nasıl yansıttığını araştırıyor, çözmeye çalışıyor.

" Çalışmanın doğrultuları bölümünde" araştırma malzemesinin Dede Korkut Hikâyeleri olduğunu belirtmiştik. Sanıyoruz ki, Dede Korkut'la ilgili araştırmalar, hem Türkiye,hem Rusya,hem de Türk Cumhuriyetleri olmak üzere sesbilgisi, biçimbilgisi ve sözcükbilgisi alanlarında çok olmuş; ama sözdizimi alanındaki çalışmalar bunlara göre eksik kalmıştır.[34] (Düşüncemiz Dede korkut Hikâyeleri üzerinde çalışan çeşitli araştırmacılar tarafından da zaman zaman dile getirilmiştir.) Bu nedenle hikâyelerin sözdizimini çözmeyi, bunu dilbilimin uyguladığı metindilbilimsel yaklaşımla yazı ortamındaki bir metnin çözümlenmesi yöntemini örnek alarak, yani bilinen bir yöntemi yeni bir alana, geleneksel dilbilgisine uygulayarak klasik bir biçimde yapmayı amaçladık.

> *" Çeşitli metin inceleme yöntemleri birbirinden değişik de olsa, tümünün de inceleme birimi metindir. Daha açık bir deyişle inceleme konusu artık metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin tümü metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi. Tümce ötesi bir anlayışla inceleme konusuna eğilen metindilbilim, bir şiir, bir öykü, bir dilekçe, bir gazete makalesi ya da herhangi bir bilimsel yazı olsun, her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar.Böylece çeşitli metin türleri arasındaki değişik yapı ve işlev özelliklerini ortaya çıkarır. Metinlerle gönderme yaptıkları gerçekler / olgular arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Kullanım bağlamlarını bularak, hangi koşullar altında çeşitli ürünlerin ne tür iletişimsel işlevle üstlendiğini saptar. İşte, metindilbilimin tüm bu veri ve uygulamaları hem üretilen metinlerin daha düzgün ve işlevsel olmalarına hem de karşılaştığımız metinlerin daha kolay anlaşılmasına ve yorumlanmasına yardımcı olur."*[35]

Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde yapılan çalışma; daha çok CBB'lerin yapısını çözümleyerek onların dilbilgisi bakımından kurgusunu ortaya koymak, CBB'lerin algılanma sürecinde sezgisel olarak fark edilen ip uçlarını değerlendirerek onların doğru yorumlanmasını sağlamak amacına hizmet etmektedir.

---

[34] Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalar konusunda ayrıntılı bilgi çin bkz. 1. Gökyay Orhan Şaik, Dede Korkut, V-XXXII, CXCI-CCXX 2. Ergin Muharrem, Dede Korkut kitabı I, s.56-64

[35] Oraliş Meral- Ozil Şeyda, Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir metni Çözümleme, Dilbilim Araştırmaları 1992, s.37

Bu çalışmada, parçadan bütüne giderek araştırmalarımızı sürdüreceğiz. Dede Korkut Hikâyeleri makro metindir. On iki hikâye ve mukaddimenin her biri ayrı ayrı metindir. Her metin, kendi içinde bölümlere ayrılacak; bunlar da mikro metindir. Biz daha önce belirttiğimiz gibi buna CBB (cümleden büyük birlik) diyeceğiz. Kimi CBB'ler kendi içinde daha küçük birimlere, mini mikro metinlere ayrılabilirler.

Araştırmamızda ele alacağımız temel dil birimi cümle değil, CBB'dir. Çünkü Dede Korkut Kitabı'ndaki herhangi bir metin cümleler birliğinden değil; CBB'ler birliğinden oluşur. Dede Korkut Hikâyeleri CBB'ler geçididir. Ancak, cümlelerin yapı ve anlam özellikleri bakımından çözümlenmesiyle CBB'ler çözümlenecektir. Daha çok metin içi birimlerin yani metni oluşturan cümlelerin birbirleriyle ilişkisi üzerinde yoğunlaştık. İncelediğimiz yazılı ürünlerden yola çıkarak CBB'yi oluşturan cümleler arası bağın nasıl kurulduğunu belirlemeye çalıştık.

Önce " Cümleler bütünlüğü nedir? " sorusuna cevap aranacak. CBB'lerin sınırları çizilecek, CBB'nin oluşması için gerekli koşulların neler olduğu, cümlelerin hangi koşullar yerine getirildiğinde CBB'yi oluşturabildikleri ve CBB'nin yapısının cümle yapısıyla paralel olduğu ispatlanmaya çalışılacak. Sonra CBB'ler arası ilişkiler ortaya konarak metin oluşturulacak, metnin sınırları belirlenip oradan da metinler arası bağlantı yoluyla Dede Korkut Hikâyeleri'nin tümüne ulaşılacak. Böylece Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki cümleden büyük birimler, yapı özellikleri ve anlam özellikleri bakımından incelenecektir.

> *"Yapısal dilbilimin görevi, sözdiziminin birimlerini sınıflara ayırmak, onların kendi aralarında nasıl ilişki kurduklarını ve birbirlerine nasıl bağlandıklarını incelemektir."*[36]

CBB'lerin oluşmasında tekrarların, eksiltili yapıların rolü büyüktür. Cümleleri birbirine bağlayan, dolayısıyla bir bütünü, bir bileşiği oluşturmalarına yol açan, bir başka deyişle cümleleri aynı çatı altında toplayan bağlar, CBB'yi oluşturan birimlerin tekrarlanmasıyla sağlanıyor. Bu tekrarlarda, sesten, biçimbirime, cümleye kadar çeşitli yapılar bazen ard arda, bazen aralıklı, bazen de sıfır tekrar biçiminde karşımıza çıkıyor. Tekrarları çözümleyerek, bunların Dede Korkut Hikâyelerinde bir sistem gibi ele alındığını, kendilerini metinde nasıl gösterdiklerini ortaya koyacağız. Hikâyelerin dilinin yapı özelliklerinin bu tekrarlar sonucunda ortaya çıktığını göstermeye çalışacağız.

> *" Günümüzde yapısal dilbilim, belli bir dil dizgesinin birbirine bağımlıöğelerinden ve bi rimlerinden nasıl oluştuğunu, her bir öğenin bir başkasıyla hangi ilişkiler içinde bulunduğunu, dil örüntüsündeki yapıların kendilerini oluşturan birimlerine nasıl anlam taşıttığını ve onlara işlevlerini nasıl dağıttığını inceleyip tanımlar. "*[37]

---

[36] Eldemir Aysu, Saussure'den Sonra Yapısal Dilbilimde Sözdizimi Konusundaki Tutumlar, Yöntemler ve Dönüşümlü Üretimsel Dilbilgisinde Chomsky, Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, s.131

[37], age s.129

Dildeki "en az çaba kuralı" hiçbir zaman geçerliliğini yitirmeyen kurallardan biridir. Bu kuralın sonucu olarak dil tekrarı sevmiyor diyoruz. Hele Türkçede dilin tekrarı sevmediği, tekrara düşmemek için ses, hece, sözcük, öğe, hatta cümle düşmelerinin yaşatıldığı bilinen bir gerçektir. Arı, duru, yalın bir Türkçe her zaman itibar görmüştür. Buna da tekrarlara, gereksiz sözlere yer vermeden ulaşılacaktır. Bu, buz dağının görünen yanıdır. Görünmeyen yanında ise dilin aynı zamanda tekrarlardan oluştuğu yatmaktadır. Dildeki seslerin sınırlı olduğu düşünülecek olursa; hecelerin, hecelerin oluşturdukları sözcüklerin, sözcüklerle kurulu cümlelerin kısaca dildeki bütün birimlerin aslında tekrardan başka bir şey olmadığı ortaya çıkacaktır.

Çalışmamıza temel dil birimi olarak aldığımız, cümleden büyük dil birimi olan CBB bile tekrarlar sayesinde (tam tekrar, eksik tekrar, sıfır tekrar) oluşmaktadır. İşte, biz bu çalışmada dilin tekrardan kaçarken, aynı zamanda da tekrar tarafından oluşturulduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Hikâyelerden birisi seçilerek (metin), önce CBB'lerinden örnekler incelenecek. CBB'yi oluşturan cümlelerdeki gönderme öğeleri, bunların yapıları; cümlelerin yüzey ve derin yapıları, biçimbirimler arasındaki anlam özellikleri vb. ortaya konacak; ardından metnin kurulmasına yol açan CBB'lerin birbirleriyle olan ilişkileri aynı yöntemle ele alınacak, böylelikle CBB'ler arası bağlantının nasıl sağlandığı belirlenecek. Bu işlem, hikâyelerin herbirinin niçin metin diye adlandırıldığını ortaya koymak amacıyla yalnızca bir örnek üzerinde yapılacaktır. Diğer hikâyeler ise yalnızca CBB'lerine ayrılacak, yani Dede Korkut Hikâyeleri'nin kurgusu yeniden yapılacak, konuyla ilgili örnekler gerektiğinde ise hikâyelerden en uygun olanları seçilerek çalışmaya yerleştirilecektir.

Çalışmamızı Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabı'ndaki metni esas alarak yürüttük.. Bu seçimimizde eserin ülkemizde dil alanında yapılmış en ayrıntılı çalışma oluşunun etkisi büyüktür. Kitap boyunca filolojik okuma ve anlamlandırma tartışmalarının dışında kalma isteğiyle metne hiç müdahale etmedik, okuma ,anlam verme endişesinde bulunmadık. Muharrem Ergin'in okuduğu metni temel alıp hedeflediğimiz araştırmayı gerçekleştirmeye çalıştık. Sıkıntıya düştüğümüz noktalarda da Ergin'in yanı sıra sık sık Orhan Şaik Gökyay'ın eserine başvurduk.

BÖLÜM II

1. CÜMLEDEN BÜYÜK BİRLİĞİN SINIRLARI

Dil; isteyerek üretilen bir düzen aracılığıyla iletişimde kullanılan, içgüdüyle ilgili olmayan, insanlara özgü bir sistemdir. Tasarlamaya, planlamaya yer yoktur; her şey rastlantı sonucu oluşur; dilin öğeleri kendiliklerinden değişir. Kendi düzeni dışında herhangi bir düzen tanımaz. Dildeki her öğe önemini diğer öğelerle kurduğu bağlantılardan alır. Bir cümleyi canlı kılan, ona hayat veren, onu anlaşılır kılan sözcükler, birimler arasındaki ilişkilerdir.

> *"Tümce kurmak, sözcükler arası bağımlılıklar bütününü gerçekleştirerek cansız bir sözcük yığınına yaşam vermektir."* [38]

Bu anlayıştan hareket ederek, hatta biraz daha genişleterek bir CBB'yi canlı kılan, onun yaşam ilkelerini oluşturan, en küçük dil birimi biçimbirimden en büyük dil birimi sayılan cümleye [39] kadar bütün dil öğeleri arasındaki bağımlılıktır diyebiliriz. Her bağımlılık bir üst öğeyi bir alt öğeyi kapsamaktadır. Çünkü cümlenin anlamı, içinde yer aldığı konuşma zincirine, belli bir metne göre belirlenir. Bu belirtme sırasında koşullar, durumlar etkili olur.

Araştırmamızın temelinin, cümleden büyük kuruluşların incelenmesi ve dil sisteminde yerini bulması üzerine oturtulduğunu daha önce belirtmiştik. Bize göre en büyük dil birimi cümle değildir. Cümleden daha büyük birimler vardır. Çünkü cümle, iletişim birimi olarak dilin değişik kesimlerinde değişik nitelikler taşımaktadır ve bir düşünceyi eksiksiz anlatmada yetersiz kalmaktadır.

Dilbilgisi kitaplarındaki kurallar, o dilin geleneksel değer kazanmış, alışılmış kullanımlarının formülleridir. Sözlüklerdeki sözcüklerin karşılarında yazan açıklama ve tanımlar da aynı özelliktedir. Ama sözlü ya da yazılı metinde karşımıza çıkan her unsuru, dilbilgisi kitaplarından ve sözlüklerden hareketle açıklayamayız. Herhangi bir dil öğesinin veya kuralın metin içinde kazandığı değeri anlayabilmek, açıklayabilmek için metnin tamamını, dil öğesinin o metin içindeki varlık nedenini dikkate almamız gerekir. Bu da en azından metni oluşturan dil malzemesinin söz konusu metin içerisinde yüklendiği işlevleri, kazandığı değerleri, okuyucu / dinleyicide uyandırdığı etkileri hesaba katmak anlamına gelir. Bu durumda metnin anlam dünyasını kavramak, varlık nedenlerini anlamak için dil birimi olarak cümlenin değil; CBB'nin alınmasının gerekliliği iyice önem kazanmaktadır.

---

[38] Vardar, Berke : XX.Yüzyıl kuramcılarından Seçmeler, Bağımlılık, Lucien Tesnière'den çev. Nüket Güz, s.115

[39] Doğan Aksan dil adı verilen toplumsal dizgenin temelini cümlenin oluşturduğuna yönelik görüşlerin tartışılabilir olduğunu ileri sürmektedir. bkz. Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim III, s.179

Eksiksiz önermeye ulaşmak, cümlenin boyunu aşmaktadır. Nitekim Z. S. Harris, daha 1950'li yıllarda cümlenin bir düşüncenin anlatılmasında yeterli olmadığını belirlemekte, *dilce* adını verdiği cümleden büyük söz parçalarının kendine özgü yapı özellikleri olduğuna değindikten sonra bir cümleden çıkacak anlamın *dilce*nin bütün parçalarının birbirleriyle olan karşılıklı ilişkileriyle aydınlatılabileceğini ileri sürmekteydi. Harris, dilin yapısı üzerinde dururken cümleyi daha geniş çerçeve içinde ele almak ve cümleden büyük birimler üzerinde çalışmak gereğine dikkatleri çekmiştir.İngiliz dilcisi J. R. Firth, bir öğenin anlamını, onun birlikte bulunduğu öteki öğelerle belirlemekte, bunun aynı zamanda mantığa ve gerçeğe uygun bir birleştirme olması gerektiğini ileri sürmekteydi. Yorumlayıcı anlambilim ise, seçim sınırlamaları kavramı getiriyor, cümlede yer alan birimlerin arasında anlam açısından uyumun koşullarını belirliyordu.[40]

Sözcükler nasıl ki anlamını cümle içindeki diğer sözcüklerle kurdukları ilişkiden alıyorlar, o zaman cümlelerin de tam ve sağlıklı anlamını CBB'yi oluşturan cümleler arasından almaları çok doğaldır. Örneğin; "*Korkut Ata ayıtdı*" cümlesinde bulunan üç sözcüğün üçünün de kendince bir ya da daha çok anlamları vardır. *korkut / ata / ayıt-* Bunların herbirini tek tek ele aldığımızda, sözlük anlamlarının dışında bir çağrışım yapamayacaklarını görürüz. Ancak bunlar yavaş yavaş birbirleriyle ilişkiye girdiklerinde, sözlük anlamlarının dışına çıkabilecek, genel anlamlar özelleşebilecek, sınırlar çizilebilecektir. *Korkut* ile *ata*'nın kurduğu bağlantı, ortaya *Korkut Ata* yapısını çıkaracaktır ki, tüm Türk dünyasında bilinen bir kişiye bizi götürecektir. Sözcüklerin tek tek anlamları dikkate alınmayacaktır. Ancak bu yapı da çok şey anlatamayacaktır bize. *ayıt-* eylemiyle daha doğrusu onun çekimli biçimiyle birleşmedikçe. *Ayıt-* eylemi sözcük olduğu halde {-dİ} biçimbirimiyle birleşmedikçe nasıl çok fazla şey anlatamıyor, yani yargı bildiremiyor ise; işte *Korkut Ata* da *ayıtdı* olmadan pek bir işe yaramıyor. Ne var ki, "*Korkut Ata ayıtdı*" bir cümle olmasına (yargı bildirmesine karşın) yine de bize anlamlı gelmiyor. Korkut Ata ne ayıtdı? Korkut Ata kime ayıtdı? Korkut Ata niçin ayıtdı? Korkut Ata nasıl ayıtdı? vb. Bunları bilmiyoruz. "*Korkut Ata ayıtdı*" çok yuvarlak bir cümle, genel anlamlı ve belirsizliklerle dolu.Bu cümle tam olarak anlatmak istediklerini ancak başka cümlelerle kuracağı ilişkilerden alacaktır. Tıpkı diğer biçimbirimlerin önemlerini diğer biçimbirimlerden aldıkları gibi. Sözünü ettiğimiz başka cümleler, elbette rastgele seçilmiş cümleler değildir. "*Korkut Ata ayıtdı*" cümlesi ancak kendisiyle birlikte aynı çatı altında toplanan cümlelerle bağlantı kurduğunda asıl iletmek istediği yargıyıya kavuşabilcektir.

Korkut Ata ayıtdı
ahir zamanda hanlık Kayıya girü dege
kimsene ellerinden almaya ahir zaman olup kıyamat kopınca
bu didügi Osman neslidür
işde sürilüp gide yorır
ve dahı niçe buna benzer söz söyledi ***MUK.CBB 2***

[40] age s.204-205

CBB'yi okuyunca Korkut Ata'nın ne dediğini, kime dediğini öğreniyoruz. CBB, yalnızca cümlelerin anlamını gün ışığına çıkarmakla kalmıyor, cümleleri oluşturan birimlerin de önemini belirliyor. Örneğin; burada *Korkut Ata* ve *ayıtdı* yapılarının işlevleri cümle içinde anlattıklarının dışında vurgulanıyor. Cümleleri CBB'de toplayan, dağılmasını önleyen Korkut Ata'dır. Bu sözler ona aittir. Söylenmese bile anlaşılıyor. Dolayısıyla her cümlenin başına getirilebilir. *Ayıtdı* eyleminin işlevi de yalnız ilk cümleyle sınırlı değildir. Söylenmese de diğer cümlelerin sonuna eşanlamlısı olan "*didi*" biçiminde getirilebilir. Nitekim son cümlede *ayıtdı* ile eşdeğer olan *söyledi* eylemi vardır.

Biçimbirimler nasıl cümle içindeki görevine göre anlam ve değer kazanıyorsa, cümle de söylendiği yere ve zamana, söyleyen kişiye göre CBB içinde anlam kazanır.

anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi
karvan gibi kondı köçdi bkz ***BUĞAÇ CBB 41***

cümlelerini ele alalım. Burada göndericinin varlığını ifade eden bir sözcük yoktur. Yani sözü söyleyen yüzey metinde yer almamış. Ancak cümlelerin tamamı konuşan kişinin varlığını ortaya koymaktadır. Bunu CBB'deki diğer cümlelerle kurduğumuz bağlantıdan, derin yapıdaki soyut "*didi-Ø* " yükleminden çıkarıyoruz, " *o.....didi-Ø* " yapısına ulaşıyoruz. "O" zamirinin karşıladığı kişinin Dede Korkut olduğunu yine diğer cümlelerle kurduğumuz bağlantıdan çıkarıyoruz. Bu kişinin bulunduğu yer, iletişim faaliyetinin sahnesidir. Cümlenin söylendiği an da bu faaliyetin zamanıdır. *Ne zaman dedi?* sorusunun cevabı bugün ya da şimdidir. Cümlelerden söyleme işinin bugün yapıldığını anlıyoruz.

"Anlar" zamiriyle işaret edilenin insan ya da eşya oluşu cümlenin anlamını, önemini değiştirir. Bunun kişileri anlatmak için kullanıldığını cümleden, bu kişilerin kimler olduğunu ise CBB'den öğreniyoruz. Cümlede belirtilen işin zamanı ayrıca verilmiştir. Geçmiş zaman. Ancak geçmiş zamandaki belirsizliği gidermemiz mümkün değildir. Yalnız şunu söyleyebiliriz; cümlede belirtilen, iletişim faaliyetinin gerçekleştiği ana göre ifade edilmiştir. O zaman burada iki zaman vardır: Biri iletişimin gerçekleştiği zaman bugün (şimdi, sözün söylendiği an), diğeri cümlede belirtilen işin zamanı dün (sözün söylendiği zamanın öncesi, bilinen geçmiş.) Demek ki, iletişimin yerini, zamanını, kişilerini zamirler, eylem kişi ekleri, eylem kip ve zaman ekleri aracılığıyla belirleyebiliyoruz.

CBB'nin sınırlarını ancak en küçükten en büyüğüne kadar bütün dil birimlerinin birbirleriyle girdikleri ilişkilerle belirleyebiliriz. Geleneksel dilbilgisinde sözcük ve cümle temel birim olarak ele alınır. Bunların alt birimleri olan biçimbirimler, sözcük öbekleri ve cümlecikler ise, bunlara göre tanımlanır.Bunun için sözcük ve cümleler birincil birimler, sözcük öbeği, cümlecik ve biçimbirimler ise ikincil birimler sayılırlar.

> ***"Beş dilbilgisel betimleme birimi arasındaki ilişki, birleşim ilişkisidir. Tümceye "en üst", biçimbirime de "en alt" birim dersek, üst birim aşamalarının alt birim aşamalarından oluştuğunu söyleyerek beş birimi bir aşama basamağı biçiminde düzenleye-***

biliriz. Ya da üst aşama birimlerinin alt aşamaya ayrıştırılabileceğini söyleyebiliriz."[41]

Büyükten küçüğe doğru cümle, cümlecik, sözcük öbeği, sözcük ve biçimbirimler arasındaki ilişkiyi üst düzeyden bir birimin alt düzeyden birimlerden oluştuğunu söyleyerek anlatabiliriz.

"Bir dil birimi belli bir bağlamda bulunabilme gizil gücü nedeniyle iki tür ilişkiye girer. Aynı bağlamda bulunabilecek bütün öteki birimler dizisel ilişkiye girer; (bu birimler söz konusu birimle ister karşıtsal durumda, isterse bağımsız değişim durumunda bulunsunlar) birlikte bulunduğu ve bağlamını oluşturan aynı düzeyden öteki birimlerle dizimsel ilişkiye girer."

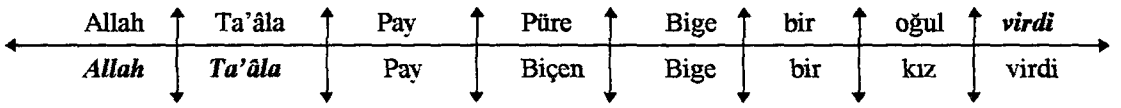
"Dizisel ve dizimsel ilişkiler sözcük düzeyinde ve dilbilimsel betimlemenin her düzeyinde geçerlidir.

" Dil birimlerinin aynı düzeydeki öteki birimlerle (anlatım öğeleri anlatım öğeleriyle, sözcükler sözcüklerle vb.) dizisel ve dizimsel ilişki kurduklarını, bir dil biriminin bağlamının dizimsel ilişkileri çerçevesinde belirlenebileceğini; birimin bulunduğu söylenen bağlamlar uzamının ve dizisel yönden ilişkide olduğu söylenen birim öbekleri kapsamının açık ya da örtülü olarak bulunma gizilgücünün' (ya da kabul edilirlik) yorumuna bağlı olacağını vurgulamalıyız."[42]

Dili oluşturan birimler arasında iki türlü ilişkinin bulunduğu var sayılır. Yatay ilişkiler, düşey ilişkiler.Saussure kuramında dil dediğimiz dizgede her şeyin bağıntılara dayandığı belirtilmiştir. Saussure'e göre dildeki belirtilerin belirten yönü, duymaya dayanan, seslerden oluşan bir yapıdır; zaman içinde tek bir boyutla ölçülebilir ki, bu da bir çizgidir. Dil öğeleri belli bir süre içinde gerçekleşebilir, tek tek söylenebilir, birbiri ardınca belli bir biçimde sıralanır. Birimler birbirinin sırasını almazlar. Yatay ilişkiler, dilin sözünü ettiğimiz bu niteliklerini içeren ilişkilerdir, yani dil öğesinin birimleri arasındaki ilişkilerdir. Düşey ilişkiler ise, aynı türden olan ve bir söz öbeği içinde bir başkasıyla değiştirilebilecek nitelik taşıyan öğeler arasındaki ilişkilerdir[43]. İşte bu ilişkiler, bir sözcük öbeğini, bir cümleyi ve bir CBB'yi oluşturan bütün biçimbirimler arasında içiçe geçmiş olarak bulunur. Sıra bakımından birbirini izleyen ve ayrı ayrı değerlere sahip olan unsurların karşılıklı uyuşumundan sözcük ya da sözcük öbeklerinin CBB'deki gerçek anlamı ortaya çıkar.

---

[41] Lyons, John: Kuramsal Dilbilime Giriş, Çev. Ahmet Kocaman, s.159
[42] age s.73-74
[43] bkz. Aksan, Doğan: Her Yönüyle Dil, Ana çizgileriyle Dilbilim II, s.116

Yatay ve düşey ilişkiler bakımından incelediğimiz bu iki cümlede koyu renkle yazılanlar derin yapıda var olan öğelerdir. Birinci cümlede yüklem, ikinci cümlede özne, yüzey metinde yer almamıştır. Varlıklarını cümlenin anlam bağlantıları sonunda çıkarıyoruz. Burada sözcükler birbirlerinin yerine geçemezler; örneğin; *pay, bige*'den ; *Allah, Piçen*'den sonra gelemez.. Geldikleri takdirde dil dışı sözler ortaya çıkacaktır ki, bu da dilin kabul edilebilirlik ilkesiyle bağdaşmaz. Ancak sözcüklerin birleşmesi sonucu ortaya çıkan sözcük öbekleri yer değiştirebilirler. *Allah Ta'âla / Pay Püre Big / bir oğul / virdi* kalıp yapılar olarak dizi içinde yerlerini değiştirebilirler. Örnekte görüldüğü gibi gerek cümleyi, gerek sözcük öbeklerini oluşturan biçimbirimler, yatay ve düşey ilişkiler sonucunda birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Bir sözcüğün anlamı CBB içindeki diğer sözcüklerle kurduğu ilişkiden kaynaklanır. Saussure'den beri de dil, bu ilişkilerin oluşturduğu bir dizge olarak benimsenmiştir.[44]

Saussure'nin ortaya koyduğu ilkelerden biri de çizgiselliktir. Çizgisellik dilin önemli bir niteliğidir. Buna göre cümlelerin yalın, çizgisel bir yapısı vardır; yani dildeki herbir cümle dilbilgisi açısından bir kurucular dizisi olarak tanımlanabilir.

> *" Dizi, dilin dilbilgisi yapısının matamatiksel olarak ele alınışında kullanılan teknik bir terimdir. Dizi kurucuların ya da öğelerin belli bir düzende birleşmeleriyle ortaya çıkar.Düzenin anlamı dizgenin belli olgulara uygulanmasındaki yorumuna bağlıdır. Sözcüklerin birbiri ardından sıralanmalarını o dilde sözcüklerin kullanıldığı düzence belirler. "* [45]

Bu durumda her cümlenin bir derin, bir yüzey yapısı vardır. Derin yapı, cümlenin temelinde bulunan bütün anlam öğelerinden oluşmuş, anlamla ilgili olan mantık yapısıdır; soyut yapıdır. Yüzey yapı ise, derin yapıda var olan anlamın açıklanış biçimi; sese, heceye, sözcüğe, sözcük öbeğine dökülerek gerçekleşmiş, hayat bulmuş biçimidir. Bu iki yapı elele vermeden bir cümlenin anlattığı yargıya ulaşmak düşünülemez. Cümlenin derin yapısına yani anlam yapısına yer vermekle dilin kuruluş ve işleyişine daha çok açıklık getirilmiş olacaktır. Dildeki sözcük öbeği, sözcük, biçimbirim gibi birimlerin belirlenmesi ancak yüzey yapı ile mümkündür. Cümledeki öğelerin anlamı da ancak derin yapı ile belirlenebilecektir. Örneğin; yüzey yapıda dilbilgisi öznesi -somut özne- bulunurken, derin yapıda mantık öznesi -soyut özne-bulunur.

---

[44] bkz. Aksan,Doğan: Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim II
[45] Lyons, John: Kuramsal Dilbilime Giriş, çev. Ahmet kocaman, s.191

" Bir tümcedeki hiçbir öğenin, tümcenin derin yapısında sözdizimi yönünden belirlenen kümenin üyesi olmadıkça anlamı olmayacaktır. Ancak bu her "kurucu" ve "özelliğin" bulunduğu her tümcede anlamı olacak demek değildir. (Her şeyden önce tümcedeki öğenin dilbilgisel ve anlamsal bakımdan kabul edilir olması gerekir.)" [46]

Bir cümlenin nasıl sınırı varsa, CBB'nin de olmalıdır. Madem ki CBB bir dil öğesidir o halde diğer dil öğeleri gibi onun da sınırları olmalıdır, sınırsız cümleler topluluğu olmasa gerek. Dil öğelerine baktığımızda örneğin; seslerin belirli sayıda olduklarını, eklerin sonsuz olmadıklarını, bir dildeki eklerin sayısının kolaylıkla belirlenebileceğini görüyoruz. Sözcüklerin sonu vardır. Sözlüklere bakarak bir dilin söz varlığını öğrenebiliriz. Cümleye gelince; cümledeki sözcük sayısını, türünü sınırlayamayız. Hangi sözcüklerin cümleyi oluşturacağını kestiremeyiz. Bunun sonu yoktur; ama cümle yapısını sınırlandırmak mümkündür. Cümleyi oluşturan birimlerin belirli bir düzen içinde kurulması kurala bağlanmıştır. Bu sıralama, Türkçe için Özne + Tümleç + Yüklem biçimindedir. En fazla bunların yerini değiştirebilirsiniz, -cümlelerin öğe sayısına göre- Türkçedeki cümle kuruluşlarının sayısı belirlenebilir. Yani cümle, sonsuz özellik göstermez. Onun da diğer dil birimleri gibi bir sınırı vardır.

Bütün bu belirttiklerimiz CBB için de geçerlidir Onun da bir sınırı olmalıdır. Günümüzde cümle kuruluşu iyice oturmuştur, biçimbirimlerin işlevi belirginleşmiştir, cümlenin sınırı kesindir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ise cümle henüz CBB'nin terkibinden ayrılamamıştır. Cümlenin sınırları şimdiki kadar kesin değildir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde cümlelerin sınırlarındansa, bütünlüğün sınırlarının daha belirgin olmasından söz edebiliriz. Çünkü bu geçiş döneminde cümlelerin yeni yeni oturuşmağa başladığını düşünmekteyiz. Bir cümle kendi kuruluşunu bir başka cümleyle temastan almaktadır. Bu nedenle cümlelerin birbirleriyle ilişkisi çok önemlidir. CBB, metnin temel taşıdır, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki en büyük dil öğesidir. CBB'nin sınırlarını ancak yüzey ve derin yapı ilişkileriyle çizebiliriz. Bunun için ortak anlam ve dilbilgisi göstergelerinin olması gerekir. İkisi birbirini tamamlamalıdır. CBB'de aynı konunun ele alınması şarttır. CBB kaç kuruluştan oluşursa oluşsun, aynı konunun çeşitli yönlerden çözümlenmesini içermelidir. CBB içinde dağınıklık olmaz.

CBB'nin sınırlarının çizilmesinde derin yapının rolü çok büyüktür. Cümleler birbirlerine önce anlam yönüyle bağlanmalılar, dilbilgisi özellikleri bunları desteklemelidir. Yukarıda CBB'de dağınıklık olmayacağını, anlam ve dilbilgisi bağlarının içiçe geçmesi gerektiğini belirtik. Bir CBB'de dilbilgisi özellikleri zayıf olabilir; ama güçlü bir anlam bağlantısı cümleleri bir araya getirmeye yetecektir. Bunun tam tersi de olabilir. Dilbilgisi bağları sürebilir; ama anlam bağlantısı sona ermişse, o CBB'nin sınırları da çizilmiş demektir. Yapı özellikleri CBB'nin sürmesi için yeterli değildir.

Yukarıda kısaca özetlediklerimizi şimdi genişleterek örneklendirelim:

1. CBB'yi oluşturan cümleler birbirlerine anlam bağıyla bağlanmalıdır.

---

[46] age s. 303

a. Aynı sözlük alanına giren kavramlar anlam ilişkisi kurarlar,

b. Ortak zaman bildiren öğe anlam ilişkisi kurar,

c. Ortak nesne bildiren sözcükler anlam ilişkisi kurarlar.

Resûl aleyhi'selâm zamanına yakın Bayat boyından Korkut Ata dirler bir er kopdı (1)
Oğuzun ol kişi tamam biliçisi-y-idi (2)
ne dir-ise olur-idi (3)
gayıbdan türlü haber söyler-idi (4)
Hak Ta'âla anun könline ilham ederdi (5) ***MUK. CBB 1***

CBB'yi oluşturan yapılar arasında çok sıkı anlam ilişkileri kurulmuştur. Zaman bildiren *"Resûl aleyhi'selâm zamanı"* yapısı 1.cümlede yüzey metinde verilmiş, diğer cümlelerin derin yapısında yer almış. Dolayısıyla zaman bildiren sözcük, ortak öğe olarak kullanılmış. *"Resûl aleyhi'selâm zamanı"* 2, 3, 4, 5. cümlelerde sıfır tekrar olduğu için ortak zaman bildiren yapı, bu cümleleri birbirine bağlıyor.

1. cümledeki *" Resûl aleyhi'selâm zamanı"* yapısının izini, onunla anlam bağı kuran yapıyı 5.cümlede *"Hak Ta'âla"*da buluyoruz. Bunlar, aynı tekrarın iki ayrı unsurlarıdır. Her zaman birbirlerini çağrıştırırlar. Aynı sözlük alanının üyeleri olma özelliği gösterdiklerinden 1.cümleyle 5. cümleyi; sıfır tekrar aracılığıyla 2, 3, 4. cümleleri birbirine bağlıyor.

"Bayat boyından Korkut Ata dirler bir er" 1.cümlede tekrarın açılmış biçimiyle yüzey yapıda yer alırken, 2. cümlede *"ol kişi"*, biçiminde (eksik tekrar) yüzey yapıda görülüyor. 3. ve 4. cümlelerde ise yüzey yapıda bulunmazken, derin yapıda soyut olarak (sıfır tekrar) yer alıyor. 5. cümlede tekrar yüzey yapıya çıkıyor, *"anun"*, ancak zamirli dönüşle (eksik tekrar).

Ortak sözcük (nesne, zaman vb.), ilk kez kullanıldığı cümlede geçtikten sonra onu izleyen birkaç cümlede geçmeyebilir. Konudan uzaklaşıldığı, okurun hafızasından silinmeye yüz tutuğu anda başı hatırlatmak için yeniden CBB'ye sokulabilir. Aynen tekrarlanması gerekmez, eksik tekrar olabilir, yani onu çağrıştıracak bir iz yeterlidir.

Böylece ortak zaman, ortak kişi, ortak nesne bildiren sözcükler, bu beş cümleyi anlam bakımından birbirinden ayrılmaz bir bütün haline getiriyor.

2. CBB'nin kuruluşu ile cümlenin kuruluşu eşdeğerdir..

a. CBB'lerde ve CBB'ler arasında köprü görevini üstlenmiş geçiş cümleleri bulunur,

b.Cümledeki sözcük sayısı nasıl sınırlandırılamazsa, CBB'lerdeki cümle sayısını da sınırlandırmak mümkün değildir,

c. Her CBB'nin giriş, gelişme, sonuç bölümleri bulunur,

d. CBB'nin kuruluşuyla cümlenin kuruluşu birbirine paraleldir,

e. Giriş bölümündeki herhangi bir birimin kendini sonuç bölümünde göstermesi gerekir.

at ayağı külük..... (1)
ozan dili çevük olur (2)
hanum, oğlanun kırk günde yarası onaldı (3)
sapa sağ oldı (4)
oğlan ata biner..... (5)
kılıç kuşanur oldı (6)
av avlar..... (7)
kuş kuşlar oldı (8)
Dirse Hanun haberi yok (9)
Oğlançuğun öldi bilür (10) ***BUĞAÇ CBB 31***

1. ve 2. cümleler, CBB'ler arası köprü görevini üstlenen geçiş cümleleridir. CBB'yle doğrudan ilgisi yoktur, benzetme amacıyla kullanılmış bir atasözüdür. 3.cümle giriş, 4.....8. cümleler gelişme, 9. ve 10. cümleler sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Girişte konu ortaya konmuş, oğlanın iyileştiği belirtilmiş; gelişmede iyileşmenin ayrıntılarına girilmiş, oğlanın içinde bulunduğu durum ayrıntılarıyla verilmiş; sonuç bölümünde ise Dirse Han'ın bu durumdan haberinin olmadığı söylenerek CBB kapatılmıştır.

CBB'yi oluşturan cümlelerin uzunluklarının aynı olması gerekmez. Bu CBB, farklı uzunluklardaki on cümleden oluşmuştur. Cümlelerin tamamı yüzey yapıda tam önerme değildir. Eksik önermeler vardır; ama bu eksiklikler derin yapıda soyut olarak yer aldığından yerine koyup eksiksiz önermeye ulaşılabilir. Boşlukları derin yapıdan hareket ederek doldurursak şu önermeleri elde ederiz:

at ayağı külük ***olur*** (1)
oğlan ata biner ***oldı*** (5)
av avlar ***oldı*** (7)

Değişken kuruluşlara sahip olan cümleler sondaki tam tekrarlarla " ***oldı*** " birbirlerine bağlanırlar. Sonda tam tekrar, birleştirici, bütünleştirici unsurdur. CBB'lerde tam tekrar ölçü gibidir. Cümle kuruluşlarının birbirine uygun gelmediği durumlarda tam tekrar kullanılması ihtiyacı doğar ve tam tekrar cümleler arasındaki biçim uygunsuzluklarını unutturur, birleştiriciliğin göstergesi haline, CBB'nin kendi kendine beraberliğinin göstergesi haline döner.

CBB'deki cümle sayısı belirlenemez, değişken bir durum arzeder. Çok uzun olabileceği gibi çok kısa da olabilir. Az bile olsa bir tek cümlenin oluşturduğu CBB'leri görmek mümkündür.

Sonra Emen dirler-idi bir kişi altı kerre varup hisarı alımadı ***YİGENEK CBB 6***

Bigler cem olup yarakların gördiler ***YİGENEK CBB 10***

Her CBB, farklı cümlelerin birleşmesi sonucunda oluşur. Bu cümlelerin birbirleriyle ilişkisi, cümledeki kuruluşu düşündürecek türdedir. Ancak her iki düzenleme tarzı, yani cümlenin düzenlenişi ile CBB'nin düzenlenişi birbirinden farklıdır. Cümledeki dizgi; bilinen, çok ve sık karşılaşılan kullanımların formüle dökülmüş biçimi olan dilbilgisi kurallarıyla gerçekleştirilir. sözcükler, sözcük öbekleri arasındaki ilişkiler belirlenerek sağlanır. CBB'de ise sözcükler arasındaki değil, cümleler arasındaki; metinde de cümleden daha üst düzeydeki birlikler (CBB) arasındaki ilişkinin düzenlenmesi söz konusudur. Bu ilişkiyi CBB'nin, metnin sözdizim görünüşü / sentaksı diye adlandırabiliriz. Zaten böyle bir düzenleme olmazsa, metin göndericiyle (konuşan / yazan / verici) metin çözücü (okuyan / dinleyen / alıcı) arasında iletişim sağlanamaz. Bu da, bir iletişim aracı olan dilin var oluş sebebine aykırıdır.

Türkçede asıl unsurlar sonda bulunur. Cümlenin asıl öğeleri, kurucuları özne ve yüklemdir. Tümleçler ise, onlara hizmet ederler daha iyi bir iletişime ulaşmak için. Dilbilgisinde bu sıralama;

"özne + tümleç + yüklem"

biçimindedir. Özne yapar, yüklem anlatır, tümleçler ise öznenin yapıp yüklemin anlatığı hareketin zamanını, durumunu, etkilenen varlığı vb. bildirirler. Cümlede gördüğümüz kuruluş özelliklerinin benzerini CBB'de görüyoruz. Giriş bölümü açıştır, söze başlayıştır, öznenin işlevine sahiptir. Gelişme bölümü konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayan, giriş cümlesinin açılmasına yardım eden bölümdür. Tümleçlerin işlevini üstlenmiştir. Tümleçler öznenin yaptığı işin yerini, zamanını, durumunu, yapılan işi vb. gösterir. Sonuç bölümü kapanıştır. Tıpkı yüklem gibidir. Yüklem haber verir, öznenin yaptığı işi anlatır, cümlenin kapandığını bildirir. Kendisinde öznenin işaretini taşır Sonuçta cümle açıldığıyla kapanır. Sonuç cümlesi de girişle ilgili ipuçları verir. Bazen aynı bazen farklı biçim özellikleriyle: ama sonuçta anlamca onu çağrıştıracak biçimde tekrar edilir. Bu durumda giriş bölümü özneyle, gelişme bölümü tümleçlerle, sonuç bölümü ise, yüklemle işlev bakımından eşdeğerdir. Öyleyse cümle kuruluşu ile CBB kuruluşu birbirine paraleldir diyebiliriz.

CBB'nin giriş bölümünde (genellikle ilk cümlede) verilmiş bir öğenin sonuç bölümünde kendinin ya da belirtisinin geçmesi gerekir. Girişin ilk cümlesinde geçen *oğlanun yarası* yapısındaki oğlan, sonuçta *oğlançuğın* biriminde kendini gösteriyor. Bu, cümledeki öznenin yüklem içinde tekrar edilmesiyle aynıdır. Cümle özneyle açılıp sonda yüklemde tekrar edilerek kapanır. Bu ise cümlenin kuruluşu ile CBB'nin kuruluşunun (yapısının) birbirini tekrarladığını gösteriyor.

GİRİŞ

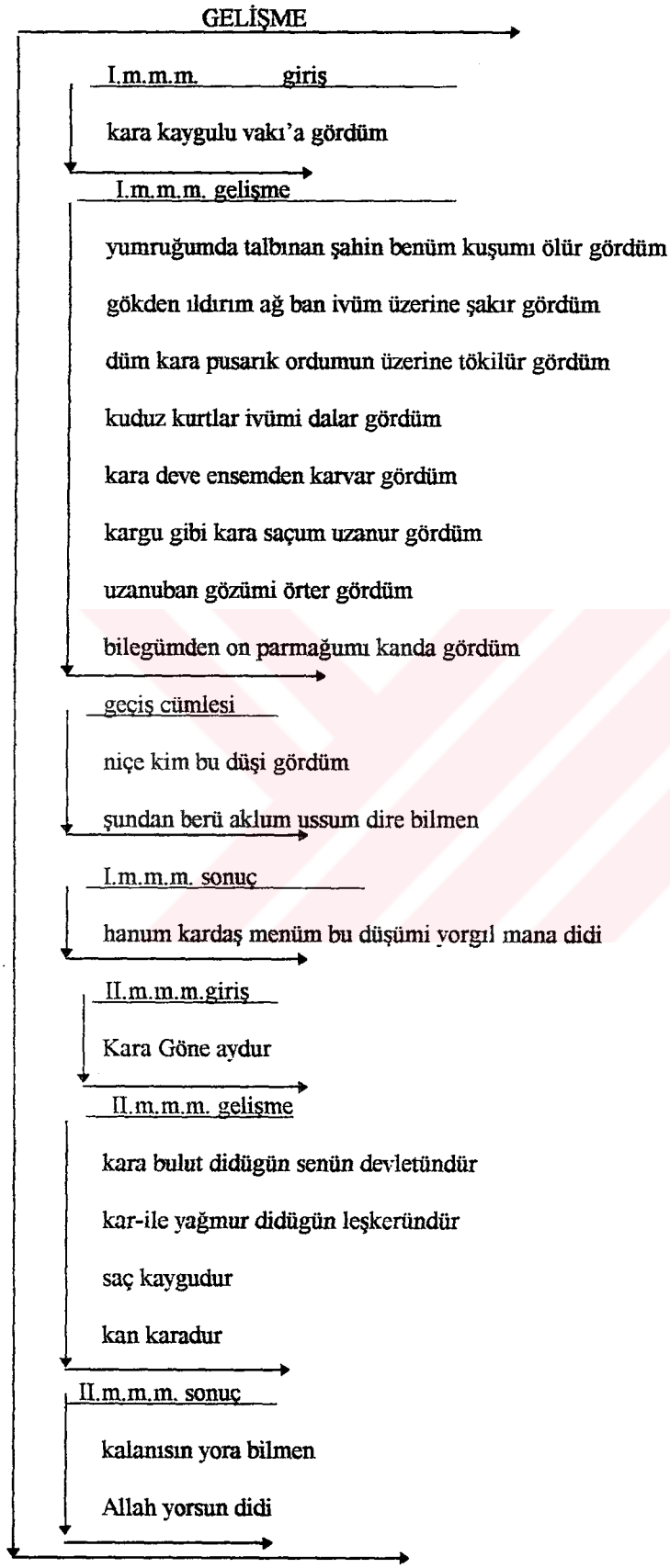
meger hanum ol gice kalın Oğuzun devleti, Bayındır Hanun güyegüsi Ulaş oğlı Salur Kazan kara kaygulu vakı'a gördi

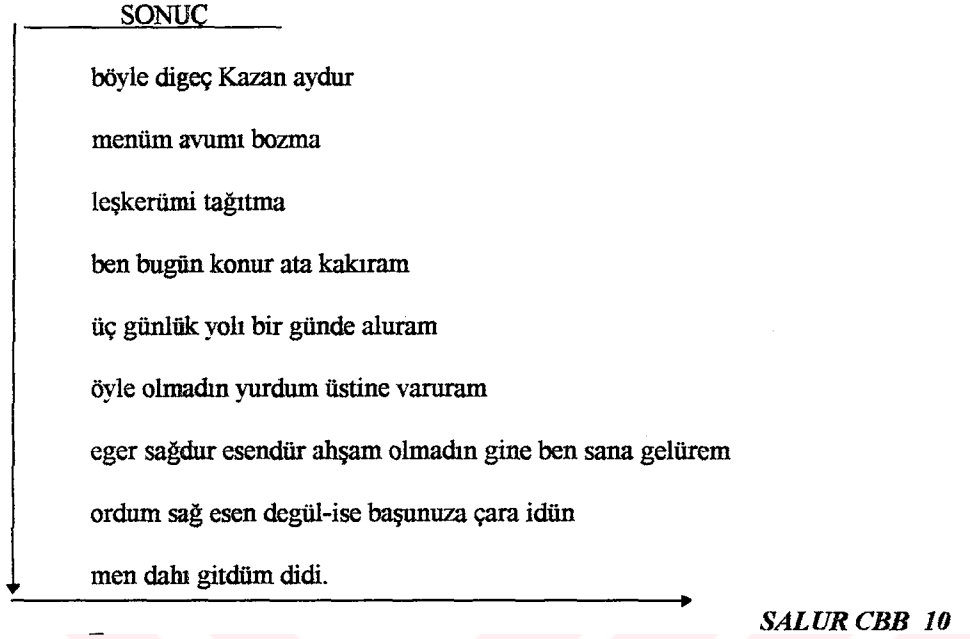
sermürdi örü turdı

aydur

geçiş cümlesi

bilür-misin karındaşum Kara Göne düşümde ne görindi

GELİŞME
I.m.m.m. giriş
kara kaygulu vakı'a gördüm
I.m.m.m. gelişme
yumruğumda talbınan şahin benüm kuşumı ölür gördüm
gökden ıldırım ağ ban ivüm üzerine şakır gördüm
düm kara pusarık ordumun üzerine tökilür gördüm
kuduz kurtlar ivümi dalar gördüm
kara deve ensemden karvar gördüm
kargu gibi kara saçum uzanur gördüm
uzanuban gözümi örter gördüm
bilegümden on parmağumı kanda gördüm
geçiş cümlesi
niçe kim bu düşi gördüm
şundan berü aklum ussum dire bilmen
I.m.m.m. sonuç
hanum kardaş menüm bu düşümi yorgıl mana didi
II.m.m.m.giriş
Kara Göne aydur
II.m.m.m. gelişme
kara bulut didügün senün devletündür
kar-ile yağmur didügün leşkeründür
saç kaygudur
kan karadur
II.m.m.m. sonuç
kalanısın yora bilmen
Allah yorsun didi

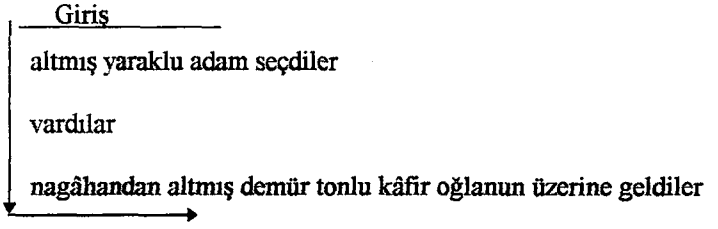
SALUR CBB 10

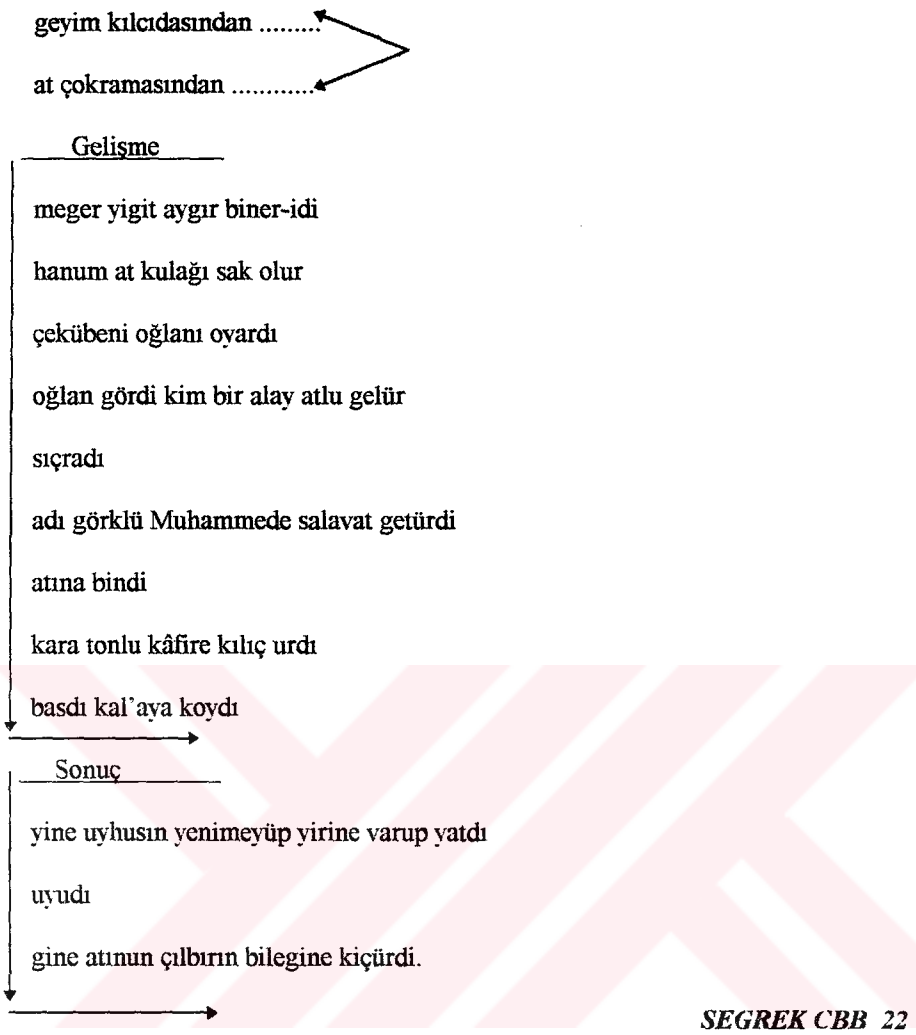
Görülen rüyadan söz edilen cümlelerde anlam bütünlüğü sağlanmış. Konu iki yönden işlenmiş Salur Kazan konuyu ortaya koyuyor, Kara Göne konuyu değerlendiriyor. Bütünüyle CBB'yi bir cümle ile kıyaslayabiliriz. Cümlede özne, hakkında konu edilendir, yüklem ise öznenin anlatılmasıdır. Tıpkı buradaki gibi. Salur Kazan uykusunu ortaya koyuyor, öznenin ortaya konuşu gibi. Kara Göne ise bunu değerlendiriyor, yani cümlenin yüklemi işlevini yapıyor.

Salur Kazan'ın Kara Göne'ye söyledikleri // özne,
Kara Göne'nin yorumu // yüklem.
Yüklem anlatandır // Kara göne anlatandır;
Özne konudur // Salur Kazan'ın rüyası konudur

Konu ve onun anlatılması cümlenin canıdır. Özne + yüklem cümlenin temel öğeleri, kurucuları, aslarıdır.

CBB'ler arasında köprü görevi üstlenen geçiş cümleleri olduğu gibi (bkz. BUĞAÇ CBB 31) bir CBB içinde de geçiş cümleleri bulunabilir. Yukarıda verdiğimiz Kazan'ın rüyasının anlatıldığı CBB'de böyle cümleler iki yerde karşımıza çıktı. Dede Korkut Hikayelerinde genellikle atasözleri ya da atasözü değerindeki kalıp yapılar / cümleler bu görevi üstlenirler.

SEGREK CBB 22

Giriş ve gelişme bölümü arasında kalan iki eksik önerme " *geyim kılcıdasından ..... / at çokramasından.....*", bu, iki bölüm (giriş ve gelişme) arasında bağlantıyı sağlamak üzere CBB'de yer almıştır. Girişte, altmış silahlı adamın oğlanın üzerine geldiği ortaya konuyor, gelişmede ise ilk cümlelerin bu doğrultuda olmadığını görüyoruz. Düşmanla yapılacak olan mücadele ve ayrıntılarını beklerken, oğlanın özellikleri verilmeye başlanıyor. Üstelik buna geçiş, birdenbire olamayacağı için atasözlerinden yaralanılmıştır. İşte, burada eksik önerme olan bu cümleler (kesik cümle), iki bölüm arasındaki köprüyü kurup geçişi sağlamıştır.

3. Dilbilgisi bağı anlam bağına hizmet eder.

a. Anlam bağı CBB'nin oluşması için ön koşuldur,

b. Anlam bağı CBB'nin oluşması için tek başına yeterlidir; ama dilbilgisi bağı da anlam bağının kurulmasına yardım eder,

c.Dilbilgisi bağı CBB'nin oluşması için tek başına yeterli değildir,

ç. Anlam bağının zayıfladığı durumlarda dilbilgisi bağı güçlenir, dilbilgisi bağının zayıfladığı CBB'lerde ise anlam bağı güçlenir,

d. Anlam tekrarı biçim bağını güçlendirir.

e. Anlam bağı sona erip dilbilgisi bağı sürerse, bu CBB'nin devam edeceği anlamına gelmez, CBB'nin sonu gelmiş demektir,

f. CBB'lerde daha çok anlam ilişkileri kurulur,

g. m.m.m. görüntüsü veren bütünlerde anlam bağı bitmişse bunları ayrı CBB almak gerekir,

ğ. CBB'de kaç tane mini mikro metin olursa olsun, bunlar aynı konunun çeşitli yönlerden çözümlenmesi olmalıdır,

h.İkili cümleler birer mini mikro metin gibi değerlendirilmelidir, bu anlam yönünden mümkündür,

ı. CBB'yi oluşturan cümlelerin kuruluşça birbirini tekrarı, dilbilgisi bağının sağlanması için çok önemlidir. Cümleler bazen de birbirlerini tersinden tekrar edebilirler,

meger sultanum gine yazın buğayı saraydan çıkardılar (1)
üç kişi sağ yanından (2)
üç kişi sol yanından demür zencir-ile buğayı tutmışlar idi (3)
gelüp meydan ortasında koyu virdiler (4) *BUĞAÇ CBB 9*

CBB'de:

a. Ortak zaman bildiren yapı: *gine yazın,* birinci cümlede verilmiş diğerlerinde sıfır tekrar;

b. Eylemi yapan *üç kişi,* 2.cümlede verilmiş, 3.cümlede tam tekrar, 1,4.cümlelerde sıfır tekrar;

c. Ortak nesne bildiren sözcük: *buğayı,* 1.cümlede verilmiş,3.cümlede tam tekrar, 2,4.cümlelerde sıfır tekrar;

ç.. Durum bildiren öğe *demür zencir-ile* ise, 3.cümlede verilmiş, yalnızca 2. cümle bununla ilişkili kılınmıştır.

d. *Meger sultanum* hitabı ise ilk cümlede verilip diğerleriyle bağlantılı sayılmıştır.

Bu tekrarlar, CBB'deki anlam bağlantılarını sağlayan özelliklerdir. Biçim özellikleri de anlam bağının güçlenmesine hizmet etmektedir. Derin yapıda yer alan birimleri yerine koyduğumuz zaman cümlelerin yapılarının birbirini tekrarladığını görüyoruz.

seslenmeli tümleç / özne /z. zarf tümleci / d. zarf tümleci /düz tümleç/ dolaylı tümleç / yüklem

meger sultanum	***üç kişi***	gine yazın	***demür zencir-ile***	buğayı	saraydan	çıkardılar
meger sultanum	üç kişi	***gine yazın***	***demür zencir-ile***	***buğayı***	sağ yanından	***tutmışlar-idi***
meger sultanum	üç kişi	***gine yazın***	demür zencir-ile	buğayı	sol yanından	tutmışlar-idi
meger sultanum	***üç kişi***	***gine yazın***	gelüp	***buğayı***	meydan ortasında	koyu virdiler

Seslenmeli tümleci cümle dışı unsur sayarsak, cümlelerin altı öğeli "özne + zarf tümleci + edat tümleci + belirtili nesne + dolaylı tümleç + yüklem" biçiminde birbirlerini tekrarladıkları ortaya çıkar. Demek ki, anlam tekrarları dilbilgisi (biçim) tekrarlarını doğurmaktadır. Yapıları aynı olan cümlelerin birbirine paralel olarak sıralanması CBB'nin kurulmasında etkendir. Cümleler kendi kuruluşunu başka bir cümleyle temastan almıştır. Cümlelerin birbirleriyle kurdukları biçimsel ilişki, CBB için çok önemlidir; çünkü bu yolla CBB'de kuruluş bakımından bir bütünlük sağlanmaktadır.

Dilbilgisi bağının kurulmasında rolü olan aynı yapıdaki sözcük öbeklerinin tekrarını şunlarda görüyoruz:

sağ	yan	Ø	sağ yan - ı
sol	yan	Ø	sol yan - ı
üç	kişi	meydan	orta - sı
demür	zencir		

CBB'deki biçimsel ilişkiyi sağlayan unsurlar olarak eylem zaman ve kişi eklerini sayabiliriz.Cümlelerde eylemler. geçmiş zamanın üçüncü çoğul kişisiyle çekime {-dİ-lEr}, {-mİş-lEr-idi} girmişlerdir. Zaman ve kişi ekleri bakımından yüklemler birbirini tekrarlamaktadır. Böylece biçimsel bağın kurulması sağlanıp anlam bağlantısı için destek verilmektedir.

CBB'lerde giriş ve sonuç bölümlerindeki cümleler yapıca aynı özellikleri gösterebilirler. Gelişme bölümündeki cümleler bile yapı bakımından giriş cümleleriyle ortak özellikte olabilirler. Bu biçimsel bağlantıların güçlü olduğunun kanıtıdır. Yukarıdaki örnek CBB'de durum böyledir. Ancak gelişme bölümünde farklı yapılarda cümleler bulunabilir. O zaman bütünlük, başka tekrarlarla sağlanır; anlam ilişkileri daha güçlü olabilir ya da başka biçim tekrarlarıyla CBB'nin kuruluşuna katkıda bulunabilirler.

özne	zarf tümleci	dolaylı tümleç	yüklem
Kazılık Koca	kal'aya yetdüginleyin	cenge	başladı

pes ol tekür kal'adan taşra çıkdı

meydana girdi

er diledi

Kazılık Koca anı gördüginleyin yil kibi yetdi

yilim kibi yapışdı

kâfirün ensesine bir kılıç urdı

zerre kadar kesdüremedi

nevbet kâfire degdi

ol altmış batman gürz-ile Kazılık Kocaya depere tutup çaldı

yalan dünya başına tar oldı

düdük kibi kan şorladı

Kazılık Kocayı karmalayup tutup Kal'aya koydılar

yigitleri turmayup kaçdılar

Kazılık Koca	tamam on altı yıl	hisarda	tutsak oldı.
özne	zarf tümleci	dolaylı tümleç	yüklem

YİGENEK CBB 5

CBB'yi oluşturan cümleler kuruluş bakımından birbirlerini yinelemiyorlar, değişken yapı sergiliyorlar. Bu dağınıklık, ilk ve son cümlelerin birbirlerini kuruluşça tekrarlamasıyla giderilmiştir. Özneler, yapı ve anlam bakımından aynı (Kazılık Koca), ilk tümleçler zarf tümlecidir, eylemin zamanını bildiriyorlar . ikinci tümleçler dolaylı tümleçtir, biri yönelme, biri bulunma bildiriyorlar. Böylece açış ve kapanış cümleleri yapıca birbirini olduğu gibi yineleyip tam tekrar örneği sergiliyorlar.

Aruza ve cemi Taş Oğuz Biglerine haber oldı	(1)	
uşda Kazan geldi didiler	(2)	
anlar dahı çeri dirüp borı ağardup Kazana karşu geldiler	(3)	
Üç Ok Boz Ok karşulaşdılar	(4)	***BAMSI CBB 24***

Giriş ve sonuç cümleleri (1. 4) iki öğeli (özne +yüklem) , gelişme bölümü ise (2,3) üç ve dört öğeli (özne + belirtisiz nesne + yüklem) / (özne + zarf tümleci + dolaylı tümleç + yüklem) bir CBB'dir. Cümlelerin yapıları birbirine paralel değil; yani dilbilgisi bağı bir ölçüde zayıf. Ama bu, CBB'nin oluşumuna engel değil; çünkü hem anlam bağı güçlüdür hemde başka biçim bağlantıları vardır CBB'de. Örneğin, zaman ekleri {-dİ } tam tekrardır. *çeri dirüp // borı ağardup, Üç Ok // Boz Ok // Taş Oğuz* yapılarındaki tam tekrar da anlam bağının destakleyicisidir. biçim uygunsuzluklarını unutturmaya çalışmaktadırlar. Giriş ve sonucun iki öğeli olarak biribirini tekrarlaması zayıf bile olsa, açılıştaki yapının kapanışta tekrarlandığının göstergesidir.

Aruz aydur	(1)	
menüm İç Oğuzda karımum Kazan olsun.	(2)	
Emen aydur	(3)	
menüm karımum Ters Uzamış olsun..	(4)	
Alp Rüstem aydur	(5)	
menüm karımum Ense Koca oğlı Okçı olsun didi	(6)	
her biri bir karım gözetdi	(7)	***BAMSI CBB 20***

CBB'de iki çeşit kuruluş var: a. özne + yüklem (1, 3, 5) b. özne + belirtisiz nesne + yüklem (2, 4, 6) Dikkat edilirse iki çeşit yapının birbirini aşamalı olarak tekrarladığı görülür. Bu özellik biçimsel bağın zayıflığını işaret etmese gerek. Aksine yapı bağının oldukça güçlü olduğunu kanıtlamaktadır. Böylesine güçlü ilişkilere karşın biçimsel bağlantılar bu kadarla yetinilmemiş, yüklem tekrarlarıyla (*"aydur, olsun" ve* derin yapıdaki *"didi"*) daha da güçlendirilmiştir *"Menüm karımum"* yapısının üç kez tam tekrar olarak yüzey metinde yer alışı, *"İç Oğuzda"* yapısının yüzey yapı da somut , derin yapıda iki kez soyut olarak bulunuşu, öznelerin aynı sözlük alanına giren sözcüklerin *"Aruz, Emen, Alp Rüstem"* tekrarı oluşu (bu sözcükler 1, 3,5. cümlelerde somut, 2, 4, 6. cümlelerde soyuttur), iç cümlelerde yine aynı özellikte olan *"Kazan, Ters Uzamış, Ense Koca oğlı Okçı"* yapılarının cümlelerde kullanılışı biçimsel ilişkilerin güçlenmesini sağlamaktadır. O halde bölümler arasındaki anlam ve biçim bütünlüğü özne ile yüklem tarafından sağlanabilir.

Bu CBB'nin kuruluşu bizi şu yargılara götürebilir: Her cümle bir öncekinin yapıca tekrarıdır. Kimi zaman kendinden önce gelen cümleyi değil; bir, iki, üç cümle önceki cümleyi tekrarlayabilir. Sonucunda aşamalı tekrarlar ortaya çıkar. *bkz.* Aşamalı Tekrarlar.

Cümlelerin birbirini nasıl tekrarlayıp birbirine nasıl bağlandıklarını daha net görebilmek için derin yapıdaki birimleri yerine koyarsak ortaya şu tablo çıkıyor.

Aruz	_____	aydur
Aruz	menüm İç Oğuzda karımum Kazan olsun.	***didi***
Emen	_____	aydur
Emen	menüm ***İç Oğuzda*** karımum Ters Uzamış olsun	***didi.***
Alp Rüstem	_____	aydur
Alp Rüstem	menüm karımum ***İç Oğuzda*** Ense Koca oğlı Okçı olsun	didi
her biri	bir karım	gözetdi

Kazan bu haberi işitdi (1)
destmalın eline alup ögür ögür ağladı (2)
divanda zârılık kıldı (3)
hep anda olan bigler ağlaşdılar (4)
Kazan vardı odasına girdi (5)
yidi gün divana çıkmadı (6)
ağladı oturdı (7) ***BAMSI CBB 20***

Dilbilgisi bağlarının zayıf olduğu bu CBB'de anlam bağları oldukça güçlüdür. Bu da CBB'yi derleyip toparlamaya yetmektedir. Cümleleri aynı çatı altında tutmaya yaran öğe, bütün cümlelerle

ilişkisi olan "*Kazan*"dır. Yüzey yapıda yalnız ilk cümlede geçip diğerlerinde ise derin yapıda yer alarak bütün cümlelerde eylemi yapan kişi durumundadır, bütünün koruyucusu, parçaları bir araya toplayan, onların bütün halinde sergilenmesini sağlayan öğedir. Buna teminatçı öğe ya da CBB'nin göstergesi diyebiliriz.

Dilbilgisi bağlantılarının zayıf olduğu durumlarda anlam bağının güçlenerek CBB'nin oluşumunu tamamladığını belirtmiştik. Anlam bağını güçlendiren en önemli unsurlar tekrarlardır. Kendilerini cümle başında, ortasında, sonunda tam tekrar, eksik ve sıfır tekrar olarak belirtirler. Tekrarlar CBB için çok önemlidirler; çünkü onlar CBB'nin göstergesi durumundadırlar. Birleştirici, bütünleyici unsurlardır. Özellikle CBB'deki cümle kuruluşlarının birbirine uygun gelmediği durumlarda tam tekrar kullanma gereği ortaya çıkar ve tam tekrar, bir yandan CBB'nin biçim bozukluklarını unutturmaya çalışır, bir yandan bütünleştiriciliğin göstergesi, teminatı halin döner.

Uruz atdan indi

Uruz aydur

Uruz hay atamun altun kadehinden şarab içen ***atdan insün didi***

Uruz meni seven atdan insün ***didi***

Uruz bunun kapusına birer gürz uralum didi

on altı yigit sıçrayup atdan indiler

on altı yigit kalkan yapındılar

on altı yigit gürzlerin omuzlarına urdılar

on altı yigit kapuya geldiler

on altı yigit birer gürz urup kapuyı uvatdılar

on altı yigit içerü girdiler

on altı yigit buldukları kâfiri kırdılar

on altı yigit dil çıkartmadılar

on altı yigit malını yağmaladılar

on altı yigit çeri üzerine geldiler

on altı yigit kondılar. ***URUZ[1] CBB 24***

Cümleler arasında dilbilgisi bağı oldukça zayıf, cümle kuruluşları birbirleriyle uyuşmuyor. Bu durumda anlam ilişkisi güçlü olmalıdır. En güzel yolu ise, tekrarlardır. İşte bu amaçla CBB'de çeşitli

tekrarlar yer almıştır. En belirgin olanı ***"on altı yigit"*** başta sözcük öbeği tekrarı, sıfır tekrar özelliği gösteriyor. {- lEr}, sonda ek tekrarı örneğidir.

At ayağı külük.....

ozan dili çevük olur

Kazan kâfire çağırup soylamış

görelüm hanum ***Kazan*** kâfire ne soylamış

Kazan aydur

Kazan mere Şökli Melik dünlügi altun ban ivlerümi getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere Şökli Melik sana kölge olsun ***didi***

Kazan mere Şökli Melik ağır hazinem bol akçam getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere Şökli Melik sana harçlık olsun ***didi***

Kazan mere Şökli Melik kırk ince billü kız-ile Burla Hatunı getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere Şökli Melik sana yesir olsun ***didi***

Kazan mere Şökli Melik kırk yigit-ilen oğlum Uruzı getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere Şökli Melik kulun olsun ***didi***

Kazan mere Şökli Melik tavla tavla şahbaz atlarum getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere Şökli Melik sana binit olsun ***didi***

Kazan mere Şökli Melik katar katar develerüm getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere Şökli Melik sana yüklet olsun ***didi***

Kazan mere Şökli Melik karıçuk anamı getürüp-dururs*ın **didi***

Kazan mere kâfir anamı virgil mana ***didi***

Kazan mere kâfir savaşmadın uruşmadın kayıdayım ***didi***

Kazan mere kâfir girü döneyim ***didi***

Kazan mere kâfir gideyim ***didi***

Kazan mere kâfir bellü bilgil didi. ***SALUR CBB 36***

Başta, ortada ve sonda tekrarların olduğu, tekrarlar bakımından zengin bir CBB. Farklı kuruluştaki cümleler dilbilgisi bağlantısının zayıf kaldığını gösteriyor. Bu durumda anlam bağı güçlü olmalıdır. İşte bu nedenle tekrarlara çok yer verilmiştir. Bunlar derleyip toparlıyor, dağılmayı önlüyor.

Kazan, başta sıfır tekrar; *mere Şökli Melik,* ortada sıfır tekrar; *didi*, sonda sıfır tekrar;*getürüp-durursun / olsun* sonda tam tekrar; *sana,* ortada tam tekrar. Sıfır tekrarlar derin yapıda, tam tekrarlar yüzey yapıda bulunuyorlar. Yüzey yapıdaki tekrarlar, aynı zamanda aşamalı tekrar örneğidir. Kazan'ın soylamasında uzun cümlelerin sonunda *"getürüp-durursın"* , kısa cümlelerin başında *"sana"* , sonunda *"olsun"* tam tekrarıyla bu cümleler birbirlerine anlamca bağlanıyorlar. Soylamanın başındaki cümlelerde dilbilgisi bağı güçlüdür. Gerek kısa, gerek uzun cümleler yüzey yapıda tümleç + yüklem , derin yapıda özne + tümleç + yüklem kuruluşundadır.Soylamanın sonundaki cümlelerin gösterdikleri farklı kuruluşlar ise derin yapıdaki öğelerle (*Kazan / didi*) ortak kuruluş özelliğine kavuşturulmaktadırlar.

	tümleç	yüklem	
a.	ağır hazinem bol akçam	getürüp-durursın	(yüzey yapı)

özne	TÜMLEÇ	yüklem	
Kazan	***mere Şökli Melik*** ağır hazinem bol akçam getürüp-durursın	***didi***	(derin yapı)

tümleç	yüklem	
b. sana	harçlık olsun	(yüzey yapı)

özne	TÜMLEÇ	yüklem	
Kazan	***mere Şökli Melik ağır hazinem bol akçam*** sana harçlık olsun	***didi***	(derin yapı)

CBB'nin oluşması için anlam bağı biçim bağına göre daha önceliklidir.

Aruz gayet saht oldı	(1)	
Taş Oğuz Biglerine adam saldı	(2)	
Emen gelsün	(3)	
Alp Rüstem gelsün	(4)	
dönebilmez Dülek Evren gelsün	(5)	
girü kalan bigler hep gelsün didi	(6)	***BAMSI CBB 5***

Taş Oğuz Bigleri hep yığnak oldı	(1)	
ala bargah otakların düze dikdi	(2)	
atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdı	(3)	
Taş Oğuz Biglerine ağırlık idüp toyladı	(4)	***BAMSI CBB 6***

Biçimsel özellikleri (cümlelerin kuruluşu, yüklemdeki zaman ve kişi ekleri) ortak olan bu iki CBB'de dilbilgisi bağlantısı sürmektedir. Buna karşın cümleler bir değil; iki CBB'de toplanmıştır. Eğer biçimsel bağlar cümleleri bütün yapmaya yetseydi, burada iki CBB yerine bir CBB olurdu. Ancak anlam

bağlantısı dilbilgisi bağlantısından daha önemli olduğu için CBB'lerin sınırları buna göre çizilmiştir. Biçimsel özellikler önemli tutulup anlam özellikleri ona hizmet etmiş olsaydı, o zaman aralarında yalnız dilbilgisi bağı bulunan bütün cümleleri aynı çatı oltında toplayabilirdik. Bu da mümkün değildir.

özne	/ tümleç	/ yüklem
Aruz	gayet	saht oldı
Aruz	Taş Oğuz Biglerine	adam saldı
Aruz	Emen gelsün	***didi***
Aruz	Alp Rüstem gelsün	***didi***
Aruz	döne bilmez Dülek Evren gelsün	***didi***
Aruz	girü kalan bigler hep gelsün	didi

özne	/ tümleç	/ yüklem
Taş Oğuz Bigleri	hep	yığnak oldı
Aruz	ala bargah otakların	düze dikdi
Aruz	atdan aygır deveden buğra koyundan koç	kırdurdı
Aruz	Taş Oğuz Biglerine ağırlık idüp	toyladı

Aslında " *Taş Oğuz Bigleri hep yığnak oldı*" cümlesi her iki CBB arasındaki geçiş cümlesidir. İki CBB'yi birbirine bağlıyor. Buradaki CBB'ler özneleri aynı olsa da anlam bakımından bağımsız, dilbilgisi bakımından bağımlıdır. CBB'de anlam kendi içinde başlayıp bitmiştir, ama dilbilgisi bakımından sınırları ayrılmamıştır. Özne zaman kişi vb. yönüyle cümleler birbirine bağlıdır. Sanki bir CBB'nin küçük bölümleri gibi (mini mikro metin). Ancak anlam bağının CBB'nin oluşumunda daha etkin oluşu, bunları ayrı bütünler olarak ele almamızı gerektiriyor. Çünkü CBB'de dağınıklık olmamalıdır. Demek ki anlam bağı koptuğu an, gramer bağ güçlü bile olsa CBB sona eriyor.

CBB'lerde cümleler ikişer ikişer, üçer üçer vb. sınıflandırılmış olabilir. Bunlar arasındaki anlam bağlantısı daha güçlüdür. İşte, bu ikili, üçlü gruplar birer mini mikro metin gibi değerlendirilmelidir. Ancak anlam bağı ön koşul olmalıdır. Çünkü mini mikro metinler arasında genellikle biçim bağı zayıftır.

Dede Korkut dilinden ozan aydur: (1)

karılar dört dürlüdür. (2)

I. mini mikro metin:

birisi solduran sopdur (3)

geldük ol-kim solduran sopdur (15)

sabadança yirinden örü turur (16)

elin yüzin yumadın tokuz bazlambaç ilen bir külek yoğurd gözler (17)

toyınça tıka basa yir (18)

elin bögrine urur (19)

aydur (20)

bu ivi harab olası ere varaldan berü dahı karnum toymadı (21)

yüzüm gülmedi (22)

ayağum paşmak yüzüm yaşmak görmedi dir (23)

ah nola-y-idi (24)

bu öle-y-idi (25)

birine dahı vara-y-idüm (26)

umarumdan yahşı uyar ola-y-idi dir (27)

anun kibinün hanum bebekleri yetmesün (28)

ocağuna bunçılayın avrat gelmesün (29)

II: mini mikro metin:

birisi tolduran topdur (4)

geldük ol kim tolduran topdur (30)

depidinçe yirinden örü turdı (31)

elin yüzin yumadın obanun ol uçından bu uçına bu uçından ol uçına çarpuşdurdı (32)

kov kovladı (33)

din dinledi (34)

öyledençe gezdi (35)

öyleden sonra ivine geldi (36)

gördi-kim oğrı köpek yike tana ivini bir birine katmış (37)

tavuk kümesine sığır tamına dönmiş (38)

konşılarına çağırur ki kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmege yitmege gitmemiş-idüm (39)

yatacak yirüm gine bu harab olası-y-idi (40)

nola-y-idi (41)

benüm ivüme bir lahza baka-y-idinüz (42)

konşı hakkı Tanrı hakkı diyü söyler (43)

bunun kibinün hanum bebekleri yetmesün (44)

ocağuna bunun kibi avrat gelmesün (45)

III. mini mikro metin:

birisi ivün tayağıdur (5)

Ozan ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, er adam ivde olmasa, ol anı yidürür (7)

içürür (8)

ağırlar (9)

azizler (10)

gönderür (11)

ol Ayişe Fatıma soyıdur hanum (12)

anun bebekleri yetsün (13)

ocağuna bunçılayın avrat gelsün (14)

IV. mini mikro metin:

birisi niçe söyler-isen bayağıdur (6)

geldük ol-kim niçe söyler-isen bayağıdur (46)

öte yazıdan yabandan bir odlu konuk gelse, er adam ivde olsa, ana dise ki: Tur (47)

etmek getür (48)

yiyelüm (49)

bu da yisün dise (50)

pişmiş etmegün bakası olmaz (51)

yimek gerekdür (52)

avrat aydur (53)

neyleyeyim (54)

bu yıkılaçak ivde un yok (55)

elek yok (56)

deve degirmeninden gelmedi dir (57)

ne gelür-ise benüm sağrıma gelsün diyü elin götine urur (58)

yönin anaru sağrısın erine döndürür (59)

bin söyler-isen birisini koymaz (60)

erün sözini kulağına koymaz (61)

ol Nuh Peygamberün eşegi aslıdur (62)

andan dahı sizi hanum Allah saklasun (63)

ocağunuza bunçılayın avrat gelmesün (64)

MUK-CBB 8

CBB, dört mini mikro metinden oluşmuştur. Mini mikro metinlerin giriş cümleleri CBB'nin başında toplu olarak verilmiştir. Başta, ortada, sonda tekrarların verildiği adeta bir nazım parçasını andıran bu dört cümle, yapı bakımından birbirini tekrarlayarak tam tekrar örneği oluşturuyorlar.

özne		yüklem
birisi	/	solduran soptur
birisi	/	tolduran topdur
birisi	/	ivün tayağıdur
birisi	/	niçe söyler-isen bayağıdur

Biçimsel olarak güçlüdürler. Ancak CBB ilerledikçe görüldüğü gibi mini mikro metinler arasındaki bu bağ zayıflamaktadır. Anlam bağlantıları ise güçlüdür. Dört mini mikro metinde söyleyen (Dede Korkut) ortaktır. "*Dede Korkut dilinden ozan aydur / Kadınlar dört türlüdür* " cümleleri dört mini mikro metnin ilk cümleleridir. Hepsinin konusu kadındır, yani ortak nesne kadındır. Ayrıca mini mikro metinlerin son cümlelerinde yer alan alkışlar ve kargışlar tekrarlanarak bunları birbirlerine bağlamaktadır: " *ocağunuza bunçılayın avrat gelmesün*". (3.m.m.m.de cümlenin olumlusu tekrarlanıyor.) İşte bu özellikler m.m.m.leri ayrı CBB'ler halinde ele almamızı engelliyor. Dilbilgisi bağları zayıf; ama anlam bağları güçlü, hatta dilbilgisi bağları zayıfladıkça anlam bağları güçlenen bir CBB'dir.

Dede Korkut Hikâyelerinde en çok m.m.m. içeren CBB, *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkarduğı Boy* adlı hikâyede yer almıştır. Altı mini mikro metinden oluşan CBB'de her bir mini mikro metin Kazan'ın kâfirlere karşı yaptığı konuşmaları içeriyor, herbiri Kazan'ın ayrı bir yönünü işliyor;

ama son cümleler *"elüne girmiş iken mere kâfir öldür meni / kılıcundan saparum yok / kendü aslum kendü köküm sımağum yok* sürekli tekrarlanarak anlam bağını kuruyor. *Bkz.* ***URUZ[1] CBB 14***

Kimi CBB'lerde cümleler ikişer, üçer guruplandırılmış olabilir. Bunların arasında anlam bağının daha güçlü olduğunu görüyoruz. Aşağıda incelediğimiz CBB bu özelliği göstermektedir. Farklı cümlelerin oluşturduğu minik kümeler Dede Korkut tarafından derlenip toparlanmıştır. Çünkü bunları söyleyen odur. " Dede Korkut ..... soylamış " kalıbı geçerlidir herbiri için.

Dede Korkut soylamış	
Allah Allah dimeyince işler onmaz	a
Kâdir Tanrı virmeyince er bayımaz	a
ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez	b
ecel va'de irmeyince kimse ölmez	b
ölen adam dirilmez	c
çıhan can girü gelmez	c
bir yigidün kara tağ yumrısınça malı olsa yığar	ç
direr	ç
taleb eyler	ç
nasibinden artuğın yiye bilmez	ç
urlaşuban sular taşsa deniz tolmaz	d
tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez	e
könlün yüce tutan erde devlet olmaz	e
yad oğulı saklamağ-ile oğul olmaz	f
böyüyende salur	f
gider	f
gördüm dimez	f
kül depeçük olmaz	g
güyegü oğul olmaz	g
kara eşek başına uyan ursan katır olmaz	h
karavaşa ton geyürsen kadın olmaz	h

yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz ı

yapağulu gökçe çemen güze kalmaz ı

eski panbuk biz olmaz i

karı düşmen dost olmaz i

kızağuça kaymayınça yol alınmaz j

kara polad öz kılıcı çalmayınça karım dönmez j

er malına kıymayınça adı çıkmaz k

kız anadan görmeyince ögüt almaz k

oğul atadan görmeyince sufra çekmez k

oğul atanun yetiridür l

iki gözinün biridür l

devletlü oğul kopsa ocağınun közidür l

oğul dahı neylesün baba ölüp mal kalmasa m

baba malından ne fa'ide başda devlet olmasa m

devletsüz şerrinden Allah saklasun hanum sizi. n ***MUK CBB 4***

ç, d, k, l, n harfleriyle tanımladığımız cümleler aykırılıklar sergiliyor. Örneğin; d, n bağımsız. En sondaki cümlenin (n) sonuç bölümü olduğunu varsayalım. Ama d harfini verdiğimiz cümlenin yalnız oluşu orada düşmüş bir cümlenin olabileceğini düşündürüyor. Çünkü ne kendinden öncekilere ne de kendinden sonrakilere bağlanıyor. "*urlaşuban sular taşsa deniz tolmaz*". Konu birdenbire değişiyor, sonra bu cümle orada yokmuş gibi bir sonraki mini mikro metin kaldığı yerden devam ediyor. Bu cümle ne somut ne soyut tekrardır. Dolayısıyla kendisiyle mini mikro metin kuracak cümlenin düştüğünü düşündürüyor. Ancak çok uzak da olsa bir üstteki ve bir alttaki mini mikro metinlerle benzetme yoluyla şöyle ilgi kurabiliriz: Deniz, ne kadar çok su gelirse gelsin, kaynağı ne kadar çok olursa olsun, suya doymaz ve taşma noktasına gelmez. İnsanoğlu da deniz gibidir. Asla doymaz, ne kadar çok malı mülkü olursa olsun hep ister. Böyle yapanları, deniz gibi aç gözlü olanları Tanrı sevmez. Bu durumda bağımsız gözüken cümlenin köprü görevi üstlendiği, kendinden önceki ve sonraki mini mikro metinleri birbirlerine bağladığı ortaya çıkıyor. Zaten cümlenin taşıdığı olumsuz anlam, zaman eklerinin tekrarı, üç öğeli oluşu diğer cümlelerle biçimsel bağlantı kurmasına yarıyor.

ç harfinin simgelediği cümleler dörderli; f, k, l harfli cümlelerin ise üçerli bütün oluşturuşlarını istisna olarak sayarsak, diğer cümlelerin ikişer ikişer bir bütünü oluşturduklarını görürüz. Bunların aralarında anlam bağı oldukça güçlüdür. Yüklemlerdeki olumsuzluklar, bu gücü artıran özelliklerden en

önemlisidir. Bir CBB'nin burada olduğu gibi çok sayıda bölüme ayrılması, her bölümün kendi içinde bir bütün oluşturması mümkün görünüyor.Tıpkı bir dil ailesi gibi.Türk Dillerini buradaki mikro metin (CBB) gibi düşünelim. Türk Dilleri birçok dilden meydana gelmiştir; ama bu diller içinde birbirine daha yakın olanları vardır ve bunlar bir gurup oluştururlar. Buradaki ikişer, üçer cümlenin kurduğu anlam bütünleri gibi. Bunları da mini mikro metin gibi değerlendirebiliriz.

Bu durumda CBB'de on dört mini mikro metin bulunuyor. Kiminin kuruluşu diğerinin tam tekrarı. a, c, g, h, i, j, k harfleriyle gösterdiğimiz cümlelerde hem anlam hem biçim bağı güçlüdür

a. Allah Allah dimeyince işler onmaz // Kâdir Tanrı virmeyince er bayımaz
g. kül depeçük olmaz // güyegü oğul olmaz
i. eski panbuk biz olmaz // karı düşmen dost olmaz
j. kızağuça koymayınça yol alınmaz // kara polad öz kılıcı çalmayınça karım dönmez vb.

Kimi mini mikro metinler ise biçim bakımından aynı derecede güçlü değil; bağlar gevşek. Bunları ufak müdahalelerle klasik biçimine çevirerek dilbilgisi bağı sağlamamız mümkün. Yalnız anlamını bozmamak koşuluyla, ç harfiyle gösterdiğimiz cümleleri küçük bir operasyonla şu biçime sokup var olan anlam ilişkisini dilbilgisi bağıyla destekleyelim.

ç. bir yiğit / -eger olsa- kara tağ yumrusınca malı / yığar
bir yiğit / -eger olsa- kara tağ yumrusınca malı / direr
bir yiğit / -eger olsa- kara tağ yumrusınca malı / taleb eyler
bir yiğit / nasibinden artuğın / yiyebilmez

ı. yapa yapa yağan karlar / yaza / kalmaz
yapağulu gökçe çemen / güze / kalmaz vb.

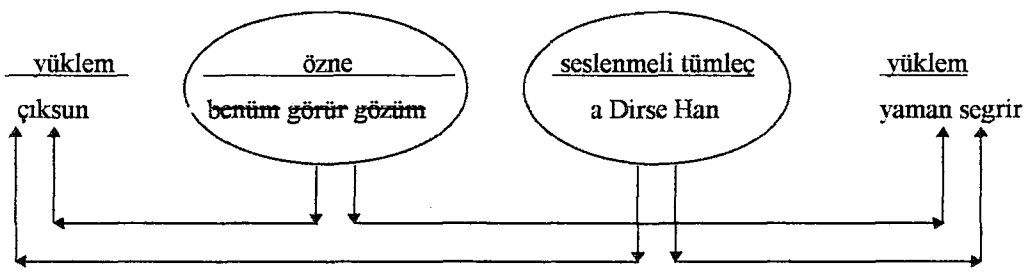
Mini mikro metinlerin birbirine yakınlığı hepsi için aynı ölçüde değildir. Örneğin; a, b, e ve k, l,m harfleriyle gösterdiğimiz mini mikro metinler arasında anlam bağı vardır. Birinci gruptakilerin ortak unsuru *Tanrı*, ikinci gruptakilerin ortak unsuru *oğul*'dur. Dede Korkut ise bütün mini mikro metinleri mikro metinde (CBB) toplamaya yarayan teminatçı öğedir, CBB'nin göstergesidir.

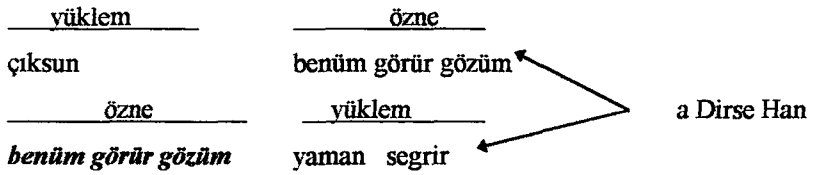
CBB'yi oluşturan cümleler arasındaki dilbilgisi ilişkisi cümle kuruluşlarının tersinden tekrarı ile de gerçekleştirilebilir. Dede Korkut Hikâyelerinde çok olmasa bile bu tür ters tekrarları görebiliyoruz.

çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han yaman sızlar
kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

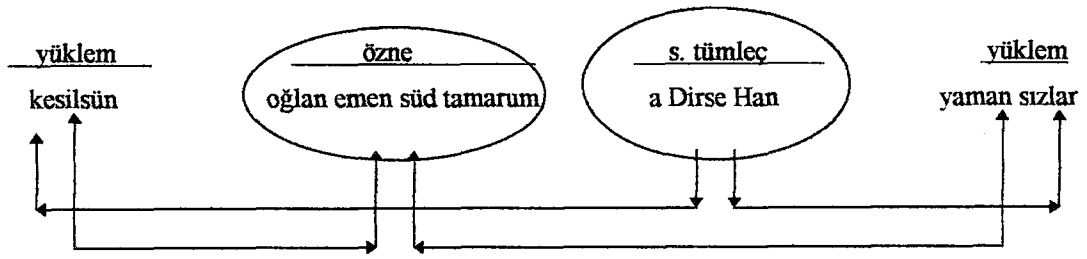
Bu iki dize hem anlam, hem dilbilgisi bağlarıyla adeta kenetlenmiş. Her dizede ikişer cümle var. Ayrıca her iki dizede bir de tersine tekrar yaşanmış. Bu cümlelerin kuruluşları birbirleriyle CBB düzeyinde tersine paralelizm ilişkisine dayanıyor. Klasik tersine paralelizmden oldukça farklı bile olsa, aslında bu tür örnekler gelecekteki mükemmel anlatım örneğinin temelini atıyor, çekirdeğini yaratıyor. Onun ilkel varyantıdır diyebiliriz. Buradaki cümlelerin kuruluşça birbirinin tersini oluşturdukları ilk bakışta çok kolay görülmeyebilir; ama dikkatlice bakıldığında, boşluklar derin yapıdan haraketle doldurulduğunda bunların birbirinin aynadaki görüntüsü gibi olduğunu görürüz.

" *Çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han* " bu birinci cümleye dahil olan öğelerin (yüklem + özne + seslenmeli tümleç) sırası ikinci cümlede tersine biçimde kurulmalıdır. İkinci cümleye baktığımızda yüzey yapıda yalnızca yüklemin bulunduğunu görürüz. " *yaman segrir* ". Tersine paralelizmin koşuluna göre ikinci cümle, birinci cümlenin tersinden başlamalıdır. Yani *seslenmeli tümleç + özne + yüklem* sırası olmalıdır. Oysa görünüşte ikinci cümlede yüklem dışındaki öğeler yoktur. Bu durumda tersine paralelizm bozulur mu? Hitap (seslenmeli tümleç), iki cümlenin sınırına geldiğinde onu doğrudan bu cümlelerden herhangi birine katmak zordur. Hitap hem önceki, hem sonraki cümleye ait olabilir. Özne ve seslenmeli tümleçler ortak kullanılmıştır, yani derin yapıda vardır. Ortak birimlerin hem önceki, hem sonraki cümleye dahil edilmesi tersine paralelizmi bozmuyor; aksine onu gizlemeye yönelik bir durum gibi dikkati çekiyor. Seslenmeli tümleç, iki dize (dört cümle) için de geçerlidir. "*A Dirse Han* " hitabının diğer dizelerde sonda olduğunu göz önüne alırsak, bunun yerinin değiştirilmesinin cümlenin kurgusunu bozmayacağı ortaya çıkar. Böylece her iki dizede de cümlelerin birbirini yüklem +özne //özne + yüklem yapısıyla tersinden tekrar ettiğini görürüz. Bunu paralelizmin özel bir türü olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumda cümleler şöyle olur:

yüklem	özne	s.tümleç	//	s. tümleç	özne	yüklem
çıksun	benüm görür gözüm	a Dirse Han	//	***a Dirse Han***	***benüm görür gözüm***	yaman segrir

yüklem
kesilsün [47]

özne
oğlan emen süd tamarum

özne
oğlan emen süd tamarum

yüklem
yaman sızlar

a Dirse Han

yüklem özne s. tümleç // s. tümleç özne yüklem

kesilsün oğlan emen süd tamarum ***a Dirse Han*** // ***a Dirse Han oğlan emen süd tamarum*** yaman sızlar

Yüklemler (çıksun / yaman segrir / kesilsün / yaman sızlar), tersine tekrarın bel kemiğini oluşturuyor. Derin yapıda gizlenen öğelerin açığa çıkarılması bunlara bağlıdır. Bu öğeler, ne kadar gizlenirse gizlensinler yüklem onları ele vermektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde bu tür örnekler vardır.

mere kolça kopuzum çalun ögün meni *TURALI CBB 35*

seslenmeli tümleç tümleç yüklem // yüklem tümleç

mere kolça kopuzum çalun // ögün meni

hitap ortak

[47] kes - i - l - sün: {-l} edilgenlik eki, gizli dönüşlülük işlevini üstlenmiş kabul edildiğinden özne, sözde özne olarak alınmadı. "Kendi kendine kesilsin" anlamının daha ağır bastığını düşünüyoruz. " Bu ek, geçişli etken fiil kökü ve gövdelerinden 1. dönüşlü (geçişsiz), 2. edilgen (pasif) fiiller teşkil etmektedir. Bütün devir ve şivelerde ekin bu görevi devam etmiştir." Bkz. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, s. 36 " Pasif fiiller bir maruz kalma, bir uğrama, bir olma ifade ederler. Fakat bu olmada ya başkası tarafından yapılma veya kendi kendisine olma vardır. Meselâ başkası tarafından gör-ü-l-, tut-u-l-, kes-i-l- vardır, kendi kendisine tut-u-l-, kes-i-l-, çek-i-l- vardır. Şüphesiz pasif fiillerin asıl mânâsı başkası tarafından yapılma ifade etmektedir. Kendi kendisine olma ifade edenlerin böyle bir mânâyı sonradan kazandıkları anlaşılmakta, bunlarda başkası tarafından yapılmış farzedilmek şeklinde gizli bir mânâ da sezilmektedir. Bu kendi kendisine olma ifade etmek bazı fiillerde o kadar ileri gitmiştir ki, pasiflik mânâsı tamamıyle kaybolmuş ve pasiflik eki adetâ bir dönüşlülük eki hâline gelmiştir. Hatta böyle fiillerin dayandığı asıl fiillerin dönüşlü, yani -n'li şekilleri de kullanılmaz. Fakat tabiî yine de -l eki bir dönüşlü eki sayılmaz. -l'li fiillerin bu kendi kendisine olma ifade etmeleri dönüşlülük değil; geçişsizliktir. Bu kendi kendisine olma dönüşlü fiillerdeki gibi failin yaptığı işin kendisine dönmesi değil, bir kendiliğinden olmadır." Bkz. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, s. 195

özneler derin yapıda gizlidir. yüklemdeki kişi ekleri aracılığıyla özneye ulaşabiliriz: " ***siz*** "

a . mere kolça kopuzum çalun s.tümleç + tümleç + yüklem

b. ögün meni ***mere*** yüklem + tümleç + s. tümleç

özin sarp yirlere saldı görelüm imdi Yaradan neyler ***URUZ CBB 30***

tümleç	tümleç	yüklem	//	yüklem	tümleç	tümleç
özin	sarp yirlere	saldı	//	görelüm	imdi	Yaradan neyler

azgun dinlü kâfir bunaldı oha girdi kovulan kimse ***URUZ CBB 18***

özne	yüklem	//	yüklem	özne
azgun dinlü kâfir	bunaldı	//	oha girdi	kovulan kimse

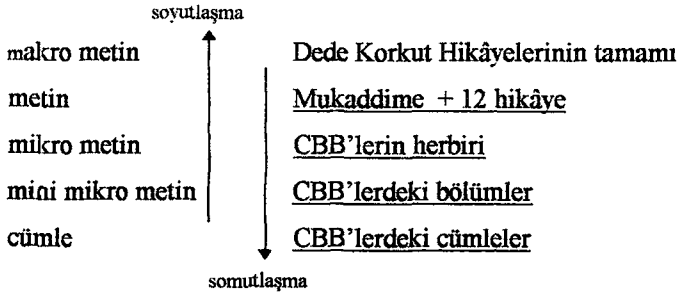
4. CBB'yi oluşturan cümlelerde kurucu öğelerden birinin bütünden parçaya, büyükten küçüğe, soyuttan somuta doğru inişe geçmesi anlam bağını kuran özelliklerdendir.

a. Anlam tekrarında soyut giriş olmalı.

b. Somut nesnelerin belirleyicisi vardır (genellikle) , soyut nesnelerin belirleyicisi ise sıfırdır.

c. CBB'ler bütünden parçaya doğru gittikçe nesneler, elemanlar somutlaşır. Somutlaştıkça ekler, tekrarlar belirgin hal alır.

Yukarıda verdiğimiz ***MUK CBB 8'*** e baktığımızda mini mikro metinlerin birer soyut girişle, daha doğrusu birer soyut tekrarla başladıklarını görüyoruz. "*Birisi solduran sop*" , "*birisi tolduran top*" vb. Mini mikro metin ilerledikçe somuta doğru bir akış başlıyor. Kadının nitelikleri belirgin olarak sıralanıyor; elle tutulur, gözle görülür hale geliyor. Solduran sopun nasıl olduğu, özellikleri, açıklayıcıları somut bir biçimde ortaya konuyor. Genelden özele doğru bir kayma belirleniyor. Burada gördüğümüz (bütünden parçaya doğru gidildikçe (CBB'den cümleye) somutlaşma özelliği, Dede Korkut Hikâyelerinde sık sık gözlediğimiz bir olaydır.

yukarıdan aşağıya doğru indikçe somutlaşma, aşağıdan yukarı doğru çıktıkça soyutlaşma vardır.

Dede Korkut Hikâyelerinde büyükten küçüğe doğru gittikçe elemanların, nesnelerin somutlaştığı izlenir. Somutlaştıkça tekrarlar (tam, eksik, sıfır) belirgin hal alır, varlıkların aynadaki yansıması gibi gözle görülür biçime girer. Cümleden CBB'ye, oradan metine, oradan makro metine yani Dede Korkut'a bir başka deyişle parçadan bütüne doğru gidildikçe de bunun tam tersi olur. Bu kez soyutlaşma, genelleşme söz konusu olur.

CBB'lerde anlam bağı kuran özelliklerden biridir, cümlenin kurucularından birinin büyükten küçüğe / bütünden parçaya / soyuttan somuta doğru bir iniş göstermesi. Örneğin;

Dede Korkut gine soylamış (1)

görelüm hanum ne soylamış (2)

ağız açup öger olsam üstümüzde Tanrı görklü (3)

Tanrı dostı din serveri Muhammed görklü (4)

Muhammedün sağ yanında namaz kılan Ebu Bekir Sıddık görklü (5)

ahır sıpara başıdur amme görklü (6)

hecesinleyin düz okınsa yasin görklü (7)

kılıç çaldı din açdı şah-ı merdan Ali görklü (8)

Alinün oğulları Peygamber nevaleleri Kerbela yazısında yezidiler elinde şehid oldı Hasan-ile Hüseyin iki kardaş bile görklü (9)

yazılup düzilüp gökden indi Tanrı ilmi Kur'an görklü (10)

ol Kur'anı yazdı düzdi ulemalar ögrenince küydi piçdi alimler serveri Osman Affan oğlı görklü (11)

alçak yirde yapılupdur Tanrı ivi Mekke görklü (12)

ol Mekkeye sağ varsa esen gelse sıdkı bütün hacı görklü (13)

sağış güninde ayna görklü (14)

ayna güni okıyanda kutbe görklü (15)

kulak urup dinleyende ümmet görklü (16)

minarada banlayanda fakı görklü (17)

dizin basup oturanda halal görklü (18)

dulumından ağarsa baba görklü (19)

ağ südin toya emzürse ana görklü (20)

yanaşup yola girende kara buğur görklü (21)

sevgülü kardaş görklü (22)

yanal ala iv yanında dikilse gerdek görklü (23)

uzunça tenefi görklü (24)

oğul görklü (25)

kamusına benzemedi cümle alemleri yaradan Allah Tanrı görklü (26)

ol ögdügüm yüce Tanrı dost oluban meded irsün hanum hey. (27)

MUK-CBB 7

CBB'de yukarıda sözünü ettiğimiz soyuttan somuta doğru akış özne için geçerlidir: "*Tanrı, Muhammed, Ebubekir Sıddık, Amme, Yâsin, Ali, Hasan ile Hüseyin, Tanrı ilmi Kur'an, Affan oğlı Osman, Tanrı ivi Mekke, sıdkı bütün hacı, ayna (*cuma), *kutbe, ümmet, fakı, halal, baba, ana, buğur, kardaş, gerdek, tenef, oğul, Allah Tanrı, Tanrı* ". Tanrı'yla başlayıp Tanrı'yla bitiyor. Arada geçen Tanrı genel anlamlı geçmiyor. *Tanrı ilmi, Tanrı ivi* biçiminde geçiyor. Bunlar ortak sözcüğün işaretleridir. Bir iki ayrıntının dışında sözü edilen varlıklar, nesneler, tıpkı bir merdivenin basamakları gibi aşağı doğru iniş gösteriyor, üstte olan altta olanı içine alacak tarzda düzenlenmiş matruşkalar gibi dizilmişler. Dinî terimlerin akışı parçaya şiir özelliği veriyor. Ve bu soyuttan somuta doğru giden akış, yine soyut kavrama dönerek sona eriyor. Bir kendine dönüşü hissettiriyor.CBB'nin anlam bağını oluşturan özelliklerden biridir bu.

Öznenin özelliği kısa birer cümle biçiminde verilmiş.

özne		yüklem
tamlayan	tamlanan	
ahır sıpara başıdır	amme	/ görklü
kılıç çaldı din açdı	şah-ı merdan Ali	/ görklü
yazılup düzilüp gökden indi	Tanrı ilmi Kur`an	/ görklü vb.

Aslında bü cümlelerin klasik biçiminin *"ahır sıpara başı olan amme görklü"* , *"kılıç çalıp din açan şah-ı merdan Ali görklü"* , *"yazılup düzilüp gökten inen Tanrı ilmi Kur'an görklü"* biçiminde olması gerekir. Bu, CBB'nin girişindeki cümlelerle uyum sağlaması açısından da gereklidir.

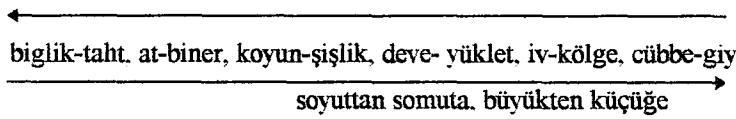
özne	yüklem
Tanrı dostı din serveri (***olan***) Muhammed	görklü
Muhammedün sağ yanında namaz kılan Ebûbekir Sıddık	görklü
ahır sıpara başı olan amme	görklü vb.

Büyükten küçüğe, genelden özele doğru gidiş, daha önce de belirttiğimiz gibi Dede Korkut Hikâyelerinde sık sık karşılaşılan bir durumdur. CBB'lerde hayvanlar, zenginlik, mal varlığı, doğa vb.anlatılırken tamlananların sırası pek değişmiyor, yalnız tamlayan bölümünde farklılıklar görülüyor. Bunların genellikle şöyle sıralandığı izleniyor:

nasıl / hangi	ne
karşu yatan kara	tağ (göksi gözel kaba tağ, Ala Tağ, kara kara tağ, arkurı yatan ala tağ vb.)
akındılu görklü	su (sovuk sovuk su, taşkun taşkun su, yügrük su, kanlu kanlu su vb.)
boynı uzun bidevi	at (tavla tavla şahbaz at, şahbaz şahbaz at, şahbaz at, kara koç at, kazılık at vb.)
kaytabanda kızıl	deve (kızıl kızıl deve, katra katar deve, kızıl deve, biserek biserek deve vb.)
ağayılda ağça	koyun (ağ koyun, kara koç vb.)
altun	akçe (kızıl altun, ağ akça, altun gümüş vb.)
dünlügi altun ban	iv (ağ ban iv, karalu göklü otağ vb.)
kaza benzer	kız gelin (ala gözlü kız gelin, ağça yüzlü kız gelin vb.)

Yukarıda parantez içinde verdiğimiz kalıp yapılar, tüm CBB'lerde, daha doğrusu Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla aynı biçimde değiştirilmeden kullanılmışlardır. Sözcük, sözcük öbeği tekrarlarında sıfatların ve sıfat tamlamalarının önemli yeri vardır.

Aşağıdaki CBB'de " *biglik, at, koyun, deve, iv, cübbe*" soyuttan somuta, büyükten küçüğe doğru ilerlerken, bunlara paralel "*taht, biner, şişlik, yüklet, kölge, giyer*" yine aynı biçimde hem soyuttan somuta doğru kayıyor hem de ilk dizideki sıralamaya uygunluk gösteriyor.

çağırdılar

Dedem Korkut gelür oldı

oğlanı alup babasına vardı

Dede Korkut oğlanun babasına soylamış

görelüm hanum ne soylamış:

aydur

hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana

taht virgil erdemlüdür

boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana

biner olsun hünerlüdür

ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana

şişlik olsun erdemlüdür

kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana

yüklet olsun hünerlüdür

altun başlu ban iv virgil bu oğlana

kölge olsun erdemlüdür

çigni kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana

geyer olsun hünerlüdür

Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür

bir buğa öldürmiş senün oğlun

adı Buğaç olsun

adını ben virdüm

yaşını Allah virsün didi. ***BUĞAÇ CBB 12***

Dede Korkut'un soylamasında sergilenen özellikler, CBB'nin anlam bağını ve anlam tekrarlarının doğurduğu biçim bağını sağlayan özelliklerdir. Dizeler soylamanın sonuna kadar bir sistem çerçevesince işlenmiş; bir uzun, bir kısa biçiminde dizilmiş. Soylamanın başından sonuna kadar var olan büyükten küçüğe doğru iniş, aslında uzun ve kısa dizelerin arasında da var. Her uzun dizede verilen unsur kendinden sonra gelen kısa dizedeki unsuru içine alıyor. *Biglik-taht, iv-kölge* vb. Bu ise, kısa dizelerin kendinden önce gelen uzun dizeyle güçlü bir anlam bağı sağlamasına yol açıyor. Uzun dizeler uzun dizelerle, kısa dizeler kısa dizelerle yapı bakımından pareleldir.

boynıuzun bidevi at virgil bu oğlana // ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana // kaytabandan kızıl deve virgil bu ağlana vb.

biner olsun hünerlidür // şişlik olsun erdemlüdür // yüklet olsun hünerlidür // kölge olsun erdemlüdür vb.

Uzun dizelerde *"virgil bu oğlana"*, kısa dizelerde *"olsun -lüdür"* tam tekrar olma özelliği ile CBB'nin oluşmasında katkıda bulunuyor. Uzun dizeler uzun dizelerle, kısa dizeler kısa dizelerle aşamalı tekrar örneği kurmuşlar.

Soyut açılış, kimi CBB'lerde daha yoğundur. Aynı anda birden çok koldan gerçekleştirilebilir.

Basat Depegöze soylamış

görelüm hanum ne soylamış

kalarda koparda yirüm gün ortaç

karanu dün içre yol azsam umum Allah

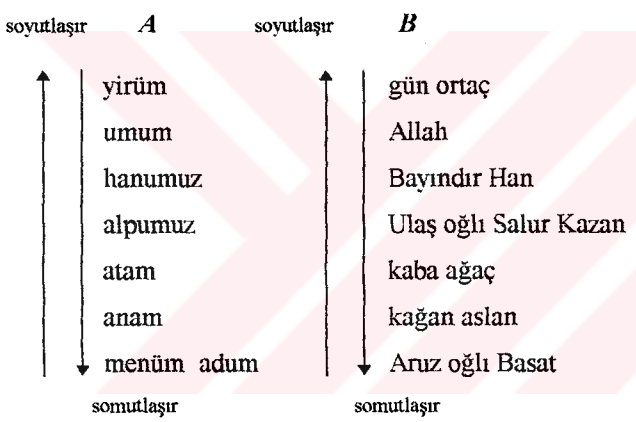
kaba alem götüren hanumuz Bayındır Han

kırış güni öndin depen alpumuz Ulaş oğlı Salur kazan

atam adın sorar olsan kaba ağaç

anam adın dir-isen kağan aslan

menüm adum sorar-isen Aruz oğlı Basatdur didi. ***BASAT CBB 28***

Aynı cümle içinde soyuttan somuta doğru gidiş iki koldan olmaktadır. Yukarıda görüldüğü gibi A kolundan ayrı, B kolundan ayrı dikey iniş var. Bunun yanısıra cümlelerde bir de genelden özele ya da büyükten küçüğe doğru yatay iniş söz konusudur. Cümlede önce gelen sonrakini içine alıyor. Şöyleki:

umu	han	alp	ata	ana	men / ad
Allah	Bayındır Han	Ulaş oğlı Salur Kazan	kaba ağaç	kağan aslan	Aruz oğlı Basat

Büyükten küçüğe doğru iniş, sayılarda da kendini gösterebiliyor. Bu iniş, her zaman olmasa bile bazen CBB'yi oluşturan birden çok mini mikro metin arasında gözükebiliyor. Aşağıda verdiğimiz CBB'de Kazan'ın söyleşilerinin her birinde (mini mikro metinlerde) konular sırasıyla; Kazan'ın düşmandan, doğa olaylarından korkmayışı, yiğitliği, gözünün tokluğu, tutsak oğlu Uruz biçiminde Oğuz toplumunun değer yargılarına verdiği önemi çağrıştıracak biçimde büyükten küçüğe doğru dizilmiş görünümü veriyor.

vardılar kopuzı getürdiler.

I. m.m.m.

eline alup burada soylamış

görelüm hanum ne soylamış:

aydur:

bin bin erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm

yigirmi bin er yağı gördüm-ise yaylamadum

otuz bin er yağı gördüm-ise ona saydum

kırk bin er yağı gördüm-ise kıya bakdum

elli bin er gördüm-ise el virmedüm

altmış bin er gördüm-ise aytışmadum

seksen bin er gördüm-ise segsenmedüm

toksan bin yağı gördüm-ise tonanmadum

yüz bin er gördüm-ise yüzüm dönmedüm

yüzi dönmez kılıcum ele aldum

Muhammedün dini işkına kılıç urdum

ağ meydanda yumrı başı topça kesdüm

anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

öginen erenleri hoş görmedüm

elüne girmiş iken mere kâfir öldür meni

kara kılıcun sal boynuma kes başum

kılıcundan saparum yok

kendü aslum kendü köküm sımağum yok didi

II. m.m.m.

bir soy dahı soylamış, aydur:

yüksek yüksek kara tağdan taş yuvarlansa

kaba ökçem uyluğum karşu tutan Kazan er -idüm

firavun şişler yükleyüp yirden çıksa

kaba ökçem-ile perçin kılan Kazan er-idüm

kaba kaba bigler oğlı gavga kılsa

kamçı salup tindüren Kazan er-idüm

yüce tağları tuman tursa

kara pusarık delü kopsa

kara koçumun kulağı görinmez olsa

kayrı eren kulağuzsuz yol yanılsa

kulağuzsuz yol başaran Kazan er-idüm

yidi başlu ejderhaya yetüp vardum

heybetinden şol gözüm yaşardı

hey gözüm nâmerd gözüm muhannet gözüm

bir yılandan ne var ki korhdun didüm

anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

öginen erenleri hoş görmedüm

elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

sal kılıcun kes başum

kılıcundan saparum yok

kendü aslum kendü köküm sımağum yok

Oğuz erenleri turur-iken seni ögmegüm yok didi

III. m.m.m.

Kazan burada bir dahı soylamış:

arkıç kırda yaykanur umman denizinde

sarp yirlerde yapılmış kâfir şehri

sağa sola çırpındı urur yüzgeçleri

su dibinde döner bahrileri

Tanrı menem diyü su dibinde çığrışur âsileri

önin koyup tersin okur kızı gelini

altun aşuk oynar Sancıdanun bigleri

altı katla Oğuz vardı alımadı

ol kal'aya altı baş er-ile men Kazan vardum

altı güne komadum anı aldum

kilisesin yıkup yirine mescid yapdum ban banlatdum

kızını gelinini ağ göksümde oynatdum

biglerin kul itdüm

anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

öginen erleri hoş görmedüm

elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

kılıcundan saparum yok

kendü aslum kendü köküm sımağum yok didi

IV. m.m.m.

Kazan yine soylamış, aydur:

arkıç kırda döndürdügüm mere kâfir senün baban

şakakına imrendügüm senün kızun gelinün

Ağça Kal'a Sürmelüde at oynatdum

at-ile Kârun iline çapkun yetdüm

Ak Hisar Kal'asınun burcın yıkdum

ağ akça getürdiler puldur didüm

kızıl altun getürdiler bakırdur didüm

ala gözlü kızın gelinin getürdiler aldanmadum

kilisesini yıkdum mescid yapdum

altını gümüşi yağmalatdum

anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

öginenleri hoş görmedüm

elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

kendü aslum kendü köküm sımağum yok

seni ögmegüm yok didi

V. m.m.m.

Kazan Big burada bir dahı soylamış, aydur:

ak kayanun kaplanınun irkeginde bir köküm var

ortaç kırda sizün geyiklerünüz turgurmaya

ak sazun aslanında bir köküm var

kaz alaca yundunı turgurmaya

azvay kurt enügi irkeginde bir köküm var

ağça yunlu tümen koyunun gezdürmeye

ağ sunkur kuşı irkeginde bir köküm var

ala ördek kara kazun uçurmaya

Kalın Oğuz ilinde bir oğlum var Uruz adlu

bir kartaşum var Kara Göne adlu

yeniden toğanunı dirgürmeyeler

elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

kılıcundan saparum yoh

kendü aslum sımağum yoh didi

VI. m.m.m.

bir dahı soylamış, aydur:

it kibi güv güv iden çerkez hırslu

küçüçük tonuz şölenlü

bir torba saman döşeklü

yarım kerpiç yasduklu

yonma ağaç Tanrılu

köpegüm kâfir

Oğuzı görür-iken seni ögmegüm yok

andan öldürür-isen mere kâfir öldür meni

öldürmez-isen Kâdir kor-ise öldüreyim kâfir seni didi

URUZ [1] CBB 14

I. m.m.m.de yer alan sayıların sıralanışı oldukça ilginç geliyor. Açılış en büyük sayıyla yapılıyor; "*bin bin*" milyon[48] , ya da binlerce anlamına gelen bu sayıyı en küçükten başlamak üzere büyükleri izliyor. Başta "on bin", arada "yetmiş bin" in atlanması düşmüş düşüncesini uyandırıyor.

bin bin / yigirmi bin / otuz bin / kırk bin / elli bin / altmış bin / seksen bin / toksan bin / yüz bin

büyükten küçüğe çıkıyor, küçükten büyüğe iniyor

CBB'lerin birbirlerine soyut girişle bağlanması da söz konusudur. İki CBB'yi köprü göreviyle birbirine bağlayan bir soyut geçiş cümlesi olabilir.

bir gün Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi

şami günlügi yir yüzine dikdürmiş-idi

ala sayvanı gök yüzine aşanmış-idi

bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi

hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz Biglerin konuklar-idi

gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurmış-idi

bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmış-idi

kimün ki oğlı kızı yok kara otağa kondurun

kara kiçe altına döşen

kara koyun yahnısından önine getürün

yir-ise yisün

yimez-ise tursun gitsün dimiş-idi

oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun

oğlı kızı olmayanı Allah Ta'ala kargayupdur

biz dahı kargaruz

bellü bilsün dimiş-idi. ***BUĞAÇ CBB 1***

<u>Oğuz bigleri bir bir gelüp yığnak olmağa başladı</u> KÖPRÜ

[48] Dede Korkut'ta milyon yoktur. Onun yerine bir sayı gurubu olan "*bin bin*" kullanılmıştır. bkz. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer, s.453,474

Giriş

meger Dirse Han dirler-idi bir bigün oğlı kızı yoğ-idi

Gelişme

soylamış

görelüm hanum ne soylamış:

salkum salkum tan yilleri esdüginde.....

sakallu bozaç turgay sayradukda.....

sakalı uzun tat eri banladukda.....

bidevi atlar issini görüp okradukda.....

aklu karalu seçilen çağda.....

göksi gözel kaba tağlara gün degende.....

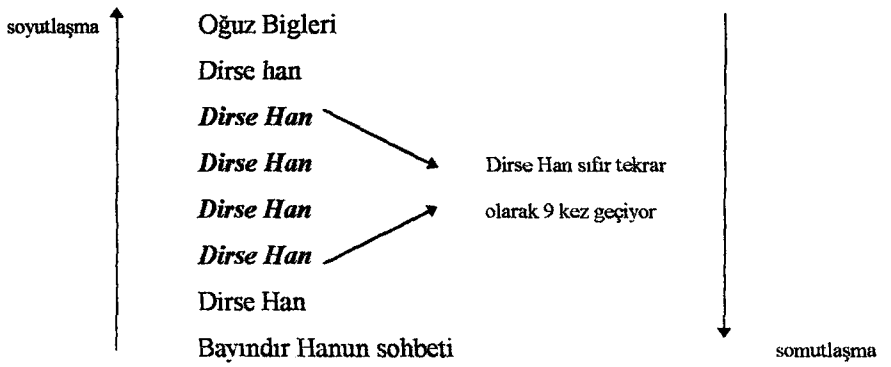
big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda.....

Sonuç

alar sabah Dirse Han kalkubanı yirinden örü turup kırk yigidin boyına alup Bayındır Hanun sohbetine gelür-idi.

BUĞAÇ CBB 2

" *Oğuz Bigleri bir bir gelüp yığnak olmaya başladı* " 1. CBB ile 2. CBB'yi birbirine bağlayan bu geçiş cümlesi oldukça soyuttur. *Oğuz Bigleri* genel anlamlıdır. CBB ilerledikçe nesneler somutlaşacaktır. *Oğuz Bigleri*'nden *Dirse Han*'a geçiyor ve CBB *Bayındır Han* ile kapanıyor. Burada Oğuz Beylerinin göstergesi, Dirse Han ile Bayındır Han'dır. Asıl somut olan Dirse Han'dır. CBB, onun üzerine kurulmuştur. Zaten Bayındır Han, Bayındır Han olarak geçmiyor. Sohbetini anlatmak için aracı olarak kullanılmıştır. Düzenlenen meclisin sahibi anlatılmak istendiğinden kullanılmıştır. "*Bayındır Hanun sohbeti*" yine de metin çözücüye onu düşündürecektir. Aslında bu, makro metin için ortak özelliklerden biridir. Bayındır Han okuyucu / dinleyicinin karşısına hep bu kimlikle çıkıyor, var ile yok arasında. Adı var, kendi yok. Gerçekte somut; ama görünürde soyuttur. Bir de burada olduğu gibi kendinden değil de ona ait unsurların kullanımında adı geçtiği zaman soyut olma durumu daha da belirginleşiyor. CBB'de soyuttan somuta doğru inişe geçen akış şöyledir:

5. a. Olumsuzluk, cümleleri anlam bakımından birbirine bağlar,

b. Cümleler arasındaki sebep-sonuç ilişkisi, anlam ilişkisini gösterir,

c. Cümleler arasındaki karşılaştırma anlam ilişkisi kurmağa yarar,

ç.Eşanlamlılık, zıt anlamlılık, yakın anlamlılık cümleleri birbirine bağlamaya yarayan unsurlardır,

d. Soru, cümlelerin anlam ilişkisi kurmalarına neden olur,

Cümleler arasında anlam bağı kurma yoluyla CBB'yi oluşturan etkenlerden biridir olumsuzluk. Eylemdeki ya da adlardaki olumsuzluk ekleri, olumsuzluk bildiren sözcükler bu amaçla kullanılabilirler. Aşağıya aldığımız örnekte 1, 11.12.13.14 numaralı cümleler dışında kalan cümlelerin tamamı anlamına göre olumsuzdur. Üstelik hepsinin olumsuzluğu ekle, eyleme / yükleme getirilen olumsuzluk ekiyle elde edilmiştir. Cümlelerde bunun dışında olumsuzluk bildiren sözcük yoktur. Ancak anlamda, yapılmasındansa yapılmaması istenen şeyler yansıtılmıştır. Alkış adını verdiğimiz bu olumsuz cümleler, iyi dilekleri yansıtmaktadır. Bu nedenle anlamı olumludur diyebiliriz. Kısaca cümleler anlamca olumlu biçimce olumsuzdur. Bütün cümleler aynı özelliği gösterdiğinden birbirlerine anlamca sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Tam tekrar sayesinde cümleler aynı CBB altında toplanmışlardır.

yöm vireyim hanum	(1)	***özne*** + yüklem
yirlü kara tağun yıkılmasun	(2)	sözde özne + yüklem
kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün	(3)	sözde özne + yüklem
kamın akan görklü suyun kurımasun	(4)	özne + yüklem
kanatlarun uçı kırılmasun	(5)	sözde özne + yüklem
Kâdir seni nâmerde muhtaç itmesün	(6)	özne + tümleç + tümleç + yüklem
çapar-iken ağ boz atun büdrimesün	(7)	tümleç + özne + yüklem
çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün	(8)	tümleç + sözde özne + yüklem

Allah viren ümizün üzilmesün	(9)	sözde özne + yüklem
ahır sonı aru imandan ayırmasun	(10)	***özne*** + tümleç + tümleç + yüklem
ağ alnunda biş kelime du'a kılduk	(11)	***özne*** + tümleç + tümleç + yüklem
kabul olsun	(12)	***tümleç*** + ***özne*** + yüklem
yığışdursun dürişdürsün	(13)	***özne*** + yüklem
günahunuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey	(14)	***özne*** + tümleç + tümleç + yüklem

URUZ CBB 39

Cümlelerin dilbilgisi yapısı da, birbirini tekrar ederek sağlam olan anlam bağını iyice sağlamlaştırmakta CBB'nin kuruluşunda şüpheye yer bırakmamaktadır.

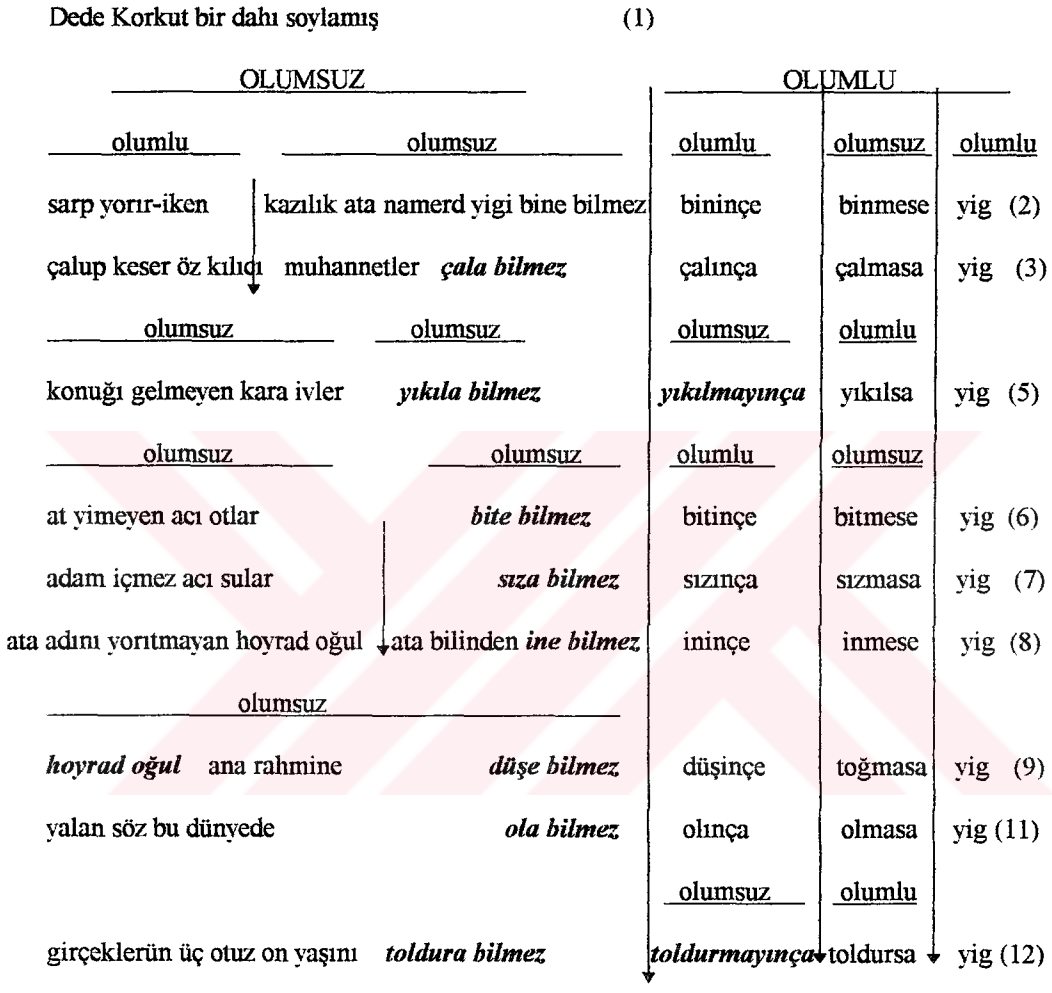
S.Ö. + Y= 4 kez	T + Ö + Y= 2 kez	Ö + Y= 3 kez
Ö + T + T + Y= 4 kez	T + S.Ö + Y= 1 kez	

Üstelik cümlelerde aynı yapıdaki öbeklerin tekrarı, sözde öznelerin aynı yapıda olması, yüklemlerin yapısı vb. biçim bağının kurulmasında katkıda bulunuyorlar.

Kimi durumlarda olumsuzluk cümlelerde birkaç birimde birlikte verilebilir. Hatta olumsuzlukla olumluluk içiçe geçmiş durumda bile olabilir. Mukaddime'den aldığımız CBB örneğinde 1.cümle giriş, 2.....12. cümleler gelişme, 13....15. cümleler sonuç bölümlerini oluşturuyor. Gelişme bölümünün cümleleri hem kuruluşça, hem anlamca birbirlerini tekrar ediyorlar. Cümlelerin sergiledikleri anlam özellikleri oldukça ilginçdir. Bu bölümün ilk cümlesinin (2) yapısına, kalıbına aynı bölümün diğer cümlelerini uydurmak mümkündür. Çünkü bazı birimlerin yüzey yapıda yer almaması çok önemli değildir; derin yapıda bunların aynı kuruluş özelliğini gösterdiği gelişmenin ilk cümlesinden rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu durumda 4. ve 10. cümleler hariç gelişme bölümünün bütün cümleleri kuruluşça, dolayısıyla anlamca birbirinin tam tekrarı olmaktadır. Anlam tekrarlarının biçim tekrarlarını, biçim tekrarlarının ise anlam tekrarlarını doğurduğu gerçeğini göz önünde tutmak durumundayız. ..... " ...-E...bilmez .....-İnçE.....-mEsE yig " kalıp yapısı, her cümlenin sonunda (bölümün ilk cümlesinde tam tekrar, diğer cümlelerinde ise eksik tekrar olarak) yer almıştır. Derin yapıda bulunan birimleri yerlerine koyunca eksiksiz yapıya ulaşabiliriz. Kalıp yapıdaki olumsuzluk ekleri,cümlelerin anlam ilişkisine girmesine neden olan etkenlerden biridir. Bu kalıp yapı, diğer yandan cümlelerin birbirlerine dilbilgisi bağıyla bağlanmalarını sağlayan en önemli unsurlardan biri oluyor. Böylece " .....-E bilmez ....-İnçE .....-mEsE yig" yapısı içerdiği olumsuzluk ve olumluluk birimleriyle bir yandan anlam ilişkisi, bir yandan dilbilgisi ilişkisi kuruyor; bir yandan da şiir diline yakınlığı ortaya koyuyor.

Diğer yandan bazı cümleler ise tek bir anlam içeriyor. Örneğin;1, 4, 10, 13, 15. cümleler olumlu, 14. cümle ise anlam bakımından olumsuzdur. Gelişme bölümündeki cümlelere 4.ve 10.

cümleler uymuyor, onların kalıbına girmiyor; çünkü bağlantıları zayıftır. " .....*-İnçE*.....*-mEsE yig* " kalıbı yalnız bu cümlelerde yok. Dolayısıyla 4. ve 10 cümleler bölümün diğer cümlelerine " *yig* " sözü ile - son tekrarla - bağlanıyorlar.

olumlu

çala bilen yigide ok-ile kılıçdan bir çomak yig (4)
ata adın yorıdanda devletlü oğul yig (10)
üç otuz on yaşunuz tolsun (13)
devletünüz payende olsun hanum hey. (15)

olumsuz

Hak size yaman getürmesün (14) ***MUK CBB 5***

Cümlelerde ilk bakışta bir olumsuzluk dikkatimizi çekiyor;ama derinlemesine incelendiğimizde birbirini izleyen olumluluk, olumsuzluk yönlerinin birden fazla olduğunu görüyoruz. Bütünden parçaya

giderek çözümleyelim: Cümleler önce iki bölüme ayrılıyor. Birinci bölüm ".....-E bilmez" yapısıyla sona eriyor ve olumsuzluk içeriyor. İkinci bölüm " .....*-İnçE.....-mEsE yig* " yapısıyla bitiyor ve olumluluk içeriyor. Bu doğrultuda cümleler önce olumsuz + olumlu biçiminde sıralanıyor. Sonra her bir bölümü incelediğimizde bunların da kendi aralarında bütün, ana cümleyi taklit edercesine olumlu, olumsuz bölümlerden oluştuğunu görüyoruz. Olumsuzluk içeren birinci bölümde 2, 3.cümleler, olumlu + olumsuz; 5, 6, 7, 8. cümleler olumsuz + olumsuz; 9,11,12. cümleler yalnız olumsuz. İkinci bölümde 2,3,6,7,8.9,11. cümleler olumlu + olumsuz + olumlu; 12, 5. cümleler olumsuz + olumlu + olumlu biçiminde diziliyorlar. Bu cümlelerde hem olumlulukla olumsuzluk bir yün yumağı gibi içiçe girmiş hem de bu özellik, diğer cümlelerde yinelenmiş. İşte, söz konusu cümleleri aynı CBB altında toplayan bu önemli özellik, olumsuzluktur. Olumsuzluk yalnız cümleler arası anlam ilişkisi kurmakla kalmıyor, kullanılan ortak olumsuzluk eki { -mE} sayesinde dilbilgisi tekrarına yol açıyor ve anlam bağının ardından biçim bağını sürüklüyor.

CBB'nin oluşumuna cümleler arasındaki sebep sonuç ilişkileri de katkıda bulunurlar. Bazen CBB'deki cümlelerle hiçbir ilgisi yokmuş gibi gözüken cümleler, bu ilişki aracılığıyla CBB'ye dahil edilirler; bazen cümleler birbirini sebep sonuç ilişkisi içinde izleyerek aynı çatı altında toplanabilirler. Kimi CBB'lerde cümle hem kendinden önceki, hem de kendinden sonraki cümleyle bu ilişkiyi kurabilir; kiminde sebebin açıklandığı cümle önce, kiminde sonra gelebilir.

Kanlı Koca bu başları ve bu canavarları gördü
başında olan bit ayağına dirildi

bkz.*TURALI CBB 8*

Bu iki cümle arasında, hatta CBB'nin diğer cümleleriyle anlam ilişkisi ilk bakışta yoktur. Ancak aralarında sebep-sonuca bağlanan bir bağ kurulumuştur. Çünkü Kanlı Koca'nın başındaki bitin ayağına toplanmasına, inmesine neden, gördüğü kesik başlar ve canavarlardır. Gördüklerinin sonucunda bu duruma düşmüştür.

at ağızlı Aruz Koca ivine çapar geldi
anasına Basatun sevinç virdi
muştulık oğlun Depegözi depeledi didi *BASAT CBB 35*

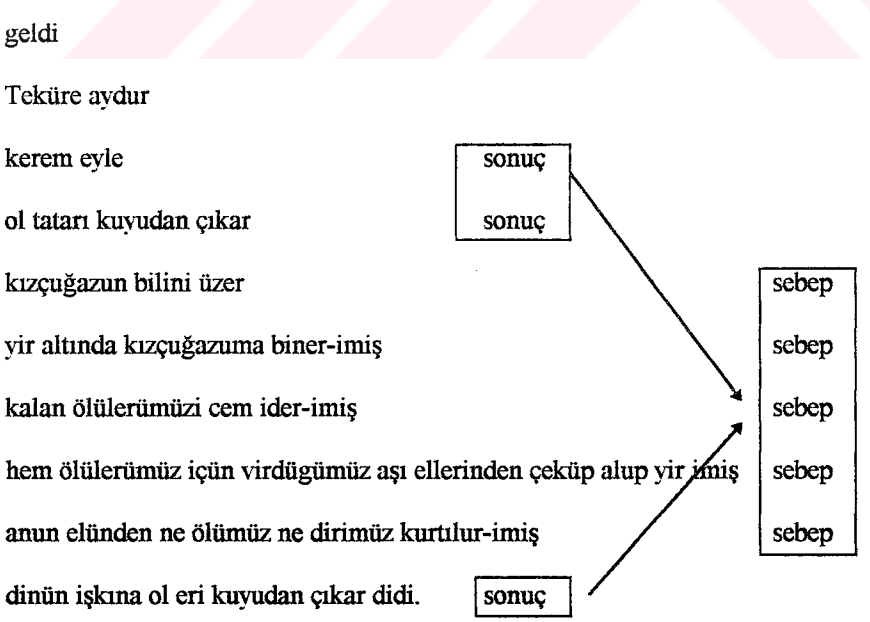
Yukarıdakinden farklı olarak önce sonuç verilmiş; eve çapar gelmesinin, anasının sevinmesinin nedeni sonda verilen Basat'ın Tepegözü öldürmesidir.

CBB'nin oradan hareketle metnin kendi içinde bütünlük gösteren sistem kimliği ile karşımıza çıkabilmesi, onu oluşturan parçaların farklı düzeylerde, çeşitli bakımdan birbirleriyle ilişkili olmasına bağlıdır. İşte bu ilşikilerden biridir sebep-sonuç ilişkisi.

URUZ ' CBB 2

CBB'de birden çok sebep-sonuç ilişkisi kurulmuş. Erkenden yola çıkmalarının nedeni av yerine gitmeleridir, şahini salmalarının nedeni bir sürü kaz görmeleridir. Kazan'ın üzülmesinin, bozulmasının ve şahinin ardına düşmesinin nedeni şahinin avını yakalayamamasıdır.

URUZ ' CBB 10

CBB'de bir tek sebep-sonuç ilişkisi vardır; ama sonucun birden çok nedeni verilmiştir. Üstelik sonuç hem giriş, hem sonuç bölümünde verilmiş.

oğlan geyigi kovar-iken babasınun öninden gelüp gider-idi sebep

Dirse Han Korkut sinirli katı yayın eline aldı sonuç sebep

üzengüye kalkup katı çekdi sebep sonuç

uz atdı sonuç sebep

oğlanı iki talusınun arasında urup çakdı sebep sonuç

yıkdı sonuç

oh tokundı sebep

alça kanı şorladı sonuç sebep

koynı toldı sonuç sonuç

bidevi atınun boynın kucakladı sonuç

yire düşdi sonuç

Dirse Han istedi kim oğlançuğunun üstine gürleyüp düşe-y-idi sebep

ol kırk namerd komadı sonuç sebep

atınun cılavısın döndürdi sonuç

ordusına gelür oldı. sonuç

BUĞAÇ CBB 22

Cümleler arasında. başlangıçta ikişer ikişer gitmektedir sebep-sonuç ilişkileri. sonra bir sebebe bağlı birden çok sonuç veriliyor. İlişkiler içiçe girmiştir. Üstündeki cümlenin sonucu olan. altındaki cümlenin sebebini oluşturmaktadır. CBB'nin tamamı bu tür karşılıklı sebep-sonuç bağlantısı üzerine kurulmuştur.

böyle digeç erenler evreni Kan Turalı yirinden turdı

kırk yigidin yanına aldı

İç Oğuzı gördi

kız bulımadı sebep

kayıtdı girü döndi sonuç

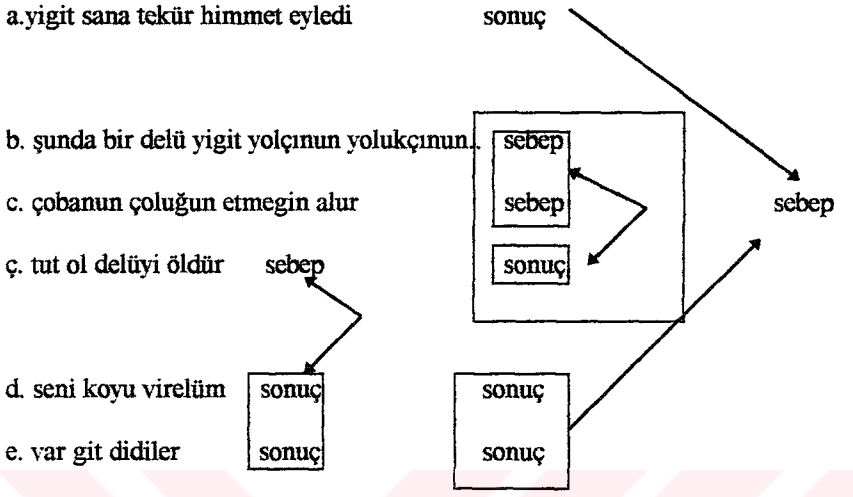
ivlerine geldi. sonuç

TURALI CBB 3

Sebep önce, iki sonuç sonra verilmiş.

geldiler

Egrege ayıtdılar

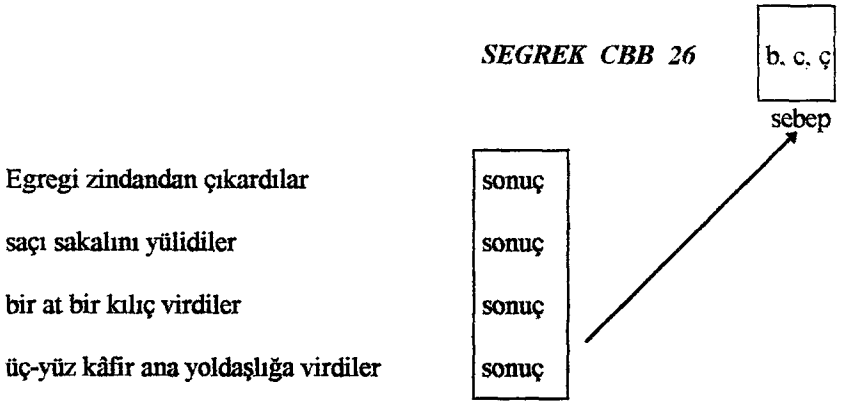
SEGREK CBB 26

İlişkiler, bir hasırın telleri gibi içiçe geçmiştir, birinin sebebi diğerinin sonucu oluyor.

1.) a, d, e'nin nedenleri b, c, ç'dir. Tabii ki b, c, ç'nin sonuçları da a, d, e'dir.;

2.)ç'nin nedenleri b,c'dir (b, c'nin sonucu ç'dir); 3.) d ,e'nin nedeni ç'dir (ç'nin sonucu d ,e'dir) Bu durumda ç, hem sebep, hem sonuç oluyor. CBB'nin tamamı neredeyse bu ilişki üzerine kurulmuştur.

Sebep sonuç ilişkisi kimi kez CBB'leri birbirine bağlar. Sebep CBB'nin birinde, sonuç diğerinde verilebilir. İşte, Segrek CBB 26 ile Segrek CBB 27 arasında böyle bir ilişki vardır. 26. CBB'de sebep, 27. CBB'de ise sonuç açıklanmıştır. Egreg'in zindandan çıkarılışı, saçının sakalının temizlenişi, silahlandırılışı, üç yüz askerin verilişinin nedeni deli yiğiti öldürmesini istemeleridir.

SEGREK CBB 27

aslan haykırdı / meydanda ne kadar at var-ise kan kaşandı bkz. *TURALI CBB 27*

(Atların kaşanmasının sebebi aslanın haykırmasıdır. Sebep ilk, sonuç ikinci cümlede verilmiş.)

akınçılar kâfirün ilin günin urup kızın gelinin esir itdiler / oğlan babasına muştuçı gönderdi bkz. *BEGİL CBB 36*

(Oğlanın müjdeci göndermesinin nedeni akıncıların kazandığı zaferdir.)

CBB'yi oluşturan cümleler arasındaki karşılaştırma anlam bağı kurmağa yol açar.

Uruz burada soylamış

görelüm hanum ne soylamış

aydur

a big baba deveçe böyümişsin

köşekçe aklun yok

depeçe böyümişsin

tarıça beynin yok

hüneri oğul atadan-mı görür ögrenür

yohsa atalar oğuldan-mı ögrenür

kaçan sen meni alup kâfir serhaddına çıkardun

kılıç çalup baş kesdün

men senden ne gördüm

ne ögrenem didi. *URUZ CBB 4*

İşaretli cümlelerden ilk iki gurupta büyüklük küçüklük açısından bir karşılaştırma vardır. Bir yanda deve-köşek, depe-tarı, diğer yanda büyümek-yok (küçülmek) karşılaştırması vardır. Öbür guruplarda ise oğul-ata, men-sen karşılaştırılıyor. Hatta, ben- sen karşılaştırması, sebep-sonuç ilişkisiyle içiçe olarak ele alınmıştır. Öğrenememenin nedeni öğretememektir.

Anlam benzerliği (eşanlamlı ve yakın anlamlı sözcükler için geçerlidir), karşıtlık, iki sözcük arasında geçerli olan bir ilişkidir. Birinin yerine ötekinin konması sonucunda ortaya çıkan cümlenin anlamı aynı ise iki öğe arasında anlam benzerliği var demektir. İki ayrı kavramın birlikte algılanması, onların ortak taraflarının bulunmasına bağlıdır. Ancak iki ayrı kavram olabilmeleri için aralarında bazı farklılıkların bulunması şarttır. Benzerlikler bir arada bulunmalarına, farklılıklar ise

birbirlerinden ayrılmalarına yardım eder. İşte dili bir yapı olarak düşünen dil araştırmaları bu yapıyı oluşturan farklı unsurlar arasındaki ilişkiyi ve onun belli bir zaman dilimi içindeki durumunu incelemeye çalışır.

Bir sözcüğü, bir sözcük öbeğini bir başka sözcük ya da sözcük öbeği yerine kullanırken, onlar arasında bir yakınlığın, ilişkinin bulunması gerekir.

> *" Eşanlamlılık iki yanlı sezdirim ya da eşdeğerlik açısından tanımlanabilir. Bir tümce başka bir tümceyi usa getirirse ve bunun tersi de doğruysa iki tümce eşdeğerlidir. İki eşdeğerli tümcenin sözdizimi yapıları aynı ise birbirinden yalnızca birinde x sözcüğü öbüründe y sözcüğü bulunması yönünden ayrılıyorsa x ile y eşanlamlıdır. Eşdeğerlik tanımını biçimlemenin bir başka yolu da şudur: İki cümle her biri aynı tümce dizilerini usa getirirse eşdeğerdir demektir. "* [49]

Zıt anlamlılık da, anlam benzerliği gibi sözcükler arasında olan önemli anlam ilişkilerindendir. Cümlelerin birbirlerine anlamca bağlanmasını sağlar. Zıt anlamlılık; kimi kez sözcük çiftleri arasında geçerli olan ilişkide birini inkâr etmenin ötekini belirlemek, birini belirlemenin ötekini inkâr etmek anlamına gelir. Kimi kez ise sözcük çiftleri arasındaki ilişkinin derecelenmesiyle kendini gösterir. Dereceleme karşılaştırma yöntemiyle de yapılabilir. Karşılaştırma açık ya da örtülü olabilir.

Anlam benzerliği yoluyla kurulan cümleler arası ilişkilere şu örnekleri verebiliriz:

ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun
ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun — bkz. ***BAMSI CBB 31***

Kazan gök alan görklü çemene çadır dikdürdi
Kazan gök alan görklü çemene otağın kurdı — bkz. ***BAMSI CBB 30***

Doğal dillerde - varsa bile - gerçek eşanlamlı çok az sözcük bulunduğu yaygın görüştür.[50]

---

[49] John Lyons: Türkçesi, Kocaman, Ahmet: Kuramsal Dilbilime Giriş s.401-402

[50] Doğan Aksan, eşanlamlılık kavramının öteden beri yerinde sayılmayacak bir terimle karşılandığını, çünkü hiçbir dilde tam aynı, eş anlama gelen birden fazla yerli sözcüğün bulunmadığını, bunun bütün bilginlerce benimsenen bir gerçek olduğunu dolayısıyla eşanlamlıları "yakın anlamlı öğeler" olarak düşünmek gerektiğini belirtiyor. bkz. Her Yönüyle Dil , Ana Çizgileriyle Dilbilim 3, s.192. Mehmet Demirezen ise, dil alanında yapılan çağdaş araştırmaların ışığında eşanlamlı sözcüklerin varolmadığı görüşünün çürütüldüğü ve dilde eşanlamlılığın varlığının kanıtlandığını, özellikle yabancı sözcük alışverişinin bir dilde eşanlamlılığı geliştirici olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Dilbilim Araştırmaları 1991, s.133-136

Bu tartışmanın dışında kalmak istediğimizden eşanlamlı yerine aralarında anlam benzerliği olan sözcükler terimini kullanacağız.

Bu cümlelerde sakallu // pürçeklü, uçmağ // behişt, çadır // otağ, dikdürdi // kurdı, alan // çemen arasında anlam benzerlikleri vardır ve cümlelerin birbirlerine bağlanmasına hizmet etmektedir. Her iki CBB'deki cümlelerden biri grubun diğer cümlesini çağrıştırıyor, bunun için eşdeğerdir bu cümleler. Diğer taraftan söz dizim yapıları da aynıdır. Birinci grup; özne + yüklem (CBB Bamsı 31); ikinci grup; özne + tümleç + tümleç + yüklem (CBB Bamsı 30)

Oğuz yığılup üzerine vardı

Depegöz görüp kakıdı

bir ağacı yirinden kopardı

atup elli altmış adam helâk eyledi

alplar başı Kazana zarb urdı

dünya başına tar oldı

Kazanun kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldı

Düzen oğlı Alp Rüstem şehid oldı

Uşun Koca oğlı kibi pehlivan elinde şehid oldı

aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helâk oldı

Demür tonlu Mamak elinde helâk oldı

bıyığı kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldı

ağ sakallu Aruz Kocaya kan kusdurdı

oğlı Kıyan Selçükün ödi yarıldı

Oğuz Depegöze kâr kılmadı

ürkdi kaçdı

Depegöz çevirüp önin aldı

Oğuzı salı virmedi

girü yirine kondurdı

el-hâsıl Oğuz yidi kerre ürkdi

Depegöz önin alup yidi kerre yirine getürdi

Oğuz Depegöz elinde tamam zebun oldı. ***BASAT CBB 10***

Altı çizili sözcük öbekleri aralarındaki anlam benzerliği, cümlelerin aynı çatı altında toplanmasının nedenlerinden birisi olmuştur. Özellikle " *helâk oldı, şehid oldı, zebun oldı* " birkaç kez tekrarlanarak aralarında anlam benzerliği olan yapıların tekrarlanışını pekiştiriyor.

Karşıt anlamlı sözcük ya da sözcük öbekleri arasındaki ilişkiler de cümlelerin aynı CBB'yi oluşturmasına neden olur. Karşıtlıklar bazen karşılaştırma yoluyla verilebilir. Aşağıdaki örnekte insanla hayvan açık bir biçimde karşılaştırılıyor ve bu yolla iki cümle birbirine bağlanıyor.

oğlanum sen insansın
hayvan-ile musahib olmagıl *BASAT CBB 3*

ulu kardaşun adı Kıyan Selçükdür
senün adun Basat olsun *BASAT CBB 3*

" *ulu kardaşun adı // senün adun* " arasında geçerli olan ilişkinin özelliği derecelenebilir olmasıdır. Dereceleme. karşılaştırma işlemine bağlı kalınarak yapılmıştır. Açıkça gözükmese bile burada büyüklük- küçüklük arasında örtülü karşılaştırma yapılmaktadır. Büyük kardeşin adı ile küçük kardeşin adı söz konusudur.

senün dostına dost*uz* ***didiler***
senün düşmenüne düşmenüz didiler *BAMSI CBB 7*

aldayuban er tutmak avrat işidür ***didi***
avratundan-mı ögrendün sen bu işi kavat didi *BAMSI CBB 13*

ağ çıkarup kara geyün
sen sağ ol din
Beyrek öldi din *BAMSI CBB 16*

sen sağ ol hanum
Beyrek Hakka vâsıl oldı *BAMSI CBB 19*

"dost // düşmen, er // avrat, avrat // kavat, sağ ol // öldi, sağ ol // Hakka vâsıl oldı, ağ çıkarup // kara geyün " çiftleri arasındaki karşıtlık, birinin inkâr edilmesi ötekinin belirlenmesi, birinin belirlenmesi ötekinin inkâr edilmesini sağlayacak tarzdadır.

Soru sözcükleri ve soru eki, cümleleri birbirine bağlayan, anlam ilişkisi kuran özelliklerdendir. Kimi CBB'lerde cümlelerin tamamı soru yoluyla birbirlerine bağlanmış olabilir.

bize ne ögüt virürsin didiler

Kazan aydur

ayağına at tuşağın urun didi bkz. ***SEGREK CBB 13***

Soru cümlesi, ardından gelen cevap cümlesiyle doğrudan anlam bağı kurar. Böylece üç cümle birbirine bağlanmış oluyor.

er-mi oldun yigit-mi oldun kardaş

karıplığa kardaşun isteyü sen-mi geldün kardaş didi bkz. ***SEGREK CBB 33***

Birbiri ardı sıra gelen üç cümleye soru ekiyle soru kavramı yüklenmiştir. Cümlelere umulmayan bir durum karşısındaki şaşma duygusu, beklenmezlik anlamıyla birlikte verilmiştir. Beğenme, övme, yüceltme duygusuna ilişkin nitelikleri de yansıtmaktadırlar. Aslında bu soruların cevabı bilinmektedir, alınacak cevap kesindir (evet), sadece onaylatmak istenmektedir.

ulu kardaşı Egrek burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

aydur

ağzun içün öleyim kardaş

dilün içün öleyim kardaş

kalarda koparda yirün sorar olsam ne yirdür

karanu dün içinde yol azsan umun nedür

kaba alem götüren hanunuz kim

gavga güni öndin depen alpunuz kim

yigit senün baban kim

alp er erden adın yaşurmak ayıb olur

adun nedür yigit didi

bir dahı soylamış, aydur

kaytabanum güdende sarvanum mısın

kara koçum güdende ılkıçım mısın

ağayılum güdende çobanum mısın

kulağumda şorşayan nayibüm misin

bişikde koyup gitdügüm kardaşçuğum mısın

yigit digil mana

kara başum kurban olsun bu gün sana didi *SEGREK CBB 31*

CBB'yi oluşturan cümlelerin soru cümlesi olmanın dışında ortak özellikleri vardır:

a. Cümlelerde soru takısından ya da tek soru sözcüğünden oluşan yalın soru vardır.

b. Soru kavramı cümlenin tamamıyla ilgili değildir; cümlenin bir öğesine ilişkindir; ama cümlenin bütününü etkilemektedir. Bunlarda soru, yüklemle ilgilidir, yükleme yöneltilmiştir.

c. Soru kavramı; soru ekiyle {-mİ}, soru zamirleriyle (kim, nedür), bir yerde de soru sıfatıyla (ne yirdür) sağlanmıştır.

ç. Cümlelerin hepsi aynı zamanda olumludur. Yani olumlu soru cümlelerinden oluşmuş bir CBB ile karşı karşıyayız.

d. Soru cümlelerinin hepsinin bir cevabı vardır. Bu cümlelerle bilgi almanın yanı sıra birtakım şeylere duyulan özlem de dile getirilmiştir.

6. CBB'ler öğelerinin sayısına göre sınıflandırılabilirler

a. CBB'ler iki öğeli olabilirler.

b. CBB'ler üç öğeli olabilirler.

c. CBB'ler dört öğeli olabilirler.

ç. CBB'lerde çok öğeli cümle kuruluşları yer alabilir,

d. CBB'lerde cümleler birbirini ikişer ikişer, üçür üçer vb tekrarlayabilirler.

e. CBB'lerde cümleler birbirlerini karışık olarak (üç, iki, üç ya da dört, dört, üç, üç biçiminde) tekrarlayabilir,

CBB'ler, çatısı altında toplanan cümlelerin kuruluş özelliklerine göre sınıflandırılabilirler. Kimileri iki öğeli, kimileri üç, dört vb.öğeli cümleleri bünyelerinde bulundururlar, biçimce tam tekrar örneği sergilerler. Kiminde çeşitli öğeli kuruluşların uyum içinde sıralandıklarına tanık oluruz. Bunlarda da biçim bağı güçlüdür. Ama kimileri de vardır ki, cümleleri kuruluşlarına göre düzene sokmak zordur. Bunlarda dilbilgisi bağı zayıftır, başka biçim özellikleriyle dilbilgisi ilişkisi kurulmağa çalışılmıştır.

sözde özne	yüklem
alaylar	bağlandı
koşunlar	düzildi
borılar	çalındı
tavullar	dögildi

İki öğeli CBB'ler, " özne + yüklem " / " yüklem + özne " / yüklem (yüklem + özne) dizilişinde olabilirler. Bazı CBB'lerde düzen bir veya iki cümle tarafından bozulabilir. Hikâyelerde tamamı ikişer öğeli cümlelerden oluşan CBB sayısı çok değildir. Daha çok üç öğeli CBB'ler görülmektedir. Bu da hikâyelerde kısa cümlelerin sayısının daha fazla olduğunun göstergesidir. Gerçekten de kısa cümleler, anlatıma canlılık, hareket, hız vermiştir. Gerek iki öğeli, gerek üç ya da daha çok öğeli cümlelerde yüklem = yüklem + özne dizgisinin çokluğu, eylemlerin çoğunlukla etken çatılı olduklarını, öznelerinin somut ya da soyut cümlede yer aldığını, edilgen çatılı eylemlerin daha az olduğunu gösterir.

" Hikâyelerde en fazla canlı fiillerle kurulmuş sıralı cümleler kullanılmıştır. Sıralı cümleler, ister tek özneli, tek yüklemli, isterse ayrı ayrı özneli, ayrı ayrı yüklemli olsunlar, hareket kıvraklık canlılık gösteren cümlelerdir.Bu cümlelerin birbiri ardınca gelen cümleleri anlatımın hızını gerçekleştirir. Sonra bunlar ayrı bir musiki akışı verirler. Kısa kısa kurulmuş olan sıralı cümlelerde sık sık gelen fiiller, çekim eklerinin sesleriyle bir uyum yaratır. Bir yandan hızlılık, bir yandan hafif cümlelerin musikisi, anlatıma ayrı bir uçuş havası veriyor.

.....

Basit fiil cümlesi, sözcük sayısı az olan cümle demektir. Bu çeşit cümlelerde hem anlatım kesinliği vardır hem de canlı fiillerle kurulmuşlarsa hareket tamdır.Özne ve yüklem birbirlerinden uzakta değildirler.Uzakta bulunmadıkları için eylemi yapan-

la, yapılan eylemi bildiren özne ve yüklem tam bir canlılık içindedir." [51]

tümleç	özne	yüklem
Kara kara tağlardan	haber	aşdı
kanlu kanlu sulardan	haber	kiçdi
Kalın Oğuz İllerine	haber	vardı
Uşun Kocanun ağ ban ivi öninde	şiven	koptı

özne	tümleç	yüklem
kaza benzer kızı gelini	ağ çıkarup kara	geydi
ağça yüzlü anası-y-ile Uşun koca	oğul oğul diyü	ağlaşdılar
ağça yüzlü anası-y-ile Uşun koca	***oğul oğul diyü***	buzlaşdılar

SEGREK CBB 5

Üç öğeli CBB örneği. İlk dört cümle " tümleç + özne + yüklem " , onları izleyen son üç cümle ise " özne + tümleç + yüklem " sıralamasıyla CBB'yi oluşturan cümlelerin dilbilgisi bakımından birbirlerini tam tekrar olarak yinelediklerini gösteriyor. Öğeler yüzey metinde yer almıştır, yalnız son cümlede koyu renkle yazılı özne ve tümleç derin yapıdadır. Hikâyelerde diyalogların bulunduğu, hatta sırf diyaloglardan oluşmuş CBB'lerin üçer öğeli olduğunu söyleyebiliriz.

Kimi üç öğeli CBB'ler yüzey yapıda iki öğeli gözükür; ama derin yapıdaki gizli öğe, onların aslında üçer öğeli olduklarını göstermektedir. Aşağıda vereceğimiz örneklerde göreceğimiz türden CBB'ler, Dede Korkut Hikâyelerinde oldukça fazladır.

özne	tümleç	yüklem
Kazan	konur atından yire	indi
Kazan	akup giden aru sudan	abdest aldı
Kazan	ağ alnını	yire kodı
Kazan	namaz	kıldı
Kazan	_____	ağladı

[51] Burdurlu, İbrahim Zeki: Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri ve Cümle Yapısı II, Türk Folklor Araştırmaları, C. X, S.211 , s. 4325 - 4328

Kazan	Kâdir Tanrıdan	hâcet diledi
Kazan	yüzin	yire sürdi
Kazan	Muhammede	salavat getürdi

URUZ CBB 29

Bu CBB'de cümleler birbirlerini tam bir uyum içinde tekrarlıyorlar; yalnız bir cümle var ki, tümleci düşmüş hissini veriyor. " Kazan .....?..... ağladı" Burada bir belirsizlik var. Belirsizliğin giderilmesi için ağlamanın durumunu anlatan bir öğe, bir tümleç olmalı. Dede Korkut Hikâyelerindeki kalıp yapıları göz önünde bulundurursak, bunun *ögür ögür, bögürü bögürü, zârı zârı* vb. zarfla iletişimi daha anlaşılır kılacağı ortaya çıkacaktır: Kazan / ögür ögür / ağladı . Böylece cümlelerin tamamında güçlü bir biçim bağı sergilenmiş olacaktır.

Aşağıda vereceğimiz CBB dört öğelidir. Derin yapıdaki öğeleri yüzey yapıya yansıtınca cümlelerin kuruluşça birbirlerinin tam tekrarı olduğunu görüyoruz.

özne	tümleç	tümleç	yüklem
Taş Oğuz bigleri hep	bunı görüp	atdan	indiler
Taş Oğuz bigleri hep	***bunı görüp***	Kazanun ayağına	düşdiler
Taş Oğuz bigleri hep	***bunı görüp***	suçların	dilediler
Taş Oğuz bigleri hep	***bunı görüp***	***Kazanun*** elin	öpdiler

BAMSI CBB 28

CBB'lerde farklı kuruluşları olan iki gurubun birbirini aşamalı olarak tekrarlayabilmesi söz konusudur. Bu tür tekrarlar, tek çeşit tekrarlardan daha etkilidir. CBB'yi nazma yaklaştırmaktadır, zaten sözünü ettiğimiz bu tür tekrarlar, genellikle soylamalarda görülür (nazım parçalarında). Aşağıda vereceğimiz örneklerden ilki nesir, ikincisi nazım parçasıdır.

özne	yüklem	
ol kal'anun bir teküri	var-idi	***ö + y***

özne	tümleç	yüklem	
onlar	adına Arşun oğlı Direk Tekür	dirler-idi	***ö + t + y***

özne	yüklem	
ol kâfirün altmış arşun kâmeti	var-idi	***ö + y***

özne	tümleç	yüklem	
o	altmış batman gürz	salar-idi	*ö + t + y*
o	katı möhkem yay	çeker-idi	

YİGENEK CBB 4

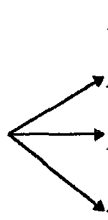
özne	tümleç	tümleç	yüklem	
men	Kazanun ni'metini	çok	yimişem	(a)
Ø	***men*** bilmez-isem	gözüme	tursun	(b)
men	kara koçda kazılık atına	çok	binmişem	(a)
Ø	***men*** bilmez-isem	mana	tabut olsun	(b)
men	yahşı kaftanların	çok	geymişem	(a)
Ø	***men*** bilmez-isem	mana	kefen olsun	(b)
men	ala bargah otağına	çok	girmişem	(a)
Ø	***men*** bilmez-isem	mana	zindan olsun	(b)
men	Kazandan dönmezem	bellü	bilgil	(a)

BAMSI CBB 11

Aynı kuruluşta olan cümleleri aynı harfle gösterirsek şöyle bir tablo belirir: abababa Dört öğeli beş cümle ile üç öğeli dört cümle birbirlerini birer aşamalı olarak tekrarlıyorlar. Yalnız bir cümleye müdahale ettik: "bilmez-isem kefenüm olsun" cümlesi "bilmez-isem mana kefen olsun" biçiminde alındı. Anlam bekımından ikisi eşdeğer düşünüldü. { *Ø* } sıfır tekrarıyla gösterdiğimiz özne. aslında üstteki cümlelerde yüzey yapıda yer almıştır. " *Kazanun nimeti, kara koçda kazılık at, yahşı kaftan, ala bargah otağ* " derin yapıda yer alan öznelerdir. Bu durumda yüzey yapıda üç öğeli gözüken cümleler de dört öğeye kavuşturulur ve CBB'yi oluşturan tüm cümleler sıkı biçim bağıyla bağlanmış olurlar.

özne	tümleç	tümleç	yüklem
Kazanun ni'meti	bilmez-isem	gözüme	tursun
kara koçta kazılık atı	bilmez-isem	mana	tabut olsun
yahşı kaftanları	bilmez-isem	mana	kefen olsun
ala bargah otağı	bilmez-isem	mana	zindan olsun

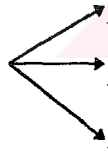
CBB'lerde cümleler kendi içlerinde düzenini oluşturabilirler. Anlam bağı aralarında daha güçlü olan cümleler ayrı ayrı dizilişler sergileyebilirler. Cümleler birbirlerini ikişer ikişer, üçer üçer, dörder dörder vb. tekrarlayabilirler. Bu özellik, cümlelerindeki öğe sayısı aynı olan CBB'lerde olduğu gibi cümlelerindeki öğelerin sayısı farklı CBB'lerde de görülür.

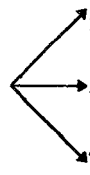
özne	tümleç	yüklem	
Kazan	deve kibi	kükredi	(1)
Kazan	arslan kibi	anradı	(2)
Kazan	na'ra urup	haykırdı	(3)

özne	tümleç	tümleç	tümleç	yüklem	
Kazan	yapa yalunuz	kâfire	at	depdi	(4)
Kazan	***yapa yalunuz***	***kâfire***	kılıç	urdı	(5)
Kazan	bir sa'atda üç kerre	kâfire	at	depdi	(8)

özne	tümleç	tümleç	yüklem	
Kazan	döne döne	bir zaman	yahşı savaş eyledi	(6)
Kazan	kâfiri	alam didi	alamadı	(7)
Kazan	özin	sarp yirlere	saldı	(12)

tümleç	tümleç	özne	yüklem	
nâgâh	gözi kapağına	kılıç	tokındı	(9)
nâgâh	***gözi kapağına***	kara kanı	şorladı	(10)
nâgâh	gözine	***kara kanı***	indi	(11)

yüklem	özne	tümleç	tümleç	
göreltüm	***biz***	imdi	Yaradan neyler.	(13)

URUZ CBB 30

CBB, üç, dört, beş öğeli cümlelerden oluşmuş. İki cümlenin yerini değiştirerek bunları üç gurupta topladık. Yerini değiştirdiklerimizden 8 numaralı cümlenin oraya daha çok yakıştığını düşünmekteyiz; ama 12 numaralı cümlenin orijinal metindeki yerinde olması gerekir, buradaki yeri olayların oluş sırasına aykırıdır. Son cümle dört öğeli olmasına rağmen üçüncü guruba alınmadı; çünkü üçüncü gurup, sonuçta tersinden tekrar edilmektedir. Üçüncü gurup, " *tümleç + tümleç + özne + yüklem* " iken sonuçtaki cümle, " *yüklem + özne + tümleç + tümleç* " sıralamasıyla üçüncü guruptaki cümle kuruluşunu tersinden tam tekrar olarak yineliyor. İlginç bir diğer yan ise, bu guruplarda üçer cümlenin bulunmasıdır. Adeta bir çiçek demeti gibidir.

tümleç	özne	tümleç	yüklem
bir gün	Ulaş oğlı Kazan Big	yirinden	turmış-idi
bir gün	***Ulaş oğlı Kazan Big***	kara yirün üzerine otahların	tikdürmiş-idi

tümleç	tümleç	sözde özne	yüklem
bir gün	bin yirde	ipek halıçası	döşenmiş-idi
bir gün	gök yüzine	ala sayvan	aşanmış-idi

tümleç	sözde özne	tümleç	yüklem
bir gün	toksan tümen genç Oğuz	sohbetine	dirilmiş-idi
bir gün	ağzı böyük humralar	ortalığa	salınmış-idi

tümleç	tümleç	sözde özne	yüklem
bir gün	tokuz yirde	badyalar	kurılmış-idi
bir gün	***tokuz yirde***	altun ayak surahiler	dizilmiş-idi

özne

tokuz kara gözlü, örme saçlu, elleri bileginden kınalu parmakları nigarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ-ile / Kalın Oğuz Biglerine / gezdürürler-idi.

tümleç tümleç yüklem

URUZ CBB 1

Son cümle düzeni bozuyor. Onu bir kenara bırakırsak, diğerleri dörder öğelidir ve ikişer ikişer birbirlerini tekrarlamaktadırlar. Anlam ilişkisi bu ikili cümlelerde daha güçlüdür. Biçim özellikleri ise, gücü artırmak için hizmet etmektedirler.

CBB'lerin bir kısmı son derece renkli yapı sergilemektedir. Cümleleri kuruluşlarına göre aynı noktada toplamak mümkün değildir. Farklı kuruluştaki bu cümleleri aynı çatı altında toplayan şey, aralarındaki anlam ilişkisidir. Dilbilgisi bağı zayıftır. Bağ; zaman, kişi ekleri, ortak yapılı sözcük öbekleri gibi dilbilgisi birimlerinin tekrarı ile kurulmağa çalışılmaktadır. Son olarak vereceğimiz örnek bu türlüdür. Biçim bağı cümle kuruluşları aracılığıyla kurulmuyor. Dolayısıyla zayıftır; ama dilbilgisi bağı zayıf olan CBB'lerde anlam bağı daha güçlü olur.

Ø	Kazanun üzerine	yigirmi biş bigini		şehid itdiler	*ö + t + t + y*
Ø	Kazanun üzerine	düşdiler			*ö + t + y*
Ø	uyuduğı yirde	***Kazanı***		tutdılar	*ö + t + t + y*
Ø	elin ayağın	berk		bağladılar	*ö + t + t + y*
Ø	bir arabaya	***Kazanı***		yüklediler	*ö + t + t + y*
Ø	arabaya	möhkem urgan-ile	***Kazanı***	sardılar	*ö + t + t + t + y*
Ø	arabayı	çekdiler			*ö + t + y*
Ø	yoruyu virdiler.				*ö + y*

URUZ [1] CBB 6

Görüldüğü gibi CBB'leri oluşturan cümleler kuruluşça iki öğeliden beş öğeliye kadar uzanan bir çeşitlilik sergiliyorlar. Bu, yukarıda değindiğimiz gibi dilbilgisi bağının zayıflığının göstergesidir.

7. CBB'ler arası tekrarlar, metnin oluşmasını sağlayan. CBB'leri birbirine bağlayan en önemli özelliklerdendir

a. Her CBB'nin ilk cümlesinde (giriş bölümünde) bir önceki CBB'nin son cümlesi (sonuç bölümü) ile ilgili bir iz, belirti (tekrar) olmalı,

b. CBB'ler aynı kalıp cümleyle başlayabilirler,

c. CBB'lerin sonunda da ortak cümleler olabilir,

ç. Bütün CBB'lerde kullanılan ortak yapılar, CBB'leri aynı metin içinde toplamaya yararlar,

Bir sözcüğün ya da cümlenin belli bir dönemde CBB içinde kazandığı anlam, onun daha önceki kullanım alanını hatırlattığı gibi, CBB içinde - yüklendiği işlev bakımından - başka bilgileri de çağrıştırabilir. Ancak sözcüğün gerçek anlamının, yer aldığı CBB içinde kazandığını gözden uzak tutmamak gerekir. Çünkü onu oluşturan unsurların metindeki diğer ifade biçimleri ve araçlarıyla ilgisi CBB'nin tamamı dikkate alınarak belirlenir. Dil unsurlarının hangi çevrede kim tarafından niçin, ne

zaman ve nasıl söylendiği de CBB'nin tamamında, bazen de önceki CBB'lerden anlaşılır. Kısaca her CBB bir yandan ifade edildiği dilin yapı ve sözcük zenginliğine diğer yandan konuşan ya da yazan insanın içinde bulunduğu koşullar bütününe göre biçimlenir. Demek ki CBB'ler arasında anlam ilişkisi söz konusudur. Bu ilişki de çeşitli yollarla sağlanır.

CBB'lerin birinin kapandığı yerden diğeri açılıyor. Kısaca üstteki CBB'nin sonucuna ait bir iz, alttaki CBB'nin girişinde yer almalıdır. Böylece CBB'ler birbirlerine bağlanarak metnin oluşmasını sağlıyor.

oğlan burada soylamış

aydur

üç-yüz altmış altı alp ava binse.....

kanlu geyik üzerine gavga kopsa.....

kardaşlu yigitler kalkar kopar olur

kardaşsuz miskin yigit ensesine yumruk tokınsa.....

ağlayuban dört yanına bakar olur

ala gözden acı yaşın döker olur ala gözlü oğlunuzı görinçe

big baba hatun ana esen kalun didi

SEGREK CBB 11

ata ana yanlış haberdür gitme oğul didiler

oğlan aydur

meni yolumdan ayırman

ağam tutılan kal'aya varmayınça.....

ağamun ölüsin dirisin bilmeyinçe.....

öldi-y-ise kanın almayınça Kalın Oğuz iline gelmegüm yoh didi.

SEGREK CBB 12

11.CBB " *big baba hatun ana"* yla bitti, onu izleyen 12. CBB de *"ata ana"* eksik tekrarıyla üsttekinin kapandığı yerden açıldı. Demek ki CBB'lerde konu tamamen kapanmıyor, kendini izleyenin sürdürmesine imkan tanıyor. Böyle olmasaydı metin oluşamazdı tabii ki. Bu, metnin oluşması için gereklidir. Sözü edilen ip ucunun mutlaka tam tekrar olması gerekmiyor. Eksik tekrar olduğu gibi sıfır tekrar, hatta kimi kez birden çok ipucu bile olabilir. Segrek CBB 11 ile 12'de böyledir. 12. CBB'de girişte görülen *"oğul"*, 11.CBB'de *"didi"* yükleminde *(* eylemde III: tekil kişi eki) sıfır tekrar olarak bulunuyor. Önce III:tekil kişi ekinin göndermesiyle "o" kişi zamirine, oradan 11. CBB'nin öznesi

oğlana ulaşabiliyoruz.

Bir CBB'nin kapanış cümlesiyle yeni bir CBB'nin açılması mümkün olabilir.

meger kâfirün câsusı var-idi

gelüp teküre aydur

Oğuzdan bir delü yigit geldi

ılkıçıları öldürdi

yundları ürkitdi

getürüp koruya koydı

Tekür aydur

yaraklu altmış adam seçün varsunlar tutup getürsünler didi.

SEGREK CBB 21

altmış yaraklu adam seçdiler

vardılar

nagâhandan altmış demür tonlu kâfir oğlanun üzerine geldiler

geyim kılcıdasından.....

at çokramasından.....

meger yigit aygır biner-idi

hanum at kulağı sak olur

çekübeni oğlanı oyardı

oğlan gördi kim bir alay atlu gelür

sıçradı

adı görklü Muhammede salavat getürdi

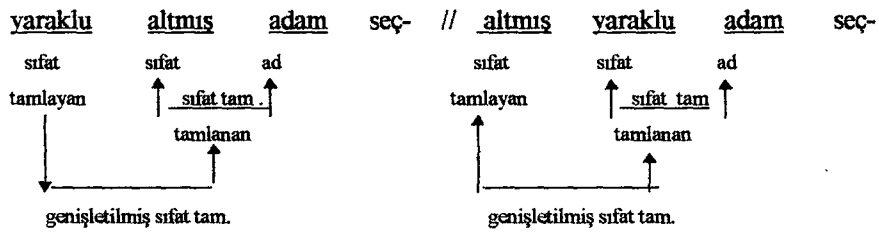
atına bindi

kara tonlu kâfire kılıç urdı

basdı kal'aya koydı

yine uyhusın yenimeyüp yirine varup yatdı uyudı

gine atınun çılbırın bilegine kiçürdi *SEGREK CBB 22*

Sıfat tamlaması yapısında olan sözcük öbeklerinde tam olarak tersinden tekrar olmasa bile bir tersinden tekrar söz konusudur. *Altmış* ile *yaraklu* birbirini tersinden tekrar ediyor.

CBB'nin aynı kalıp cümleyle başlaması, Dede Korkut Hikâyelerinde oldukça sık görülür. Örneğin; Mukaddime'de 4, 5, 6, 7. CBB'ler "*Dede Korkut soylamış*" kalıp yapısıyla başlıyorlar. Böylece CBB'ler birbirlerine anlamca bağlanıyorlar. Bu kalıp yapı Mukaddime'nin göstergesidir. CBB'lerin bir metin altında toplandığını gösterir. Mukaddime'nin 1. CBB'sinde Dede Korkut tanıtılıyor, sonraki CBB'ler onunla açılıyor. Tıpkı cümlenin özneyle açılışı gibi. Burada özne Dede Korkut'tur. Yalnız 5, 6. CBB'lerde "*bir dahı*", 7. CBB'de ise "*gine*" yüklemden önce geliyor. Çünkü 4. CBB'de Dede Korkut ilk defa söylüyordu, diğerlerinde "*bir dahı*" ya gerek yoktu. " *Dede Korkut bir dahı soylamış* " iki kez tekrarlandıktan sonra " *Dede Korkut gine soylamış* " kalıbı geliyor. Tekrar yapılırken tekrardan kaçışı gösteriyor. " *Bir dahı* ", " *gine* " aşamalı kullanılmış, tam tekrar örneğidir. bkz. ***MUK. CBB 4, 5, 6, 7***

Kam Pürenün oğlı Bamsı Beyrek Boyı'nda birbirini tekrarlayan CBB'lerin yalnız ilk cümlelerini alıp CBB'lerin birbirlerine nasıl bağlandıkların örneklendirelim.

kırk yigit-ilen yiyüp içüp otururlar-idi bkz. ***BEYREK CBB 39***

Beyrek apalaca gerdegi içinde yiyüp içüp bi-haber oturur-idi bkz.***BEYREK CBB 40***

Burada her iki CBB'de de yiyip içip oturan Beyrek'tir. Aralarında bir fark var; 39. CBB'de Beyrek'in adı ve eğlence mahalli geçmiyor. Ama 40. CBB'den bunları öğrenebiliyoruz, böylece bu bilgiler 39. CBB'nin derin yapısına yerleşiveriyor. Eksik tekrar özelliği gösteriyorlar.

yidi kız kartaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler bkz. ***BEYREK CBB 44***

Bamı Çiçek karalar geydi ağ kaftanını çıkardı bkz. ***BEYREK CBB 45***

bunı işidüp Kıyan Selçük oğlı Delü Dundar ağ çıkardı kara geydi bkz. ***BEYREK CBB 46***

CBB'lerdeki tekrar, diğerlerinden farklıdır. Yalnız ağ çıkarıp kara giyinmeyle anlatılan yas tutma olayının tekrarı vardır. Yas tutanlar farklı farklı kişilerdir; ama aynı aileye mensupturlar.

Verdiğimiz örnekler, birbirini izleyen CBB'lerde giriş bölümüyle ilgili cümle tekrarlarına aitti. Bir de bu tekrarı aşamalı gerçekleştirenler vardır.

Aruz kakıdı / karvayup Beyregün sakalını tutdı ***BAMSI CBB 12***

Aruz gine kakıdı / Beyregün sakalını berk tutdı ***BAMSI CBB 15***

CBB'lerin sonuç bölümlerinde aynı cümle ya da cümlelerin tekrarlanışı CBB'leri birbirlerine bağlayan özelliklerdendir. Bu tekrar, bazen birbirini izleyen iki, üç, dört CBB arasında, bazen de aşamalı olarak sürüyor.

atın çekdiler

bindi

kırk yigit-ile Aruzun ivine geldi

Taş Oğuz bigleri oturu-iken girüp selam virdi

Beyrege Aruz aydur

bilür-misin seni niye kığırduk

Beyrek aydur

niye kığırdunuz

Aruz aydur

hep şol oturan bigler Kazana âsi olduk

and içdük

mushaf getürdiler

sen dahı and iç didiler

Kazana men âsi olmazam diyü and içdi. ***BAMSI CBB 10***

soyladı:

aydur:

men Kazanun ni'metini çok yimişem

bilmez-isem gözüme tursun

kara koçda kazılık atına çok binmişem

bilmez-isem mana tabut olsun

yahşı kaftanların çok geymişem

bilmez-isem kefenüm olsun

ala bargah otağına çok girmişem

bilmez-isem mana zindan olsun

men Kazandan dönmezem bellü bilgil didi *BAMSI CBB 11*

Birbirini izleyen her iki CBB'nin son cümleleri *"Kazana men âsi olmazam diyü and içdi"* ile *"men Kazandan dönmezem bellü bilgil didi"* anlam bakımından aynıdır. Kuruluşça da birbirlerini tekrarlamaktadırlar. İkisi de yüzey yapıda tümlecin çeşidi farklı bile olsa, "tümleç + yüklem" özelliği gösterir. Derin yapıda ise, özne " { *Ø* } ⟶ *O* ⟶ ***Beyrek*** " gizlidir. Yani derin yapının kuruluşu, "***özne*** + tümleç + yüklem" biciminde sıralanmıştır. Anlamca tam tekrar olmasına karşın cümlelerin tamamı aynı sözcüklerden oluşmamıştır. Ancak kim tekrarlar vardır ki, sözcüklerin seçimi ve sıralanışı bile aynıdır, her yönüyle tam tekrardır.

Boz atlu Beyrek at depdi

meydana girdi

Kazan burada soylamış

görelüm hanum ne soylamış

aydur

kalkubanı yirinden turan yigit ne yigitsin

egni bek demür tonın geyen yigit ne yigitsin

adun nedür yigit digil mana didi *URUZ[1] CBB 30*

bunı gördi Eylik Koca oğlı döne bilmez Dülek Evren meydana girdi

Kazan burada soylamış

aydur

alar tan-ile yirinden turan yigit ne yigitsin

bidevi atın oynadı gelen yigit ne yigitsin

er erden adın yaşurmak ayıb olur

adun nedür yigit digil mana didi *URUZ[1] CBB 34*

Düzen oğlı Alp Rüstem at depdi

meydana girdi

Kazan burada gine soyladı

aydur

kalkubanı yirinden turı gelen

kazılık atın butun binen ne yigitsin

adun nedür digil mana didi *URUZ ¹ CBB 37*

CBB'ler *"adun nedür yigit digil mana"* cümlesiyle bitiyor . Yalnız üçüncü (37) CBB'de ***yigit*** düşürülmüş. Buna rağmen sonuç cümlelerini tam tekrar alabiliriz. Aşamalı olarak CBB'lerin sonuç cümleleri birbirini tekrarlıyor 30. 34. 37. CBB'ler arasındaki bu tekrarın aşaması 4.3 diye büyükten küçüğe doğru gidiyor. CBB'lerin yer aldığı ***Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkardığı Boy*** 'daki son cümleleri aynı olan diğer CBB'lere baktığımızda tablo daha da ilginçleşiyor.

Beyrek burada soylamış

aydur

mere kâfir sen meni bilmez-misin

Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan

adahlusın ayruklar alur-iken tartup alan

Pay Püre han oğlı Bamsı Beyrek mana dirler

gel berü mere kâfir dögişelüm didi. *URUZ ¹ CBB 31*

Dülek Evren aydur

mere kâfir menüm adum bilmez-misin

öz adına horlayan ilden çıkan

elli yidi kal'anun kilidini alan

Eylik Koca oğlı döne bilmez Dülek Evren mana dirler didi. *URUZ ¹ CBB 35*

Alp Rüstem aydur

kalkubanı yirinden turı gelen

iki kardaş bebegin öldürüp zelil gezen

Düzen oğlı Alp Rüstem mana dirler didi. ***URUZ ' CBB 38***

Kazanun üzerine at saldı

altı perlü gürzini eline alup Kazanı çaldı

Kazan kendüyi bildürmedi

karvadı Beyregi bileginden tutdı

tartdı çomağını elinden aldı

Beyregün ensesine bir çomağ urdı

Beyrek at boynın kuçakladı

kayıda döndi

Kazan aydur

yâ Beyrek var bigüne

ayıt gelsün didi ***URUZ ' CBB 33***

sünüsin eline alup at saldı

Kazanı sançam didi sançımadı

öte kiçdi

Kazan at depdi

sünüsin çeküp elinden aldı

depesine urdı

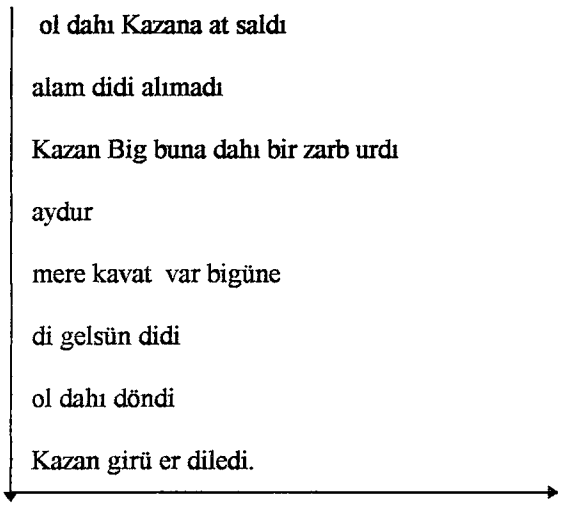
para para oldı uvandı

aydur

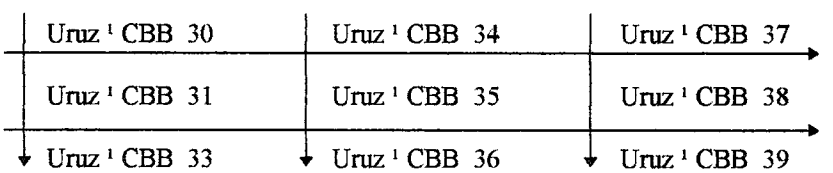
mere kavat oğlı bigüne di gelsün didi

ol dahı kayıda döndi

Kazan yine er diledi ***URUZ ' CBB 36***

Üç grupta topladığımız bu CBB'ler arasındaki aşama dikey olarak ele alındığında birer birer gidiyor. 34, 35, 36 / 37, 38. 39 / 30, 31, 33 Yalnız altını çizdiğimiz yerde bir uyumsuzluk vardır. Aşama, birden ikiye çıkmıştır. Buradaki 32. CBB, tıpkı ara cümle işlevindedir. Kazan'ın Beyrek'ten ek bilgi istemesi üzerine oluşmuştur. Grubu yatay olarak değerlendirdiğimizde ise aşamaların: dörder, üçer / dörder, üçer / üçer, üçer gittiklerini görürüz. 30, 34, 37 / 31, 35, 38 / 33, 36, 39. Eğer, dikey gruplandırmada değindigimiz uyumsuzluk olmasaydı (33 yerine 32. CBB olsaydı) . o zaman çok daha düzenli aşamalı tekrar örneği ile karşılaşabilecektik. Dikey olarak birer birer giden tekrar, yatay olarak üçer üçer gidecekti.

Kimi CBB'lerde ise tekrar daha da ileriye götürülüp CBB'nin tamamı olduğu gibi yineleniyor. Tıpkı şiirlerin nakarat bölümü gibi. Zaten bunlar da Kan Turalı'nın yoldaşlarının soylamasından sonra tekrarlanıyor. Onların devamı gibi gözüküyor. Ancak aralarında anlam bağı kurulmamıştır. İlk iki cümle, ara cümle işlevinde geçiş , köprü görevi üstlenmiş. Son cümlelerde ise "*Kan Turalı*" ilk CBB'de (25) verilmiş, diğerlerinde (30, 34, 37) sıfır tekrardır. Görüldüğü üzere tekrarlar, birbirini izleyen CBB'ler arasında değildir. Burada aşamalı tekrar söz konusudur. Tekrarlanan cümlelerin CBB'leri arasında 5.4.3'er CBB vardır. Beş aşamalı, dört aşamalı, üç aşamalı olarak büyükten küçüğe doğru muntazam bir iniş vardır.

saru tonlu Selcen Hatun köşkden bakar

kime baksa işk-ile oda yakar

Kan Turalı saru tonlu kız işkına bir hû didi *TURALI CBB 25*

saru tonlu Selcen Hatun köşkden bakar

kime baksa işk-ile oda yakar

saru tonlu kız işkına bir hû didi *TURALI CBB 30*

saru tonlu Selcen Hatun köşkten bakar

kime baksa işk-ile oda yakar

saru tonlu kız işkına bir hû didi *TURALI CBB 34*

saru tonlu Selcen Hatun köşkden bakar

kime baksa işk-ile oda yakar

saru tonlu kız işkına bir hû didi *TURALI CBB 37*

Dede Korkut Hikâyelerinde her bir metin içinde yer alan CBB'lerde sonuç bölümleri tam ya da eksik tekrar olan CBB'ler ve tekrarlanan cümleler şunlardır:

SALUR: 13-14

su kaçan haber virse gerek / sudan kiçdi *SALUR CBB 13*

kurt kaçan haber virse gerek / kurtdan dahi kiçdi *SALUR CBB 14*

30-31 oğlan böyle digeç buldur buldur gözinün yaşı revan oldı *SALUR CBB 30*

oğul oğul diyüben zarılık kıldı ağladı *SALUR CBB 31*

37-38 Yayhan Keşiş oğlından oğlı toğar / biz anı sana garım koruz didiler *SALUR CBB 37*

mere kâfir senün kızından oğlı toğsun /siz anı Kazan Bige karım koyasız didi *SALUR CBB 38*

BEYREK: 44-45

vay bigüm kartaş muraduna maksuduna irmeyen yalunuz kartaş diyüp ağlaşdılar / bağrışdılar ***BEYREK CBB 44***

vay Kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı ***BEYREK CBB 45***

46-52 Kalın Oğuz Bigleri Beyrek içün azim yas tutdılar / umud üzdiler ***BEYREK CBB 46***

Kalın Oğuz Bigleri Beyrekden umud üzdiler ***BEYREK CBB 52***

URUZ: 8-9

on altı bin kara tonlu kâfir ata bindi / Kazanun üzerine ılgar yetdi ***URUZ CBB 8***

on altı bin ip üzengülü kiçe börklü azgun dinlü kızgın dillü kâfir çıka geldi ***URUZ CBB 9***

DUMRUL: 17-19

baba senden can dilerem / virür-misün / yohsa oğul Delü Dumrul diyü ağlar-mısın ***DUMRUL CBB 17***

senden can dilerem ana / canun mana virür-misin / yohsa oğul Deli Dumrul diyü ağlar-mısın ***DUMRUL CBB 19***

KAN TURALI: 9-11

kadın ana big baba esen kalun didi ***TURALI CBB 9***

yine görinçe big baba hatun ana esen kalun didi ***TURALI CBB 11***

24-29-36 alp erenler karımından kayurur -mı olur ***TURALI CBB 24***

alp yigitler savaş güni karımından kayurur-mı olur ***TURALI CBB 29***

alp yigitler kırış güni karımından kayurur-mı ***TURALI CBB 36***

25-30-34-37 (yukarıda verilen örneklerde ele alındı)

26-31 canavarlar serveri aslandur / anun-ile dahı oyun göstersün / kızı andan sonra virelüm didi ***TURALI CBB 26***

canavarlar serhengi devedür / anun-ile dahı oyunun oynasun didi /andan sonra kızı virerüz didi ***TURALI CBB 31***

58-59 öz canuma kıyam men sana kıymayam / men seni sınar-idüm *TURALI CBB 58*

demrensüz oh-ile yigit seni sınar-idüm / öldürmege yigidüm men seni kıyar-midüm *TURALI CBB 59*

YİGENEK: 15-16-17

kazılık atın döndürdi / kayıda döndi *YİGENEK CBB 15*

ol dahı kazılık atın döndürdi / kayıda döndi *YİGENEK CBB 16*

andan Yigenek atın döndürdi / leşkere geldi *YİGENEK CBB 17*

BASAT: 22-23-24-25

aydur / oğlan kurtıldun-mı / Basat aydur / Tanrım kurtardı *BASAT CBB 22*

Depegöz aydur / kurtıldun-mı / Basat aydur / Tanrım kurtardı *BASAT CBB 23*

Depegöz aydur / oğlan kurtıldun-mı / Basat aydur / Tanrım kurtardı didi *BASAT CBB 24*

Depegöz aydur / mere oğlan dahı ölmedün-mi / Basat aydur / Tanrım kurtardı *BASAT CBB 25*

BEGİL: 28-29

varun sorun / oğlan Begilün nesidür didi *BEGİL CBB 28*

sen Begilün nesisin oğlan digil mize didi *BEGİL CBB 29*

SEGREK: 30-31

kâfir digil mana / kara başum kurban olsun kâfir sana didi *SEGREK CBB 30*

yigit digil mana / kara başum kurban olsun bu gün sana *SEGREK CBB 31*

URUZ[1] :9-10

avrat aydur / vay senün elünden ne yir yüzinde dirümüz ve ne yir altında ölümüz kurtılur-imiş didi *URUZ[1] CBB 9*

anun elünden ne ölümüz ne dirümüz kurtılur-imiş / dinün işkına ol eri kuyudan çıkar didi *URUZ[1] CBB 10*

12-13 bir adam getürün bineyim / sizi ögeyim didi *URUZ[1] CBB 14*

mere k âfirler kopuzum getürün / sizi ögeyin didi ***URUZ[1] CBB 13***

30-34-37 (yukarıda verilen örneklerde ele alındı)

31-35-38 Pay Püre Han oğlı Bamsı Beyrek mana dirler / gel berü mere kâfir dögişelüm ***URUZ[1] CBB 31***

Eylik Koca oğlı döne bilmez Dülek Evren mana dirler ***URUZ[1] CBB 35***

Düzen oğlı Alp Rüstem mana dirler didi ***URUZ[1] CBB 38***

33-36-39 Kazan aydur / yâ Beyrek var bigüne ayıt gelsün didi ***URUZ[1] CBB 33***

mere kavat oğlı bigüne di gelsün didi / ol dahı kayıda döndi / Kazan yine er diledi ***URUZ[1] CBB 36***

mere kavat var bigüne di gelsün didi / ol dahı döndi / Kazan girü er diledi ***URUZ[1] CBB 39***

BAMSI: 6-7

Taş Oğuz Biglerine ağırlık idüp toyladı ***BAMSI CBB 6***

Aruz cümle bigleri hil'atladı ***BAMSI CBB 7***

10-11 (yukarıda verilen örneklerde ele alındı)

16-19

yarın kıyamat güninde menüm elüm Kazan Hanun yakasında olsun / menüm kanum Aruza kor-ise didi ***BAMSI CBB 16***

Beyrek Hakka vâsıl oldı / menüm kanum Aruza komasun didi didiler ***BAMSI CBB19***

Örneklerde görüldüğü gibi CBB'lerin birbirlerine bağlanmasına yol açan özelliklerden biri, CBB'lerin sonuç bölümlerindeki cümle tekrarlarıdır. Kimi gerek anlam, gerek dilbilgisi yönüyle tam, kimi eksik tekrar olarak, kimi de anlam yönüyle tam, dilbilgisi yönüyle eksik tekrar ya da bunun tersi biçiminde işlevini yerine getirmektedir. CBB'ler arasında gördüğümüz bir diğer tekrar çeşidi de sözcük tekrarıdır. Aynı sözcük ya da sözcük öbeğinin CBB'lerin sonuç bölümünde geçişinin en güzel örneğini Mukaddime' de buluyoruz. " *Hanum* " ya da " *hanum hey* " kalıbı 4, 5, 6, 7, 8. CBB'lerde tekrarlanıyor. bkz. ***MUK. CBB 4, 5, 6, 7, 8.***

8. a. Her (hikâyenin) metnin başında yer alan CBB'ler birbirinin tekrarı olabilir.

b. Her metnin sonunda yer alan CBB'ler birbirinin tekrarı olabilir,

Dirse Han Oğlı Buğaç Han Boyı	*Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı*	*Kazılık Koca OğlıYigenek Boyı*	*Begil Oğlı Emrenün Boyı*
bir gün Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış idi	Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış idi[52]	Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış idi	Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış idi
şâmi günlügi yir yüzine dikdürmiş-idi	kara yirün üstine ağ ban ivin dikdürmiş-idi	kara yirün üzerine ağ ban ivin dikmiş-idi	ağ ban ivini kara yirün üzerine dikdürmiş-idi
ala sayvanı gök yüzine aşanmış-idi	gök yüzine ala sayvan aşanmış-idi	ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi	ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi
binyirde ipek halıçası döşenmiş-idi	bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi	bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi	bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi
Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz Biglerün konuklar-idi	İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi	İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri sohbete dirilmiş-idi	İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri yığnak olmış-idi
gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurmış-idi	———	yime içme oldı	———
bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmış-idi	———	———	———
kimün ki oğlı kızı yok kara otağa kondurun	———	———	———
kara kiçe altına döşen	———	———	———
kara koyun yahnısından önine getürün	———	———	———
yir-ise yisün	———	———	———
yimez-ise tursun gitsün dimiş-idi	———	———	———
oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun	———	———	———
oğlı kızı olmayanı Allah Ta'âla kargayuptur	———	———	———
biz dahı kargaruz	———	———	———
bellü bilsün dimiş-idi	———	———	———

Dede Korkut Hikâyelerinde hemen hemen her metnin (hikâyenin) başlayışı aynıdır.

[52] Destandaki Dede Korkut , yani yüzeyde olan görümlü Dede Korkut, Oğuz dünyasının yüce lideri Bayındır Han'ın örtüsüdür. Destandaki Bayındır Han, Oğuzların dünyevi lideri gibi son derece hareketsizdir ve böyle bir liderin aslında gerçek egemenliği elinde tutabilmesi tuhaftır.Liderlerin -hem manevi hem dünyevi liderin- bir simada birleştirilmesi, çok eski bir devre ait belirtidir. Zaten onların Oğuz dünyasına etki alanları birbirini organik olarak tamamlıyor. Prensipte Bayındır Han'ın olmadığı yerde Dede Korkut kendini dünyevi lider gibi görüyor. Bayındır Han o kadar cansızdır ki, sanki içi boş; ama dolmağa hazır kalıptır. Bu kalıbın Dede Korkut'la doldurulusu doğaldır. Sonra, Dede Korkut kendini bu kez bir örtü gibi Bayındır Han'ın Dede Korkut'la doldurulmuş mazmununa giydiriyor. Aslında gizli Dede Korkut, Bayındır Han olduğu gibi, gizli Bayındır Han da Dede Korkut'tur diyoruz ve bu iki lideri aynı simada birleştiriyoruz. bkz. Kemal Abdullayev, Gizli Dede Korkut, s. 90-100

Metinlerin açış CBB'leri tam ya da eksik tekrar özelliği gösterir. Dirse Han Oğlı Buğaç Han Boyı, Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy, Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı, Kazan Big Oğlı Uruz Bigün Tutsak Olduğı Boy, Kazılık Koca Oğlı Yigenek Boyı, Begil Oğlı Emrenün Boyı, aşağı yukarı aynı CBB ile söze başlıyorlar. Bunların dördünde " *Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi* " diye, ikisinde ise " *Ulaş oğlı Kazan Big yirinden turmış-idi* " diye hikâyeye giriliyor. Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere içlerindeki en ayrıntılı CBB, Dirse Han Oğlı Buğaç Han Boyı'na aittir.

Beyrek Boyı, Yigenek Boyı, Emrenün Boyı'nda ilk CBB'ler birbirini olduğu gibi tekrarlıyorlar, tam tekrar. Buğaç Han Boyı'da ise bunlardakine ek olarak yapılan toyun ayrıntıları yer almıştır. Ayrıntılar bakımından Buğaç Han Boyı'nın ilk CBB'si , Salur Kazanun Boyı ile Uruz Bigün Boyı'nun ilk CBB'leri ortaklık gösteriyorlar. 12 hikâye içinde yalnız bu üçünde toyun ayrıntıları verilmiştir. Ancak Salur Kazanun Boyı ile Uruz Bigün Boyı birbiriyle daha çok benzerlik gösteriyorlar.

Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy	*Kazan Big oğlı Uruz Bigün Tutsak Olduğı Boy*
bir gün Ulaş oğlı tülü kuşun yavrusı beze miskin umudı Amıt suymun aslanı karaçuğun kaplanı konur atun iyesi Han Uruzun ağası Bayındır Hanun güyegüsü Kalın Oğuzun devleti kalmış yigit arhası Salur Kazan yirinden turmış idi	bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yirinden turmış-idi
toksan başlu ban ivlerin kara yirün üzerine dikdürmiş-idi	kara yirün üzerine otahların tikdürmiş-idi
toksan yirde ala kalı ipek döşemiş-idi	bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi
_____	ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi
_____	toksan tümen genç Oğuz sohbetine dirilmiş-idi
_____	ağzı böyük humralar ortalığa salınmış-idi
seksen yirde badyalar kurılmış-idi	tokuz yirde badyalar kurılmış-idi
altun ayak surahiler düzilmiş-idi	altun ayak surahiler dizilmiş-idi
tokuz kara gözlü hub yüzlü saçı ardına örilü göksi kızıl düğmeli elleri bileginden kınalı parmakları nigarlu mahbub kafir kızları Kalın Oğuz Biglerine sağrak sürüp içerler-idi	tokuz kara gözlü örme saçlu elleri bileginden kınalu parmakları nigarlu boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ-ile kalın Oğuz Biglerine gezdürürler-idi

CBB'lerin ilk cümlelerinde Salur Kazan tanıtılıyor. Birinde (Salur CBB 1) çok ayrıntılı bir tanıtım vardır. Hikâyelerin yazılış sırasını da göz önüne alarak, Salur Kazan ilk kez dinleyiciye tanıtıldığı için bu kadar çok özelliği bir arada verilmiştir; ikincide (Uruz CBB 1) dinleyici artık Kazan'ı tanımaktadır, uzun uzun anlatmağa gerek görülmemiştir diye düşünüyoruz. Böylece tekrardan kaçılmış olacaktır. İşlemlerin sırası aynıdır; çadırlar dikilecek (kiminde doksan başlı büyük çadır, kiminde çadır), ipek halılar döşenecek (kiminde doksan, kiminde bin yerde), kazanlar kurulacak altın kadehler sürülecek, dokuz kâfir kızı da Oğuz Beylerine hizmet edecektir. İkincide verilen bazı ayrıntılar birincide yoktur. Ala sayvanın gökyüzüne yükselmesi, Oğuz gençlerinin sohbete gelişi, ortalığa içki küplerinin

dağılışı gibi ayrıntılar Salur CBB 1'de derin yapıdadır. Oğuz Beylerinin düzenlediği meclislerin özellikleri aşağı yukarı böyledir. Her giriş CBB'sinde bu ayrıntılar verilmiyor. Ancak onları da bu CBB'lerin aracılığı ile tamamlayabiliyoruz. O zaman metinlerin ilk CBB'leri birer eksik tekrar özelliği göstermektedir.

Diğer metinlere gelince bunlardan Duha Koca Oğlı Delü Dumrul Boyı, Kanlı Koca Oğlı Kan Turalı Boyı, Uşun Koca Oğlı Segrek Boyı'nın ilk CBB'leri " *Oğuz zamanında .....bir er var-idi* " kalıp yapısıyla başlıyor.

meger hanum Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler-idi bir er var-idi ***DUMRUL CBB 1***

Oğuz zamanında Kanlı Koca dirler-idi bir gürbüz er var-idi ***TURALI CBB 1***

Oğuz zamanında Uşun Koca dirler bir kişi var-idi ***SEGREK CBB 1***

Bu yapı aslında bize hiç yabancı değil. Mukaddime'nin ilk CBB'sinde Dede Korkut da böyle tanıtılıyordu. " *Resûl aleyhi's-selâm zamanına yakın Bayat boyından Korkut Ata dirler bir er kopdı* "

Metinlerin üçü ise, diğerleriyle uygunluk göstermiyor. Bunlardan *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz çıkardığı Boy* ile *İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldügi Boy* . daha önce kendileriyle ilgili metinler düzenlenmiş olduğundan sanki onların devamıymış, bu yüzden girişi diğerleriyle uygunluk göstermiyormuş gibi bir düşünce doğuruyor, yarım kaldığı yerden devam edilmiş hissini uyandırıyor. Çünkü boy kahramanları içinde yalnız Bamsı Beyrek ile Salur Kazan oğlı Uruz için ikişer hikâye koşulmuştur. (Uruz'un babası Salur Kazan için ayrı bir metin oluşturulmuştur.) Dolayısıyla bu iki metnin öncekilerin bir devamı olduğu, bu nedenle açılış CBB'sinin farklı olduğu düşüncesindeyiz. *Basat Depegözi Öldürdüği Boy*, öbür metinlerin kalıbına girmiyor. Sanki baş tarafı unutulmuş, eksik kalmış bir şeyler var. Doğrudan konuya girilerek metne başlanıyor.

Metinler yalnız ilk CBB'leriyle birbirini tekrarlamıyor, son CBB'ler de birbirinin tekrarıdır.

Hepsinde kapanış Dede Korkut tarafından ve onun ağzından söylenmiş sözlerle yapılır. Bunlar arasında ufak tefek ayrılıklar vardır tabii ki. Kiminde daha uzun, kiminde daha kısa. Ama hepsinde ortak olan Dede Korkut'un gelip şadılık çalması, boy boylayıp soy soylaması ve gazi erenler başına ne geldiğini söylemesidir. Metinlerden kısa adları a. Buğaç, Salur, Dumrul, Yigenek, Segrek olanlarda son CBB " *Dedem Korkut gelübeni (gelüp) boy boyladı soy soyladı* "; b. Beyrek, Uruz, Turalı, Basat, Begil, Bamsı " *Dedem Korkut gelüben (gelüp) şadılık çaldı* "; c. Uruz[1] ise " *Dedem Korkut geldi kopuz çaldı* " kalıp yapısıyla açılıyor. Hatta bazıları a ve b gurubundaki kalıp yapıların ikisini birden içerebiliyor. Beyrek, Turalı bu özelliktedir .Dede Korkut tarafından söylenen nazım-nesir karışık alkışlardan sonra, CBB'lerin sonuç bölümlerinde mutlaka (..... *günahunuzı adı görklü Muhammede (Muhammed Mustafa yüzi suyına) bağışlasun hanum hey* " kalıp yapısı bulunmaktadır. Aşağıya sonuç CBB'lerinden birini örnek olması için alıyoruz, diğerleri bununla çok az değişiklik gösterir.

Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı

gâzi erenler başına ne geldügin aydı virdi.

kanı didügüm big ereneler

dünya menüm diyenler

ecel aldı yir gizledi

fâni dünya kime kaldı

gelimlü gidimlü dünya

son uçı ölümlü dünya

el-âkibet uzun yaşun uçı ölüm

ahırı ayrulık

yöm vireyim hanum

ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun

ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun

ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun

Kâdir seni nâmerde muhtac itmesün

ağ alnunda biş kelime du'â kılduk

kabul olsun

âmin âmin diyenler dîdâr görsün

yığışdursun dürişdürsün

günahunuzı Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey! ***BAMSI CBB 31***

Metinlerin son CBB'leri Dede Korkut'la kapanıyor. Bu bakımdan birbirlerini tekrarlıyorlar. Kemal Abdullayev'in "Gizli Dede Korkut" adlı çalışmasında Dede Korkut ve Bayındır Han'ın kimlikleriyle ilgili öne sürdüklerini doğru olarak kabul ettiğimizde ortaya çok ilginç bir görüntü çıkıyor. İlk CBB'ler aşikâr Bayındır Han'la yani gizli Dede Korkut'la açılıyor, son CBB'ler yine Dede Korkut'la bu kez aşikâr Dede Korkut'la yani gizli Bayındır Han'la kapanıyor. Açıldığı birimle kapanma özelliği bize cümleyi hatırlatıyor. Cümle de açıldığı gibi kapanıyor. Yüklem özneyi varlığında barındırıyor. Bu durumda hem CBB'ler, hem de metinler cümle kuruluşu ile paralellik göstermiş oluyorlar.

Metinlerin açış ve kapanışında tekrarlanan kalıp yapılardan biri " *hanum hey* " dir. Bütün hikâyeler bununla başlar ve bununla biter. Ancak Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy, Begil Oğlı

Emrenün Boyı, Uşun Koca Oğlı Segrek Boyı, İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldügi Boy " *hanum hey* " kalıbıyla başlamıyor, yalnız kapanışta bu kalıba yer veriyor. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkardığı Boy' da ise " *hanum hey* " yerine " *meger hanum* " kalıbı vardır.

Burada belirtilenlerin amacı, en büyük dil öğesi olarak benimsediğimiz cümleler birliğinin -CBB- sınırları olması gerektiğini, aynı kuruluştaki cümlelerin gelişmesinin çeşitli tekrarların sonucunda olduğunu, anlam ve biçim bünyesinin şemasının çeşitli özellikteki tekrar olayı ışığında açıklanabileceğini göstermektir. Sonuçta CBB'nin çeşitli cephelerinin olduğunu görüyoruz. Her şeyden önce CBB'nin bir içeriği, bir de biçimi vardır. İçeriği biçimden ayrı düşünmek mümkündür; ancak onları birbirlerinden ayrı olarak ele alıp incelemek olacak iş değildir. Çünkü CBB her iki özelliğe ait unsurların birleşip kaynaşması sonucunda ortaya çıkmaktadır, hayat bulmaktadır. Bu durumda CBB'yi gösterge olarak düşünürsek onun göstereni biçimi; gösterileni ise içeriğidir diyebiliriz. Tıpkı Sauussure'nin dediği bir kağıdın iki yüzü gibidirler, birbirlerinden ayrılmaları söz konusu olamaz.

Bütün CBB'lerin ortak yönleri olduğu ortaya çıkıyor. Örneğin:

a. Her CBB, bir iletişim aracıdır,

b. Her CBB, farklı parçaların birleşmesi sonucunda oluşur. Bu parçaların birbirleriyle ilişkisi cümledeki kuruluşu düşündürecek türdedir.

c. Her CBB, beraberinde sözlü ya da yazılı söz zenginliği getirir. Yani her CBB'nin bir sözel görünümü vardır.

Demek ki, CBB oradan hareketle metin, kendi içinde bütünlüğü olan bir sistemdir diyebiliriz. Onu oluşturan parçalar farklı düzeylerde, çeşitli bakımlardan birbirleriyle ilişkilidirler.

İkinci bölümde ele alıp incelediğimiz CBB'lerin sınırlarının olması gerektiğini ve tekrarların CBB'nin oluşumuna katkıda bulunuşunu, ***Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı***'ndan seçeceğimiz CBB örnekleriyle göstermeğe çalışalım. Metnin başındaki 1,2,3. CBB'ler ile sonlarına doğru olan 64, 65, 66.CBB'ler, birbirlerini izleyen CBB'lerin bağlantılarını da göstermek amacıyla örneklendirilmiştir.

KAM PÜRENÜN OĞLI BAMSI BEYREK BOYI

Cümleler dizgeyi oluşturan birimlerin birbirleriyle sıkı ilişkiye girmesi sonucunda oluşurlar. Bu esnada zihinde anlamsal özellikler çok kısa bir süre içerisinde karşı karşıya getirilmekte, birbirleriyle bağlantı kuracak öğeler arasında bir birleşmeye gidilebilmektedir. Dinleyenin ya da okuyanın zihnindeki çözümleme sırasında da aynı türden bir değerlendirme söz konusudur.

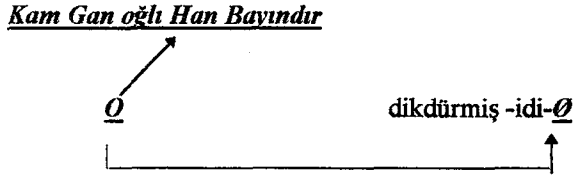
> *"Şu halde bildirişme sırasında biçimbirimler arasında anlam özellikleri yönünden uyuşma ön koşuldur. İşte dil, bu koşulu sağladıktan başka, oluşturduğu dizge içinde bir birimi tümce ve sözce içindeki öteki birimlerle de ilişkiye sokmakta, tümceleri de belli bir metin içindeki öteki tümcelerle ilişki içinde kullanmaktadır."*[53]

I. CBB :

"

Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi (1)
kara yirün üstine ağ ban ivin dikdürmiş-idi (2)
ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi (3)
bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi (4)
İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi (5)

CBB'nin ilk cümlesinde somut olarak yer alan "Kam Gan oğlı Han Bayındır" özne, ikinci cümlede eksiltilen öğe olarak görülüyor. Ancak eylemde yer alan 3.tekil kişi eki aracılığıyla soyut olarak belirlenmektedir. Çünkü Türkçede yüklemi kuracak olan çekimli eylem özne gerektirir, eylemdeki kişi ekleri özneyi biçimce belirler. Burada bağlantıyı sağlayarak 1.cümleyle 2.cümleyi birbirine bağlayan, gönderme değeriyle eksiltiyi cümle düzeyinde gidermekte olan, eylem sonunda yer alan sıfır biçimbirimidir. {*Ø*}

Eylemde yer alan 3. tekil kişi ekinin (sıfır biçimbirim) *Ø* metin içi gönderme yapmasıyla cümlenin öznesi olarak 3. tekil kişi zamiri " o "ya ulaşılmaktadır. Bu durum dille ilgili çalışmalarda şöyle belirtilmektedir:

---

[53] Aksan, Doğan: Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim III, s. 207

"Türkçede kimi durumlarda kişi kavramının, sessel bir birimin bulunmayışıyla verildiği görülmektedir."[54]

"3. kişiler genellikle fiil kişi eki almazlar ve bunlar, önceden ayrıca açıklanmış değilse, belirli olmayacaklarından bir yargı teşkil etmek için ayrı kimse almalıdırlar."[55]

"iv-i-n" sözcüğünde yer alan iyelik eki 1.cümledeki "Kam Gan oğlı Han Bayındır"a gönderme değeriyle bağlanıyor. Bunun yardımıyla da "o" 3. tekil kişi zamiri metin çözücü tarafından "Kam Gan oğlı Han Bayındır"a bağlanıyor.

Kam Gan oğlı Han Bayındırun ağ ban iv-i

İkinci cümle yüzey yapıda,

özne	dolaylı tümleç	düz tümleç	yüklem
Ø /	K ara yirün üstine /	ağ ban ivin /	dikdürmiş-idi

biçimindeyken, derin yapıda:

soyut özne	dolaylı tümleç	düz tümleç
Kam Gan oğlı Han Bayındır /	kara yirün üstine /	***Kam Gan oğlı Han Bayındırun*** ağ ban ivin

yüklem

dikdürmiş-idi.

biçimine dönüşmüştür. Her iki cümlenin eyleminde yer alan 3. tekil kişi eki aracılığıyla derin yapıda cümleler arası ilişki kurdukları ve 1.cümlede yer alan somut öznenin 2.cümlenin soyut öznesi olduğu kolayca algılanmaktadır. Çünkü Türkçede özne atma eğilimi oldukça sık görülen bir özelliktir.

"Bir cümleyi oluşturan öğeler arasında hem anlam hem de dizim açısından sıkı ilişki/kurulmaktadır.Bu özellik dilin tam bir dizge niteliğindeki işleyişine ışık tutmaktadır. Dizgeyi oluşturan birimler arasındaki ilişkiler, Ö. Demircan tarafından yatay ilişkiler, düşey ilişkiler diye adlandırılırken; Ö. Başkan tarafından dizimsel bağlantı, çekimsel bağlantı diye karşılanmaktadır. Saussure kuramında ise bu ilişkiler dizim ve çağrışım ilişkileri olarak yer almıştır."[56]

---

[54] Adalı, Oya: Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, s. 17
[55] Banguoğlu, Tahsin: Türkçenin Grameri, s. 445
[56] Aksan, Doğan: Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle II, s. 116

Doğan Aksan, yatay ilişkiler terimini, "belli bir bağlam içinde karmaşık dil öğesinin birimleri arasında var olan ilişkiler", düşey ilişkileri ise, "aynı türden olan ve bir söz öbeği içinde bir başkasıyla değiştirilebilecek nitelik taşıyan öğeler arasındaki ilişkiler" olarak tanımlamaktadır. Yatay ilişki söz konusu olduğunda sözdizimini oluşturan birimler birbirinin yerine geçemezler. Zorunlu bir diziliş vardır. Dizginin bozulması ile alışık olmadığımız dil dışı biçimler ortaya çıkar. Yatay ve düşey ilişkiler sadece cümleyi oluşturan birimler arasında değil; cümleler arasında da söz konusudur.

> " *Tümce analizi açısından , tümcelerin iki yapıdan oluştuğuna inanılmaktadır: derin yapı ve yüzeysel yapı. Üretimsel - dönüşümlü yaklaşıma göre derin yapı, tümcede yer alan mantıksal,soyut yapı.Yüzeysel yapı ise, derin yapıda var olan anlamların açıklanış biçimi, sözcüklere dökülmesi olarak düşünülmekte ve bu iki yapının birbirine bir takım dönüşüm kurallarıyla bağlı olduğuna inanılmaktadır.*"[57]

Araştırmamızda yatay ilişkiler sonucu oluşan yapıya *yüzey yapı*, düşey ilişkiler sonucu oluşan yapıya da *derin yapı* demeyi yeğledik.

3.cümlede "Kam Gan oğlı Han Bayındır"la ilgili bir işaret yoktur. Ancak, metin çözücü tarafından "Bayındır Han"la "ala sayvan" arasında derin yapıda ilgi kurulacak ve ala sayvanın hana ait olduğu belirlenecektir. Bu, metni yazanla okuyucu / dinleyicinin ortak bilgilerine, dünya görüşlerine dayanılarak çıkarılmaktadır. Öznenin göndermesi metin dışı nitelik taşımaktadır.

> *"Bu bir anlamda, metin üretenin metin dışı gönderim ile devreye sokabileceğini bildiği bir bağlantıya, metin içinde yer vermemesi olarak değerlendirilebilir.*"[58]

4.cümlede Bayındır Han'ın izini "halıça-sı" sözcüğündeki iyelik ekinde görüyoruz. Yani iyelik eki "Kam Gan oğlı Han Bayındır"a uzak / cümleler arası; ama CBB içi gönderme yapıyor. Türkçede iyelik öğesi tamlayan gerektirir. Tamlayan öğesinin sözcük olarak yer almadığı yapılarda iyelik öğesi tamlayanı biçimce tamamlar.

Kam Gan oğlı Bayındır Hanun ipek halıça-sı

Burada belirtili ad tamlaması yapısında tamlayan öğesi sıfır tekrardır ve eksiltili yapı oluşmasına neden olmaktadır.

---

[57] İnce, Işıl: Türkçenin Çekirdek Tümcelerindeki Kurucu Yapılara Üretimsel-Dönüşümlü Dilbilgisi Açısından Bir Yaklaşım, Dilbilim Araştırmaları 1991, s. 43

[58] Uzun, Leylâ Subaşı: Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı, s. 56

" Çokça karşılaşılan bu tür eksiltide, yüzey metne yalnızca tamlanan öğesi çıkarılmakta tamlayan -tamlanan ilişkilendirmesi ise metin bütünlüğü içinde metin çözücüye bırakılmaktadır.Böylece bu eksilti birimi kısa anlatım sağlamada sıkça kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. "[59]

"İyelik ekleri bir adın kendisinden önceki eklerle bağını kurar. Bu kullanımlarıyla getirildikleri adın dışında başka ve önce gelen bir ad soylu sözcüğü (zamiri) veya bir adı kullanıma sokarlar."[60]

Dördüncü cümleye gelinceye kadar Bayındır Han'ın sıfır tekrar olarak kullanıldığını, ancak belirtilerinin cümlelerde yer aldığını gördük. İletişimin sağlanabilmesi için CBB'yi oluşturan cümlelerdeki eksiltilerin, boşlukların okuyucu tarafından doldurulması gerekir. Bu yolla eksik önerme, eksiksiz önerme haline getirilecektir. O halde iletişimin gerçekleşmesi için eksiksiz önermeye dönüştürme koşulu oldukça önemlidir. Hatta olmazsa olmaz denebilecek kadar. Eksiksiz önermeye tamamlanma koşulu Dede Korkut Hikâyelerinde genellikle gerçekleşmektedir.

5.cümlede ise "Kam Gan oğlı Han Bayındır", kendini "Bayındır Hanun sohbetine" yapısında tekrarlıyor. Ancak bu, eksik tekrardır. Özne görevinden tümleç görevine geçiş yapıp ad tamlaması yapısında bağlantıya hizmet etmiştir.

Böylece "Kam Gan oğlı Han Bayındır"la açılan CBB, "Bayındır Hanun sohbetine" yapısıyla kapanıyor. "Bayındır Han" iyelik ekleri ve kişi ekleri aracılığıyla yüzey yapıda biçimce yer alıyor. CBB'nin koşullarından biri bu yolla gerçekleşmiş oluyor.

CBB'de cümlelerdeki eylemlerin sonunda bulunan {-mİş-idi} biçimbirimi de tam tekrar olarak kendini gösteriyor. {-mİş}, eylemin belirsiz geçmişte oluştuğunu, buna eklenen {-idi}ise, eylemin öykülendiğini belirtiyor. Cümlelerin hepsinde de belirsiz geçmişte yapılan bir eylem öykülenerek gerek yüzey yapıda, gerek derin yapıda birbirlerine bağlanıyorlar.

" Geçmişteki bir olayı aktaran -di'li geçmiş zaman dış gerçeklikte yaşanmış, artık tamamlanmış, bitmiş bir süreci işaret eder.Oysa okuduğumuz bir roman, bir öykü kısacası yazınsal bir metindeyse, -di'li geçmiş zaman eki, kurmaca olayları veya kurmaca kişilerin iç dünyasını, düşüncelerini bir anlatıcının öykülemesiyle, okuma sürecinde de sanki okurun şimdisini gerçekleştiriyormuşcasına bir etki yaratır. Bu da onun öykülendiğinin bir göstergesidir. "[61]

---

[59] age s. 91

[60] Gemici, Sabiha: Sözcük Bilgisi I, s. 25

[61] Oraliş, M.-Ozil, Ş: Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi, Dilbilim Araştırmaları 1992, s.45

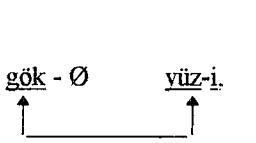
2.ve 3.cümlelerin yüklemlerindeki {-n} edilgenlik eki, iki cümleyi birbirine bağlayan ve sözde özneye gönderme yapan biçimbirim olarak yer alıyor. Edilgenlik eki ardıl-bağımlı gönderme öğelerinden biridir. Eylemle kullanılan kendisi gibi ardıl -bağımlı gönderme öğesi olan kişi ekinin bağlantısını özneden nesneye çevirir. Böylece çekirdek cümlenin öznesi. cümlede ortadan kalkarken: özne görünümüne giren nesne belirsizleşir.

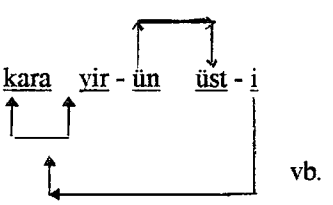
tümleç	sözde özne	yüklem
Gök yüzine /	***Kam Gan oğlı Han Bayındırun*** ala sayvan{- ı } /	aşanmış-idi
Bin yirde /	***Kam Gan oğlı Han Bayındırun*** ipek halıçası /	döşenmiş-idi

CBB'de yüzey yapıda aynı kuruluşların tekrarı da dikkat çekiyor.

sıfat takımı	belirtili ad takımı	belirtisiz ad takımı	belirtili ad takımı
sıfat + ad	*ad +{-nİn} + ad + {-I}*	*ad + { Ø } + ad + {-İ}*	*Ø + ad + {-İ}*
ağ ban iv	kara yirün üsti	İç Oğuz ***Bigleri***	***.Han Bayındırun*** ağ ban ivi
ala sayvan	Bayındır Hanun sohbeti	Taş Oğuz Bigleri	***Han Bayındırun*** ipek halıçası
ipek halıça		Kam Gan oğlı	
bin yir		gök yüzi	
kara yir			
İç Oğuz / Taş Oğuz			

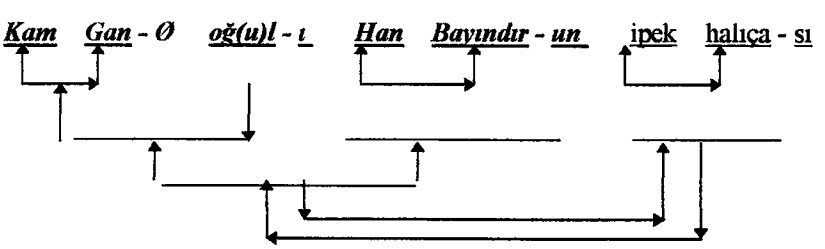
Yukarıdaki örnek yapıları oluşturan biçimbirimler, yüzey ve derin yapıda birbirleriyle ilişki içine girmişlerdir. İlişkilerin bir kısmı yakın gönderme, cümle içi gönderme sonucunda :

vb.

İlişkilerin bir kısmı cümleler arası gönderme,uzak gönderme sonucunda :

vb.

biçimbirimler, sözlük ve dilbilgisi bakımından birbirlerine bağlanmışlardır. Dilbilimde kendi başına kullanılabilen bağımsız biçimbirimler sözlüksel, ancak bir başka öğeyle birlikte kullanılabilen bağımlı biçimbirimler ise dilbilgisel olarak nitelendirilmiştir.

Gönderme öğelerinin cümledeki dizilişleriyle beliren yapı: [62]

1.cümle: özne + tümleç + yüklem
2.cümle: ***özne*** + tümleç + tümleç + yüklem
3.cümle: tümleç + sözde özne + yüklem
4. .cümle: tümleç + sözde özne + yüklem
5. .cümle: özne + tümleç + yüklem

biçimindedir. Görüldüğü gibi yüzey yapıda cümlelerin hepsi üç öğelidir. Yalnız 2. cümle, derin yapıdaki öznesiyle dört öğeli görünüm sergilemektedir. 1.2.5. cümleler kendi aralarında, 3.4. cümleler ise kendi aralarında yapı tekrarını tam tekrar olarak gerçekleştirmişlerdir. 3.4. cümlelerde tümleçle sözde öznenin yerini değiştirdiğimizde aynı yapıya ulaşabiliriz. Bu mümkündür. Sözcükler farklı olmasına rağmen yapının tekrarlandığı dikkat çekiyor. Paralelizm adı verilen bu özellik metin içinde bağlantı kurmaya yarayan bir özellik olarak görülmektedir.

> *"Bütün dillerin yüzeysel yapıda belirli özne, nesne ve yüklem sıralamasına sahip olduğu düşüncesinden hareket ederek Türkçenin temel sözcük dizilişini " özne-nesne - yüklem " olarak belirleyebiliriz. Fakat bu, Türkçedeki tek sözcük diziliş sırası olduğu anlamına gelmemelidir, çünkü Türkçe esnek bir sözcük dizilişi özelliğine sahip bulunmaktadır. Bu durum dönüşümlü yaklaşım açısından düşünüldüğünde ise, sözcük dizilişindeki değişmeler stilistik amaçlarla ya da cümledeki bazı anlamları vurgulama sebebiyle yapılan dildeki temel sözcük dizilişinin dönüşümleri olarak ele alınabilir."* [63]

Cümle yapılarının birbirlerine parelel olduklarını, böylece CBB'nın oluşmasına katkıda bulunduklarını söyleyebiliriz.

Cümleler, derin yapıda da birbirlerine bağlıdırlar *"Ağban iv, ala sayvan, ipek halıça, sohbet"*; Bayındır Han'a hem metin içi / dil içi, hem metin dışı / dil dışı gönderme yapıyorlar. Metin içi göndermeler, yüzey yapıda çeşitli biçimbirimler aracılığıyla bağlantıyı kuruyor.Sözü edilen nesnelerin Han'da bulunması gerektiği, hanlığın belirtisi olduğu metin dışı göndermeyle metin çözücü tarafından rahatlıkla saptanacaktır.

---

[62] Tümleç çeşitleri ayrıca gösterilmemiş, hepsi genel terim adı altında toplanmıştır. Nesne de bir çeşit tümleç (düz tümleç) olduğundan, tümleç adı altında değerlendirilmiştir.

[63] İnce,Işıl: Türkçenin çekirdek Tümcelerindeki Kurucu Yapılara Üretimsel-Dönüşümlü Dilbilgisi Açısından Bir Yaklaşım, Dilbilim Araştırmaları 1991, s.44

1.cümle CBB'nin girişi, 2,3,4.cümleler gelişmesi, 5.cümle ise sonuç bölümüdür. Girişte konu ortaya konuyor, gelişme bölümünde geliştiriliyor, sonuçta ise düğümleniyor. Cümle dizilişine uygun bir sıralanış gösteriyor. "Özne + Tümleç + Yüklem" . Giriş öznenin, gelişme tümlecin, sonuç ise yüklemin işlevini üstlenmiş.Türkçede öznenin varlığını yüklemde belirtmesi, yani özneyle başlayan cümlenin yine öznenin belirtisiyle son bulması gibi girişteki herhangi bir nesnenin izi de sonuçta görülüyor.

Yüklemde öznenin varlığının saklı olması, $\frac{\text{yüklem + özne}}{\text{yüklem}}$ yapısı, Türkçenin ayırt edici özelliklerinden biridir. Türkiye Türkçesinde yüklemin varlığındaki özne, kişi ekleriyle kendini gösteriyor. I.tekil kişi eki {-İm} yerinde Eski Türkçe Dönemi metinlerine baktığımızda *men*, II. tekil kişi eki {-sİn} yerinde *sen*, III. tekil kişi eki {-Ø} yerinde *ol*, I. çoğul kişi eki {-İz } yerinde *miz / biz*, II.çoğul kişi eki {-siniz} yerinde *siz* kullanıldığını görüyoruz.

> *" Fiil kişi eklerinin çoğu aslında ek halinde zamirlerdir. Bunlar en çok iyelik zamirlerinden, bazan ek halini almış kişi zamirlerinden gelirler. Başka kaynaklardan gelmiş olanları da vardır."* [64]

Kişi ekleri de özne konumundaki bir zamire ya da onunla eşdeğer bir ada gönderme yaparak yüzey metinde var olan özneyle bağlantı kuruyor. Öznenin yüzey yapıda yer almadığı durumlarda ise, derin yapıyla bağ kurup öznenin soyut olarak belirlenmesini sağlıyor. Bu da Türkçenin özne atma eğiliminin bir sonucu olarak görülüyor. Eski Türkçe dönemindeki metinlere baktığımızda ise:

ol yirgärü barsar, türk bodun, öltäçi sän Kül Tigin'in Mezar Kitabesi, levha XIX,G8
(bu ülkeye gidersen, Türk milleti, öleceksin)
män takı uçuz bolgay män Kalyanamkara Papamkara, levha XXI-XL
(bu mücevheri götüreyim ki...faydalı olayım)
siz kaçan burhan kutın bulsar siz,..... Kalyanamkara Papamkara
(ne zaman Burhan ruhuna ulaşırsanız / Burhan ruhuna ulaşınca)
ölsär, birlä ölür biz; kälsär, birlä kälir biz Kalyanamkara Papamkara, levha XXI-XL
(ölürsek birlikte ölürüz; kalırsak birlikte kalırız)
ol künäşkä olurur ol Mani Metni
(o güneşe oturuyor)

Örnek cümlelerde[65] olduğu gibi özne, sonda aynen tekrarlanıyor.

> *" Yükleminkinin dışında bir öznenin var olup olmadığına bakmaksızın yüklem*

[64] Banguoğlu, Tahsin: Türkçenin Grameri, s.444
[65] Örnek cümleler için bkz. A. Von. Gabain, Eski Türkçenin Grameri, çev. Mehmet Akalın, s.229-256

bir şahıs işareti taşıyabilir.1. ve 2.şahıslar, şahsı gösterilmeden kalabilen -gay ve -sar' ın dışında bütün fiil yüklemlerinde bildirilir.3.şahıs, görülen geçmiş zamanında, aynı şekilde daima gösterilir; -daçı, -guçı, -gu -guluk ve -mış'lı fiil isimlerinin arkasında, 3. şahıs ekseriya bir ol nadiren de bir bo ile gösterilir."[66]

" Özne kavramı, yükleme ilave edilebilir, özne yüklemden sonra, yüklemin bir parçası olarak ifade edilebilir. Özne, zamirse aynı cümlede, yüklem tek başına, hem yüklemden önce, hem de yüklemden sonra (tek başına " bağımsız" değil) gelebilir; tamamıyla olmayabilir de."[67]

Yani cümleler açıldıkları sözcükle kapanıyorlar.Bu özellik, öznenin hem cümle başında hem de sonunda yer alması bizim ileri sürdüğümüz görüşü açıklar konumdadır.

Buraya kadar açıkladıklarımız doğrultusunda, 1.CBB'nin açılımını yapacak, derin yapıdaki boşlukları göndermeler aracılığıyla dolduracak olursak CBB şu hale gelir:

Kam Gan oğlı Han Bayındır ***kendi*** yirinden turmış-idi
Kam Gan oğlı Han Bayındır kara yirün üstine ***kendi*** ağ ban ivin dikdürmiş-idi
gök yüzine ***Kam Gan oğlı Han Bayındırun*** ala sayvanı aşanmış-idi
bin yirde ***Kam Gan oğlı Han Bayındırun*** ipek halıçası döşenmiş-idi
İç Oğuz ***Bigleri*** Taş Oğuz Bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi

(koyu renkle yazılan birimler yüzey metinde bulunmayıp derin yapıda olanlardır. *Kendi* zamiriyle karşıladığımız , *Kam Gan Oğlı Han Bayındır*'ı anlatmaktadır. Sırf tekrara düşüp Türkçe'nin anlatım güzelliğini bozmamak için, *Kam Gan Oğlı Han Bayındır* yerine *kendi* zamiri kullanılmıştır.)

2. CBB:

Pay Püre Big dahı Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi (1)
Bayındır Hanun karşusunda Kara Göne oğlı Kara Budak yay tayanup turmış-idi (2)
sağ yanında Kazan oğlı Uruz turmış-idi (3)
sol yanında Kazılık Koca oğlı Big Yigenek turmış-idi (4)
Pay Püre Big bunları gördüğünde âh eyledi (5)
başından aklı gitdi (6)
destmalın eline aldı (7)
bögürü bögürü ağladı (8)

[66] age s. 122
[67] age s. 120

Bir CBB kapanırken, ikinci CBB'nin açılmasına imkan vermelidir. En azından onunla ilgili bir iz, bir ip ucu olmalıdır. CBB'nin kapandığı yerden bir sonraki CBB açılmalıdır. Her ikisinde de aynı şeye ya da birbirlerine gönderme yapan öğe bulunmalıdır.

2.CBB'de "Bayındır Hanun sohbetine",sözcük öbeği 1.CBB'nin sonunda olduğu gibi tekrarlanmıştır. Demek ki, 1.CBB bu noktada 2.CBB'nin açılması için yol vermiştir. Bu yapı, her iki CBB'de de aynı şeye gönderme yapmıştır. Bayındır Han'la ilgili gönderme, 2.cümlede eksik tekrar, 3,4.cümlelerde sıfır tekrar olarak yüzey yapıda beliriyor.

Bayındır Hanun karşu - sı
Bayındır Hanun sol yan - ı
Bayındır Hanun sağ yan - ı

İyelik ekinin yönü geriyedir. Dil tekrarı sevmediği için düşmüş tamlayan öğesine gönderme yapıyor. Bu yolla tamlayan yüzey yapıya biçimce yerleşiyor. Böylelikle 1, 2, 3, 4. cümleler birbirlerine bağlanmış oluyorlar. Bu cümlelerde aynı sözcük alanına girmiş yapıların tekrarlandığını görüyoruz: Bayındır Han, Pay Püre Big, Kara Göne oğlı Kara Budak, Kazan oğlı Uruz, Kazılık Koca oğlı Yigenek aynı aileye mensup Oğuz yiğitleridir. Ortak özellikleri vardır. Bunların derin yapıda birbirlerine yapdıkları dış gönderme metin çözücü tarafından belirlenebilecektir.

2, 3, 4.cümlelerde eylem / yüklem tekrarı, bir eylemin birbirini izleyen üç cümlede aynı çekimde ve cümle sonunda yerini koruyarak tam tekrar biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

> *" Eylem yinelemeleri, bir tür bağdaşıklık yapısı oluşturuken metnin içerik bütünlüğünü (yani tutarlılığını) sağlamada da belirgin değerler yüklenmektedir.Böylesi yinelemelerde, yinelenen eylemi içeren tümceler arasında özelleştirmeye dayalı içerik bağlantılarının varlığı dikkat çekmektedir. Tümcelerin içerdiği eylem yinelemesi ise, bu bağlantının kurulmasını kolaylaştırmaktadır. "* [68]

2. CBB'de 2, 3, 4.cümleleri birbirlerine bağlayan bir diğer unsur da tümleç eksiltisidir. " Yay tayanup" yapısı 2.cümlede verilmiş, 3, 4.cümleler ise bununla ilintili kılınmıştır. Bu yapının kendi içinde bir durum eki eksiltisinin olduğu dikkat çekiyor. Günümüz Türkçesine göre bir yönelme durum eki gerektiriyor " yaya dayanıp". Dede Korkut'un diline göre ise yönelme durum ekinin yanı sıra belirtme durum eki de olabilir. Ancak Dede Korkut Hikâyelerinde bu tür eksiz birleşmeler zaman zaman görülüyor.

> *" Bütüncül yapı ile eksiltili yapı ilişkisi, eksiltinin anlaşılabilir, tamamlana-*

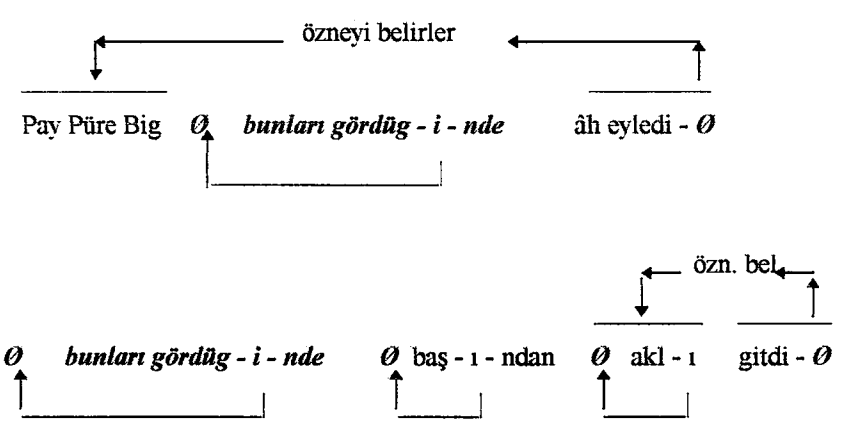
[68] Uzun, Leylâ Subaşı: Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı, s.78

bilir, ya da çıkarımsal olmasının bağlamda eksilti taşımayan yapıları gerektirmesine dayanır. Çıkarımsallık ise, atılan öğenin metin çözücü tarafından doldurulabilmesi ile sağlanır. Bu nedenle eksilti, tümüyle bağlamın varlığına dayalı bir dilsel düzenleme olarak belirginleşmektedir." [69]

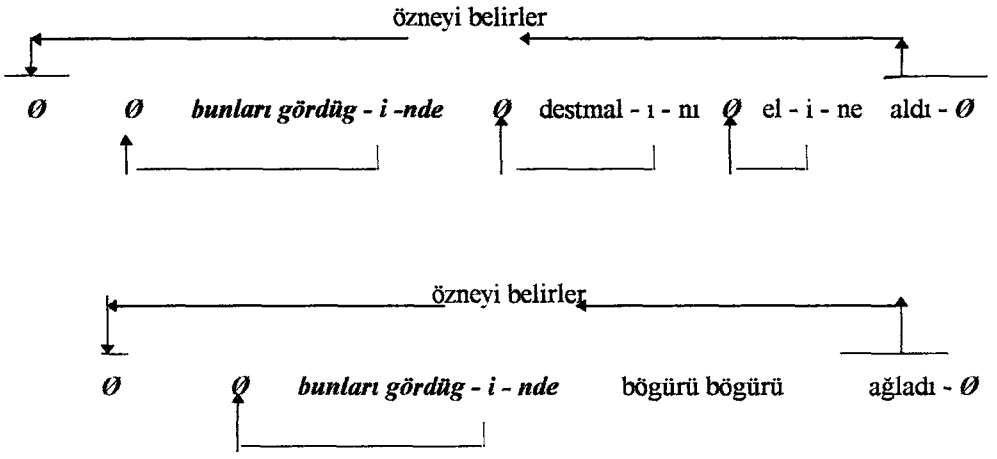
5.cümleyi yukarıdaki cümlelere bağlayan öğelerden biri olan Pay Püre Big, zaten 1.cümlede verilmiştir. 5.cümlede tam tekrar biçiminde yüzey yapıda belirmiştir, hem de aynı sözlük alanına giren sözcüklerden olması bakımından üstteki cümlelere bağlanmıştır. Pay Püre Big, 6, 7, 8, 9.cümlelerde sıfır tekrardır. Cümlelerin yüklemlerinde yer alan { -dİ} biçimbirimi ile özne olarak "o" 3.tekil kişi zamirine ulaşılıyor. Yüzey yapıca sıfır tekrar olarak görülen "o" zamiri ise kendisiyle eşdeğer olan 6.cümledeki Pay Püre Big'e bağlanıyor. Bunların bağlanmasında yine *akl - ı, baş - ı, destmal - ı* sözcüklerindeki iyelik ekinin rolü oluyor.

Bağlantıyı sağlayan bir diğer öğe "*bunlar*" işaret zamiridir. "Bunlar", önceki cümlelerde (2, 3, 4) geçen Kara Budak, Uruz ve Yigenek'e gönderme yapmaktadır. Böylece eski bilgi taşıyıcısı söz parçaları tekrarlanmamakta, eski bilginin yerine izi tekrarlanmaktadır. Demek ki, işaret anlamlı sözcükler yazarın kısa anlatım içinde, eski bilgi tekrarını engellemek üzere başvurduğu gönderme öğeleridir. Bu yolla bir yandan cümledeki yeni bilgi ön plana çıkarılmakta bir yandan da "en az çaba kuralı" gereği dilde gereksiz tekrarlara yer verilmemektedir. Sözcüğe gelen belirtme durum eki {-İ} de ardıl-bağımlı gönderme öğesi olarak, zamirin gönderme değeri eşliğinde, cümleler arası yüzey metin ilişkilerinin kurulmasında kullanılmaktadır.

5, 6, 7, 8.cümlelerin birbirleriyle bağlantı kurmasını sağlayan öğelerden biri de ortak zaman bildiren "*bunları gördüğünde*" yapısıdır. Bu, 5.cümlede verilmiş, 6, 7, 8.cümleler ise, 5.cümleyle ilintili sayılmış ve sıfır tekrar olarak yüzey yapıya yerleşmiştir.

[69] age s.65

(eylemin sonundaki Ø işareti 3.tekil kişi eki, diğerleri ise "Pay Püre Big" yerine konmuştur.)

Cümlelere bakıldığında zaman anlamlı herhangi bir sözcüğün yer almadığı görülür. *"bunları gördüginde"* , metin çözücü tarafından kolaylıkla "bunları gördüğü zaman" biçimine dönüştürülecektir. Bunu, cümlelerde derin yapıda belirlediğimiz zamana dayalı içerik bağıntısından çıkarıyoruz. Zaman bağlantısı, cümlelerin CBB'yi oluşturmasında etkili olmaktadır. Çünkü burada *"bunları gördüginde"* ile yukarıdaki cümlelerde verilen Kara Göne oğlı Kara Budak'ın Bayındır Han'ın karşısında, Kazan oğlı Uruz'un Bayındır Han'ın sağ yanında, Kazılık Koca oğlı Big Yigenek'in ise sol yanında durduklarını gördüğü zamanı anlatıyor. Zaman içerikli yapı, bir yandan da eski bilginin yeniden devreye girmesine, vurgulanmasına yol açıyor. Zaman içerikli yapının oluşmasına katkıda bulunan . {-düginde}> -dÜK + İ + n + dE biçibirimlerinin birleşmesiyle oluşmuş, eylemin kendileriyle (ulandıkları sözcükle) birlikte aynı zamanda gerçekleştiğini göstermeye yarayan eş zaman ulacı yapan ektir. Böylece *"bunları gördüginde"* yapısı önceki üç cümleyi bir çırpıda özetlemiş oluyor.

Bögürü bögürü ikilemesi de biçimce ve anlamca aynı olan iki sözcüğün tam tekrarına örnektir. CBB'deki diğer yüzey metinde birbirini tekrarlayan yapılar şunlardır:

Bayındır Han - un	sohbet - i	Kara Göne	- Ø oğl - ı	Kara Budak
Bayındır Han - un	karşu - sı	Kazan	- Ø oğl - ı	Uruz
Bayındır Han - un	sağ yan - ı	Kazılık Koca	- Ø oğl - ı	Big Yigenek
Bayındır Han - un	sol yan - ı			

Pay Püre Big - ün	akl - ı	(Ø akl - ı)
Pay Püre Big - ün	baş - ı	
Pay Püre Big - ün	el - i	
Pay Püre Big - ün	destmal - ı	

Diğer tarafdan akıl, el, baş / karşı, sağ, sol aynı kavram alanının sözcükleri olmak bakımından birbirlerini tekrarlamaktadırlar.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANT

Zaman ve kişi eki, ilk dört cümlede {- mİş - idi - Ø }, son dört cümlede { -dİ - Ø }dir. { -idi } ile { - dİ }nin işlevinin hemen hemen aynı olduğu göz önüne alınacak olursa cümleler ortak zaman ve kişi ekleriyle de birbirlerine bağlanmışlardır diyebiliriz.

Cümle yapılarını incelediğimizde, iki ayrı yapının içiçe geçmiş biçimde yer aldığını görüyoruz:

1,5,6,8. cümleler özne + tümleç + yüklem biçiminde üç öğeli

2,3,4,7. cümleler tümleç + özne + tümleç + yüklem biçiminde dört öğeli olarak sıralanıyorlar. Böylece iki ayrı gurp oluşturuyorlar. Ancak bu gruplara ulaşabilmek için -dilde mümkün olan- küçük çaplı müdahaleler gerekmektedir. Şöyle ki: 7. cümle yüzey yapıda üç öğeli olarak verilmiştir. Özne düşürülmüştür, ama derin yapıda bellidir. "*destmalını eline aldı*" cümlesinin "*Pay Püre Big destmalını eline aldı*" ya da "*destmalını Pay Püre Big eline aldı*" biçimine dönüştürmenin mümkün olabileceğini biliyoruz. Hele ikincisi 2, 3, 4.cümlelerle paralellik göstermesi bakımından daha uygundur. Bir cümlede özne ayrıca belirtilirse, belirtili nesne özneden önce de gelebilir sonra da. [70] Gerçi örneğimizde özne metin yapıda yoktur; ama derin yapıda çok net görülmektedir. Bu yüzden özneyi "ayrıca belirtilmiş" saymak gerekir düşüncesindeyiz. Bu yolla cümlenin öğe sayısı dörde çıkıyor ve 2, 3, 4.cümlelere bağlanıyor. Cümlede yüklemden nesne uzaklaşması yer tamamlayıcısı yakınlaşması söz konusudur. Bir önceki cümlede ise bunun tam tersi nesne yakınlaşması yer tamamlayıcısı uzaklaşması vardır. Bu özellik bakımından da iki cümle birbirinin ters tekrarıdır. Sözünü ettiğimiz, nesne uzaklaşması yer tamamlayıcısı yakınlaşması özelliği M. Ergin tarafından Dede Korkut Hikâyelerinin bir özelliği olarak belirlenmiştir. [71]

Dikkat edilirse gerek 1.CBB'nin gerekse 2.CBB'nin açıldığı gibi kapandığı görülür. Her iki CBB'de giriş cümlesi de sonuç cümlesi de özne + tümleç + yüklem kuruluşundadır. Cümle dizgesi başladığı biçime geri dönmüştür. Bu özellikleriyle her iki CBB arasında yapıca paralelizm gözlenmektedir.

3.CBB:

böyle idiçek Kalın Oğuz arkası.....(1)
Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan dizinün üzerine çökdi (2)
kıya tiküben Pay Püre Bigün yüzine bakdı (3)
aydur (4)
Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın (5)
Pay Püre Big aydur (6)
Han Kazan niçe ağlamayayın (7)
niçe buzlamayayın (8)
oğulda ortacum yok (9)
kartaşda kaderüm yok (10)

[70] Bu konuyla ilgili olarak bkz. Dizdaroğlu, Hikmet: Tümcebilgisi, s.94
[71] Ergin, Muharrem: Dede Korkut Kitabı II, İndeks - Gramer, s.479

Allah Ta'âla meni kargayupdur (11)
bigler tacum tahtum içün ağlaram (12)
bir gün ola düşem ölem (13)
yirümde yurdumda kimse kalmaya didi (14)
Kazan aydur (15)
Maksudun bu mudur (16)
Pay Püre Big aydur (17)
beli budur (18)
menüm dahı oğlum olsa..... (19)
Han Bayındırun karşusın alsa tursa....(20)
kullık eylese..... (21)
men dahı baksam..... (22)
sevinsem.... (23)
kıvansam..... (24)
güvensem didi (25)

3.CBB de yine ikincinin kapandığı yerden açılıyor. "*Böyle idiçek*" yapısı, 2.CBB'de yüzey yapıda geçen Pay Püre Big'in eylemlerine (ah etmesi, aklının başından gitmesi, mendilini eline alması, ağlaması) gönderme yapmış, eski bilgiyi su yüzüne çıkarmıştır. Ayrıca zaman ve durum içerikli yapısıyla da cümleye zaman ve durum ayırtısını içiçe katıyor, *böyle ettiği zaman / böyle ettiği durumda*. "*Böyle idiçek*" yapısı bir yandan 3.CBB'yi 2.CBB'ye bağlıyor, bir yandan da kendinden sonraki cümlelerle bağlanıyor. Bu yapı, Salur Kazan'ın konuşmasını içeren cümlelerin bir kısmı için de geçerlidir. (2. ve 3.cümleler) O cümlelerde sıfır tekrar olarak derin yapıda bağ kuruyor.

3.CBB'yi 2.CBB'ye bağlayan diğer öğeler; Pay Püre Big, Salur Kazan ve Bayındır Handır. Bunlar, 2.CBB'de geçen Oğuz yiğitleriyle aynı sözcük alanın öğeleri olarak onları tekrarlıyorlar. Okuyucu Bayındır Han'ın "*Kam Gan oğlı Han Bayındır*" olduğunu bildiği, bunu 1.CBB'nin girişinde öğrendiği için artık, yalnızca "*Bayındır Han*" olarak geçiyor. Çünkü okuyucu / dinleyici onun "*Kam Gan oğlı Han Bayındır*" olduğunu öğrenmiştir. Artık tam adının geçmesine gerek yoktur. Çünkü dil tekrarı sevmiyor, dilde en az emek kanunu hakimdir. "*Bayındır Han*" denilince çağrışım yapacak ve eksiksiz yapıya ulaşacaktır.

CBB'de Salur Kazan iki özelliği ile sunulmuştur:

kalın Oğuz arhası ***Salur Kazan***

Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan

Salur Kazan, ikinci özellikte tamlanan olarak verilmiş ve birinci özellik buna ilintili kılınmıştır. Yani Salur Kazan yüzey yapıda "*Bayındır Hanun güyegüsi*"ne, derin yapıda "*kalın Oğuzun arhası*" na gönderme yapmıştır. "Salur Kazan", aşağıdaki cümlelerde ise "Han Kazan" biçiminde hem eksik tekrar, hem de ters yapı olarak; " Kazan " biçiminde ise eksik tekrar olarak görülüyor. Metin çözücü, bu eksik yapıları rahatlıkla eksiksiz yapı haline getirebilecektir.

Salur Kazan:	2.cümlede verilmiş,	1, 3, 4, 5, 6.cümlelerde	sıfır tekrar
Han Kazan:	7.cümlede verilmiş,	8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.cümlelerde	sıfır tekrar
Kazan:	15. cümlede verilmiş,	16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.cümlelerde	sıfır tekrar

olarak kullanılmıştır. Demek ki, CBB'yi oluşturan cümlelerin tümünde Salur Kazan'ın bazen kendisini, bazen belirtisini, kimi kez eksik tekrar, kimi kez sıfır tekrar olarak görüyoruz. Bunda eylemlerdeki kişi ekinin, tamlayanlardaki iyelik ekinin rolü büyüktür.[72]

Karşılıklı konuşmalarda sık sık görülen hitaplar, ilk cümlede veriliyor, konuşmacının sözü bitinceye kadar derin yapıda var sayılıyor. Pay Püre Big'in Salur Kazan'a "*Han Kazan*" diye seslenişi; Salur Kazan'ın Pay Püre Big'e "*Pay Püre Big*" diye hitabı konuşmaları boyunca sıfır tekrar olarak metinde yer aldığı gibi konuşmacıların ikinci konuşmaları süresince de bu özelliklerini sürdürüyorlar.

CBB'nin sınırlarının çizilmesine yarayan ip uçlarından biri de "*didi*" yükleminin eksik tekrar olarak konuşmalar boyunca hem anlamca,hem görevce metinde bulunmasıdır. "*didi*", diğer eylemlerle zaman ve kişi bakımından uyum içindedir. O halde temel cümlelerde zaman ve kişi ekleri, tam tekrar olarak CBB'nin oluşmasına hizmet etmektedir.

CBB'deki cümlelerin 2, 3, 4 öğeli olarak birbirlerini tekrarladıklarını yalnızca içlerinden birinin 5 öğeli olarak uyumsuzluk gösterdiğini söyleyebiliriz: 4.cümle. Bunda 1. ve 2. cümlelerden farklı olarak "*kıya tüküben*" yapısı var. Kendinden önceki cümlelere derin yapıda bile gönderme yapması söz konusu değildir. Çünkü eylemelerin oluşlarında zaman sırası önemlidir. Salur Kazan, önce diz çökecek, sonra dikkat ederek Pay Püre Bigün yüzüne bakacaktır. "*Dikkat edip / kıya tüküben*" yapısının dizinin üzerine çökmesinden önce gelmesi düşünülemez. Bu nedenle kendinden önceki cümlelerin yapısını tekrarlayamıyor.

6.cümleyle 17.cümle birbirlerini olduğu gibi anlam ve dilbilgisi bakımından tekrarlıyorlar: İki öğeli; 4. cümleyle 15.cümle birbirlerini eksik olarak tekrarlıyorlar: İki öğeli; 1, 2, 5. cümleler tam tekrarözelliği gösterip tümleç +özne+tümleç + yüklem biçiminde dört öğeli olarak yapıca birbirlerini tekrarlıyorlar..Diğer cümlelerin tamamı özne + tümleç + yüklem olarak üç öğelidir. Bu bakımdan tam tekrar.(Salur Kazan ile Pay Püre Big'in konuşmalarına ilişkin bölümler.)Bir tek 16. cümlenin öznesi "Kazan" dır. Öbürleri "*Pay Püre Big .....didi*" dizilişindedir. Özne ve yüklem durmadan tekrarlanıyor. (sıfır tekrar)

5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.cümleler kaynaşık cümle olma, tümleçleri (belirtisiz nesne) iç cümle özelliği gösterme bakımından birbirlerine parelel sıralanıyorlar. Tam tekrar.

---

[72] Benzer yapılar önceki CBB'lerde açıklandığından tekrara düşmemek için burada yer vermiyoruz.

5.cümledeki *"ne"* sorusunun cevabı Pay Püre Big tarafından 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. cümlelerde veriliyor. Dolayısıyla *"ne"* sözcüğüyle bu cümlelerin iç cümlesi / tümleci özdeştir. Yükleme sorulan ne sorusuna cevap veren birim belirtisiz nesne / tümleç olarak cümlede yer almaktadır.

İç cümlelerin de kendi içlerinde gerek anlamca, gerek biçimce bağlandıkları yönleri var. 7,8. / 9,10. cümlelerin iç cümleleri birbirlerine parelel yapıda (7 // 8 , 9 // 10) . 7,8.cümlelerde *niçe* tam tekrar. Bir yandan da 5.cümledeki *ne*'nin kavram alanına giriyor. İkisi de *niçin* anlamındadır ve aynı davranışı sorgulamaktadır. Yine aynı cümlelerde {-lamayayın } > {-lE + mE + y + Eyİn } biçimbirimi tam tekrardır ve *ben* I.tekil kişi zamirine gönderme yaparak özneyi belirlemektedir. Burada özne yüzey metinden atılmıştır. İşte, Türkçenin özne atma eğilimi ve bir öznenin var olup olmadığına bakmaksızın yüklemin kişi işareti taşıyabilir olması özellikleri nedeniyle eylemdeki kişi ekleri, özel ilişkiler sergileyerek cümlede soyut özneyle bağ kuruyorlar. 9,10.cümlelerin yüklemleri olduğu gibi tekrarlanmış, anlamca olumsuzluk ifade etmektedirler: (yok). Cümlelerde *"kartaş, oğul"*aynı sözcük alanına giren kavramlar olmaları bakımından, *"ortaç ile kader"* aynı metin dışı kavrama gönderme yapmaları bakımından önem taşıyorlar. taç // taht, düş- // öl- , yir // yurt, sevin- // kıvan- // güven- yakın anlamlı sözcüklerin tekrarı olarak gerek cümle içi yakın gönderme, gerek cümleler arası uzak gönderme yaparak CBB'nin oluşumuna katkıda bulunuyorlar.

CBB'de yüzey yapıdaki tekrarlar:

a. ***benüm*** oğul - da ortaç - um {-dE} , {-Üm} biçimbirimleri tam tekrar
benüm derin yapıda sıfır tekrar

benüm kartaş - da kader - üm

b. ***Ø*** tac - um {-Üm} biçimbirimi
Ø taht - um tam tekrar

c. düş - e - m {-E}, {-m} biçimbirimleri tam tekrar
öl - e - m

ç. ***Ø*** kaba diz - i - nün üzer - i - {-Ün} , {-I } biçimbirimleri tam tekrar
Bayındır Han - un güyegü - si
Pay Püre Big - ün yüz - i

d. al - sa - ***Ø*** {-sE}, {Ø} tam
tur - sa - ***Ø*** tekrar

e. yir - üm - de {-Üm}, {-dE}
yurd - um - da tam tekrar

f. bak - sa - m {-sE}, {-m}tam tekrar
sevin - se - m
kıvan - sa - m
güven - se - m

CBB'de geçen zamirler; *meni, menüm, men* Pay Püre Big'e; *bigler* Oğuz Beylerine CBB içi / cümleler arası uzak gönderme yapmaktadır. Zamirler, gönderme ilişkisi kurmaya elverişli öncül gönderme öğeleridir. Aynı cümle içinde bir önceki ya da bir sonraki sözcüğe yakın gönderme yaptıkları gibi cümleler arası uzak gönderme de yapabilirler.

Derin yapıdan yüzey yapıya çıkardıklarımız yerlerine yerleştirince CBB'nin açılımı şöyle olacaktır:

böyle idiçek / Kalın Oğuz arhası ***Salur Kazan*** / ***kendi kaba dizinün üzerine*** / ***çökdi***
böyle idiçek / Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan / ***kendi*** kaba dizinün üzerine / çökdi
böyle idiçek / ***Salur Kazan*** / kıya tiküben / Pay Püre Bigün yüzine / bakdı
böyle idiçek / ***Salur Kazan*** / aydur
Salur Kazan / Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın / ***didi***
Pay Püre Big / aydur
Pay Püre Big / Han Kazan niçe ağlamayayın / didi
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** niçe buzlamayayın / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** oğulda ***menüm*** ortacum yok / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** kartaşda ***menüm*** kaderüm yok / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** Allah Ta`âla meni kargayupdur / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** bigler ***menüm*** tacum ***menüm*** tahtum içün ağlaram / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** bir gün ola ***men*** düşem ölem / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** ***menüm*** yirümde ***menüm*** yurdumda kimse kalmaya / didi
Salur Kazan / aydur
Salur Kazan / ***Pay Püre Big*** ***senün*** maksudun bu mudur / ***didi***
Pay Püre Big / aydur
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** beli budur / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** menüm dahı oğlum olsa / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** Han Bayındırun karşusın alsa tursa kullık eylese / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan*** men dahı baksam / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan men dahı*** sevinsem / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan men dahı*** kıvansam / ***didi***
Pay Püre Big / ***Han Kazan men dahı*** güvensem / didi

64.CBB:

GİRİŞ

andan babasınun ordusına geldi (1)
meger ivleri öninde bir böyük ağaç var-idi (2)

dibinde bir yahşı bınar var-idi (3)

Beyrek bakdı gördi kim kiçi kız karındaşı bınardan su almağa gelür (4)

kardaş Beyrek diyü ağlar buzlar (5

toyun dügünün kara oldı diyü ağlar (6)

GELİŞME

Beyrege katı firak geldi (7)

katlanımadı (8)

buldur buldur gözinün yaşı revan oldı (9)

çağırubanı burada soylar (10)

görelüm hanum ne soylar (11)

1.m.m.m

Beyrek aydur (12)

mere kız ne ağlarsın (13)

ne buzlarsın ağa diyü (14)

yandı bağrum (15)

göyündi içüm (16)

meger senün ağan yok olupdur (17)

yüregüne kaynar yağlar koyılupdur (18)

kara bağrun sarsılupdur (19)

ağa diyü ne ağlarsın (20)

ne buzlarsın (21)

yandı bağrum (22)

göyindi içüm (23)

karşu yatan kara tağı sorar olsam yaylak kimün (24)

sovuk sovuk sularını sorar olsam içit kimün (25)

tavla tavla şahbaz atları sorar olsam binit kimün (26)

katar develeri sorar olsam yüklet kimün (27)

ağayılda ağça koyunı sorar olsam şölen kimün (28)

karalu göklü otağı sorar olsam kölge kimün kimün (29)

ağız dilden kız kişi haber mana (30)

kara başum kurban olsun bu gün sana didi (31)

2.m.m.m

kız aydur (32)

çalma ozan (33)

ayıtma ozan (34)

karaluça men kızun nesine gerek ozan (35)

karşu yatan kara tağı sorar olsan ağam Beyregün yaylası-y-idi(36)
ağam Beyrek gideli yaylarum yok (37)
sovuk sovuk sularını sorar olsan ağam Beyregün içidi-y-idi (38)
ağam Beyrek gideli içerüm yok (39)
tavla tavla şahbaz atları sorar olsan ağam Beyregün binidi-y-idi(40)
ağam Beyrek gideli binerüm yok (41)
katar katar develeri sorar olsan ağam Beyregün yükledi-y-idi (42)
ağam Beyrek gideli yükledüm yok (43)
ağayılda ağça koyunı sorar olsan ağam Beyregün şöleni-y-idi (44)
ağam Beyrek gideli şölenüm yok (45)
karalu göklü otağı sorar olsan ağam Beyregündür (46)
ağam Beyrek gideli köçerüm yok (47)

3.m.m.m

yine kız aydur (48)
mere ozan karşu yatan kara tağdan aşup geldügünde kiçdüginde Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı (49)
taşkun taşkun suları aşup geldügünde kiçdügünde Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı (50)
ağır adlu şehirlerden geldügünde kiçdügünde Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı (51)
mere ozan gördün-ise digil mana (52)
kara başum kurban olsun ozan sana didi (53)

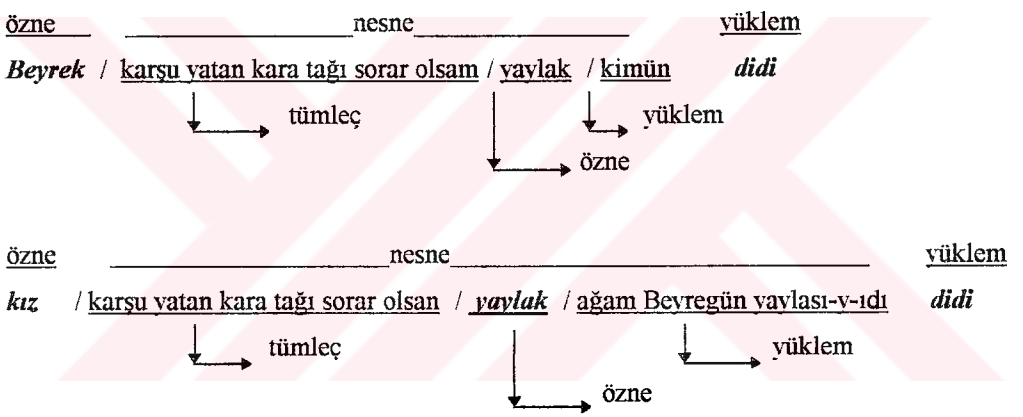
4.m.m.m.

kız gine aydur (54)
karşu yatan kara tağum yıkılupdur (55)
ozan senün haberün yok (56)
kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür (57)
ozan senün haberün yok (58)
dünyelikde bir kardaşum alınupdur (59)
ozan senün haberün yok (60)
çalma ozan (61)
ayıtma ozan (62)
karaluça men kızun nesine gerek ozan (63)
ileyünde düğün var (64)
düğüne varup ötgil didi (65)

SONUÇ

Beyrek bundan kiçdi (66)

Oldukça uzun bir CBB. Bunu bir bütün olarak görmemizin, aynı çatı altında toplamamızın nedenleri var. Konuşma, Beyrek'le küçük kız kardeşi arasında geçiyor. Beyrek'in konuşmasını bir CBB, kızın konuşmasını bir CBB almamıza, kızın söylediklerinin Beyreğin söylediklerine aynı yapılarla (anlamca ve biçimce) karşılık olması engeldir. Beyrek'in bütün soruları gerek anlamca, gerek yapıca tekrarlanıyor. Anlam CBB içinde başlamış ve bitmiştir. CBB'de dağınık olmamalıdır. Hem anlam, hem biçim bakımdan içiçe girmelidir. Anlam bağı, CBB'nin oluşması için daha önemlidir. Dilbilgisi bağı ise, ona hizmet etmelidir. Gerçi bu mikro metinde hem anlam bağlantısı, hem biçim bağlantısı sürüyor. Ancak dilbilgisi bağı sona ermiş bile olsaydı, anlam bağı sürdüğü için bunları bir bütün olarak almamız gerekecekti. Dilbilgisi bağı daha önemli olsaydı bundan önce gelen Beyrek'in ozan ve çobanlarla konuşmasını içeren 62, 63. ve Beyrek'in büyük kız kardeşleriyle yaptığı söyleşiyi içeren sonraki 65, 66. CBB'leri de aynı bütün içinde almamız gerekecekti. *bkz.**Beyrek CBB 62, 63, 65, 66.*** Çünkü onlarla 64.CBB arasındaki biçim benzerlikleri sürmektedir. Anlam bağı daha önemli saydığımızdan, anlam sona ermediğinden bu CBB'yi ayırmamız mümkün değildir.

Beyrek'le kızın konuşmasının birinci bölümü bu biçimde hem anlam, hem de biçim tekrarlarlarıyla sürüyor. Kızın konuşması burada bitmiyor. Aynı anlam çerçevesinde kız üç konuşma yapıyor. Birincisi Beyrek'in söyleşisiyle sıkı sıkıya bağlıdır, diğerleri de bağlı olsa bile aynı sıkılığı göstermez. Ama onlar da kızın ilk konuşmasına daha sıkı bağlanınca ortaya CBB'nin tümü çıkıyor. Beyrek'in söyleşisinin sonundaki *"ağız dilden kız kişi haber mana / kara başum kurban olsun bu gün sana"* sözleri, kızın ikinci söyleşisinin sonundaki *"mere ozan gördün-ise digil mana / kara başum kurban olsun ozan sana"* sözleriyle içerik, biçim bakımından ortaklık gösteriyor. Böylece buradan gönderme yapılıyor ve birbirlerine bağlanıyorlar. Kızın üçüncü söyleşisinin sonundaki sözler, kızın ilk söyleşisinin başıyla aynılık gösteriyor. *"çalma ozan / ayıtma ozan / karaluça men kızun nesine gerek ozan"* Bu nedenle kızın söylediklerini CBB'nin dışında tutamıyoruz. Bir kişiye ait konuşmaları ayrı CBB'lerde toplamaya verilmiş en güzel örneklerden biri Mukaddime'de yer almıştır. Mukaddimenin 4, 5, 6, 7, 8.CBB'lerinde "Dede Korkut soylamış" kalıp yapısıyla söz söyleyenin / öznenin Dede Korkut olduğunun belirtilmesi, üstelik sözü edilen CBB'lerin bu yapıyla başlamış olması, bunları aynı çatı altında toplamaya yetmemiştir. Çünkü bunların anlamca ortak yanları yoktur. Sadece

gramer ortaklıkları vardır. Dolayısıyla Dede Korkut'un söylediklerini konularına, anlam bağlarına göre sınıflandırıp beş CBB'de topladık. *bkz.* ***Muk.CBB 4, 5, 6, 7, 8***

CBB'yi kendi içinde daha küçük parçalara mini mikro metinlere (mini CBB'lere) ayırmamız mümkündür. Beyrek'in *soylaması* 1.mini mikro metin, kızın ilk konuşması 2.mini mikro metin, kızın ikinci konuşması 3.mini mikro metin, kızın üçüncü konuşması 4.mini mikro metin.

1.mini mikro metin: Aşamalı tekrarlar, tersinden tekrarlar var. Birbirine paralel cümleleri harflendirecek olursak aa bb ccc aa bb çççççç dd biçiminde sıralandıklarını görürüz. Mini mikro metnin başındaki cümleler ortasında tekrarlanıyor.

ne ağlarsın ***ağa diyü***	tümleç + yüklem + tümleç
ne buzlarsın ağa diyü	özne *Ø*
yandı bağrum	yüklem + özne
göyindi içüm	

Bu yapı üç cümle sonunda yine karşımıza çıkıyor, ancak bir farkla. İlk iki cümledeki öğelerin yerleri değişmiş. Sıfır tekrar, mini mikro metnin başındaki ilk cümlenin sonunda yer alırken, aşağıda ikinci cümlenin başında görülüyor.

ağa diyü ne ağlarsın	tümleç + tümleç + yüklem
ağa diyü ne buzlarsın	özne *Ø*
yandı bağrum	yüklem + özne
göyindi içüm	

Aradaki üç cümle, önce kendi aralarında sonra diğer cümlelerle bağlanıyor. {-ÜpdÜr} biçimbirimi üçünde de ortak. Bağrın yanması, için göyinmesi, yüreğe kaynar yağların konması, kara bağrın sarsılması,ağlamak, buzlamak aynı olayın nedenleri olarak gösteriliyor. Bu özellikler, bir yandan ilk iki cümleye (13, 14.cümleler), diğer yandan kendilerinden sonraki iki cümleye (19, 20.cümleler) bağlanmalarına yol açıyor. Bunları izleyen altı cümle biçimce birbirlerinin tam tekrarı. Anlamca da öyle. Hepsi soru cümlesi . Yüklem aynı "*kimün*". "*Sorar olsam*" yapısı hepsinde yer almış. "*Yaylak, içit, binit, yüklet, şölen, kölge*" aynı kavram alanının sözcükleri olmaları bakımından anlamsal bağ kurmuşlar. Üstelik hepsi de cümlede özne görevinde. Diğer yandan "*karşu yatan kara tağ, sovuk sovuk sular, tavla tavla şahbaz atlar, katar katar develer, ağayılda ağça koyun, karalu göklü otağ*" yine kavram alanı bir olan yapılardır. Bunların biçim özellikleri de birbirini tekrarlamaktadır.

tümleç	özne	yüklem
Ø karşı yatan kara tağı sorar olsam	/ yaylak	/ kimün
.....		
Ø ağayılda ağça koyunı sorar olsam	/ şölen	/ kimün

1.mini mikro metin, " *mere kız* " hitabıyla başlıyor. Beyrek'in bütün söylediklerinde sıfır tekrar olarak kullanılmıştır. Bu yapı son bölümde karşımıza "*kız kişi*" biçiminde çıkıyor. Mikro metnin açılışındaki herhangi bir gönderme öğesinin kendi ya da belirtisinin kapanışta yer alması gerektiği kuralı işletilmiş oluyor. Mini mikro metnin son iki cümlesi. önce kendi içinde ilişki kurmuş.

tümleç	özne	yüklem	tümleç
ağız dilden /	kız kişi /	haber ***di*** /	mana

özne	yüklem	tümleç	tümleç
kara başum /	kurban olsun /	bu gün /	sana

Her ikisi de dört öğeli. Mini mikro metindeki cümleler. iki öğeli . üç öğeli ve dört öğeli biçiminde küçükten büyüğe doğru sıralanmıştır. Ama bunların öznelerinin "*Beyrek*" , yüklemlerinin "*didi*" olduğunu. bu cümlelerin de (nesneyi) tümleci oluşturduğunu göz önüne aldığımızda 1. mini mikro metnin "*özne + tümleç – yüklem*" biçiminde üç öğeli olduğunu görürüz.

özne	düz tümleç			yüklem
	tümleç	özne	yüklem tümleç	
Beyrek	ağız dilden /	kız kişi /	haber ***di*** / mana	***didi***
	özne	yüklem	tümleç tümleç	
Beyrek	kara başum /	kurban olsun /	bu gün / sana	***didi***

Tümleç görevini üstlenen cümleler iç cümle olmaları . kaynaşık cümle kurmaları bakımından da ortak özellik gösteriyorlar.

1.mini mikro metinde çok kısa bir aşamalı tekrar örneğimiz vardı. İlk dört cümlenin bir kez bir başka yerde (aynı m.m.m. içinde) tekrarlanmasıydı. 2. 3. 4. m.m.m.ler. aşamalı tekrarlar bakımından daha zengindir. 2.m.m.m.de anlam bakımından eksik. yapı bakımından tam tekrar olan bir aşamalı tekrar örneği bulunuyor:

karşu yatan kara tağı sorar olsan / ağam Beyregün yaylası-y-idi
ağam beyrek gideli / yaylarum / yok
sovuk sovuk sularını sorar olsan / ağam Beyregün içidi-y-idi
ağam beyrek gideli / içerüm / yok
.....

M.m.m.nin sonuna kadar (kızın ilk söyleşisi bitinceye dek) cümleler bu biçimde diziliyorlar. Yapıları aynı olan cümleler iki öğeli, üç öğeli, iki öğeli, üç öğeli sıralamasıyla ababab...diye gidiyor.

Bu bakımdan tam tekrar. İki öğeli cümlelerde *"sorar olsan ağam Beyregün"*, üç öğeli cümlelerde ise *"ağam Beyrek gideli....yok"* birimleri tekrarlanıyor. Bunların dışında kalan, iki öğeli cümlelerdeki *"karşu yatan kara tağ, sovuk sovuk sular, tavla tavla şahbaz atlar, katar katar develer, ağayılda ağça koyun, karalu göklü otağ"*, *"yaylası-y-idi, içidi-y-idi, binidi-y-idi, yükledi-y-idi, şöleni-y-idi"*, üç öğeli cümlelerde geçen *"yaylarum, içerüm, binerüm, yükledüm, şölenüm,köçerüm"* aynı kavram alanına giren birimlerin tekrarıdır. Yapı tekrarı bakımından tamdır, ama anlamları ayrı olduğundan eksik tekrardır. Cümleler anlatmak istedikleri hareketin gerçekleşip gerçekleşmemesi bakımından da birbirlerini tekrarlıyorlar.Biçimce ve anlamca olumsuz // biçimce ve anlamca olumsuz // anlamca olumsuz, biçimce olumlu // anlamca ve biçimce olumlu // anlamca ve biçimce olumsuz // olumlu // olumsuz // olumlu // olumsuz.....diye sürüyor.

M.m.m.nin ilk iki cümlesi olumsuzluk ifade etmesi, "ozan" sözcüğünün aynen tekrarı nedeniyle birbirlerine anlamca paralel, "yüklem + özne" sıralamasıyla biçimce paraleldir. Aslında m.m.m.nin 1, 2,3. cümlelerde tam tekrar olan *"ozan"* , m.m.m.nin diğer cümleleri için sıfır tekrardır. Diğer taraftan *"kız"* ve *"didi"* bütün cümleler için sıfır tekrardır.

M.m.m.nin ikinci cümlesinde ilgi çekici bir özellik var. Anlatıcılara ait cümlelerde çok sık görmediğimiz bu özellik: 1. tekil kişi zamirinin hemen kendinden sonra gelen, yüzey metinde olmadığı hallerde yerine geçebileceği bir sözcükle yakın gönderme ilişkisi kurmasıdır. (*karaluça men kızun nesine gerek ozan*) Zamirler, daha çok cümle içi ya da cümleler arası gönderme öğesi olarak kullanılmışlardır. Buradaki gibi kendisiyle eş değerde, eş görevde olan, kullanılmadığında eksiklik yaratmayacak türde bir ilişkiye girmeleri çok sık görülen bir olay değildir. *"men kızun"* kullanımıyla bir pekiştirme yapılmıştır. *"Men"*,vurgu amacıyla kullanılmıştır; çünkü men =kız. Birbir yerine geçebilirler. Bu kullanım CBB'de olayın akışı içinde, konuşmacının kimliğinin ön plana çıkarılmasını sağlamaktadır.

"Gideli" zaman içerikli sözcük, bir yandan cümleleri zaman bakımından bir noktada birleştiriyor, öte yandan Beyrek'in tutsak olarak gittiği zamana -on altı yıl öncesine - CBB'ler arası gönderme yapıyor. Beyrek'in tutsak olduğu 40. CBB'de verilmişti. Böylece 64.CBB, cümleler üstü göndermeyle 40.CBB'ye bağlanmış oluyor.

3.m.m.m.de *"mere ozan"* ilk cümlede, son iki cümlede verilmiş; ötekilerde sıfır tekrar. Böylece m.m.m. açıldığı sözcükle kapanıyor: Ozan. *"Geldügünde kiçdügünde"* zaman içerikli yapı birbirini izleyen üç cümlede tam tekrar , *"aşup"* ilk iki cümlede tam tekrar. *"Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı"*, her cümlenin sonunda tam tekrar. Yine *"karşu yatan kara tağ, taşkun taşkun sular, ağır adlu şehir"* sözcük öbekleri aynı yapıdalar. Cümleler soru cümlesi olması bakımından da hem anlam, hem biçim bağı kuruyorlar.

tümleç	tümleç	tümleç	yüklem
Mere ozan	/ karşu yatan kara tağdan aşup geldügünde kiçdügünde	/ Beyrek adlu bir yigide	/ bulışmadun-mı
Mere ozan	/ taşkun taşkun suları aşup geldügünde kiçdügünde	/ Beyrek adlu bir yigide	/ bulışmadun-mı
Mere ozan	/ ağır adlu şehirlerden geldügünde kiçdügünde	/ Beyrek adlu bir yigide	/ bulışmadun-mı

"Ozan" , *"mana"* m.m.m.nin son iki cümlesini önceki cümlelere bağlıyor. Bu cümleler daha önce belirttiğimiz gibi 1.m.m.m.nin son iki cümlesinin biçimce eksik, anlamca tam tekrarıdır.

Kızın ikinci kez söyledikleri, diğer m.m.m.lerde olduğu gibi iç cümledir, tümleç görevini üstlenmişlerdir. Öznenin yaptığı işten en çok etkilenen birimi oluşturmuşlardır. Cümleler kaynaşık cümle. Hepsinin öznesi ve yüklemi yüzey yapıda verilmeyen *"kız"* ve *"didi"* dir. O zaman m.m.m.nin yapısı, *" özne + tümleç + yüklem"* dizgisindedir, öteki m.m.m.lerde olduğu gibi.

4.m.m.m.de cümleler abababcccçd biçiminde sıralanmışlar. b harfiyle gösterdiğimiz cümleler anlamca ve biçimce tam tekrardır: tümleç + özne + yüklem; a harfini verdiklerimiz biçimce tam tekrar, anlamca eksik tekrardır: sözde özne + yüklem ; c harfini taşıyan cümleler anlamca eksik , biçimce tam tekrar: yüklem + özne. Cümleler; olumlu / olumsuz / olumlu / olumsuz / olumlu / olumsuz /olumsuz / olumsuz / biçimce olumlu, anlamca olumsuz / olumlu / olumlu. Olumlu cümleyle açılan m.m.m. açıldığı yerden yine olumlu bir cümleyle kapanıyor.

{-ÜpdÜr} biçimbirimi a harfiyle gösterdiğimiz cümlelerde ortak. Geçmişte yapılan olayın öykülendiğini anlatıyor. Aynı cümlelerde edilgenlik eki de ortaktır; ama iki cümlede {-l}, üçüncü cümlede {-n} biçimbirimi kullanılmış. Biçim ayrılığına karşın anlam birliği vardır.

4. m.m.m.nin son cümleleri 2.m.m.m.nin başında verilmişti. İlk söyleşisini bunlarla açıp son söyleşisini yine bunlarla kapayan kız. CBB içinde bu cümlelerin içerdiklerini ön plana çıkarmak, vurgulamak istediği için bu yolu seçmiştir.Kızın ruh halinin, olayın vahimliğinin, çekilen acının büyüklüğünün okuyucuya aktarılmak istenmesi, metinde tam tekrar olarak sunulmasına neden olmuştur.

yüklem	özne
çalma	/ ozan
ayıtma	/ ozan
karaluça men kızun nesine gerek	/ ozan

Kızın konuşması üç bölüm halinde verildiği için her birinin başında sırasıyla *"kız aydur"* , *"yine kız aydur"* , *"kız gine aydur"* tekrarları vardır. Birincisi diğerlerine göre eksik tekrardır. İkinciyle üçüncüde öğelerin (tümleç) yeri değiştirilerek tekrarlar tekdüzelikten kurtarılmaya çalışılmıştır.

giriş: 1.....6. cümleler gelişme: 7.....65. cümleler ; sonuç: 66. cümleler

Gelişme bölümünde tam dört tane mini mikro metin var. 1.m.m.m.de 20 cümle (12-31), 2.m.m.m.de 16 cümle (32-47), 3.m.m.m.de 6 cümle (48-53), 4.m.m.m.de 12 cümle (54-65) bulunmaktadır.

CBB'nin giriş bölümünde yer alan sıfır tekrar "Beyrek", kapanışta, yani sonuçta tam tekrar olarak kendini gösteriyor. Açıldığı yerden kapanıyor.

65.CBB:

ulu kız karındaşları yanına geldi	(1)
bakdı gördi kız kardaşları karalu göklü otururlar	(2)
çağırup Beyrek soylar	(3)
görelüm hanum ne soylar	(4)
aydur	(5)
alan sabah yirinden turan kızlar.....	(6)
ağ otağı koyuban kara otağa giren kızlar.....	(7)
ağ çıkarup kara geyen kızlar.....	(8)
bağır kibi üginende yoğurtdan ne var	(9)
kara sakaç altında gömeçden ne var	(10)
kendürükde etmekden ne var	(11)
üç gündür yoldan geldüm	(12)
toyurun meni	(13)
üç güne varmasun Allah sevirdürsün sizi didi	(14)

giriş: 1. cümle gelişme: 2.....13. cümleler sonuç: 14. cümle

İlk cümlede eylemi yapan (özne), yüzey metinde yer almamış. {Ø} sıfırbiçimbirimi 3. tekil kişi eki aracılığıyla "*o*" zamirine, oradan da bir önceki CBB'de yüzey metinde geçen; ama bu cümlede derin yapıda bulunan "*o*" zamiriyle eşdeğer olan "*Beyrek*"e gönderme yapılıyor.

> "*Geleneksel olarak kişi, eylemin bir ulamı olarak kabul edilir, eylem ya da eylem öbeğinin çekimli biçiminde belirtilir.*"
>
> "*Eylemin öznesi olan ve yüzey yapıda eylemin sesbilimsel gerçekleşmesini yönlendiren, kuralları denetleyen (kişi ve sayı açısından belirlenen) soyut bir 'adıl' öğesini varsaymamız gerekir.*" [73]

Ayrıca "*karındaşlar - ı*" sözcüğündeki iyelik eki de, aynı sözcükle bağıntı kuran ardıl - bağımlı gönderme öğesidir. Bu durumda Beyrek, 64.CBB ile 65.CBB'yi birbirine bağlayan öğelerden biri olarak görülüyor. CBB'nin Beyrek sıfır tekrar biçiminde açılmasının nedeni, Beyrek sözcüğünün bir önceki CBB'nin sonucunda yer almasıydı. İki cümlede üst üste tekrarlanması "dil tekrarı sevmez" kuralıylabağdaşmıyor. Çünkü okuyucu için Beyrek adı henüz hatırdadır. Zihinlerden silinmeye yüz tutmasıyla yeniden yüzey metne çıkacaktır. Nitekim 3. cümlede "Beyrek" yüzey yapıdaki yerini alıyor ve CBB boyunca yalnız derin yapıda varlığını sürdürüyor.

---

[73] Lyons, John: Kuramsal Dilbilime Giriş, çev. Ahmet Kocaman, s. 253

CBB'ler arası, hatta metinler arası (Dede Korkut Hikâyeleri) bağlantıyı sağlayan tekrarlardan biri de "*.....soylar / görelüm hanum ne soylar / aydur* " kalıp yapısıdır. Her metinde, neredeyse her CBB'de çok sık karşılaştığımız bazen eksik tekrar olarak kendini gösteren:.bu yapı, burada da karşımıza çıkıyor. Konuşmacının söyleyecekleri, metin yazarı tarafından dinleyiciye önceden duyuruluyor ve dinleyici buna (duyacaklarına) hazırlanıyor. bkz. ***tablolar b.*** Dikkatimizi çeken bir nokta da bu kalıp yapıdan sonra örneğin; *"Beyrek.....didi*" yapısının gelmesidir.

6,7,8.cümleler kendi başlarına cümle olmadıkları için yani öğelerin dağıtımı yönüyle bağımsız olmadıkları için dilbilgisi bakımından eksiktir. Bir başka deyişle cümle değildir. Dolayısıyla doğrudan dilbilgisi ile değil; bağıntılı CBB'nin cümlelerinde derin yapıda belirlenmiş öğelerin silinmesini açıklayan kurallarla izah edilmelidir. Bu cümleleri CBB'de verilmiş olan çeşitli öğeler eklenerek kurulan cümle ya da cümlelerden yeniden türetebiliriz. Cümlelerin yalın çizgisel bir yapısı vardır. Yani dildeki her bir cümle, dilbilgisi açısından bir kurucular dizisi olarak tanımlanabilir.

> *" Dizi, dilin dilbilgisi yapısının matamatiksel olarak ele alınışında kullanılan teknik bir terimdir.Dizi kurucuların ya da öğelerin belli bir düzende birleşmeleriyle ortaya çıkar.Düzenin anlamı, dizgenin belli olgulara uygulanmasındaki yorumuna bağlıdır. Sözcüklerin herbiri ardından sıralanmalarını o dilde sözcüklerin kullanıldığı düzence belirler."* [74]

alan sabah yirinden turan kızlar
ağ otağı koyuban kara otağa giren kızlar
ağ çıkarup kara geyen kızlar

Bunlar, aynı dilbilgisi yapısındaki hitap sözcükleridir. Hepsinin göndermesi aynı yere, yani Beyrek'in ulu kız karındaşlarınadır. Aslında kızlar, cinsiyet ayrımı yönünden belirli olmasına karşın, kızların kim olduğunun bilinmesi açısından belirsizdir. CBB'nin açılış cümlesine yaptığı gönderme, bununla Beyrek'in kız kardeşlerinin anlatıldığını açığa çıkarıyor. 1. cümlede geçen "*ulu kız karındaşları*" yapısında *karındaşları* sözcüğü cinsellik ayrımı yönünden belirsizdir; ama göndermede bulunan kişinin cinsiyeti anlatılmak istendiğinden buna *kız* sözcüğü eklenerek belirtili hale getirilmiştir. Hatta bir ölçüde yine bir belirsizlik vardır. Ulu kız karındaş diyerek kardeşler arasında diziliş bakımından bir ayrım yapılmış ve sözcük öbeği tam anlamıyla belirtili hale getirilmiştir. Bunun bir örneğini bir önceki CBB'de (64.CBB) "*kiçi kız karındaş*"yapısında görüyoruz. Gerek *ulu kız karındaş* gerek *kiçi kız karındaş,* aynı yere gönderme yapan öğelerdir ve CBB'lerin (64 ve 65. CBB'ler) girişindeki yapı tekrarı örnekleridir.Her yapının sonunda "kızlar" tam tekrar olarak geçmektedir. {-En} ortaç eki de tekrarlanan biçimbirimdir. Büyük ve küçük arasındaki zıt anlamlılık, çiftin arasındaki

[74] age s.191

ilişkinin derecelenebilir olma özelliğine dayandırılmıştır. Dereceleme ise karşılaştırma işlemiyle yapılıyor. Bu yolla cümleler arasında anlam ilişkisi kuruluyor.

7. ve 8.cümlelerde birbirinin karşıtı olan sözcüklerin "*ağ - kara*" , birbirlerine paralel olarak, üstelik sırası bile değişmeden (önce ağ sonra kara gelecek biçimde) yerlerini alıyorlar. Zıt anlamlılık önemli anlam ilişkilerinden biridir. Kızların ak otağı bırakıp kara otağa geçmeleri, ak çıkarıp karalar giyinmesi, Türklerdeki yas geleneğini hatırlatmaktadır. Metin dışı gönderme (dil dışı) yoluyla bu bilgiler okuyucu tarafından göz önüne alınmalı, gönderme öğeleri doğru yorumlanmalıdır. CBB'nin bağlantıları yalnızca içinde bulunduğu öğeler kümesini ve bunların içerdiği ortak zamanı kapsamıyor. Yalnızca o zamanda yer alan nesne ve eylemleri değil; CBB'nin anlaşılmasıyla ilgili oldukları ölçüde daha önceki CBB'lerde geçen eski bilgilerden metin dışındaki dış dünyayla ilgili bilgilere kadar hepsini içermelidir. Zaten CBB'nin anlaşılması için bu koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.

" *Ağ çıkarup kara geyen kızlar* " yapısında *ağ* ve *kara*dan sonra dile getirilmemiş birimler olmalı. Renk sözcüklerinin niteledikleri adlar yüzey yapıda yerini almamış. Ağ ? , kara ? .Belirsizlikler, derin yapı kavramı ele alınmadan açıklanamaz. Hem söz konusu yapının, hem de bir önceki yapının derin yapılarından hareketle yüzey metinde beliren *çıkarup, geyen* eylemsileriyle giderebiliriz bu belirsizliği. Yüzey metinde verilmeyen, giysi türünden bir şey olmalı örneğin; çırgap, yaşmak, nikab, kaftan, çuha vb. Giysi genel anlamlıdır, bunun alt elemanları giysi sınıfına giren yukarıda belirttiğimiz türden her şey olabilir. Belirsizliği gidermemizde, "*ağ otağı koyuban kara otağa giren kızlar*" yapısındaki *ağ otağ kara otağ* kurucularının da etkisi var.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu eksiltili yapılar, ancak 9.10.11.cümlelerle bağlantı kurdukları zaman eksiksiz yapıya kavuşabiliyorlar. Dilbilgisi bakımından cümle olabiliyorlar.

alan saban yirinden turan kızlar ***bağır kibi üginende yoğurddan ne var***
alan saban yirinden turan kızlar ***kara sakaç altında gömeçden ne var***
alan saban yirinden turan kızlar ***kendürükde etmekden ne var***

CBB'de zaman bağlantısı, doğrudan sözcük birimlerle yüzey metinde görülmektedir: "alan sabah, üç gün". Gerçi zaman anlamlı bu sözcükler, bütün CBB'yi değil; yalnız Beyrek'in konuşmasını kapsıyor.

> *" Zaman ulamının temel özelliği, tümcede gönderimde bulunulan iş, olay ya da oluşan süremini sözcenin zamanına (sözcenin zamanı şimdidir) bağlamasıdır. Bu bakımdan zaman aynı zamanda hem tümce hem de sözcenin özelliği olan gösterici bir ulamdır."*[75]

[75] age s. 273

" *Bağır, yoğurt, gömeç, sakaç, kendürük, etmek, toyurun* " sofra teriminin alt elemanlarını oluşturdukları için aynı anlam alanına girmektedirler.

bağır kibi üginende yoğurtdan ne var
kara sakaç altında gömeçden ne var
kendürükde etmekden ne var

"*.....-de.....-den ne var*" yapısı, her üç cümlede tekrarlanıyor. Soru cümleleri olmaları bakımından birbirlerine paraleldirler.

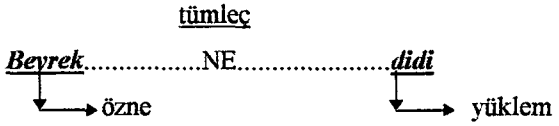
Beyrek'in konuşmasındaki cümleler birbirini üç / üç / iki biçiminde tekrarlıyorlar. Harflendirecek olursak aaabbbcc tarzında sıralandıklarını görürüz.

CBB'nin son iki cümlesinde *meni / sizi* zamirleriyle söz söyleyenle dinleyenlere gönderme yapılıyor. Birinci tekil kişi zamiri konuşucu kendinden söz ettiğinde, ikinci çoğul kişi zamiri ise dinleyenler anlatmak istediğinde kullanılır. Siz, sen'in çoğulu değildir. İçinde sen ve başkaları vardır. Burada söz söyleyen Beyrek, dinleyenler de Beyrek'in kız kardeşleri olduğuna göre gönderme onlaradır.

> *" Tipik sözce konumu ben merkezlidir; konuşmada konuşucu rolü katılanın birinden ötekine değiştikçe gösterici dizgenin odağı da değişir.(Her konuşucu kendinden söz ederken ben kullanır: dinleyene gönderimde bulunurken sen / siz) Deyim yerindeyse konuşucu her zaman sözce konumunun odağındadır.Bir sözce konumuna katılanları yalnızca konuşucu ve dinleyen rollerini yüklenebildiklerine dikkat edilmelidir. Birbirleriyle dilbilim yönünden önemli olan belli bir statü ilişkisinde olabilirler"*[76]

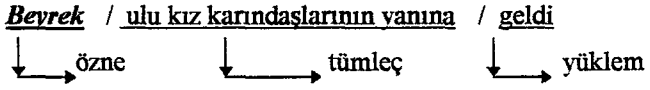
" *Men-i / siz-i* " yapılarındaki belirtme durum eki, kişi zamirlerinin gönderme değeri eşliğinde CBB'de cümleler arasında yüzey yapı bağlantılarının kurulmasını sağlamaktadır. Böylece CBB'nin başındaki Beyrek'in ve ulu kız kardeşlerinin adının geçtiği cümlelere gönderme yoluyla bağlanılmaktadır.

Beyrek'in konuşmalarını bir çatı altında toplayan bir diğer özellik de, daha önce belirttiğimiz gibi hepsinin aynı özne ve yüklemle üç öğeli cümle dizisini oluşturmalarıdır.

CBB'nin ilk cümlesi de üç öğelidir:

[76] age s. 250

Böylece üç öğeli cümleyle açılan CBB, yine üç öğeli cümleyle kapanmış oluyor. Yüzey metinde yer almayıp derin yapıda var olan sıfır tekrar "Beyrek" le açılan CBB; yine aynı özellikle kapanıyor. Açılıştaki *ulu kız karındaşlar* da kapanışta *sizi* zamirinde kendini gösteriyor. Bu durumda CBB açıştaki herhangi bir nesnenin ya da nesnelerin izini kapanışta vermiş oluyor.

66.CBB:

kızlar vardılar (1)
yemek getirdiler (2)
Beyregün karnın toyurdılar (3)
Beyrek aydur (4)
ağanuzun başı ve gözi sadakası köhne kaftanunuz var ise geyeyin (5)
dügüne varayın (6)
dügünde elüme kaftan virürler (7)
girü kaftanunuz vireyim didi (8)
vardılar (9)
Beyregün kaftanı var-imiş (10)
buna virdiler (11)
aldı (12)
geydi (13)
boyı boyına bili biline kolı kolına yakışdı (14)
ulu kız kardaşı bunı Beyrege benzetdi (15)
kara kıyma gözleri kan yaş toldı (16)
soylamış (17)
görelüm hanum ne soylamış (18)
kara kıyma gözlerün çöngelmese-y-idi ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana (19)
yüzüni kara saç örtmese-y-idi ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana (20)
kunt kunt bileklerin solmasa-y-idi ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana (21)
apul apul yorıyışundan ..... (22)
aslan kibi turışundan ..... (23)
kanrıluban bakışundan ..... (24)
ağam Beyrege benzedürem ozan seni (25)
sevindürdün yirindürme ozan meni didi (26)
kız bir dahı soylamış (27)
aydur (28)
çalma ozan (29)

ayıtma ozan	(30)
ağam Beyrek gideli bize ozan geldügi yok	(31)
egnümüzden kaftanumuz alduğı yok	(32)
başumuzdan giceligümüz alduğı yok	(33)
buynuzı burma koçlarumuz alduğı yok didi	(34)

giriş: 1,2,3.cümleler gelişme: 4.....26. cümleler sonuç: 27.....34. cümleler

65.CBB'nin kapanışında yer alan sıfır tekrar *Beyrek* ile ulu kız karındaşları anlatan *sizi* zamiri (zamirli dönüş) 66.CBB'nin açılışında kendini gösteriyor. *Kızlar:* Cinsiyet yönüyle belirtili yanı vardır; ama kimlere gönderim yaptığı belli değildir. Eksik tekrardır. İlk bakışta bir önceki CBB'yle bağ kurmadıkça da öğrenemeyiz. Cümleler ilerledikçe *kızların* bağlantı kurdukları birimler yavaş yavaş gün ışığına çıkacaktır. Ağa-*nız*-un baş-ı yapısında {-nİz} ikinci çoğul iyelik ekinin gönderme değeriyle önce *siz* zamirine, oradan da onunla eşdeğerde olan *kızlar* sözcüğüne ulaşabiliriz. Ayrıca *ağa*nın göndermesi Beyrek'edir. Ağa-kız karındaş arasındaki belli bir statü ilişkisinden yola çıkarak bağlantıyı kurabiliriz. 15.cümlede *ulu kız karındaş* artık tam tekrardır. Okuyucunun hafızasından yeterince uzaklaştırıldığı düşünülmüş olacak ki, yeniden yüzey metinde görülüyor. 26.cümlede *meni* zamirli dönüş. 27.cümlede *kız* biçiminde eksik tekrar , bunun dışında hep sıfır tekrar olarak varlığını sürdürüyor. Kapanışta da yine sıfır tekrar biçiminde, CBB'nin açıldığı yerden kapanmasına izin veriyor.

Açılış ve kapanıştaki ortak öğelerden bir diğeri olan Beyrek, girişin 3.cümlesinde ilk kez geçiyor. CBB boyunca; *Beyregün kaftanı, Beyrege, ağam Beyrek, ozan, seni, sana, buna, bunı* vb.öncül gönderme öğeleri olarak; " *baş - ı , göz - i , boy - ı , bi l- i , gözler - i , gözler - ün , yüz - ün , bilekler - ün , yorıvış - un , turış - un , bakış - un , didi - Ø , sevindürdü - n , yirindürme - Ø*" yapılarındaki {-I}, {-Ün} iyelik ekleri, {-Ø}, {-n} kişi ekleri vb. ardıl gönderme öğeleri olarak Beyrek'le bağlantı kurmaktadırlar.

"*Buna, bunı*" yapılarının bir gösterici öğeyi içerdikleri çok açıktır: *Beyrek*. Beyrek zamirli dönüşlerle kendini CBB'de cümleler arası düzeyde somut biçimde belirtmiştir. Belirtili olmalarının yanı sıra yakınlık da ifade ederler. Bu yapıların gönderme yaptığı öğe, konuşana / söyleyene yakındır. Zamirler, burada CBB kurma amacının yanında dikkatleri gönderme yaptığı nesneye / kişiye toplamaya hizmet etmektedir. 66. mikro metin, *kızlar* üzerine kurulmuşken; Beyrek'e yapılan göndermelerin çokluğu ile onun olaylar içindeki rolü, eylemleri ön plana çıkarılmaktadır.

CBB'nin son cümlelerinde geçen "*biz*" birinci kişi çoğul zamiri ile {*-mÜz*} birinci çoğul iyelik ekinin göndermeleri Beyrek ve kız kardeşlerini içine alan aileyedir. Oldukça geniş kapsamlıdır. *Biz*; ben ve bir kişi ya da ben ve daha çok başka kimseler demektir, ama ben'in çoğulu değildir. İşte *biz*, Beyrek'in anası, babası, kardeşleri ve nişanlısını öncelikle, diğer akrabalarını ise daha sonra akıllara getiriyor. Gönderme, hem CBB içi, hem CBB'ler arası, hem de metinler arasıdır.

"Yazınsal metinlerdeki göstergeleri oluşturmada okurun özgürlüğü sınırsız de-

ğildir.Metnin örgüsünde bulunan kimi öğeler bu konuda yol gösterici bir işlev üstlenirler. Metindeki göstergeler birbirleriyle kurdukları ilişkiler çerçevesinde birbirlerini de belirlerler. Gerçi yazınsal metinler dış dünyaya da gönderme yaparlar, ne var ki yapıtta kurgulanan dünya ile dış dünya arasında bire bir örtüşme söz konusu olmadığı için, bu tür metinler göstergelerini kendi içlerinde oluşturma durumundadırlar. Gösterenle gösterilen arasındaki ilişkiyi okurun kendisi kuracaktır. Ancak bazen metni tüketici bir biçimde anlamak için, yalnızca metin içinde, metin-içi bağlamda kalmayıp, metin-dışı bağlamı da göz önünde bulundurmak gerekebilir." [77]

Gerek *biz* zamirinin gerek {*-mÜz*} birinci çoğul kişi iyelik ekinin CBB'de yer almasıyla konuda bir değişme olduğu gözleniyor. 27.....34. cümleler aslında kızın söyleşisi üzerine kurulmuştur: ama sözünü ettiğimiz bu gönderme birimleri aracılığıyla dikkatler, yine Beyrek'e ve onun yaşadıklarına çekiliyor.

"Sözcede adıla yer verildiği zaman söylemin konusunun değiştiği, boş art gönderim yeğlendiğinde ise eski konunun devam ettiği söylenebilir." [78]

Ayrıca "*Ağam Beyrek gid - eli*" yapısının bizi CBB'ler öncesine götürmedeki katkısı inkâr edilemez. Burada söz konusu olan on altı yıl öncesidir. Metin çözücünün belleğinde canlanan, bu kadar yıl öncesi olacaktır. Çünkü kız, şimdiki zamanı hareket noktası alarak geçmişteki olayları anlatmaktadır. Zaman kavramı, bir öncelik ilişkisi kurularak verilmiştir..{-Elİ} ulaç eki zaman kavramı içermesiyle, yapının anlam yükünü üzerine almıştır. Yüzey metinde "ağam Beyrek gideli bize ozan geldügi yok" olarak yer alan cümle, derin yapıda "on altı yıldır bize ozan geldügi yok" cümlesinin vereceği anlamla eşdeğerdir. O zaman:

ağam Beyrek gideli = on altı yıldan berü / on altı yıldır

anlamı ortaya çıkıyor ve bizi 40. ve 47.CBB'lere götürüyor. Metinde Beyrek'in tutsak oluşı ilk kez 40. CBB'de, tutsaklığının on altı yıl sürdüğü ise 47. CBB'lerde veriliyor. " Kam Pürenün oğlı Bamsı Beyrek Boyı"nın bütünlüğünü sağlayan, ona metin olma özelliği veren unsurlardan sadece biridir bu. O halde CBB dışı göndermeler, CBB içi göndermelerle yorumlanır; bunu biraz daha genelleştirip metin dışı göndermeler metin içi göndermelerle yorumlanır, metin düzeyinde hem anlam, hem işlev kazanır diyebiliriz.

" *Bağıntı kuramına göre bir sözcenin bağıntılı / anlamlı olabilmesi için şu et-*

---

[77] Karakuş, Mahmut- Akerson, Fatma Erkman: Yazın Yapıtlarında Göstergeler, Dilbilim Araştırmaları 1993, s.110

[78] Doğan ,Gürkan: Asafora, Dilbilim Araştırmaları 1993, s.139

kiden birisini yaratıyor olması gerekmektedir:

a.Dinleyicinin belleğine, daha önce bellekte yer almayan yeni bir bilgiyi eklemesi,

b. Dinleyicinin belleğinde daha önceden yer alan bir bilgiyi doğrulayarak sağlamlaştırması,

c.Dinleyicinin belleğinde daha önceden yer alan bir bilgiyi yanlışlayarak silmesi." [79]

Bu kuramın koşulları b şıkkındaki etkinin yaratılmasıyla yerine gelmiş oluyor. bkz. 40.....47.CBB'ler. Dinleyici / okuyucunun daha önceden öğrendiği bilgi. sağlamlaştırılmıştır.

CBB'de benzer yapıların birbirlerini tekrarladıkları görülüyor:

a	*b*	*c*
Beyreg - ün kaftan - ı	bil - i bil - i - n - e	köhne kaftan
Beyreg - ün karn - ı	boy - ı boy - ı - n - a	boynuz - ı burma koç
ağanuz - un baş - ı	kol - ı kol - ı - n - a	kara saç
ağanuz - un göz - i	*ç*	apul apul yorıyış
	Ø egn - ü - müz	kunt kunt bilek
d	Ø kaftan - u - muz	aslan kibi turış
kara kıyma gözler - i	Ø koçlar - u - muz	kanrıluban bakış
ulu kız kardaş - ı	Ø gicelig - ü - müz	
	Ø baş - u - muz	*f*
e		Ø ağa - nuz
ağanuz - un baş - ı - Ø ***sadaka*** - sı		Ø kaftan - u - nuz
ağanuz - un göz - i - Ø sadaka - sı		

g	*ğ*	*h*
çöngelmese- y- idi - Ø	Ø yorıyış - un	ozan - Ø geldüg - i
örtmese- y- idi - Ø	Ø turış - un	***ozan*** - Ø alduğ - ı
solmasa - y - idi - Ø	Ø bakış - un	***ozan*** - Ø alduğ - ı
ı	Ø yüz - ün	***ozan*** - Ø alduğ - ı
sevin -	Ø bilekler - ün	
yerin -	Ø gözler - ün	
j		*i*
yiründür - me - Ø		kunt kunt
çal - ma - Ø		kan yaş
ayıt - ma - Ø		apul apul

[79] Doğan, Gürkan: Anlamda Dolaylılık, Dilbilim Araştırmaları 1995, s.139

CBB'de bazı sözcüklerin sıkça tekrarlandığını görüyoruz. Bunlar, cümleleri bir bütün altında toplamaya yarayan unsurlar olarak yüzey metinde hizmet veriyorlar.

ozan: 8 sana 3 yok: 4 alduğı: 3 kaftan: 5 Beyrek: 9
diye - y - idüm: 3 göz: 3 dügün: 2 kara: 3 vb. kez tekrarlanmıştır.

Aynı kavram alanına giren sözcükleri sınıflandırırsak şöyle bir görüntü elde ederiz:

baş, yüz, göz, saç, *kol, bilek,el,* *egin, karın, bil, boy*: Vücut teriminin alt elemanları. Bunları kendi içlerinde bir alt sınıfa daha ayırabiliriz. İlk dördü kafa / baş'ın alt elemanları; onları izleyen üçlü bir gurup son dörtlü de bir gurubu oluşturuyorlar. Bu adların bir kısmının birden fazla tekrarlandığını hesaba katarsak, adeta organ adlarının akışını izler gibi olacağız.

kaftan, gicelik, *geyevin, yakışdı*: Giysiyle ilgili iki alt gurup var.

koç, aslan, *buynuz* : Hayvan genel terimi alt gurubunu, onlar da kendi alt gurubunu oluşturuyor.

yoriyış, bakış, turış : Tavır adlarının oluşturduğu bir gurup

CBB'de birden cok cümle yapısının tekrarlandığını görüyoruz:

iki öğeli CBB'ler

özne + yüklem

kızlar / vardılar
Beyrek / aydur
kızlar / vardılar
Beyregün kaftanı / var - imiş
Beyrek / aldı geydi
ulu kız kardaşı / soylamış
kız / aydur

yüklem + özne

çalma / ozan
ayıtma / ozan

üç öğeli CBB'ler

özne + tümleç + yüklem

kızlar / yimek / getürdiler
kızlar / Beyregün karnın / toyurdılar
Beyrek / ..... / didi
boyı / boyına / ***yakışdı***
bili / biline / ***yakışdı***
kolı / kolına / yakışdı
kara kıyma gözleri / kan yaş / toldı
ulu kız kardaşı / ..... / didi
ulu kız kardaşı / ... ne..... / soylamış
kız / bir dahı / soylamış
kızlar / buna / virdiler
men / dügüne / varayın

yüklem + özne + tümleç

sevindürdün / ozan / meni
yirüntdürme / ozan / meni

Dört öğeli CBB'ler

özne + tümleç + tümleç + yüklem

men / girü / kaftanunuz / vireyim

ulu kız kardaşı / bunı / Beyrege / benzetdi

tümleç + tümleç + özne + yüklem

ağam Beyrek gideli / bize / ozan - ***Ø*** geldügi / yok

ağam Beyrek gideli / egnümüzden kaftanumuz / ***ozan - Ø*** alduğı / yok

ağam Beyrek gideli / başumuzdan giceligümüz / ***ozan - Ø*** alduğı / yok

ağam Beyrek gideli / buynuzı burma koçlarumuz / ***ozan - Ø*** alduğı / yok

Beş öğeli CBB'ler

özne + tümleç + tümleç + yüklem + tümleç

men / apul apul yorıyışundan / ***ağam Beyrege / benzedürem / ozan seni***

men / aslan kibi turışundan / ***ağam Beyrege / benzedürem / ozan seni***

men / kanrıluban bakışundan / ağam Beyrege / benzedürem / ozan seni

men / kara kıyma gözlerün çöngelmese-y-idi / ağam Beyrek / diye - y - idüm / ozan sana

men / yüzüni kara saç örtmese - y- idi / ağam Beyrek / diye - y - idüm / ozan sana

men / kunt kunt bileklerün solmasa - y- idi / ağam Beyrek / diye - y - idüm / ozan sana

özne + tümleç + tümleç + tümleç + yüklem

onlar / düğünde / elüme / kaftan / virürler

Tekrarlar açısından oldukça renkli bir tablo oluşturuyor CBB. Özellikle "..... - *mese - y - idi ağam Beyrek diye - y- idüm ozan sana*" ve "*Ağam Beyreğe benzedürem ozan seni*" yapılarının aşamalıyı andıran tekrarları, duygu yüklü CBB'ye şiir havası vermiş; nazım nesir karışımı cümleler bir çatı altında toplanmış.

> *"Bildirişme sırasında biçimbirimler arasında anlam özellikleri yönünden uyuşma, ön koşuldur.İşte, dil bu koşulu sağladıktan başka, oluşturduğu dizge içinde bir birimi tümce ve sözce içindeki öteki birimlerle de ilişkiye sokmakta, tümceleri de belli bir metin içindeki öteki tümcelerle ilişki içinde kullanmaktadır.*
>
> *Bir tümceyi oluşturan çeşitli öğeler arasında dizim ve anlam açısından sıkı ilişkilerin varlığı, dilin tam bir dizge niteliğindeki işleyişine ışık tutmaktadır."* [80]

[80] Aksan, Doğan: Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim III, s.209

2. CÜMLEDEN BÜYÜK BİRİMİN OLUŞMASI İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

2.1. GÖNDERME YOLUYLA KURULAN BAĞ

Dil, göstergelerden ve bunların kullanışlarını belirleyen kurallar bütününden oluşur. Saussure'ye göre dil, bir terimler dizini değil; bir göstergeler dizgesidir. Dilde sözcük adını verdiğimiz şeyler değil; doğrudan doğruya insan zihnine özgü ruhsal bir iyelik olan göstergeler vardır. Dilde anlamlı en küçük ünite göstergedir. Her göstergenin iki yönü vardır. Saussure, bunları bir kağıdın ön ve arka yüzü olarak birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirmiştir. Gösterenle gösterileni birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

> *"İster genel dildeki kullanışıyla sözcük, isterse dilbilimdeki karşılığıyla gösterge diyelim; dilin bu birimleri dünyadaki nesneleri, olgu, durum, düşünce ve duyguları, birer simgeyle dile, söze dönüştüren bir şifreleme, bir kodlama işleminin parçalarıdır. Öte yandan her ne kadar iletişim sırasında kullanılan tümceler bile, içinde yer aldıkları sözcelere göre değerlendiriliyorsa da dil adını verdiğimiz düzende tek tek göstergelerin önemi ve değeri kolay kolay yadsınamaz."*[81]

İnsanlar iletişim kurabilmek için göstergelerden yararlanmak durumundadırlar. Bu, onların belli başlı özelliklerindendir. Gösterge, başka bir şeyin yerine kullanılabileceğinden, özellikleri buna imkan tanıyacağından kendi dışında bir nesne, bir olgu, varlık belirten öğedir.

Göstergenin düz anlamı ya da temel anlamı olduğu gibi yan anlamı da vardır. Yan anlam; yüklendiği duygu değeri, okuyucuda / dinleyicide uyandırdığı izlenimler, etkiler onun düz anlamıyla anlatmak istediği varlık nedeninden ayırt edilmelidir.[82]

> *" Dil incelemelerinde göstergeler diğer unsurlardan soyutlanmış olarak ele alınabilir. Üslup incelemelerinde böyle bir soyutlama mümkün değildir. Söylem sevi-sevivesinde, gösterilenin yerini içerik gösterenin yerini ise ifâde almaktadır. Her göstergenin bir manası bir de kullanıldığı yerde kazandığı değer veya değerler vardır. Dilde yalnız mana söz konusudur, üslûp incelemelerinde ise daha ziyade göstergenin*

---

[81] Aksan, Doğan: Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 3, s. 159

[82] Saussure'den beri dilciler, göstergenin keyfiliği üzerinde durmuşlar, nedensizlik adı verilen bu durumda gösterenle gösterilen arasında kabul edilen bir uzlaşma dışında hiçbir ilişkinin bulunmadığını belirtmişlerdir. Süheyla Bayrav ise gösterenle gösterilenin ifâde ettiği kavram arasındaki ilişkinin yalnız yansımalarla ünlemler arasında var olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Süheyla Bayrav, Yapısal Dilbilim, s.68

söylem içinde kazandığı bu değerler üzerinde durmak gerekir. "[83]

Birleşik sözdizim bütününün temel ölçülerinden biri, bir öğenin söz içindeki yorumunun bir başka öğeye bağlı olmasıdır. Bir cümle dizisinin CBB olma (metin parçası olma) niteliğini taşıması için gerekli olan temel ölçülerin en önemlisi budur. Dilbilimde bu özelliğe bağdaşıklık adı veriliyor.

CBB olmanın temel ölçüsü olarak görülen bu bağlılık, hem dilin anlam yönüyle, hem de biçim yönüyle ilgilidir. CBB'leri çözümlerken; a. olayların geçtiği yer ve mekanı, yani ortamı, b. olayların geçtiği zamanı, c. birbiri ardısıra gelen olayları, yani konuları, ç. kişilerin etkileşimini, bunların Oğuz toplumu içindeki rollerini, durumlarını, davranışlarını göz önünde bulundurarak bir birimin söz içindeki yorumuna ulaşmaya çalışılmalıdır. CBB'yi oluşturan öğeler arasında gönderme vardır. Gönderme; sözcüklerle yerine geçtikleri nesne, olay, eylem ve nitelikleri arasında geçen ilişkiler için kullanılıyor. Gönderme öğelerinin yalnız metinle ilgili kendilerine özgü anlam yorumları, bir diğer öğeyle kurdukları gönderme ilişkisi sonunda kazanılır. Birden fazla cümlenin bir bütün oluşturmasında (CBB), öğeler arasındaki gönderme önemlidir.

"Doğal dilin kullanıldığı iletişim biçiminde her zaman dil dışı gerçekliğe gönderme yapılır.İletişimde bulunan verici ve alıcı iletişimi sağlayabilmek için dil dışı gerçeklikleri biçimlendiren sözcükleri kullanır;bugün, ev, üniversite, çocuk, kaleci. Bu dil dışı gerçekliklere gönderge diyoruz.

Gönderge, dil göstergesinin dil dışında gösterdiği her şeydir: Soyuttur, somuttur, nesnedir,olaydır,olgudur,niteliktir, niceliktir, durumdur,kanıdır. Hatta kimi zaman gerçek dünya çok sınırlı ve dar geldiğinde gönderge kurgusal dünyayı da içine alır.

.....

Göndergeyi gönderge yapan, yalnız göndergenin kendi özelliği değil: dil göstergesinin kendisine etiket olmadan önce var olmasıdır. Her ne kadar dil içi ve dil dışı dünyalar dilin kullanımında iç içeyseler, birbirinden ayrılmaz gibi görünseler de, ikisi birbirinden farklı dünyaları kapsarlar. "[84]

2.2. Dede Korkut'ta Gönderme Yoluyla Kurulan Bağlar

2.2.1. Gönderme Öğeleri

Bir CBB'nin ya da metnin bütünlüğü, metin / CBB içindeki bağdaşıklığa bağlıdır. Bu ise kendini metin ya da CBB'deki sözcüklerin kullanımıyla gösterir. İnsan, dış dünyada öğrendiklerini,

---

[83] Aktaş, Şerif: Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, .s. 17

[84] Kıran, Ayşe: Göndergenin Gücü ve Gerçeklik, Dilbilim Araştırmaları 1994, s. 236-237

deneyimlerini dille ifade ederken göstergeler kullanır. Bunların dış dünyaya uygunluğu, kabul edilebilirliği de göstergelerle sağlanır. Ancak hem alıcının,hem vericinin aynı noktada buluşabilmeleri yalnızca dış dünyaya ait göndergelerle (dil dışı gönderge / durumsal gönderim / metin dışı gönderim diye adlandırılabiliyor) gerçekleşmez. İletişimin sağlıklı kurulabilmesi için dil içi göstergelere (metinsel gönderim / metin içi gönderim) ihtiyaç vardır. İşte CBB, kendi içinde oluşturduğu bu dil içi göstergeler sayesinde bütünlük gösterebilmektedir.

"Dil içi gönderge, söylemin dayandığı, kendi içinde oluşturduğu, dış dünyada göndergesi olmayan, söylemin içinde gönderge oluşturan dil öğeleridir. Örneğin dış dünyada ben diyen ne bir kişi, ne nesne, ne de herhangi bir canlı vardır.Ben diyen herkes kendine gönderme yapar. Dil içi göndergeler, kişi, yer, zaman, belirten söylemsel öğeler, bunların değişik biçimlerde ifadeleri bağlaçlar, adıllar, ilgeç ve ünlemlerdir.

Dil dışı gerçek göndergeler sözcenin oluşmasında işlev kazanır, dil içi dünya ile dil dışı dünya gerçekliği arasında bağıntı kurar. Dil dışıgerçek göndergeler arasında ansiklopedik olarak nitelendiren, dış dünyadaki kişileri, yerleri, zaman ve olayları bildiren göndergeler de bulunmaktadır. Dil dışı göndergeler, bu zenginliğiyle konuşan insanın dış dünyayla bilgi alış-verişini, bu dünyayı değerlendirmesini, dil içinde yeniden yeniden oluşturmasını sağlar. Böylece metin dışı göndergeler, metin içi göndergelerle yorumlanır, metin düzeyinde işlev kazanır." [85]

Dil içi göstergeler; kavramları birbirine bağlayan, tutarlı bir dizge haline gelmesini sağlayan unsurlardır. Dolayısıyla CBB'yi oluşturan cümlelerin birbirlerine bağlanması, CBB'nin kendi içinde oluşturduğu ve dış dünyada göndergesi olmayan bu dil içi göstergelerle sağlanır. Gönderme sonucunda anlam belirsizliği var mı, bu belirsizlik anlam zenginliği doğuruyor mu, yoksa gönderme kesin anlamlı sözcüklerle mi yapılıyor, okuyucu ya da dinleyici tarafından eksiklikler hep aynı biçimde mi tamamlanıyor, cümleler eksiksiz önermeye dönüştürülebiliyor mu herkesçe, eksik yapılı önermeler çok mu? İşte, CBB'nin bütünlüğünü ancak bu sorulara vereceğimiz cevaplarla garanti altına alabiliriz.

" Göndergeler söz konusu olduğunda Kempson (1988) beş türlü bilgi kaynağı ve gönderim türü üzerinde durmaktadır:

A..Konuşucuya ve dinleyiciye duyular yoluyla ulaşılabilir olan bilgiler:Adılların ve belirtili ad öbeklerinin kullanıldığı bu tür durumlara dışgönderim adı verilmektedir ve göndergeler söylemin içinde oluştuğu fiziksel çevrede aranıp bulunmak durumundadır.

B. Söylem içinde belirli bir anda yorumlanmakta olan sözceden daha önce işle-

[85] a.g.e. s. 237-238

me koyulmuş önermelerden aktarılmış olan bilgiler: artgönderim

C. Bir önceki dilsel girdide yer alan kavramlar yoluyla ulaşılan bilgiler: köprüleme

D. Bir sözceden tümdengelim yoluyla elde edilen bilgiler

E.İşleme koyulan sözce ile söz konusu tümcenin mantık yapısı aracılığıyla edilen bilgiler: tembel adıllar " [86]

CBB'yi oluşturan cümlelerin konumlarına göre art gönderimli ya da ön gönderimli olarak kendilerinden önce ya da sonra gelen bir öğeye bağlanmaları, göndermede temel olan ilişkidir. CBB'deki gönderme, gönderme öğesinin anlam yorumunu CBB'de kendinden önce ya da sonra gelen bir birimden almasına bağlı olarak ikiye ayrılır: Ön gönderme, art gönderme.

2.2.1.1. Öncül Gönderme öğeleri

Türkçenin bağlantılı bir yapıya sahip olması biçimbirimlerin öncül (bağımsız) ve ardıl (bağımlı) diye sınıflandırılmasına yol açmaktadır. Bu, biçimbirimlerin ilk ve kesin ayrılığıdır. Öncül birimlerin cümlede tek başına yer alabilmesine karşın ardıl biçimbirimler cümlede tek başına kullanıma çıkamazlar. Öncül biçimbirimler içinde yalnız eylemler, ardıllar olmadan kullanıma çıkamayacaklarından bağımlı biçimbirimler olarak sayılmışlardır. Eylem dışındaki sözlüksel biçimbirimler, ardıllara gerek duymadan varlık gösterdiklerinden özgür/ bağımsız biçimbirimlerdir. Adlar, sıfatlar, zarflar bu guruba girerler. [87]

Türkçede kişi zamirleri, işaret zamirleri, dönüşlülük zamiri, işaret sıfatları, belgisiz sıfatlar, zarflar (zaman, soru, durum zarfları vb.) gibi bağımsız biçimbirimler göndermenin öncül öğelerini oluşturmaktadırlar. CBB'de birinci derecedeki kahramanların ya da konuşan kişilerin içinde bulundukları zamanı, ortamı; kişi zamirleri, işaret zamirleri, iyelik ekleri, zarflar, çekimli eylemler belirler.

"Metinde birinci derecedeki kahramanların veya konuşan insanların bulundukları yer, içinde yaşadıkları zaman, şahıs ve işaret zamirleri, iyelik ekleri, zarflar ve fiil çekimleriyle belirtilir. Bunların metin içindeki dağılımları üsluptaki değişikliği veya aynı tarzın sürekliliğini ifade ederler." [88]

---

[86] Doğan, Gürkan: Asafora, Dilbilim Araştırmaları 1993, s.132-133
[87] bkz. Adalı, Oya: Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, s. 24
[88] Aktaş, Şerif: Edebiyatta Üslûp ve Problemleri s.53

2.2.1.1.1. Zamirlerle Kurulan Bağlar

Zamirler gönderme ilişkisi kurmaya yarayan elverişli yapılardır. Aynı cümle içinde bir önceki ya da sonraki sözcüğe gönderme yapabilirler. Böylece bir tür yakın gönderme ortamı oluşmaktadır. Bu tür örnekler hem anlatıcının kendi cümleleri içinde, hem de anlatıcının konuşma ve düşünce aktarımı yoluyla oluşturduğu 3. kişilerin cümlelerinde yer almaktadır. Anlatıcının kendi cümlelerinde zamirin özellikle odaklama amacıyla kullanımı ortaya çıkmaktadır. Bu yapılarda zamir metin oluşturma amacının yanı sıra odaklama amacına da hizmet etmektedir. Anlatıcının kendi cümlelerinde 1.tekil kişi zamiri bazen tek başına, bazen çekimlenmiş olarak bazen de anlatıcının adıyla birlikte kullanılarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar cümle içi gönderim öğeleridir. Yakın gönderme söz konusudur. [89]

Dirse Hanun Hatını soylamış
hey Dirse Han bana gazap itme
incinip ***bana*** acı sözler söyleme bkz. ***BUĞAÇ CBB 5***

1.tekil kişi zamiri *bana*'nın asıl kullanım amacı, söz söyleyeni yani Dirse Hanın Hatununu birinci plana çıkarmaktır. Diğer yandan da cümleler arası gönderme yoluyla bunları birbirlerine bağlamaktadır. Özne (Dirse Hanun Hatını) önce zamirli dönüşle, sonra sıfır tekrar olarak yine zamirli dönüşle çekimli bir biçimde karşımıza çıkıyor.

Zamirler bir de cümleler arası gönderme değerine sahiptirler. Bu durumdaki zamirler genellikle CBB'yi oluşturma, metinde anlam bağı kurma amacına hizmet etmektedir. Bu amaçla zamirlerin hem anlatıcının kendi cümleleri, hem de 3. kişilerden aktardığı cümlelerde kullanıldığı görülmektedir. CBB'nin yapısı zamirin kendin izleyen bir ad, ya da ad gurubu ile yakın gönderme yapmasını gerektirmeyecek biçimde cümleler arası gönderme yapmasına yol açmaktadır.

bir gün Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi
.....
oğlı kızı olmayanı Allah Ta'âla kargayupdur biz dahi kargaruz bellü bilsün dimiş-idi
bkz. ***BUĞAÇ CBB 1***

1.cümlede geçen Kam Gan oğlı Han Bayındır CBB'nin son cümlesinde *biz* 1.çoğul kişi zamiriyle ifade edilmiştir. Biz'in gönderimi Kam Gan oğlı Bayındır Han'la birlikte Oğuz Beyleri'nedir. Uzak gönderme, metin içi gönderme özelliği taşıyor.

---

[89] Oya Adalı , kişi, işaret belgisiz, soru , dönüşlülük zamirlerini, bazı sıfatları (işaret, soru, belgisiz), edatları, bazı zarfları , bağlaçları ve bazı ünlemleri görevsel özgür biçimler olarak almakta ve bunların sayılarının her dil içinde sınırlı olduklarını bildirmektedir. bkz. a.g.e.

Zamirli dönüşlerde zamirin anlam yorumu, ancak o zamir yerine kullanılan ad ile kurduğu gönderme ilişkisi sonunda ortaya çıkmaktadır. Zamir ve yerine kullanıldığı ad, göndermenin iki öğesidir. Bu yolla iki cümle birbirine anlamca bağlanmış olmaktadır.

"Adıllar-eylemler eşanlamlılık, alt anlamlılık ilişkisi kuran ya da aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapan adların (sözlükbirimlerin) yinelenmesiyle kurgulanan metin örgüsü her defa yalnızca adların yinelenmesiyle değil, bu adların yerini tutan adıllarla veya tümcenin eylemine takılan çekim ekleriyle sürdürülür. Adıllar metin içinde kendilerinden önce ya da sonraki adların yerini tutar. Adılların bulunmadığı tümcelerde metindeki eklemlilik, Türkçe eylemlerin sonlarına gelen kişi ekleriyle sağlanır." [90]

Zamirin kullanıma çıkarılmadığı durumlarda, eylemdeki kişi eki gönderme öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır:

ben bigler tacum tahtum içün ağlaram bkz. ***BEYREK CBB 3***

Yüzey yapıda yer almayan zamir, eylemin sonuna gelen {-Em} biçimbirimiyle belirleniyor.

Dede Korkut Hikâyelerinde zamirlerin cümle içi ve cümleler arası gönderme yaparak bütünlüğü sağlama işlevi amacıyla kullanımları oldukça sık görülür.

" Özel adlar, belli bir kişiyi ya da nesneyi belirleyen adıl ve söz öbekleri, bir dildeki anlatımların en asal olanlarıdır, en gerçek addır.Bunlar tikel ya da tekil terimlerdir, belli bir tek sözü anlatırlar.Eylem, sıfat ve belirteçlerle belirsiz cins adlarını ve soyut adları da içine alan öteki sözcük v e sö z öbekleri tümel (genel) terimlerdir." [91]

Kişi Zamirleriyle Kurulan Bağlar

" Gösterme kavramı dilin sözcede bulunan zaman ve yer ile ilgili 'yönelim' özelliklerini ele almak için sunulmuştur. Kişi adılları dildeki anlamları tipik bir sözce konumunun 'gösterici yerlemleri' açısından anlatılabilecek öğeler kümesinden yalnızca biridir. Gösterme bileşeni içeren öteki öğeler, burada, orada (konuşanın yakınında konuşanın uzağında), şimdi, sonra (konuşma zamanında, konuşma zamını dışında)

---

[90] Oraliş, Meral-Ozil, Şeyda: Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi, Dilbilim Araştırmaları 1992, s.42

[91] Kocaman, Ahmet: Kuramsal Dilbilime Giriş, s. 303

gibi yer ve zaman belirteçleridir."[92]

Birinci kişi söz söyleyenden söz etmek için, ikinci kişi dinleyeni anlatmak için, üçüncü kişi ise, konuşucu ve dinleyici dışında kalan kişi ya da nesnelere gönderimde bulunmak için kullanılır. Üçüncü kişi zamirleri insan, hayvan ve nesnelere gönderimde bulunabilir. Ben, sen, biz, siz (birinci ve ikinci kişi zamirleri), ad ilişkisi içinde bulunurlar. III. tekil kişi zamiri ad ilişkisinin yanı sıra gösterme ilişkisi de kurar. Bir adla birlikte kullanıldığında tıpkı bu / şu işaret sıfatları gibi gösterme kavramı taşır.

Biz 1.çoğul kişi zamiri, ben 1. tekil kişi zamirinin çoğulu değildir. Siz II. çoğul kişi zamiri de, böyledir. Biz; ben ve başkaları; siz ise sen ve başkaları anlamındadır.

" Üçüncü kişinin birinci ve ikinci kişilerden birkaç yönden ayrılması gerekiyor. Konuşucu ve dinleyici belli bir durumda zorunlu olarak bulunurlar. Oysa gönderimde bulunan öteki kişi ve nesnelerin yalnızca o durumda bulunmaları gerekmekle kalmaz, belirlenmemiş olarak da kalabilirler.Bu demektir ki "üçüncü kişi" ulamı 'belirli', 'belirsiz', 'yakın', 'uzak' gibi öteki ulamlarla birleşebilr Türkçede belirlilik ulamı (bir ekle) birinci ve ikinci kişi (belirtme durumu) adıllarında zorunlu olarak belirtilmiştir."[93]

oğlan yine aydur
↑
.....
mana bu yaradan ölüm yokdur bkz. ***BUĞAÇ CBB 29***

CBB içi uzak gönderme, zamirli dönüş: oğlan=mana

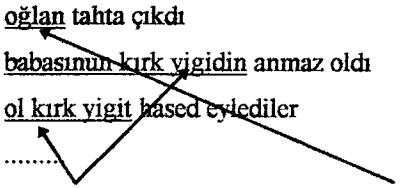
Dede Korkut oğlanun babasına soylamış
görelüm hanum ne soylamış
aydur
hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana
.....↗
senün oğlun bir buğa öldürmiş bkz. ***BUĞAÇ CBB 12***

CBB içi uzak gönderme, zamirli dönüş: Dirse Han= senün / {-Ün}

mere dayalar bu kavat oğlı kavat mize erlik-mi gösterür didi bkz. ***BEYREK CBB 20***

[92] a.g.e. s. 248
[93] a.g.e. s.249

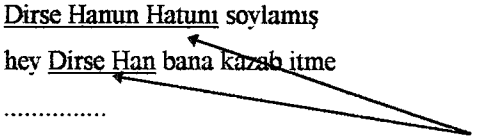
Banı Çiçek ve arkadaşlarını kısa yoldan anlatmak için *mize* zamiriyle gönderme yapılmış

oğlan tahta çıkdı
babasının kırk yigidin anmaz oldı
ol kırk yigit hased eylediler
.....
gine bizüm izzetümüz hörmetümüz anun babası yanında artuk ola didiler

bkz. ***BUĞAÇ CBB 14***

CBB içi uzak gönderme, zamirli dönüş:oğlan=anun , babasınun kırk yigidi /ol kırk yigit=bizüm

Dirse Hanun Hatunı soylamış
hey Dirse Han bana kazab itme
.....
ola kim bir ağzı du'âlınun alkışı-y-ile Tanrı bize bir batman ayal vire didi

bkz. ***BUĞAÇ CBB 5***

CBB içi uzak gönderme, zamirli dönüş: Dirse Han + Dirse Hanun Hatunı = bize

anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi
karvan gibi kondı köçdi
anları dahı ecel aldı yir gizledi bkz. ***BUĞAÇ CBB 40***

anlar / anları ile CBB dışı gönderme yapılıyor. Okuyucu, metin aktarıcının *anlar / anları* ile ifade etmek istediklerini dünya görüşüne dayanarak, daha önceki metinlerde geçen eski bilgilerden yararlanarak çözümlüyor. Gerek 3.çoğul kişi zamiri, gerek 3. çoğul kişi zamiri + belirtme durum eki yapısı belirliliğe duyarsız olma özelliği göstermektedir Anlar, metin aktarıcı tarafından CBB'ye alınmıştır.

altı katla Oğuz vardı alımadı
ol kal'aya altı baş er-ile men Kazan vardum bkz. ***URUZ [1] CBB 14***

I. tekil kişi zamirinin söz söyleyenden söz etmek için kullanıldığını belirtmiştik. Burada hem söz söyleyenin kimliği verilmiş, hem de söz söyleyen yerine kullanılabilecek kişi zamirine yer verilmiş. Asıl unsur *men*, açıklayıcı öğe ise *Kazan*'dır. Birinden birini cümleden çıkardığımızda anlam ve söz dizim açısından bir eksiklik, bozukluk söz konusu olmuyor. Birbiri yerine kullanılabilecek her iki unsurun bir arada verilmesi; Kazan'ın rolünün, konumunun ön plana çıkarılması, vurgulanması nedeniyle olsa gerektir. Zamirin göndermesi doğrudan doğruya anlatıcıyadır. Cümle içi yakın gönderme.

Buna benzer bir özelliği, yukarıdaki örnekte olduğu kadar etkili olmasa bile şu tür yapılarda da görmek mümkündür.

mere kâfir sen meni bilmez-misin bkz. ***URUZ 1 CBB 31***

Hem seslenmeli tümlecin, hem öznenin yanyana kullanılmasının amacı, tamamen hitap edilen kişiyi yani özneyi ön plana çıkarmak, odaklamak amacıyladır. Cümle içi yakın gönderme.

CBB'leri oluşturan cümlelerde zamirden oluşan öznelerin belirgin olarak atıldığı gözlenmektedir. Cümlenin öznesi durumundaki zamirin yüzey yapıda bulunduğu durumlarda ise, çoğu kez vurgulama amaçlı kullanımlar söz konusu edilebilmektedir. Eylemden çok eylemi yapan öznenin ön plana geçtiği belirtilmektedir.

özne
men senün dostluğın düşmenligün sınayu geldüm bkz. ***BAMSI CBB 4***

Eylemi yapan özellikle belirtilmek istendiğinden cümleye zamirle sokulmuştur.

özne
Kazan gök alan görklü çemene çadır dikdürdi-Ø
O otağın kurdı-Ø bkz. ***BAMSI CBB 30***

Birinci cümlede özne bilhassa verilmiş, vurgulanmak istendiğinden. İkinci cümlede ise tekrardan kaçmak için Kazan'a yer verilmemiş, ancak eylemdeki 3.tekil kişi sıfır biçimbirim bizi *O* zamirine, zamir de *Kazan*'a götürmektedir.

" Özne durumundaki ad öbeği bir adıldan oluşuyorsa, isteğe bağlı olarak tümceden düşebilir. Bu durum bir silme dönüşümüdür."[94]

İşaret Zamirleriyle Kurulan Bağlar

"Bu,şu, bunlar, şunlar, burada, orada ; bu biçimlerin bir gösterici öğeyi içerdikleri açıktır. Ayrıca belirsiz değil, belirlidirler ve yakınlık ulamı bakımından ayrılırlar. O ölçüde açık olmayan şey ise yakınlık ulamının kişi ulamı bakımından belirlenmesidir Hem bu, hem burada konuşucu açısından yakın olarak yorumlanmak durumun-

[94] İnce, Işıl: Türkçenin Çekirdek Tümcelerindeki Kurucu Yapılara Üretimsel-Dönüşümlü Dilbilgisi Açısından Bir Yaklaşım, s.48

dadır. İşte ve şu dinleyene yakınlığı gösterir. İlle ve o ise hem konuşucu, hem de dinleyene uzaklığı anlatır." [95]

Buğaç Han çapup yetdi

ol kırk namerd dahı bunı gördiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 36***

CBB içi uzak gönderme, zamirli dönüş: Buğaç Han = bunı

Kazan big buna dahı zarb urdı bkz. ***URUZ[1] CBB 39***

Buna zamiri ile bir önceki CBB'deki *Alp Rüstem*'e gönderme yapılmıştır. CBB dışı ama dil içi uzak gönderme.

Kazan burada çağırup oğlına soylar bkz. ***URUZ[1] CBB 41***

Burada ile önceki CBB'lerde verilen Kazan'ın içinde bulunduğu duruma, koşullara, ortama gönderme yapılmış, böylece eski bilgiye kısa yoldan dikkat çekilmiştir.

Aruzun bir çobanı var-idi
Adına Konur Koca Saru Çoban dirler-idi
Oğuzun önince bundan evvel kimse göçmez-idi bkz. ***BASAT CBB 4***

Bundan zamiri Konur Koca Saru Çoban'a gönderme yapıyor, CBB içi gönderme.

Beyrek Yigenek Kazan Big Kara Budak Delü Tundar Kazan oğlı Uruz Big bunlar hisara yorıyış itdiler
bkz. ***BEYREK CBB 88***

Bunlar çoğul işaret zamiri, cümlede adı geçen Oğuz beylerine gönderme yapıyor. Özel adlardan oluşan bağlama öbeği, aynı cümle içinde *bunlar* zamiriyle tekrarlanıyor. Cümle içinde eksik tekrar söz konusudur. Ancak bunun amacı tamamen özneyi ön plana çıkarmaktır.

bunun kibinün hanum bebekleri yetmesün
ocağuna bunun kibi avrat gelmesün bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

[95] John Lyons: Türkçesi, Kocaman, Ahmet: Kuramsal Dilbilime Giriş, s. 251

CBB'de *tolduran top*un temsilcisi olan kadına ve onun özelliklerine CBB içi uzak gönderme vardır. Birçok şey anlatılmıştır *bunun kibi* zamiriyle.

.....

ocağunuza bunçılayın avrat gelmesün bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

Bu örnekte de *bunçılayın* ile *niçe söyler-isen bayağıdur*'un temsilcisi olan kadın ve özelliklerine gönderme yapılmıştır.

mere kocalar munun ölümi nedendür bkz. ***BASAT CBB 20***

munun = *Depegözün*, CBB dışı uzak gönderme.

men muna bi tekellüf kapışmayam diyüp kendi kılıcın çıhardı tutdı
bkz. ***BASAT CBB 25***

Muna işaret zamiri ile Tepegözün kılıcına CBB içi uzak gönderme yapılıyor.

kâfir aydur
Oğuzun arsuzı Türkmenün delüsine benzer
bağa şuna didi bkz. ***BEGİL CBB 28***

Şuna ile Begil'in oğluna CBB dışı uzak gönderme yapılıyor.

ağ ban ivüm sundan kiçmiş
gördün-mi digil mana bkz. ***SALUR CBB 16***

Şundan, uzaktaki bir yere gönderme yapıyor.

şunda bir delü yigit yolçınun yolukçınun çobanun çoluğun etmegin alur
bkz. ***SEGREK CBB 26***

Şunda ile *Segrek*'in bulunduğu yere gönderme yapılıyor, CBB dışı, metin içi uzak gönderme.

böyle digeç hanum ol namerdlerün yigirmisi dahı çıka geldi

ve anlar dahı bir kov getürdiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 16***

anlar, CBB içi uzak gönderme, zamirli dönüş: ol namerdlerün yigirmisi= anlar

ben bunun alnına niye tayak olurın bkz. ***BUĞAÇ CBB 10***

Bu zamiri boğaya gönderme yapmaktadır. Uzak, CBB içi gönderme.

Dönüşlülük Zamiriyle Kurulan Bağlar

mere kâfir menüm adum bilmez-misin
öz adına horlayan ilden çıkan
..... bkz. ***URUZ [1] CBB 35***

öz = kendi = *Eylik Koca oğlı Döne bilmez Dülek Evren*, CBB içinde hem kendinden önce gelen, hem de sonra gelen ada gönderme yapıyor.

biglige toymadın özüme yazuh bkz. ***SALUR CBB 34***

özüme = kendime = *Uruza*

Yalançı oğlı Yaltaçuk bunı işitdi
Beyregün korkusından kaçdı özini Tana Sazına saldı bkz. ***BEYREK CBB 84***

Beyrek aşağa bakdı
kendüzin yir yüzinde gördi bkz. ***BEYREK CBB 59***

Salur Kazan ne atın ögdi ne kendin ögdi bkz. ***BEGİL CBB 6***

CBB içi yakın gönderme.

Depegözün kendü kılıcı-y-ile boynını urdı bkz. ***BASAT CBB 33***

CBB içi yakın gönderme. Pekiştirme amacı güdüldüğünden özel adla birlikte kullanılmıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinde dönüşlülük zamiri olarak *kendü* ve *öz* kimi yalın, kimi çekimli biçimleriyle kullanılıyor. Gönderme yaptığı birimler, kişi zamirlerinde olduğu gibi özel adlardır. Kişi

zamirleriyle birlikte pekiştirme amaçlı kullanımına rastlanmıyor, ancak özel adla birlikte kullanılarak pekiştirme, vurgulama işlevini üstleniyor.

Belgisiz Zamirlerle Kurulan Bağlar

kiminün boynın urdı kimini tutsak eyledi bkz. ***BUĞAÇ CBB 39***

Kimi belgisiz zamiri *kırk namerd yigid*e CBB içi, uzak gönderme yapıyor.

kimse rızkın yimedün
kimseye güç itmedün bkz. ***YİGENEK CBB 17***

Kimse'nin gönderme yaptığı birim belli değildir; çünkü genel anlamlıdır. Metin dışı göndermeyle herkesi kapsamı içine alıyor.

adahlusın ayruklar alur-iken tartup alan Pay püre Han oğlı Bamsı Beyrek mana dirler
bkz. ***URUZ[1] CBB 31***

Ayruklar, CBB dışı, ama metin içi gönderme yoluyla Beyrek'in nişanlısına talip olan Yalançı oğlı Yaltaçuk'u gündeme getirirken, geçmişteki bilgileri hatırlatıp onlara dikkat çekiyor.

Kan Turalı bakdı gördi kim bir kimsene yağıyı önine katmış kovar
Selcen idügin bilmedi bkz. ***TURALI CBB 52***

Kimsene kendinden sonra gelen Selcen'e CBB içi, uzak, art gönderme yapıyor

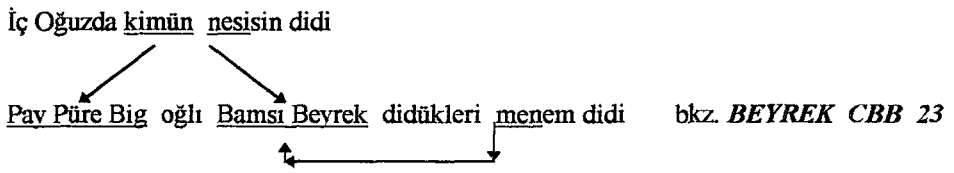
kim atın biner kim cevşen geyer bkz. ***URUZ CBB 25***

Kim belgisiz zamiri *Kazan Han* ve *Oğuz Yigitlerine* CBB dışı; ama metin içi, uzak, ön gönderme yapıyor.

Soru Zamirleriyle Kurulan Bağlar

kankınuza yapışurlar-ise Kazan hatunı kankınuzdur diyü kırk yirden avaz viresiz didi
bkz. ***SALUR CBB 26***

Boyu uzun Burla Hatun'un yanındaki kırk ince belli kıza *kankınuza / kankınuzdur* belgisiz zamiriyle CBB içi, uzak gönderme yapıyor.

kim = Pay Püre Big ne = Bamsı Beyrek
kimün nesi = Pay Püre Bigün oğlı Bamsı Beyrek

Selcen Hatun hal nidügin bilüp soylamış bkz. *TURALI CBB 56*

nidügin, toplumun değer yargılarından kaynaklanan, bireyleri yönlendiren durumun Kan Turalı ve Selcen Hatun üzerindeki etkisine dikkat çekerek, onların içinde bulundukları durumu özetliyor. Önceki CBB'lere gönderme yapıyor.

iki vardun bir gelürsin yavrım kanı
karanu dünde bulduğum oğul kanı bkz. *BUĞAÇ CBB 23*

Buğaç'ın bulunduğu yere *kanı* ile gönderme yapılıyor.

mere kocalar munun ölümi nedendür bkz. *BASAT CBB 20*

Tepegözün ölüm nedenine gönderme yapılıyor. CBB içi , uzak, art gönderme.

burada soylamış
görelüm hanum ne soylamış bkz. *TURALI CBB 52*

Ne soru zamiri art göndermeyle kendinden sonra gelen ve söylenen bütün sözleri içerir. Dede Korkut Hikâyelerinde hemen hemen her soylamadan önce bu kalıp tam ya da eksik biçimiyle karşımıza çıkar.

2.2.1.1.2. Sıfatlarla Kurulan Bağlar

Sıfatlar bir ada bağlı olarak varlık gösterirler. "Sıfat takımı" adı verilen öbek içinde kullanıma çıkarlar. Bağımsız , öncül biçimbirimlerdir. Oya Adalı, işaret sıfatları, soru sıfatları ve belgisiz sıfatları görevsel özgür biçimbirimler olarak almaktadır.

İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Bağlar

CBB'leri oluşturan cümlelerde işaret sıfatlarının gönderme öğesi olarak önemli görev üstlendikleri görülür. İşaret sıfatları;

işaret sıfatı + ad
işaret sıfatı + ad + iyelik eki
işaret sıfatı + ad + iyelik eki + durum eki
işaret sıfatı + ad + durum eki
işaret sıfatı + ad tamlaması
işaret sıfatı + sıfat tamlaması (sıfat + ad) biçimindeki dilbilgisi yapılarıyla CBB'lerde yer alırlar.

İşaret sıfatlarıyla yapılan göndermeler, daha önce geçen eski bilgi taşıyıcısı söz parçalarının tekrarlanmasını engellemektedir. Böylece eski bilgi yerine izi tekrarlanmaktadır. Söz konusu eski bilgi, yer aldığı ana cümlede açıkça verilmektedir. Çünkü o cümlede yeni bilgidir. İşaret sıfatının adla kurduğu dilbilgisi yapısı,bu yeni bilginin sonraki cümlelerde eski bilgi olmasına yol açmıştır. Bu da işaret sıfatlarının kısa anlatım içinde, eski bilgi tekrarını engellemek üzere anlatıcının başvurduğu birimler olarak kullanılmasını sağlmaktadır. Bu yolla hem cümlede istenilen amaca ulaşılıp eski bilgi ön plana çıkarılıyor, hem de dilin tekrarı sevmediği kuralı hayata geçirilmiş oluyor.

.....
bu kazalar sana nireden geldi
ol gevdende canun var-ise oğul haber mana
..... bkz. ***BUĞAÇ CBB 27***

bu kazalar (işaret sıfatı + ad + çokluk eki): 22. ve 26. CBB'ye gönderme yapıyor. CBB dışı uzak gönderme. Bu kazalar, oğlanın başına gelenlerin tekrarını engelerken, eski bilgiyi de gündeme getiriyor. *Ol gevdende* (işaret sıfatı + ad + iyelik eki + durum eki) oğlana / Buğaça gönderme yapılıyor.

bir gün tekürün avratı aydur
.....
bunça adamlara zarb urur-imiş didi bkz. ***URUZ[1] CBB 9***

Bunça adamlara (işaret sıfatı + çoğul ad + durum eki), hem kendinden öncekilere (önceki CBB'lerde geçen Kazan'ın öldürdüğü kâfirlere), hem sonrakilere (bu CBB'de yer alan *ölülerümüz* ve *dirilerümüz* sözüyle verilenlere) gönderme yapıyor. Hem CBB dışı, hem CBB içi uzak gönderme ,ama dil içi göndermedir.

geldi teküre aydur
kerem eyle
ol tatarı kuyudan çıkar
.....
dinün işkına ol eri kuyudan çıkar didi bkz. ***URUZ[1] CBB 10***

Ol tatarı (işaret sıfatı + ad + belirtme durum eki), *ol eri* (işaret sıfatı + ad + belirtme durum eki) yapılarının gönderme yaptığı birim aynıdır: Kazan Han. CBB dışı uzak gönderme (8 ve 9. CBB'ye gönderme yapılıyor.) *Ol tatarı* yapısındaki *tatar* sözcüğünün Kazan'ı anlatmak istediği, ancak ansiklopedik bilgi vb. ile çıkarılabilir. CBB ya da metin içinde bunun izlerini aramak doğru değildir. Göndermeyi belirlemek, biraz daha zorlaşmıştır: bu durumda okuyucu / dinleyicinin dünya görüşü, bilgi birikimi çok önemlidir. Bunlara başvurulacaktır.

Buğaç Han çapup yetdi
.....
şol yigidi tutup getürelüm
..... bkz. ***BUĞAÇ CBB 36***

şol yigidi (işaret sıfatı + ad + belirtme durum eki): Buğaç Han'a CBB içi uzak gönderme

meger hanum Bayındır hanun bir buğası var-idi
.....
ol buğa katı taşa boynuz ursa un gibi ügidür-idi bkz. ***BUĞAÇ CBB 8***

ol buğa (işaret sıfatı + ad) Bayındır Hanın boğasıdır. Bayındır Han, bu cümlede eski bilgidir okuyucu için, ama CBB'nin birinci cümlesinde yeni bilgidir. Bu nedenle açıkça verilmiştir. Burada ise artık Bayındır Hanın izidir. CBB içi uzak gönderim

Dirse Hanun oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlar-idi
.....
ol üç oğlan kaçdı bkz. ***BUĞAÇ CBB 10***

ol üç oğlan (işaret sıfatı + sıfat tamlaması (sıfat + ad)) üç ordu uşağına gönderme yapıyor, CBB içi uzak gönderme.

bir tama direk ururlar
ol tama tayak olur bkz. ***BUĞAÇ CBB 10***

ol tama (işaret sıfatı + ad + yönelme durum eki), direk vurulan dama gönderme yaparak eski bilgiyi gündeme getiriyor, CBB içi uzak gönderme.

ol öyle adam degüldür kim sana görine didi bkz. ***BEYREK CBB 23***

öyle adam (birleşik işaret sıfatı (o + ile) + ad) metin dışı, uzak gönderme yapıyor. Okuyucu öyle adam ile ne anlatılmak istendiğini ancak söz konusu toplumun değer yargıları, dünya görüşü yardımı ile çıkarabilir. Toplumun değer yargılarını hiçe sayan birine gönderme yapıyor.

Soru sıfatlarıyla Kurulan Bağlar

bir gün tekürün avratı aydur
varayın
Kazanı göreyin ne hallu kişidür
bunça adamlara zarlu urur-imiş didi
hatun gelüp zindanlıya kapuyı açdurdı
çağırdı aydur
Kazan Big nedür halun
dirligün yir altında mı hoşdur yohsa yir yüzinde mi hoşdur
hem şimdi ne yirsin ne içersin
ve neye binersin didi
Kazan aydur
ölülerüne aş virdügün vakıt ellerinden aluram
hem ölülerünüzün yorgasına binerem
kâhillerün yederem didi
tekür avratı aydur
dinün içün Kazan Big yidi yaşında bir kızçağuzum ölmişdür
kerem eyle
ona binme didi
Kazan aydur
ölülerümüzde andan yorga yokdur
hep ana binerem didi
avrat aydur
vay senün elünden ne yir yüzinde dirümüz ve ne yir altında ölümüz kurtulur-imiş didi

bkz. ***URUZ[1] CBB 9***

sıfat tamlaması

ne hallu kişi ((soru sıfatı + ad) + sıfat türeten ek + ad)), kendinden sonra gelen ve

kurallı bileşik sıfat

Kazan'ın niteliklerini sıralayan cümlelere CBB içi uzak gönderme yapıyor.

ya ne maslahata geldün yigit didi
Beyrek aydur
Pay Piçen Bigün bir kızı var-imiş
anı görmege geldüm didi bkz. ***BEYREK CBB 23***

ne maslahata (soru sıfatı + ad + durum eki), kendinden sonra gelen cümleler gönderme yapıyor. "*Pay Piçen Bigün bir kızı var-imiş anı görmege*" CBB içi, uzak, art gönderme.

Belgisiz Sıfatlarla Kurulan Bağlar

kamu yirde ahedsin bkz. ***YİGENEK CBB 17***

Kamu yirde, metin dışı gönderme yoluyla bütün mekanlara dikkat çekiyor. Ancak metin aktarıcı ile metin çözücünün ortak bilgileri sonunda çözülebilecek, ansiklopedik bilgi gerektirecek türden bir bağlantıdır.

bir niçe müddet sonra bir oğlan toğurdı bkz. ***BUĞAÇ CBB 7***

Bir niçe müddet, Oğuz Beylerinin dua ettiği zamandan çocuğun doğacağı zamana kadarki süreye gönderme yapıyor. CBB dışı uzak gönderme.

niçe câhiller seni gökde arar yirde ister bkz. ***DUMRUL CBB 14***

Metin dışı, uzak gönderme.

2.2.1.1.3. Zarflarla Kurulan Bağlar

Zarflar varlıklarını ancak yüklemle kurdukları bağlantı sonunda gösteren biçimbirimlerdir. Cümlede tümleç görevini üstlenirler. Yüklemle bağlantı kurmalarına rağmen eylemin etkisini üzerlerine

almaz, kişi ekiyle bağlantı kurmazlar. Soru, zaman, belgisiz, gösterme zarfları cümleleri birbirine bağlayan gönderme öğelerindendir. Özellikle soru zarfları art gönderme için oldukça elverişlidirler.

şöyle na'ra urdı
şöyle haykırdı kim tağ ve taş yangulandı bkz. ***BASAT CBB 21***

Şöyle, birinci cümlede yüzey yapıda nara vuruş biçimine , naranın nasıl atıldığına; derin yapıda ise haykırmanın nasıl yapıldığına, biçimine. kendinden sonra gelen cümleye gönderme yapıyor.

Selcan Hatun bunı böyle gördi bkz. ***TURALI CBB 51***

Kan Turalı'nın içinde bulunduğu durum kısaca *böyle* zarfiyla anlatılıyor.Tekrara düşmemek, kısa anlatımdan yararlanmak. dildeki en az çaba yasasını işletmek için birçok cümle tek bir sözcükle özetleniyor. eski bilgi bir sözcükle vurgulanıyor. Böylece dinleyici / okuyucunun dikkati bu noktaya yöneltiliyor. CBB içi uzak gönderme. (*Bunı* zamiri, Kan Turalı'nın kendisini. *böyle* zarfı ise durumunu işaret ediyor.)

Dede Korkut aydur
bu vech-ile sen adam komaz dükedürsin didi
amma günde iki adam ile biş-yüz koyun virelüm didi
Dede Korkut böyle digeç Depegöz aydur
hoş öyle olsun bkz. ***BASAT CBB 11***

Böyle digeç, eylemin zamanına. Dede Korkut'un konuştuğu zamana, *öyle*, Dede Korkut'un söylediklerine (dediğin gibi anlamında) CBB içi uzak gönderme yapıyor. *Böyle*, CBB'de iki cümle önce geçen Dede Korkut'un sözlerini özetliyor. Aynı işlevi *öyle* sözcüğü de üstlenmiş. Bu zarflar aracılığıyla Dede Korkut'un söylediklerine dikkat çekiliyor. Böylece iki kişinin konuşması birbirine bağlanıyor.

bençileyin karusından ağ ellerin baladuban
tonuz tamında yatur-mı olur bkz. ***SEGREK CBB 29.***

Bençileyin (zamir + leyin) ile Egrek'in durumuna benzetme yollu CBB dışı gönderme yapılıyor.

bak bak şimdiye degin Kazanun ivin bile yağma ider-idük
şimdi niçün bile olmayavuz didiler bkz. ***BAMSI CBB 2***

Zarflarla olayın içinde bulunduğu zamana gönderme yapılıyor. *Şimdiye degin*, başlangıçtan yani Oğuzların tarih sahnesine çıktığı andan söz söylenilen zamana kadar olan zaman dilimini anlatıyor. Dolayısıyla metin dışı göndermedir. *Şimdi* ile ise CBB içi gönderme yapılıyor.

imdi men varayın
elin ayağın bağlayayım bkz. ***SEGREK CBB 28***

"*İmdi*" söz söylenilen ana gönderme yapılıyor.

CBB'nin oluşmasına katkıda bulunan cümleler arasında içerik bağlantısı kuran bağlardan biri, hatta en önemlilerinden biri zaman bağlantısıdır. Zaman kavramı içeren sözcük, her zaman yüzey metinde olmayabilir, ama cümlelerin taşıdığı zamana dayalı içerik bağlantısı sayesinde dinleyici / okuyucu tarafından yerine konulmaktadır. Böylece cümlelerin CBB oluşturmasında zaman bağı etkili olmaktadır.

ağam Beyrek gideli içerüm yok bkz. ***BEYREK CBB 64***

" *Gideli* " Beyrek'in tutsak düştüğü on altı yıl öncesine gönderme yapıyor ve CBB içindeki cümleleri birbirine zaman bağıyla bağlıyor.

oğul dan dansuh bu gün Oğuzda ne gördün bkz. ***BEYREK CBB 25***

Sözün söylendiği zamana işaret vardır.

meger ol gün kâfirlerün ağır günleri-y-idi
ol gün her biri yimekde içmekde idi
ol gün Beyregi dahı getürüp kopuz çaldururlar-idi
ol gün Beyrek yüce çartakdan bakdı
ol gün bazirganları gördi bkz. ***BEYREK CBB 56***

" *Ol gün* " sıfat tamlaması, zaman zarfı olarak sözün söylendiği güne dikkat çekiyor ve diğer cümleleri de aynı noktada birleştiriyor.

birer gürz urup kapuyı uvatdılar
içerü girdiler
buldukları kâfiri kırdılar ***URUZ[1] CBB 24***

İçerü ile 22. CBB'de verilen kâfirin ayasofyasına gönderme yapılmaktadır.

men niçe can can bulayım
meger bir koca babam bir karı anam var
gel gidelüm
ikisinden biri bolay ki canın vire
algıl bkz. ***DUMRUL CBB 16***

Niçe, nasıl anlamında eylemin yapılma biçimine, dolayısıyla kendinden sonra gelen anasıyla babasından can istemesine art gönderme yapıyor. CBB içi ve uzak gönderme.

niçün sahtsın hanum yigit
.....
şimdi noldun
niçe saht olmayayın
on altı yıldır kim babanun tutsakıyam bkz. ***BEYREK CBB 58***

CBB içi, uzak, art gönderme.

kömlegi göriçek bigler ögür ögür ağlaşdılar
zârılık kıldılar
Bayındır Han aydur
mere niye ağlarsız
biz bunı tanımazuz bkz. ***BEYREK CBB 50***

Niye. Beylerin ağlama nedenini sorgulamaktan öte gereksizliğine gönderme yapıyor. Bunun için kendinden önceki bilgilere değil; kendinden sonraki bilgilere art gönderme yapıyor.

2.2.1.2. Ardıl Gönderme Öğeleri

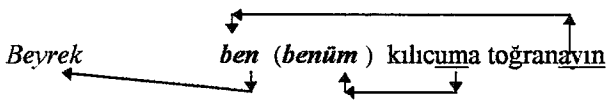
CBB içinde belirli bir anda yorumlanmakta olan önermeden önce işleme konulan önermede geçen bilgiler, dolayısıyla oradan söz konusu önermeye aktarılan bilgiler art göndermeyi oluştururlar. Görevsel bağımlı biçimbirimler ardıl birimlerdir. Biçimbirimlerin çekim ve türetimi bunlarla olur. Türkçenin işleyişinde oldukça ağır ve önemli bir yükü üstlenmişlerdir.

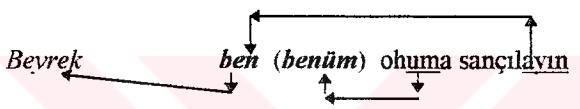
İyelik ekleri, ilgi durum eki, belirtme durum eki, kişi ekleri gibi bağımlı biçimbirimler, göndermenin ardıl öğelerini oluştururlar.

2.2.1.2.1. İyelik Ekleriyle Kurulan Bağlar

CBB'lerde yer alan cümleleri gönderme yoluyla birbirine bağlayan, işlek bir biçimde kullanılan gönderme öğelerinden biri de iyelik ekleridir.

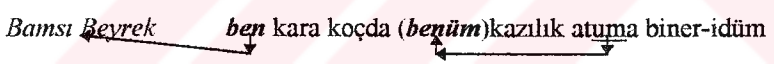
Cümlenin öznesinin zamir olduğu durumlarda eylemdeki kişi eki nedeniyle özne düşebilir. Böyle durumlarda iyelik eki taşıyan birim (tümleç), taşıdığı iyelik eki sayesinde eylemdeki kişi ekiyle biçimsel olarak gösterebilen özneye, belirli bir ada bağlanabilme özelliği göstermektedir. Böylece zamirin düşmesiyle gerçekleştirilen özne eksiltisi için uygun bir dilbilgisi ortamı yaratılacak ve CBB'de bütünlük sağlanacaktır.

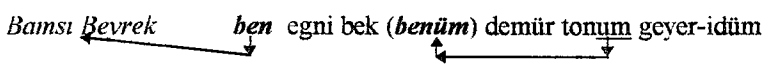

bkz. ***BEYREK CBB 58***

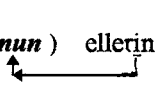
Bu örneklerde cümlenin öznesi olarak I.tekil kişi zamiri "ben" e ulaşılmakta: iyelik ekinin göndermesi ile "ben" Beyrek olarak belirlenmektedir. Bunu CBB'de yer alan önceki cümlelerden çıkarmaktayız.

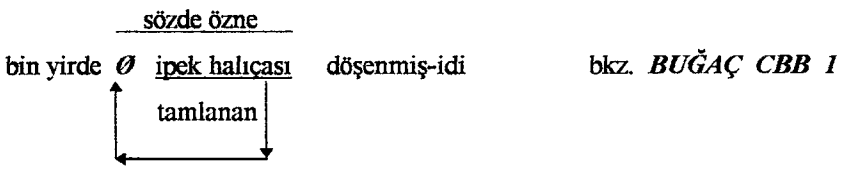
bkz. ***BAMSI CBB 13***

Cümlelerde özne eksiltisi söz konusudur. Eylemdeki kişi ekine bakarak özneyi "*ben*" olarak belirleyebiliriz. İyelik ekinin göndermesiyle bunu bir ada, *Bamsı Beyrek*'e bağlayabiliriz.

bkz. ***BEYREK CBB 79***

Öznenin ya da tümlecin belirtili tamlama yapısında yer aldığı durumlarda, tamlama bütünüyle verilmek yerine yalnızca tamlanan öğesiyle cümleye yerleşiyor. Tamlayan ise iyelik ekinin göndermesiyle bir ada bağlanıyor. Bir yandan yapının belirtili olma özelliği korunurken, bir yandan da anlatımda kısalık sağlanıyor.

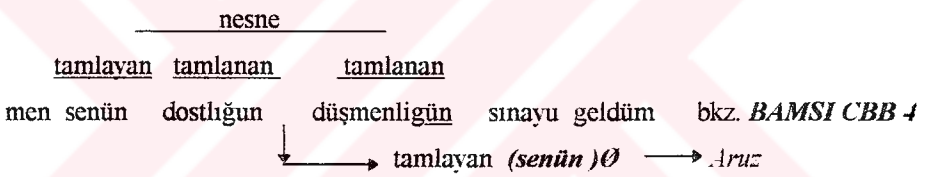

Tamlayan ***Bayındır Hanun*** söylenmemiştir. CBB içi gönderme, uzak gönderme.

meger hanum Bayındır Hanun bir buğası var-idi

Tekrardan kaçmak için tamlayan (***Bayındır Han***) düşmüştür. CBB içi gönderme.

İyelik ekiyle *senün* zamirine CBB içi yakın gönderme. *Senün* aracılığıyla da *Aruz*'a CBB içi uzak gönderme yapılıyor. Dolayısıyla aşamalı olarak iyelik eki alan ad, *Aruz*'a (özel ada) bağlanıyor.

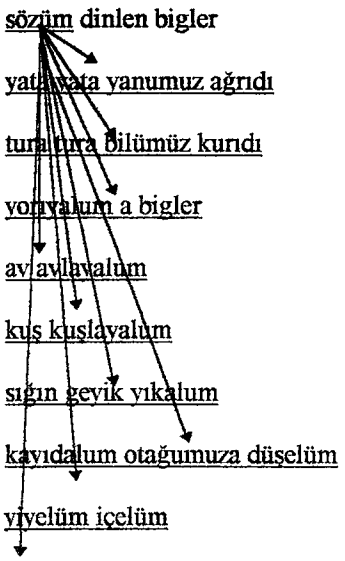
Örneklerde belirtili ad tamlamasının yalnızca tamlanan bölümü cümlede yer almaktadır. İyelik ekinin önceki cümlelere yaptığı gönderme ile tamlayan okuyucu / dinleyici tarafından algılanabilecektir. Metin aktarıcı da iyelik eki yardımı ile önceki cümlelerde söylediklerini tekrarlamadan eski bilgiyi hatırlatmakta, hatta pekiştirmektedir.

Kimi zaman iyelik ekleriyle birinin birine söylediği sözlerin tümüne gönderme yapılır ve söz konusu eski bilginin (sözcük / sözcük öbeği / cümle/ cümleler) tekrarlanmasına, metnin uzamasına engel olunur. Kimi zaman ise birinin söyleyeceği sözlerin tümüne gönderme yapılır. Örneğin, " *ünüm anlan bigler sözüm dinlen bigler* " kalıbının geçtiği tüm CBB'lerde (benüm) *söz-üm* birimlerinin göndermesi kendinden sonra gelen Salur Kazanın sözlerinedir.

içüp içüp Ulaş oğlı Salur Kazanun alnına şarabın itisi çıkdı

kaba dizi üzerine çökdi ayıtdı

ünüm anlan bigler

bkz. ***SALUR CBB 2***

Sözüm (iyelikli birim), kendinden sonra gelen 9 cümleye CBB içi uzak gönderme yapıyor.

(***sizün***) ocağunuza bunçılayın avrat gelmesün bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

Yüzey yapıda yer alan iyelik eki sayesinde derin yapıda bulunduğu belirlenen *siz* zamiriyle kimin anlatıldığı metin dışı gönderme ile belirlenebilir. Siz zamirinin göndermesi Oğuz kavminedir.

çoban kepenegini üzerlerine atdı bkz. ***BASAT CBB 4***

onlarun Ø *peri kızları*

Üçüncü çoğul kişi iyelik ekinin (-lEr + İ) çok fazla kullanılmadığı görülüyor.

ölülerüne aş virdügün vakıt ellerinden aluram

senün Ø ***senün Ø*** ***onlarun Ø***

hem ölülerünüzün yorgasına binerem

..... ***sizün Ø***

vay senün elünden ne yir+***Ø*** yüzinde dirümüz ve ne yir +***Ø*** altında ölümüz kurtılurmış didi

bizüm Ø ***bizüm Ø***

bkz. ***URUZ[1] CBB 9***

İyelik ekleri geldikleri birimi geride ya bir zamire, ya da bir ada bağlayarak dilin tekrarlardan kaçma, tekrara düşmeme ilkesine hizmet etmektedirler. İyelik ekleri, eski bilginin pekiştirilmesini, vurgulanmasını, anlatıcının kimliğinin ön plana çıkışını sağlayan gönderme öğeleridir.

2.2.1.2.2. Belirtme Durum Ekiyle Kurulan Bağlar

Gönderme öğelerinden biri de belirtme durum ekidir. Kimi zaman işaret sıfatıyla, zamirle, kimi zaman ise iyelik ekiyle birlikte cümleler arası bağlantılar kurar. Bazen CBB dışı gönderimlerde bulunur, eski bilgileri gündeme getirir. Bazen de metin dışı gönderimlerde bulunur. Bu tür göndermeler, ancak metin aktarıcı ile metin okuyucunun ortak bilgilerine dayanılarak belirlenebilir.

sen oğlun seni öldürmedin oğlını öldüri görgil didiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 21***

↓

Dirse Han→ölüm

Seni (II. tekil kişi zamiri + belirtme durum eki), öldürme eyleminin Dirse Han'a yönelik oluşuna gönderme yapıyor.

ol kal'aya altı baş er-ile men kazan vardum

altı güne komadum anı aldum bkz. ***URUZ[1] CBB 14***

Anı (işaret zamiri + belirtme durum eki), *ol kal'aya* gönderme yapıyor.

Kazan kendüyi bildürmedi bkz. ***URUZ [1] CBB 32***

Kendüyi (dönüşlülük zamiri + belirtme durum eki), Kazan'a pekiştirme amaçlı CBB içi, yakın gönderme yapıyor. Gerçekleştirilmeyen eylemin Kazan'a yöneldiğini belirtiyor.

Beyrek mere kâfir niçe bir anı bunı sorarsın mana didi bkz. ***URUZ [1] CBB 32***

Anı bunı ((işaret zamiri + belirtme durum eki) + (işaret zamiri + belirtme durum eki)), ikilemedir; önceki cümlelere gönderme yapılıyor.

bu elindeki urganları hep kopardı

.....

Kazan aydur

mere kâfirler bu arabayı bişigüm sandum bkz. ***URUZ [1] CBB 17***

Bu elindeki urganları: (işaret sıfatı + sıfat tamlaması (sıfat + ad + çokluk eki + belirtme durum eki)), kâfirlerin Kazan'ı bağladıkları iplere gönderme yapılıyor. CBB içi, uzak gönderme.

Bu arabayı (işaret sıfatı + ad + belirtme durum eki), Kazan'ın bindirildiği arabayı anlatıyor.

Belirtme durum eki eklendiği birimi genellikle belirtili hale getirir. Bu durumlarda gönderme metin içindedir.

ol kırk nâmerdler <u>bunı</u> tuydılar bkz. ***BUĞAÇ CBB 32***

Bunı (işaret zamiri + belirtme durum eki), CBB dışı, ama metin içi gönderme yapımıştır. 31. CBB'de verilen Buğaç'ın iyileşmesini gündeme getirmektedir. Bu cümlede, hatta bu CBB'de belki belirlilik net değildir; ancak önceki CBB ile bağlantı kurduğumuzda durum netleşecektir.

<u>elini</u> şişdiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 38***

Elini (ad + iyelik eki + belirtme durum eki), eylemin Dirse Han'a yöneldiğini belirliyor.

gerek <u>beni</u> öldürün
gerek dirgürün
→ *beni*
koyuvirün didi bkz. *BUĞAÇ CBB 37*
→ *beni*

Beni (I.tekil kişi zamiri + belirtme durum eki), eylemin Dirse Han'a yönelik olduğunu ilk cümlede açıkça belli ediyor. İkinci ve üçüncü cümlede ise derin yapıda belli etmiştir.

Belirtme durum ekinin eklendiği birim, bazen belirtililiğe duyarsız olur, gönderme belirli bir bireye vs. yönelik olmaz, bir genelleme söz konusu olabilir. Bu durumlarda belirtme durum ekinin gönderimi metin dışıdır. Metin üretenin metin dışı gönderimle devreye sokabileceği bir bilgiye CBB'de yer vermemesi okuyucu / dinleyiciye düşünme fırsatı tanıma ve seçim alanı bırakma olarak değerlendirilebilir. Hatta bunu belirtme durum ekinin belirliliğe duyarsız olduğu durumlardaki işlevi diye de niteleyebiliriz.

kiminün boynın urdı <u>kimini</u> tutsak eyledi bkz. ***BUĞAÇ CBB 39***

Kimini (belgisiz zamir + belirtme durum eki), gönderme yaptığı birim açıkça belli değildir. Genelleme söz konusudur. Önceki CBB'lerle bağlantı kurulmadan gönderme belirlenemez. Ancak buradaki belirsizlik belgisiz zamirden kaynaklanmaktadır. *Kırk nâmerd*in bir kısmına gönderme yapıldığını eski bilgilerden yararlanarak bulabiliriz.

ol tatarı kuyudan çıkar bkz. ***URUZ 1 CBB 10***

Ol tatarı (işaret sıfatı + ad + belirtme durum eki) biriminin gönderme yaptığı birey hem bellidir, hem belli değildir. Önceki CBB'lerle bağlantı kurup eylemin Kazan Han'a yöneltildiğini çıkarabiliriz. Fakat Kazan Han'ın niçin *ol tatar* ile anlatılmak istendiği okuyucunun dünya görüşü, bilgisi sonucunda aydınlığa kavuşucaktır. Birimin belirliliğe duyarsız oluşu metin dışı bilginin CBB'ye sokulması gereğini doğurmuştur.

2.2.1.2.3. Kişi Ekleriyle Kurulan Bağlar

Eylemler sözlüksel olmalarına rağmen aynı zamanda da bağımlı olan biçimbirimlerdir. Bunlar öncül biçimbirimler oldukları halde kullanıma tek başlarına çıkamazlar, ardıllar olmadan kendilerini belirtemezler, varlık gösterebilmek için ya kip zaman, kişi ya da eylemsi ardıllarına ihtiyaç duyarlar. Eylemler içinde yalnız emir kipi II.tekil kişi, bağımsız bir biçim görünümündedir. Bu nedenle eylemler bir yandan özgür, bir yandan bağımlı olma özelliği göstermektedirler. Eylemin bir tek görevi vardır; o da yüklem olmaktır. Yüklem ise hareketin, oluşun zaman ve kişisini ancak eyleme getirilen eklerle göstereceğinden eylem zorunlu olarak bu birimlere bağımlıdır.

> *" Eylem sonunda yer alan kişi ekleri, bağdaşıklık yapısının oluşturulmasında kullanılan, Türkçenin özne atma özelliği nedeniyle özel ilişkiler sergileyen bir diğer gönderimsel öğe olarak karşımıza çıkmaktadır.Kişi ekleri için söz konusu olabilen özel ilişkilerden biri öznenin yüzey metinde göründüğü durumlarda, özellikle özne bir adıl-sa, kişi ekinin de özne konumundaki öğe ya da öğelerle gönderimsel ilişkiye ortaklaşa girmesidir. "*[96]

bigler Allah Ta`âla mana bir kız virecek olur-ise siz tanık olun

bkz. ***BEYREK CBB 5***

Özne yüzey yapıda yer almıştır ve I. çoğul kişi zamirinden oluşmuştur. Bu durumda eylemdeki II. çoğul kişi eki {-Ün} zamirle (siz) ortaklaşa olarak göndermede bulunuyor.Gönderme CBB içinde ilk cümlede geçen *Pay Piçen Big* 'e yapılıyor.

bigler ***ben*** tacum tahtum içün ağlaram bkz. ***BEYREK CBB 3***

{-Em} I. tekil kişi eki özneye gönderme yapıyor; önce ekin karşılığı olan *ben* zamirine,

[96] Uzun, Leylâ Subaşı: Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı, s. 56

oradan *Pay Püre Big*'e ulaşabiliyoruz.

Kişi ekleri biçimce eylemi yapanı belirleyerek onu ön plana çıkarır. Cümleler arası göndermeler yaparak onları aynı çatı altında toplar. Kişi ekleri yalnız bir önceki ya da bir sonraki cümlelere değil; çok uzak cümlelere de gönderme yapabilirler, anlam bağı kurabilirler. Bazı durumlarda zamirden oluşan özne yalnız CBB'yi oluşturan cümlelerin birinde yer alır; diğer cümleler eylemdeki kişi ekleri aracılığıyla bu özneye gönderme yapıp bağ kurarlar.

sen yücelerden yücesin yüce Tanrı
kimse bilmez ***sen*** niçesin görklü Tanrı
sen Âdeme tac urdun
sen şeytana la'net kıldun
sen bir suçdan ötüri dergahdan sürdün
sen İbrahimi tutdurdun
sen hanum göne çolgadun
sen götürüp oda atdurdun
sen odı bostan kıldun bkz. ***BEGİL CBB 33***

Kişi zamirinden oluşan özne yalnızca cümlelerin birinde yüzey metinde yer almış, diğerlerinde ise sıfır tekrardır. Buna yüklemdeki kişi ekleri aracılığıyla ulaşabiliyoruz. {-n}, {-sİn} biçimbirimleri bizi *sen* II. tekil kişi zamirine götürüyor. Koyu renkle yazdıklarımız kişi ekleri aracılığıyla ulaştığımız derin yapıdaki soyut öznedir.

Öznenin dizgiden atıldığı durumlarda ise, kişi ekleri soyut zamirle bağlantı kurar. Çünkü Türkçede eylemlerin öznesi her zaman görünen özne değildir. Özne düşümü, öznenin sıfır tekrar oluşu Türkçenin ayırt edici özelliklerindendir. Kimi zaman bağlantı yalnızca söz konusu cümleyi değil; cümleleri ilgilendirir. O zaman soyut özne ,CBB'yi oluşturan birden çok cümleyi zamir ortaklığıyla birbirine bağlar.

bazirgan aydur
.....
on altı yıldur kim Oğuz içinden gitmiş idük
dan dansuh kâfir malın Oğuz Biglerine getürür idük
Pasınun Kara Dervend ağzına döş virmiş idük bkz. ***BEYREK CBB 9***

{-k} I. çoğul kişi eki *biz* I. çoğul kişi zamirine gönderme yapıyor ve bu yolla ortak soyut özne belirleniyor. *Biz* zamirinin göndermesi ise birinci cümlede geçen *bazirgan*'laradır.

mere dadı men avçı degülem ↓ big oğlı bigem bkz. ***BEYREK CBB 21***
men

Birinci cümlede yüzey yapıda yer alan somut özne "men", ikinci cümlede yerini derin yapıdaki soyut özne "*men*" e bırakıyor. Okuyucu / dinleyici tarafından çok fazla zaman, enerji harcanmadan ulaşılacak türdendir. Çünkü yüklemde yer alan {-Em} I.tekil kişi eki, bu bağlantıyı sağlayan birim olarak birinci cümlenin yüklemindeki kişi ekiyle paralellik gösteriyor.

biz gel imdi senün-ile ava çıkalum
sen eger senün atun menüm atumı kiçer-ise anun atunı da kiçersin
biz hem senün-ile oh atalum
sen meni kiçer-isen anı dahı kiçersin
biz ve hem senün-ile güreşelüm
sen meni basar-isen anı dahı basarsın bkz. ***BEYREK CBB 23***

{-ElÜm } I:çoğul kişi eki, üç cümleyi *biz* zamiriyle biribirine bağlıyor. {-sİn} II.çoğul kişi eki ise *sen* zamirine gönderme yaparak ortak özneyi belirliyor. Aynı özneli cümlelerin birbirlerini aşamalı olarak tekrarladığını görüyoruz.

Zamirin somut olarak yer almadığı cümlelerde eylemi yapanın vurgulanışı kişi ekleri sayesinde olur.

Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı-*Ø*
Dedem Korkut bu Oğuz-nâmeyi düzdi koşdı-*Ø*
Dedem Korkut Begil oğlı Emrenün olsun didi-*Ø*
Dedem Korkut gâziler başına ne geldügün söyledi-*Ø* bkz. ***BEGİL CBB 38***

III.tekil kişi eki sıfır biçimbirimdir {-Ø}. Yüklemde yer almasa da bizi eylemi yapan III. tekil kişi zamiri *O*'ya götürür. Yukarıdaki cümlelerde o zamirinin göndermesi ise Dede Korkut'adır. Böylece cümleler ortak özne ve ortak kişi ekleri aracılığıyla birbirlerine bağlanıyorlar. Adlar, etken çatılı eylemlerle kurulu cümlelerde yüklemle bağlantı kurar. Eylemin etkisi üzerindedir, özne olur, eylemdeki kişi ekiyle bağ kurar.

Özellikle öznenin vurgulanmak istendiği benzer nitelikli cümlelerde kişi zamiri hem cümleye dahil ediliyor, hem de yükleme yaklaştırılıyor.

kalkubanı yirümden men tururam
kara gözlü yigitlerümi boyuma men aluram
Kan Abkaza iline men giderem
altun haça elümi men basaram
pilon geyen keşişün elin men öperem
kara gözlü kâfir kızın men aluram
dahı senün yüzüne men gelmezem bkz. ***URUZ CBB 2***

{-Em} kişi ekiyle *men* zamirinin ortaklaşa göndermesi , Uruz'adır. Eylemi yapanın ön plana çıkarılmak istenmesi zamirin cümlelerin hepsinde yer almasına neden olmuştur.

kalkubanı Kan Turalı yiründen turı geldün
yilisi kara kazılık atun butun bindün
Arhu Bili Ala Tağı dünin aşdun
akındılu görklü suyın dünin kiçdün bkz. ***TURALI CBB 33***

kalkubanı yirümden turı geldüm
yilisi kara kazılık atum butun bindüm
Arhu Bili Ala Tağdan dünin aşdum
akındılu görklü suyı delüp dünin kiçdüm bkz. ***BEGİL CBB 10***

İki ayrı CBB'den alınan bu cümlelerde. eylemdeki kişi ekinin dışında hemen hemen bütün sözcükler aynı. Fakat kişi eklerinin göndermesiyle öznelerinin farklı olduğunu çıkarmak mümkündür. Turalı CBB 33'de {-n} II. tekil kişi eki yardımıyla *sen* zamirine oradan da *Kanturulı*'ya ulaşılır. Öznenin Kanturalı olduğu ortaya çıkar. Aynı yöntemle Begil CBB 10'da öznenin Begil olduğu *ben* zamiriyle belirlenebilir. Böylece kişi eklerinin işlevlerinin önemi daha iyi görülmektedir. İki ayrı metinden alınan CBB'ler hem anlam. hem biçimce eşdeğerdir. Bunları birbirinden ayıran tek şey eylemi yapanların farklı olmasıdır. Bunu ortaya çıkaran da kişi ekleridir.

Aşağıdaki örnekler de bu türdendir.

Hatun burada soylamış-***Ø***
görelüm hanum ne soylamış-***Ø*** bkz. ***BEGİL CBB 9***

Begil oğlı burada soylamış-***Ø***
görelüm hanum ne soylamış-***Ø*** bkz. ***BEGİL CBB 30***

Farklı CBB'lerden alınmış iki örnek. öznelerin dışında (birinde özne Begil'in hatunu. birinde ise Begil'in oğludur) sözcüğü sözcüğüne aynıdır.

oğlan babasına muştuçı gönderdi-***Ø*** bkz. ***BEGİL CBB 36***

ağ sakallu babasına muştuçı gönderdi-***Ø*** bkz. ***SEGREK CBB 37***

Birinci de özne Begil'in oğlu, diğerinde ise Segrek'tir.

2.2.1.2.4. Zaman Ekleriyle Kurulan Bağlar

Zaman ekleri CBB'nin oluşmasında, cümleler arası zaman bağlantısının kurulmasında çok önemli görevleri olan ardıl gönderme öğeleridir. Cümlelerde zaman bildiren bir sözcük yer almadığı durumlarda bile işlevlerini büyük başarıyla yerine getirmektedirler. Zaman ekleri CBB'lerde zamana dayalı bütünlüğü sağlayan, cümleleri bu doğrultuda birbirine bağlayan biçimbirimlerdir.

Dede Korkut Hikâyelerinde en çok kullanılan zaman ve kip ekleri görülen geçmiş ile istek olmakla birlikte bu konuda çok renkli bir görüntü sergilenmektedir. Olaylar anlatılırken görülen geçmiş zaman kullanılmış, diyaloglarda ise diğer zaman ve kiplerden yararlanarak monotonluk kırılmıştır. Zaman ve kip ekleri Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerinin özelliklerini taşımaktadır. Eklerin büyük bir kısmı, aşağı yukarı günümüzdeki gibidir.Ufak tefek ayrılıklar gözüküyor; örneğin şimdiki zaman {-yor} ekinin ,gelecek zaman eki {-EcEk}, gereklilik kipi eki {-mElİ}' nin kullanımda olmayışı bunların başka biçimbirimlerle karşılanışı gibi.

CBB'lerde eylem zaman ve kip ekleri her zaman dilbilgisi kitaplarında belirtilen kuralara uygun olarak kullanılmamıştır. Bir zaman kendine ait zaman ekiyle değil de, farklı bir zaman ekiyle karşılanabilmektedir. Bu nedenle eylem zamanlarının CBB içinde kazandığı değerler üzerinde durmamız gerekmektedir. Ancak burada bütün zaman ve kip ekleri tek tek ele alınıp incelenmeyecek; konu dışına çıkmamak amacıyla zaman ve kip eklerinin cümleleri hangi işlevlerle birbirlerine bağladıkları örneklendirilecektir.

Görülen geçmiş zaman eki, cümlelere kesinlik anlamı katmakta, eylemlerin sonuçlarının tartışılmaz olacağını vurgulamaktadır. Üçüncü kişilerle ilgili olayların anlatımında, onlar hakkında bilgi aktarıldığında görülen geçmiş zaman kullanılarak aktarılan bilgilerin inandırıcılığı pekiştirilmiş oluyor.

irken bindiler
av yirine vardılar
gördiler bir süri kaz oturur
Kazan şahini saldı
alımadı
şahin pervaza ağdı
gözlediler
şahin Tomanın Kal'asına indi
Kazan gayet saht oldı bkz. ***URUZ [1] CBB 2***

{-dİ } görülen zaman eki geçmişte yaşanmış olayın kesinliğini, inandırıcılığını vurgularken, metin aktarıcının da olayın gerçekleştiği ortamın bir üyesi olduğu hissini vermektedir. Metin aktarıcı gördüğü, yaşadığı bir olayı en ince ayrıntılarına kadar metin çözücüye aktarır gibidir.

" Geçmişteki bir olayı aktaran -di'li geçmiş zaman dış gerçeklikte yaşanmış, artık tamamlanmış, bitmiş bir süreci işaret eder.Oysa okuduğumuz bir roman, bir öykü kısacası yazınsal bir metindeyse, -di'li geçmiş zaman eki kurmaca olayları ve / veya kurmaca kişileri iç dünyasını, düşüncelerini bir anlatıcının öyküleme siyle, okuma sürecinde de sanki okurun şimdisinde gerçekleşiyormuşçasına bir etki yaratılır. Bu da onun öykülendiğinin bir göstergesidir. " [97]

Olayların aktarımında çok sık kullanılan görülen geçmiş zaman, karşılıklı diyaloglarla sürdürülen bölümlerde yerini diğer kip ve zamanlara bırakır. Buralarda genellikle kullanılan zamanlar, kipler renklenir, çeşitlenir. Ancak bu cümleler " *didi* " yüklemi ile yine görülen geçmiş zamana geri döndürülür.

geldi teküre aydur (geniş zaman III. tekil kişi)
kerem eyle-*Ø* (emir II tekil kişi) ***didi***
ol tatarı kuyudan çıkar-*Ø* (emir II tekil kişi) ***didi***
kızçuğazın bilini üzer (geniş zaman III. tekil kişi) ***didi***
yir altında kızçuğazuma biner-imiş (geniş zam. riv. III.tekil kişi) ***didi***
kalan ölülerümüzi cem ider-imiş (geniş zam. riv. III.tekil kişi) ***didi***
hem ölülerümüz içün virdügümüz aşı ellerinden çeküp alup yir-imiş (geniş zam. riv. III.tekil kişi) ***didi***
anun elinden ne ölümüz ne dirimüz kurtulur-imiş (geniş zam. riv. III.tekil kişi) ***didi***
dinün işkına ol eri kuyudan çıkar (geniş zaman III. tekil kişi) didi

URUZ ' CBB 10

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi iç cümlelerin yüklemleri farklı zaman ve kip ekleriyle çekime girmişler. Geniş zaman, geniş zamanın rivayeti ve emir. İlk bakışta biçim bağlarının dağınıklığı, zayıflığı dikkat çekiyor. Ancak son cümlede verilen temel cümlenin yüklemi "*didi*" derin yapıda bu iç cümleleri biçim bakımından aynı noktada birleştiriyor. {-dİ } görülen geçmiş zaman eki aracılığıyla bunları derleyip toparlıyor. Dede Korkut Hikâyelerinde konuşma aktarımının yapıldığı cümlelerde her zaman "*didi* " yükleminin dolayısıyla {-dİ } görülen geçmiş zaman ekinin kullanıldığını görüyoruz. Bu da metin aktarıcının anlatılanları doğrudan yaşamış olduğu izlenimini veriyor.

Orhan Şaik Gökyay, Kononov'un Dede Korkut Kitabının gramer alanındaki incelemelerinde bu konudaki görüşlerini şöyle özetliyor: Herhangi bir bağlaç ya da ek almadan birbirine bağlanan, şu veya bu biçimde birleşen, aralarında tabiiyet bulunan bileşik cümleler vardır. Bunlar içinde en çok kullanılanlar *ayt-* , *di-* ile muhtelif bünyeli bağlaç ve ek bulunmayan bileşik cümlelerdir.

---

[97] Oraliş, Meral, Ozil, Şeyda: Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal bir metni Çözümleme Denemesi, Dilbilim Araştırmaları 1992 s.45

"1° -aytmak fiili başkasının sözünü doğrudan nakletmekte, di(de)mek fiili ise, başkasının sözünü bağlamaktadır: Beyrek aydur: Hânum Kazan Begden mana buyruk oldı, mana kimse dolaşmaz, didi. (s.52)

Konuşma dilinde demek fiili söylenmeyebilir: Aydur: Mere ozan nereye gidersin? Ozan aydur:Beg yigit, dügüne giderem..Beyrek aydur: Dügün kimün?Yalancıoğlu Yaltacuğun didi (s.46)

2° - Aytmak fiili, ona manâ bakımından yakın fiillerle değiştirilmektedir. Bayundur Han buyurdu: Yigirmi dört sancak begi gelsün, didi (s. 99). Beyrek and içdi: Kılıcuma doğranayım okuma sancılayın.sağlığıla varacak olur isem Oğuza, gelüp seni halallığa almaz isem, didi (s.44)

3° - İdrak (beş duyu ile ilgili) fiilleriyle aytmak kullanılmamaktadır: Kazan döndü, bakdı, oğul çoban kanda gidersin, didi (s. 22)

4° - Dede Korkut kitabında soylamak fiili ile başkasının sözleri olduğu gibi nakledilmektedir:Dede Korkut soylamış:Allah Allah dimeyince işler onmaz.KaadirTanrı virmeyince er bayımaz. (s. 1)

Soylamak fiili ile birlikte di(de)mek fiilini de getirerek başkasının sözünü cümleye sokmak mümkün olup Dede Korkut Kitabında buna çok sık rastlanmaktadır (bkz. s.38,39,40,41 vb.sayfalarda) Dede Korkut soylamış, görelim hânum ne soylamış, aydur : Hey Dirse Han. beylik vergil bu oğlana didi (s. 7)

5° -Di(de)mek fiili "dirler, dirler idi" şekillerinde, fiil bileşik cümlenin ilk bölümünde yüklem olup ikinci bölüm, yüklemin muhtevasını açıklamaktadır: Bayat boboyından Korkut Ata dirler bir er kopdı(s.1),Kazılık koca dirler bir kişi var idi (s.98)"[98]

Geçmişe ait olay ve durumların anlatımında duyulan geçmiş zaman kullanılmaktadır. Metin aktarıcı gerçekleştiğini gözüyle görmediği olayları anlatırken bu zamana başvuruyor. Üçüncü kişilerde eğer anlatıcı iletilen olayın bir parçası değilse duyulan geçmiş zaman kullanımıyla bunu belirtmektedir. Bir de bu zamanın kullanımından metin çözücünün aktardıklarının sorumluluğunu üstlenmediğini göstermek istediğini çıkarmak mümkündür.

gördiler kim uçarda kuzgun kalmış
tazı tolaşmış yurtta kalmış
gerdek paralanmış
nayib şehid olmış bkz. ***BEYREK CBB 41***

Beyrek'in anası babası sözü edilen bu olaylar gerçekleştiğinde olay yerinde değildir. Yalnızca

[98] Gökyay, Orhan Şaik: Dede Korkut, s.CCXII

olayın izlerini görmüşlerdir. Bunun okuyucuya aktarılması için en uygun zaman olan duyulan geçmiş seçilmiştir.

Basat aydur
mere kavat ağ sakallı babamı ağlatmışsın
karıçuk ağ pürçeklü anamı buzlatmışsın
karındaşum Kıyanı öldürmişsin
ağça yüzlü yingemi tul eylemişsin
ala gözlü bebeklerin öksüz komışsın bkz. ***BASAT CBB 30***

Sözler Basat'a aittir (III: tekil kişi), temel cümle görülen geçmişle çekime girmiştir. Her cümlenin derin yapısında "*didi* " yüklemi vardır. İç cümlelerdeki eylemleri yapan ise Tepegöz'dür (II. tekil kişi). Basat , Tepegöz'ün eylemlerinden habersizdir, eylemlerin bir parçası olmamıştır. Önceki CBB'lerden öğrendiğimize göre olaylar gerçekleşirken orada değildir ve bunları sonradan öğrenmiştir. Metin aktarıcı olayları Basat'ın ağzından aktarmıştır. Özellikle bunları yansıtmak istediğinden duyulan geçmişe başvurulmuştur.

Olaylardan bir sonuç çıkarmak, sonuçların farkına varmak, yeni yeni anlamak söz konusu olduğu durumlarda da duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır.

Depegöz bir dahı soylamış
aydur
ağ sakallı kocaları çok ağlatmışam
ağ sakalı karışı tutdı ola gözüm seni
ağ pürçeklü karıçukları çok ağlatmışam
gözi yaşı tutdı ola gözüm seni bkz. ***BASAT CBB 32***

Olayları gerçekleştiren, olayın bir parçası olan Tepegöz, "*ağlatdum*" yerine "*ağlatmışam*"ı seçiyor. Sanki başkasının yaptığı, görmediği bir olayı anlatıyormuşcasına. Ancak burada duyulan geçmişin kullanım nedeni, Tepegöz'ün yaptıklarından sonuç çıkaracak duruma yeni gelmesi, farkına varmasıdır. Bu iletilmek istenmiştir, okuyucuya. Üstelik farklı bir zamanla aşamalı tekrarlanarak cümlelere estetik görünüm verilmiştir.

meger senün ağan yok olupdur
yüregüne kaynar yağlar koyılupdur → {-mİş}
kara bağrun sarsılupdur bkz. ***BEYREK CBB 64***

{-ÜpdÜr} biçimbirimi ile geçmişte olan; ama söz söyleyenin sonradan duyduğu, öğrendiği olaylar anlatılıyor.

Metin aktarıcının geleceğe yönelik değerlendirmeleri söz konusu olduğunda gelecek zamana başvuruluyor. Ancak bugünkü gelecek zaman eki hikâyelerde ortaç eki olarak kullanılmıştır. Gelecek zaman ise, bazen istek,bazen geniş zamanla karşılanmıştır.Gelecekteki bir ihtimal, kestirme iletilmek istendiğinde de bu ek kullanılır.

Kan Turalı aydur
altun akça-mı ister
katır biserek-mi ister bkz. ***TURALI CBB 9***

Örnekte geniş zaman ekiyle anlatılan aslında geleceğe yönelik bir tahmindir. Kanturalı'ya bulunan kızın ailesinin ne isteyeceği kestirilmeye çalışılmaktadır ve " *altun akça-mı isteyecek / katır biserek-mi isteyecek* " anlamını taşımaktadır.

yigidüm men sana bir yıl bakam
bir yılda gelmez-isen iki yıl bakam
iki yılda gelmez-isen biş yıl altı yıl bakam
altı yol ayrıdına çadır dikem
gelenden gidenden haber soram
hayır haber getirene at ton virem kaftanlar geydürem
şer haber getürenün başın kesem
irkek sinegi üzerüme kondurmayam bkz. ***SEGREK CBB 17***

Segrek'in eşinin gelecekte olabilecek şeylere yönelik ihtimalleri, istek kipi {-E}'nin geniş zaman işlevinde kullanılmasıyla anlatılmış. Zeynep Korkmaz, {-E } biçimbiriminin Türk Dilinin birçok lehçe ve metinlerinde gelecek zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, emir, gereklilik-dilek kiplerini teşkil ettiğini bildiriyor.

> " *-ga eki fiilden isim yapma, geniş zaman, gereklilik -dilek kipleri ifade etme gibi husûsiyetleri de bulunmakla beraber, umûmiyetle 'gelecek zaman kipi' teşkil eden bir yapı unsurudur. -ga > -a ses değişikliği sonucunda ortaya çıkan, {-E }, güney-batı türkçesine giren Eski- Osmanlı,Azeri veTürkmen lehçelerinin başlangıç devirlerinde -a ekinin gelecek zaman ifadesi boldur.* " [99]

Selahattin Olcay, {-E } biçimbiriminin Türk Dilinin birçok lehçe ve metinlerinde gelecek zamandan başka, geniş zaman, şimdiki zaman, emir, gereklilik-dilek kipleri de teşkil ettiğini, {-E } ile

[99] bkz. Korkmaz Zeynep: Türkçede -ecek/ -acak Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine, DTCF Dergisi, C. XVII, S. !-2, s. 159-168

teşkil edilen kiplerin Eski Anadolu metinlerinde, bazen aynı eserde bile değişik zamanlar ifade ettiğini bildiriyor.[100]

Tekür aydur
gelün
Kazanı kuyudan çıkarun
bizi ögsün
Oğuzı sındursın
andan sonra şart eylesün bizüm ilümüze yağılığa gelmeye didi
bkz. ***URUZ ¹ CBB 11***

"Gelmeye" gelmesin anlamında, Tekürün Kazan Handan isteğini ricaya yer bırakmadan kesin bir dille ifade ediyor. {-E } biçimbirimi emir kipi işlevinde kullanılmıştır.

oğul baban sağdur
amma söylemege korhar-idüm
kâfire varasın
kendüzüni urasın
helâk olasın
anun içün sana dimez-idüm canum oğul didi bkz. ***URUZ ¹ CBB 19***

Kâfire varasın / kendüzüni urasın / helâk olasın cümlelerinde {-E } ekinin geniş zaman eki görüntüsünde karşımıza çıktığına tanık oluyoruz. Cümleler; kâfire varırsın / kendini vurursun / helâk olursun anlamındadır. {-E } biçimbirimi ile olayın her zaman, her koşulda böyle sonuçlanabileceği anlatılıyor. Süreklilik bildiriyor.

Geniş zaman eki, anlatılan durumun sürekliliğini, değişmezliğini gösterir. Nesnel durumların anlatımında geniş zaman yeğlenmiştir. Bunda biraz da okuyucu / dinleyiciyi olayların içine çekme, onları aynı görüşü paylaşmaya zorlama çabası seziliyor.

oğul sen varaçak yirün tolamaç tolamaç yolları olur
atlu batup çıkamaz
anun balçığı olur
ala yılan sökemez
anun ormanı olur bkz. ***TURALI CBB 10***

[100] bkz. Olcay, Selahattin: Türk Lehçelerinde Geniş Zaman - Şimdiki Zaman Kipi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezleri, s. 65- 68

gitdükde yirün otlakların geyik bilür

gögez yirler çemenlerin kulan bilür

ayru ayru yollar izin deve bilür

yidi dere kohuların dilkü bilür

dün-ile karvan köçdügün turgay bilür

oğul kimden olduğın ana bilür

erün ağırın yiynisin at bilür

ağır yükler zahmetin katır bilür

ne yirde sızılar var-ise çeken bilür

gafil başun ağrısın beyni bilür bkz. ***MUK-CBB 6***

Geniş zaman eki kimi yerlerde sözün söylendiği anda yapılan olayların anlatımında kullanılmıştır. Günümüzdeki {-yor} şimdiki zaman eki metinlerde yer almamış, ancak çok sınırlı olmak kaydıyla ekleşmemiş biçimlerini görüyoruz. Hikâyelerde şimdiki zaman farklı biçimbirimlerle karşılanmıştır. Şimdiki zaman eki olarak kullanılan birimlerin asıl işlevi sözün söylendiği anda ortaya çıkan durumları ifade etmektir. Anlatan kişinin bu olayları gördüğünü, yaşadığını belirtir. Ancak geçmişe ait olan ve olaylar zincirini aktaran bu metinlerde şimdiki zamanın kullanımı farklı amaçlara da hizmet edebilmektedir.

bu didügi Osman neslidür

işde sürilüp gide yorır bkz. ***MUKADDİME CBB 2***

Oğuzdan Kan Turalı dirler bir yigit var-imiş

kızun dileyü geli yorır didiler bkz. ***TURALI CBB 15***

Muharrem Ergin'in de belirttiği gibi -yor ekinin ekleşmeden kullanımı, bu ekin oluşumunun başlangıcını işaret etmektedir.

mere Şökli Melik dünlügi altun ban ivlerümi getürüp-durursın

sana kölge olsun

ağır hazinem bol akçam getürüp-durursın

sana harçlık olsun bkz. ***SALUR CBB 35***

{-Üp-durur } yapısı ile geçmişte olan olaylar, sözün söylendiği zaman dilimine taşınmak istenmiştir. Anlatıcı gerçekleşen olayları sonradan öğrenmiştir. Bir yandan durumun kesinliği, olayların sonucu verilirken, bir yandan da fırsat buldukça bunların tekrarlanacağı, süreklilik göstereceği hissettirilmek istenmiştir.

kâfir dahı düşüben bir yirde akça üleşmekde-y-idi bkz. ***BEYREK CBB 11***

meger ol gün kâfirlerün ağır günlere-y-idi

her biri yimekde içmekde idi bkz. ***BEYREK CBB 56***

{-mEkdE} şimdiki zaman anlatımında kullanılmış, {idi} ise olaya kesinlik katmıştır.

mere delü ozan menden ne dilersin

çetirlü otak-mı dilersin

kul karavaş-mı dilersin

altun akça-mı dilersin bkz. ***BEYREK CBB 73***

Geniş zaman eki sözün söylendiği anı işaret ediyor. Olayın, durumun sürekliliğini anlatmıyor. Bu nedenle şimdiki zaman işlevini üstlenmiştir {-Er} biçimbirimi.

baba mana bir kız alı vir kim men yirümden turmadın ol turmak gerek

men kara koç atuma binmedin ol minmek gerek

men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek bkz. ***BEYREK CBB 25***

".....-mek gerek " yapısı söz konusu olayların yapılmasının zorunlu oldağunu bildiriyor, olayların gerçekleşmesi gereken zaman dilimlerini ise göstermiyor.Bugünkü gereklilik kip eki {-mElİ}, metinlerde geçmiyor; yerine " *-mek gerek"* yapısı kullanılmıştır.

{- mİş- idi} , {- Er/ İr- idi } , {- Er/ İr- imiş } bileşik zaman bildiren yapılar ile {- Er/ İr /r ol-}, {-mEz ol-}, {-mİş ol-}, {-dİ ol-}, {-EcEk olur ise} gibi yapılar, cümlelere kattıkları değişik anlamlarla CBB'nin oluşumuna katkıda bulunurlar.

ol kal'anun bir teküri var-idi
adına Arşun oğlı Direk Tekür dirler-idi
ol kâfirün altmış arşun kâmeti var-idi
altmış batman gürz salar-idi
katı möhkem yay çeker-idi *YİGENEK CBB 4*

{-Er / İr idi} yapısı her zaman için geçerliliği olan, süreklilik gösteren durumlara kesinlik anlamı katmaktadır. {-Er / İr } olayların, durumların değişmezliğini, {idi } ise kesinliğini, metin aktarıcının bu ortamın bir parçası olduğunu, söz konusu durumlara tanık olduğunu anlatıyor.

yir altında kızçuğazuma biner-imiş
kalan ölülerümüzi cem ider-imiş
hem ölülerümüz içün virdügümüz aşı ellerinden çeküp alup yir-imiş
anun elinden ne ölümüz ne dirümüz kurtılur-imiş bkz. *URUZ ' CBB 10*

{-Er / -İr -imiş} yapısı söz söyleyenin tanık olmadığı, duyduğu, yalnızca dinleyiciye aktardığı sürerlik, değizmezlik sağlayan durumlar için kullanılmış. Birisinin anlattığı geçmişten sözün söylendiği ana kadar hep böyle olan olayları aktarıp, bunu söz söyleyenin içinde bulunduğu zaman dilimine çekip bu yolla sonuca gitmek istenmiştir yukarıdaki cümlelerde.

meger kız meydanda bir köşk yapdurmış-idi
cemi yanında olan kızlar al geymişler-idi
kendü saru geymiş-idi bkz. *TURALI CBB 18*

{-mİş-idi} yapısı getirildiği cümlelere açıklama niteliği kazandırmış. {-mİş}, metin aktarıcının okuyucu / dinleyiciye yaptığı açıklamaya dikkat çekerken, {idi} metin aktarıcının bu durumu bildiğini gösteriyor.

bıyıçağı kararmış yigitçükleri çok yimişem
yigitlikleri tutdı ola gözüm seni
elçügezi kınalu kızçuğazları çok yimişem
karışçukları tutdı ola gözüm seni bkz. *BASAT CBB 32*

{-dİ ola} yapısı geçmişteki olayın gerçekleştiğini kesin olarak bildirmiyor; kuşkuya yer

bırakıyor, bir ihtimali dile getiriyor. Bir durumun değerlendirmesi yapılıp sonuç çıkarılıyor, böyle olması gerektiği düşünülüyor. Sonuç tamamen kişisel yorumdur. {-dİ} ekinin kattığı kesinliği burada göremiyoruz. Bir yakınma, beklenmezlik hatta bir pişmanlık dile getirilmiştir diyebiliriz. Türkiye Türkçesindeki "tutmuş olmalı" ya karşılık gelebilir.

kanlu geyik üzerine gavga kopsa
kardaşlu yigitler kalkar kopar olur
kardaşsuz miskin yigit ensesine yumruk tokınsa
ağlayuban dört yanına bakar olur
ala gözden acı yaşın döker olur bkz. ***SEGREK CBB 11***

{-Er olur} yapısı olayın başlangıcına işaret ediyor, eylemin o andan itibaren başladığını gösteriyor. Diğer yandan da eylemin genelleştirilmesi (her zaman için bunun böyle olduğunu anlatması) sürdürülüyor.

ata biner ***oldı***
kılıç kuşanur oldı
av avlar ***oldı***
kuş kuşlar oldı bkz. ***BUĞAÇ CBB 31***

Yukarıda örneklerini verdiğimiz {-r oldı } yapısı, olayın sonucunu, tamamlandığını gösteriyor. İlk iki cümlede eyleme yeni başlandığı ve bu durumun artık süreceği, son iki cümlede ise, olayın sona erdiği bildiriliyor. Cümlelerde eylemlerin gerçekleşmesinden doğan sevinç, mutluluk, övünme, güven duyguları da yansıtılmıştır.

Pay Püre Bigün dünlügi altun ban ivine şiven girdi
kızı gelini kas kas gülmez oldı
kızıl kına ağ eline yakmaz oldı bkz. ***BEYREK CBB 43***

{-Er /-r oldı } yapısının olumsuzu olan {-mEz oldı } biçimbirimi ile sürekli yapılan eylemin birdenbire kesintiye uğradığı, duraksama geçirdiği; sonuçta gerçekleşmeyen eylemin başlangıcı hissettiriliyor. Eylemin ne zaman sona ereceği belli değildir, devamlılığı söz konusudur. Biraz da sitem vardır.

bin buğra getürün kim maya görmemiş ola
bin dahı aygır getürün kim hiç kısrağa aşmamış ola bkz. ***BEYREK CBB 33***

Geçmişte yaşanmış, ancak söz söyleyence görülmemiş olayın anlamına şiddetli istek, emirle

karışık istek anlamı yüklenmiştir. Olayın böyle olması ısrarla arzu edilmekte, kesinlik kavramına dikkat çekilmektedir.

> Allah menüm ivümi kurtaraçak olur-ise seni emirahur eyleyeyin didi
> ikisi yola girdi bkz. ***SALUR CBB 24***

{-EçEk olur ise} yapısı, geleceğe yönelik bir isteğe, niyete dikkat çekiyor. Ayrıca olayın belirtildiği gibi gerçekleşmesi ihtimali de yansıtılıyor. O halde bu yapı ile gelecek zaman dilimindeki istek, ihtimal ve niyet içiçe geçmiş bir biçimde koşula bağlanarak sunulmuştur. Buna rağmen az bile olsa, cümlede bu yapıdan kayraklanan kuşku, umutsuzluk izlerini de görmek mümkündür.

> *"Eski Anadolu metinlerinde -acak eki ile yapılan isim-fiiller, ancak ol yardımcı ve i - cevher fiili almak suretiyle predikatif olarak kullanılıyor: varmayacak olursa, itmeyecek olursa vb.*
>
> *- acak isim-fiil ekinin şahıs ekleri alarak çekimli fiiller yapmağa başlaması,Eski-Anadolu Türkçesinin nisbeten muahhar devirlerine doğrudur."* [101]

Bu açıklamalar ışığında, gelecek zamanın karşılanış biçimlerini, {-EcEk }biçimbiriminin kullanımını göz önünde bulundurursak, bunların Dede Korkut Hikâyelerinin yazıldığı devre tanıklık etmesi bakımından oldukça önemli olduklarını görürüz.

> *" Bir metinde karşımıza çıkan zaman probleminin her yönünü dilbilgisinde ortaya konulan kurallardan hareketle çözmek ve tasvir etmek mümkün değildir. Fiktif (itibari) bir metinde, anlatılmış veya temsil edilmiş zaman yanında, bir anlatma bir de okuma zamanı vardır. Aynı metinde bu üç zamana ait işaretler yer almaktadır. Bunlardan ilki nakledilen olayın meydana geldiği zamandır. İkincisi anlatmanın gerçekleştiği ana aittir. Her ikisi de metinde iç içedir.Metinde okuma zamanına işaret eden veya sezdiren dil unsurları da yer alabilir."* [102]

Dede Korkut Hikâyelerinde olayın zamanı ile yazıldığı zamanın yani anlatma zamanının farklı olduğu çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur. Olayların gerçekleştiği zaman IX-XIII. yüzyıllar arası, kaleme alındığı zaman ise XV. XVI. yüzyıllar olarak kabul edilmiştir. Ancak her iki zaman arasında bir paralellik olduğu düşüncesindeyiz. Olayları anlatan kişi, bunları yaşamış, görmüş, tanık olmuş edası içindedir. Sanki bu iki zaman içiçe geçmiştir. Ancak bu paralellik kimi zaman kesintiye uğramaktadır.

---

[101] Korkmaz, Zeynep: Türkçede -acak /-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine, DTCF Dergisi, C. XVIII, S. 1-2, s. 168

[102] Aktaş, Şerif: Edebiyatta Üslûp ve Problemleri s. 89

Bazen olay zamanının bir süresi atlanıyor, bundan hiç söz edilmiyor, ya da atlanan zaman diliminin özeti yapılıyor. Örneğin, Beyrek tutsak olduktan sonra geçen on altı yıl kesintiye uğramıştır. Yaşanmamış gibidir. film kopmuştur. Olaylar on altı yıl sonradan anlatılmaya devam ediliyor. Dirse Han, Oğuz Beylerine yemek veriyor, dualar ediliyor çocuğu olsun diye. Hemen ardından bir oğlu oluyor. Aradan geçen zaman iki cümleyle özetleniyor: "*bir ağzı du'alınun alkışı-y-ile Allah Ta'âla bir ayal virdi / hatunı hâmile oldı / bir niçe müddetden sonra bir oğlan toğurdı*" Yine oğlanın büyümesi çok hızlı oluyor, atasözleri ile oğlanın on beş yaşına girdiği anlatılıyor: "*at ayağı külüg ozan dili çevük olur / eyegülü ulalur kapurgalu büyür / oğlan on biş yaşına girdi* " Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Buna rağmen yine de olay zamanının büyük bir kısmı metindeki zamanla üst üste denk gelmiş izlenimi veriyor. Kahramanların konuşmaları onların ağzından olduğu gibi veriliyor. Hatta bu bölümlerde olayın akışı yavaşlar, tekrarlar sıklaşır. Olayları anlatan, anlattıklarının bir parçası durumundadır. Dinleyiciye bu izlenimin verilmesinde zaman ve kip eklerinin, zaman ifade eden sözcüklerin rolü inkâr edilemez.

CBB'lerde buraya aldıklarımızın dışında da kip ve zaman ekleri kullanılmıştır. Örneklerimizde daha çok zaman eklerine ve en çok kullanılanlarına yer verdik. Gerek buraya aldıklarımız gerek almadıklarımız, hepsinin en büyük görevi cümleler arasında dilbilgisi bağı kurmak ve CBB'nin oluşumuna katkıda bulunmaktır.

2.2.2. Bağlaçlar, Edatlar, Ünlemler

Bağlaçlar, edatlar, ünlemler cümle içindeki birimleri ve cümleleri birbirine hem biçim, hem anlam bağıyla bağlayan böylece CBB'nin oluşumuna katkıda bulunan öncül, bağımlı biçimbirimlerdir.

Cümle içi bağlaçlar, eş görevli birimleri birbirine bağlamaktadırlar. Cümleleri birbirine bağlayan bağlaçlar olduğu gibi bazen CBB'leri birbirine bağlayan bağlaçlarla da karşılaşırız.

.....
ulu toy eyle
hacet dile
ola kim bir ağzı du'alınun alkışı-y-ile Tanrı bize bir bakman ayal vire didi
bkz. ***BUĞAÇ CBB 5***

"*Ola kim*" (belki) cümle başı bağlacı geçtiği cümleyi kendinden önce gelen cümlelere bağlıyor.

murad vir
murad al
andan git yigidüm didi bkz. ***SEGREK CBB 17***

" Andan " (ondan sonra), üç cümleyi bağlıyor.

oğul sen kız dilemezsin

kendüne bir hampa ister-imişsin
oğul meger sen istedügün kız Pay Piçen Big kızı Banı Çiçek ola didi
Beyrek aydur
beli pes evet ağ sakallu aziz baba menüm dahı istedügüm oldur didi
bkz. ***BEGREK CBB 25***

" *Meger* " kendinden önceki cümlelere, Beyrek'in evleneceği kızda aradığı özelliklerin sıralandığı cümlelere gönderme yapıyor. " *Pes* " (tabii ya) ise Pay Püre Big'in sözlerine onaylama amaçlı gönderme yapıyor. Üstelik "*beli, evet* " ünlemlerini sağına soluna alarak bu onayı güçlendiriyor. Onayı güçlendiren bir diğer unsur ise, babanın son sözlerinin tekrarlanmasıdır. *Beli* ve *evet*, Pay Püre Big'in sözlerini onaylama işlevini üstlenmiştir. Ön gönderme söz konusudur hepsinde.

.....
mere yüzünüz ağ olsun
ağanuzun etmegi size halal olsun didi bkz. ***BEYREK CBB 63***

andan babasınun ordusına geldi bkz. ***BEYREK CBB 64***

" Andan " 63. CBB ile 64. CBB'yi birbirine bağlıyor. Andan (ondan sonra) dan kasıt Beyrek'in 63.CBB'de çobanlarlar yaptığı söyleşiden sonrasıdır. Dolayısıyla gönderme 63. CBB'yedir.

ağanuzun başı ve gözi sadakası köhne kaftanunuz var ise geyeyin
düğüne varayın bkz. ***BEYREK CBB***

" *Ve* " bağlacı bu kez cümle içi birimleri birbirine bağlıyor. İşlevleri aynı olan iki zincirleme ad tamlaması önce biçim sonra anlam bağıyla bağlanıyorlar.

ağanuzun başı ***sadakası*** ve ***ağanuzun*** gözi sadakası

Edatlar da gerek cümle içinde, gerek cümleler arasında, gerek CBB'ler arasında ilişki kurma görevini üstlenirler.

bigler tacum tahtum için ağlaram bkz. ***BEYREK CBB 3***

İçin edatı açıklama yapmak amacıyla kullanılmıştır. Hem kendinden önce gelen ve aynı CBB içinde olan Pay Püre Big'in sözlerinin hem de Pay Püre Big'in 2.CBB'deki davranışının açıklamasını yapmaktadır. Böylece bir yandan CBB içindeki cümleleri, diğer yandan 2. ile 3. CBB'yi birbirlerine bağlamaktadır.

Bayındır Han aydur
mere bu ne kömlekdür
Beyregi Kara Dervendde öldürmişler
uşda nişanı sultanum didi bkz. ***BEYREK CBB 49***

" *Uşda* " kendinden önce gelen iki cümleyle bulunduğu cümle arasında ilişki kuruyor.

hay oğul Karçar adama uş bögelek gibi bunludur bkz. ***BEYREK CBB 36***

" *Gibi* " edatı cümle içinde benzetme amaçlı kullanılmış.

baba mana bir kız alı vir kim men yirümden turmadın ol turmah gerek
men kara koç atuma binmedin ol binmeh gerek
men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek
bunun kibi kız alı vir baba mana didi bkz. ***BEYREK CBB 25***

Burada ise " *kibi* " edatının kendinden önce gelen üç cümleye benzetme amaçlı gönderme yaparak cümleler arası bağlantı kurduğunu görüyoruz.

2.2.3. Tekrarlar

Bir CBB'yi oluşturan cümleler arasında çeşitli bağlar bulunuyor. Cümleleri oluşturan birimler gelişigüzel sıralanmıyor. CBB'yi oluşturan bağlardan biri de çeşitli yapıların tekrarıdır. Bir cümlede kullanılan herhangi bir birim, bir başka cümlede olduğu gibi karşımıza çıkabiliyor. CBB'lerde yer alan cümlelerde aynı sesbirimlerin, biçimbirimlerin, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin, cümlelerin tekrarı oldukça sık görülen bir olaydır. Bu, kimi kez yapının olduğu gibi, kimi kez eksik tekrarlanması biçiminde karşımıza çıkar. Kimi kez ise, cümlenin birinde yüzey yapıda verilip diğerlerinde derin yapıda yer alır. Seslerin, eklerin, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin tekrarı, cümle kuruluşlarının, cümle yapılarının tekrarını koşullandırır. Aynı kuruluşlu cümlelerin gelişmesi, anlam tekrarına, cümle anlamlarını birbirine yakınlaştırmağa bilenir. Bütün bu olaylar, birden çok cümleyi çimento gibi birbirine bağlar, bu cümleler bütünlüğünü yani CBB'yi metnin içinde yer alan başka cümle birliklerinden ayırır. Kuşkusuz ki, makro metinde tüm CBB'ler birbirleriyle çeşitli anlam ve dilbilgisi bağlantıları olmadan geçinemezler. Çalışmamızda bunlar arasındaki bağı çok az olarak göstermeğe çalışsak bile sanıyoruz ki, bu daha geniş araştırma isteyen bir konudur. Çünkü bizim bu çalışmadaki asıl amacımız, Dede Korkut Hikâyelerindeki cümleden büyük birimleri (CBB) tekrar olayı ışığında açıklamak Çünkü tekrarlar, CBB'nin en önemli ses araçlarıdır.
olmuştur.

Tekrarların en büyük özellikleri, CBB'nin oluşumuna hizmet etmektir. Anlamla ilgili sınırlar, CBB'deki cümlelerin anlamlarının birbirine uygunluğundan doğar. Başka bir deyişle aynı ya da yakın anlamların tekrarı, anlam sınırının göstergesine döner. Tekrarlar olmadan CBB kendi terkibini koruyamaz.

Tekrarlar gösterdiği özelliğe göre dört gurupta sınıflandırılabilir: Tam tekrar, eksik tekrar, sıfır tekrar ve ters tekrar.

Tam tekrarda, tekrarlanan birim üst cümlede verilir, diğer cümlede olduğu gibi geçer.

Bayındır Handan akın diledi
Bayındır Han destur virdi bkz. ***YİGENEK CBB 2***

Sözcük öbeği olarak *Bayındır Han*, biçimbirim olarak {*-dİ*} her iki cümlede de tam tekrardır.

gözüm çönge idügin ne begenmezsin (1)
gözi gökçek kızlarun gelinlerün canın çoğ almışam (2)
sakalum ağarduğın ne begenmezsin (3)
ağ sakallu kara sakallu yigitlerün canın çoğ almışam(4)
sakalum ağarduğınun manisi budur didi (5) bkz. ***DUMRUL CBB 7***

ne begenmezsin: 1, 3. cümleler
canın çoğ almışam: 2, 4. cümleler
sakal: 3,4,5. cümleler
ağarduğın: 3, 5. cümleler
{-dÜgİn} ortaç + III. tekil kişi iyelik eki + belirtme durum eki: 1,3,5. cümleler
{-Üm} I.tekil kişi iyelik eki: 1.3.5. cümleler
{-lEr} çokluk eki: 2 (iki kez),4. cümleler
{-lÜ} addan sıfat türeten yapım eki: 4.cümlede iki kez
{-Ün} ilgi durum eki: 2,4,5. cümlelerde tam tekrardır.

Eksik tekrarlarda ilk cümlede verilen birim aşağıdaki cümlelerde kısalmış, değişikliğe uğramış biçimde yer alabilir. Eksik tekrarın gerçekleşmesi için birimlerin aynı unsura gönderme yapmaları gerekmektedir.

meger bir gün köprisinün yamacında bir bölük oba konmış-idi (1)
ol obada bir yahşı hub yigit sayru düşmiş-idi (2)
Allah emri-y-ile ol yigit öldi (3) bkz. ***DUMRUL CBB 2***

İlk cümlede verilen *bir bölük oba*, ikinci cümlede *ol obada* biçiminde yer alıyor. Göndermeleri aynı yeredir. Sıfat tamlaması biçimindeki sözcük öbeklerinin tamlanan bölümleri

korunmuş, tamlayan bölümleri değişikliğe uğramıştır. Bu arada ilk cümlede özne olan yapı ikinci cümlede yerini kalma tümlecine bırakmıştır.

bir bölük oba // ol obada eksik tekrar

Üçüncü cümledeki *ol yigit*, ikinci cümledeki *bir yahşı hub yigit* genişletilmiş sıfat tamlamasının eksik tekrarıdır. Her iki sıfat tamlaması da cümlede özne görevindedir.

bir yahşı hub yigit // ol yigit eksik tekrar

Cümlenin birinde yüzey yapıda geçen birim diğer cümle ya da cümlelerde derin yapıda yer alıyorsa, burada bir sıfır tekrar söz konusudur. Su yüzüne çıkmamış birim, cümleler arasında anlam ilişkisi kurmaya hizmet eder. Sıfır tekrar, ortak birimi belirleyebilir.

nagâhandan Delü Dumrul çapar yetdi
Delü Dumrul aydur
Delü Dumrul mere kavatlar ne ağlarsız ***didi***
Delü Dumrul mere kavatlar menüm köprüm yanında bu gavga nedür ***didi***
Delü Dumrul mere kavatlar menüm köprüm yanında niye şiven edersiz didi
bkz. *DUMRUL CBB 3*

Koyu renkle yazılanlar yüzey yapıda olmayıp yalnız derin yapıda olanlardır. Bu durumda:
Deli Dumrul: 1. cümlede verilmiş, 2, 3, 4, 5. cümlelerde sıfır tekrar
mere kavatlar: 3. cümlede verilmiş, 4, 5. cümlelerde sıfır tekrar
menüm köprüm yanında: 4. cümlede verilmiş, 5. cümlede sıfır tekrar
didi: 5. cümlede verilmiş 3, 4. cümlelerde sıfır tekrar

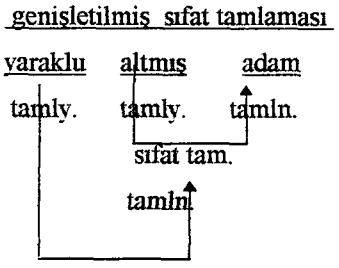
Dikkat edilirse *didi* dışında kalan sıfır tekrarlarda, önce gelen cümlenin yüzey yapısında yer alan birim, sonra gelen cümlelerde derin yapıda yer alıyor. Ancak *didi*'de bunun tam tersi olmuştur. Son cümlenin yüzey yapısında yer alan birim, kendinden önce gelen cümlelerle ilişkili kılınmıştır. Bu yapı, özellikle birine ait konuşmaların aktarıldığı, ayt- eylemiyle açışı yapılan, di- eylemiyle son bulan kaynaşık cümle türlerinde görülüyor. Bu cümlelerde ortak öğe Deli Dumrul'dur. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi sıfır tekrarların cümle cümle aşamalı bir biçimde giderek çoğalması dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk cümlede bir öğe tekrarlanırken, ikinci cümlede iki, üçüncü cümlede üç öğe vb. biçimde tekrarlanıyor.

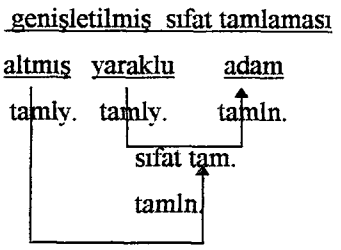
Ters tekrarlarda ise, sözcük öbeği, cümle gibi bazı birimlerin birbirlerini tersinden tekrar ettiğini gözlüyoruz. Ters tekrar, her tür dil biriminde karşımıza çıkan bir olay değildir, diğer tekrarlara oranla çok sık görülmez. Ancak metinlerde belirlediğimiz ters tekrarlar vardır ve bunlar özellikle cümle düzeyindedir.

yaraklu altmış adam seçün bkz. ***SEGREK CBB 21***

altmış yaraklu adam seçdiler bkz. ***SEGREK CBB 22***

Sözcük öbeğinin bir bölümünün tersinden tekrar edildiği görülüyor. Sıfat tamlamasında ad sabit, sıfatlar arasında ise bir ters tekrar söz konusudur.

big nökerden nöker bigden ayrıldı bkz. ***URUZ CBB 36***

ağ sakallu aziz izzetlü canum baba
bilür-misin neler oldı
küfür söz söyledüm bkz. ***DUMRUL CBB 17***

Cümlelerde hitap ortaktır. Cümlelerin diğer öğeleri ise birbirini tersinden tekrarlamıştır "yüklem + nesne // nesne + yüklem" biçiminde. Her ikisinde yüklemler, yüklem + özne yapısı sergileyerek özneyi varlıklarında gizlemektedir. Bu konu, cümle tekrarlarında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

yüklem	nesne	nesne	yüklem
bilür-misin	neler oldı	küfür söz	söyledüm

2.2.3.1. Ses Tekrarları

CBB'lerde sık sık rastladığımız tekrarlardan biri de ses tekrarlarıdır. Gerek asonans adı verilen ünlü tekrarları, gerek aliterasyon [103] denilen ünsüz tekrarları, özellikle nazım parçalarında daha çok görülür. Nazımda söze dayalı sanat olarak değerlendirilen, ahenk sağlama amacıyla başvurulan asonans

[103] Reşit Rahmeti Arat'ın *mısra başı kafiyeleri* dediği ses tekrarlarına Şinasi Tekin *kıta aliterasyonu*, mısra içindeki ses tekrarlarına *iç aliterasyon*, rediflere *gramer aliterasyonu*, mısra içinde ardarda gelen kelimelerin başındaki seslerin aynı olmasına da *mısra aliterasyonu* der. bkz. Şinasi Tekin, Uygur Edebiyatının Meseleleri , s. 28 vd.

ve aliterasyon, Dede Korkut Hikâyelerinde ayrı ayrı değil; daha çok içiçedir. Ses tekrarları müzik öğelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalar Türk şiirinin her döneminde ses tekrarlarından yararlanıldığını göstermiştir. Reşit Rahmeti Arat, Mani ve Burkan kültürleri etkisindeki Uygur şiirlerinde ahengin ses, kelime ve mısra tekrarlarıyla oluşturulduğuna dikkat çeker. Hatta sıklıkla tekrarlanan seslerin çeşitli anlamları çağrıştırdığı, şiirde yansıtılmak istenen konuya, olaya uygun seslerin seçildiği ileri sürülmektedir. Ancak bunun hikâyelerde bilinçli, amaçlı yapıldığını sanmıyoruz. İşte, bu tekrarların ilk örneklerini gördüğümüzü var saydığımız Dede Korkut Hikâyeleri bu açıdan da incelenebilmelidir düşüncesindeyiz.

> *" Şiir, ses düzenlemelerinde ünlü ünsüz ilişkileri, çeşitli tekrar tipleri, kafiye, redif,mısra, paralelikler,vezin, ritim gibi ses araçlarından nasıl yararlanıyorsa, anlam-ses bağlantılarının dilde oluşturduğu yerleşmiş ses değerlerinden de öyle yararlanır.Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, bütün bu araçlardan yararlanan ses düzenlemelerinin anlamdan soyutlanmamış olmamasının önemidir.Anlamdan kopuk ses düzenlemelerinin de belki çekici yanları olabilir; ama bu yalnızca sese dayanan çekicilik, daha üst düzeydeki ses düzenlemelerine sahip olan müzik sanatının en basit ürünleri ile bile hiçbir zaman boy ölçüşemeyeceğine göre, sanat açısından fazla değer taşımaz. "*[104]

Eski Türk şiirlerine baktığımız zaman, Dede Korkut Hikâyelerinde olduğu gibi ahengi sağlamak amacıyla dize içi ses tekrarlarına, iç kafiyeye, hece, sözcük, mısra tekrarlarına yer verildiğini görürüz. Bu örneklerde giderek düzenliliğin, olgunluğun arttığı dikkat çeker. İşte, Dede Korkut Hikâyeleri,olgunluğun yavaş yavaş artmaya yüz tutuğu örnekleri de bünyesinde toplamaktadır.

salkum salkum tan yilleri esdüginde
sakallu bozaç turgay sayradukda
sakalı uzun tat eri banladukda
bidevi atlar issini görüp okradukda

aklu karalu seçilen çağda
göksi gözel kaba tağlara gün degende
big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda bkz. ***BUĞAÇ CBB 2***

CBB'de l (18), d, r (13), s, k (11) ünsüzleri ile a (35), i (17), u (13) ünlüleri tekrarlanarak ahenk sağlamıştır. Mısra sonlarında tekrarlanan eklere mısraların tümüne yayılmış biçimdeki ses tekrarları eklenerek, sözlerin kulağa müzik nağmeleri gibi gelmesi sağlanmıştır. Yoğun olarak

---

[104] Tunca Kortantamer: Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I, Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi I, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, s.64

kullanılan s sesinin aynı zamanda ilk üç mısra başında bulunması, onu izleyen ünlü ve ünsüzlerin tekrarlanışı mısra başı kafiyesi olarak değerlendirilir. Eski Türk şiirlerinde mısra sonunda kafiye ve redifin bulunmadığını, kafiyenin mısra başında olduğunu göz önüne alarak, bunların eski Türk şiiri özelliklerini sürdüklerini söyleyebiliriz.

basduğın ***b***elürtmeyen ***b***ellü Tanrı
urdu***u***ğın ***u***lıtmayan ***u***lu Tanrı
götürdügin ***g***öge yetüren ***g***örklü Tanrı bkz. ***YİGENEK CBB 17***

Yukarıdaki dizelerde oldukça dikkat çekici ses tekrarları vardır. Herbir dize aynı sesle başlayan sözcüklerle oluşturulmuş. Birinci dizede b , ikinci dizede u , üçüncü dizede ise g sesi ön plana çıkarılmıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinin en önemli ahenk unsurlarından biridir aliterasyonlar, ki bunlar eski Türk şiirinin de vazgeçilmez ahenk unsurlarıdır. Şinasi Tekin,[105] aliterasyonun oluşumunu Türkçe'nin yapısında aramak gerektiğini savunarak, Türkçe'nin yapı özelliklerine dikkat çeker. Ona göre eklemeli bir dil olan Türkçe'de kelime kökleri değişmez. Bundan dolayı Türkçe'de kelime tekrarları, aynı kökten kelimelerin yanyana kullanılması, pekiştirmeler çok eskiden beri hiçbir sanat endişesi taşımadan kullanılmış olmalıdır.Türkçe'nin bir başka özelliği de "ifade muvaziliği"dir (= syntaktischer paralellismus). Tekrarlar, aynı kökten kelimeler, pekiştirmeler "ifade muvaziliği" ile birleşince, mısra başlarında ve sonlarında ses benzerlikleri kendiliğinden oluşmaktadır. İlk olarak Mani şairleri bu özelliklerden yararlanıp, bunları belli kalıplara dökmüşlerdir.

> *" Türkçe'de kök sayısı belirli ve sınırlıdır. Bu köklerden kelime türeten ve kökleri türevlerini çekime sokan eklerin sayısı da belirli ve sınırlıdır.Ayrıca Türkçe kökenli köklerin başında yer alamayan "m", "r", "l" gibi sesler de vardır.Bu durumda tek ses ve birden fazla ses tekrarıyla, hece tekrarlarının kendi kendine oluşması kaçınılmazdır. Kulağı etkileyeceği kuşkusuz olan bu tekrarların etkilerinin elbette çok erken farkına varılmış ve bunlar amaçlı kullanılmış olmalıdır. Böylece başlayan tekrar düzenlemelerinin köklere ve kelimelere ve kelime gruplarına aktarılıp, geliştirilmemesi için hiçbir neden yoktur. "* [106]

Nazmın vazgeçemediği unsurlardan biri olarak uzun yıllar Türk şiirinin tahtına kurulmuş, ses tekrarı olarak kabul ettiğimiz kafiyenin asonans ve aliterasyondan ayrıldığı nokta; asonans ve aliterasyon, şiirin tümüne yayılmıştır, belirli yeri yoktur; kafiye ise genellikle dize sonundadır, ses

---

[105] Şinasi Tekin, Uygur Edebiyatının Meseleleri, s.59 vd.
[106] Tunca Kortantamer: Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel bazı Düşünceler I, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I, s.80

tekrarının dize sonunda düzenlenmiş biçiminden başka bir şey değildir. Sonuçta her ikisi de ses tekrarıdır, tekrara dayalı ses düzenlemeleridir, her ikisinin amacı aynıdır: Şiirin güzelliğine güzellik katmak, üslûba ve tona daha fazla canlılık vermek.

Dede Korkut Hikâyelerinin nazım bölümlerinde ahenk sağlamak amacıyla kafiyelerden yararlanılmıştır. Daha çok çekim ekleri ve sözcük tekrarlarıyla bu yapılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kafiyenin çok sağlam temeller üzerine oturmadığını, tekrarların kulağa hitap ettiğini, hatta eski Türk şiirinde kafiyenin dizenin başında olduğunu göz önünde bulundurarak, birçok şeyde olduğu gibi dize sonlarındaki kafiyenin de bu hikâyelerde ilk biçimleriyle karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

karşu yatan Ala Tağdan bir oğul uçurdun-ise digil mana
kamın akan yügrük sudan bir oğul akıtdun-ise digil mana
aslan-ile kaplana bir oğul yidürdün-ise digil mana
kara tonlu azgun dinlü kâfirlere bir oğul aldurdun-ise digil mana

bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

l (16), r (11), d (13), k (8), a (30), i (20) seslerinin tekrarlarıyla asonans ve aliterasyon birlikte yapılmıştır; ama asonans daha belirgindir Dize sonlarında " -dÜn-ise digil mana " yapısı tekrarlanıyor.

Boynı uzun bidevi atlar mana gider-ise menüm gider a
Senün-de içinde binidün var-ise yigit digil mana b
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü C
Ağayıldan tümen koyun gider-ise menüm gider a
Senün-de içinde şişligün var-ise digil mana b
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü C
Kaytabandan kızıl deve gider-ise menüm gider a
Senün-de içinde yükletün var-ise digil mana b
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü C
Altun başlu ban ivler gider-ise menüm gider a
Senün-de içinde odan var-ise yigit digil mana b
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü C
Ağ yüzlü ala gözlü gelinler gider-ise menüm gider a
Senün-de içinde nişanlun var-ise yigit digil mana b

Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü C

Ağ sakallu kocalar gider-ise menüm gider a

Senün-de içinde ağ sakallu baban var-ise yigit digil mana b

Savaşmadın urışmadın kurtarayım döngil girü C

Menüm içün geldün-ise oğlançuğum öldürmişem

Yigit sana yazugı yok döngil girü

bkz. ***BUĞAÇ CBB 38***

n (73), d (57), r (42), m, g (40), i (90), a (79) seslerinin tekrarı CBB'ye ahenk sağlamıştır. Dize sonlarında aşamalı tekrarlar var. Kafiye olarak rediflerden ve dize tekrarlarından yararlanılmış. Son iki dize dışında bu tekrarlar çok düzenlidir.

..... gider-ise menüm gider

.....-n var-ise yigit digil mana

savaşmadın uruşmadın alı vireyim döngil girü

Dede Korkut Hikâyelerinde her ne kadar ahenk kafiye yerine daha çok rediflerle sağlanmış ise de kimi zaman sözcük kök ya da gövdelerindeki ses benzeşmelerinden, kimi zaman da yapım eklerinin benzeşmesiyle oluşan kafiyelerin kullanımından yararlanıldığını görmek mümkündür.

karanku ahşam olanda kaygulu çoban

kar-ile yağmur yağanda çakmaklu çoban

südi peyniri bol kaymaklu çoban bkz. ***SALUR CBB 10***

Dizeler arasında son tekrarlarla ahenk sağlanmış. Redifleri (*-lu çoban*) çıkaracak olursak ikinci ve üçüncü dizenin "*-mak*"sesleri ile üçlü ses benzeşmesi meydana getirerek zengin kafiye oluşturduklarını, birinci dizenin ise sadece *-lu çoban* bölümüyle bunlara ayak uydurduğunu görmekteyiz. Kafiye şemasını abb biçiminde çıkaracağımız bu örnek, Dede Korkut'taki nazım parçalarına göre şiir dilinin gelişmiş örneklerini oluşturmaktadırlar. Çünkü aynı görevli yapım eklerinden yararlanarak yapılan kafiyeler, divan şiiri için "itâ-yı celî" adı verilen kusurlu kafiye sınıfına girerken, halk şiirinde hele günümüz şiirinde hafif bir ses benzerliği bile kesin kurallara bağlanmadan kullanılmaktadır. Halk şiirinin kafiyeye yaklaşımını düşünürsek, örneğimiz için başarılı kafiye örneği diyebiliriz. Ayrıca k sesi 8 ve a sesi 19 kez tekrarlanmıştır. Böylece hem kafiye, hem aliterasyon ahenk sağlamak için ele vermiş oluyorlar.

CBB içinden seçip aldığımız aşağıdaki dizelerde olabildiğince başarılı kafiye örnekleri sergilenmiş; ama bu nazım parçasının bütünü boyunca sistemli bir biçimde yürütülmemiştir. Bir

gelişigüzellik vardır. Bu nedenle kafiyenin ilk örneklerini gördüğümüzü ileri sürmekteyiz. Hatta kafiyenin hikâyeler içindeki gelişimini bile izlemek mümkündür diyebiliriz. Çünkü her nazım parçası aynı özelliği göstermiyor. Biri diğerine göre daha ilkel, ya da daha gelişmiş görüntüsü sergilemektedir.

altında al aygırı aruk oğlan
kara polad öz kılıcı gedik oğlan
elindeki sünüsi sınuk oğlan
ağ tozlu yayı gide oğlan
bilüginde toksan okı seyrek oğlan
yanındağı yoldaşları çıplak oğlan
karaguluça gözleri çönge oğlan *BEGİL CBB 26*

aruk oğlan
gedik oğlan
sınuk oğlan
gide oğlan
seyrek oğlan
çıplak oğlan
çönge oğlan

-k sesleri ile yarım kafiye yapılmış, *oğlan* redif olarak kullanılmış Bunlar bir grubu oluşturumuş; ikinci grupta ise redif aynı; ama kafiyede değişiklik yapılmış, -e sesinden yararlanılmış. Kafiyedeki bu düzensizlik, rediflerle derlenip toparlanmak istenmiştir. Nazım parçasının tümü bu yöntemle aynı bütün içinde tutulmağa çalışılmıştır.

2.2.3.2. Ek Tekrarları

CBB'lerde dilbilgisi bağını sağlayan birimlerden biridir ek tekrarları. Aynı yapım ve çekim eklerinin değişik sözcüklerle kullanılmasıyla sağlanır. Bunlar tam tekrar örneğidir.

av avladılar / kuş kuşladılar bkz. *BUĞAÇ CBB 16*

{-lE} addan eylem yapma eki, {-dİ } görülen geçmiş zaman eki, {-lEr} III. çoğul kişi eki iki cümle arasında tekrarlanıyor.

geyim kılcıdasından / at çokramasından bkz. *SEGREK CBB 22*

{-sİ } III.tekil kişi iyelik eki, {-dEn} çıkma durum eki kesik cümlelerde ortak.

ılkıçıları öldürdi / yundları ürkitdi bkz. *SEGREK CBB 21*

kaytabanum güdende sarvanum mısın
kara koçum güdende ılkıçım mısın

ağayılum güdende çobanum mısın
kulağumda şorşayan nayibüm misin
bişikde koyup gitdügüm kardaşçuğum mısın bkz. ***SEGREK CBB 31***

mere kavat ağ sakallu babamı ağlatmışsın
karıçuk ağ pürçeklü anamı buzlatmışsın
karındaşum Kıyanı öldürmişsin
ağça yüzlü yingemi tul eylemişsin
ala gözlü yingemi tul eylemişsin
ala gözlü bebeklerin öksüz komışsın bkz. ***BASAT CBB 30***

Aynı sözcük köküne değişik yapım ve çekim eklerinin getirilmesiyle oluşan tekrarlarla da karşılaşıyoruz. Bunların bir kısmı cümleler arası ilişki kurarken, bir kısmı cümle içi sözcükler arası ilişki kurmaktadır. Metinlerde oldukça sık gördüğümüz bu yapılar, bir tür eksik tekrar niteliği taşıyorlar.

Cümleler arası ilişki kuran ek tekrarları:

oynar-isen oyna / oynamaz-isen cehennemde oyna bkz. ***BEYREK CBB 78***

alur-isen ikimüzin canını bile algıl
kor-isen ikimüzin canını bile kogıl bkz. ***DUMRUL CBB 24***

sarp yorır-iken kazılık ata namerd yigit bine bilmez / binince binmese yig
çalup keser öz kılıcı muhannetler ***çala bilmez*** / çalınça çalmasa yig
çala bilen yigide ok-ile kılıçdan bir çomak yig
konuğı gelmeyen kara ivler ***yıkıla bilmez*** / yıkılmayınca yıkılsa yig
at yimeyen acı otlar ***bite bilmez*** / bitince bitmese yig
adam içmez acı sular ***sıza bilmez*** / sızınca sızmasa yig
ata adını yorıtmayan hoyrad oğul ata bilinden ***ine bilmez*** / inince inmese yig
ana rahmine ***düşe bilmez*** / düşince toğmasa yig
ata adın yorıdanda devletlü oğul yig
yalan söz bu dünyede ***ola bilmez*** / olınça olmasa yig
girçeklerün üç otuz on yaşını ***toldura bilmez*** / ***toldurmayınca*** toldursa yig
bkz. ***MUKADDİME CBB 5***

Aynı köklere gelen farklı eklerle önce cümleler ikişer ikişer birbirine bağlanıyor; daha sonra aynı yapının gerek yüzey yapıda, gerek derin yapıda tekrarıyla cümleler CBB çapında birbirlerine bağlanıyorlar.

babası aydur
hey oğul kız dileyü varan böyle varmaz
Kan Turalı aydur
ya ***varan*** niçe varur baba didi bkz. ***TURALI CBB 4***

"-an ..... -maz / -an ..... -ur " ortaç + çekimli eylem yapıları önce cümle içi, sonra cümleler arası ilişki kurmuştur.

ol zamanda oğul ata sözin iki eylemez-idi
iki eylese ol oğlanı kabul eylemezler-idi bkz. ***URUZ CBB 14***

ya varam ya varmayam
ya gelem ya gelmeyem bkz. ***TURALI CBB 11***

yaman yire varmışsın vara bilmen bkz. ***DUMRUL CBB 20***

Cümle içindeki sözcükler arasındaki bağlantıyı sağlayan ek tekrarları: Metinlerde bunların daha çok kullanıldığı görülmektedir. Çeşitli yapılarda karşımıza çıkarlar. Örneğin: ulaç + çekimli eylem, ortaç + çekimli eylem, ad + çekimli eylem, ad + ulaç, ad + ad vs. Kimi durumlarda tekrarlar iki sözcük arasında kalmaz. Sayı giderek artırılır.

baba men yirümden turmadın ol turmış ola
men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola
men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış ola bkz. ***TURALI CBB 2***

Aynı kökten gelen sözcükler, önce " ulaç + çekimli eylem " yapısıyla bulundukları cümle içindeki sözcükleri ilişkili kuruyorlar, sonra aynı eklerin, aynı yapının diğer cümlelerde tekrarıyla üç cümle arasında ilişki kuruluyor. Aşağıdaki örnekde de " ulaç + çekimli eylem " yapısıyla cümle içi bağlantı kurulmuştur.

yetdüginde yil yetmez-idi yidi urgunum bkz. ***YİGENEK CBB 12***

Yukarıda verdiğimiz örnekte " bininçe binmese " ulaç + çekimli eylem yapısının sürekli tekrarlandığını görüyoruz. bkz. Mukaddime CBB 5

CBB'lerde " ortaç + çekimli eylem " yapısı, " ulaç + çekimli eylem " yapısına oranla daha az kullanılmıştır. Turalı CBB 4'teki böyle bir örneği yukarıda verdik.

Delü Dumrulun görür gözi görmez oldı
tutar elleri tutmaz oldı bkz. ***DUMRUL CBB 5***

kö- eyleminin ortaç, iyelik III. tekil kişi ve geniş zamanın olumsuz III. tekil kişi eklerini aldığı bu yapıda *görür* sıfat olarak kullanılmıştır. Alttaki cümlede de ortacın sıfat göreviyle (*tutar*) kullanıldığını görüyoruz.

Aynı kökten gelen bir adla çekimli eylemin oluşturduğu yapılar CBB'lerde daha çoktur. *Kahınç kaharlar* SALUR CBB 22, *casusı casusladı* SALUR CBB 13, *izin izledi* URUZ CBB 23, *oyunın oynasın* TURALI CBB 31, *kesim keselüm* BASAT CBB 11, *geyimin geydi* SEGREK CBB 16, vs. örneklerinde görüldüğü üzere yapıyı oluşturan her iki sözcük ek aldığı gibi ilk sözcük yalın olabilir. *av avlayalum* SALUR CBB 2, *kuş kuşlayalum* SALUR CBB 2, *boy boyladı soy soyladı* TURALI CBB 63 *kov kovladı* MUKADDİME CBB 8, *din dinledi* MUKADDİME CBB 8, *ban banlatdılar* BEYREK CBB 88 vs.

Dedenün anısı anıtdı — bkz. ***BEYREK CBB 33***

on altı yaş Ø yaşadun — bkz. ***URUZ CBB 3***

Çok olmasa bile aynı kökten gelen bir adla bir bitmemiş eylemin oluşturduğu yapılar kullanılmış. Örneğin: ad + ulaç / ortaç + ad

her kişi sözin söyledükde sen orada turasın — bkz. ***TURALI CBB 55***

çakmak çakup od yakdı — bkz. ***SALUR CBB 9***

av Ø avlar-iken babasınun tavlası üzerine geldi — bkz. ***BEYREK CBB 8***

birisi solduran sopdur
geldük ol-kim solduran sopdur — bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

birisi tolduran topdur
geldük ol-kim tolduran topdur — bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

urduğın ulıtmayan ulu Tanrı
basduğın belürtmeyen bellü Tanrı — bkz. ***YİGENEK CBB 17***

Aynı kökten gelen adların farklı ekler alarak oluşturdukları yapılar da cümle içi ilişki kurmaya yarar birimlerdir. *Elin eline* BEGİL CBB 19, *ilden ile bigden bige* MUKADDİME CBB 6, *cömerdler cömerdi* TURALI CBB 31, *kısır kısrak* BEYREK CBB 78, *borçluyı borcından* BOĞAÇ CBB 5, *kavumlu kavmı-y-ile* BEGİL CBB 9 vs.

hakluya hakkı dege
haksuza yüzi karalığı dege bkz. *BEYREK CBB 74*

Örnekte hem cümle içi, hem cümleler arası ilişki aynı sözcüğün farklı ekleri almasıyla kurulmuş.

hanlar hanı Han Ø Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz Biglerin konuklar-idi
bkz. *BUĞAÇ CBB 1*

kur kurma kuşaklu *Kazılık Koca oğlı Big Yigenek çapar yetdi*
bkz. *SALUR CBB 39*

2.2.3.3. Sözcük ve Sözcük Öbeklerinin Tekrarı

Türkçede kökün bozulmaz ve değişmez yapıda olması, köklerin ve çekim, türetim eklerinin sayısının belli olması, aynı sözcüklerin, aynı kökten gelen sözcüklerin, öbeklerin yanyana kullanılmasını gerekli kılmıştır. Başlangıçta sanat kaygısı güdülmeden yararlanılan bu tekrarlar, zamanla geliştirilerek amaçlı kullanılmış hale getirilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde sözcük / sözcük öbeği tekrarlarına dayalı ses düzenlemeleri kimi kez çok ilkel, kimi kez çok gelişmiş örnekler sergileyecek türdendir. Yani bir yanıyla eski Türkçenin devamı olma özelliği gösterirken, bir yanıyla da geleceğin Türkçe'sine zemin hazırlamakta, geçiş dönemi eserine uygun örnekler vermektedir.

a. Aynı sözcüğün birbirini izleyen cümlelerde tekrarı ile söz konusu cümleler arasında ilişki kurulmaktadır. Bu yolla gerek biçim, gerek anlam bakımından birbirinin aynı olan sözcükbirimler, aynı dil gerçeğine gönderme yapmaktadırlar. Birim ve içeriği aynı olan bu sözcük ya da sözcük öbeklerinin cümlede aynı görevi üstlenmesi gerekmiyor. Cümlede değişik öğe olarak görev alabildikleri gibi değişik sözcük öbeği yapısında da karşımıza çıkabilirler.

b. Ardarda gelen cümlelerde geçen değişik sözcükbirimler, birbirinin yerini tutarak aynı dil gerçeğine gönderme yapabilirler. Böylece biçimleri farklı: ama içerikleri aynı olan sözcükbirimlerin tekrarı ile cümleler arasında anlam yönünden yani derin yapıda bağ kurulabilir. Bu yolla CBB'nin kurgusunun oluşmasına katkıda bulunulmakta, cümleler arası anlam ortaklığı kurulmaktadır.

c. CBB'yi oluşturan cümlelerde belli bir sözlük alanını üyesi olan sözcükbirimler tekrar edilerek cümleler üstü ilişki sağlanabilir. Örneğin; zaman kavramı içeren sözcüklerin ya da akraba adlarının birbirini izleyen cümlelerde yer alması gibi.

Dede Korkut Hikâyeleri sözcük ve sözcük öbeği tekrarlarının işlek olarak kullanıldığı metinlerdir. Belirleyebildiğimiz tekrar türlerini gösterdiği özelliklerle birlikte ele alıp inceleyeceğiz.

2.2.3.3.1. Başta tekrar

Başta tekrar olan CBB'ler Türk Dilinin en eski dönemlerinin izlerini taşırlar. Bunlar ya aliterasyonlardan kalıntıdır, ya da aliterasyona temel oluşlarını anlatırlar. Türk Dilinin ön kafiye devrini, eski edebi dil örneklerini hatırlatırlar. Bu tekrar, birbirini izleyen cümlelerin baş tarafında aynı sözcük ya da sözcük öbeğinin tekrarlanmasıyla yapılır. Tam, eksik ve sıfır tekrar çeşitleri vardır.

Başta tam tekrar:

oğlançuklar-ile oynar oldı
oğlançuklarun kiminün burnın kiminün kulağın yimege başladı
bkz. ***BASAT CBB 7***

Cümlelerin başında çokluk ad tekrarı olan " oğlançuklar " var. İlk cümlede edat öbeği, ikinci cümlede ad tamlamasının birinci öğesi durumundadırlar. İlk cümlede edat tümleci, ikinci cümlede belirtili nesne görevindedirler.

kimi oğul diyü ***ağladı***
kimi kartaş diyü ağladı bkz. ***DUMRUL CBB 2***

Baştaki belgisiz zamir tekrarı " kimi ", sıralı cümlede iki kez özne görevini üstlenmiştir.

Azrâ'ile çalmağa hamle kıldı
Azrâ'il bir gögerçin oldı bkz. ***DUMRUL CBB 9***

Başta özel ad tekrarı " Azrâ'il ", ilk cümlede dolaylı tümleç, ikinci cümlede özne görevindedir.

ol tağlarumuzda bağlarumuz olur
ol bağlarun kara salkumlu üzümi olur
ol üzümi sıkarlar al şarabı olur
ol şarabdan içen esrük olur bkz. ***DUMRUL CBB 12***

" Ol " işaret sıfatı cümle başlarında tekrarlanmakta, ilk cümlede dolaylı tümleç öbeği içinde, ikinci, dördüncü cümlelerde özne öbeği içinde, üçüncü cümlede ise belirtili nesne öbeği içinde görev almıştır.

ol gün cılasun big erenler döne döne savaşdı
ol gün kara polat öz kılıçlar çalındı
ol gün kargu dillü kayın ohlar atıldı bkz. ***URUZ CBB 16***

Başta sıfat tamlamasından oluşmuş zarf tümleci tekrarı vardır.

yalunuzça oğul görinmez
bağrum yanar
yalunuz oğul haberin Kazan digil mana bkz. ***URUZ CBB 21***

Durum zarfının başta tekrarı " yalunuz(ça) ", zarf tümleci tekrarını da gündeme getirmiştir.

kara kıldan sicim boynına takılu digil
kara tonuz tamında yatur digil bkz. ***URUZ CBB 27***

Sıfat tamlamalarının yalnız tamlayan bölümü tekrarlanmıştır. Her ikisi de belirtisiz nesne öbeği içinde yer almıştır.

vay al duvağum iyesi ***diyüp zârı zârı ağladı***
vay alnum başum umudı ***diyüp zârı zârı ağladı***
vay şah yigidüm ***diyüp zârı zârı ağladı***
vay şahbaz yigidüm ***diyüp zârı zârı ağladı***

bkz. ***BEYREK CBB 45***

Başta ünlem tekrarı.

Başta eksik tekrar:İlk cümlede verilen bir birim, diğer cümlelerde ya eksik ya da izini yansıtan bir birimle tekrarlanmaktadır. Burada önemli olan, ardarda gelen cümlelerde değişik birimlerin aynı unsura gönderme yaparak anlam ortaklığı kurmalarıdır. Böylece cümleler arası bağlantı kurulmakta, CBB'nin kurgusu oluşmakta ve eksik tekrarlanan birimler arasında yalnızca söz konusu CBB'ye özgü anlam ortaklığı oluşmaktadır.

uzun bınar dimek-ile meşhur bir bınar var-idi
ol bınara perriler konmış-idi bkz. ***BASAT CBB 4***

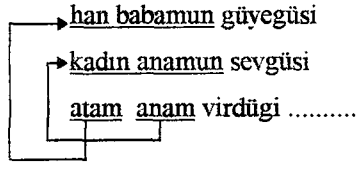
Bir sıfat tamlamasından oluşan " uzun pınar ", ikinci cümlede yine sıfat tamlaması biçiminde geçiyor. Fakat pınarın tam adı yerine bir işaret sıfatıyla gösterildiği yapı yer almıştır. İlk cümlede özne öbeğinin içinde yer alırken, ikinci cümlede yönelme tümleci olmuştur.

şol mağarayı gördün-mi
Basat aydur
gördüm
anda iki kılıç var bkz. ***BASAT CBB 25***

" Şol mağara " sıfat tamlaması son cümlede " anda " işaret zamiriyle karşılanmış. İlkinde belirtili nesne, son cümlede ise bulunma tümleci görevindedir.

yad kızı halalum var
andan menüm iki oğlançuğum var bkz. ***DUMRUL CBB 21***

" Yad kızı halalum "sözcük öbeği, " andan " belgisiz zamiriyle karşılanmış. İlkinde özne görevindeyken ikincisinde çıkma tümleci olmuştur.

bkz. ***URUZ CBB 20***

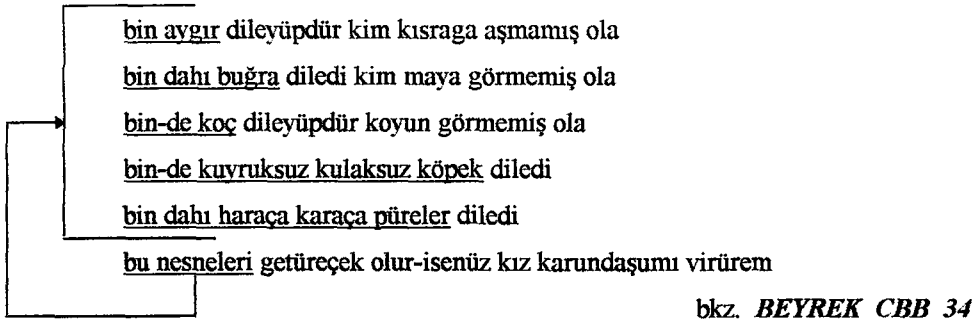
" *Han babam* " ın izini " *atam* ", " *kadın anam* " ın izini ise " *anam* " sözcüğünde buluyoruz. Asıl yapı da,izi de ad tamlamasında tamlayan görevindedir.

bulur-isem buldum
bulmaz-isem Tanrı virdi Tanrı aldı neyleyeyim bkz. ***URUZ CBB 22***

Başta çekimli eylem tekrarı vardır; ama eylemin biri olumlu, biri olumsuzdur. Bir ölçüde tam, bir ölçüde eksik tekrar özelliği gösteriyor. Ancak bu tür yapıların bir çeşit eksik tekrar türü olarak alınması gerektiğini düşünüyoruz.

Dede Korkut kiçi başlu kiçer aygıra sıçradı bindi
Dedevi kova kova Delü Karçar on belen yir aşurdı
Dede Korkudun ardundan Delü Karçar irdi bkz. ***BEYREK CBB 33***

Başta eksik tekrar örneği. *Dede Korkut* yerine *Dede* kullanılmış.

bkz. ***BEYREK CBB 34***

" *Bin aygır, bin buğra, bin koç, bin kuyruksuz kulaksuz köpek, bin haraça karaça püre* ", son dizede bir tek yapıyla, " *bu nesneleri* " sıfat tamlamasıyla karşılanarak eksik tekrar yapılmış. Ayrıca aynı kavram alanına (hayvanlar âlemi) giren sözcüklerin birbirlerini tekrarladıklarını da görüyoruz.

Aruz gayet saht oldı
Taş Oğuz Biglerine adam saldı
Emen gelsün
Alp Rüstem gelsün
Döne bilmez Dülek Evren gelsün
girü kalan bigler hep gelsün bkz. ***BAMSI CBB 5***

" *Aruz, Taş Oğuz Bigleri, Emen, Döne bilmez Dülek Evren, girü kalan bigler* ", aynı dil gerçeğine gönderme yapıyorlar. Burada sözü edilenler, Oğuz ailesinin bireyleridir, aynı sözlük alanını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle eksik tekrar örneği veriyorlar.

men Kazanun ni'metini çok yimişem
bilmez-isem gözüme tursun
kara koçda kazılık atına çok binmişem
bilmez-isem mana tabut olsun
yahşı kaftanların çok geymişem
bilmez-isem kefenüm olsun
ala bargah otağına çok girmişem
bilmez-isem mana zindan olsun
men Kazandan dönmezem belli bilgil didi bkz. ***BAMSI CBB 11***

" *Kazanun ni'meti.* ***Kazanun*** *kara koçda kazılık atı,* ***Kazanun*** *yahşı kaftanları,* ***Kazanun*** *ala bargah otağı* " Kazan'ın mal varlığını işaret ederler. Bunun için aynı kavram alanının üyeleridir ve birbirlerini tekrarladıklarından başta eksik tekrar oluşturmaktadırlar.

Başta sıfır tekrar: Örneklerimizde koyu renkle yazılanlar, yüzey yapıda olmayıp derin yapıda yer alan (sıfır tekrar) birimleri göstermektedir. Sıfır tekrar olayı dilin tekrardan kaçma , tekrarsızlığa düşme eğiliminin en güzel kanıtıdır. Çünkü dil, tekrarı sevmiyor. Dilde en az çaba ilkesi ağırlık kazanıyor. Diğer yandan sıfır tekrarların olduğu cümlelerde biçim ilişkisi daha güçlüdür.

bigler bindiler
bigler aslan yatağı üzerine geldiler
bigler aslanı kaldurup oğlanı tutdılar bkz. ***BASAT CBB 3***

Başta çoğul addan sıfır tekrar.

çoban irgece kakıdı ilerü vardı
çoban gördi kim perri kızları kanat kanada bağlamışlar uçarlar
çoban kepenegini üzerlerine atdı
çoban perri kızının birini tutdı
çoban tama' idüp derhal cima' eyledi bkz. ***BASAT CBB 4***

Tam tekrar ile sıfır tekrar içiçe girmiştir. Özne görevindeki cins adın tekrarlandığını görüyoruz.

Depegöz Oğuzdan çıkdı
Depegöz bir yüce tağa vardı
Depegöz yol kesdi
Depegöz adam aldı
Depegöz böyük harâmi oldı bkz. ***BASAT CBB 9***

Özel addan başta sıfır tekrar

meger Beyrek buna bir kömlek bağışlamış-idi
meger geymez-idi
meger saklar-idi bkz. ***BEYREK CBB 49***

Başta bağlaçtan sıfır tekrar.

ay sakar koç menüm nireden helâk olaçağum bildün
ay sakar koç şöyle çalayım seni mağara dıvarına kim kuyruğun mağarayı yağlasın didi bkz. ***BASAT CBB 22***

Ünlem öbeğinden sıfır tekrar. (ünlem + sıfat tamlaması (sıfat + ad))

bir kaç yirinden kalkdı
bir kaç gerinüp söndi bkz. ***BASAT CBB 22***

" Bir kaç (ı) " belgisiz zamirden başta sıfır tekrar.

kaçan sen meni alup kâfir serhaddına çıkardun
kaçan sen kılıç çalup baş kesdün bkz. ***URUZ CBB 4***

Soru zarfı ve II: tekil kişi zamiri birlikte tekrarlanmış.

men senden ne gördüm
men senden ne ögrenem bkz. ***URUZ CBB 4***

I. ve II tekil kişi zamirlerinin birlikte sıfır tekrarı söz konusu.

nirede bildün benüm tutsak olduğum
nirede bildün ağ ellerüm arduma bağlanduğın
nirede bildün kıl sicim ağ boynuma takılduğın
nirede bildün kara gözlü yigitlerüm kırılduğın bkz. ***URUZ CBB 27***

Cümleler devrik olduğu için başta yüklem ve zarf tümleci tekrarı. dolayısıyla çekimli eylemle zarf tekrarı vardır.

böyle digeç oğlan ağladı
böyle digeç oğlan melul oldı
böyle digeç oğlan atını kayıtdı
böyle digeç oğlan girü döndi bkz. ***URUZ [1] CBB 17***

Durum zarfı (zarf öbeği)başta ve cins addan oluşan özne ortada sıfır tekrar.

Bayındır Hanun karşusında Kara Göne oğlı Kara Budak yay tayanup turmış-idi
Bayındır Hanun sağ yanında Kazan oğlı Uruz ***yay tayanup*** turmış-idi
Bayındır Hanun sol yanında Kazılık Koca oğlı Big Yigenek ***yay tayanup*** turmış-idi
bkz. ***BEYREK CBB 2***

Tamlayan başta sıfır tekrar.

big yigidün gözi bir deniz kulını boz aygırı tutdı
big yigidün gözi bir de altı perlü gürzi ***tutdı***
big yigidün gözi bir de ağ tozlu yayı tutdı bkz. ***BEYREK CBB 12***

Başta belirtili ad tamlamasının sıfır tekrarı var.

imrahor başı karşuladı
imrahor başı indürdi
imrahor başı konukladı bkz. ***BEYREK CBB 8***

Belirtisiz ad tamlamasından başta sıfır tekrar.

ikisi atlandılar
ikisi meydana çıkdılar
ikisi at depdiler bkz. ***BEYREK CBB 24***

Birinci öğesi (tamlayan) düşmüş iyelik öbeği başta sıfır tekrar.

eğer senün oğlun olmasa-y-idi bizüm malumuz Gürcistan'da gitmiş-idi
eğer senün oğlun olmasa-y-idi hepümüz tutsak olmış-idi didiler
bkz. ***BEYREK CBB 16***

Yan cümle başta sıfır tekrar.

bunı işidüp Kıyan Seçük oğlı Delü Dundar ağ çıkardı kara geydi
bunı işidüp Beyregün yar ve yoldaşları ağı çıkarup karalar geydiler
bunı işidüp Kalın OğuzBigleri Beyrek içün azim yas tutdılar
bkz. ***BEYREK CBB 46***

Cümlemsi başta sıfır tekrar.

*2.2.3.3.2. **Sonda Tekrar***

Sonda tekrar kafiyenin temelini hazırlamıştır. Şiir dilinin gelişmiş biçimini yansıtır. Dede Korkut'un nazım dili oluşunu gösterir.

gördüm senün oğlun tutsak digil
karusından ağ elleri bağlu digil
kara kıldan sicim boynına takıla digil
kara tonuz tamında yatur digil
kıl kepenek boyunçuğın sürer digil
ağır bukağu topuçağın döger digil
yanmış arpa etmegi acı soğan öyüni digil bkz. ***URUZ CBB 27***

Sonda yüklemin tam tekrar oluşuna örnektir Emir kipi II. tekil kişi çekimindeki " *digil* " sonda tekrarlanarak hem cümleleri aynı çatı altında topluyor, hem de onlara ahenk veriyor. Aşağıdaki CBB'de aynı özellik bir başka örnekte verilmiştir. Geniş zamanın hikâyesi I. tekil kişi çekimindeki " *dir-idüm* " sonda tam tekrar.

kalkubanı yirümden turam dir-idüm
yilisi kara kazılık atuma binem dir-idüm

Kalın Oğuz içine girem dir-idüm

ala gözlü gelin alam dir-idüm

kara yirde ağ otağlar dikem dir-idüm

yorıyubanı oğulı ulu gerdege kiçürem dir-idüm

murad-ile maksuda irgürem dir-idüm bkz. ***URUZ CBB 21***

Beyrek aydur

bu kadar nesneden ötüri niye saht olursız

bunu ben geydüm

yarın nayibüm geysün

kırk güne degin sıra vardı geyünüz

andan sonra bir dervişe virelüm didi bkz. ***BEYREK CBB 38***

Sonda çekimli eylemin tekrarlandığını görüyoruz. Ama önceki eylem tekrarlarından biraz farklı. Aynı eylemin görülen geçmiş birinci tekil. emir üçüncü tekil ve emir ikinci çoğul kişilerinin tekrarı söz konusudur.

kalkubanı yirinden turan Kazan

kara göz atun biline binen Kazan

ılgayuban kara tağum yıkan Kazan

kölgelüçe kaba ağacum kesen Kazan

pıçak olup kanatlarum kıran Kazan

yalunuzça oğlum Uruza kıyan Kazan

at üstinde eglenmeyüp yortan Kazan

senün bilün ölmiş

üzengüye dirmeyen dizün ölmiş

han kızı halalını tanımayan gözün ölmiş

bunalmışsın

sana nolmış

çal kılıcın

yetdüm Kazan bkz. ***URUZ CBB 33***

Özel addan sonda tam tekrar " *Kazan* "ve çekimli eylemden " *ölmiş* " sonda tam tekrar.

çağnam çağnam kayalardan çıkan su

ağaç gimileri oynadan su

Hasan-ile Hüseynün hasreti su

bağ ve bostanun ziyneti su

Ayişe ile Fatımanun nigâhı su

şahbaz atlar gelüp içdügi su

kızıl develer gelüp kiçdüği su

ağ koyunlar gelüp çevresinde yatduğı su bkz. ***SALUR CBB 13***

Sonda cins ad tam tekrardır.

egnümüzden kaftanumuz alduğı yok

başumuzdan giceligümüz alduğı yok

buynuzı burma koçlarumuz alduğı yok bkz. ***BEYREK CBB 66***

Parasarun Bayburd hisarından parlayup uçan ***Pay Püre Han oğlı Bamsı Beyrek mana dirler***
adahlusın ayruklar alur-iken tartup alan Pay Püre Han oğlı Bamsı Beyrek mana dirler
bkz. ***URUZ [1] CBB 31***

Sonda yüklem. yönelme tümleci ve belirtisiz nesne öbeğinin tamlanan bölümü sıfır tekrar. İkinci cümlede yüzey yapıda yer alan birim. birinci cümleyle de ilişkili kılınmış. Bu da yine tamlayanın birden fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

bu mahalda Oğuz erenleri bir bir yetdi

görelüm hanum kimler yetdi

kara dere ağzında Kâdir viren ***Kazan kartaşı Kara Göne çapar yetdi***

kara buğa derisinden bişiginün yapuğı olan ***Kazan kartaşı Kara Göne çapar yetdi***

acığı tutanda kara taşı kül eyleyen ***Kazan kartaşı Kara Göne çapar yetdi***

kara bıyığın yidi yirden ensesinde dügen Kazan kartaşı Kara Göne çapar yetdi

çal kılıcun kardaş Kazan yetdüm didi

anun ardınça görelüm hanum kimler yetdi

Demür Kapu Dervendindeki demür kapuyı kapup alan ***Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar çapar yetdi***

altmış tutam ala gönderinün uçında er bögürden ***Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar çapar yetdi***

Kazan kibi pehlivanı bir savaşda üç kerre atından yıkan Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar çapar yetdi

çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi

anun ardınça görelüm kimler yetdi

varuban destursuzça Bayındır Hanun yağısın basan ***Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin çapar yetdi***

altmış bin kâfire kan kusduran Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin çapar yetdi

çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi

anun ardınça görelüm kimler yetdi

Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan ***Kazan Bigün yınağı boz aygırlu Beyrek çapar yetdi***

ap alaca gerdegine karşu gelen ***Kazan Bigün yınağı boz aygırlu Beyrek çapar yetdi***

Kalın Oğuz imrençesi Kazan Bigün yınağı boz aygırlu Beyrek çapar yetdi

çal kılıcun hanum Kazan yetdüm didi

anun ardınça görelüm kimler yetdi bkz.. ***URUZ CBB 34***

Sonda sıfır ve tam tekrarların hatta sözcük öbeği ve cümle tekrarlarının içiçe geçtiği bu CBB'de koyu renkle yazılanlar sıfır tekrarı gösteriyor. Her bir bölümde yüklem öbeği ve genişletilmiş sıfat tamlaması olan özne öbeğinin tamlanan bölümü, derin yapıda tekrarlanıyor. Bunlar, yüzey metnin son cümlesinde yer almış, önceki cümleler de bununla ilişkili kılınmıştır. Türkçede tamlayan birden çok tamlanan bir tane olabilir. Burada bu özelliği görüyoruz. Ayrıca bu bölümler yine sonda " *çapar yetdi* " sıfır tekrarıyla da birbirlerine bağlanıyorlar.

Dede Korkut aydur

Dede Korkut karşu yatan kara dağun aşmağa gelmişem ***didi***

Dede Korkut akındılu görklü suyını kiçmege gelmişem ***didi***

Dede Korkut gin etegüne tar koltuğuna kısılmağa gelmişem ***didi***

Dede Korkut Tanrının buyruğı-y-ilePeygamberün kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız Kardaşun Banu Çiçegi Bamsı Beyrege dilemege gelmişem didi

bkz. ***BEYREK CBB 31***

Başta ve sonda sıfır tekrarlarla ortada tam tekrar örneklerinin verildiği bu CBB'de ve bunun gibi olanlarda (özne + nesne (iç cümle) + yüklem), yüklem *didi* eylemine dayalıdır, çoğunlukla sonda sıfır tekrardır. Aslında ortada tam tekrar dediğimiz (*gelmişem*) birimler, iç cümlenin yüklemi konumunda olduklarından onlar da kendi aralarında sonda tam tekrardır.

kız aydur
kız ol öyle adam degüldür kim sana görine didi
kız amma ben Banı Çiçegün dadısıyam ***didi***
kız gel imdi senün-ile ava çıkalum ***didi***
kız eger senün atun menüm atumı kiçer-ise onun atını dahı kiçersin ***didi***
kız hem senün-ile oh atalum ***didi***
kız eger meni kiçer-isen anı dahı kiçersin ***didi***
kız ve hem senün-ile güreşelüm ***didi***
kız eger meni basar-isen anı dahı basarsın didi bkz. ***BEYREK CBB 23***

Sondaki sıfır tekrar ***didi*** . bu kez hem söyleşinin ilk cümlesinde, hem son cümlesinde verilip aradakilerle ilişkili kılınmış.

2.2.3.3.3. Ortada Tekrar

Ortada tekrar, iç kafiyenin temelini hazırlamıştır. Şiir dilinin gelişmiş, daha da gelişecek olan biçiminin göstergesidir. Dede Korkut'un nazım dili olması gereğini gösterir. Nesir bölümlerinde karşılaştığımız ortada tekrarlar, Dede Korkut'un dilinin nazma yaklaştığının kanıtıdır.

on biş bin kâfir kimi kırıldı
on biş bin kâfir kimi tutıldı bkz. ***URUZ CBB 37***

" *Kimi* " belgisiz zamiri ortada tam tekrar.

deve kibi kükredi
arslan kibi anradı bkz. ***URUZ CBB 30***

Ortada *kibi* edatı tam tekrar.

açuk açuk meydana benzer senün alınçuğun
iki şeb çırağa benzer senün gözçügezün

ibrişime benzer senün yiliçügün
iki koşa kardaşa benzer senün kulaçuğun
eri muradına yetürür senün arhaçuğun bkz. ***BEYREK CBB 59***

Cümleler devrik olduğu için çekimli eylem ortadadır, " *benzer* "ilk dört cümlede yüzey yapıda tekrarlanmıştır. " *Senün* " ise, cümlelerin tamamında iyelik öbeğinin tamlayanı olarak tekrarlanmış.

dahı kendüsi tavla tavla atlarına vardı bin aygır seçdi
develerine vardı bin buğra ner seçdi
koyunlarına vardı bin koç seçdi bkz. ***BEYREK CBB 35***

Ortada çekimli eylem ve sayı sıfatı tam tekrar. *Vardı* çekimli eylemi görev bakımından *varıp* ulacıyla eşdeğerdir: vardı ..... seçdi // varıp ..... seçdi Burada söz dizimi bakımından iki ana cümle:

a. *dahı kendüsi tavla tavla atlarına vardı* .
b. *dahı kendüsi bin aygır seçdi*;

anlam bakımından ise, ikinci eylemin birinci eylemin gösterdiği durumu tasvir ettiği tek cümle söz konusudur:

dahı kendüsi tavla tavla atlarına varıp bin aygır seçdi

Varup ..... seçdi yapısındaki {-Üp } biçimbirimini alan eylem, kişi ve teklik-çokluk bakımından bağlı olduğu eylemin işlevlerine sahiptir. Hareketin kendisinden sonra gelen eylemden önce olup bittiğini gösterir. *Vardı ..... seçdi* yapısında da *vardı* aynı işleve sahiptir. [107]

---

[107] Bu konuyla ilgili görüşlerini Nurettin Demir şöyle özetliyor: Zarffiil + yardımcı fiil yapısıyla oluşan bileşik fiillerde, söz dizimi açısından yardımcı fiiller birliğin temel unsurudurlar; kendi manasıyla kullanılan birinci fiil ona bağlıdır. Anlam açısından ise yardımcı fiil kendisinden önceki zarffiil ekini de bünyesine alarak birinci fiilin gösterdiği eylemi genellikle tasvir eder, başka bir deyişle "kılınış" veya "tarz" bildirir. Söz konusu ekleşmeyle birlikteki yardımcı fiilin asıl anlamıyla kullanımdan kalkması gerekmez: (bak-ıp) + (dur-) du 'baktı ve durdu' : (bak-)ıp dur-)du 'sürekli baktı.'

Türkçede birleşik fiillerin kurulmasının ikinci yolu ise bilhassa Türkiye Türkçesinde görülen, seyrek de olsa diğer Türk dillerinde, meselâ Azeri Türkçesinde de rastlanan birinci fiilin zarffiil eki değil, fiil çekim eklerinden birisini almasıdır. bkz. Nurettin Demir, Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü, 1995 , TDAY Belleten, s. 2-4

Bilindiği gibi birleşik eylemler bir temel eylem ile ondan hemen önce gelen ve genellikle ulaç eki almış bir eylemden oluşur. Türkiye Türkçesi ve Azericede olduğu gibi zaman zaman ulaç ekinin yerine bazı eylem çekim ekleri de kullanılabilmektedir. Zamanla, birleşik eylemin unsurları arasındaki ilişki söz dizimi açısından korunmakla birlikte, anlamda bir kayma meydana gelmektedir. Bu kayma Türkçenin tamlayanın tamlanandan önce gelmesi şeklindeki sözdizimsel prensibinden tamlayanın tamlanandan sonra gelmesi şeklindeki biçimsel prensibine geçiş olarak kendini göstermektedir. bkz. Nurettin Demir, Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir, Dilbilim Araştırmaları 1996'da yayınlanacak.

Diğer cümleleri de aynı mantıktan hareketle düzenlersek; şu cümleleri elde ederiz.

develerüne varup bin buğra ner seçdi
koyunlaruna varup bin koç seçdi

Bayındır Han ol yahşı bilür
Bayındır Han zira ol diküpdür
Bayındır Han yine ol tanır didi bkz. ***BEYREK CBB 50***

Ortada III. tekil kişi zamiri tam tekrar.

bin bin erden yağı gördüm-ise öyinüm didüm
yigirmi bin er yağı gördüm-ise yıylamadum
otuz bin er yağı gördüm-ise ona saydum
kırk bin er yağı gördüm-ise kıya bakdum
elli bin er ***yağı*** gördüm-ise el virmedüm
altmış bin er ***yağı*** gördüm-ise aytışmadum
seksen bin er ***yağı*** gördüm-ise segsenmedüm
toksan bin ***er*** yağı gördüm-ise tonanmadum
yüz bin er ***yağı*** gördüm-ise yüzüm dönmedüm bkz. ***URUZ [1] CBB 14***

İlk bakışta ortada tam ve sıfır tekrarların içiçe geçtiği görülen CBB'de sayı sıfatlarının aynı sözcük alanının birimleri olduğunu göz önünde bulundurursak başta tekrar örneği verildiğini kabul etmemiz gerekecektir. Yan cümlenin, aynı zamanda da zarf tümlecinin tekrarı vardır.

bu mahalda Oğuz erenleri birbir yetdi
görelüm hanum kimler yetdi bkz. ***URUZ CBB 34***

Cümle ortasında verilen " *Oğuz Erenleri* " ikinci cümlede yine ortada " *kimler* " belgisiz zamiriyle karşılanmış, eksik tekrar . Her ikisi de özne görevindedir.

Kazana geyim getürdiler
kılıç ve sünü ve çomak ve sâvir cenk âletin geydürüp tonatdılar
bkz. ***URUZ [1] CBB 28***

Birinci cümlede ortada verilen genel anlamlı sözcüğün ikinci cümlede başta ayrıntılı bir biçimde verildiğini görüyoruz. Eylemlerin yapılış sırasını dikkate aldığımızda ilk kullanılan sözcüğün

geyim olması gerektiğini, bu nedenle *geyim* sözcüğünün belirtisinin alttaki cümlede verilmiş olduğunu düşünüyoruz.

gitdükde yirün otlakların geyik bilür
gögez yirler çemenlerin kulan bilür
ayru ayru yollar izin deve bilür
yidi dere kohuların dilkü bilür
dün-ile karvan köçdügün turgay bilür
oğul kimden olduğın ana bilür
erün ağırın yiynisin at bilür
ağır yükler zahmetin katır bilür
ne yirde sızılar var-ise çeken bilür
gafil başun ağrısın beyni bilür
kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer
er cömerdin er nakesin ozan bilür

bkz. ***MUKADDİME CBB 6***

Altı çizili sözcükleri birkaç bakımdan aynı sözlük alanına sokabiliriz. a. Hepsi özne görevindedir. öznenin ortada eksik tekrarı söz konusudur. b. Hepsi canlılar âlemine gönderme yapmaktadırlar. dolayısıyla ortada eksik tekrar vardır. c. İki ayrı gurubun elemanları biçiminde yaklaşabiliriz: *geyik, kulan, deve, dilkü, turgay, at, katır*, hayvan teriminin alt katmanlarını; *ana, çeken, beyni, ozan*, insanı anlatan birimler olarak sınıflandırılabilir. Nasıl yaklaşırsak yaklaşalım, bunların bir tek ya da iki dil gerçeğine gönderme yaptıklarını ve ortada eksik tekrar olayını gerçekleştirdiklerini görürüz. Son iki cümlenin ilk bakışta diğer cümlelerle uyum sağlamadığı sanılabilir. Bunun cümlenin yazıda değişmiş biçimi olduğunu düşünüyoruz. İlk biçiminin yani klasik, orijinal biçiminin " *er cömerdin er nakesin kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige gezen ozan bilür* " şeklinde olması gerekir. Yazıya geçerken süslenmiş, bezeklenmiş ve orijinalliğini yitirmiş olmalıdır. Çünkü bu cümle de, bu CBB'nin bir parçasıdır. Kendinden önceki cümlelerin kalıbına uymalıdır. Bunun en güzel kanıtı ise sondaki yüklemlerin tekrarıdır.

Kazan gök alan görklü çemene çadır dikdürdi
Kazan gök alan görklü çemene otağın kurdı bkz. ***BAMSI CBB 30***

" *Çadır, otağ* " yakın anlamlı sözcüklerin tekrarı ile cümleler arası bağlantı sağlanmış.

ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun
ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun bkz. ***BAMSI CBB 31***

" *Uçmağ, behişt* ", aynı dil gerçeğine gönderme yapan yakın anlamlı sözcüklerdir. Aralarında eşanlamlılık ilişkisi kuruludur. Ortada eksik tekrar örneği veriyorlar. İki cümle arasında başka tekrarlar da vardır. " *Ağ sakallu baba* " ile " *ağ pürçeklü ana* " arasında da bu tür tekrar olayı yaşanmıştır.

mere kâfirler kopuzum getürün ***didi***
mere kâfirler sizi ögeyin didi bkz. ***URUZ ' CBB 13***

Bu kez , cümle başında verilen " *mere kâfirler* " ünlem öbeği. cümle ortasında " *sizi* " çekime girmiş II. çoğul kişi zamiriyle karşılanmış. Her ikisi de belirtisiz nesne öbeği içinde yer almış; ama birinci cümlede verilen yapı seslenme tümleci olarak. ikinci cümlede verilen yapı ise belirtisiz nesne olarak iç öğe özelliği göstermektedirler.

Bayındır Hanun karşusında Kara Göne oğlı Kara Budak yay tayanup turmış-idi
Bayındır Hanun sağ yanında Kazan oğlı Uruz ***yay tayanup*** turmış-idi
Bayındır Hanun sol yanında Kazılık Koca oğlı Big Yigenek ***yay tayanup*** turmış-idi
Pay Püre Big bunları gördüginde ah eyledi
bkz. ***BEYREK CBB 2***

" *Bunları* " çoğul işaret zamiri kendinden önce gelen üç cümledeki özel adların hepsinin işaretidir. Bir yandan aynı sözlük alanına giren birimler birbirini tekrarlıyor. bir yandan da bunların belirtisi bir işaret zamiriyle yüzey yapıya sokuluyor. bunları hem kısa yoldan tekrarlıyor. hem de bu cümle için artık eski bilgi olan birimleri vurguluyor.

ol kal'aya altı baş er-ile men Kazan vardum
altı güne komadum anı ***men Kazan*** aldum bkz. ***URUZ ' CBB 14***

" *Ol kal'aya* " sıfat tamlamasından oluşan yönelme tümleci ikinci cümlede ortada " *anı* " işaret zamirinden oluşan belirtili nesneyle anlatılmıştır.

İlk cümlede verilen " *men Kazan* " açıklamalı özne öbeği (asıl unsur + açıklayıcı öğe). ikinci cümlede ortada sıfır tekrardır.

yayanun umudı olmaz
sağın solun Uruzun çevürdiler
kırk yigidin ***Uruzun*** şehid itdiler
oğlanun üzerine düşdiler bkz. ***URUZ CBB 18***

Ortada tamlayan (Uruzun) sıfır tekrar. Tamlananın önce geldiği bu ters yapının geçiciliği kendinden önce ve sonra gelen cümlelerdeki aynı yapıyla açıklanabilir.

bazirganlar Pay Püre Bigün oğlı-y-içün bir deniz kulunı boz aygır aldılar
bazirganlar Pay Püre Bigün oğlı-y-içün bir ağ tozlu katı yay aldılar
bazirganlar Pay Püre Bigün oğlı-y-içün bir dahı altı perlü gürz aldılar
bkz. ***BEYREK CBB 7***

" *Pay Püre Bigün oğlı-y-içün* " edat öbeği ortada sıfır tekrar.

2.2.3.3.4. Kıvrımlı Tekrar

Cümlenin sonundaki sözcük ya da sözcük öbeğinin sonraki cümlenin başında tekrarlanmasıyla, bazen de bunun tam tersiyle yani cümlenin başındaki sözcük ya da sözcük öbeğinin ikinci cümlenin sonunda tekrarlanmasıyla yapılan bir çeşit tam tekrar örneğidir.

ol tağlarumuzda bağlarumuz olur
ol bağlarun kara salkumlu üzümi olur
ol üzümi sıkarlar al şarabı olur
ol şarabdan içen esrük olur bkz. ***DUMRUL CBB 12***

Dize sonunda verilen sözcükle sonraki dizenin başlatılması ve bunun dört dize boyunca sistemli bir biçimde tekrarlanması bize ister istemez iâde sanatını düşündürmektedir.

Kazan aydur
bir ay baksun
bir ayda varmaz-isem iki ay baksun
iki ayda varmaz-isem üç ay baksun
üç ayda varmaz-isem öldügümi ol vakt bilsün bkz. ***URUZ CBB 27***

Bu örnekte kıvrımlı tekrarlar ortada ve sonda tam tekrarlarla desdeklenmiş. " *varmaz-isem* " ortada tam tekrar, " *baksun* " sonda tam tekrar.

Kazan aydur
oğul min kâfir öldürsen kimse senden kan da'vilemez amma azgun dinlü kâfirdür
hub yirde tuş oldı veli mana sen yaman yirde duşak olldun oğul didi
bkz. ***URUZ CBB 10***

biş yaşından on yaşına girdi
on yaşından on biş yaşına girdi bkz. ***BEYREK CBB 8***

oğul sabah varup öğlen gelmek olmaz
öğlen varup ahşam gelmek olmaz bkz. *TURALI CBB 4*

Bu örnek, yukarıdaki tekrarların (ya da bugünkü iâde sanatının) değişik bir biçimidir. *Öğlen* sözcüklerinden önce gelen *sabah varup / varup ahşam* yapıları birbirlerini tersinden tekrarlamakta, bunlar cümle sonlarındaki *gelmek olmaz* yapılarının tam tekrarıyla desteklenmektedir. Aynı anlamlı iki sözcükten birinin cümle başında birinin cümle sonunda kullanımıyla ortaya çıkan bu tekrarın üstteki örneklerden farkı, yalnız bu iki cümleyle sınırlı olmasıdır. Onlarda ise tekrarlar dizelere yayılmıştır. Divan Şiirinde kullanılan reddü'l acüz ales'sadr sanatını hatırlatıyor. Aşağıdaki örnekler de bu türdedir. Birçok şeyin ilk örneklerini bulduğumuz gibi, "tekrarlara dayalı söz sanatlarının da, ilk örneklerini, oluşum aşamasındaki varyantlarını Dede Korkut Hikâyelerinde buluyoruz" düşüncesini taşımaktayız.

oğul dan dansuh bu gün Oğuzda ne gördün
aydur
ne göreyin bkz. *BEYREK CBB 25*

ne bileyin oğul arslandan mı oldı
yohsa kaplandan mı oldı ne bileyin oğul bkz. *BUĞAÇ CBB 27*

indi bir yigit bunı depdi
depdükçe böyüdi
birkaç yigit dahı indiler
depdiler
depdüklerünçe böyüdi
Aruz Koca dahı inüp depdi bkz. *BASAT CBB 6*

anda iki kılıç var
biri kınlu biri kınsuz
ol kınsuz keser menüm başumı bkz. *BASAT CBB 25*

2.2.3.3.5. Karma tekrar

Bir cümlenin başındaki sözcük ya da sözcük öbeğinin cümlenin sonunda tekrarlanmasıyla ya da başta ve sonda birkaç kez aynı birimlerin tekrarıyla yapılır. Bu tekrar çeşidinde, kimi zaman başta ve sondaki tekrarlara ortadaki tam tekrarlar da katılabilir. Nazım bölümlerinde karşılaştığımız karma tekrarlar, şiir dilinden uzaklaşmayı, nesir diline yaklaşmayı gösterir. Şiir dilinden nesir diline geçiştir. Nesir cümlelerinde karşılaştığımız karma tekrarlar ise, bunun tam tersini, yani nesir dilinden uzaklaşıp

nazım diline yakınlaşmayı düşündürüyor. İşte bu tekrarlardır ki, Dede Korkut dilinin nazım , nesir elele vererek yanyana, içiçe yürüyüşünü hazırlamıştır.

anun ardınça bin kavum başları Dülger yetdi
anun ardınça bin bügdüz başları Emen yetdi
anun ardınça tokuz kara başları Aruz yetdi bkz. ***URUZ CBB 34***

Başta, ortada ve sonda tam tekrar örneklerinin birbirine paralel biçimde kullanıldığı bir CBB. Bunun yanı sıra *bin kavim , bin bügdüz, tokuz kara / Dülger, Emen, Aruz* arasındaki eksik tekrarlar dikkat çekmektedir.

tur kız
oynar-isen oyna
oynamaz-isen cehennemde oyna bkz. ***BEYREK CBB 78***

" *Oyna-* " eylemi farklı zaman ve kip çekimlerine sokularak başta, sonda tekrarlanmış.

akar senün sularun Kazılık Tağı
akar-iken akmaz olsun
biter senün otlarun Kazılık Tağı
biter-iken bitmez olsun
kaçar senün geyiklerün Kazılık Tağı
kaçar-iken kaçmaz olsun bkz. ***BUĞAÇ CBB 27***

İki çeşit karma tekrar, birer aşamalı olarak CBB'de yer almış.

akar senün ..... Kazılık Tağı
akar-iken akmaz olsun
biter senün..... Kazılık Tağı
biter-iken bitmez olsun
kaçar senün..... Kazılık Tağı
kaçar-iken kaçmaz olsun

Burada ayrıca aynı kökten gelen sözcüklerin bir arada kullanımı dikkatimizi çekiyor. akar-akmaz, biter-bitmez, kaçar-kaçmaz . Bunların birarada kullanımı bir yandan iştikak sanatını, bir dizenin başında bir dizenin sonunda kullanımı reddü'l acüz ales'sadr sanatının ilk örneklerini gündeme getiriyor. Ayrıca su, ot, geyik sözcükleri arasındaki anlam ilişkisi de düşünülürse, hem biçim, hem anlam bağlarının oldukça güçlü olduğu bir CBB'yle karşı karşıya kaldığımızı görürüz.

öginür-ise er öginsün aslandur
öginmeklik avratlara bühtandur
öginmek-ile avrat er olmaz bkz. ***TURALI CBB 56***

" *ög-* " eyleminin değişik çekimleri, " *er, avrat* " sözcükleriyle karışık tekrarlanmış.

ozan senün haberün yok
çalma ozan ayıtma ozan
karaluça men kızun nesine gerek ozan
ileyünde düğün var düğüne varup ötgil bkz. ***BEYREK CBB 64***

2.2.3.3.6. Sözcük Çiftleri

2.2.3.3.6.1.İkilemeler

Dede Korkut Hikâyeleri *ikizlemeler, kelime koşmaları, ikilemeler, söz müvaziliği,eş heceli kelimeler* adları verilen sözcük çiftleri bakımından oldukça zengindir. Yapıları, anlamları birbirine yakın, aynı, farklı çeşitli sözcüklerin, sözcük öbeklerinin bazen cümle düzeyinde, bazen cümleler arasında birbirini tekrarladıklarını bu yolla üslûp zenginliği yarattıklarını görüyoruz.

"Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi: birer birer, delik deşik, yalvarıp yakarmak, boy pos endam, düğün dernek." [108]

" Anlamı güçlendirmek için , aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran sözcüklerin yanyana kullanılması."[109]

"Türkçede birçok kelime çiftlerinin yanyana kullanılagelmesi şeklindeki olay ne hendiadyoin gibi bir söz sanatı ne de atıf- ı tefsirî gibi çoğu aynı kavramı ayrı kelimelerle yinelemekten ibaret bir üslûp gösterişidir. Türkçedeki olay, çoğu yeni bir kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimeden tek bir kuruluş, temelli, anlamca bağımsız bir kuruluş türetmek yolunda

[108] Korkmaz Zeynep : Gramer Terimleri Sözlüğü, s.82
[109] Hatipoğlu, Vecihe: Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s. 70

bir yapı (teşkil) yöntemidir."[110]

Tanımında, amacında tüm araştırmacıların birleştiği ikilemelerin, metinlerde bu doğrultuda kullanıldığını görüyoruz. CBB'lerde karşılaştığımız ikilemeler daha çok cümle düzeyindedir. CBB'nin tamamının oluşmasında baştan sona ikilemelerden yararlanıldığı örnekler oldukça azdır. İkilemeler, öylesine benimsenmiştir ki, aynı yolla üçlemeler, dörtlemeler, beşlemeler yapıldığını ve bu yöntemle cümlelerde gerek biçim, gerek anlam ilişkisi kurulmağa çalışıldığına tanık oluyoruz.

İkilemelerin büyük bir bölümü bugün Türkiye Türkçesinde karşılaştığımız biçimdedir. Birçoğu aralarındaki zorunlu sıraya bağlı kalmıştır. Sözcük çiftleri arasında genellikle başta ya da sonda ses tekrarı hâkimdir. Örneğin; az hecelinin önce gelmesi, eşit hecelilerde ünlüyle başlayanın önce gelmesi, b / p ünsüzüyle başlayanın önce gelmesi, olumlunun olumsuzdan önce gelmesi, hareketin ilk evresinin son evresinden önce gelmesi gibi. Yine de bu kuralların dışına çıkan örneklerle karşılaşıyoruz. " Borçluyı borcundan" ikilemesinin CBB'lerde "borcundan borçluyı" biçiminde geçtiğini; "dost düşman" ikilemesinin ise kimi yerde "düşmen dost" kimi yerde "dost düşman" biçiminde geçtiğini; *koyundan koç, karı buzı, nişanlusı adahlusı, çobanun çoluğun, gide git, kova kov* gibi bazı ikilemelerin de kurallara bağlı kalmadığını görebiliyoruz.

> *"Bilindiği üzere,Türkçe'de sıfatlar vasfın yoğunluğunu belirtmek için ya tekrar suretiyle (diri diri, sıcak sıcak, aç açına), veya benzer hece katkısı yoluyla (dipdiri sımveya sıp-sıcak) pekiştirilirler. Bunlar cümlede yine bir ismi niteleyen unsurlar olarak kullanılabildiği gibi, yüklem ismi ve zarf olarak da kullanılırlar: iri iri kirazlar, sıcak sıcak simitler, akın akın git-, ovalar yemyeşildi, gibi.*
>
> *Eski Türkiye Türkçesi'nde bu pekiştirme katı, inen,gayet gibi zarflarla da yapılabiliyordu:inen ıssı (Tezk.Ev.129a.6); gayet ıssı (Tezk Ev.125a.5); inen katı kakı-(Tezk. Ev.28a.12); iki kat pekiştirilmiş şekil: katı kabkara (Fıkıh Kitabı,136 b. 3: Âdem Alevhisselâm uçmakdan çıkıcak katı kabkara oldı.)"* [111]

Dede Korkut Hikâyelerinde varlıkların yoğunluğunun belirtilmesinde, sıfatların pekiştirilmesinde en çok kullanılan yol tekrarlar olmuştur. Gerçi *ap alaca, sapa sağ, yapa yalunuz, kap kayalar* gibi benzer hece katkısıyla pekiştirilenler de vardır; ama ikileme adını verdiğimiz ve tekrar yoluyla yapılan pekiştirmeler çok daha fazladır. CBB'lerde farklı bir pekiştirme türü görüyoruz. Yakın anlamlı sözcüklerin sıfat tamlaması içinde birinin tamlayan, birinin tamlanan olarak kullanılması yoluyla elde edilen bu ikilemeler, oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; *alp er; alp yiğitler, cılasun yiğitler,* vb. Hatta *cılasun koç yiğitler, cılasun big erenler vb.* pekiştirmenin dozu artırılmış

---

[110] Ağakay, Mehmet Ali: Türkçede Kelime Koşmaları, TDAY Belleten, s. 95-104

[111] Tulum, Mertol: -la / -le Ekine Dair, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXVI, s. 163

biçimlerini de görebiliyoruz. "Alp, yiğit, er, cılasun, eren" sözcüklerinin sözlük anlamı "yiğit, kahraman" dır. Böylece yakın anlamlı sözcükler, birbirlerini niteleyerek pekiştirmeyi tekrar yoluyla gerçekleştirmiş oluyorlar.

İki sözcüğü de anlamlı birimlerle kurulu ikilemeler:

kulan-ile sığın geyige konşı yurdum — bkz. *SALUR CBB 11*

Bir sözcüğü anlamlı birimlerle kurulu ikilemeler:

vardı könlegi kana kuna baturdı — bkz. *BEYREK CBB 49*

İki sözcüğü de yarı anlamlı birimlerle kurulu ikilemeler:

edeb-ile yap yap girü döndi — bkz. *BEYREK CBB 21*

Aynı sözcüklerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

kanlu kanlu ırmakları karıyupdur suyı gelmez
şahbaz şahbaz atlar karıyupdur kulun virmez
kızıl kızıl develer karıyupdur köşek virmez — bkz. *SALUR CBB 38*

Aynı anlamlı sözcüklerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

bigler tacum tahtum içün ağlaram
bir gün ola düşe ölem
yirümde yurdumda kimse kalmaya didi — bkz. *BEYREK CBB*

kul karavaş getüreyim
hüner göstereyim — bkz. *TURALI CBB 9*

Yakın anlamlı sözcüklerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

kavum kabile menüm kuma yurdum — bkz. *SALUR CBB 11*

Karşıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

gelimlü gidimlü dünya
ahır son uçı ölümlü dünya — bkz. *URUZ CBB 39*

Aynı özel adların tekrarıyla kurulu ikilemeler

berü gelgil Salur Bigi Salur Görki bkz. ***URUZ CBB 20***

Ayrı özel adların tekrarıyla kurulu ikilemeler

Karaçuk Çoban Kıyan Güçi Demür Güçi bu iki kardaşı yanına aldı
Karaçuk Çoban ağulun kapusını berkitdi bkz. ***SALUR CBB 7***

menüm erligüm bahadırlığum cılasunlığum yigitligüm Ruma Şama gide
menüm erligüm bahadırlığum cılasunlığum yigitligüm Ruma Şama çavlana dir-idi
bkz. ***DUMRUL CBB 1***

Aynı cins adların tekrarıyla kurulu ikilemeler

ağaç ağaç dir-isem sana erilenme ağaç
Mekke ile Medinenün kapusı ağaç bkz. ***SALUR CBB 34***

Ayrı cins adların tekrarıyla kurulu ikilemeler

bigler bigi olan Kazan divanında buna hiç kapu baca yoğ-idi
bkz. ***SEGREK CBB 1***

Aynı sayı adlarının tekrarıyla kurulu ikilemeler

kırk cübbe bürinüp otuz yidi kal'a biginün mahbub kızlarını çalup bir bir boynın kuçan yüzinde tudağında öpen Eylik Koca oğlı Alp Eren çapar yetdi
bkz. ***SALUR CBB 39***

Ayrı sayı adlarının tekrarıyla kurulu ikilemeler

erenler evreni Karaçuk Çoban sapanınun ayasına taş kodı atdı
erenler evreni Karaçuk Çoban birin atanda ikisin üçin yıkdı
erenler evreni Karaçuk Çoban ikisini atanda üçin dördin yıkdı
bkz. ***SALUR CBB 9***

Aynı sayı sıfatlarının tekrarıyla kurulu ikilemeler

bin bin erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm bkz. ***URUZ [1] CBB 14***

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ayrı sayı sıfatlarının tekrarıyla kurulu ikilemeler

bir ağacı yirinden kopardı
atup elli altmış adam helâk eyledi bkz. ***BASAT CBB 10***

Aynı sıfatların tekrarıyla kurulu ikilemeler

kunt kunt bileklerün solmasa-y-idi
ağam Beyrek diye-idüm ozan sana bkz. ***BEYREK CBB 66***

Ayrı sıfatların tekrarıyla kurulu ikilemeler

tepel kaşga aygırına Tundar bindi bkz. ***SALUR CBB***

Aynı kişi zamirlerinin tekrarıyla kurulu ikilemeler

gördün-mi men mana nitdüm bkz. ***TURALI CBB 10***

Çobanlar aydur
mere sen seni bilürsin
bizüm halumuzdan haberin yok didiler bkz. ***BEYREK CBB 63***

Ayrı işaret zamirlerinin tekrarıyla kurulu ikilemeler

Beyrek mere kâfir niçe bir onı bunı sorarsın mana didi bkz. ***URUZ [1] CBB 32***

Aynı zarfların tekrarıyla kurulu ikilemeler

gördi kim ayun on dördüne benzer bir mahbub ala gözlü genç yigit burçak burçak derlemiş uyur bkz. ***SEGREK CBB 29***

Aslı ad olan aynı zarfların tekrarıyla kurulu ikilemeler

kıyma kıyma ağ etinden çekün bkz. ***SALUR CBB 28***

Aslı sıfat olan zarfların tekrarıyla kurulu ikilemeler

Han Kazanun oğlı Uruz Big üç yüz yigid-ilen eli bağlu boynı bağlu gitdi

Eylik Koca oğlı Saru Kulmaş Kazan Bigün ivi üzerine şehid oldı

bkz. *SALUR CBB 4*

Aslı ulaç olan aynı zarfların tekrarıyla kurulu ikilemeler

kuça kuça ata-y-ile oğul görüşdi bkz. *URUZ CBB 37*

yata yata yanumuz ağrıdı
tura tura bilümüz kurıdı bkz. *SALUR CBB 2*

Aslı ulaç olan ayrı zarfların tekrarıyla kurulu ikilemeler

ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi bkz. *BEYREK CBB 42*

Aynı ünlemlerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

hey hey dayalar babam mana ben seni yüzi nikablu Beyrege virmişem dir-idi

bkz. *BEYREK CBB 22*

âmin âmin diyenler dîzâr görsün bkz. *URUZ ' CBB 47*

Ayrı ünlemlerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

vallah billah toğrı yolı görür-iken egri yoldan gelmeyeyin didi

bkz. *URUZ ' CBB 12*

yâ pes sen ne eylemeklü kadasın bkz. *DUMRUL CBB 13*

Aynı bağlaçların tekrarıyla kurulu ikilemeler

elbette ve elbette Kazan Big mana yetişsün didi digil bkz. *SEGREK CBB 21*

Eylemliklerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

nâgâh kaçma kovma olur-ise birisini binem *didi*
nâgâh kaçma kovma olur-ise birisini yedem didi bkz. *BEYREK CBB 26*

virişmeğe alışmağa geldük didiler bkz. *TURALI CBB 16*

Ortaçlarla kurulu ikilemeler

asılan asılan kayalardan Kazan oğlan uçurdun-mı bkz. ***URUZ CBB 20***

kardaşlu yigitler kalkar kopar olur bkz. ***SEGREK CBB 11***

altı yol ayrıdına çadır dikem
gelenden gidenden haber soram bkz. ***SEGREK CBB 17***

Ulaçlarla kurulu ikilemeler

yazılupdüzilüp gökten indi Tanrı ilmi Kur'an görklü bkz. ***MUKADDİME CBB 7***

Beyrek kalkdı ağlayu ağlayu kırk yigidün yanına geldi bkz. ***BEYREK CBB 57***

dimez olur-isen yana göyine kargaram Kazan sana bkz. ***URUZ CBB 21***

Aynı çekimli eylemlerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

kon nireye gider-ise gitsün bkz. ***BEYREK CBB 73***

Ayrı çekimli eylemlerin tekrarıyla kurulu ikilemeler

Dirse Hanun hatunı kayıtdı girü döndi bkz. ***BUĞAÇ CBB 25***

ol Kur'anı yazdı düzdi
ulemâlar ögreninçe küydi piçdi âlimler serveri Osman Affan oğlı görklü
bkz. ***MUKADDİME CBB 7***

Aynı kökten gelen çekimli eylemle ulaçtan kurulu ikilemeler

baba men yirümden turmadın ol turmış ola
men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola
men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış ola
mana baş getürmiş ola didi bkz. ***TURALI CBB 2***

bu kez oğlan şarap içer-iken içmez oldı bkz. ***BEYREK CBB 10***

sarp yorır-iken kazılık ata namerd yigit bine bilmez bininçe binmese yig
çalup keser öz kılıcı muhannetler ***çala bilmez*** çalınça çalmasa yig
çala bilen yigide ok-ile kılıçdan bir çomak yig
konuğı gelmeyen kara ivler ***yıkıla bilmez*** ***yıkılmayınca*** yıkılsa yig
at yimeyen acı otlar ***bite bilmez*** bitince bitmese yig
adam içmez acı sular ***sıza bilmez*** sızınça sızmasa yig
ata adını yorıtmayan hoyrad oğul ata bilinden ***ine bilmez*** inince inmese yig
ana rahmine ***düşe bilmez*** düşince toğmasa yig
ata adın yorıdanda devletlü oğul yig
yalan söz bu dünyede ***ola bilmez*** olınça olmasa yig
gircklerün üç otuz on yaşını ***toldura bilmez*** ***toldurınça*** toldursa yig

bkz. ***MUKADDİME CBB 5***

Ayrı kökten gelen çekimli eylemle ulaçtan kurulu ikilemeler

Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın bkz. ***BEYREK CBB 3***

kadası yetmiş kavat oğlı kavat kayıda dön buradan bkz. ***BEGİL CBB 26***

Aynı kökten gelen bir adla bir çekimli eylemden kurulu ikilemeler

gelün kesim keselüm didiler bkz. ***BASAT CBB 11***

sen var-iken av avladı
sen var-iken kuş kuşladı bkz. ***BUĞAÇ CBB 16***

kov kovladı
din dinledi
öyledençe gezdi bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

eger çoban-ile varaçak olur-isem Kalın Oğuz Bigleri benüm başuma kakınç kaharlar

bkz. ***SALUR CBB 22***

kâfirün izin izledi bkz. ***URUZ CBB 23***

Aynı kökten gelen bir adla bir uluçtan kurulu ikilemeler

çakmak çakup od yakdı bkz. ***SALUR CBB 9***

her kişi sözin söyledükde
sen orada turasın öginesin bkz. *TURALI CBB 55*

Aynı kökten gelen bir ortaçla bir addan kurulu ikilemeler

urduğın ulıtmayan ulu Tanrı
basduğın belürtmeyen bellü Tanrı bkz. *YİGENEK CBB 17*

Yardımcı eylemlerle kurulu ikilemeler

neyler-ise eylesün bkz. *BEYREK CBB 73*

Aynı yansımalarla kurulu ikilemeler

apul apul yorıyışundan ***ağam Beyrege benzedürem ozan seni***
bkz. *BEYREK CBB 66*

karanku ahşam olanda yaf yaf üren
acı ayran tökilende çap çap içen bkz. *SALUR CBB 15*

Yalın durumdaki aynı adlarla kurulu ikilemeler

oğul oğul diyüben bögürdi zarılık kıldı bkz. *BEYREK CBB 42*

Yalın durumdaki ayrı adlardan kurulu ikilemeler

oğlan uşak yimek yimekçe gelmez didi bkz. *URUZ CBB 17*

kol bud olup yir üstine düşmeyince yalunuz oğul yollarından dönmeyeyim
bkz. *BUĞAÇ CBB 23*

Aynı sözcüklerle kurulu yönelmeli ikilemeler

boyı boyına ***yakışdı***
bili biline ***yakışdı***
kolı kolına yakışdı bkz. *BEYREK CBB 66*

Oğuz Bigleri bunı göriçek el ele çaldılar gülişdiler bkz. *BEYREK CBB 72*

gördi kim perri kızları kanat kanada bağlamışlar uçarlar bkz. ***BASAT CBB 4***

ökçesin ökçesine kakdı bkz. ***URUZ [1] CBB 13***

Ayrı sözcüklerle kurulu yönelmeli ikilemeler

ataya anaya ***hasretem***
kavuma kardaşa hasretem bkz. ***BEYREK CBB 58***

murada maksuda irişdiler bkz. ***SEGREK CBB 40***

Aynı sözcüklerle kurulu yüklemeli ikilemeler

kılıçları uvandı
bir birin alımadı bkz. ***BEGİL CBB 32***

Ayrı sözcüklerle kurulu yüklemeli ikilemeler

hısımını kavumını ayırdı
ivini çözdi bkz. ***BEGİL CBB 3***

Beyregün ölüsin dirisin bilmediler bkz. ***BEYREK CBB 47***

Egregi zindandan çıkardılar
saçı sakalını yülidiler bkz. ***SEGREK CBB 27***

Ayrı sözcüklerle kurulu kalmalı ikilemeler

yazıda yabanda geyigi kovar bkz. ***BUĞAÇ CBB 21***

Aynı sözcüklerle kurulu çıkmalı ikilemeler

kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer
bkz. ***MUKADDİME CBB 6***

Ayrı sözcüklerle kurulu çıkmalı ikilemeler

ağız dilden bir kaç kelime haber mana
kara başum kurban olsun ağam sana didi bkz. ***BEGİL CBB 14***

Dirse Hanun hatunı oğlançuğumun ilk avıdur diyü atdan aygır ***kırdurdı***
Dirse Hanun hatunı oğlançuğumun ilk avıdur diyü deveden buğra ***kırdurdı***
Dirse Hanun hatunı oğlançuğumun ilk avıdur diyü koyundan koç kırdurdı
bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

öte yandan yazıdan yabandan bir odlu konuk gelse
er adam ivde olsa
ona dise ki tur etmek getür yiyelüm bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

Aynı sözcüklerle kurulu araç durumundaki ikilemeler

buğa götin götin gitdi bkz. ***BUĞAÇ CBB 10***

Ayrı sözcüklerle kurulu araç durumundaki ikilemeler

bir yazın bir güzin buğa-y-ile buğrayı savaşdurular-idi bkz. ***BUĞAÇ CBB 8***

Ayrı sözcüklerin ile edatıyla kurduğu ikilemeler

kaba ağacı yeri-y-ile yurdı-y-ile kopardı bkz. ***SALUR CBB 23***

cübbesi-y-ile çuhası-y-ile Beyregün ayağına düşdi bkz. ***BEYREK CBB 81***

Ayrı sözcüklerin gibi / kibi edatıyla kurduğu ikilemeler

Kazılık Koca anı gördüginleyin yil kibi yetdi
Kazılık Koca anı gördüginleyin yilim kibi yapışdı bkz. ***YİGENEK CBB 5***

Aynı sözcüklerle kurulu iyelikli ikilemeler

ol zamanda biglerün alkışı alkış kargışı kargış idi bkz. ***BEYREK CBB 4***

Ayrı sözcüklerle kurulu iyelikli ikilemeler

atam anam virdügi ***a Dirse Han*** bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

toyun dügünün kara oldı diyü ağlar bkz. ***BEYREK CBB 64***

Beyregün bişik kertme nişanlusı adahlusı-y-idi bkz. ***BEYREK CBB 19***

oğlı olanı ağ otağa ***kondurun***
kızı olanı kızıl otağa kondurun
oğlı kızı olmayanı Allah Ta'âla kargayupdur bkz. ***BUĞAÇ CBB 1***

gine bizüm izzetümüz hörmetümüz anun babası yanında hoş ola
bkz. ***BUĞAÇ CBB 14***

Yalın sıfat tamlamalarının oluşturduğu ikilemeler [112]

semüz koyun aruk toklı bayırda kalsa kurt gelüp yimez-idi sapanının korhusından
bkz. ***SALUR CBB 35***

yidi gün yidi gice yime içme oldı bkz. ***URUZ CBB 38***

Ek almış sıfat tamlamalarının oluşturduğu ikilemeler

Pay Pürenün oğlı biş yaşına girdi
biş yaşından on yaşına girdi
on yaşından on biş yaşına girdi bkz. ***BEYREK CBB 8***

ağ sakallu babasını ağ pürçeklü anasını
ağladuban buzladur-mı olur bkz. ***SEGREK CBB 29***

hey kırk işüm kırk yoldaşum
kırkunuza kurban olsun menüm başum diyü söyledi bkz. ***TURALI CBB 14***

meger sultanum gine yazın buğayı saraydan çıkardılar
meger sultanum üç kişi ***demür zencir-ile buğayı*** sağ yanından ***tutmışlar-idi***
meger sultanum üç kişi demür zencir-ile buğayı sol yanından tutmışlar-idi
bkz. ***BUĞAÇ CBB 9***

---

[112] Tamlamaların tekrarlanmasıyla oluşan ikilemeler, aralıklı ya da bileşik yapılı ikileme özelliği göstermektedir. bkz. Aralıklı İkilemeler

Aynı sözcüklerle ad tamlaması biçiminde kurulu ikilemeler [113]

hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz Biglerün konuklar-idi
bkz. ***BUĞAÇ CBB 1***

sana sığındum cömerdler cömerdi Gani Tanrı bkz. ***TURALI CBB 31***

Ayrı sözcüklerle ad tamlaması biçiminde kurulu ikilemeler

böyle digeç erenler evreni Kan Turalı yirinden turdı bkz. ***TURALI CBB 3***

Ad tamlamalarının tekrarı ile oluşan ikilemeler

Ad tamlamalarının tekrarı ile oluşan ikilemelerde, tekrarlanan tamlama yapısıdır. Bununla birlikte tamlamayı kuran öğelerden biri de aynen tekrar edilmektedir.

konşı hakkı Tanrı hakkı diyü söyler bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

menüm başum Beyregün başına kurban olsun didi bkz. ***BEYREK CBB 40***

Aynı adların aynı yapım eklerini almasıyla oluşan ikilemeler

karşu yatan karlu kara tağlar karıyupdur otı bitmez
kanlu kanlu ırmakları karıyupdur suyı gelmez
şahbaz şahbaz atlar karıyupdur kulun virmez
kızıl kızıl develer karıyupdur köşek virmez bkz. ***SALUR CBB 38***

yüksek yüksek kara tağdan taş yuvarlansa
kaba ökçem uyluğum karşu tutan Kazan er-idüm bkz. ***URUZ ' CBB 14***

oğul sen varaçak yirün tolamaç tolamaç yolları olur bkz. ***TURALI CBB 10***

---

[113] Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü'nde bu tür ikilemelere " ikilemeli tamlama adını vermekte. bunu ikilemeli kelimelerden kurulu tamlama türü diye açıklamaktadır. bkz. s. 83 Vecihe Hatipoğlu da Dilbilgisi Terimler Sözlüğü'nde konuya aynı biçimde yaklaşmış ve aynı terimi kullanmıştır. bkz. s.71

Ayrı adların aynı yapım eklerini almasıyla oluşan ikilemeler

on altı bin ip üzengülü kiçe börklü ***kâfir*** azgun dinlü kızgın dillü kâfir çıka geldi
bkz. ***URUZ CBB 9***

bin-de kuyruksuz kulaksuz köpek diledi bkz. ***BEYREK CBB 34***

aklu karalu seçilen çağda ***Dirse Hana kalkubanı yirinden Bayındır Hanun sohbetine gelür-idi*** bkz. ***BUĞAÇ CBB 2***

şunda bir delü yigit yolçınun yolukçınun çobanun çoluğun etmegin alur
bkz. ***SEGREK CBB 26***

Aynı adların ayrı yapım eklerini almasıyla oluşan ikilemeler

and içmişem kısır kısrağa bindigüm yok bkz. ***BEYREK CBB 77***

anda iki kılıç var
biri kınlu biri kınsuz bkz. ***BASAT CBB 25***

Adlardan yalnız birinin yapım eki almasıyla oluşan ikilemeler

kavumlu kavmi-y-ile keneşdi-mi bkz ***BEGİL CBB 9***

borcundan borçluyı kurtargıl bkz. ***BUĞAÇ CBB 5***

her kişi atlu atına bindi bkz. ***BAMSI CBB 15***

hakluya hakkı dege
haksuza yüzi karalıgı dege bkz. ***BEYREK CBB 74***

Aynı eylemden türetilmiş sıfatlarla kurulu ikilemeler

açuk açuk meydana benzer senün alınçuğun bkz. ***BEYREK CBB 59***

taşkun taşkun suları aşup geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı bkz. ***BEYREK CBB 64***

Basit-çekimli eylemlerle kurulu ikilemeler

saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkar şişer bkz. ***URUZ CBB 21***
mere kızı virün
şehirden sürün
çıksun gitsün didi bkz. ***TURALI CBB 26***

Türemiş-çekimli eylemlerle kurulu ikilemeler

yığışdursun dürişdürsün
günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey
bkz. ***BEYREK CBB 90***

çoban ağladı sıkladı bkz. ***SALUR CBB 9***

Basat babasınun elin öpdi
ağlaşdılar buzlaşdılar bkz. ***BASAT CBB 16***

Basit ve türemiş-çekimli eylemlerle kurulu ikilemeler

Beyrek kopuz çaldı soyladı bkz. ***BEYREK CBB 77***

Oğuz Bigleri bunı göriçek el ele çaldılar gülişdiler bkz. ***BEYREK CBB 72***

Basit ve bileşik-çekimli eylemlerle kurulu ikilemeler

yaman yire varmışsın vara bilmen bkz. ***DUMRUL CBB 20***

Aynı Türkçe sözcüklerle kurulu ikilemeler

dan dansuh ala yahşı armağanlar aldılar bkz. ***BEYREK CBB 7***

Ayrı Türkçe sözcüklerle kurulu ikilemeler

eger sağdur esendür ahşam olmadın gine ben sana gelürem

bkz. ***SALUR CBB 10***

alp ere korku virmek ayıb olur bkz ***BEGİL CBB 27***

Türkçe ve yabancı sözcüklerle kurulu ikilemeler

kamusına benzemedi cümle âlemleri yaradan Allah Tanrı görklü

bkz. ***MUKADDİME CBB 7***

üç gün dahı Begili av sikâr eti-y-ile konuklayalum bigler didi

bkz ***BEGİL CBB 5***

ol gün ala bargah otaklar dikildi bkz. ***SEGREK CBB 39***

Aynı yabancı sözcüklerle kurulu ikilemeler

Allah Allah dimeyince işler onmaz bkz. ***MUKADDİME CBB 4***

mere bazirganlar varun
iklim iklim aran bkz. ***BEYREK CBB 54***

ağça tozlu katı yayum zârı zârı inler bkz ***BEGİL CBB 27***

Ayrı yabancı sözcüklerle kurulu ikilemeler

yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalıçak tacum tahtum sana virmeyeler diyü sonumu andum ağladum oğul didi bkz. ***URUZ CBB 3***

küpür küpür tavullar nakaralar çalındı bkz. ***URUZ [1] CBB 29***

kadam belam tokunur bu gün sana didi bkz. ***DUMRUL CBB 6***

m`li ikilemeler

herze merze söyleme mere itüm kâfir bkz ***BEGİL CBB 27***

Bağlaçlarla kurulu aralıklı ikilemeler

Vecihe Hatiboğlu'nun deyimiyle aralıklı ikileme, ya da Mehmet Ali Ağakay'ın deyimiyle bileşik koşmalar da CBB'lerde sıklıkla rastladığımız yapı tekrarlarını oluşturmaktadır. Sıfat tamlamalarının, ad tamlamalarının tekrarlanmasıyla oluşan ikilemeler aralıklı ikileme özelliği göstermektedir.

Azrâ'ili ne çavuş gördi ne kapuçı bkz. ***DUMRUL CBB 5***

ya varam ya varmayam
ya gelem ya gelmeyem bkz. ***TURALI CBB 11***

gördi kim bir derenün içinde toz gah dirilür gah tağılur
bkz. ***TURALI CBB 51***

Sorulu ikilemeler

Salur Kazan Big Kazan ölü-misin diri-misin bkz. ***SALUR CBB 9***

mere çoban bu ağaç ne ağaçdur bkz. ***SALUR CBB 24***

Aynı adların tekrarıyla kurulu aralıklı ikilemeler

dâyim duran cebbâr Tanrı bâki kalan settâr Tanrı bkz. ***DUMRUL CBB 14***

yâ Azrâ'il Delü Dumrul can yirine can bulsun bkz. ***DUMRUL CBB 15***

mere dayalar bu kavat oğlı kavat mize erlik-mi gösterür didi
bkz. ***BEYREK CBB 20***

vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm bkz. ***BEYREK CBB 45***

Ayrı adların tekrarıyla kurulu aralıklı ikilemeler

ne siz kalun ne Beyrek kalsun bkz. ***BEYREK CBB 67***

cılasun koç yigitlere kalaba ölke virdi bkz. ***SALUR CBB 43***

cılasun big erenler döne döne savaşdı bkz. *URUZ CBB 16*

Aynı sayı adlarının tekrarıyla kurulu aralıklı ikilemeler

altı bölük ideyin
altı yolun ayrıdında bırağayın bkz. *URUZ CBB 19*

Ayrı sayı adların tekrarıyla kurulu aralıklı ikilemeler

kiçeninden otuz akça alur-idi
kiçmeyeninden döge döge kırk akça alur-idi bkz. *DUMRUL CBB 1*

Aynı zamirlerle kurulu aralıklı ikilemeler

elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni
sal kılıcun kes başum
kılıcından saparum yok
kendü aslum kendü köküm sımağum yok bkz. *URUZ ' CBB 14*

oğlançuklarun kiminün burnın ***yimege başladı***
oğlançuklarun kiminün kulağın yimege başladı
bkz. *BASAT CBB 7*

birin gezledi
birin eline aldı bkz. *TURALI CBB 57*

Ayrı zamirlerle kurulu aralıklı ikilemeler

mere kavat oğlı kavat men aşağa kulpa yapışaram
mere kavat oğlı sen yukaru kulpa yapışursın bkz. *TURALI CBB 57*

bu yağınun bir uçı mana bir uçı sana didi bkz. *TURALI CBB 53*

oyarmak benden savaşuban hüner göstermek senden didi
bkz. *TURALI CBB 46*

Zarflarla kurulu aralıklı ikilemeler

baba ne söylersin
baba ne aydursın — bkz. ***BEGİL CBB 22***

tiz sevdün ***kavat oğlı kavat***
tiz usandun kavat oğlı kavat — bkz. ***TURALI CBB 56***

Cümlelerle kurulu aralıklı ikilemeler

bunun oğlı var
bunun kardaşı var — bkz. ***URUZ¹ CBB 15***

biglige usanmadum
yigitlige toymadum — bkz. ***DUMRUL CBB 12***

çalma ozan
ayıtma ozan — bkz. ***BEYREK CBB 66***

ağ çıkardılar
kara geydiler — bkz. ***BEYREK CBB 52***

ünüm anlan bigler
sözüm dinlen bigler — bkz. ***SALUR CBB 2***

mere benüm oğlum baş-mı kesdi
mere benüm oğlum kan-mı dökdi
beli baş kesdi ***didiler***
beli kan dökdi ***didiler*** — bkz. ***BEYREK CBB 16***

ağzun kurısun çoban
dilün çürisün çoban — bkz. ***SALUR CBB 16***

sen sağ ol kadın ana
babam sağ olsun — bkz. ***SALUR CBB 32***

bu yıkılaçak ivde un yok
bu yıkılaçak ivde elek yok — bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

2.2.3.3.6.2. Üçlemeler

Aynı sözcüklerin tekrarıyla kurulu üçlemeler

köpek Kazanun atınun ayağına çap çap düşer
köpek Kazanun atınun ayağına sin sin sinler bkz. ***SALUR CBB 15***

kur kurma kuşaklu ***Kazılık Koca oğlı Big Yigenek çapar yetdi***
bkz.***SALUR CBB 39***

yalap yalap yalabıyan ince tonlum ***öldürmege men seni kıyar-mı-idüm***
bkz. ***TURALI CBB 58***

gördi kim bir yığanak yatur
yıldır yıldır yıldırur bkz. ***BASAT CBB 5***

gözüm gözüm yalunuz gözüm
sen yalunuz göz-ile
men Oğuzı sındurmış-idüm bkz. ***BASAT CBB 26***

Ayrı sözcüklerin tekrarıyla kurulu üçlemeler

anun arkasında yiyesin içesin hoş giçesin bkz. ***TURALI CBB 2***

her kim ol üç canavarı bassa yinse öldürse kızumı ana virürem diyü va'de eylemiş-idi
bkz. ***TURALI CBB 6***

altun gümüş pul gerek-ise ana harçlık olsun bkz. ***DUMRUL CBB 18***

cübbe çuğa çırgap geyürdi bkz. ***BEGİL CBB 37***

kavunum viregüm düvlegüm
görür-misin neler oldı bkz. ***BUĞAÇ CBB 4***

Ünlemlerle kurulu üçlemeler

beli pes evet[114] ağ sakallu aziz baba menüm dahı istedügüm oldur didi

bkz. ***BEYREK CBB 25***

Sözcük öbeklerinin tekrarıyla kurulu üçlemeler

hey gözüm nâmerd gözüm muhannet gözüm
bir yılandan ne var ki korhdun didüm bkz. ***URUZ[1] CBB 14***

sağda oturan sağ bigler
sol kolda oturan sol bigler
işikdeki ınaklar
düpde oturan has bigler
kutlu olsun devletünüz didi bkz. ***BEYREK CBB 72***

Cümlelerle kurulu üçlemeler

ol üç canavarun biri kağan aslan-idi
ol üç canavarun biri kara buğa-y-idi
ol üç canavarun biri dahı kara buğra-y-idi bkz. *TURALI CBB 7*

dört oğlı olan birin virdi üçi kaldı
üç oğlı olan birin virüp iki kaldı
iki oğlı olan birin virdi biri kaldı bkz. ***BASAT CBB 12***

bir sordı olança südin aldı
iki sordı kanın aldı
üç sordı canın aldı bkz. ***BASAT CBB 7***

---

[114] Gökyay'ın bildirdiğine göre Necmettin Hacı Eminoğlu, Kutbun Hüsrev ü Şirini adlı eserinin basılmamış ikinci cildinde "evet" sözcüğünün eski metinlerde " ancak, fakat, lakin, amma " edatlarının yerinde kullanıldığını, Türkiye Türkçesinde ise sözcüğün bu anlamlarını yitirdiğini, cümle başı ve cevap edatı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Aynı bilgilere yazarın "Türk Dilinde Edatlar" adlı çalışmasında da rastlıyoruz. yâ: ve, veya, yahud, yoksa, fakat, öyleyse (s. 209) / evet: ancak, fakat, lâkin, ammâ (s. 146) / pes: böylece, imdi, nihayet, öyleyse (s. 199) / beli: evet, peki (s. 290) biçiminde saha farkları gözetilerek açıklanmıştır.Yine C.S. Mundy'nin "Evet, evet ki, geyise" adlı yazısında bu cümledeki *evet'*i incelediğini, yazarın bunu karanlık bulduğunu, burada *amma* gibi yarı alay, yarı itap kabilinden bir manayı ifade ettiği kanaatine vardığını bildiriyor. bkz. Dede Korkut s. Giriş CCXXVIII Biz burada *evet'*in onaylama ünlemi olarak alınması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü sanıyoruz ki, *beli* ile aynı işleve sahip. İkisi de soruyu onaylamakta.

Aruz Depegözi dögdi
Aruz Depegözi sögdi
Aruz Depegözi yasak eyledi bkz. ***BASAT CBB 7***

2.2.3.3.6.3.Dörtlemeler

Ayrı sözcüklerle kurulu dörtlemeler

sığın gevik kaz tavuk kırdılar bkz. ***SEGREK CBB 3***

Aynı sözcük öbekleriyle kurulu dörtlemeler

benüm gözüm ***benüm*** gözüm ay ***benüm*** gözüm yalunuz ***benüm*** gözüm didi
bkz. ***BASAT CBB 32***

Ayrı sözcük öbekleriyle kurulu dörtlemler

menüm erligüm ***menüm*** bahadırluğum ***menüm*** cılasunluğum ***menüm*** vigitligüm
Ruma Şama gide çavlana dir-idi bkz. ***DUMRUL CBB 1***

Cümlelerle kurulu dörtlemeler

yazıdan yabandan ive bir konuk gelse er adam ivde olmasa ol anı yidürür
yazıdan yabandan ive bir konuk gelse er adam ivde olmasa ol anı içirür
yazıdan yabandan ive bir konuk gelse er adam ivde olmasa ol anı ağırlar
yazıdan yabandan ive bir konuk gelse er adam ivde olmasa ol anı azizler gönderür
bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

baş kesmedün
kan dökmedün
yay çekmedün
oh atmadun bkz. ***URUZ CBB 3***

baş kesüpdür
kan döküpdür

çuldı alupdur
ad kazanupdur bkz. ***URUZ CBB 3***

şimdi yigidi atar
şimdi yigidi yıkar
şimdi yigidi serer
şimdi yigidi pırtar bkz. ***TURALI CBB 23***

mere sen baş mı kesdün
mere sen kan mı dökdün
mere sen aç mı toyurdun
mere sen yalınçak mı tonatdun bkz. ***SEGREK CBB 2***

2.2.3.3.7 ***Aynı Sözcük Alanına Giren Birimlerin Tekrarı***

CBB'lerde aynı kavram alanına giren sözcüklerin birlikte kullanıldığı ve bu yolla cümleleri aynı çatı altında toplamaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu yol, anlatımın güçlenmesine, pekiştirilmesine neden olan bir düzenleme biçimi görüntüsü vermektedir. Bu tür tekrarlar, aynı cümle içinde yer alacağı gibi aynı CBB içinde de yer alabiliyorlar.

Kan Turalı bakdı gördi bu konduğı yirde kuğı kuşları turnalar turaçlar keklikler uçarlar
Kan Turalı bakdı gördi bu konduğı yirde sovuk sovuk sular çayırlar çemenler
bkz. ***TURALI CBB 42***

Aynı sözcük alanına giren birimlerin tekrarı vardır: *Kuğı kuşları turnalar turaçlar keklikler* bağlama öbeği diyeceğimiz bir grubu, *sovuk sovuk sular çayırlar çemenler* ise bir başka bağlama grubunu oluşturuyor. Aslında bunları doğanın birer parçaları olmaları nedeniyle aynı grup altında da toplayabiliriz. Cümleleri tek tek ele alınca, aynı kavram alanına giren sözcüklerin tekrarlarının bir tür pekiştirme sağlamakta olduğunu görüyoruz.

Aşağıdaki örneklerde altı çizili sözcükler, CBB'de aynı kavram alanına giren birimlerdir:

bin aygır dileyüpdür kim kısraga aşmamış ola
bin dahı buğra diledi kim maya görmemiş ola
bin-de koç dileyüpdür kovun görmemiş ola
bin-de kuyruksuz kulaksuz köpek diledi
bin dahı haraça karaça püreler diledi
bu nesneleri getüreçek olur-isenüz kız karındaşumı virürem
bkz. ***BEYREK CBB 34***

gitdükde yirün otlakların gevik bilür
gögez yirler çemenlerin kulan bilür
ayru ayru yollar izin deve bilür
yidi dere kohuların dilkü bilür
dün-ile karvan köçdügün turgay bilür
.....
erün ağırın yiynisin at bilür
ağır yükler zahmetin katır bilür bkz. ***MUKADDİME CBB 6***

Kazan Bigün dünlügi altun ban ivlerini biz yıkmışuz
Kazan Bigün tavla tavla şahbaz atlarını biz binmişüz
Kazan Bigün katar katar kızıl devesini biz yitmişüz
Kazan Bigün karıçuk anasını biz getürmişüz
Kazan Bigün ağır hazine bol akçasını biz yağmalamışuz
Kazan Bigün kaza benzer kızı gelini biz yesir itmişüz
Kazan Bigün kırk yigidi-ilen Kazanun oğlını biz getürmişüz
kırk ince billü kız-ile Kazanun halalını biz getürmişüz
bkz. ***SALUR CBB 8***

Altı çizili birimler. Kazan Bey'in maddi ve manevi varlığını belirleyen kavramlar olarak aynı sözcük alanını oluşturmaktadırlar.

2.2.3.3.3 ***Anlam Benzerliği Olan Birimlerin Tekrarı***

Hem CBB. hem cümle düzeyinde aralarında anlam benzerliği olan birimlerin tekrarlarıyla karşılaşılmaktadır. Ancak bu tür tekrarlar. genellikle tüm CBB'yi bağlayıcı nitelikte değildir. En çok üç dört cümleyle sınırlı kalmaktadır. Sözcük. sözcük öbekleri. çekirdek cümleler -özellikle yalnız çekimli eylemden oluşmuş cümleler- yakın ya da benzer anlamlı birimlerle birlikte kullanılmaktadırlar.

a. CBB düzeyinde anlam benzerliği olan birimlerin tekrarı:

ölen adam dirilmez
çıhan can girü gelmez bkz. ***MUKADDİME CBB 4***

kov kovladı
din dinledi bkz. ***MUKADDİME CBB 8***

Selcan Hatun bu yiri görklü gördi
Selcan Hatun bu yiri begendi bkz. ***TURALI CBB 42***

kara polat öz kılıçdan kayıtmayan
ağça tozlu katı yaydan dürsinmeyen
ağ yeleklü ötkün ohdan kayıkmayan bkz. ***TURALI CBB 29***

Altı çizili ortaçların hepsi de yaklaşık *çekinmeyen, vazgeçmeyen, korkmayan* anlamlarını içermektedir.

karlu kara tağlarun yıkılmasun
kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün
kamın akan görklü suyın kurımasun bkz. ***SALUR CBB 44***

" *Yıkılmasun, kesilmesün, kurımasun* " eylemlerinin anlatmak istediği, söz konusu nesnelerin varlıklarının sürmesidir. Bu bakış açısı altında birbirleriyle yakın anlamlı olduklarını söyleyebiliriz. CBB'nin devamında benzer cümlelerin yer aldığını görüyoruz.

çapar-iken ağ boz atun büdrimesün
çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün
dürtişür-iken ala gönderün uyanmasun bkz. ***SALUR CBB 44***
ölmiş-mi-y-idün yitmiş-mi-y-idün a Kazan
kanda gezer-idün nerede-y-idün a Kazan bkz. ***SALUR CBB 16***

baba diyü ağlatdılar
ana diyü buzlatdılar bkz. ***URUZ CBB 18***

sağum ala bakduğumda kartaşum Kara Göneyi gördüm
baş kesüpdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur
solum ala bakduğumda tayım Aruzı gördüm
baş kesüpdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur bkz. ***URUZ CBB 3***

ulu kiçi kalmaya söz idine
karı koca kalmaya kov idine bkz. ***TURALI CBB 33***

şadılık itdiler
yime içme oldı bkz. ***BASAT CBB 3***

Şadılık itdiler, yime-içme oldı yapıları bir kutlama anına gönderme yapıyor

Uşun Koca oğlı kibi pehlivan ***Depegöz*** elinde şehid oldı
aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helâk oldı
bıyığı kanlu Bügdüz Emen ***Depegöz*** elinde zebun oldı
bkz. ***BASAT CBB 10***

meydan yüzinde kardaşun Kıyan Selçük ödi sındı
meydan yüzinde kardaşun Kıyan Selçük can virdi bkz. ***BASAT CBB 13***

şöyle na`ra urdı
haykırdı kim tağ ve taş yangulandı bkz. ***BASAT CBB 21***

yata yata yanumuz ağrıdı
tura tura bilümüz kurıdı bkz. ***SALUR CBB 2***
av avlayalum
kuş kuşlayalum bkz. ***SALUR CBB 2***

Dede Korkut gelübeni boy boyladı
Dede Korkut gelübeni soy soyladı
Dede Korkut gelübeni bu Oğuznameyi düzdi koşdı
Dede Korkut gelübeni böyle didi bkz. ***SALUR CBB 44***

izzet hörmet evlediler
ak çadır dikdiler
ala kalı döşediler
ağça koyun kırdılar
yidi yıllık al şarab içürdiler bkz. ***TURALI CBB 16***

Bu örnekte anlamları aşağı yukarı aynı olan cümlelerin tekrarı söz konusudur. Aşağıdaki örnek de benzer niteliktedir. Heyecanlanma sonucunda yaşananlar dile getirilmiştir.

taraklığı boşaldı
kedisi mavladı
aysıl olmış tana kibi ağzının suyı akdı bkz. ***TURALI CBB 21***

andan menüm iki oğlançuğum var
amanatum var bkz. ***DUMRUL CBB 21***

kökümüz keser
hepümüz kırar didiler bkz. ***SEGREK CBB 25***

kaytabanum güdende sarvanum-mısın
kara koçum güdende ılkıçım-mısın
ağayılum güdende çobanum-mısın bkz. ***SEGREK CBB 31***

Uşun Kocaya çapar geldi
muştuluk ***didiler***
gözün aydın ***didiler*** bkz. ***SEGREK CBB 38***

Aruzun ivini çapdurdı
ilini günini yağmalatdı bkz. ***BAMSI CBB 29***

savaşayım
çekişeyim
dirişeyim bkz. ***DUMRUL CBB 3***

hoş-mısız ***oğullar didi***
esen-misiz oğullar didi bkz. ***SEGREK CBB 40***

oğlan alındun-ise Tanrına-mı yalvarursın
senün bir Tanrın var-ise menüm yitmiş iki puthanam var didi
oğlan aydur
ya âsi mel'un sen putlaruna yalvarur-isen men âlemleri yokdan var iden Allahuma sığındum didi bkz. ***BEGİL CBB 33***

ayaklular buraya geldügu yok
ağızlular bu suyumdan içdügi yok
sana ne oldı
amelün-mi azdı
fi'lün-mi döndi bkz. ***BEYREK CBB 30***

çalma ozan
ayıtma ozan
karaluça men kızun nesine gerek ozan
ileyünde dügün var
dügüne varup ötgil didi bkz. ***BEYREK CBB 64***

babam at segirdişüme baksun kıvansun
oh atışuma baksun güvensün
kılıç çalışuma baksun sevinsün bkz. ***BUĞAÇ CBB 20***

Dirse Han oğlana biglik virdi
Dirse Han oğlana taht virdi bkz. ***BUĞAÇ CBB 13***

gine bizüm izzetümüz hörmetümüz anun babası yanında hoş ola
gine bizüm izzetümüz hörmetümüz anun babası yanında artuk ola didiler
bkz. ***BUĞAÇ CBB 14***

senün oğlun kür kopdı
senün oğlun erçel kopdı bkz. ***BUĞAÇ CBB 15***

senün oğlun bizüm sözümüz almaz
senün oğlun bizüm sözümüz-ile gelmez bkz. ***BUĞAÇ CBB 17***

kara bağrı sarsıldı
tüm yüregi oynadı
kara kıyma gözleri kan yaş toldı bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

Aşağıda vereceğimiz örnekte ise CBB'nın tamamı ikişer ikişer birbirini anlamca tekrarlayarak çok hoş, CBB'nin tümünü bağlayıcı nitelikte bir örnek oluşturmuştur.

çağırup Delü Dumrul soylar
görelüm hanum ne soylar
aydur
mere ne heybetli kocasın
kapuçılar seni görmedi
çavuşlar seni tuymadı
menüm görür gözlerüm görmez oldı
tutar menüm ellerüm tutmaz oldı
ditredi menüm canum cûşa geldi
altun ayağum elümden yire düşdi
ağzum içi buz kibi *oldı*
sünüklerüm tuz kibi oldı
mere sakalçuğı ağça koca
gözçügezi çönge koca

mere ne heybetli kocasın digil mana
kadam belam tokınur bu gün sana didi bkz. ***DUMRUL CBB 6***

b. Cümle düzeyinde anlam benzerliği olan birimlerin tekrarı:

cübbe çuğa çırgap geyürdi bkz. ***BEGİL CBB 37***

kalarda koparda yigit yirün ne yirdür bkz. ***BASAT CBB 27***

ol gün ala bargah otaklar dikildi bkz. ***SEGREK CBB 39***

murada maksuda irişdiler bkz. ***SEGREK CBB 40***

şunda bir delü yigit yolçınun yolakçınun çobanun çoluğun etmegin alur
bkz. ***SEGREK CBB 26***

meger sultanum Delü Karçar dahı ağ ban ivini ağ otağını kara yirün üzerine kurdurmış-idi
bkz. ***BEYREK CBB 28***

menüm erligüm bahadırlığum cılasunlığum yigitligüm Ruma Şama gide çavlana
bkz. ***DUMRUL CBB 1***

meger bir koca babam bir karı anam var bkz. ***DUMRUL CBB 16***

dünye şirin can tatlu didiler bkz. ***DUMRUL CBB 22***

2.2.3.3. ***Karşıt Anlamlı Birimlerin Tekrarı***

CBB'lerde karşıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla da sık sık karşılaşılmaktadır. Bazen aynı cümle içinde karşıt anlamlı sözcükler tekrarlanırken, bazen de bu, cümleler arasında, CBB düzeyinde gerçekleştirilir.

a. CBB düzeyinde karşıt anlamlı birimlerin tekrarı:

oğul sabah varup öğlen gelmek olmaz
öğlen varup ahşam gelmek olmaz bkz. ***TURALI CBB 4***

Sabah / ahşam arasındaki zamana dayalı sözcük karşıtlığı iki cümleyi birbirine bağlayan etkenlerden biridir. Diğer tarafta birinci cümle içinde *sabah / öğlen*, ikinci cümle içinde *öğlen / akşam* arasında - tam karşıtlık olmasa bile- bir karşıtlık sezdirilmektedir.

gelimlü gidimlü dünya
son uçı ölümlü dünya bkz. ***TURALI CBB 63***

Gelimlü dünya, doğumu *son uçı ölümlü dünya,* ölümü simgeleyerek doğum / ölüm karşıtlığını yaşatmışlar.

tiz sevdün
tiz usandun bkz. ***TURALI CBB 56***

ölenümüz ölsün
diri kalanumuz odaya gelsün didi bkz. ***TURALI CBB 47***

Kan Turalı fırlar devenün koltuğından girer
Kan Turalı fırlar ***devenün koltuğından*** çıkar bkz. ***TURALI CBB 32***

Kan Turalı sağına bakdı kırk yigidin ağlar gördi
Kan Turalı solına bakdı eyle gördi bkz. ***TURALI CBB 24***

hayır haber getirene at ton virem kaftanlar geydürem
şer haber getürenün başın kesem bkz. ***SEGREK CBB 17***

başun ala bakar olsam başsuz ağaç
dibün ala bakar olsam dipsüz ağaç bkz. ***SALUR CBB 34***

mere Azrâ'il men seni gin yirde ister-idüm
tar yirde eyü elüme girdün ola-mı didi bkz. ***DUMRUL CBB 8***

semüzin al
aruğın ko bkz. ***BEYREK CBB 36***

Yalançı oğlı Yaltaçuk kiçi düğünün eyledi
Yalançı oğlı Yaltaçuk ulu düğününe va'de kodı bkz. ***BEYREK CBB 53***

oğlanum sen insansın
hayvan-ile musahib olmagıl bkz. ***BASAT CBB 3***

kocalara aydur
Oğuzdan yine bize bir turfanda kuzı geldi didi bkz. ***BASAT CBB 19***

Bigler ayıtdılar
hanum dönelüm
Kazan aydur
biraz dahı ilerü varalum didi bkz. ***URUZ ' CBB 3***

deveçe böyümişsün köşekçe aklun yok
depeçe böyümişsün tarıça beynün yok bkz. ***URUZ CBB 4***

yirde-ise oğulı çıkarayım
gökde-ise oğulı indüreyim bkz. ***URUZ CBB 22***

gerek beni öldürün
gerek ***beni*** dirgürün bkz. ***BUĞAÇ CBB 37***

kaytabanun mayasını yüklü kodum
ner-midür maya-mıdur
kara ilüm koyununı yüklu kodum
koç-mıdur koyun-mıdur
ala gözlü görklü halalum yüklü kodum
irkek-midür kız-mıdur anı bilsem bkz. ***YİGENEK CBB 18***

biz Kazana âsi olduk
sen dahı bize muti ol didiler bkz. ***BAMSI CBB 19***

b. Cümle düzeyinde karşıt anlamlı birimlerin tekrarı:

şöyle kim başında olan bit ayağına indi bkz. ***TURALI CBB 57***

aşağadan yukaru bakmaz-mısın bkz. ***TURALI CBB 33***

yidi gün yidi gice yortdı bkz. ***TURALI CBB 41***

ulu kiçi kalmaya söz idine
karı koca kalmaya kov idine bkz. ***TURALI CBB 33***

ol zamanda biglerün alkışı alkış kargışı kargış idi bkz. ***BEYREK CBB 4***

yidi kız kartaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler bkz. ***BEYREK CBB 44***

vallah billah toğrı volı görür-iken egri voldan gelmeyeyin didi
bkz. ***URUZ [1] CBB 12***

ya pes can viren can alan Allah Ta'âla-mıdur bkz. ***DUMRUL CBB 13***

Basat mağara kapusına vardı
gördi bir kınsız kılıç
turmaz iner çıkar bkz. ***BASAT CBB 25***

gelenden gidenden haberi yok bkz. ***SEGREK CBB 29***

kışda yazda karı buzı erinmeyen Kazılık Tağına geldi çıkdı
bkz. ***BUĞAÇ CBB 25***

anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi
anlar dahı karvan gibi kondı köçdi bkz. ***BUĞAÇ CBB 41***

ağ çıkarup kara geyün bkz. ***BAMSI CBB 16***

gice gündüz dimediler bkz. ***BAMSI CBB 23***

hanum men varayın
anlarun dostlığın düşmenligin bileyin didi bkz. ***BAMSI CBB 3***

c. Sıralı cümlelerde cümle düzeyinde karşıt anlamlı birimlerin tekrarı:

anun elinden ne ölümüz ne dirimüz kurtulur-imiş bkz. ***URUZ [1] CBB 10***

gördi kim bir derenün içinde toz gah dirilür gah tağılur
bkz. ***TURALI CBB 51***

senün dostına dostuz
düşmenüne düşmenüz didiler bkz. ***BAMSI CBB 7***

dirligün yir altunda-mı hoşdur
yohsa yir yüzinde-mi hoşdur
.....
ölülerüne aş virdügün vakıt ellerinden aluram
hem ölülerünüzün yorgasına binerem
hem ölülerünüzün kâhillerin yederem didi bkz. ***URUZ [1] CBB 9***

kılıcun gider yigit
murad vir murad al
sarulalum didi bkz. ***SEGREK CBB 15***

niçe cahiller seni gökde arar yirde ister bkz. ***DUMRUL CBB 14***

hüneri oğul atadan-mı görür ögrenür
yohsa atalar oğuldan-mı ögrenür bkz. ***URUZ CBB 4***

Allah Ta'âla Pay Püre Bige bir oğul ***virdi***
Allah Ta'âla Pay Piçen Bige bir kız virdi bkz. ***BEYREK CBB 6***

kendüler atlu ***yorıdılar***
babanı yavak yorıtdılar bkz. ***BUĞAÇ CBB 34***

2.2.3.4. Anlamla İlgili Tekrarlar

Bir metin ya öyküleme, ya diyalog ya da bunların birbiri yerine kullanımlarıyla sunulur. Diyalog, epik hikâyelere canlılık, çeviklik, inandırıcılık, gerginlik veren sunuş yöntemidir. Hikâyelerin birçok bölümlerinde öykülemeyle diyalog bölümleri birbirlerini anlamca tekrarlamaktadırlar. [115]

Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy'da, Kazan Han'ın evi yurdu yağmalanıp yakınlarının tutsak gidişi önce öyküleniyor, sonra iki kez kâfir tarafından diyaloglarda tekrarlanıyor, ardından çoban tarafından tekrarlanıyor, en sonunda bu bilgilerin Kazan Han ile kâfirin karşılıklı söyleşilerinde iki kez daha tekrarlandığını görüyoruz, bkz. ***SALUR CBB*** 4, 5, 8, 17, 36, 37

[115] Kemal Abdullaev, " Gizli Dede Korkut " adlı eserinde destanın eski dönemlere ait görünüşünde öykülemeyle diyalogun şimdiki gibi içiçe olamayacağını, ortaya çıktığı ilk dönemlerde destanın baştan başa öykülemeden oluştuğunu diyalogun sonradan yazı tarafından destana sokulduğunu, bunun en güzel kanıtının öykülemeyle diyalogun birbirlerin tekrar edişleri olduğunu, bunun da yazı ile mitin ebedi söz düellosu gibi anlaşıldığını ileri sürüyor. bkz. s.133-135

" altun ban ivlerin kâfirler çapdılar kaza benzer kızı gelini çığrışdurdılar tavla tavla şahbaz atlarını bindiler katar katar kızıl develerini yetdiler ağır hazinesini bol akçasını yağmaladılar kırk ince billü kız-ile boyı uzun Burla Hatun yesir gitdi Kazan Bigün karıçuk olmuş anası kara deve boynında asılu gitdi Han Kazanun oğlı Uruz Big üç yüz yigid-ilen eli bağlu boynı bağlu gitdi Eylik Koca oğlı Saru Kulmaş Kazan Bigün ivi üzerine şehid oldı Kazanun bu işlerden haberi yok "

bkz. ***SALUR CBB 4***

" kâfir aydur bigler Kazanun tavla tavla şahbaz atlarını binmişüz altun akçasını yağmalamışız kırk yigid-ilen oğlı Uruzı tutsak itmişüz katar katar develerini yetmişüz kırk ince billü kız-ilen Kazanun halalını tutmışuz bu hayfları biz Kazana itmişüz didi " bkz. ***SALUR CBB 5***

" Kazan Bigün dünlügi altun ban ivlerini biz yıkmışuz tavla tavla şahbaz atlarını biz binmişüz katar katar kızıl devesini biz yetmişüz karıçuk anasını biz getürmişüz ağır hazine bol akçasını biz yağmalamışuz kaza benzer kızı gelini biz yesir itmişüz kırk yigidi-ilen Kazanun oğlı biz getürmişüz kırk ince billü kız-ile Kazanun halalını biz getürmişüz " bkz. ***SALUR CBB 8***

"çoban aydur

ölmiş-mi-y-idün yitmiş-mi-y-idün a Kazan

kanda gezer-idün nirede-y-idün a Kazan

dün yok öteki gün ivün bundan kiçdi karıçuk anan kara deve boynunda asılu kiçdi kırk ince billü kızı-y-ile halalun boyı uzun Burla Hatun ağlayuban şundan kiçdi kırk yigit-ilen oğlun Uruz başı açuk yalın ayak kâfirlerün yanınça tutsak gitdi tavla tavla şahbaz atlarun kâfir binmiş katar katar kızıl develerün kâfir yetmiş altun akça bol hazineni kâfir almış" bkz. ***SALUR CBB 17***

"at ayağı külük ozan dili çevük olur Kazan kâfire çağırup soylamış görelüm hanum ne soylamış

aydur

mere Şökli Melik

dünlügi altun ban ivlerümi getürüp-durursın

sana kölge olsun

ağır hazinem bol akçam getürüp-durursın

sana harçlık olsun

kırk ince billü kız-ile Burla Hatunı getürüp-durursın

sana yesir olsun

kırk yigit-ilen oğlum Uruzı getürüp-dururs ın

kulun olsun

tavla tavla şahbaz atyarum getürüp-dururs ın

sana binit olsun

katar katar develerüm getürüp-dururs ın

sana yüklet olsun

karıçuk anamı getürüp-dururs ın

mere kâfir anamı virgil mana

savaşmadın uruşmadın kayıdayım

girü döneyim gideyim bellü bilgil didi" bkz. ***SALUR CBB 36***

"kâfir aydur

mere Kazan

dünlügi altun ban ivüni getürmişüz

bizümdür

kırk ince billü kız-ile

boyı uzun Burla Hatunı getürmişüz

bizümdür

kırk yigid-ilen oğlun Uruzı getürmişüz

bizümdür

tavla tavla şahbaz atlarun

katar katar develerün getürmişüz

bizümdür

karıçuk anamı getürmişüz

bizümdür

sana virmezüz Yayhan Keşiş oğlına virürüz Yayhan Keşiş oğlından oğlı toğar biz anı sana garım koruz didiler" bkz. ***SALUR CBB 37***

Öykülemenin diyalogla içiçe girerek, birbirini döne döne tekrarlayarak verilmesi, hikâyeler boyunca sıkça görülür. Aslında öyküleme yönteminin de, diyalog yönteminin de amacı aynıdır. Sanki ulaştırılmak istenen mesajın okuyucuya ezberletilmesine çalışılıyor.

Öyküleme ve diyalogların birbirini tekrarlamasından başka bir de bilgi tekrarlarına rastlıyoruz. Daha önce verilen bilgi, sık sık gündeme getiriliyor. Bu kimi zaman eksik tekrar biçiminde herhangi bir sözcük ya da sözcük öbeğiyle yapılıyor. Fakat kimi zaman o an için okuyucuya göre artık eski sayılan bilgi, olduğu gibi tekrarlanarak su yüzüne çıkarılabiliyor. Hatta birkaç kez. Bu durumda bilgi orijinalliğini, ilginçliğini yitirmiş oluyor. Sanıyoruz amaç yine aynı: Mesajların ezberletilmesi.

Bayındır Han, yılda bir kez yaptığı toyda oğlu olanın ağ otağa, kızı olanın kızıl otağa, oğlu kızı olmayanın ise kara otağa oturtulup altına kara keçe, önüne kara koyun yahnisi konulacağını emretmişti. (Buğaç CBB 1) Dirse Han, Bayındır Han'ın sohbetine gittiğinde, durum kendisine iletilir. (Buğaç CBB 3) Eve gelip karısına aynı bilgileri tekrarlar. (Buğaç CBB 4)

Bütün bunlar, anlam tekrarlarıdır. Anlam tekrarlarına kimi zaman daha estetik görünüm verilmeye çalışılmıştır. Cümle tekrarları, aşamalı tekrarlar, sözcük öbekleri tekrarları konusunda ele aldığımız örneklerde görüldüğü gibi CBB'lerin bazı bölümleri, bir cümlesi, bazen tamamı olduğu gibi tekrarlanır. Amaç CBB'nin bütünüyle anlam uyuşması sağlamak, olası anlam zayıflıklarını gidermektir. Özellikle nazım bölümlerinde bu tür tekrarları daha çok görürüz. Kimi zaman da anlamla ilgili tekrarların CBB'ler arası kullanıldığına tanık oluruz.

vay al duvağum iyesi ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay alnum başum umudı ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay şah yigidüm ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay şahbaz yigidüm ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay toyınça yüzine bakmaduğum hanum yigit ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay kanda gitdün beni yalunuz koyup canum yigit ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay göz açuban gördügüm ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay könül ile sevdügüm ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay bir yasdıkda baş koyduğum ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay yolında öldügüm ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay kurban oldugum ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay Kazan Bigün ınağı ***Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı***
vay kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek diyüp zârı zârı ağladı

bkz. ***BEYREK CBB 45***

Bu cümlelerde değişen birimler, yalnız Beyrek'in nitelikleriyle, konuşan kişinin Beyrek'e olan yakınlığıyla ilgilidir. Diğer bölümler olduğu gibi tekrarlanmıştır. Bu CBB'nin özetini aşağıdaki CBB'de, kendinden altı CBB sonra görürüyoruz. Kısa oluşunu, Banı Çiçek'in on altı sene sonra aynı şeyleri yaşamak zorunda kalışıyla , acılarının küllenişiyle açıklayabiliriz.

vay göz açup gördügüm ***Han Beyrek diyü ağladı***
vay könül virüp sevdügüm ***Han Beyrek diyü ağladı***
vay al duvağum iyesi ***Han Beyrek diyü ağladı***
vay alnum başum umudı Han Beyrek diyü ağladı bkz. ***BEYREK CBB 51***

Beyrek alan alçak hava yirden gelen argış ***didi***

Beyrek big babamun kadın anamun savgatı argış ***didi***

Beyrek ayağı uzun şahbaz ata binen argış ***didi***

Beyrek ünüm anla sözüm dinle argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde Ulaş oğlı Salur Kazanı sorar olsam sağ-mı argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde Kıyan Selçük oğlı Delü Tundarı sorar olsam sağ-mı argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde Kara Göne oğlı Kara Budağı sorar olsam sağ-mı argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde ağ sakallu babamı ağ pürçeklü anamı sorar olsam sağ-mı argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde benüm yidi kız karındaşum sorar olsam sağ-mı argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde göz açuban gördügüm ***Pay Piçen kızı Banı Çiçek ivde-mi argış didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde könül ile sevdügüm Pay Piçen kızı Banı Çiçek ivde-mi argış ***didi***

Beyrek Kalın Oğuz İçinde Pay Piçen kızı Banı Çiçek yohsa kimseye vardı-mı argış ***didi***

Beyrek digil ***argış*** mana ***didi***

Beyrek kara başum kurban olsun argış sana didi

bazirganlar aydur:

bazirganlar sağ-mısın esen-misin canum Bamsı ***didi***

bazirganlar on yılun hasreti hanum Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde Kazan Bigi sorar olsan sağdur Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde Kıyan Selçük oğlı Delü Tundarı sorar olsan sağdur Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde Kara Göne oğlı kara Budağı sorar olsan sağdur Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde ol bigler ağ çıkardı kara geydi senün için Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde ağ sakallu atanı ağ pürçeklü anamı sorar olsan sağdur Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde ağ çıkarup kara geydiler senün için Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde yidi kız kardaşın yidi yol ayrıdında ağlar gördüm Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde vardı gelmez kardaş diyü zârılık ider gördüm Bamsı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde göz açuban gördügün ***Pay Piçen kızı Banı Çiçek ..... didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde könül virüp sevdügün Pay Piçen kızı Banı Çiçek .....***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde kiçi dügünin eyledi ulu dügünine va'de kodı ***didi***

bazirganlar Kalın Oğuz İçinde Yalançı oğlı Yartaçuğa varur gördüm Han Beyrek ***didi***

bazirganlar Parasarun Bayburd Hisarından uça görgil ***didi***

bazirganlar ap alaca gerdegüne gele görgil ***didi***

bazirganlar gelmez olsan Pay Piçen kızı Banı Çiçegi aldurdun bellü bilgil didi

bkz. ***BEYREK CBB 56***

İki bölümden oluşan CBB'de bölümler, soru -cevap ilişkisiyle birbirlerini tekrarlıyorlar. Böylece CBB'yi oluşturan cümleler aralarında ahenkli bir anlam uyuşması sağlanmış oluyor.

ya varam ya varmayam
ya gelem ya gelmeyem
ya kara buğranun göksi altunda kalam
ya buğanun buynuzında ilişem
ya kağan aslanun kıynağında didilem
ya varam ya varmayam
ya gelem ya gelmeyem bkz. ***TURALI CBB 11***

"ya ..... ya" bağlaçlarına dayalı tekrarlar, cümleler arası anlam ilişkisi kurmada hizmet veriyor.

2.2.3.5. Cümle Kuruluşlarının Tekrarı

Kuruluşları birbirine paralel olan cümleler (sentaktik paralelizm), Dede Korkut Hikâyelerinde baştan sona dek sıkça karşımıza çıkar. Cümle, CBB'yi oluşturan en büyük dil birimidir. Dolayısıyla aynı çatı altında toplanan cümlelerin hem anlam, hem biçim bakımından sıkı ilişki içinde olmaları gerekir. Yapıları aynı olan cümlelerin birbirine paralel olarak sıralanması CBB'nin kurulmasında etkendir. Cümleler kendi kuruluşunu başka bir cümleyle temastan alırlar. Cümlelerin birbirleriyle kurdukları biçim ilişkisi CBB için çok önemlidir; çünkü dilbiligisi yapısı ya tamamen ya da kısmen aynı olan cümleler, CBB'de kuruluş bakımından bir bütünlük sağlamaktadırlar. Aynı çatı altında toplanan

cümlelerin dilbilgisi yapıları, birbirlerinin aynadaki yansımaları gibidir. Cümlelerin anlamca ve biçimce benzeşmek için çaba harcamaları ayrıca a. cümlelerdeki hece sayılarının denkliğini, b. cümlelerin aynı dilbilgisi formasıyla bitmesini gerekli kılıyor. İlki ölçünün, ikincisi ise kafiyenin doğmasını sağlıyor.

> *"Türk diliyle yazılmış şiirlerde, folklorde, epik abidelerde sentaktik paralelizm anlayışından çok yararlanılmıştır. Sentaktik paralelizmin ilk estetik görevi, bizim şimdi alıştığımız ve çoğu kez menşei hakkında farkına varamadığımız edebiyatın önde giden, asıl sütunlarından biri olan kafiyeyi yaratmaktır. Kafiyenin doğuşu ise, başka bir edebi-estetik etkenin, ölçünün kalıplaşması sonucunda kendini gösteriyor.Demek ki, cümle kuruluşunun paralel biçimde tekrarı şiir dili için temel olan kafiyeyi ve ölçüyü oluşturan önemli bir edebi araç olarak gözden geçirilmelidir."* [116]

Dillerin yapısal genel özellikleri üzerine yapılan araştırmalarda cümleyi kuran öğelerin cümle içindeki sırası dikkatle incelenmiş ve özne, nesne, yüklemin cümle içindeki sırası temel olarak alındığında dillerin:

ÖZNE + YÜKLEM + NESNE
ÖZNE + NESNE + YÜKLEM
YÜKLEM + ÖZNE + NESNE
YÜKLEM + NESNE + ÖZNE
NESNE + ÖZNE + YÜKLEM
NESNE + YÜKLEM + ÖZNE

olmak üzere altı diziden oluşması gerektiği, ancak bunlardan son üçünün hemen hemen yok denecek kadar az kullanıldığı, ilk üç dizinin ise çok yaygın ve sıklıkla kullanılan diziler olduğu görülmüştür.[117]

Araştırmada sözcük dizisi yüklem + özne + nesne olan dillerde edatın addan önce , tamlayanın tamlanandan sonra geldiği ortaya konmuştur ki, bu kurallar Türkçeye uygun gelmemektedir. CBB'lerde bu dizgiye örnek yoktur. Ancak iki öğeli çekirdek cümlelerde yüklem + nesne / yüklem + özne dizilerini görebiliyoruz. Yüklemde öznenin varlığının yer aldığını (yüklem + özne) -gizli özneyi- dikkate alırsak o zaman dizginin yüklem + özne + nesne biçiminde üç öğeli olabilceğini belirleyebiliriz ki, bu da CBB'lerde özellikle yüklem + nesne + özne dizgisinin kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde karşılaştığımız devrik cümleler genellikle iki öğelidir. bkz. Ters Tekrarlar

Sözcük dizisi özne + nesne + yüklem olan dillerde edatın addan sonra, tamlayanın tamlanandan önce, sıfatın addan önce geldiği belirlenen bu yapı,Türkçenin sözcük dizgesine uygundur.

---

[116] age s. 136
[117] Dede, Müşerref: Dil Genelceleri , Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, s. 41-45

Ayrıca temel sözcük dizisi özne + nesne + yüklem olan dillerde değişken dizi olarak nesne + özne + yüklem dizisinin görülebileceği, bu dillerde zarfın yüklemden önce geldiği belirlenmiştir. CBB'lerde bu tür diziliş örneklerini bolca görmekteyiz.

Yukarıda verilen sözcük dizilerinden CBB'lerde kullanılanlar:

ÖZNE + YÜKLEM + NESNE
ÖZNE + NESNE + YÜKLEM
NESNE + ÖZNE + YÜKLEM

dizileridir. Bir de bu kurallar doğrultusunda geliştirilmiş tümleçlerin sayısına göre artış sağlayan iki, üç, dört, beş vb. öğeli cümleler kullanılmıştır.

Cümle kuruluşlarının birbirini tekrarı tam, eksik ve ters olabilir. En çok karşılaşılan ise tam tekrardır. CBB'yi oluşturan cümlelerin tümü birbirini tekrarladığı gibi yalnız bir kısmı da tekrarlayabilir. Hatta aynı CBB'de birden çok cümle kuruluşunun tekrarı bile söz konusu olabilir.

2.2.3.5.1. Tam tekrar

Yukarıda Uruz CBB 34'te verdiğimiz örnek, cümlelerin aşamalı olarak tekrarlandığı bir yapıyı sergiliyor. Buraya aradaki cümleleri atlayıp yalnızca tekrarlanan cümleleri alıyoruz. Şöyle ki:

görelüm hanum kimler yetdi	çal kılıcun kardaş Kazan yetdüm didi
anun ardınça görelüm hanum kimler yetdi	çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi
anun ardınça görelüm ***hanum*** kimler yetdi	çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi
anun ardınça görelüm ***hanum*** kimler yetdi	çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi
anun ardınça görelüm ***hanum*** kimler yetdi	çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi
anun ardınça görelüm ***hanum*** kimler yetdi	çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi

özne	yüklem	
ve hem bir kara gözlü yavuklum	var-idi	
Yalançı oğlı Yaltaçuk dirler bir kişi	var-idi	bkz. ***BEYREK CBB 58***

özne	yüklem
oğlan	sapa sağ oldı
oğlan	ata biner oldı

oğlan	kılıç kuşanur oldı	
oğlan	av avlar oldı	
oğlan	kuş kuşlar oldı	bkz. ***BUĞAÇ CBB 31***

özne	yüklem
Dirse Han	tutsak oldı gider
Dirse Hanun tutsak olduğından Oğuz Biglerinün haberi	yok

bkz. ***BUĞAÇ CBB 33***

özne	yüklem	
Kara Göne	aydur	
kara bulut didügin	senün devletündür	
kar-ile yağmur didügün	senün leşkeründür	
saç	kaygudur	
kan	karadur	bkz. ***SALUR CBB 10***

belirtisiz nesne	yüklem
kara kaygılu vakı`a	gördüm
yumrugumda talbınan şahin benüm kuşumı ölür	gördüm
gökten ıldırım ağ-ban ivüm üzerine şakır	gördüm
düm kara pusarık ordumun üzerine tökilür	gördüm
kuduz kurtlar ivümi talar	gördüm
kara deve ensemden karvar	gördüm
kargu gibi kara saçum uzanur	gördüm
uzanuban gözümi örter	gördüm
bilegümden on parmağumı kanda	gördüm

bkz. ***SALUR CBB 10***

özne	yüklem	nesne
Beyrek	bakdı gördi	birkaç çobanlar yolın kıyısın almışlar ağlarlar
Beyrek	***bakdı gördi***	***birkaç çobanlar*** hem turmayup taş yığarlar

bkz. ***BEYREK CBB 63***

özne	belirtili nesne	yüklem	
Beyrek	surnaçıları	kovdı	
Beyrek	nakaraçıları	kovdı	
Beyrek	kimini	dögdi	
Beyrek	kiminün başın	yardı	bkz. ***BEYREK CBB 76***

özne	belirtili nesne	yüklem
boyı uzun bili ince Burla Hatun	boynı-y-ile kulağın	aldı düşdi
boyı uzun bili ince Burla Hatun	güz alması kibi al yanağın	tartdı yırtdı
boyı uzun bili ince Burla Hatun	kargu kibi kara saçını	yoldı

bkz. ***SALUR CBB 31***

	bulunma tüml.	özne	yüklem
meger	ivleri öninde	bir böyük ağaç	var-idi
meger	dibinde	bir yahşı binar	var-idi

bkz. ***BEYREK CBB 64***

belirtili nesne	özne	yüklem	
yenıden toğanın	***ben***	öldüreyin	
yinüm-ile alnum kanın	ben	sileyin	bkz. ***SALUR CBB 19***

Yukarıdaki gibi belirtili nesne + özne + yüklem biçiminde sıralanan ve çok daha fazla cümlenin tekrarıyla oluşan CBB örneğini aşağıdaki örnekte görebiliyoruz.

belirtili nesne	özne	yüklem
Kazan Bigün dünlügi altun ban ivlerini	biz	yıkmışuz
Kazan Bigün tavla tavla şahbaz atlarını	biz	binmişüz
Kazan Bigün katar katar kızıl devesini	biz	yitmişüz
Kazan Bigün karıçuk anasını	biz	getürmişüz
Kazan Bigün ağır hazine bol akçasını	biz	yağmalamışuz
Kazan Bigün kaza benzer kızı gelini	biz	yesir itmişüz
Kazan Bigün kırk yigidi-ilen Kazanun oğlını	biz	getürmişüz
kırk ince billü kız-ile Kazanun halalını	biz	getürmişüz

bkz. ***SALUR CBB 8***

özne	yönelme tüml.	yüklem
karşu yatan kara tağlar	sana	yaylak olsun
sovuk sovuk suları	sana	içit olsun
kulum halayığum	sana	kırnak olsun
şahbaz atlarum	sana	binit olsun
katar katar develerüm	sana	yüklet olsun
ağayılda ağça koyunum	sana	şölen olsun
altun akçam	sana	harçlık olsun
dünlügi altun ban ivüm	sana	kölge olsun

bkz. *BEYREK CBB 81*

belirtili nesne	yüklem	yönelme tümleci
konur atun	virgil	mana
altmış tutam gönderüni	virgil	mana
ap alaca kalkanını	virgil	mana
kara polat öz kılıcun	virgil	mana
sadağunda seksen okun	virgil	mana
ağ tozluça katı yayun	virgil	mana

bkz. *SALUR CBB 19*

zarf tümleci	özne	yüklem
ağ ban ivler dikilende	yurdı	kalmış
karıçuk anam oluranda	yiri	kalmış
oğlum Uruz oh atanda	puta	kalmış
Oğuz Bigleri at çapanda	meydan	kalmış
kara mudbak dikilende	ocak	kalmış

bkz. *SALUR CBB 11*

zarf tüml.	yüklem	seslenmeli özne
berü	gelgil	başum bahtı ***a Dirse Han***
berü	***gelgil***	ivüm tahtı ***a Dirse Han***
berü	***gelgil***	han babamun güyegüsi ***a Dirse Han***
berü	***gelgil***	kadın anamun sevgüsi ***a Dirse Han***
berü	***gelgil***	atam anam virdügi ***a Dirse Han***
berü	***gelgil***	göz açuban gördügüm ***a Dirse Han***

berü ***gelgil*** könül virüp sevdügüm a Dirse Han

bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

çıkma tümleci	yönelme tüml.	yüklem	belirtili nesne
apul apul yorıyışundan	ağam Beyrege	benzedürem	ozan seni
aslan gibi turışundan	ağam Beyrege	benzedürem	ozan seni
kanrıluban bakışundan	ağam Beyrege	benzedürem	ozan seni

bkz. ***BEYREK CBB 66***

özne	dur. zarf tüml.	nic. zarf tüml.	yüklem
kadın ana	karşum alup	ne	bögürürsin
kadın ana	***karşum alup***	ne	buzlarsın
kadın ana	***karşum alup***	ne	ağlarsın

özne	dur. zarf tüml.	belirtili nesne	nic. zarf tüml.	yüklem
kadın ana	***karşum alup***	bağrum-ile yüregüm	ne	tağlarsın
kadın ana	***karşum alup***	kiçmiş menüm günümi	ne	andururşın

bkz. ***SALUR CBB 32***

Aynı CBB içinde cümleler üç / iki biçiminde gruplanmışlar. İlk öbek dört, ikinci öbek beş öğeli tam tekrarları gerçekleştirmiştir.

salkum salkum tan yilleri esdüginde.....
sakallu bozaç turgay sayradukda.....
sakalı uzun tat eri banladukda .....
bidevi atlar issini görüp okradukda .....
aklu karalu seçilen çağda .....
göksi gözel kaba tağlara gün degende .....
big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda .....

z. zarf tüml.	özne	durum zarf tümleci	yönelme tümleci	yüklem
alar sabah	Dirse Han	kalkubanı yirinden	Bayındır Hanun sohbetine	gelür-idi
alar sabah	***Dirse Han***	örü turup	***Bayındır Hanun sohbetine***	***gelür-idi***
alar sabah	***Dirse Han***	kırk yigidin boyına alup	***Bayındır Hanun sohbetine***	***gelür-idi***

bkz. ***BUĞAÇ CBB 2***

Kesik cümle biçiminde verilenler, birbirlerine ortak zaman kavramıyla bağlanmışlardır. Bunlarda sözü edilen özellikler *alar sabah*'ın belirtileridir. Kesik cümleleri " Dirse Han kalkubanı

yirinden Bayındır Hanun sohbetine gelür-idi " sıfır tekrarıyla tamamlarsak cümlelerin tamamının birbirini aşağıdaki gibi tekrarladığını görürüz.

salkum salkum tan yilleri esdüginde/ ***Dirse Han / kalkubanı yirinden / Bayındır Hanun sohbetine / gelür-idi***
sakallu bozaç turgay sayradukda / ***Dirse Han / kalkubanı yirinden /Bayındır Hanun sohbetine /gelür-idi***
alar sabah / Dirse Han / kalkubanı yirinden / Bayındır Hanun sohbetine / gelür-idi

sesln. tüml.	özne	zarf tüml.	beltl.nes.	dolaylı.tüml.	yüklem
meger sultanum	***üç kişi***	gine yazın	buğayı	saraydan	çıkardılar
meger sultanum	üç kişi	***demür zencir-ile***	***buğayı***	sağ yanından	***tutmışlar-idi***
meger sultanum	üç kişi	demür zencir-ile	buğayı	sol yanından	tutmışlar-idi
meger sultanum	***üç kişi***	gelüp	buğayı	meydan ortasında	koyu virdiler

bkz. ***BUĞAÇ CBB 9***

özne	yüklem	özne	yüklem
karşu yatan karlu kara tağlar	karıyupdur	otı	bitmez
kanlu kanlu ırmakları	karıyupdur	suyı	gelmez
		nesne	yüklem
şahbaz şahbaz atlar	karıyupdur	kulun	virmez
kızıl kızıl develer	karıyupdur	köşek	virmez
mere kâfir Kazanun anası	karıyupdur	oğul	virmez

bkz. ***SALUR CBB 38***

Sıralı cümlelerde aynı cümle kuruluşlarının tekrarı vardır. İlk iki cümle bir, son üç cümle bir grup oluşturmuştur.

özne	yüklem	yüklem	z.tüml.
argap argap kara tağun	yıhılmış-idi	yüceldi	ahır
kanlu kanlu sularun	soğılmış-idi	çağladı	ahır
kaba ağacun	kurımış-idi	yeşerdi	ahır
şahbaz atun	karımış-idi	kulun virdi	ahır
kızıl develerün	karımış-idi	köşek virdi	ahır
ağ koyunun	karımış-idi	kuzı virdi	ahır

bkz.. ***BEYREK CBB 81***

Her dizede iki cümle var. İkinci cümle, yüklemleri açısından birincisini tersinden tekrarlıyor. Bu özellik birçok cümle boyunca CBB'de olduğu gibi tekrarlanıyor. Sıralı cümlelerin tam tekrarı vardır. İkinci bölümdeki cümlelerin özneleri yüzey yapıda yer almamıştır. Ama okuyucu / dinleyici tarfından eksiklikler kestirilebilir özellik göstermektedirler. Özneler; *kara tağ, kanlu kanlu sular, kaba ağaç, şahbaz at, kızıl deve, ağ koyun* yerine yerleştirilirse ikinci bölümdeki cümleler " *ağ koyunun karımış-idi* ***ağ koyunun*** *kuzı virdi ahır* " biçiminde özne + yüklem + z. tümleci olarak tekrarlanmış olurlar.

özne	beltl. nes.	zarf tüml.	yüklem	özne	yüklem	
oğlanun anası	emçegin	bir	sıkdı	südi	gelmedi	(1)
oğlanun anası	***emçegin***	iki	sıkdı	südi	gelmedi	(2)
oğlanun anası	***emçegin***	***bir***	sıkdı	süd-ile kan	karışık geldi	(5)

özne	belirtili nesne	yönelme tümleci	yüklem	
onlar	tağ çiçegi-y-ile südi	oğlanun yarasına	urdılar	(6)
onlar	oğlanı	ata	bindürdiler	(7)

özne	zarf tümleci	dolaylı tümleç	yüklem	
onlar	***oğlanı*** alubanı	ordusına	gitdiler	(8)
onlar	oğlanı hekimlere ısmarlayup	Dirse Handan	sakladılar	(9)

bkz. ***BUĞAÇ CBB 30***

1, 2, 5 numaralı cümleler, sıralı cümlelerin tam tekrarı; 6, 7, 8, 9 numaralı cümleler dörder öğeli olmaları bakımından kendilerinden önce gelen cümlelerin ilk bölümünü tekrarlıyor. Onlar da kendi aralarında tümleçlerin çeşidine göre ikişer ikişer kümelenmişler.

Aruz aydur

menüm iç Oğuzda karımum Kazan olsun

Emen aydur

menüm karımum Ters Uzamış olsun

Alp Rüstem aydur

menüm karımum Ense Kara oğlı Okçı olsun didi

herbiri bir karım gözetdi *BAMSI CBB 25*

özne	yüklem	özne	tümleç		yüklem
			nesne	yüklem	
Aruz	aydur	***Aruz***	menüm İç Oğuzda karımum	Kazan olsun	***didi***
Emen	aydur	***Emen***	menüm ***İç Oğuzda*** karımum	Ters Uzamış olsun	***didi***
Alp Rüstem	aydur	***Alp Rüstem***	menüm ***İç Oğuzda*** karımum	Ense Koca oğlı Okçı olsun	didi
		her biri	bir karım		gözetdi

CBB'nin tamamında iki çeşit cümle var ve bunlar kuruluşça birbirlerini tekrarlıyorlar. Üç cümle birer aralıkla özne + yüklem . dört cümle ise yine birer aralıkla özne + tümleç + yüklem biçiminde kurulmuş. İkinci gurubu oluşturan cümlelerin tümleçleri iç cümle olduğundan onların da nesne + yüklem[118] diziminde birbirini tekrarladığı. bu yolla CBB'yi oluşturan cümlelerin adeta kenetlendiğini görüyoruz.

Aşağıda vereceğimiz örnekte ise yan cümlecik. başta yüzey yapıda verilmiş diğerlerinin derin yapısında yer almış. Bileşik yapıdaki cümlelerin özne + tümleç + yüklem biçiminde. iç cümlelerin ise tümleç + tümleç + tümleç +yüklem biçiminde sıralandıklarını .böylece kuruluşça birbirlerinin tam tekrarı olduklarını görmekteyiz. Tümleçlerin çeşiti bile aynıdır. Ana cümlelerdeki tümleç belirtisiz nesnedir. İç cümlelerde sırasıyla zarf tümleci + belirtili nesne. + yönelme tümleci vardır. İki cümlede birer öğe eksiktir. Ø işaretiyle gösterdiğimiz tümleç eksiltileri ilkinde belirtili nesne. ikincisinde yönelme tümleci eksiltisidir. Eksiklik giderilecek türden değildir. Çünkü okuyucu / dinleyici eksiltiyi ancak kestirilebilir olması koşuluyla giderebilir. bkz. Eksiltili Yapılar

Beyrek Aruz kakıduğın burada bildi

Beyrek soylamış

Beyrek aydur

[118] Yüklem, öznesiyle öbekleşmiş yüklem olarak alınmıştır.

özne	TÜMLEÇ				yüklem
	İÇ CÜMLE				
	tümleç	tümleç	tümleç	yüklem	
Beyrek	Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm	kara koçda	kazılık atuma	biner-idüm	***didi***
Beyrek	***Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm***	egni berk demür tonum	-------	geyer-idüm	***didi***
Beyrek	***Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm***	kara polad öz kılıcum	bilüme	bağlar-idüm	***didi***
Beyrek	***Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm***	kunt ışığum	alın başa	urur-idüm	***didi***
Beyrek	***Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm***	kargu talı altmış tutam sünümi	elüme	alur-idüm	***didi***
Beyrek	***Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm***	ala gözlü bigleri	yanuma	salar-idüm	***didi***
Beyrek	***Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm***	sana	böyle	gelür-mi-y-idüm	***didi***
Beyrek	kavat men bu işi tuysam	sana	böyle	gelür-mi-y-idüm	***didi***
Beyrek	———	aldayuban er tutmak	-----	avrat işidür	***didi***

bkz. ***BAMSI CBB 13***

CBB'lerde genellikle soylamalardan önce gelen bir kalıp yapı vardır: ".....soyladı / görelüm hanum ..... ne soyladı / ..... aydur" Bazen bu yapı çok az değişiklikler geçirebiliyor. bkz. Tablolar b. "..... ne soyladı" özne + tümleç + yüklem sıralamasındadır. Bu soruya verilen cevaplar / soylamalar di- eylemine dayalıdır ve kuruluş bakımından soru cümlesinin tam tekrarıdır. İç cümleler *ne* sorusunun cevabıdır. dolayısıyla eksik tekrar vardır. Ama cümleler biçim bakımından birbirinin tekrarıdır. Soru cevap ilişkisiyle de aralarında anlam bağı kurulmaktadır.

Kazan kâfire çağırup soylamış
görelüm hanum ***Kazan*** ne soylamış
Kazan aydur
.....
Kazan mere kâfir anamı virgil mana ***didi***
Kazan savaşmadın uruşmadın kayıdayım ***didi***
Kazan girü döneyim gideyim ***didi***
Kazan bellü bilgil didi

bkz. ***SALUR CBB 36***

özne	tümleç	yüklem
Kazan	NE	soylamış
Kazan	mere kâfir anamı virgil mana	***didi***

Kazan	savaşmadın uruşmadın kayıdayım	***didi***
Kazan	girü döneyim gideyim	***didi***
Kazan	bellü bilgil	didi

Kimi CBB'lerde kesik cümlelerin yüzey yapıda birbirini tekrarladığını görüyoruz.

hey kırk işüm kırk yoldaşum
yügrük olsa yarışsam ..... ***diyü söyler-idi***
güçlü olsa güreşsem ..... ***diyü söyler-idi***
Hak Ta'âla inayet eylese üç canavarı öldürsem ..... ***diyü söyler-idi***
gözeller serveri saru tonlu Selcan Hatunı alsam ..... ***diyü söyler-idi***
atam anam ivine dönsem .....***diyü söyler-idi***
hey kırk işüm kırk yoldaşum
kırkunuza kurban olsun menüm başum diyü söyler-idi

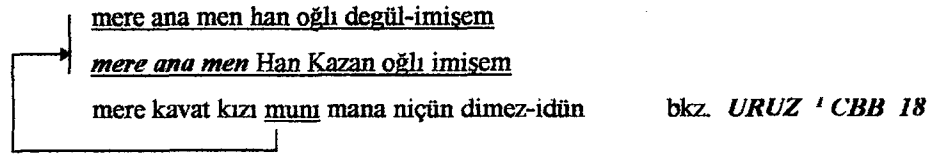
bkz. ***TURALI CBB 14***

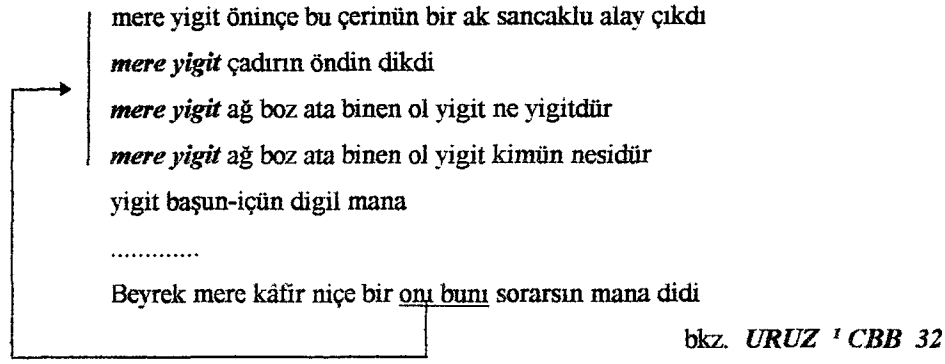
Dilek-şart. istek kipleriyle çekime girmiş eylemlerin kurduğu cümlelerden sonra bildirme kıpleriyle çekimlenmiş bir eylem gelmediği sürece söz konusu cümleler kesin yargı bildirmezler. Bu nedenle bu tür cümleler. kuruluşlarına göre yüklemli kesik cümle sayılırlar. CBB'de *yarışsam güreşsem öldürsem alsam dönsem* eylemleri çekimli olmalarına rağmen cümleler tamamlanmamıştır. sonra ne olacağı belli değildir. derin yapıdan çıkarmak mümkün değildir. Okuyucunun tamamlayabilmesi için boşluğun kestirilebilir olması gerekmektedir. Burada bu. mümkün gözükmüyor.

2.2.3.5.2. Eksik Tekrar

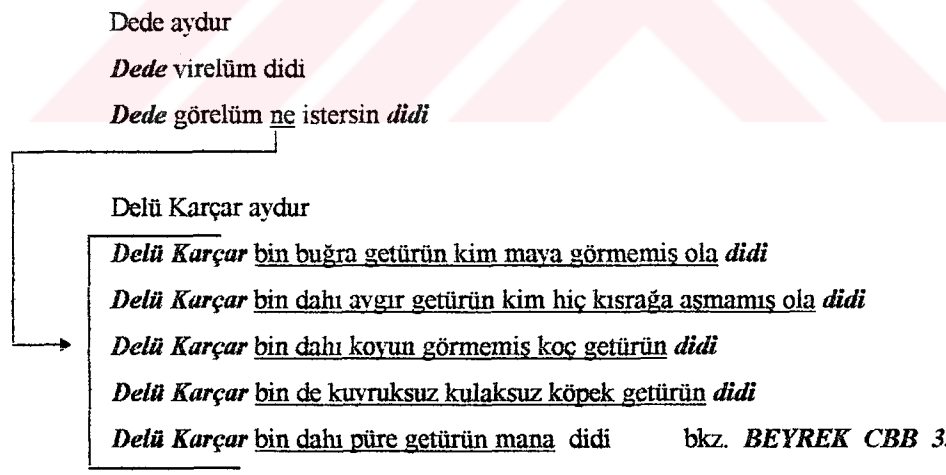
bir kuru çayun üzerine bir köpri yapdurmış-idi
kiçeninden otuz akça alur-idi
kiçmeyeninden döge döge kırk akça alur-idi
bunı niçün böyle ider-idi — bkz. ***DUMRUL CBB 1***

amanatum var
ısmarlaram anlara
andan sonra menüm canum alasın didi — bkz. ***DUMRUL CBB 21***

İşaretli cümleler tekrarlanmamak için *onı bunı* işaret zamirlerinin oluşturduğu ikilemeyle yeniden okuyucuya hatırlatılmıştır. Bu durumda cümlelerin bir iki sözcükle tekrarlanması dildeki en az çaba yasasına da uygun gelmektedir. Hem de iletişim amacına ulaşmaktadır. *Onı bunı*, söz konusu cümleleri hatırlatmakla kalmıyor. onların odaklanmasına da yardım ediyor.

Yukarıdaki örnekte *ne* sorusunun cevabı altta sıralanan iç cümlelerle verilmiş. Bu durumda *ne*'nin izi, altı çizili cümlelerdir. " Delü Karçar .....NE .....didi " yapısında iç cümleler (belirtisiz nesne) hep birden *ne* sorusuna gönderme yapıyorlar. Bu yapıdaki tekrarlar Dede Korkut Hikâyelerinde çoktur. İç cümlelerin ne sorusunun cevabı oluşu anlam bakımından eksik tekrardır. Ancak bunların geçtiği cümlelerde yani *didi* eylemine dayalı cümlelerde kuruluş bakımından da tam tekrar vardır. bkz. Tam Tekrarlar.

2.2.3.5.3. Ters tekrar

Tersine paralelizm, üslup çeşitliliği sağlayan, cümleler arası biçim ilişkisi kurmaya yarayan bir tekrar çeşididir. Tersine paralelizm sonucunda cümle kuruluşları daha karmaşık bir hale gelmiş, ilk bakışta anlaşılmaları da zorlaşmıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinde ilk örneklerini çok az gördüğümüz bu tekrar çeşidi dilin, edebiyatın geliştiği dönemlerde sırf estetik amaca hizmet etmek için büyük ustalıklarla yaşama geçirilmiştir. Tekrarlardan yararlanarak çeşitli söz ve anlam oyunlarına ulaşmayı başarmıştır insanlar. Bunların olgunlaşmamış, ham biçimlerinin Dede Korkut Hikâyelerinde karşımıza çıktığını düşünüyoruz. Bugün ise edebi sanatlar içerisinde tam akis / tard ü aks / aks ü tebdil adıyla incelediğimiz ve tamamen ters tekrarlardan yararlanarak oluşturulmuş nazım örneklerini görüyoruz:

Didem ruhunu gözler / gözler ruhunu Didem
kıblem olalı kaşın / kaşın olalı kıblem

Cennet gibidir rûyin / rûyin gibidir cennet
Âdem doymaz sana / sana doymaz Âdem Nazîm

Yedi beyitlik gazelin tamamı bu yöntemle yazılmış. Bir zekâ ürünü olan bu sanat, güzel düzenlendiği takdirde sözün anlamını güçlendiriyor. Güzel örneklerinden birini de Nesimî'nin tamamını tersine paralelizmden yararlanarak yazdığı şu gazelde görüyoruz.

Nüşin lebin la'li / la'li lebin nüşin
Şirin görürem candan / candan görürem şirin

Canâ yüzünüz ayı / ayı yüzünüz canâ
Rengin çü gül-i ahmer / ahmer çü gül-i rengin

Aks sanatı yalnız nazım için geçerli değil; nesirde de yapılabilir. Ancak incelediğimiz CBB'lerde böylesine düzgün, emek sonucu ortaya çıkan, ölçülü, dört dörtlük ters tekrarlara rastlamak mümkün değil. Ama bunların temeli olabilecek nitelikte süslenmemiş, cilalanmamış, bezenmemiş ters tekrar örnekleri vardır. Hemen belirtelim ki bunlar çok fazla değildir.

CBB'lerde belirlediğimiz ters tekrarlar, henüz cümlelerin kuruluşları bakımından birbirini tersinden tekrar edişi biçimindedir. Bu yöntemle cümleler arasında yaşatılan biçim ilişkisi gizlenmeye çalışılmış, zor bulunur hale getirilmiştir. Ters tekrarlar nazım ve nesir bölümlerinde karışık olarak yer almıştır.

a. Biçim ilişkisi sonucunda oluşan ters tekrarlar:

av yirine vardılar
gördiler bir süri kaz oturur bkz. ***URUZ [1] CBB 2***

Yukarıda verdiklerimize pek benzemeyen bu örnekte, kuruluş bakımından iki cümlenin birbirini tersinden tekrarladığını görüyoruz.. Ancak tümleçlerin türü farklıdır. Birinde yönelme tümleci, diğerinde belirtisiz nesnedir. Biz, her ikisini de genel olarak tümleç terimiyle adlandıracağız. Aşağıda verdiğimiz örnekler bu türdedir.

tümleç	yüklem	yüklem	tümleç
av yirine	vardılar	gördiler	bir süri kaz oturur

azgun dinlü kâfir bunaldı
oha girdi kovulan kimse bkz. ***URUZ CBB 18***

özne	yüklem	yüklem	özne
azgun dinlü kâfir	bunaldı	oha girdi	kovulan kimse

özin sarp yirlere saldı
görelüm imdi Yaradan neyler bkz. ***URUZ CBB 30***

tümleç	tümleç	yüklem	yüklem	tümleç	tümleç
özin	sarp yirlere	saldı	görelüm	imdi	Yaradan neyler

çal mere delü ozan
ere varan kız menem bkz. ***BEYREK CBB 78***

yükl.	özne	özne	yüklem
çal	mere delü ozan	ere varan kız	menem

kapaklarun kaldurdı
gördi gelen at üzerinde bkz. ***TURALI CBB***

belirtili nesne	yüklem	yüklem	belirtili nesne
kapaklarun	kaldurdı	gördi	gelen at üzerinde

mere kolça kopuzum çalun
ögün meni bkz. *TURALI CBB 35*

seslenmeli tümleç	tümleç	yüklem	//	yüklem	tümleç
mere	kolça kopuzum	çalun	//	ögün	meni

↑ ↳ hitap ortak

özneler derin yapıda gizlidir, yüklemdeki kişi ekleri aracılığıyla özneye ulaşabiliriz: " ***siz*** "

a . mere kolça kopuzum çalun s.tümleç + tümleç + yüklem
b. ögün meni ***mere*** yüklem + tümleç + s. tümleç

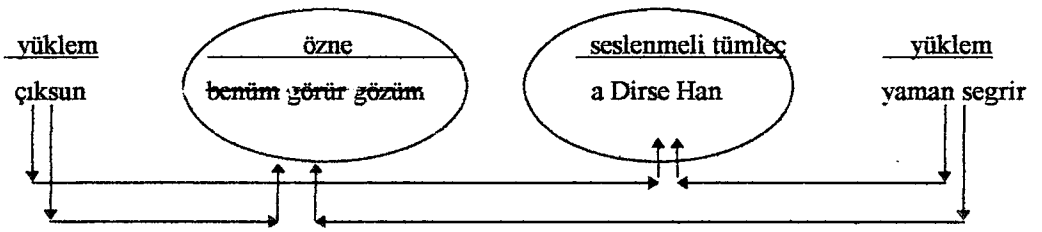
b. Hem biçim, hem anlam ilişkisi sonucunda oluşan ters tekrarlar:

CBB'lerde karşılaştığımız ters tekrarların bu çeşidi öğelerden birinin ortak kullanılması sonucunda iyice saklanıyor. Hem anlam, hem biçim ilişkisinin kurulduğunu gözlediğimiz bu örneklerde genellikle iki cümlenin sınırına getirilen ortak öğe hem önceki, hem sonraki cümleye ait olabiliyor.

çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han yaman sızlar
kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar bkz. *BUĞAÇ CBB 23*

Bu iki dize hem anlam, hem dilbilgisi bağlarıyla adeta kenetlenmiş. Her dizede ikişer cümle var. Ayrıca her iki dizede bir de tersine tekrar görülüyor. Bu cümlelerin kuruluşları birbirleriyle CBB düzeyinde tersine paralelizm ilişkisine dayanıyor.

" *Çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han* " bu birinci cümleye dahil olan öğelerin (yüklem + özne + seslenmeli tümleç) sırası ikinci cümlede tersine biçimde kurulmalıdır. İkinci cümleye baktığımızda yüzey yapıda yalnızca yüklemin bulunduğunu görürüz. " *yaman segirir* ". Tersine paralelizmin koşuluna göre ikinci cümle, birinci cümlenin tersinden başlamalıdır. Yani *seslenmeli tümleç + özne + yüklem* sırası olmalıdır. Oysa görünüşte ikinci cümlede yüklem dışındaki öğeler yoktur. Bu durumda tersine paralelizm bozulur mu? Hitap (seslenmeli tümleç), iki cümlenin sınırına geldiğinde onu doğrudan bu cümlelerden herhangi birine katmak zordur. Hitap hem önceki, hem sonraki cümleye ait olabilir. Özne ve seslenmeli tümleçler ortak kullanılmıştır, yani derin yapıda vardır. Ortak birimlerin hem önceki, hem sonraki cümleye dahil edilmesi tersine paralelizmi bozmuyor, aksine onu gizlemeye yönelik bir durum gibi dikkati çekiyor. Seslenmeli tümleç iki dize (dört cümle) için de geçerlidir. "A Dirse Han " hitabının diğer dizelerde sonda olduğunu göz önüne alırsak, bunun yerinin değiştirilmesinin cümlenin kurgusunu bozmayacağı ortaya çıkar. Böylece her iki dizede de yüklem + özne // özne + yüklem yapısıyla cümlelerin birbirini tersinden tekrar ettiğini görürüz. Bunu paralelizmin özel bir türü olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumda cümleler şöyle olur:

yüklem özne

çıksun benüm görür gözüm

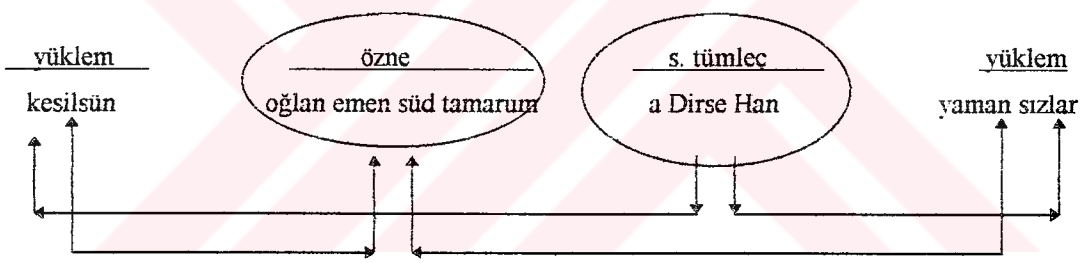
özne yüklem

benüm görür gözüm yaman segrir

a Dirse Han

yüklem özne s.tümleç // s. tümleç özne yüklem

çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han // ***a Dirse Han*** ***benüm görür gözüm*** yaman segrir

yüklem özne

kesilsün oğlan emen süd tamarum

özne yüklem

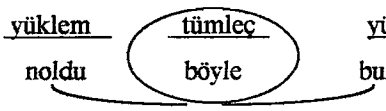
oğlan emen süd tamarum yaman sızlar

a Dirse Han

yüklem özne s. tümleç // s. tümleç özne yüklem

kesilsün oğlan emen süd tamarum ***a Dirse Han*** // ***a Dirse Han*** ***oğlan emen süd tamarum*** yaman sızlar

Yüklemler (çıksun / yaman segrir / kesilsün / yaman sızlar), tersine tekrarın bel kemiğini oluşturuyor. Derin yapıda gizlenen öğelerin açığa çıkarılması bunlara bağlıdır. Bu öğeler, ne kadar gizlenirse gizlensinler yüklem onları ele vermektedir.

bkz. ***BEYREK CBB 36***

" *Böyle* " nın cümlelerin hangisine ait olduğu tam olarak belli değildir. Her ikisine de dahil olabilir; çünkü cümlelerin sınırındadır Yüzey metinde bir kez yer alan yapı ortaktır. Bu durumda cümleler birbirini tersinden tekrar etmiş oluyor. Zarf tümlecinin ortak kullanılması sanıyoruz ki, tersinden tekrarı engellemiyor, aksine ters tekrarı daha gizemli hale getiriyor.

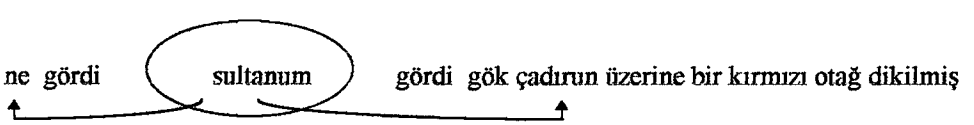
yüklem	tümleç	tümleç	yüklem
noldun	böyle	böyle	noldun

ne gördi
sultanum gördi gök çadırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş
bkz. ***BEYREK CBB 19***

İlk bakışta cümleler arasında ters tekrar ilişkisi kurulduğu anlaşılmıyor. " Sultanım " hitabı iki cümlenin sınırındadır. cümlelerin hangisine dahil olduğunu kestirmek çok zordur. Acaba cümleler;

a. ne gördi sultanum / gördi gök çadırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş biçiminde mi, yoksa
b.ne gördi / sultanum gördi gök çadırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş biçiminde midir?

Birincideki gibi alırsak, düz tümleç + yüklem + seslenmeli tümleç / yüklem + düz tümleç sıralamasıyla cümlelerin kurulduğunu ve burada cümlelerin birbirini tekrar etmediğini görürüz. İkincideki gibi alırsak, düz tümleç + yüklem / seslenmeli tümleç + yüklem + düz tümleç sıralamasıyla yine cümlelerin birbirini tekrarlamadığını görürüz. Tersinden tekrar olması için bu durumda cümlelerin düz tümleç + yüklem + seslenmeli tümleç / seslenmeli tümleç + yüklem + düz tümleç biçiminde kurulması gerekmektedir. Ancak hitap ortak kullanıldığı durumda böyle bir kurgu elde etmemiz mümkündür. Aslında hitabın ortak kullanılması ters tekrarın kurulmasına engel değildir. Aksine ters tekrarın amacına hizmet etmektedir. Onu daha az tanınır, daha az anlaşılır hale getirmektedir.

Birinci cümlede verilen "*ne*" zamiri, ikinci cümlede sonda olmalıdır ters tekrarın gerçekleşmesi için. "*Ne*" cümlede tümleçtir. İlk cüml tümleç + yüklem sıralamasındadır. İkinci cümlenin de yüklem + tümleç biçiminde olması gerekmektedir. "*Ne*" zamiri ikinci cümlenin sonunda olduğu gibi geçmiyor, ancak tekrarlanıyor. "*Ne*" sorusunun cevabı "*gök çadırun üzerinde bir kırmızı otağ dikilmiş*"

tir ve bu da ikinci cümlenin tümlecidir, sondadır. Bu durumda İlk cümlenin başındaki öğe, ikinci cümlenin sonunda soru-cevap ilişkisiyle tekrarlanıyor. Yüklemler aynı, hitap ortak, tümleçler ise hem biçim, hem anlam ilişkisi içinde. Üstelik cümleler kuruluşça birbirlerini tersinden tekrarlıyorlar. Tıpkı birinci cümlenin aynadaki yansıması gibi.

tüml.	yüklem	sesln. tüml.	sesln. tüml.	yüklem	tümleç
ne	gördi	sultanum	sultanum	gördi	gök çadırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş

Bu örnekteki gibi çok güzel kurulmuş ters tekrar örneğini CBB'ler boyunca bir daha bulmak mümkün değil.

mere kız ne ağlarsın buzlarsın ağa diyü
yandı bağrum göyindi içüm
meger senün ağan yok olupdur
yüregüne kaynar yağlar koyılupdur
kara bağrun sarsılupdur
ağa diyü ne ağlarsın ne buzlarsın
yandı bağrum göyindi içüm *BEYREK CBB 64*

İlk iki dize, son iki dizede tekrarlanmış; ancak ilk dizenin birimlerinin yerleri değişmiş olarak. İlkinde *ne ağlarsın ne buzlarsın ağa diyü* ikincisinde *ağa diyü ne ağlarsın ne buzlarsın* biçiminde altı çizili öğe yer değiştirerek tekrarlanmıştır. Bu durumda birbirinden uzakta olan iki cümlenin kuruluş bakımından birbirin tersinden tekrar ettiğini görüyoruz.

yüklem	tümleç	tümleç	yüklem
ne ağlarsın ne buzlarsın	ağa diyü	ağa diyü	ne ağlarsın ne buzlarsın

Buraya aldığımız örnekler, klasik tersine paralelizmden oldukça farklı bile olsa, aslında bu tür örnekler gelecekteki mükemmel anlatım örneğinin temelini atıyor, çekirdeğini yaratıyor. Onun ilkel varyantıdır diyebiliriz. Ele alıp incelediğimiz cümlelerin kuruluşça birbirinin tersini oluşturdukları ilk bakışta çok kolay görülmeyebilir; ama dikkatlice bakıldığında, boşluklar derin yapıdan haraketle doldurulduğunda bunların birbirinin aynadaki görüntüsü gibi olduğunu görürüz.

2.2.3.6. Aşamalı Tekrarlar

Hikâyelerde aynı çatı altında toplanan ve birbirine uyum gösteren cümleleri adım adım birbirinden uzaklaştırarak, üslup çeşitliliği yaratmak amacıyla "aşamalı paralelizm", "pileli tekrar" diyebileceğimiz bir kuruluş oluşturulmuştur. Sanki cümlelerin birbirini tekrarlatıldığı saklanmak istenmiş gibi. Bu gizlilik, bazen daha ileri dereceye vardırılıp iki aşamalı, üç aşamalı, dört aşamalı, vb. tekrarlar elde edilmiş, böylece CBB'lerin kuruluşları oldukça karmaşık hale getirilmiştir.

kız aydur
kız ol öyle adam degüldür kim sana görine didi
kız amma ben Banı Çiçegün dadısıyam ***didi***
a ***kız*** gel imdi senün-ile ava çıkalum ***didi***
b ***kız*** eger senün atun menüm atumı kiçer-ise onun atını dahı kiçersin ***didi***
a ***kız*** hem senün-ile oh atalum ***didi***
b ***kız eger*** meni kiçer-isen anı dahı kiçersin ***didi***
a ***kız*** ve hem senün-ile güreşelüm ***didi***
b ***kız eger*** meni basar-isen anı dahı basarsın didi bkz. ***BEYREK CBB 23***

Cümleler, harflerle gösterdiğimiz gibi birer atlayarak birbirlerini tekrarlıyorlar. Bu tekrar sözdizim açısından aşamalıdır. Sözcük bakımından aşamalı tekrarı oluşturacak nitelikte değildir.

hey ana arabi atlar olan yirde
bir kulunı olmaz-mı olur
hey ana kızıl develer olan yirde
bir köşegi olmaz-mı olur
hey ana ağça koyunlar olan yirde
bir kuzuçağı olmaz-mı olur bkz. ***SALUR CBB 32***

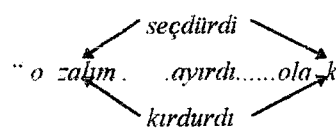
Dizeler birer aşamalı olarak birbirlerini tekrarlıyorlar. Önce gelen dizelerde yapısı aynı olan tümleçlerin, sonra gelen dizelerde ise yine yapıları aynı olan belirtili nesne ve yüklemlerin tekrarı görülmektedir. Hem anlam, hem biçim ilişkisi bakımından aşamalı tekrar vardır.

hey yigidüm big yigidüm
kaytabanlar tarumından döner-mi olur
kara koçda kazılık atlar
kulunçığın deper-mi olur
ağayılda ağça koyun
kuzıçağın süser-mi olur

alp yigitler big yigitler
görklüsine kıyar-mı olur
yigidüm big yigidüm bkz. ***TURALI CBB 53***

İlk ve son dizeler tekrarlanıyor. Arada kalan bölümler ise sözdizim bakımından birbirini aşamalı olarak tekrarlıyor. Cümleler, özne + tümleç + yüklem sıralamasındadır. İkinci dizede bu verilmiştir. Sonra her cümle iki dize biçiminde verilmiş: Özne bir dize, tümleç + yüklem bir dize. Ayrıca özne ile tümleçler arasında büyük-küçük ya da sevgi üzerine kurulu bir anlam ilişkisi de tekrarlanmıştır. *at-kulun, koyun - kuzı, yigit-görklüsü* vb.

kıran yirde tikilmiş otahlarun
o zalım yıkdurdı ola kardaş
yügrük olan atlarun tavlasından
o zalım seçdürdi ola kardaş
biserek biserek develerün katarından
o zalım ayırdı ola kardaş
şölenünde kırduğun koyunun
o zalım kırdurdı ola kardaş
güvencüm-ile getürdügün gelinçügün
o zalım senden ayırdı ola kardaş bkz. ***BASAT CBB 14***

yapısı birer aşamalı olarak tekrarlanıyor. Bundan önce gelen dizelerde ise nesne tekrarı vardır.

Hey Dirse Han	biglik	virgil	bu oğlana
Hey Dirse Han	taht	virgil	erdemlüdür
Hey Dirse Han	boynu uzun bidevi at	virgil	bu oğlana
Hey Dirse Han	biner	olsun	hünerledür
Hey Dirse Han	ağayıldan tümen koyun	virgil	bu oğlana
Hey Dirse Han	şişlik	olsun	erdemlüdür

Hey Dirse Han	kaytabandan kızıl deve	virgil	bu oğlana
Hey Dirse Han	yüklet	olsun	hünerlüdür
Hey Dirse Han	altun başlu ban iv	virgil	bu oğlana
Hey Dirse Han	kölge	olsun	erdemlüdür
Hey Dirse Han	çigni kuşlu cübbe ton	virgil	bu oğlana
Hey Dirse Han	geyer	olsun	hünerledür

bkz. *BUĞAÇ CBB 12*

Cümleler hem kuruluş, hem anlam bakımından birbirini birer aşamalı olarak tekrarlıyorlar. Aslında hepsi dörder öğeli olan bu cümlelerin anlamları ön plana çıkarıldığında aşamalı tekrar oldukları iyice netleşiyor.

Hey Dirse Han	VİRGİL	BU OĞLANA	a
Hey Dirse Han	OLSUN	HÜNERLÜDÜR	b
Hey Dirse Han	VİRGİL	BU OĞLANA	a
Hey Dirse Han	OLSUN	ERDEMLÜDÜR	b

itüm-ile bir yalakda yundım içen azgın kâfir altundağı alaca atun ne ögersin
ala başlu kiçimçe gelmez mana
başundağı tuğılganı ne ögersin mere kâfir
başumdağı börkümçe gelmez mana
altmış tutam gönderüni ne ögersin murdar kâfir
kızılçuk degenümçe gelmez mana
kılıcını ne ögersin mere kâfir
egri başlu çevgenümçe gelmez mana
bilügünde toksan okun ne ögersin mere kâfir
ala kollu sapanumça gelmez mana bkz. *SALUR CBB 8*

Cümlelerde: " ..... ne ögersin ..... kâfir " . " -İmçE gelmez mana " yapıları birer aşamalı olarak tekrarlanmıştır. Cümle kuruluşlarının birbirini tekrarlamasının yanı sıra savaş araç-gereçlerinin tuğılga. *börk, kılıç, çevgen, ok, sapan* vb. tekrarı CBB'de hem anlam. hem biçim tekrarını birlikte kılmıştır.

kargu cıda oynadanlar vardı geldi
altun cıda oynadana yâ Râb noldı
kara koç ata binenler vardı geldi
bidevi atlu bir oğula yâ Râb noldı

nöker geldi nayib ***vardı*** geldi

yalunuz bir oğula yâ Râb noldı bkz. ***URUZ CBB 21***

".... vardı geldi ", *" .....-a yâ Râb noldı "* yapıları sırayla birbirlerini tekrarlıyorlar. Aşağıdaki örneklerde dizelerin son bölümleri birer aşamalı tekrarlanmıştır.

kara evren kopdı Depegöz

arş yüzinde çevürdüm alımadum Basat

kara kaplan kopdı Depegöz

kara kara tağlarda çevürdüm alımadum Basat

kağan aslan kopdı Depegöz

kalın sazlarda çevürdüm alımadum Basat bkz. ***BASAT CBB 18***

ağ sakallu kocaları çok ağlatmışam

ağ sakalı karışı tutdı ola gözüm seni

ağ pürçeklü karıçukları çok ağlatmışam

gözi yaşı tutdı ola gözüm seni

bıyıçağı kararmış yigitçükleri çok yimişem

yigitlikleri tutdı ola gözüm seni

elçügezi kınalu kızçuğazları çok yimişem

karışçukları tutdı ola gözüm seni bkz. ***BASAT CBB 32***

karşu yatan kara tağum gerek-ise

söyle gelsün Azrâ'ilün yaylası olsun

sovuk sovuk bınarlarum gerek-ise

ana içit olsun

tavla tavla şahbaz atlarum gerek-ise

ana binit olsun

katar katar develerüm gerek-ise

ana yüklet olsun

ağayılda ağça koyunum gerek-ise

kara mudbak altında anun şöleni olsun

altun gümüş pul gerek-ise

ana harclık olsun bkz. ***DUMRUL CBB 18***

altundağı al aygırı mana virgil

kan derledi çapdurayım senün içün

egni bek demür tonun mana virgil

yin yakalar dikdüreyim senün-içün

kara polad öz kılıcun mana virgil

gafillüçe başlar keseyim senün-içün

kargu talı sününi mana virgil

göksinden er sançayım senün içün

ağ yeleklü ötkün ohun mana virgil

erden ere kiçüreyim senün içün

ala gözlü üç yüz yigidün mana virgil yoldaşlığa

Din-i Muhammed yolına dürişeyim senün-içün bkz. ***BEGİL CBB 22***

kara kıyma gözlerün çöngelmese-y-idi

ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana

yüzüni kara saç örtmese-y-idi

ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana

kunt kunt bileklerün solmasa-y-idi

ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana bkz. ***BEYREK CBB 66***

"AĞAM BEYREK DİYE-Y-İDÜM OZAN SANA" cümlesi birer cümle arayla tekrarlanıyor. Cümlelerde hem sözdizim, hem sözcük tekrarı birliktedir. Burada verdiğimiz bir aşamalı tekrar örneği yukarıda verdiğimiz bir aşamalı tekrarlar örneklerinden farklıdır. Cümlenin olduğu gibi tekrarı söz konusudur.

berü gelgil ak südin emdügüm kadunum ana

ağ pürçeklü izzetlü canum ana

akarlıda sularına kargamagıl

Kazılık Tağınun günahı yokdur

biterlide otlarına kargamagıl

Kazılık Tağınun suçı yokdur

kaçar geyiklerine kargamagıl

Kazılık Tağınun günahı yokdur

arslan-ile kaplanına kargamagıl

Kazılık Tağınun suçı yokdur

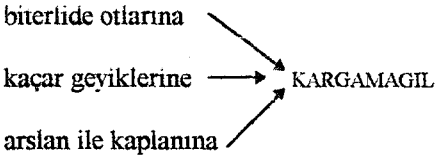
kargar-isen babama karga

bu suç bu günah babamdandur didi. bkz. ***BUĞAÇ CBB 28***

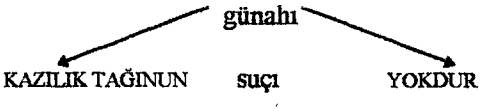
İlk iki ve son iki dizeleri çıkarınca diğerlerinin birbirini aşamalı olarak tekrarladığını görüyoruz.

a _____	b _____	b _____
a _____	C _____	C _____
b _____	b _____	d _____
C _____	C _____	e _____

aabCbCbCbcde biçiminde dizilen dizelerde b harfiyle gösterdiklerimizde sonda yüklem aynen tekarlanıyor

C harfiyle gösterdiklerimizde ise " günahı / suçı " sırayla geliyor.

boynı uzun bidevi atlar gider-ise menüm gider

senün-de içinde binidün var-ise yigit digil mana

savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

ağayıldan tümen koyun gider-ise menüm gider

senün-de içinde şişligün var-ise digil mana

savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

kaytabandan kızıl deve gider-ise menüm gider

senün-de içinde yükletün var-ise digil mana

savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

altun başlu ban ivler gider-ise menüm gider

senün-de içinde odan var-ise yigit digil mana

savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

ağ yüzlü ala gözlü gelinler gider-ise menüm gider

senün-de içinde nişanlun var-ise yigit digil mana

savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

ağ sakallu kocalar gider-ise menüm gider

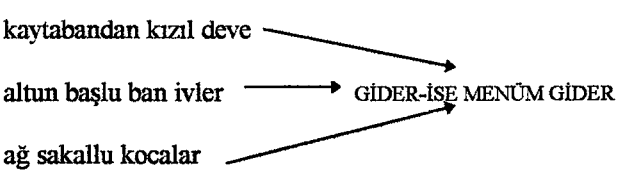
senün-de içinde ağ sakallu baban var-ise yigit digil mana

savaşmadın urışmadın kurtarayım döngil girü

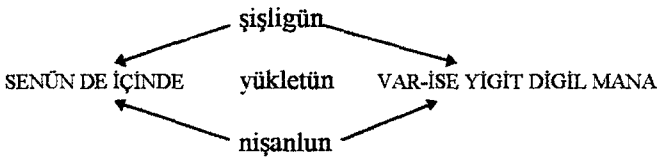
menüm içün geldün-ise oğlançuğum öldürmişem

yigit sana yazugı yok döngil girü didi bkz. ***BUĞAÇ CBB 38***

Cümleler abC abC abC abC....tarzında birbirlerini takip ediyorlar. Her dize farklı özellikte tekrarlanımış. Üç tür tekrar örneği bir arada kullanılmış. a harfiyle gösterdiğimiz dizelerin yalnız baş tarafı - yan cümleciğin özne öbeği - değişiyor, diğer bölümler olduğu gibi tekrarlanıyor.

b harfiyle gösterdiğimiz dizelerde ortada bir tek sözcük - yan cümleciğin özne öbeğinin tamlananı - değişiyor.

C harfiyle gösterdiğimiz dizeler ise tamamen tekrarlanıyor:.SAVAŞMADIN URUŞMADIN ALI VİREYİN DÖNGİL GİRÜ Böylece üç cümlede bir, değişik tekrar kullanılmış oluyor.

Aşağıdaki örnek. yukarıdakinin cevabı ve karşılıklı söyleşinin bir parçası olduğundan aynı sistemle tekrar edilmiştir.

boynı uzun bidevi atlar senün gider

menüm-de içinde binidüm var

komağum yok kırk namerde

kaytabanda kızıl deve senün gider

menüm-de içinde yükletüm var

komağum yok kırk namerde

ağayılda tümen koyun senün gider

menüm-de içinde şişlügüm var

komağum yok kırk namerde

ağ yüzlü ala gözlü gelin senün gider-ise

menüm dahı içinde nişanlum var

komağum yok kırk namerde

altun başlu ban ivler senün gider-ise

menüm-de içinde odam var

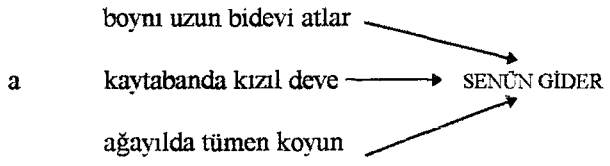
komağum yok kırk namerde

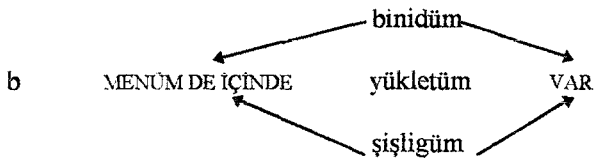
ağ sakallu kocalar senün gider-ise

menüm dahı içinde bir aklı şaşmış biligi yitmiş koca babam var

komağum yok kırk namerde bkz. ***BUĞAÇ CBB 39***

abC abC abC abC.....biçiminde kendi içinde tekrarlanırken, aynı zamanda bir önceki CBB'nin de tekrarı yapılmış oluyor. Örneğin, her ikisinde de ilk dizelerde *boynı uzun bidevi atlar*, ikinci dizelerde *binit*, dördüncü dizelerde *kaytabanda kızıl deve* , beşinci dizelerde *yüklet* vb. tekrarlanmaktadır.

C KOMAĞUM YOK KIRK NÂMERDE

karşu yatan kara tağları

senden sonra men neylerem

yaylar olsam menüm gorum olsun

sovuk sovuk sularun

senden sonra men neylerem

içer olsam menüm kanum olsun

altun akçan

senden sonra men neylerem

harcayur olsam menüm kefenüm olsun

tavla tavla şahbaz atun

senden sonra men neylerem

biner olsam menüm tabutum olsun bkz. ***DUMRUL CBB 23***

aBc aBc aBc aBc sıralamsıyla birbirini üçer aşamayla tekrarlayan CBB'de B harfiyle gösterip

koyu renkle yazdığımız dizeler derin yapıdadır. Dizeler; nesne / zarf tümleci + özne + yüklem / zarf tümleci + yüklem yapılarıyla tekrarlanmaktadır.

berü gelgil ağam Kazan

kalkubanı yirümden bidevi atum saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

ağ meydanda segirdeyin senün içün

ala evren süvri cıdamı saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

kaba karın gin gögüsde oynadayım senün-içün

kara polat öz kılıcum saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

sası dinlü kâfir başın kesdüreyim senün-içün

egni bek demür tonum saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

yin yakalar dikdüreyim senün-içün

başumda kunt ışuklar saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

kaba çomak altında boğradayım senün içün

kırk yigidüm saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

kâfir başın kesdüreyim senün-içün

aslan adum saklar-idüm bu gün içün

güni geldi

yaka tutup kâfir-ile uğraşayım senün-içün bkz. ***URUZ CBB 11***

Cümleler; aBc aBc aBc ..... biçiminde birbirlerini üçer aşamalı olarak tekrarlıyorlar.

karşu yatan kara tağdan

bir oğul uçurdun-ise digil mana

külünk-ile yıkdurayım

kamın akan yügrük sudan

bir oğul uçurdun-ise digil mana

tamarların tuğladayım

azgun dinlü kâfirlere

bir oğul tutdurdun-ise digil mana

han babamun yanına men varayın

ağır leşker bol hazine alayın

paralanup kazılık atumdan inmeyince

yinüm-ile alça kanum silmeyince

kol but olup yir yüzine düşmeyince

yalunuz oğul haberin almayınça

kâfir yollarından dönmeyeyin bkz. ***URUZ CBB 21***

Dizeler dilbilgisi kuruluşu bakımından üçer aşamalı olarak birbirlerini tekrarlıyorlar..Üçerli dizeler birbirlerini tümleç / nesne + yüklem + tümleç / tümleç + yüklem sıralamasıyla izliyorlar. Son altı dize kendi arasında tekrarlanmıştır. buradaki sıralamanın dışındadır. Ancak " *han babamun yanına men varayın* " dizesinden önce tümleç + yüklem yapısındaki bir cümlenin / dizenin düşmüş olabileceğini sanıyoruz. Aynı CBB'den aldığımız aşağıdaki tekrar ise Abcd bcd bcdA sıralamasıyla farklılık gösteriyor. Üçerli tekrarlar açılış ve kapanıştaki nakaratla tamamlanıyor.

oğul oğul diyübeni buzlayayın-mı

kaytabanda kızıl deve bundan kiçdi

torumları bundan buzlayup bile kiçdi

torumçuğum aldurmışam buzlayayın-mı

kara koçda kazılık at bundan kiçdi

kulunçuğı kişneyüp bile kiçdi

kulunçuğum aldurmışam kişneyeyin-mi

ağayılda ağça koyun bundan kiçdi

kuzuçağı manrışup bile kiçdi

kuzıçağum aldurmışam manrıyayın-mı

oğul oğul diyü buzlayayın-mı bkz. ***URUZ CBB 21***

Aşağıdaki örnekte ise daha değişik aşamalı tekrar türleri vardır.

A mere kız ne ağlarsın buzlarsın ağa diyü

yandı bağrum gövindi içüm

meger senün ağan yok olupdur

yüregüne kaynar yağlar koyılupdur

kara bağrun sarsılupdur

ağa diyü ne ağlarsın ne buzlarsın

yandı bağrum gövindi içüm

İlk iki dize, son iki dizede tekrarlanmış; ancak ilk dizenin birimlerinin yerleri değişmiş olarak. İlkinde *ne ağlarsın ne buzlarsın* ağa diyü ikincisinde *ağa diyü ne ağlarsın ne buzlarsın* biçiminde altı çizili öğe yer değiştirerek tekrarlanmıştır.

B karşu yatan kara tağı sorar olsam yaylak kimün

sovuk sovuk sularını sorar olsam içit kimün

tavla tavla şahbaz atları sorar olsam binit kimün

katar katar develeri sorar olsam yüklet kimün

ağayılda ağça koyunı sorar olsam şölen kimün

karalu göklü otağı sorar olsam kölge kimün

C ağız dilden kız kişi haber mana

kara başum kurban olsun bu gün sana

didi. Kız aydur:

Ç çalma ozan ayıtma ozan

karaluça men kızun nesine gerek ozan

D karşu yatan kara tağı sorar olsan

ağam Beyregün yaylası-y-idi

ağam Beyrek gideli yaylarum yok

sovuk sovuk sularını sorar olsan

ağam Beyregün içidi-y-idi

ağam Beyrek gideli içerüm yok

tavla tavla şahbaz atları sorar olsan

ağam Beyregün binidi-y-idi

ağam Beyrek gideli binerüm yok

katar katar develeri sorar olsan

ağam Beyregün yükledi-y-idi

ağam Beyrek gideli yükledüm yok

ağayılda ağça koyını sorar olsan

ağam Beyregün şöleni-y-idi

ağam Beyrek gideli şölenüm yok

karalu göklü otağı sorar olsan

ağam Beyregündür

ağam Beyrek gideli köçerüm yok

B bölümündeki cümlelere D bölümünde cevap veriliyor ve 10, 12, 14, 16, 18. cümle aralıkla kuruluş bakımından birbirlerini tekrarlıyorlar. D bölümündeki cümleler kendi içlerinde abc abc abc abc abc abc biçiminde hem kendilerini tekrarlıyor ,hem B'deki cümlelere cevap veriyorlar.

yine kız aydur:

E mere ozan

karşu yatan kara tağdan aşup geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı

taşkun taşkun suları aşup geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı

ağır adlu şehirlerden geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı

F mere ozan gördün-ise digil mana

kara başum kurban olsun ozan sana

İki dize sözdizim bakımından bir cümle görünümündedir. Bu durumda her cümlenin temel cümlecik bölümü tam tekrardır. Yazımına şiir görüntüsü verildiğinde birer aşamalı tekrar ortaya çıkıyor. aBaBaB

kız gine aydur

G karşu yatan kara tağum yıkılupdur

ozan senün haberün yok

kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür

ozan senün haberün yok

dünyelikde bir kardaşum alınupdur

ozan senün haberün yok bkz. ***BEYREK CBB 64***

a B a B a B biçiminde cümleler birer aşamalı olarak birbirini tekrarlıyor. CBB'de ahenkli tekrara uyum sağlamayan kendi aralarında biçim bağı kuran dizeler geçiş ya da sonuç bölümleri olarak alındı. C, Ç, F harfleriyle gösterdiğimiz bölümler bu özelliktedir.

kara kıyma gözlerün uyhu almış açgıl ahı

on igiçe sünüçügün ören olmış yığşur ahı

Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı

öz gevdende canun var-ise oğul haber mana

kara başum kurban olsun oğul sana

akar senün sularun Kazılık Tağı

akar-iken akmaz olsun ***taşa dönsün***

biter senün otlarun Kazılık Tağı

biter-iken bitmez olsun ***taşa dönsün***

kaçar senün geyiklerün Kazılık Tağı

kaçar-iken kaçmaz olsun taşa dönsün

ne bileyin oğul arslandan-mı oldı

yohsa kaplandan-mı oldı ne bileyin oğul

bu kazalar sana nireden geldi

ol gevdende canun var-ise oğul haber mana

kara başum kurban olsun oğul sana

ağız dilden bir kaç kelime haber mana bkz. *BUĞAÇ CBB 27*

Başta ve sonda iki dizenin olduğu gibi tekrarlandığı bu örnekte cümleler arasında aşamalı tekrarlar vardır. Ancak bunlar sistemli değildir. Aşağıdaki örnekte ise, CBB'deki cümlelerin bir kısmı - buraya aldıklarımız- önce ikişer ikişer üç kez tekrarlanıyor, sonra tek cümle ve ardından nakarat dizesi geliyor. Bunu dörderli ikişerli, üçerli cümle tekrarları izliyor ve nakarat dizesi ile tek cümle baştaki gibi tekrarlanıyor..

kuru kuru çaylara su saldum

kara tonlu dervişlere nezirler virdüm

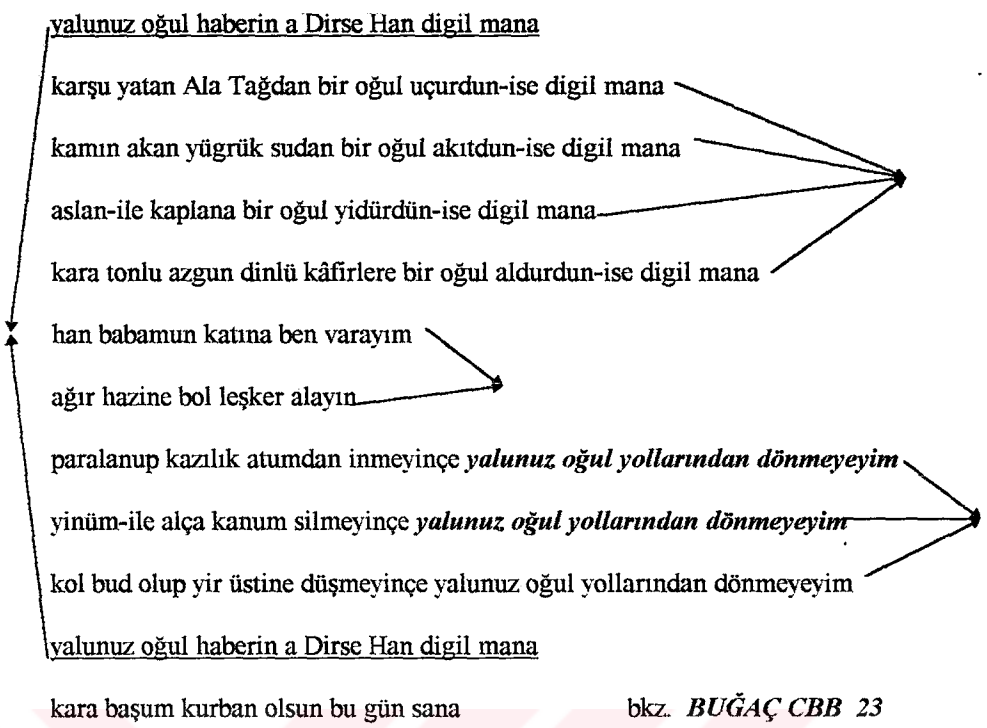
aç görsem toyurdum

yalınçak görsem tonatdum

depe gibi et yığdum

göl gibi kımız sağurdum

dilek ile bir oğul güç-ile buldum

ne söylersin ne aydursın canum baba
bu kadar işden korhan yigit-mi olur
alp ere korhu virmek ayıb olur
dolamaç dolamaç yollarını Kâdir kor-ise dün-ile yortam
atlu batup çıkamaz anun balçığına kumlar döşeyem
ala yılan sökemez ormanını çakmak çakup oda yakam
gök-ile pehlû uran kal'aların Kâdir kor-ise yapam yıkam
göz kakuban könül alan görklüsinin boynın öpem
yağrınında kalkan oynar yayasınun Kâdir kor-ise başın kesem

bkz. *TURALI CBB 11*

"*Kâdir kor-ise*" yan cümlesinin önce iki sonra bir cümle arayla tekrarı hem de geçtiği cümlelerin " nesne + zarf tümleci + yüklem " sıralamasıyla tekrarı, ilk bakışta hemen anlaşılmıyor. Bunda düzenli bir tekrarın olmayışı da etkendir.

2.2.4. Eksiltili Yapılar

" Gerçek yaşamda yalnızca somut dil olayları var, somut dil olayları da genellikle yapısal bakımdan eksik ve bozuk, ancak bağlamsal bakımdan uygun sözce kalıntılarıyla dolu.Böyle bozuk, eksik,,bölük pörçük sözceleri onararak düşünsel yapıdaki asıl görüntülerine dönüştürmek, sonra bunları denilmek istendiği biçimde anlayıp yorumlamak, kişinin iletişim yetisinin bir işlevidir. " [119]

İletişimde zamandan tasarruf , dilin tekrardan hoşlanmayışı, en az çaba ilkesi gibi nedenler anlatım kısalığına yol açan etkenlerdendir. Konuşanın dinleyenin bir takım şeyleri bildiğini, konuşmayı dikkatle dinlediğini sanması ve duyduklarını doğru yorumlayabileceğini düşünmesi, konuşmalarda kimi birimlerin atlanmasına, düşürülmesine, yarım bırakılmasına yol açmaktadır. Bütün bunlara rağmen anlatımın gerçekleştiğini, iletişimin sağlandığını söyleyebiliriz. İşte, Dede Korkut Hikâyelerinde de anlam bütünlüğünü bozmadan cümlenin bazı öğelerinin düşürülmesi ile oluşan eksiltili yapılarla iletişim sağlanmaya çalışılmaktadır. Tekrarlara,üstelik tekrarın her çeşidine çok fazla yer verildiği CBB'lerde, eksiltili yapıların varlığı ilk bakışta çelişki gibi görülmektedir. Ancak eksiltilerin bir kısmının da tıpkı tekrarlar gibi daha çarpıcı, daha etkili anlatımlara ulaşmak için yapıldığını görmezden gelemeyiz.

Tekrardan kaçınmanın, tekrara düşmemenin yollarından biri eksiltidir. Yani cümledeki öğelerden biri ya da bir kısmını cümleden çıkarma işi. Berke Vardar, eksiltiyi şöyle tanımlamaktadır: [120] " Olağan koşullardaki biçimine oranla kimi öğeleri eksik olan, ama anlamayı aksatmayan bir dizim ya da tümce kullanma." Eksik öğelerin oluşturduğu boşluğu, okuyucu / dinleyici iletişim yetisi aracılığıyla çok kısa süre içinde çeşitli yollarla doldurur ve ancak o zaman sağlıklı iletişim kurulabilmiş olur. Eksiltili yapı birkaç aşamada doldurulabilmektedir. Önce dinleyici / okuyucu, okuduklarını, dinlediklerini doğal dildeki ifade diline, mantık yapısına yaklaştırmaya çalışacaktır. Sonra göndermeler yoluyla belirsizlikler giderilmeye, ardından eksiksiz önerme haline getirilmeye, derin yapının sağlıklı bir biçimde su yüzüne çıkarılmasına çalışılacaktır. Ne var ki bunun gerçekleşebilmesi için eksiltinin kestirilebilir, tamamlanabilir olması gerekmektedir. Kimi zaman eksiltinin giderilmesi önceki ya da sonraki cümle yardımıyla olur; kimi zaman ise cümleden büyük birimleri gerekli kılabilir. Eksilti, CBB içinde doldurulabildiği gibi CBB'ler yardımıyla da doldurulabilir. Bir kaç CBB önce verilen bilgi, gündeme getirildiğinde ortaya çıkan eksiklik eski bilgi aracılığıyla belirlenebilir. Bazen bir tek sözcük ya da ifadenin cümle niteliğinde kullanıldığını görüyoruz. Eksiklik, hem cümlelerin dilbilgisi yapılarındaki eksikliği, hem de eksik öğenin anlamını dikkate almak kaydıyla giderilebilecektir. Eksik öğenin dilbilgisi özelliği, anlamı CBB'deki önceki / sonraki cümlelere dayandığından göndermeler yardımıyla ortaya çıkacaktır. Demek ki, eksiltili cümleler -CBB'deki diğer cümleler sayesinde- anlamca

---

[119] Tura, Sabahat: Anlam ve Yorum , Dilbilim ve Dilbilgisi konuşmaları I, s. 114
[120] Vardar, Berke: Dilbilim ve Dilbilgisi Terimler Sözlüğü, TDK, 1978 Ankara

tam bir yargı bildirdiklerinden cümle niteliğini korumaktadırlar.

" Bağlam adını verdiğimiz ve bir sözcenin yorumlanmasını sağlayan zihinsel oluşum, üç tür kanaldan gelebilecek bilgilerle kurulabilir:

a. Daha önce oluşmuş bulunan söylemden aktarılabilecek bilgiler,

b. Sözcenin dile getirdiği kavramlar aracılığıyla ulaşılabilecek ansiklopedik bilgiler,

c. Söylemin içinde oluşturduğu fiziksel çevrede var olan bilgiler." [121]

Yapıların eksiksiz önerme sayılabilmelerinin ilk ve temel koşulu yargı bildirmeleridir. Çeşitli dilbilgisi kitaplarında cümle için verilen tanımların ortak noktası budur. Dolayısıyla eksiltili yapıların cümle sayılmaları için eksiksiz anlatıma ulaştırılmaları, yani bağımsız olmaları ve yargı bildirmeleri gerekmektedir. Ondan sonra da birimlerin ait olduğu dilin kurallarına uygun olarak dizilmeleri gerekmektedir. Cümle tanımlarının birleştiği ikinci nokta ise, anlam bütünlüğü sağlayan -yargı bildiren- kurallı dizgiler olduğudur.

" Tümcelerin yapı yönünden kurallı olmaları için bazı belli başlı öğelerden oluşmaları gerekmektedir.Tümcenin temel öğeleri,Plato'nun da antik çağda belirlemiş olduğu gibi özne ve yüklemdir.

En azından bir özne ve yüklem bulunması kurallı tümcenin ön koşulu olmasına karşın, tümcenin öğeleri 1) yüklem, 2) özne, 3) nesne 4) tümleçlerdir.Eylemin geçişli olması nesneyi gerektirecek, eylemin yer, zaman gibi bazı nitelikleri de tümleçler ya da belirteçler yoluyla anlatılacaktır. Fakat nesne ve tümleçler tümce içinde her zaman gerekli olmayan öğelerdir." [122]

Eksikliklerin giderilmesinde Türkçenin temel kuralları hareket noktamız olacaktır.

a. Yüklem özne gerektirir, özne yüzey yapıda yer almadığında yani öznenin düştüğü durumlarda yüklemdeki kişi işaretleri yardımıyla özneyi belirleyebiliriz. Yüklemin varlığında özneyi barındırması kuralı bize bu imkanı tanımaktadır.

b. Türkçede asıl unsurlar sondadır, dolayısıyla sözcük öbeklerinde tamlayan, tamlanandan önce gelir. Bu durumda iyelikli öğe / tamlanan, tamlayan gerektirir.

c. Geçişli çatıdaki yüklem nesne gerektirir. Nesne, yüzey yapıda yer almasa bile var sayılır. Çünkü derin yapı bunu gerektirmektedir. Nesne, sözlüksel olarak gerçekleşmediği yapılarda yüklem nesneyi sözdizimsel olarak belirler.

---

[121] Doğan, Gürkan: Asafora, Dilbilim Araştırmaları 1993, s. 132

[122] Külebi, Oya: Türkçe'de Eksilti Tümceleri, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.7, S.1-2, s.118-119

" Dilbilgisinde geçişli çatıdaki eylemlerin kurduğu cümlelerde nesne olmasa bile var sayılır. " [123]

" Tümcenin gelişinden anlamın kolayca anlaşılabileceği durumlarda nesne söylenmeyebilir. Nesnenin düşmesi, sorulara verilen yanıtlarda olur. " [124]

ç. Zarf yüklem gerektirir. Zarf tümleci, yüzey yapıda yer almayan yüklemi sözdizim bakımından belirler.

Yüzey yapıda yer almayan ama örtük bir biçimde derin yapıda yer alan eksik öğelerin yorumu, yukarıda kısaca özetlediğimiz yapı kuralları doğrultusunda cümle ya da CBB içinde daha önceden sözü edilen yapılar veya konuşma ortamını oluşturan birimlerce sağlanmaktadır. Eksiltinin yer aldığı yapı, ön tekrar yoluyla cümle ya da CBB düzeyinde gönderme aracılığıyla belirtilmişse, ön tekrarlı eksiltiden söz etmek mümkün olacaktır. Kimi zaman da eksiltinin yorumu tamamen okuyucu / dinleyiciye bırakılmakta; dil dışı bilgilere gerek duyulmakta, ya da farklı yorumlarla eksiklik giderilmektedir. Bu nedenle eksiksiz önermeye ulaşmada kestirebilirlik çok önemlidir.

Eksiksiz önermeye ulaşmanın iletişim açısından önemi büyüktür. Her şeyden önce, a. anlam bulanıklığını giderir, b. çok anlamlılığı ortadan kaldırır, c. dili kullanan tarafından eksilti olarak cümleden atılan bilgiyi korur, ç. " böyle, şöyle, bu, şu, orası, bu olay, ben, kendi, o vb. "öğelerin kaynağını gösterir, d. CBB'nin sağlıklı algılanmasına yol açar, e. ilk bakışta dilbilgisi geçerliği olmayan, tek başlarına yorumlanamayan kesik cümlelerin cümle kimliğine kavuşmasına ve yorumlanabilmesine katkıda bulunur, f. CBB'nin oluşmasına / dilbilgisi bakımından tam bir metnin ortaya çıkmasına hizmet eder.

Eksilti, cümlenin belli başlı öğeleri olan özne, nesne, tümleç ve yüklemde görülebileceği gibi sözcük öbekleri olan tamlamalarda ve yan cümlelerde de görülebilir. CBB'lerde yer alan eksiltili yapıları daha çok cümlenin öğeleri açısından inceledik. Bunları hem cümle, hem CBB düzeyinde ele aldık. Farklı yapıları örneklerle göstermeye çalıştık. Ayrıca eksiltinin üslûp özelliğine bağlı kalarak yapıldığını ortaya koyan örnekler belirledik.

2.2.4.1.Cümle Düzeyinde Eksilti

Cümle düzeyindeki eksik öğeler, çeşitli verilere dayanılarak çözümlenebilmekte, ön tekrar yoluyla önceden belirtilen yapılar ve anlamları sayesinde eksiklik yorumlanabilmektedir. Cümle düzeyindeki eksilti, dilbilgisi kuralları sayesinde giderilebilir. Çünkü cümle, dil yapıları yoluyla verilen bilgileri tekrarlama ilkesine dayanır ve eksik öğelerin yapılarına, anlamlarına ait bilgileri içerir.

---

[123] bkz. Gencan, Tahir Nejat: Dilbilgisi, s.93
[124] Dizdaroğlu, Hikmet: Tümcebilgisi, s.94

"Tümce bir bütün olarak ele alındığında, tümcenin kendi yapısı eksiltiyi belirleyebilecek nitelikte olduğunda, tümce düzeyine eksiltiden söz edilebilmektedir.Başka bir deyişle, tümcedeki eksiltinin yapı ve anlamına ilişkin bilgilerin tümcenin kendi içinde bulunması gerekmektedir. Özellikle bağlaçlar yoluyla tümceler ya da tümcenin bazı bölümlerinin birleştirilmesiyle gereksiz yinelemelerden kaçınmak için eksitiye başvurulmaktadır." [125]

Cümle düzeyindeki eksiltilerin daha çok özne ve nesneyle ilgili olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca tamlayan eksiltisinin de sıklıkla gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Türkçede tamlayan ekinin sık sık düşüşü gibi tamlayan öğesinin de düşüşü çok sık olur. Tamlama, yüzey yapıya yalnızca tamlananla çıkarılır. Ancak iyelikli öğenin tamlayan gerektirmesi kuralı tamlayan eksiltisinin kolayca giderilmesini sağlamaktadır. Kimi durumlarda da tamlanan eksiltisi karşımıza çıkar. Bu, cümle düzeyinde daha az görülmektedir. Eksiltinin giderilişi iki yolla olur. İlgi durum ekinin yönünün ileriye doğru olması, onun ileride bağlanacağı iyelikli bir öğeyi gerektirir ki, bu tamlanandır.Yüzey yapıda olmasa bile giderilmesi, okuyucu için kolay olacaktır. Sıfatın bağlanacağı adın, sıfattan sonra gelmesi özelliği, sıfat tamlamalarında yine tamlananın rahatlıkla belirlenebilmesini sağlayacaktır.

Cümle düzeyindeki eksilti, sıralı cümle durumunda söz konusu olmaktadır. İncelediğimiz - Giriş Bölümünde belirttiğimiz gibi her ne kadar Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabını örnek aldıksa da - metinlerin orijinal yapısı noktalama işaretlerini taşımamaktadır. Bu da bağımsız sıralı cümleyi belirlememizde güçlük yaratacaktır. Ancak anlam gereği bağlantıyı kuran virgül ya da noktalı virgül bulunması gereken yerleri belirleyerek zaman zaman da Muharrem Ergin'den yararlanarak güçlüğü bu yolla gidermeyi uygun gördük. Bağımlı sıralı cümlelerde ise bağlaçlar yol göstericimiz oldu.

Eksiltiler, kimi kez aynı öğenin eksiltisi biçiminde karşımıza çıkmakta, kimi kez de görev değişikliği söz konusu olmaktadır. Örneğin: cümlenin ilk bölümündeki somut öznenin cümlenin ikinci bölümünde nesne eksiltisi görevini üstlenmesi gibi.

2.2.4.1.1. Cümle Düzeyinde Özne Eksiltisi

Cümlenin temel öğelerinden biri de öznedir. Bu nedenle öznenin eksik olması hemen farkedilebilecek niteliktedir. Öznenin belirgin olarak yer almadığı cümlelerde eylemdeki kişi işareti aracılığıyla derin yapıdaki özneye ulaşabiliriz.

Türkçede, özne atma eğiliminin olduğu biliniyor. Özellikle birinci ve ikinci kişileri anlatan öznelerin daha sıklıkla cümlelerden düştüklerini görüyoruz. Çünkü birinci kişiler, konuşan ya da anlatan kişileri, ikinci kişiler ise dinleyen kişileri belirtirler ve sonuçta bunlar konuşma ortamının birer parçasıdır. Cümlede özne ayrıca vurgulanmak istendiğinde, ancak birinci ve ikinci kişilerden oluşan

---

[125] a.g.e. s. 123

özne yüzey yapıda yer alabilir. Üçüncü kişilerin oluşturduğu özneler ise, konuşan ve dinleyenin dışındaki birilerini anlattığından diğerleri kadar düşmezler. Bu tür öznelerin göndermede bulundukları birimler, çeşitli dilbilgisi verileri yardımıyla çözülür. Bizim incelediğimiz metinler yazılı olduğuna göre, cümledeki özne eksiltisi, hangi kişide olursa olsun eylemdeki kişi ekleri aracılığıyla belirlenebilecektir. Ulaşılan kişi zamirleri cümle düzeyinde özne eksiltisini giderecektir, ancak kişi zamirinin hangi adı temsil ettiği ise CBB düzeyinde belirlenebilecektir. [126]

men savaşayım ***men*** çekişeyim ***men*** dirişeyim ***men*** yahşı yigidün canın kurtarayım
bkz. ***DUMRUL CBB 3***

ya ***men*** varam ya ***men*** varmayam ya ***men*** gelem ya ***men*** gelmeyem
bkz. ***TURALI CBB 11***

menüm canum alur olsan sen algıl ***menüm canum sen*** Azrâ'ile almağa komagıl
bkz. ***DUMRUL CBB 14***

sen yay çekmedün ***sen*** oh atmadun ***sen*** baş kesmedün ***sen*** kan dökmedün
bkz. ***URUZ CBB 3***

at ürkdi ***at*** Deli Dumrulı götürdi yire urdı bkz. ***DUMRUL CBB 12***

niçe cahiller seni gökte arar ***niçe cahiller seni*** yirde ister
bkz. ***DUMRUL CBB 14***

bir aslan bulup götürmiş ***bir aslan*** beslemiş bkz. ***BASAT CBB 1***

gel imdi senün-ile ava çıkalum
eğer senün atun menüm atumı kiçer-ise ***sen*** anun atını dahı kiçersin
hem senün-ile oh atalum
eğer sen meni kiçer-isen ***sen*** anı dahı kiçersin
ve hem senün-ile güreşelüm
eğer sen meni basar isen ***sen*** anı danı basarsın bkz. ***BEYREK CBB 23***

[126] Oya Külebi, bu tür eksiltilerin cümle ya da metin düzeyinde değil; ancak kullanımbilim düzeyinde ele alınıp incelenmesi gerektiğini, çünkü bunlardaki eksiltiyi yalnızca dilbilgisi verileriyle gidermenin mümkün olmadığını, dil kullanımının dayandığı insan, çevre ve bağlam etmenleri ile konuşmanın hem konu yönünden hem de toplumbilim yönünden dayandığı amaçların önem kazandığını belirtir. a.g.e. s.129

(derin yapıda yer alan "sen" , önceki cümlelerde edat öbeğinin / edat tümlecinin bir parçasıyken, sonraki cümlelerde özne görevini üstlenmiştir.)

2.2.4.1.2. Cümle Düzeyinde Nesne Eksiltisi

gerek beni öldürün gerek ***beni*** dirgürün ***gerek beni*** koyu virün didi
bkz. *BUĞAÇ CBB 37*

niçe cahiller seni gökte arar ***niçe cahiller seni*** yirde ister
bkz. *DUMRUL CBB 14*

menüm canum alur olsan sen algıl ***menüm canum sen*** Azrâ'ile almağa komagıl
bkz. *DUMRUL CBB 14*

bilüginden bir tutam oh çıkardı ***bir tutam ohı*** biline sokdı
bkz. *BASAT CBB 18*

şimdi yigidi atar ***şimdi yigidi*** yıkar ***şimdi yigidi*** serer ***şimdi yigidi*** pırtar
bkz. *TURALI CBB 23*

bu yigidi gözüm gördi ***bu yigidi*** gönlüm sevdi bkz. *TURALI CBB 31*

hüneri oğul atadan-mı görür ögrenür yohsa ***hüneri*** atalar oğuldan-mı ***görür*** ögrenür
bkz. *URUZ CBB 4*

ne oğlan ***buğayı*** yener ne buğa ***oğlanı*** yener bkz. *BUĞAÇ CBB 10*

(Sıralı cümledeki özneler, nesne eksiltisi yaratmış. İlk cümlenin öznesi ikinci cümlenin nesnesi, ikinci cümlenin öznesi ilk cümlenin nesnesi olmuştur.)

2.2.4.1.3. Cümle Düzeyinde Tümleç Eksiltisi

Yönelme tümleci eksiltisi:

oğlan kırk yigidine dülbend saldı
oğlan ***kırk yigidine*** el eyledi bkz. *BUĞAÇ CBB 39*

kuşun ala kanını ***hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar***
kumaşun arusını ***hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar***
kızun gökçegini ***hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar***
tokuzlama çırgap çuha hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar
bkz. ***BEYREK CBB 88***

Kazan gök bidevisin tutdurdı
Kazan Bigün karındaşı Kara Göne ***gök bidevisine*** bindi
Kazan ağ bidevisin çekdürdi
Bayındır Hanun yağısın basan Şir Şemseddin ***ağ bidevisine*** bindi
bkz. ***SALUR CBB 3***

bize muti olur-ise hoş
bize muti olmaz-ise ben sakalını tutayın
bize muti olmaz-ise siz kılıç üşürün paralayın bkz. ***BAMSI CBB 8***

karındaşı Kara Göneye işaret etdi
karındaşı Kara Göneye başın kes didi bkz. ***BAMSI CBB 27***

Kazan gök alan görklü çemene çadır dikdürdi
Kazan gök alan görklü çemene otağın kurdı bkz. ***BAMSI CBB 30***

Bulunma tümleci eksiltisi

gördi kim bir derenün içinde toz gah dirilür ***bir derenün içinde toz*** gah tağılur
bkz. ***TURALI CBB 51***

bu kıza basılaçak olur-isem Kalın Oğuz içinde başuma kahınç ***iderler***
bu kıza basılaçak olur-isem Kalın Oğuz içinde yüzüme tohınç iderler
bkz. ***BEYREK CBB 24***

gel bu ağaç dibinde inelüm
gel bu ağaç dibinde yiyelüm bkz. ***SALUR CBB 21***

bunda laf urup nidersin
çünki ***bunda*** er dilersin bkz. ***YİGENEK CBB 8***

Çıkma tümleci eksiltisi:

Kan Turalı fırlar devenün koltuğından girer ***Kan Turalı*** fırlar ***devenün koltuğından*** çıkar
bkz. ***TURALI CBB 32***

men senden ne gördün ***men senden*** ne ögrenem bkz. ***URUZ CBB 4***

mere delü ozan menden çetirlü otak-mı dilersin
mere delü ozan menden kul karavaş-mı dilersin
mere delü ozan menden altun akça-mı dilersin bkz. ***BEYREK CBB 73***

Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar altmış tutam süvri cıdasın koltuk kısup ol kâfiri karşusından süsem didi
Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar altmış tutam süvri cıdasın koltuk kısup ol kâfiri karşusından süsemedi
bkz. ***YİGENEK CBB 15***

Zaman zarf tümleci eksiltisi:

şimdi yigidi atar ***şimdi yigidi*** yıkar ***şimdi yigidi*** serer ***şimdi yigidi*** pırtar
bkz. ***TURALI CBB 23***

evvel ***bu kırk yigidün*** yigirmisi vardı
evvel bu kırk yigidün yigirmisi Dirse Hana bu haberi getürdi
bkz. ***BUĞAÇ CBB 15***

bu mahalda erenlerün meydanı aslanı ***boz oğlan yetdi***
bu mahalda pehlivanlarun kaplanı boz oğlan yetdi bkz. ***BEYREK CBB 11***

meger hanum ol gice Kalın Oğuzun devleti ***Ulaş oğlı Salur Kazan kara kaygulı vakı'a gördi***
meger hanum ol gice Bayındır Hanun güyegüsi Ulaş oğlı Salur Kazan kara kaygulı vakı'a gördi
bkz. ***SALUR CBB 10***

gice gündüz dimediler
gice gündüz yortma oldı bkz. ***BAMSI CBB 23***

Yer zarf tümleci eksiltisi:

Begil yukaru bakdı gök ırak
Begil aşağı bakdı yir katı bkz. ***BEGİL CBB 21***

Durum zarf tümleci eksiltisi:

bî-tekellüf kâfirler at depdiler
bî-tekellüf kâfirler oh sepdiler bkz. ***SALUR CBB 9***

hep şol oturan bigler Kazana âsi olduk
hep şol oturan bigler and içdük bkz. ***BAMSI CBB 10***

Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar altmış tutam süvri cıdasın koltuk kısup ol kâfiri karşusından süsem didi
Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar altmış tutam süvri cıdasın koltuk kısup ol kâfiri karşusından süsemedi
bkz. ***YİGENEK CBB 15***

böyle digeç hanum ol nâmerdlerün yigirmisi dahı çıka geldi
ve ***böyle digeç hanum*** bir kov anlar dahı getürdiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 16***

Nicelik zarf tümleci eksiltisi:

eger bigler geyik alsa ***Begil sevincidür diyü Begile gönderürler-idi***
eger kulağı delük olsa Begil sevincidür diyü Begile gönderürler-idi
bkz. ***BEGİL CBB 7***

emcegi katı toldı
oğlanun anası emcegin katı sıkdı
emceginden süd-ile kan karışık geldi bkz. ***BUĞAÇ CBB 30***

Edat tümleci eksiltisi:

buğa buynuzı-y-ile bir mermer taşı yoğurdı ***buğa buynuzı-y-ile bir mermer taşı*** peynir kibi ditdi
bkz. ***TURALI CBB 22***

Pay Pürenün oğlı-y-içün bir deniz kulunı boz aygır aldılar
Pay Pürenün oğlı-y-içün bir ağ tozlu katı yay aldılar
Pay Pürenün oğlı-y-içün bir dahı altı perlü gürz aldılar
bkz. ***BEYREK CBB 7***

babam at segirdişüme baksun ***babam at segirdişüm-ile*** kıvansun
babam oh atışuma baksun ***babam oh atışum-ile*** güvensün
babam kılıç çalışuma baksun ***babam kılıç çalışum-ile*** sevinsün
bkz. ***BUĞAÇ CBB 20***

(Bir önceki cümlelerin yüzey yapısındaki yönelme tümleci sonraki cümlelerin derin yapısında edat tümleci işlevini üstlenmiştir: at segirdişüme > ***at segirdişüm-ile*** / oh atışuma > ***oh atışum-ile*** / kılıç çalışuma > ***kılıç çalışum-ile***)

Seslenmeli tümleç eksiltisi:

Beyrek mere dadı men avçı degülem
Beyrek mere dadı men big oğlı bigem
Beyrek mere dadı hep size didi
Beyrek mere dadı amma sormak ayıb olmasun
Beyrek mere dadı bu otağ kimündür didi bkz. ***BEYREK CBB 21***

2.2.4.1.4. Cümle Düzeyinde Yüklem Eksiltisi

oğlançuklarun kiminün burnın ***yimege başladı***
oğlançuklarun kiminün kulağın yimege başladı bkz. ***BASAT CBB 7***

at ayağı külük ***olur*** ozan dili çevük olur bkz. ***TURALI CBB 9***

mere kavat oğlı ohun-ile-mi ***söyleşelüm***
kılıcun-ile-mi ***söyleşelüm*** gel berü söyleşelüm didi
bkz. ***TURALI CBB 57***

oğlı olanı ağ otağa ***kondurun*** kızı olanı kızıl otağa kondurun
bkz. ***BUĞAÇ CBB 1***

vardı bu kırk yigidün yigirmisi bir yana ***oldı***
bu kırk yigidün yigirmisi dahı bir yana oldı bkz. ***BUĞAÇ CBB 15***

Dirse Han yayan ***yordı*** bunlar atlu yordılar bkz. ***BUĞAÇ CBB 32***

mere noldunuz diyü bir şapala birine ***urdı*** bir şapala birine urdı
bkz. ***SEGREK CBB 6***

vay senün elünden ne yir yüzinde dirümüz ***kurtılur-imiş***
ve ***senün elünden*** ne yir altında ölümüz kurtılur-imiş
bkz. ***URUZ ' CBB 9***

2.2.4.1.5. Cümle Düzeyinde Tamlayan Eksiltisi

ünüm anla menüm sözüm dinle ***menüm*** ağam Kazan

bkz. *URUZ CBB 2*

çobanun içine korhu düşdi amma kızun derdinden ***çobanun*** benzi sarardı

bkz. *BASAT CBB 4*

oğlançuklarun kiminün burnın ***oğlançuklarun*** kiminün kulağın yimege başladı

bkz. *BASAT CBB 7*

Kalın Oğuz Biglerin dahı kimini zebun idüp ***Kalın Oğuz Biglerin*** kimini şehid eyledi

bkz. *BASAT CBB 13*

mağaranun kapusın alup bir ayağın kapunun bir yanına birin dahı ***kapunun*** bir yanına kodı

bkz. *BASAT CBB 22*

buğanun etin meydanda koyup ***buğanun*** derisini tekürün önine getürüp aydur

bkz. *TURALI CBB 26*

yigidüm big yigidüm bu yağınun bir uçı mana ***bu yağınun*** bir uçı sana

bkz. *TURALI CBB 53*

yataçak yir-mi buldun ***yataçak*** yurt-mı buldın noldı sana diyü çağırdılar

bkz. *TURALI CBB 45*

2.2.4.1.6. Cümle Düzeyinde Tamlanan Eksiltisi

meger Tırabuzan Tekürinün bir azim ***kızı*** görklü ***kızı*** mahbub kızı var-idi

bkz. *TURALI CBB 6*

atasınun ***ellerini*** anasınun ellerini öpdi bkz. *TURALI CBB 13*

tokuz kara gözlü ***kâfir kızları tokuz*** örme saçlu ***kâfir kızları tokuz*** elleri bileginden kınalu ***kâfir kızları tokuz*** parmakları nigarlu ***kâfir kızları tokuz*** boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağı-y-ile Kalın Oğuz Biglerine gezdürürler-idi bkz. *URUZ CBB 1*

geyik olsa bir ***bölük*** ya iki bölük olur bkz. ***URUZ CBB 9***

on altı bin ip üzengülü ***azgun dinlü kızgun dillü kâfir on altı bin*** kiçe börklü azgun dinlü kızgun dillü kâfir çıka geldi bkz. ***URUZ CBB 9***

itüni avlatmayan ***alplar başı Kazan*** çetügüni mavlatmayan alplar başı Kazan oğlançuğı ile serhoş olup yaturlar didi bkz. ***URUZ CBB 7***

2.2.4.1.7. Cümle Düzeyinde Yan Cümle / Cümlemsi Eksiltisi

oğlı kızı olmayanı Allah Ta'âla kargayupdur
oğlı kazı olmayanı biz dahı kargaruz bkz. ***BUĞAÇ CBB 1***

mere kız ne ağlarsun ***ağa divü***
mere kaz ne buzlarsun ağa divü bkz. ***BEYREK CBB 64***

bu kıza basılaçak olur-isem Kalın Oğuz içinde başuma kahınç ***iderler***
bu kıza basılaçak olur-isem Kalın Oğuz içinde yüzüme tohınç iderler
bkz. ***BEYREK CBB 24***

nâgâh kaçma kovma olur-ise birisini binem
nâgâh kaçma kovma olur-ise birisini yidem bkz. ***BEYREK CBB 26***

2.2.4.1.8. Cümle Düzeyinde Temel Cümle Eksiltisi

ne yirde iner karışur toz var-ise ***anda isteyelüm***
ve ne yirde karga kuzgun oynar-ise anda isteyelüm
bkz. ***TURALI CBB 50***

ol zamanda bir oğlan baş kesmese ***ad komazlar-idi***
ol zamanda bir oğlan kan dökmese ad komazlar-idi
bkz. ***BEYREK CBB 8***

altunluça günligün dikip Kan Turalı ***muradına maksudına irişdi***
gerdege girüp ***Kan Turalı*** muradına maksudına irişdi
bkz. ***TURALI CBB 62***

avazum gedilmedin ***bir atdur elüme girdi***
ünüm kesilmedin bir atdur elüme girdi bkz. ***BEYREK CBB 62***

bakdı gördi birkaç çobanlar yolın kıyısın almışlar ağlarlar
bakdı gördi birkaç çobanlar hem turmayup taş yığarlar
bkz. ***BEYREK CBB 63***

2.2.4.2. CBB Düzeyinde Eksilti

CBB'de yer alan bazı yapılar, tekrardan kaçınmak amacıyla cümlelerin bir kısmından düşürülür. Düşürülen yapılar, CBB'nin bütünlüğü içinde algılanıp yorumlanabilir. İncelediğimiz daha önceki bölümlerden CBB'yi oluşturan cümlelerin birbirlerine hem anlam, hem biçim bağıyla bağlandığını biliyoruz. Dolayısıyla CBB düzeyindeki eksilti, CBB kapsamı içine giren cümleler aracılığıyla giderilebilecektir. Çünkü cümlelerin birinde yüzey yapıya çıkarılmayan eksik öğe, mutlaka önceki, az da olsa sonraki cümlelerde yüzey yapıda bulunacaktır. Bir başka deyişle eksik öğe, söz konusu cümle için sıfır tekrardır, yani derin yapısında vardır. Okuyucuya ya da dinleyiciye düşen, derin yapıdaki bu eksik öğeyi gün ışığına çıkarmaktır.

CBB düzeyindeki eksiltiler en çok özne, nesne, tamlayan, yan cümle / cümlemsi ve temel cümleyle ilgilidir. Öğelerdeki eksilti, önceki kimlikleriyle olduğu gibi farklı kimlikle de olabiliyor.

CBB'lerde sıklıkla karşılaştığımız bir eksilti de *mere, hey, bere, hanum, sultanum, ağam, bigüm* gibi seslenme ünlemlerinde görülmektedir. Seslenme tümleci adı altında değerlendirdiğimiz bu yapılar, karşılıklı diyaloglarda ilk cümlede geçiyor ve CBB boyunca, konuşanın sözü bitene kadar devam ediyor. Eksiltileri öğelere göre değerlendirdiğimizden ünlemleri ayrı bir başlık altında incelemedik ve bunları seslenme tümleci adı altında örneklendirdik.

Dede Korkut Hikâyelerinde, cümlenin tamamında eksiltiye pek ilgi gösterilmemesi dikkatimizi çeken bir durum olmuştur. Cevap niteliğindeki *evet, yok, pes, beli, ya* gibi sözcükler genellikle Türkçede soru cümlesinde verilen bilgilerin niteleyicisi durumundadır ve bunlar cümleyi tekrarlamadan kendi başlarına kullanılmakta ve cümle eksiltisine yol açmaktadırlar. Oysa hikâyelerde bu sözcüklerden sonra mutlaka onları tamalayacak nitelikte bir yüklem gelmiş ve yüklemsiz kesik cümleye ya da cümlenin tamamının eksiltisine izin vermemiştir.

Aşağıdaki örnekler incelendiğinde, cümlelerin tamamında eksilti olmadığı, ama cümlelerde bazı öğelerin düşürüldüğü görülmektedir. Çünkü *beli, evet, pes, ya* sözcüklerinden sonra cümlelerin önemli öğesi - genellikle yüklem - söylenmiş, diğer öğeler düşürülmüştür. Eksiltinin niteliği ise CBB içindeki diğer cümlelerde verilmiştir.

Kazan aydur
maksadun bu-mıdur

Pay Püre Big aydur
beli ***maksadum*** budur bkz. ***BEYREK CBB 3***

hanum bu yigit senün oğlın-mıdur
beli ***bu yigit*** menüm oğlumdur
mere benüm oğlum baş-mı kesdi kan-mı dökdi
beli ***senün oğlun*** baş kesdi
beli senün oğlun kan dökdi
beli senün oğlun adam ahdardı
mere bu oğlana ad koyasınça var-mıdur
beli sultanum artukdur bkz. ***BEYREK CBB 16***

oğul ya seni ivermeh-mi gerek
beli pes ağ sakallu aziz baba ***meni*** ivermeh gerek
.....
oğul meger sen istedügün kız Pay Piçen Big kızı Banı Çiçek ola
Beyrek aydur
beli pes evet ağ sakallu azız baba menüm dahı istedügüm oldur
.....
Ay oğul Banı Çiçigün bir delü kardaşı vardur
adına Delü Karçar dirler
kız dileyeni öldürür
Beyrek aydur
ya pes nidelüm bkz. ***BEYREK CBB 25***

Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar aydur
beli Han Kazan maslahatdur bkz. ***SALUR CBB 2***

oğul çoban karnum açdur hiç nesnen var-mıdur yimege
beli ağam Kazan ***yimek-içün*** giceden bir kuzı pişirüp dururam
bkz. ***SALUR CBB 21***

Delü Dumrul aydur
mere al kanatlu Azrâ'il sen-misin didi
Azrâ'il evet ***al kanatlu Azrâ'il*** menem didi
Delü Dumrul bu yahşı yigitlerün canını sen-mi alursın didi
Azrâ'il evet ***bu yahşı yigitlerün canını*** men aluram didi
bkz. ***DUMRUL CBB 8***

2.2.4.2.1. CBB Düzeyinde Özne Eksiltisi

Özne eksiltisi, CBB düzeyinde daha sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Daha önce belirttiğimiz gibi genellikle birinci ve ikinci kişi zamirlerinin özne olduğu durumlarda düşürülmektedir.

Özne eksiltisi iki şekilde ortaya çıkar. Ya cümlelerin birinde -daha çok ilk cümlede- verilen özne ikinci, üçüncü cümlelerde düşer, ya da üst cümlelerde özne dışında bir görevde kullanılan öğe, alttaki cümlelerde düşmüş özne görevini üstlenir. Yani sıfır tekrarlı bir özne söz konusu olur.

Demirci-zade, Dede Korkut Kitabının " Sentaktik Hususiyetler " bölümünde hikâyelerde en az kullanılan cümle öğesinin mübteda (özne) olduğunu kısa cümlelerde öznenin çoğu kez cümlenin başında, kimi kez de (haberin) yüklemin yanında olduğunu, özneyi belirten bir söz varsa öznenin bundan sonra, eğer yüklemin niteliğini veya hareket tarzını belirten sözler varsa, çoğu kez öznenin bu sözlerden önce gelmiş olduğunu tesbit etmektedir.[127]

men seni böyle bilmez-idüm
men oğrılayın can alduğın tuymaz-idüm — bkz. ***DUMRUL CBB 12***

toğan kuş oluban ***men*** uçayın-mı
sakalun-ile boğazundan ***men*** tutayın-mı
gafillüçe senün başun men keseyin-mi
alça kanun yir yüzine ***men*** tökeyin-mi
kara başun terkiye ***men*** asayun-mı — bkz. ***TURALI CBB 52***

ol kal'aya altı baş er-ile men Kazan vardum
altı güne komadum anı ***men Kazan*** aldum
kilisesin yıkup yirine ***men Kazan*** mescid yapdum
men Kazan ban banlatdum
kızını gelinini ağ göksümde ***men Kazan*** oynatdum
biglerin ***men Kazan*** kul itdüm
anda dahı erem bigem diyü ***men Kazan*** öginmedüm
öginen erenleri ***men Kazan*** hoş görmedüm — bkz. ***URUZ ' CBB 14***

oğlanum sen insansın
sen hayvan-ile musahib olmagıl
sen gel
sen yahşı at bin
sen yahşı yigitler-ile eş yort — bkz. ***BASAT CBB 3***

---

[127] Gökyay, Orhan Şaik, Dede Korkut s. Giriş CCVIII

bigler Kazanun tavla tavla şahbaz atlarını ***biz*** binmişüz

bigler Kazanun altun akçasını ***biz*** yağmalamışuz

bigler Kazanun kırk yigidi-ile oğlı Uruzı ***biz*** tutsak itmişüz

bigler Kazanun katar katar develerini ***biz*** yetmişüz

bigler kırk ince billü kız-ilen Kazanun halalını ***biz*** tutmışuz

bigler bu hayfları biz Kazana itmişüz bkz. ***SALUR CBB 5***

anlar vardılar

anlar aslanı çıkardılar

anlar aslanı meydana getürdiler bkz. ***TURALI CBB 27***

kız kendü dahı için tutdı geyindi

kız kendü dahı sünüsin eline aldı

kız kendü dahı yüksek yire çıkdı

kız kendü dahı gözledi bkz. ***TURALI CBB 43***

meger hanum Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler-idi bir er var-idi

Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler-idi bir er bir kuru çayun üzerine bir köpri yapdurmış-idi

Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler-idi bir er kiçenünden otuz akça kiçmeyenünden döge döge kırk akça alur-idi

Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler-idi bir er bunı niçün böyle ider-idi

Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler-idi bir er anun-içün-ki menden delü menden güçlü er var-mıdur ki çıka menüm-ile savaşa dir-idi bkz. ***DUMRUL CBB 1***

gök yüzinden al kanatlu Azrâ`il uçup geldi

al kanatlu Azrâ'il ağça menüm göksümi basup aldı

al kanatlu Azrâ'il hırladup canumı alur oldı bkz. ***DUMRUL CBB 19***

Âdemiler evreni yoldaşına kıyamadı

Âdemiler evreni Allah Ta`âlaya burada yalvarmış

Âdemiler evreni Allah Ta'âlaya görelüm niçe yalvarmış

bkz. ***DUMRUL CBB 24***

Depegözün perri anası gelüp oğlınun parmağına bir yüzük kiçürdi

Depegözün perri anası oğul sana oh batmasun ***didi***

Depegözün perri anası tenüni kılıç kesmesün didi

bkz. ***BASAT CBB 8***

şahbaz şahbaz atlar karıyupdur
şahbaz şahbaz atlar kulun virmez
kızıl kızıl develer karıyupdur
kızıl kızıl develer köşek virmez
mere kâfir Kazanun anası karıyupdur
Kazanun anası oğul virmez bkz. ***SALUR CBB 38***

Kalın Oğuz içinde Ulaş oğlı Salur Kazanı sorar olsam ***Uluş oğlı Salur Kazan*** sağ-mı argış
Kalın Oğuz içinde Kıyan Selçük oğlı Delü Tundarı sorar olsam ***Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar*** sağ-mı argış
Kalın Oğuz içinde Kara Göne oğlı Kara Budağı sorar olsam ***Kara Göne oğlı Kara Budağ*** sağ-mı argış
Kalın Oğuz içinde ağ sakallu babamı ağ pürçeklü anamı sorar olsam ***ağ sakallu babamı ağ pürçeklü anam*** sağ-mı argış
Kalın Oğuz içinde benüm yidi kız karındaşum sorar olsam ***benüm yidi kız karındaşum*** sağ-mı argış
bkz. ***BEYREK CBB 56***

(Yan cümlenin belirtili nesnesi, temel cümlede özne eksiltisi oluşturmuştur.)

mere Şökli Melik dünlügi altun ban ivlerümi getürüp-dururs ın
mere Şökli Melik ***dünlügi altun ban ivlerüm*** sana kölge olsun
mere Şökli Melik ağır hazinem bol akçam getürüp-dururs ın
mere Şökli Melik ***ağır hazinem bol akçam*** sana harçlık olsun
mere Şökli Melik kırk ince billü kız-ile Burla hatunı getürüp-dururs ın
mere Şökli Melik ***kırk ince billü kız-ile Burla hatun*** sana yesir olsun
mere Şökli Melik kırk yigıt-ilen oğlum Uruzı getürüp-dururs ın
mere Şökli Melik ***kırk yigit-ilen oğlum Uruz*** kulun olsun
mere Şökli Melik tavla tavla şahbaz atlarum getürüp-dururs ın
mere Şökli Melik ***tavla tavla şahbaz atlarum*** sana binit olsun
mere Şökli Melik katar katar develerüm getürüp-dururs ın
mere Şökli Melik ***katar katar develerüm*** sana yüklet olsun
bkz. ***SALUR CBB 36***

(Birinci cümlenin belirtili nesnesi ikinci cümlede özne eksiltisi oluşturmuştur. CBB'de yaygın olarak kullanılan bu yapı, aynı zamanda aşamalı sıfır tekrar örneği sergilemektedir.)

bin yirde ipek halıçası ***(Oğuzlar** tarafından)* döşenmiş-idi
gökyüzine ala sayvan ***(Oğuzlar** tarafından)* aşanmış-idi
toksan tümen genç Oğuz sohbetine ***(Oğuzlar** tarafından)* dirilmiş-idi
ağzı böyük humralar ortalığa ***(Oğuzlar** tarafından)* salınmış-idi
tokuz yirde badyalar ***(Oğuzlar** tarafından)* kurılmış-idi
tokuz yirde altun ayak sürahiler ***(Oğuzlar** tarafından)* dizilmiş-idi

bkz. ***URUZ CBB 1***

(Edilgen eylemin gerçek öznesinde eksilti söz konusudur.)

yirlü kara tağlarun ***(Kâdir Tanrı** tarafından)* yıkılmasun
kölgelüçe kaba ağacun ***(Kâdir Tanrı** tarafından)* kesilmesün
kanatlarun uçları ***(Kâdir Tanrı** tarafından)* kırılmasun
.....
çalışanda kara polat öz kılıcın ***(Kâdir Tanrı** tarafından)* gedilmesin
.....
Kâdir Tanrı seni nâmerde muhtâc eylemesün bkz. ***BUĞAÇ CBB 41***

2.2.4.2.2. CBB Düzeyinde Nesne Eksiltisi

İki şekilde ortaya çıkar. Ya üst cümlelerin birinde verilen nesne ikinci, üçüncü cümlelerde düşer, ya da üst cümlelerde nesne dışında bir görevde kullanılan öğe, alttaki cümlelerde düşmüş nesne görevini üstlenir. Yani sıfır tekrarlı bir nesne söz konusu olur.

bir yigit bunı depdi
bir yigit bunı depdükçe böyüdi bkz. ***BASAT CBB 6***

hanum munı mana virün
hanum munı oğlum Basat-ile besleyeyin bkz. ***BASAT CBB 6***

Depegöz görüp kakıdı
bir ağacı yirinden kopardı
ağacı atup elli altmış adam helâk eyledi bkz. ***BASAT CBB 10***

Depegöz çevürüp önin aldı
Depegöz Oğuzı salı virmedi
Depegöz Oğuzı girü yirine kondurdı bkz. ***BASAT CBB 10***

Kanlı Koca kız bulımadı
Kanlı Koca tolandı Taş Oğuza girdi
Kanlı Koca kız bulımadı
Kanlı Koca tolandı Tırabuzana geldi bkz. ***TURALI CBB 2***

aslanı çıkardılar
aslanı meydana getirdiler bkz. ***TURALI CBB 27***

mere gevimüm getürün
mere gevimüm oğlum geysün
mere al aygırum getürün
mere al aygırum oğlum binsün bkz. ***BEGİL CBB 23***

ben varıçak gelübeni ***beni*** karşuladılar
kara otağa ***beni*** kondurdılar bkz. ***BUĞAÇ CBB 4***

buğa buynuzı üzerine dikildi
kuyruğından üç kerre götürüp ***buğayı*** yere saldı bkz. ***TURALI CBB 26***

(ilk cümledeki özne, ikinci cümlenin derin yapısına nesne olarak girmiştir)

aç görsen ***açı*** toyurgıl
yalınçak görsen ***yalınçağı*** tonatgıl bkz. ***BUĞAÇ CBB 5***

(yan cümlenin belirtisiz nesnesi temel cümlenin derin yapısına belirtili nesne olarak girmiştir)

aslanun elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk ***aslanun*** çenesine tokındı
aslanun elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk aslanun çenesini uvatdı
aslanun sügsüninden tutdı ***aslanun*** bilini üzdi
andan getürüp ***aslanı*** yere uvatdı bkz. ***TURALI CBB 31***

oğlan bu katla buğanun alnına yumruğını tayadı
oğlan buğayı sürdi
oğlan meydanun başına ***buğayı*** çıkardı bkz. ***BUĞAÇ CBB 10***

2.2.4.2.3. CBB Düzeyinde Tümleç Eksiltisi

Demirci-zade'ye göre, Dede Korkut destanlarında tümleçlerin yeri daha belirlidir. 1. Yüklemle ilgili olduğu zaman çoğu, ya doğrudan doğruya yüklemin yanına gelir, ya da nitelik, miktar ve hareket tarzı gösteren zarflardan önce gelmiş olur, 2. Kimi, neyi, nereyi sorularına karşılık olan tümleçler çok zaman kime, neye, nereye sorularına karşılık olan tümleçlerden sonra gelir, 3. Kimden, neden, kimle ve nerede sorularına karşılık olan tümleçlerin cümledeki yeri o kadar belli değildir. Zaman bildiren zarflar, çoğu zaman cümlenin başında, hatta özneden önce, yer zarfları yüklemin yanında, miktar, nitelik gösteren zarflar da yüklemden önce ya da birlikte kullanılmıştır. İbrahim Zeki Burdurlu'ya göre de öğeler, Türkçe'nin diziliş özelliğine göre sıralanmıştır.[128]

Yönelme tümleci eksiltisi:

Âdemiler evreni yoldaşına kıyamadı
Âdemiler evreni Allah Ta'âlaya burada yalvarmış
Âdemiler evreni Allah Ta'âlaya görelüm niçe yalvarmış
bkz. ***DUMRUL CBB 24***

Depegözün yağrına bir oh urdı
Depegözün yağrına oh kiçmedi bkz. ***BASAT CBB 19***

hay Dirse Han bana kazab ıtme
hay Dirse Han incinip ***bana*** acı sözler söyleme bkz. ***BUĞAÇ CBB 5***

cem'isi atdan inüp Kazanun elin öpdiler
cem'isi yoruyuban kâfire at saldılar
cem'isi yoruyuban kâfire kılıç saldılar bkz. ***URUZ ' CBB 43***

karşu yatan karlu karlu tağlardan aşar olsa Allah Ta'âla senün oğlına aşut virsün
kanlu kanlu sulardan kiçer olsa ***Allah Ta'âla senün oğlına*** kiçüt virsün
kalabalık kâfirlere girende Allah Ta'âla senün oğlına fursat virsün
bkz. ***BEYREK CBB 17***

cılasun koç yigitlere kalaba ölke virdi
cılasun koç yigitlere şalvar cübbe çuka virdi bkz. ***SALUR CBB 43***

---

[128] age s. CCIX

Bulunma tümleci eksiltisi:

Kazanun kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldı
Düzen oğlı Alp Rüstem ***Depegöz elinde*** şehid oldı bkz. ***BASAT CBB 10***

burada Selcan Hatun at saldı
burada Selcan Hatun karımın basdı
burada Selcan Hatun kaçanın kovmadı
burada Selcan Hatun aman diyeni öldürmedi
burada Selcan Hatun eyle sandı kim yağı basıldı
burada Selcan Hatun kılıcın balçağı kan odaya geldi
burada Selcan Hatun Kan Turalıyı bulımadı bkz. ***TURALI CBB 48***

meger sultanum Dirse Hanun oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlar-idi
meger sultanum meydanda buğayı koyu virdiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 10***

bir gice döşeginde katı katı inledi
bir gice döşeginde ah itdi bkz. ***BEGİL CBB 18***

yatur yirde Big Begili tutun
yatur yirde ağ ellerin karusından bağlan
yatur yirde gafillüçe görklü başın kesün
yatur yirde alça kanın yir yüzine dökün bkz. ***BEGİL CBB 19***

elümde kış kişlüm aygır malı
elümde aygır virüp alduğum ağ tozlu katı yayum
elümde buğa virüp alduğum boğma kirişüm bkz. ***BEYREK CBB 71***

Kazan Bigde bir hayfumuz kaldı
Şökli Melik aydur
mere aznavur ***Kazan Bigde*** ne hayfumuz kaldı bkz. ***SALUR CBB 5***

bilür-misin karındaşum Kara Göne düşimde ne görindi
karındaşum Kara Göne düşimde kara kaygulu vakı'a gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde yumruğumda talbınan şahin benüm kuşumı ölür gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde gökten ıldırım ağ-ban ivüm üzerine şakır gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde düm kara pusarık ordumun üzerine tökilür gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde kuduz kurtlar ivümi talar gördüm

karındaşum Kara Göne düşimde kara deve ensemden karvar gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde kargu gibi kara saçum uzanur gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde uzanuban gözümi örter gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde bilegümden on parmağumı kanda gördüm
karındaşum Kara Göne düşimde niçe kim bu düşi gördüm şundan berü aklum ussum dire bilmen

bkz. ***SALUR CBB 10***

Çıkma tümleci eksiltisi:

atasını at üzerinden karvadı tutdı
atasını at üzerinden döşegine çıkardı bkz. ***BEGİL CBB 16***

dün yok öteki gün ivün bundan kiçdi
dün yok öteki gün karıçuk anan kara deve boynında asılu ***bundan*** kiçdi
dün yok öteki gün kırk ince billü kız-ile halalun boyu uzun Burla Hatun şundan ağlayuban kiçdi

bkz. ***SALUR CBB 16***

kıyma kıyma ağ etinden çekün
ağ etinden kara kavurma pişürüp kırk big kızına iletün
ağ etinden her kim yidi ol degül
ağ etinden her kim yimedi oldur bkz. ***SALUR CBB 28***

kadın ana ko beni çengele ursunlar
kadın ana ko ***benüm*** etümden çeksünler
kadın ana ko benüm etümden kara kavurma itsünler
kadın ana ko benüm etümden kırk big kızının önine iletsünler
kadın ana benüm etümden onlar bir yedüginde ***benüm etümden*** sen iki yegil

bkz. ***SALUR CBB 30***

Zaman zarf tümleci eksiltisi:

bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yirinden turmış-idi
bir gün Ulaş oğlı Kazan Big kara yirün üzerine otahların tikdürmiş-idi

bkz. ***URUZ CBB 1***

her yıl altun akça gelür-idi
her yıl altun akçayı yigide bige virür-idük
yigidün bigün hatırları hoş olur-idi

şimdi bunı kime virelüm
şimdi kim hatırı hoş ola bkz. ***BEGİL CBB 2***

Begil haman yayı bileginden çıkarur-idi
Begil haman buğanun sığınun boynına atar-idi
Begil haman çeküp turgurur-idi bkz. ***BEGİL CBB 7***

Pay Püre Big bunları gördüginde âh eyledi
Pay Püre Big bunları gördüginde başından aklı gitdi
Pay Püre Big bunları gördüginde destmalını eline aldı
Pay Püre Big bunları gördüginde bögürü bögürü ağladı bkz. ***BEYREK CBB 2***

kaçan-kim Budağ atsa Beyrek elün var olsun dir-idi
kaçan-kim Uruz atsa ***Beyrek*** elün var olsun dir-idi
kaçan-kim Yigenek atsa ***Beyrek*** elün var olsun dir-idi
kaçan-kim Şir Şemseddin atsa ***Beyrek*** elün var olsun dir-idi
kaçan-kim güyegü atsa ***Beyrek*** elün kurısun ***hay tonuz oğlı tonuz dir-idi***
kaçan-kim güyegü atsa Beyrek parmahlarun çürisün hay tonuz oğlı tonuz dir-idi
kaçan-kim güyegü atsa Beyrek güyegülere kurban ol ***hay tonuz oğlı tonuz*** dir-idi
bkz. ***BEYREK CBB 69***

elin yüzin yumadın obanun ol uçından bu uçına bu uçından ol uçına çarpışdurdı
elin yüzin yumadın kov kovladı
elin yüzin yumadın din dinledi
elin yüzin yumadın öyledençe gezdi bkz. ***MUK. CBB 8***

men bugün konur ata kakıram
men bugün üç günlük yolı bir günde aluram
men bugün öyle olmadın yurdum üstine varuram
bugün eger sağdur esendür ahşam olmadın gine ben sana gelürem
bugün ordum sağ esen degül-ise ***siz*** başunuza çara idün
men ***bugün*** dahı gitdüm bkz. ***SALUR CBB 10***

haman-dem at saldı
haman-dem yil kibi yetdi
haman-dem yilim kibi yapışdı
haman-dem kâfirün çignine bir kılıç urdı
haman-dem geyimini kiçimini toğradı

haman-dem altı parmak derinligi zahm irişdürdi bkz. ***YİGENEK CBB 17***

Yer zarf tümleci eksiltisi:

berü gelgil başum bahtı ***a Dirse Han***
berü gelgil ivüm tahtı ***a Dirse Han***
berü gelgil han babamun güyegüsi ***a Dirse Han***
berü gelgil kadın anamun sevgüsi ***a Dirse Han***
berü gelgil atam anam virdügi ***a Dirse Han***
berü gelgil göz açuban gördügüm ***a Dirse Han***
berü gelgil könül virüp sevdügüm a Dirse Han bkz. ***BUĞAÇ CBB 23***

at başın yukaru tutdı
bir kulağın ***yukaru*** kaldurdı
Beyrege karşu geldi bkz. ***BEYREK CBB 59***

Durum zarf tümleci eksiltisi:

böyle digeç hanum ol nâmerdlerün yigirmisi dahı çıka geldi
böyle digeç hanum anlar dahı bir kov getürdiler bkz. ***BUĞAÇ CBB 16***

bençileyin karusından ağ ellerin bağladuban tonuz tamında yatur-mı olur
bençileyin ağ sakallu babasını ***ağladuban buzladur-mı olur***
bençileyin ağ pürçeklü anasını ağladuban buzladur-mı olur
bkz. ***SEGREK CBB 29***

gördi dügünde güyegü oh atar
Kara Göne oğlı Budak ***bile oh atar-idi***
Kazan Big oğlı Uruz ***bile oh atar-idi***
bigler başı Yigenek ***bile oh atar-idi***
Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin ***bile oh atar-idi***
kızun kardaşı Delü Karçar bile oh atar-idi bkz. ***BEYREK CBB 68***

her atanda on iki batman taş atar-idi
her atanda atduğı taş yire düşmez-idi
her atanda atduğı taş yire dahı düşse toz gibi savrılur-idi
her atanda atduğı taş yire dahı düşse ocak gibi obrılur-idi
bkz. ***SALUR CBB 35***

gümbür gümbür nakaralar dögildi
gümbür gümbür burması altun tunç borılar çalındı

bkz. ***SALUR CBB 41***

Nicelik zarf tümleci eksiltisi:

gine menziline geldi
gine uyhusın yenimedi
gine girü yatdı uyudı
atınun çılbırın yine bilegine kiçürdi
bu kerre at oğlanun bileginden boşandı
bu kerre at kaçdı bkz. ***SEGREK CBB 24***

yine uyhusın yenimeyüp yirine varup yatdı
yine uyhusın yenimeyüp uyudı
gine atınun çılbırın bilegine kiçürdi bkz. ***SEGREK CBB 22***

babasına haber oldı bazirganlar geldi diyü
babası sevindi ***bazirganlar geldi diyü***
babası çetir otağ ala sayvan dikdürdi ***bazirganlar geldi diyü***
babası ipek halıçalar saldı ***bazirganlar geldi diyü***
babası kiçdi oturdı ***bazirganlar geldi diyü*** bkz. ***BEYREK CBB 14***

Soru zarf tümleci eksiltisi:

kanı hanum altunda yahşı atun yok
kanı hanum egnünde altun ışık cübbesi yok
kanı hanum ala gözlü biglerün ohşamazsın
kanı hanum ağça yüzlü görklün-ile söyleşmezsin

bkz. ***BEGİL CBB 9***

Edat tümleci eksiltisi:

erlik-ile kardaşun kanın aldun
erlik- ile Kalın Oğuz Biglerini yükden kurtardun

bkz. ***BASAT CBB 37***

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile ulu toy eyledi

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile hacet diledi

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile atdan aygır ***kırdurdı***

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile deveden buğra ***kırdurdı***

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile koyundan koç kırdurdı

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile üstine İç Oğuz Taş Oğuz Biglerin yığnak itdi

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile aç görse ***açı*** toyurdı

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile yalın görse ***yalını*** tonatdı

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile borçından borçlıyı kurtardı

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile depe gibi et yığdı

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile göl gibi kımız sağdurdı

bkz. ***BUĞAÇ CBB 6***

Kazan Big burada yurd-ilen haberleşmiş

görelüm hanum ***Kazan Big burada yurd-ilen*** ne haberleşmiş

bkz. ***SALUR CBB 11***

dinün içün Kazan Big yıdı yaşında bir kızçağuzum ölmüşdür kerem eyle

dinün içün ana binme bkz. ***URUZ ' CBB 9***

Seslenmeli tümleç eksiltisi:

bigler siz yinüz içünüz

bigler siz sohbetünüz tağıtmanuz

bigler men bu oğlanı alayın ava gideyin

bigler men yıdı günlük azuğ-ile çıkayın

bigler men oh atduğum yirleri ***göstereyim***

bigler men kılıç çalup baş kesdügüm yirleri göstereyim

bigler men kâfir serhaddına Cızığlara Ağlağana Gökçe Tağa aluban çıkayın

sonra oğlana gerek olur a bigler didi bkz. ***URUZ CBB 5***

yigidüm big yigidüm pâdişahlar Tanrının kölgesidür

yigidüm big yigidüm pâdişahına âsi olanun işi rast gelmez

yigidüm big yigidüm aru görülde pas olsa şarab açar

sen gideli hanum arkurı yatan ala tağlarun avlanmamışdur

hanum ava bingil

hanum könlün açılsun bkz. ***BEGİL CBB 11***

2.2.4.2.4. CBB Düzeyinde Yüklem Eksiltisi

anası aydur
anası anam kişi kızum kişi ala tan-ile yiründen turı geldün ***didi***
anası anam kişi kızum kişi oğulı tutdurdun-mı ***didi***
anası anam kişi kızum kişi gafil-ile görklü başın kesdürdümi ***didi***
anası anam kişi kızum kişi kadın ana big baba diyü buzlatdun-mı ***didi***
anası anam kişi kızum kişi sen gelürsin bir bigüm görinmez bağrum yanar ***didi***
anası anam kişi kızum kişi ağız dilden birkaç kelime haber mana ***didi***
anası anam kişi kızum kişi kara başum kurban olsun gelin sana didi
bkz. *TURALI CBB 49*

imdi kanı didügüm big erenler
imdi kanı dünya menüm diyenler bkz. *TURALI CBB 63*

ol kırk nâmerdün bir kaçı oğlanun yanına geldi
ol kırk nâmerdün bir kaçı aydur
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban geyikleri kovsun getürsün didi ***didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban benüm önümde tepelesün ***didi didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban oğlumun at segirdişin ***göreyim didi didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban oğlumun kılıç çalışın ***göreyim didi didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban oğlumun ok atışın göreyim ***didi didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban sevineyim ***didi didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban kıvanayım ***didi didiler***
ol kırk nâmerdün bir kaçı baban güveneyim ***didi didiler***
bkz. *BUĞAÇ CBB 19*

Beyrek burada soyladı
Beyrek burada aydur
Beyrek yigitlerüm yirünüzden örü turun ***didi***
Beyrek ağ boz atumun kuyruğını kesün ***didi***
Beyrek Arku Bili Ala Tağdan dünin aşun ***didi***
Beyrek akındılu görklü suyı delüp kiçün ***didi***
Beyrek Kazanun divanına çapup varun ***didi***
Beyrek ağ çıkarup kara geyün ***din didi***
Beyrek sen sağ ol Beyrek öldi din ***didi*** bkz. *BAMSI CBB 16*

2.2.4.2.5. CBB Düzeyinde Tamlayan Eksiltisi

aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helâk oldı
demür tonli Mamak ***Depegöz*** elinde helâk oldı
bıyığı kanlu Bügdüz Emen ***Depegöz*** elinde zebun oldı
bkz. *BASAT CBB 10*

kalarda koparda yigit ***senün*** yirün ne yirdür
karangu dün içinde yol azsan ***senün*** umun nedür
kaba alem götüren ***sizün*** hanunuz kim
kırış güni öndin depen ***sizün*** alpunuz kim bkz. *BASAT CBB 27*

kalarda koparda ***benüm*** yirüm gün ortaç
karanu dün içre yol azsam ***benüm*** umum Allah
kaba alem götüren ***bizüm*** hanumuz Bayındır Han
kırış güni öndin depen ***bizüm*** alpumuz Ulaş oğlı Salur Kazan
bkz. *BASAT CBB 28*

göz kakuban gönül alan anun görklüsi olur
hay dimedin baş getüren ***anun*** celladı olur
yağrınında kalkan oynar ***anun*** yayası olur bkz. *TURALI CBB 10*

kız köşkten bakar-idi
kızun taraklığı boşaldı
kızun kedisi mavladı
avsıl olmış tana kibi ***kızun*** ağzınun suyı akdı bkz. *TURALI CBB 21*

2.2.4.2.6. CBB Düzeyinde Tamlanan Eksiltisi

anda iki kılıç var
biri kınlu ***kılıç*** biri kınsuz ***kılıç***
ol kınsuz ***kılıç*** keser menüm başumı
var getür bkz. *BASAT CBB 25*

mere kâfir menüm adum bilmez-misin
öz adına horlayan ilden çıkan ***Eylik Koca oğlı Döne bilmez Dülek Evren*** *mana dirler*

elli yidi kal'anun kilidini alan Eylik Koca oğlı Döne bilmez Dülek Evren mana dirler

bkz. *URUZ CBB ' 35*

kap kayalar başında yuva tutan ***cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş*** .....

kâdir ulu Tanrıya yakın uçan ***cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş*** .....

mancılığı ağır taşdan gızıldayup katı inen ***cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş*** .....

arı gölün ördügin şakıyup ***cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş*** .....

kaba üyge dip yorır-iken tartup üzen ***cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş*** .....

karınçuğı aç olsa kalkup uçan cümlekuşlar sultanı çal-kara kuş kanadı-y-ile saksağana kendüzin şakıdur-mı

bkz. *TURALI CBB 36*

alar sabah sapa yirde dikilende ağ-ban ivlü ***Hanum Kazan***

atlas-ile yapılanda gök sayvanlu ***Hanum Kazan***

tavla tavla çekilende şahbaz atlu ***Hanum Kazan*** .....

çağıruban dad virende bol çavuşlu ***Hanum Kazan*** .....

yaykanduğında yağ dökilen bol ni`metlü ***Hanum Kazan*** .....

kalmış yigit arhası ***Hanum Kazan*** .....

beze miskin umudı ***Hanum Kazan*** .....

Bayındır Hanun güyegüsi ***Hanum Kazan*** .....

tülü kuşun yavrısı ***Hanum Kazan*** .....

Türkistanun diregi ***Hanum Kazan*** .....

Amıt suyınun aslanı ***Hanum Kazan*** .....

karaçuğun kaplanı ***Hanum Kazan*** .....

konur atun iyesi ***Hanum Kazan*** .....

Han Uruzun babası Hanum Kazan ünüm anla sözüm dinle

bkz. *BEYREK CBB 72*

2.2.4.2.7. CBB Düzeyinde Yan Cümle / Cümlemsi Eksiltisi

yir kibi kertileyin ***big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem***

toprak kibi savrılayın ***big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem***

kılıcuma toğranayın ***big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem***

ohuma sançılayın ***big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem***
oğlum toğmasun ***big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem***
toğar-ise on güne varmasun big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem
bkz. *TURALI CBB 40*

dimez olur-isen kalkubanı yirümden men tururam
dimez olur-isen kara gözlü yigitlerümi boyuma men aluram
dimez olur-isen Kan Abkaza iline men giderem
dimez olur-isen altun haça elümi men basaram
dimez olur-isen pilon geyen keşişün elin men öperem
dimez olur-isen kara gözlü kâfir kızın men aluram
dimez olur-isen dahı senün yüzüne men gelmezem
bkz. *URUZ CBB 2*

Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm kara koçda kazılık atuma biner-idüm
Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm egni bek demür tonum geyer-idüm
Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm kara polad öz kılıcum bilüme bağlar-idüm
Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm alın başa kunt ışığum urur-idüm
Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm kargu talı altmış tutam sünümi elüme alur-idüm
Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm ala gözlü bigleri yanuma salar-idüm
bkz. *BAMSI CBB 13*

kimün ki oğlı kızı yok kara otağa kondurun
kimün ki oğlı kızı yok kara kiçe altına döşen
kimün ki oğlı kızı yok kara koyun yahnısından önine getürün
kimün ki oğlı kızı yok yir-ise yisün
kimün ki oğlı kızı yok yimez-ise tursun gitsün
bkz. *BUĞAÇ CBB 1*

kardaşum sağ-imiş kayurmazam
kardaşum sağ-imiş kardaşsuz Oğuzda turmazam bkz. *SEGREK CBB 6*

maksudumuz Hak Ta'âla dergâhında hasıl oldı diyüp aru sudan abdest aldı
maksudumuz Hak Ta'âla dergâhında hasıl oldı diyüp ağ alnını yire kodı
maksudumuz Hak Ta'âla dergâhında hasıl oldı diyüp iki rek'at namaz kıldı
bkz. *TURALI CBB 46*

Dedem Korkut gelüp şadılık çaldı
Dedem Korkut gelüp boy boyladı

Dedem Korkut gelüp soy soyladı

Dedem Korkut gelüp gazi erenler başına ne geldügin söyledi

bkz. *TURALI CBB 63*

kalkubanı yiründen örü turgıl

kalkubanı yiründen yigitlerün ohşagıl

kalkubanı yiründen ***yigitlerün*** boyına algıl

kalkubanı yiründen oğlına uğragıl

kalkubanı yiründen ***oğlını*** yanına alup ava çıkgıl

bkz. *BUĞAÇ CBB 17*

sen var-iken av avladı

sen var-iken kuş kuşladı

sen var-iken anasınun yanına alup geldi

sen var-iken al şarabun itisinden aldı içdi bkz. *BUĞAÇ CBB 16*

ol yigide vetdügünde ağ boz atun üzerinden yire ingil

ol yigide vetdügünde el kavşurup ol yigide selam virgil

ol yigide vetdügünde elin öpüp boynun kuçgıl

ol yigide vetdügünde kara tağum yüksegi oğul digil bkz. *SEGREK CBB 8*

ağam Beyrek gideli bize ozan geldügi yok

ağam Beyrek gideli egnümüzden kaftanumuz alduğı yok

ağam Beyrek gideli başumuzdan gicelügümüz alduğı yok

ağam Beyrek gideli buynuzı burma koçlarumuz alduğı yok

bkz. *BEYREK CBB 66*

karnın toyurduktan sonra kazanları depdi dökdi

karnın toyurduktan sonra ***kazanları*** çevürdi

karnın toyurduktan sonra yahnının kimini sağına ***atar***

karnın toyurduktan sonra ***yahnının*** kimini solına atar

bkz. *BEYREK CBB 74*

bu ivi harab olası ere varaldan berü dahı karnım toymadı

bu ivi harab olası ere varaldan berü yüzüm gülmedi

bu ivi harab olası ere varaldan berü ayağum paşmak yüzüm yaşmak görmedi

bkz. *MUK. CBB 8*

2.2.4.2.8. CBB Düzeyinde Temel Cümle Eksiltisi

ağça sazlar içinde saru gönler görüben toylar basan ***ala köpek enügine kendüzin taladur mı***
avun tamarın delüben kanın soran ***ala köpek enügine kendüzin taladur mı***
kara polat öz kılıçdan kayıtmayan ***ala köpek enügine kendüzin taladur mı***
ağça tozlu katı yaydan dürsinmeyen ***ala köpek enügine kendüzin taladur mı***
ağ yeleklü ötkün ohdan kayıkmayan ***ala köpek enügine kendüzin taladur mı***
canavarlar serveri kağan aslan kıran ala köpek enügine kendüzin taladur mı

bkz. *TURALI CBB 29*

salkum salkum tan yilleri esdüginde ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
sakallu bozaç turgay sayradukda ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
bidevi atlar issin görüp okradukda ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
sakalı uzun tat eri banladukda ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
aklu karalu seçilen çağda ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
Kalın Oğuzun gelini kızı bezenen çağda ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
göksi gözel kaba tağlara gün degende ***alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı***
big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı

bkz. *BUĞAÇ CBB 18*

ağam tutılan kal'aya varmayınça ***Kalın Oğuz İline gelmegüm yoh***
ağamun ölüsin dirisin bilmeyince ***Kalın Oğuz İline gelmegüm yoh***
ölüsi-y-ile kanın almayınça Kalın Oğuz İline gelmegüm yoh

bkz. *SEGREK CBB 12*

Kan Turalı bakdı gördi bu konduğı yirde kuğı kuşları turnalar turaçlar keklikler uçarlar
Kan Turalı bakdı gördi bu konduğı yirde sovuk sovuk sular çayırlar çemenler

bkz. *TURALI CBB 42*

gördiler kim kuçışdılar
gördiler kim görişdiler
gördiler kim kazılık atlar binişdiler bkz. *SEGREK CBB 34*

yalap yalap yalabıyan ince tonlum ***öldürmege men seni kıyar-midüm***
yir basmayup yorıyan selvi boylum ***öldürmege men seni kıyar-midüm***
kar üzerine kan tammış kibi kızıl yanaklum ***öldürmege men seni kıyar-midüm***

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

koşa badem sığmayan tar ağızlum ***öldürmege men seni kıyar-midüm***

kalemçiler çaldığı kara kaşlum ***öldürmege men seni kıyar-midüm***

kurumsı kırk tutam kara saçlum ***öldürmege men seni kıyar-midüm***

aslan uruğı sultan kızı öldürmege men seni kıyar-midüm

bkz. ***TURALI CBB 58***

(Seslenmeli tümleçleri farklı, cümle ortak)

2.2.4.3. Üslûp Özelliklerine Bağlı Eksilti

Anlatımın daha etkili kılınmasının yollarından biri tekrarlara başvurmaksa, biri de eksiltili yapılardan yararlanmaktır. Aşamalı tekrarları incelerken, onlarla içiçe girmiş aşamalı eksiltilerle karşılaşıyoruz. Genellikle nazım bölümlerinde karşılaştığımız bu eksiltiler bizim için derin yapıda yer alan sıfır tekrardan başka bir şey değildir. Bunların sistemli bir biçimde tekrarı (eksiltinin tekrarı) metinlere şiir özelliği katıyor.

"Metin düzeyindeki incelemelerde bağımsız tümcelerden söz edilemeyeceğinden ve tümcelerin metin oluşturmak için dizilip düzenlenmesi yazarın üslubuna bağlı olduğundan bazı eksilti tümcelerinin üslup özellikleriyle ilgili olduğu görülmektedir." [129]

kaytabanun mayasını yüklü kodum
Ø ner-midür Ø maya-mıdur anı bilsem
kara ilüm koyunını yüklü kodum
Ø koç-mıdur Ø koyun-mıdur anı bilsem
ala gözlü görklü halalum yüklü kodum
Ø irkek-midür Ø kız-mıdur anı bilsem bkz. ***YİGENEK CBB 18***

Sistemli bir biçimde yapılan özne eksiltisinin CBB'den hareketle giderilmesi mümkün değildir. Derin yapıdaki boşlukların doldurulması, CBB dışı göndermelere hatta ansiklopedik bilgilere ihtiyaç duymaktadır Boşluklar sırasıyla; *köşek kuzı, yavrım* sözcükleriyle dolsa gerek.

üç-yüz altmış altı alp ava binse ***kardaşlu yigitler kalkar kopar olur***
kanlu geyik üzerine gavga kopsa kardaşlu yigitler kalkar kopar olur

[129] Külebi, Oya: Türkçe'de Eksilti Tümceleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 1-2, s. 132

kardaşsuz miskin yigit ensesine yumruk tokınsa ağlayuban dört yanına bakar olur
kardaşsuz miskin yigit ensesine yumruk tokınsa ala gözden acı yaşun töker olur
bkz. ***SEGREK CBB 11***

Yukarıdaki örnekte, CBB'deki eksiltiler giderilip dizeler cümle haline getirilince ortaya ilginç bir sıralama çıkıyor. Önce iki yan cümle bir temel cümleyle, sonra iki temel cümle bir yan cümleyle ilişkilenderilmiş. Eksilti ilk cümlenin sonunda, son cümlenin başında yer almış.

karanku akşam olanda güni toğan ***ordumun haberin bilür-misin***
karanku akşam olanda güni toğan digil mana
kar-ile yağmur yağanda er gibi turan ***ordumun haberin bilür-misin***
kar-ile yağmur yağanda er gibi turan digil mana
kara koç atlar gördüginde kişneşdüren ***ordumun haberin bilür-misin***
kara koç atlar gördüginde kişneşdüren digil mana
kızıl deve gördügünde buzlaşduran ***ordumun haberin bilür-misin***
kızıl deve gördügünde buzlaşduran digil mana
ağça koyun gördügünde kuyruk çarpup kamçılayan ***ordumun haberin bilür-misin***
ağça koyun gördügünde kuyruk çarpup kamçılayan digil mana
arkasını urup berk ağılun ardın söken ***ordumun haberin bilür-misin***
arkasını urup berk ağılun ardın söken digil mana
karma ögeç semüzin alup tutan ***ordumun haberin bilür-misin***
karma ögeç semüzin alup tutan digil mana
kanlu kuyruk üzüp çap çap yudan ***ordumun haberin bilür-misin***
kanlu kuyruk üzüp çap çap yudan digil mana
avazı kaba köpeklere gavga salan ***ordumun haberin bilür-misin***
avazı kaba köpeklere gavga salan digil mana
çakmakluça çobanları dün-ile yügürden ordumun haberin bilür-misin
çakmakluça çobanları dün-ile yügürden digil mana bkz. ***SALUR CBB 14***

Hem temel cümle, hem cümlemsi eksiltilerinin içiçe geçtiği, aşamalı tekrarlandığı bir örnek. İki temel

cümle, aynı cümlemsiyi ortak kullanmaktadır. Dolayısıyla cümlemsi ikinci cümlede eksilti oluşturmuştur Her iki temel cümlenin de eksiltisi söz konusudur.

gafil olma kara başun kaldur yigit ***karularından ağ ellerin bağlanmadın***
ala kıyma görklü gözin açgıl yigit karularından ağ ellerin bağlanmadın
ağ alınun kara yire degilmedin ***gafil olma kara başun kaldur yigit***
ağ alınun kara yire degilmedin ala kıyma görklü gözin açgıl yigit
gafil-ile kesilmedin görklü başun ***gafil olma kara başun kaldur yigit***
gafil-ile kesilmedin görklü başun ala kıyma görklü gözin açgıl yigit
alça kanun yir yüzine dökilmedin ***gafil olma kara başun kaldur yigit***
alça kanun yir yüzine dökilmedin ala kıyma görklü gözin açgıl yigit

bkz. *TURALI CBB 45*

CBB'nin başında verilen iki temel cümle, her bir cümlemsi ile ilişkilendirilip aşamalı biçimde hem temel cümle, hem yan cümle eksiltisi yapılmış.

karşu yatan kara tağdan bir oğul uçurdun-ise digil mana
karşu yatan kara tağı külünk-ile yıkdurayım
kamın akan yügrük sudan bir oğul uçurdun-ise digil mana
kamın akan yügrük suyun tamarlarını tuğladayım
azgun dinlü kâfirlere bir oğul tutdurdun-ise digil mana
han babamun yanına men varayın
ağır leşker bol hazine ***men*** alayın
paralanup kazılık atumdan inmeyince ***kâfir yollarından dönmeyeyin***
yinüm-ile alça kanum silmeyince ***kâfir yollarından dönmeyeyin***
kol but olup yir yüzine düşmeyince ***kâfir yollarından dönmeyeyin***
yalunuz oğul haberin almayınça kâfir yollarından dönmeyeyin

bkz. *URUZ CBB 21*

boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana
boynı uzun bidevi at biner olsun
bu oğlan hünerlüdür
ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana
ağayıldan tümen koyun şişlik olsun
bu oğlan erdemlüdür
kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana
kaytabandan kızıl deve yüklet olsun
bu oğlan hünerlüdür

altun başlu ban iv virgil bu oğlana
altun başlu ban iv kölge olsun
bu oğlan erdemlüdür
çigni kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana
çigni kuşlu cübbe ton geyer olsun
bu oğlan hünerlüdür bkz. *BUĞAÇ CBB 12*

berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı ***a Dirse Han***
berü gelgil han babamun güyegüsi ***a Dirse Han***
berü gelgil kadın anamun sevgüsi ***a Dirse Han***
berü gelgil atam anam virdügi ***a Dirse Han***
berü gelgil göz açuban gördügüm ***a Dirse Han***
berü gelgil könül virüp sevdügüm a Dirse Han
a Dirse Han kalkubanı yiründen örü turdun
a Dirse Han yilisi kara kazılık atun butun bindün
a Dirse Han göksi gözel kaba tağa ava çıkdun
a Dirse Han iki vardun bir gelürsin
a Dirse Han yavrım kanı
çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han
a Dirse Han benüm görür gözüm yaman segrir
kesilsün oğlan emen süd tamarum ***a Dirse Han***
a Dirse Han oğlan emen süd tamarum yaman sızlar
bkz. *BUĞAÇ CBB 23*

kadın ana karşum alup ne bögürürsin
kadın ana karşum alup ne buzlarsın ne ağlarsın
kadın ana karşum alup bağrum-ile yüregüm ne tağlarsın
kadın ana karşum alup kiçmiş menüm günümi ne andurursın
hey ana arabi atlar olan yirde ***arabi atlarun*** bir kulını olmaz-mı olur
hey ana kızıl develer olan yirde ***kızıl develerün*** bir köşegi olmaz-mı olur
hey ana ağça koyunlar olan yirde ***ağça koyunlarun*** bir kuzıçağı olmaz-mı olur
bkz. *SALUR CBB 32*

mere Kazan dünlügi altun ban ivüni getürmişüz

mere Kazan dünlügi altun ban ivün bizümdür

mere Kazan kırk ince billü kız-ile boyı uzun Burla Hatunı getürmişüz

mere Kazan kırk ince billü kız-ile boyı uzun Burla Hatun bizümdür

mere Kazan kırk yigid-ilen oğlun Uruzı getürmişüz

mere Kazan kırk yigid-ilen oğlun Uruz bizümdür

mere Kazan tavla tavla şahbaz atlarun ***getürmişüz***

mere Kazan tavla tavla şahbaz atlarun bizümdür

mere Kazan katar katar develerün getürmişüz

mere Kazan katar katar develerün bizümdür

mere Kazan karıçuk anamı getürmişüz

mere Kazan karıçuk anan bizümdür

mere Kazan karıçuk anamı sana virmezüz

mere Kazan karıçuk anamı Yayhan Keşiş oğlına virürüz

mere Kazan Yayhan Keşiş oğlından ***karıçuk ananun*** oğlı toğar

mere Kazan biz anı sana garım koruz bkz. *SALUR CBB 37*

BÖLÜM III

1. MAKRO METNİN OLUŞMASINI SAĞLAYAN KOŞULLAR

Dede Korkut Hikâyelerinin 12 kısa hikâye ve bir de mukaddimeden oluştuğu biliniyor. Her bir hikâye, ayrı bir boy beyinin öyküsünü ele aldığı halde bunları bir bütünün parçaları biçiminde değerlendiriyoruz. Hikâyelerin her birine metin, Dede Korkut Hikâyelerinin tamamına da makro metin diyoruz.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde cümlelerin hangi koşullarda bir araya gelip CBB'yi nasıl oluşturduklarını. CBB'nin gerçekleşmesi için gerekçelerin neler olabileceğini incelemiştik. Bu bölümde ise metinlerin aynı çatı altında toplanmasının nedenlerini sorgulamaya çalışacağız. Kendi içlerinde bağımsız bir bütün oldukları halde niçin bağımlıymışlar gibi Dede Korkut Hikâyelerinin bir parçasını oluşturuyorlar? Tıpkı CBB içindeki cümle gibiler.Cümle de kendi başına bir bütün, kendi başına bildirişme içinde yer alabiliyor; ama sanki bir ayağından bağlı. Daha iyi iletişim için. daha iyi yorumlanabilmek için CBB'ye ihtiyaç duyuyor. ona bağlanıyor. Metinleri aynı çatı altında toplayan, onları bir bütünün parçalarıymış gibi göstermeye çalışan nedir? Bu soruları cevaplandırmada hareket noktamız yine tekrarlar olacaktır. CBB'yi oluşturan koşulları incelerken de tekrarlar bize yol göstermişti. O zaman, CBB içindeki ek, sözcük, sözcük öbeği, cümle, öğe tekrarlarından yaralanmıştık. Şimdi de aynı yöntemle metinlerde ortak olan, yani tam ya da eksik biçimde tekrarlanan özelliklerden yararlanarak makro metnin nasıl oluştuğunu belirlemeye çalışacağız.

> *" Hikâyeleri bir bütün teşkil edecek şekilde birbirine bağlayan asıl nesne, hikâyelere dağıtılmak suretiyle bütün esere yerleştirilmiş olan içtimaî tablodur. Kitabın, hikâyelerin bütünü ile çizmiş olduğu bu tablo aynı devirde, aynı bölgede, bir hanın etrafında belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış bulunan Oğuz derebeylerini canlandırmaktır. "* [130]

Metinlerde ortak olan özelikler:

Metinlerin başında yer alan CBB'ler birbirinin tekrarı olabilir. Hemen hemen her metnin başlayışı aynıdır. Metinlerin açış CBB'leri tam ya da eksik tekrar özelliği gösterir. Dirse Han Oğlı Buğaç Han Boyı, Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy, Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı, Kazan

[130] Ergin, Muharrem: Dede Korkut Kitabı C. 1, s.23

Big Oğlı Uruz Bigün Tutsak Olduğı Boy, Kazılık Koca Oğlı Yigenek Boyı, Begil Oğlı Emrenün Boyı, aşağı yukarı aynı CBB ile söze başlıyorlar. Bayındır Hanın -iki metinde ise Kazan Beyin- ala sayvanını dikdirip verdiği ziyafetle açış yapılıyor.

Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi
kara yirün üstine ağ ban ivin dikdürmiş-idi
ala sayvanı gök yüzine aşanmış-idi
bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi
İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi.
bkz. ***BEYREK CBB 1***

Beyrek Boyı, Yigenek Boyı, Emrenün Boyı'nda ilk CBB'ler birbirini olduğu gibi tekrarlıyorlar, tam tekrar. Buğaç Han Boyı'da ise bunlardakine ek olarak yapılan toyun ayrıntıları yer almıştır. Ayrıntılar bakımından Buğaç Han Boyı'nın ilk CBB'si , Salur Kazanun Boyı ile Uruz Bigün Boyı'nun ilk CBB'leri ortaklık gösteriyorlar. 12 hikâye içinde yalnız bu üçünde toyun ayrıntıları verilmiştir. Ancak Salur Kazanun Boyı ile Uruz Bigün Boyı birbiriyle daha çok benzerlik gösteriyorlar. Böylece bunlardan öğrendiğimiz yeni bilgilerle diğer metinleri daha iyi yorumlayabiliriz.

Diğer metinlere gelince bunlardan Duha Koca Oğlı Delü Dumrul Boyı, Kanlı Koca Oğlı Kan Turalı Boyı, Uşun Koca Oğlı Segrek Boyı'nın ilk CBB'leri aynı kalıp yapıyla başlıyor. Bu konuda Mukaddime'nin giriş cümlesiyle benzerlik gösteriyorlar.

Oğuz zamanında Kanlı Koca dirler-idi bir gürbüz er var-idi
yetişmiş bir cılasun oğlı var-idi
adına Kan Turalı dirler-idi bkz. ***TURALI CBB 1***

Metinlerden Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldügi Boy ve Basat Depegözi Öldürdügi Boy, diğerleriyle uygunluk göstermiyor. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkardığı Boy ile İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldügi Boy , daha önce kendileriyle ilgili öyküler söylendiğinden olacak sanki onların devamıymış, kaldığı yerden devam ediyormuş hissini uyandırıyor. Kahramanlar içinde yalnız Bamsı Beyrek ile Salur Kazan oğlı Uruz için ikişer hikâye koşulmuştur. Belki de bu iki metin öncekilerinin devamı olduğu için açılış CBB'leri farklıdır. Basat Depegözi Öldürdüğü Boy, öbür metinlerin kalıbına girmiyor, baş tarafı unutulmuş, eksik kalmış bir şeyler var gibi. Doğrudan konuya girilerek metne başlanıyor.

Üç Ok Boz Ok yığnak olsa Kazan ivin yağmaladur-idi

Kazan girü ivin yağmalatdı

amma Taş Oğuz bile bulınmadı

hemin İç Oğuz yağmaladı

kaçan Kazan ivin yağmalatsa halalınun elin alur taşra çıkar-idi

andan yağma iderler-idi. bkz. ***BAMSI CBB 1***

Hanlar hanı Bayındır Han genellikle hikâyelerin başında anılır ve bir daha geçmez. Çünkü olayların gerisindedir, öne çıkarılmamıştır. Yetkileri olan; ama kendi pek ortalarda olmayan gölge biri durumundadır. bkz Tablolar

Metinlerin hepsinde de kurgu bakımından ortak bir takım noktalar bulunmaktadır. Hikâyelerin başında kahraman bazı haksızlıklara ya da kötülüklere uğrar ve bunlarla baş etmeye çalışır. Metinlerin ortalarında kahramanlar birbirine benzer tehlikelerle karşılaşırlar. Bu tehlike genelde " kâfir" dir. Kahramanın başı derde girer. tutsak olur. Metinlerin sonuna doğru birileri , ki bunlar adını yalnız kurtarma operasyonlarında duyduğumuz . adına öykü kurulmamış, sonra başlarına nelerin geldiğini, yaşamlarını nasıl tamamladıklarını bilmediğimiz Oğuz yigitleridir, kahramanı kurtarır, kahraman her türlü zorluğu yener.

Hikâyeler mutlu sonla biter. Dede Korkut gelir, iyi dileklerde bulunur. Artık kahramanların başarısı onaylanmış, ilgi görmüştür. Her metnin sonunda yer alan CBB'ler birbirinin tekrarı olabilir. . Hepsinde kapanış Dede Korkut tarafından ve onun ağzından söylenmiş sözlerle yapılır. Tabii ki bunlar arasında ufak tefek ayrılıklar vardır. Kiminde daha uzun, kiminde daha kısa. Ama hepsinde ortak olan Dede Korkut'un gelip şadılık çalması. boy boylayıp soy soylaması ve gazi erenler başına ne geldiğini söylemesidir. Dede Korkut bütün metinlere aynı adı veriyor: Oğuz-nâme. Son CBB'ler, açılış cümlelerine göre üç gruba ayrılır: " *Dedem Korkut gelübeni (gelüp) boy boyladı soy soyladı* "; kısa adları Buğaç, Salur, Dumrul, Yigenek, Segrek olanlarda. " *Dedem Korkut gelüben (gelüp) şadılık çaldı* "; Beyrek, Uruz, Turalı, Basat, Begil, Bamsı'da. " *Dedem Korkut geldi kopuz çaldı* " Uruz[1]'de son CBB'nin ilk cümlesidir. Hatta bazıları hem ilk, hem ikinci cümleyi birden içerebiliyor. Beyrek, Turalı bu özelliktedir .Dede Korkut tarafından söylenen nazım-nesir karışık alkışlardan sonra, CBB'lerin sonuç bölümlerinde mutlaka (..... *günahunuzı adı görklü Muhammede (Muhammed Mustafa yüzi suyına) bağışlasun hanum hey* " kalıp yapısı bulunmaktadır. Aşağıya sonuç CBB'lerinden birini örnek olması için alıyoruz, diğerleri bununla çok az değişiklik gösterir.

Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı

bu Oğuz-nameyi düzdi koşdı böyle didi.

anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi

karvan kibi kondı köçdi

anları dahı ecel aldı yir gizledi

fani dünya yine kaldı

gelimlü gidimlü dünya
son uçı ölümlü dünya

kara ölüm geldüginde kiçit virsün

sağlığ-ile sağınçın devletün Hak artursun

ol ögdügüm yüce Tanrı dost olubanı meded irsün

yöm vireyüm hanum

yirlü kara tağlarun yıkılmasun

kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün

kamın akan görklü suyun kurımasun

kanatlarun uçları kırılmasun

çapar-iken ağ boz atun büdrimesün

çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün

dürtişür-iken ala gönderün ufanmasun

ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun

ağ sakallu baban yiri uçmag olsun

Hak yanduran çırağun yana tursun

Kadir Tanrı seni namerde muhtac eylemesün hanum hey. ***BUĞAÇ CBB 41***

Metinlerin Dede Korkut'la kapanması tam tekrardır. Bununla ilgili daha önce belirtiğimiz bir konunun bir kez daha altını çizmek istiyoruz. Kemal Abdullayev'in "Gizli Dede Korkut" adlı çalışmasında Dede Korkut ve Bayındır Han'ın kimlikleriyle ilgili öne sürdüklerini doğru olarak kabul ettiğimizde, ortaya çok ilginç bir görüntü çıkıyor. CBB'ler aşikâr Bayındır Han'la yani gizli Dede Korkut'la açılıyor, yine Dede Korkut'la bu kez aşikâr Dede Korkut'la yani gizli Bayındır Han'la kapanıyor.

Metinlerin açış ve kapanışında tekrarlanan kalıp yapılardan biri " *hanum hey* " dir. Bütün hikâyeler bununla başlar ve bununla biter. Ancak Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy, Begil Oğlı Emrenün Boyı, Uşun Koca Oğlı Segrek Boyı, İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldügi Boy " *hanum*

hey " kalıbıyla başlamıyor, yalnız kapanışta bu kalıba yer veriliyor. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlı Uruz Çıkardığı Boy' da ise " *hanum hey* " yerine " *meger hanum* " kalıbı vardır.

Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut adlı eserinde hikâyelerin "hanum hey" hitabıyla başlayıp bitmesini, hikâyelerin bir toplulukta ve Han'a karşı anlatılmasına, kitabın bir yazar tarafından değil; buradaki hikâyeleri anlatan birinin ağzından dinlemiş olan bir kimse tarafından kağıda geçirilmiş olabileceği ihtimaline bağlıyor. [131]

Metinlerdeki kişiler ya oldukça iyi, ya oldukça kötüdür. Adına boy koşulan kahramanlar iyiler sınıfına girerler. Kâfirler ise mutlaka kötüler sınıfındandır. Onlardan söz ederken hep bedduayla anılırlar. "Yarımasun yarçımasun....."diye söze başlanır. Yalnız kâfir kızları çok güzeldir. Oğuz Beylerinin onlarla evlenmesi ise çok doğaldır.

Kahramanlar bir insanda bulunması gereken özelliklerden çok, olağanüstü varlıklarda bulunan yeteneklere sahiptir. Her şeyden önce çok güçlüler, bir orduyla tek başlarına savaşacak güçte ve yetenektedirler. Örneğin; bir Oğuzun başedemediği Tepegöz'ü Basat tek başına alt etmiştir. Kan Turalı'nın kimselerin yenemediği üç canavarı öldürmesi, Segrek'in ,altmış teçhizatlı kâfiri tek başına yenip uykuya yatması, üzerine gelen yüz kâfiri atı tarafından uyandırılması sonucunda yenip yine uykuya dalması, en sonunda iki kardeş Egrek ile Segrek'in koca kâfir ordusuyla başetmesi, bir orduyla savaşması ve kazanması gibi.

Metinlerde aynı adlarla / kişilerle karşılaşmak mümkündür. Boz atlı Beyrek, Kara Göne, Şir Şemseddin, Uruz, at ağızlı Aruz, Alp Rüstem vb. Bunları kendi içlerinde ikiye ayırabiliriz. 1. Adına öykü söylenen Oğuz yigitleri (daha önemli gibi gözüküyorlar)Dirse Han, Buğaç, Salur Kazan, Beyrek, Kan Turalı, Uruz, Basat, Delü Dumrul, Yigenek, Begil, Emren, Ayrıca her metinde karşılaştığımız Bayındır Han ve Dede Korkut var ki (bkz. Tablolar), adlarına öykü koşulmamış bile olsa çok sık geçtiklerinden bu grupta yer almaları gerekmektedir. 2.Yalnızca metinlerde adları geçen, haklarında çok fazla şey , hatta adlarından başka hiçbir şey bilmediğimiz, sonlarının ne olduğunu kestiremediğimiz yigitler ve bu yigitlerin babalarıdır. Örneğin: Oğuzda nikap ile gezen dört yigitten ikisi Kara Çekür ve oğlu'dur. Oğlanın adını öğrenemediğimiz gibi bunların adına bir daha rastlamıyoruz bile. Duha Koca , Kam Püre Big, Pay Piçen Big, Kazılık Koca, Uşun Koca, Ense Koca, Eylik Koca, Kıyan Selçük adları bir ya da birkaç kez geçen babalar sınıfını; Dülger, Alp Rüstem, Delü Tundar, Kara Budak, Kara Göne, Aruz, Ters Uzamış, Okçı, Dülek Evren, Alp Eren, savaş anlarında ortaya çıkıp görevlerini yapan oğullar sınıfını, başarılı Oğuz Yigitlerini; Delü Karçar, Yalançı oğlı Yartaçuk, Kılbaş, ozan, Karaçuk Çoban, Konur Saru Çoban, Kıyan Güçi, Demir Güçi, Yapağulu Koca, Kapak Kan ise çeşitli durumlarda ortaya çıkan, adına çok ender rastladığımız bir grubu oluşturuyorlar. Ayrıca ikinci grupta yer alması gereken, adı çok az geçen kâfir beyleri var. Şökli Melik, Kara Tekür, Yayhan Keşiş, Sofi Sandal Melik, Kapçak Melik, Ağ Melik, Kara Tüken Melik, Buğacuk Melik, Kara Aslan Melik, Buğaçuk Melik, Direk Tekür.

---

[131] bkz. s. Giriş I

Oğuz Beyleriyle kâfir beylerinin tanıtımında kullanılan kalıp yapılar, ünvan adları birbirini tekrarlıyor. Kadınlar için kullanılan yapılar da bunlara parelel gelişme gösteriyor::

a. Oğullarda ..... oğlı ..... > Eylik Koca oğlı Döne bilmez Dülek Evren, Düzen oğlı Alp Rüstem vb., kızlarda .....kızı .....> Pay Piçen Big kızı Banı Çiçek vb. kalıp yapısı kullanılıyor

b. ..... Koca > Uşun Koca, Duha Koca, Eylik Koca vb. Babalarda "Koca" ünvanı kullanılıyor.

c. .....Big > Kazan Big, Pay Piçen Big, Pay Püre Big vb. Belirli bir yaşa erişmiş Oğuz Beyleri ya "big" ya da "han" ünvanıyla anılıyorlar.

ç. .....Han > Dirse Han, Kazan Han, Bayındır Han vb.

d. Kadınlar için ..... hatun > Burla Hatun, Selcan Hatun vb. yapısı geçirlidir. Ancak kadınlardan, anası, ...hatını biçiminde söz edişler çok daha fazladır.

e. Genç Oğuz yigitleri için *big, han* gibi ünvanlar pek kullanılmıyor, ancak onların da adlarından önce gelen bir ünvan sıfatları var. Boz atlu / boz aygırlu Beyrek, Döne bilmez Dülek Evren, at ağızlı Aruz vb.

f. Kadınlar için saru donlu Selcan, boyu uzun Burla vb.

g. .....Melik > Şökli Melik, Buğaçuk Melik vb. Melik, yalnız kâfirler için kullanılan bu ünvan. İslam memleketinde Selçuklular ve Moğollar devrinde medeni ülkeleri idare eden yerli, çoğu Türk olmayan vassallara denir, Rum hududundaki Tekürler de böyledir.[132]

ğ. Bazen de Kara Tekür, Direk Tekür örneklerinde olduğu gibi "tekür" kullanılıyor.

Kahramanlar o kadar sıcak, sevecen, olumlu sunuluyor ki, okuyucu / dinleyici, her zaman hikâye kahramanının yanındadır. Onunla üzülür, onunla sevinir, onunla heyecanlanır. Beyrek, *yidi kızun umudı*, Kalın *Oğuzun imrençesi* , Kan Turalı, *cemal ve kemal iyesi bir yigit* , Basat, *İç Oğuzda ve Dış Oğuzda adı bellü* diye okuyucuya tanıtılıyor. Anlatıcı taraf tutuyor, kahramanları allayıp pullayıp okuyucunun desteklemesini sağlamağa çalışmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinin her biri aynı temel çizgiye göre gelişip sonuçlanır. Metinlerde bol bol kan akar, kafa göz yarılır, başlar kopar, savaş yapılır. Metinlerin sekizinde Oğuz Beyleri ile komşuları kâfirler arasında savaş yapılmaktadır. İkisinde savaş, Oğuzlar arasındadır. Buğaç, babası Dirse Han'ı hain adamlarının elinden almak için savaşmıştır. Kazan, Beyrek'i öldüren dayısı at ağızlı Aruz'dan Beyrek'in intikamını almıştır. İkisinde ise savaş yoktur; ama yine de zorlu mücadeler yer almıştır. Deli Dumrul'un Azrâ'il ile, özellikle Basat'ın Tepegöz ile yılmadan yaptıkları mücadele, savaşı aratmayacak türdendir.

---

[132] age. s. Giriş CCXXXVI

" Bu on iki hikâyeyi, mevzûları itibârı ile 3 guruba ayırabiliriz: 1.Oğuzların komşu kavimleriyle veya aralarında savaşları (8 hikâye),2: aşk maceraları (2 hikâye), 3. mitolojik unsurlar taşıyan kahramanlık maceraları (2 hikâye).Görüldüğü gibi, hikâyelerin büyük kısmı menkıbevî bir tarihin hâdiselerine hasredilmiştir. " [133]

Yine metinlerde Oğuz Beyleri sık sık kâfirin tutsağı olur ve yıllar sonra mutlaka onu kurtarmaya bir yakını gider. Örneğin; Uruz, Toman'ın Kalesinden babası Kazan'ı; Segrek, on altı yıl sonra Alınca Kalesinden kardeşi Egrek'i; Yigenek, Düzmürd Kalesinde on altı yıl tutsak kalan babası Kazılık Koca'yı kurtarıyor. Üstelik kurtarıcılara yakınlarının tutsak olduğu daha önce söylenmemiştir; on beş , on altı yaşına gelince kendilerine kızan bir tarafından söylenir ve onlar da hemen kurtarma operasyonuna girişirler. Ayrıca Buğaç, babası Dirse Han'ı kırk nâmert yiğidin elinden; Salur Kazan, oğlu, anası, karısı ve maiyetindeki kırk kızı. Şökli Melik'in elinden; yine bir başka boyda Kazan Oğlu Uruz'u kâfir elinden; Selcan Hatun, yaralı Kan Turalı'yı kendi akrabalarından / kâfirlerden, kurtarıyor.

Savaş sahnelerinin, av sahnelerinin tekrarı hemen hemen her metinde karşımıza çıkar. Oğuz yigitleri, " .....çal kılıcın .....yetdüm " kalıp yapısıyla seslenerek savaşa katılırlar. Savaş öncesi arı sudan abdest alıp iki rekat namaz kılarlar, davullar borular çalınır. Bazen kâfirler, tutsak Oğuz'u, onu kurtarmaya gelen Oğuz'a karşı kullanmak isterler; kendilerini gelen düşmandan korusun, yerlerine savaşsın diye tutsaklarını salıverirler. Başırılı olursa özgürlüğünü vereceklerdir. Onun ihaneti akıllarına bile gelmez. Oysa her zaman kopuz işaret olarak alınacak her ikisinin de Oğuz'dan olduğu anlaşılacak, sarılıp sarmaştıktan sonra birlikte düşman üzerine saldırılacak ve tabii ki, galip gelinecektir. Savaş sonunda kâfirin kilisesi mescid yapılıp ezan okutulur. Ardından eğlenceler, şenlikler, evlilikler vb. Ava çok önem verilir, uzun hazırlıklar yapılır, oldukça uzun süren avlar düzenlenir. Öyle ki, Kazan avdayken düşman yerini yurdunu başmış, anasını, karısını, oğlını alıp gitmiştir.

Kahramanlar, pek hastalanmazlar, ya yaralanır, ya atdan düşüp bir yerlerini kırar ya da tutsak olurlar. Duygularını kopuzları aracılığıyla "soylama" adı verilen manzumelerle ifade ederler. Bundan önce de mutlaka ".....soyladı / görelüm hanum ne soyladı / aydur " yapısı kullanılır. Bazen yalnız " aydur " ya da " görelüm ne soyladı " gibi kısaltılmış biçimleriyle bazen de daha çok sözcükle zenginleşmiş biçimleriyle karşılaşırız. bkz. Tablolar b.

çağırup oğlanına soylar
görelüm hanum ne soylar
aydur bkz. ***SALUR CBB 29***

[133] Boratav, Pertev Naili: Korkut-Ata, İslam Ansiklopedisi, s. 864

soylamış

görelüm hanum ne soylamış

aydur bkz. *BUĞAÇ CBB 28*

evvel yigirmisi vardı

Dirse Hana bu haberi getürdi

aydur bkz. *BUĞAÇ CBB 15*

Kahramanlar gözü pek, iyi yürekli, soğukkanlı, âsi, çabuk öfkelenen tiplerdir. Çok iyi ata biner, kılıç kuşanırlar. Kâfirlerle, kötülüklerle baş edecek niteliklerle donanmışlardır. Çok küçük yaşlarda mutlaka kan dökmüşlerdir. Büyük bir başarı göstermedikleri takdirde adları konmaz. Oğuzda bir çocuk baş kesmese, kan dökmese ona ad koymazlar. Kahramanın kahraman niteliğinin başkalarınca tanınıp onaylanması çok önemlidir. Ad koyma işi hep Dede Korkut'a aittir. Kahramanlık yalnız erkekler için geçerli değildir; kızlar da erkekler kadar kahraman olmalılar. Beyrek, babasına evleneceği kızda olması gereken niteliklerini sayarken, "Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben atıma binmeden o binmiş olmalı, ben düşmanıma varmadan o baş getirmiş olmalı." diyor. Beyrek, Banı Çiçek ile kadın oluşuna bakmadan at koşturuyor, ok atıyor ve güreşiyor. Selcan Hatun, Kan Turalı'yı kâfir elinden kurtarıyor, Burla Hatun, yaralı Kazan'ın imdadına yetişiyor, Dirse Han, Begil, eşlerinin kendilerine akıl vermelerine izin verdikleri gibi onların önerilerine uyuyorlar. Kadına verilen önem, gösterilen saygı tüm metinlerde bu tarzdadır. Hatta kadının, ananın ön planda olduğu anaerkil çağını düşündürüyor. Mukaddime'de Dede Korkut'un dediği " oğul kimden olduğın ana bilür " sözü bize bunun ip uçlarını vermektedir.

Metinlerde oğulun anasına, ananın oğuluna bağlı oluşunun örneklerini sıkça görürüz. Salur Kazan, kâfirden tutsakları içinden yalnız anasını istiyor. Karısını, oğlunu feda etmeğe hazırdır. Kâfir ise, Kazan'ın anasını Yayhan Keşiş'e verip ondan oğlan doğurmasını sağlayıp Kazan'a karım koyacak, böylece intikam alacaktır. Kâfirin intikam için Kazan'ın anasını kullanması, çobanın isyanı, oğulun anaya verdiği değerin en güzel örneğidir. Kâfir, Uruz'un etinden yapılmış yemeği anası Burla Hatun'a yedirmek amacındadır, anası bunu öğrenince çılgına döner, kendince çareler arar. Dirse Han'ın karısı, oğlunun ilk avı için hazırlıklar yapmıştır. Oğlunun geri dönmeyişi onu çaresiz dertlere salar, aramak için yollara düşer, her şeyi yapmaya hazırdır. Aynı şekilde Burla Hatun, ava giden oğlu için hazırlık yapar, avdan geri dönmeyişi ile perişan olur, sonra dayanamaz ve hem kocasını, hem oğlunu aramaya çıkar. Yigenek'in anası, sırf başına bir hal gelmesin diye, kocasının tutsak olduğunu oğlundan saklar. Aynı endişeyle Segrek'ten de kardeşi Egrek'in tutsak oluşu saklanmıştır. İki oğlundan birini Tepegöz'e veren bir ananın, hayattaki oğlunu kurtarmak amacıyla Basat'ın karşısına çıkıp yalvarması, aynı iç

güdünün sonucudur. Peri kızı, oğlu Tepegöz'ü tehlikelerden koruması için bir yüzük vermiştir.

Kadınlar kocalarına da çok saygılıdırlar. Adeta onların koruyucuları, başdanışmanları durumundadırlar; onlardan desteklerini esirgemezler. Begil'in karısının, Dirse Hanın karısının kocalarını teselli edişleri, Deli Dumrul'un eşinin kocasına canını bağışlayışı, Selcan Hatun'un uyuyan Kan Turalı'yı düşmanların saldırısından korumak için beklemesi, onunla hem de kendi akrabalarıyla savaşması, Burla Hatun'un yaralı Kazan'a yardımı, tutsak olan, ölen kocanın / sevgilinin ardından yaşananlar aynı temanın değişik örnekleridir.

Bütün bunlar kahramanların hem kadın, hem erkek, hem ana, hem ata, hem eş olarak birbirlerine çok benzediklerini, adeta her metinde tekrar edildiklerini gösteriyor. Bir metni okuyup bir başka metne geçen okuyucu kendini bildik tanıdık bir ortamda buluyor. Hiçbir şey kendine yabancı gelmiyor. Kişilerin özellikleri aynı, olaylar aynı, izlenen yol aynı, gelenek görenekler daha önceden öğrenilmiş, hatta savaştıkları kâfir beyleri bile aynı olabiliyor. Şökli Melik kaç metin sonunda ayrı bir Oğuz Beyi tarafından öldürülmüştür! *Salur Kazan İvi Yağmalandığı Boy*'da Kazan, Şökli Melik'in başını keser. *Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı*'nda Kazan, böğürderek Şökli Melik'i atdan yere salmıştır. *Kazan Big Oğlı Uruz Bigün Tutsak Olduğı Boy*'da Şökli Melik, Kazan tarafından çevrilip alça kanı yere dökülüyor. Farklı bir şey var: o da, isimlerin değişik oluşu.

Metinlerde olaylar hep aynı kişiler arasında geçer. İç Oğuz, Taş Oğuz ve kâfirler. Olaylar da doğal olarak aynı yerde geçmektedir. Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde Pasinler, Dervend, Sürmelü, Hamid, Mardin vb. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı adlı eserinde olayların geçtiği yer olan Oğuz ülkesinin sınırlarının açık bir biçimde belli olmadığını, her beyin bir yurdu, bir ordusu olduğunu; ama bunların da sınırlarının ve yerlerinin hiçbir şekilde belirtilmediğini bildirmektedir. Bu karışıklığın nedenini ise, olayların bu belirtilen yerlerde geçmediği, asıl Oğuz Ülkesinin Orta Asya'da olduğu, dolayasıyla hikâyelerin buralarda oluşmadığı ve tesbiti sırasında uydurulduğu biçiminde açıklamaktadır.[134] Orhan Şaik Gökyay ise, Oğuz Destanından, çok eski bazı parçaların daha Oğuzların Orta Asya'daki yurtlarında teşekkül edip söylendiğinin bazı rivayetlerden çıkarılabileceğini belirtmektedir. [135]

Metinlerdeki olayların yaşandığı zaman dilimi, araştırmacılar tarafından IX-XI. yüzyıllar, tesbit edilip yazıya geçirildiği zaman dilimi de XIV-XV. yüzyıllar olarak gösterilmiştir. Cahit Öztelli ise, son araştırmalara göre Dedem Korkut Kitabı'nın yazılış zamanını XVI. yüzyılın ikinci yarısı olarak göstermektedir.[136] Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde araştırma yapanların büyük bir bölümü, gerek kahramanların gerek onların başlarından geçen olayların tarihle hiçbir ilgisi olmadığı, olayların çok daha eski devirlere ait olduğu; ama belli bir zamana ve mekana bağlanamayacağı kanısındadırlar.

---

[134] bkz. s. 26, 51-54

[135] Gökyay, O. Şaik : Dede Korkut, s. Giriş XLIX

[136] Öztelli, Cahit: Dedem Korkut Kitabının Dili Üzerine Bir Deneme, Bilimsel Bildiriler 1972, s.203-207

Bunun yanı sıra bazı araştırmacılar, hikâyelerde geçen tarihi olayların bir kısmının belli belirsiz, bir kısmının ise belirli olarak izlenebileceği görüşündedirler. [137] Diğer taraftan Pertev Naili Boratav, tek bir tarihî ana ve tek bir coğrafyaya bağlamanın yanlış olabileceğini, iki tarihî an ve iki coğrafyanın bulunduğunu ileri sürmektedir. Biri Orta Asya'da IX-XI. yüzyıllarda Peçenekler, Kıpçaklar ve kendi aralarındaki savaşları, biri de Anadoluya göç ettikten sonraki coğrafyada Akkoyunlu Türkmen Devletinin Gürcü, Abaza ve Trabzon Rum ülkeleriyle olan harp ve sulh ilişkilerini içerdiğini belirtmektedir. [138]

Metinlerde genellikle ayrılık teması işlenmiştir. Yurttan, anadan, atadan, sevgiliden, kavim kardeşten ayrılık söz konusudur.

Beyrek'in öldüğü boy hariç, olayların mutlu sonla bitmesi, sonuçta evlilik, şenlik gibi olayların gerçekleşmesi, bunların Dede Korkut tarafından resmileştirilmesi her hikâyede olan şeylerdir.

Metinlerde karşılıklı konuşmalar manzum, olayların anlatıldığı bölümler ise mensur olarak düzenlenmiştir. Bu özelliği ile tam tekrardır. Hikâyelerin nazım- nesir karışımı olduğu konusunda da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Cahit Öztelli, Türk halk şiirinde serbest nazım örnekleri olmadığından Dede Korkut'ta klasik manzum parçalar bulunmadığını, baştan sona dek mensur olduğunu, manzum parçalar ayırmanın hem yanlış, hem doğru olabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre, bunu düzensiz ölçüler ve düzensiz kafiyeler yeterince açıklamaktadır. Dede Korkut'un bu özelliğinin bugün bile halk hikâyelerinin yer yer aynı karakteri taşıyan seci'li üslûbuyla aynı manzum karakteri gösteren atasözlerimizin, masal tekerlemelerimizin, belli söz kalıplarının ve benzerlerinin üslûbunda aranmalıdır.[139] Yazar bir başka çalışmasında ise:

> *"Bir halk hikâyeci-sanatçı tarafından söylenmiş, dinleyenler arasında bulunan bir meraklı kişi yazmıştır. Şimdiye dek kimi araştırıcıların sandığı gibi söyleyenle yazan tek kişi değildir. Bu bakımdan dil baştan aşağı halk ağzıdır.*
>
> *İvedi yazıldığı için manzum bölümler de nesir gibi, düzyazı olarak yazılmıştır. Bu nedenle nazımlar kesinlikle ortaya konamıyor. Bu yüzden ustalıklı söyleyişle (secili) söylenenler de nazım sanılıyor.* [140]

diyerek nazımla nesrin birbirinden ayırmanın güçlüklerine dikkat çekiyor, secili birçok bölümün

---

[137] age Hikâyelerde Görülen Tarih İzleri, s.Giriş XLI - XLV

[138] Boratav, Pertev Naili:a.)Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi, Türkiyat Mecmuası XIII, s. 31-62, b.)Türk Halk Bilimi I, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 37-53, c.) Korkut Ata Maddesi, İslam Ansiklopedisi C. 6 s. 860-866

[139] Öztelli, Cahit: Dede Korkut Kitabı, Türk Dili, C.VII, S. 82, s.527 v.d.

[140] Öztelli, Cahit: Dedem Korkut Kitabının Dili Üzerine Bir Deneme, Bilimsel Bildiriler 1972, s.203

manzum sanıldığını söylüyor, gerekçelerini belirtiyor; ama manzum bölümleri kesin bir dille reddetmiyor.

Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut'ta klasik anlamda manzume olmadığını, bunun da düzensiz ölçüler ve düzensiz kafiyelerle, hem manzum hem mensur sanılan kısımların aynı karakterde oluşuyla, Dresten ve Vatikan nüshalarında bunların ayrı ayrı yazılmayışıyla açıklanabileceğini belirtmektedir. Aslında Dede Korkut'taki nazım konusuna önce Nihal Atsız değinmiştir. Manzum parçaları Divan-ı Lûgat-it Türk'teki manzum parçalarla karşılaştırıp Dede Korkut'takilerin daha iptidaî olduğuna dikkat çekmiştir. [141]

> *" Nazım kaidelerinin lâyıkıyla kararlanıp belirterek"vezin"in meydana gelebilmesi, epey sonraki bir gelişme devresinde kabil olur.Ondan evvel" nazım" iptidâî ve karalaşmamış şekilde, yani seciler, tekrarlarla temin edilen bir nevi âhenge tâbi olarak bulunur ki Dede Korkut Hikâyeleri ve birtakım masal tekerlemeleri irticâl elverişli olan bu eski şekil ifâdenin çok sonraki birer kalıntısıdır.Bu edâ şekline "nesir" adını vermek katiyyen doğru olmadığı gibi bu tarzdaki şeyleri tamamiyle "mevzun" (vezinli) saymak da kabil olamayacağından nazmın iptidaî bir şekli addetmek daha uygundur."*[142]

Bizce, daha önce belirttiğimiz gibi metinlerde nazım nesir karışıktır; nazım bölümlerindeki sağlam ölçü ve kafiyenin olmayışı, çok şeyde olduğu gibi manzum parçalarda da nazmın ilk denilebilecek örneklerini görmekte olduğumuzdan kaynaklanmaktadır. Hem mensur, hem manzum bölümlerin aynı karakterde olması, nesrin nazma yakınlaşmasıyla, manzum bölümlerin yetkin nazım özelliği göstermemesi, manzum bölümlerinin ilk olma özelliği göstermesiyle açıklanabilir düşüncesindeyiz.

2. TABLOLAR

Metinlerin aynı çatı altında toplanmasının en büyük nedeni çeşitli tekrarlardır. Bunlar; olay tekrarı, gelenek tekrarı, davranış tekrarı, söz tekrarı, cümle tekrarı vb. olabilir.

Dede Korkut Kitabı üzerinde çalışanlar, zaman zaman tekrarlara dikkat çekmiş bunları çeşitli açılardan yorumlamaya çalışmışlardır. Örneğin; Abdülkadir İnan, Dede Korkut'taki on iki

---

[141] Gökyay, Orhan Şaik: Dede Korkut, s. Giriş CCLXI-CCLXIX
[142] Köprülü, Fuat: Türk Edebiyatı Tarihi , s.77

hikâyenin eski Oğuz Destanının on iki epizodu olduğu ve büyük Oğuz Destanının XIII - XIV. yüzyıllarda bugünkü biçimini alabileceği görüşündedir. Sanıyoruz ki, böyle düşünülmesinin en büyük nedeni, tekrarlardır.[143]

> *"İçindekiler bakımından böyle bir bütünlük gösteren Dede Korkut Kitabında, hikâyelerin kompozisyonu bakımından bu bütünlüğe çok özenti gösterilmemiştir.Hikâyeleri elimizdeki şekli ile tesbit eden meçhul sanatkâr aksine her hikâyeyi ayrı olarak işlemeğe önem vermiş, her hikâyeyi düzenlerken yalnız onu düşünmüş ve her hikâyeye en büyük etki kuvveti verebilmek için elindeki malzemeyi istediği şekilde kullanmaktan çekinmemiştir. Onun içindir ki, hikâyelere toptan bakınca bir çok anlatış, tip ve vaka tekrarları ve benzerlikleri göze çarpar. Fakat her hikâye çok iyi şekilde tertip edildiği ve bağımsız bir bünyeye büründüğü için bu tekrar ve benzerlikler insanı rahatsız etmemekte, aksine eserin çok sıcak atmosferi içinde insanı tanıdık bir hava gibi karşılamaktadır."*[144]

Tekrarların bazılarının metinlerde kaç kez ve nerede kullanıldıklarını tablolar aracılığıyla göstermeye çalıştık. Sonuçta ortaya çok ilginç bir durum çıktı. Metinlerde değişen , yalnız adına öykü dizilen kahramanın adıdır. Diğer birimler, hepsinde kullanılan ortak unsurlardır. Bunlara önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz olay / konu tekrarlarını ekleyince, her metnin birbirinin aşağı yukarı tekrarı olduğunu, kurgusunun aynı olduğunu, yalnız bazı kişilerin değiştiğini görüyoruz. Bir bütünün tüm özelliklerini tek bir metinden değil; metinlerin tamamından öğrenebiliyoruz.

Her metin için ikişer tablo düzenledik:

1. a harfiyle gösterdiklerimizde sırasıyla; kahramanın adı / Bayındır Han / din ile ilgili terimler (sözler) / Oğuz ya da Oğuz Beyleri ile ilgili sözcükler / Dede Korkut'un hangi CBB'lerde nasıl kullanıldıklarını ;

2. b harfiyle gösterdiklerimizde ise; soylamış / görelüm hanum / ne soylamış / aydur / meger hanum ya da sultanum , hanum hey .kalıplarının hangi CBB'lerde ne biçimde tekrarlandıklarını göstermeye çalıştık.

Bu tabloları yapmaktaki amacımız; tekrar hareketinin Dede Korkut'ta bir sistem gibi ele alınıp işletildiğini, tekrarların ne kadar güçlü olduklarını, hem CBB'yi hem metni, hem de makro metni oluşturan tekrarların makro metni oluşturmadaki rollerini göstermek olmuştur.

---

[143] İnan, Abdulkadir: Türk Destanlarına Genel Bir bakış, TDAY Belleten, s. 194
[144] Ergin, Muharrem: Dede korkut Kitabı I, s. 25

CBB	Dirse Han	Bayındır Han	dini terimler	Oğuz Beyleri / Oğuz	Dede Korkut
1-	—	Kam Gan oğlı Han Bayındır / hanlar hanı Han Bayındır	Allah Ta'ala	Oğuz Bigleri	—
2-	Dirse Han	Bayındır Hanun sohbeti	—	Oğuz Bigleri / kırk yigit / big yigitler	—
3-	Dirse Han / benüm / benden / bana	Han /Bayındır Hanun yigitleri / Bayındır Han	Tanrı Ta'ala	yigitler	—
4-	Dirse Han / hatunı / benden / biz	Han Bayındır / biz	Tanrı Ta'ala	—	—
5-	Dirse Hanun hatunı / Dirse Han	—	Tanrı	İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri	—
6-	Dirse Han	—	el götürdiler / hacet dilediler	İç OğuzTaş Oğuz Bigleri	—
7-	hatunı / oğlanun babası	Bayındır Hanun ordusı	Allah Ta'ala	—	—
8-	—	Bayındır Hanun buğası / Bayındır Hanun buğrası / Bayındır Han	—	Kalın Oğuz Bigleri	—
9-	—	—	—	—	—
10-	Dirse Hanun oğlançuğı	—	—	—	—
11-	babası	—	—	Oğuz Bigleri	Dedem Korkut
12	babası / senün / Dirse Han	Bayındır Hanun ağ meydanı	Allah	—	Dedem Korkut / Dede Korkut
13-	Dirse Han	—	—	—	—
14-	babasınun kırk yigidi / babası	—	—	kırk yigit	—
15-	Dirse Han / senün / senün oğlun / sana / seni	hanlar hanı Bayındır Han / Bayındır Han	—	kırk yigit / Kalın Oğuz	—
16-	Dirse Han / senün oğlun / sen / seni / mana / Dirse Hanun oğlı	Bayındır Han / hanlar hanı Bayındır	—	nâmerdler / anlar	—
17-	oğlun / Dirse Hanun nökerleri / senün oğlunı	—	—	yigitler	—
18-	Dirse Han / oğlançuğı	—	—	Kalın Oğuzun kızı gelini /big yigitler / kırk yigit	—
19-	baba /benüm/ oğlum	—	—	kırk nâmerd	—
20-	baba	—	—	—	—
21-	Dirse Han / sen / seni / senün	—	—	kırk nâmerd	—
22-	baba / Dirse Han Dirse Han Korkut	—	—	kırk nâmerd	—
23-	Dirse Hanun hatunı / Dirse Han	—	—	kanlu Oğuz Bigleri	—
24-	Dirse Han / big	—	—	kırk nâmerd	—
25-	Dirse Hanun hatunı	—	—	—	—
26-	—	—	boz atlu hızır	—	—
27-	—	—	—	—	—

28-	baba	—	—	—	—
29-	—	—	boz atlu hızır	—	—
30-	Dirse Han	—	—	—	—
31-	Dirse Han / oğlançuğı	—	—	—	—
32-	Dirse Han / oğlançuğı	—	—	ol kırk nâmerd /biz / bunlar	—
33-	Dirse Han	—	—	Oğuz bigleri	—
34-	Dirse Hanun hatunı / senün baban / baban	—	—	ol kırk nâmerd / babanun yoldaşları / kırk yigit / kendüler	—
35-	babası	—	—	kırk yigit	—
36-	—	—	—	ol kırk nâmerd / yigit / ol nâmerd	—
37-	Dirse Han / menüm / beni	—	Tanrınun birligi	kırk yoldaş /ol yigit	—
38-	Dirse Han / benüm / oğlançuğı / menüm / mana / oğlançuğum	—	—	yigit	—
39-	babasına / senün / aklı şaşmış biligi yitmiş koca baba	—	—	kırk n âmerd / menüm / kırk yigit	—
40-	Dirse Han / oğlançuğı	hanlar hanı Han Bayındır	—	—	—
41-	—	—	yüce Tanrı / Hak / kadirTanrı / uçmağ / bihişt / ecel	Oğuznâme / anlar	Dedem Korkut

Tablo 1 / a
DİRSE HAN OĞLI BUĞAÇ HAN BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1-	—	—	—	—	hanum hey
2-	Ø soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	—
3-	— — —	— — —	— — —	Dirse Han aydur Ø ayıtdılar Ø aydur	—
4-	Ø çağırup hatunına soylar Ø soyladı	görelüm hanum —	ne soylar —	Ø aydur Ø aydur	—
5-	Dirse Hanun hatunı soylamış	görelüm	ne soylamış	Ø aydur	—
6-	—	—	—	—	—
7-	—	—	—	—	—
8-	—	—	—	—	meger hanum
9-	—	—	—	—	meger sultanum

10-	—	—	—	Ø aydur	meger sultanum
11-	—	—	—	—	—
12-	Dede Korkut oğlanun babasına soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
13-	—	—	—	—	—
14-	—	—	—	—	—
15-	—	—	—	Ø aydur	—
16-	— —	—	—	Ø aydur Dirse Han aydur	—
17-	—	—	—	Dirse Hanun nökerleri aydur	—
18-	soylama	—	—	—	—
19-	—	—	—	Ø aydur	—
20-	—	—	—	—	—
21-	—	—	—	ol kırk nâmerdler aydurlar	—
22-	—	—	—	—	—
23-	Ø çağırupDirse Hana soylar	görelüm hanum	ne soylar	—	—
24-	—	—	—	Ø aydur	—
25-	—	—	—	—	—
26-	—	—	—	—	meger sultanum
27-	Ø çağıruban oğlancuğına soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	—
28-	Ø soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
29-	—	—	—	oğlan yine aydur	—
30-	—	—	—	—	—
31-	—	—	—	—	—
32-	—	—	—	—	—
33-	—	—	—	—	—
34-	Ø oğlançuğına karşu varup soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	meger sultanum
35-	—	—	—	—	—
36-	—	—	—	Ø ayıtdılar	—
37-	—	—	—	Dirse Han aydur	—
38-	Ø soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	—
39-	oğlan burada babasına soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	—
40	—	—	—	—	—
41-	Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı bu Oğuznâmeyi düzdi koşdı	—	—	böyle didi	yöm vireyin hanum hanum hey

Tablo / 1 b
DİRSE HAN OĞLI BUĞAÇ HAN BOYI

CBB	*Salur Kazan*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri / Oğuz*	*Dede Korkut*
1	Ulaş oğlı / tülü kuşun yavrısı / beze miskin umudı / Amıt suyınun aslanı / Karaçuğun kaplanı / konur atun iyesi/Han Uruzun ağası / Bayındır Hanun güyegüsi / kalmış yigit arhası / Kalın Oğuzun devleti / Salur Kazan	Bayındır Hanun güyegüsi	—	Kalın Oğuz Bigleri / Kalın Oğuzun devleti	—
2	Ulaş oğlı Salur Kazan / Han Kazan / ağam Kazan / Kazan	—	sası dinlü	bigler / Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar / Kara Göne oğlı Kara Budağ / at ağızlu Aruz Koca / Uruz	—
3	Kazan Big / Kazan	Bayındır Hanun yağısı	—	Tundar / Kara Göne / Şir Şemseddin / Big Yigenek / Beyrek / Kalın Oğuz Bigleri	—
4	Kazan Big /Han Kazan / Kazan / Kazan Bigün anası	—	sası dinlü / din düşmeni	Han Kazanun oğlı Uruz Big /Eylik Koca Saru Kulmaş	—
5	Kazan / oğlı / Kazanun halalı / Kazan Big	—	—	bigler / kırk yigit	—
6	—	—	—	—	—
7	—	—	—	Karaçuk Çoban / Kıyan Güçi Demür Güçi	—
8	Kazan Big / Kazan / karıçuk anası / Kazanun oğlı / Kazanun halalı	—	—	Karaçuk Çoban /kırk yigit / yigitler	—
9	Salur Kazan / Big Kazan	—	Hak	Çoban /erenler evreni Karaçuk Çoban / Karaçuk Çoban	—
10	Kalın Oğuzun devleti / men / Bayındır Hanun güyegüsi / Ulaş oğlı Salur Kazan / Kazan / menüm / mana / senün	Bayındır Hanun güyegüsi	Allah	Kalın Oğuz / Kara Göne	—
11	Kazan Big / Kazan / menüm	—	—	Oğuz Bigleri	—
12	Kazanun kara kıyma gözleri	—	—	—	—
13	Kazan / Kazanun / ben / mana	—	Hak / Hasan ile Hüseyn / Ayişe ile Fatıma	—	—
14	Kazan / mana	—	—	—	—
15	Kazan /bana / Kazanun	—	—	Karaça Çoban	—
16	Kazan / mana	—	—	Karaça Çoban / sana / çoban	—
17	Kazan / oğlun Uruz / halalun / boyı uzun	—	—	çoban / kırk yigit	—

	Burla Hatun / karıçuk anan				
18	Kazan	—	Kadir	çoban	—
19	Kazan Big / senün / ağam Kazan	—	iman / Allah Ta'ala	çoban / bana / ben / menüm / men / mana	—
20	Kazan / Kazana / ağam Kazan / Kazanun	—	—	çoban / oğul çoban / men	—
21	Kazan / ağam Kazan	—	—	oğul çoban / çoban	—
22	Kazan /benüm /Kazana	—	—	Kalın Oğuz Bigleri / çoban / seni	—
23	Kazanun	—	—	Karaça Çoban	—
24	Kazan / ağam Kazan / sen / Kazana	—	Allah	çoban / men / seni / çobanun	—
25	Kazana	—	—	—	—
26	Kazan hatunı	—	—	—	—
27	Kazan Bigün hatunı	—	—	—	—
28	Kazanun oğlı Uruz	—	—	kırk big kızı	—
29	Kazan oğlı Uruz / Kazan hatunı / ağan Kazanun namusı	—	sası dinlü	Kazan oğlı Uruz	—
30	atam Kazan	—	Tanrı hakkı / sası dinlü	Uruz / menüm / beni / oğlan / kırk big kızı	—
31	—	—	—	—	—
32	baba	—	—	Uruz / menüm	—
33	—	—	—	—	—
34	—	—	Tanrınun birligi / Musa Kelim / /Şah-ı merdan Ali / Mekke ile Medine / Düldül / şah Hasan-ile Hüseyn / Zülfikar	Uruz / Uruzı / meni / bizüm il	—
35	Salur Kazan / Kazan / anam	—	—	Karaça Çoban / çoban	—
36	Kazan / oğlum Uruz / karıçuk anam / anam	—	—	Uruz	—
37	Kazan / oğlun Uruz / sana / karıçuk anan	—	Yayhan keşiş	kırk yigit / Uruz	—
38	Kazan / Kazan Big / oğlı / Kazanun anası	—	—	Karaçuk Çoban / çoban	—
39	Kazan Big / kardaş Kazan / ağam Kazan / bigüm Kazan / Kazan Bigün ınağı / Kazan Bigün tayısı	Bayındır Han	Peygamber / sofi	Oğuz Bigleri / Kalın Oğuz Bigleri / Kalın Oğuz imrençesi / Kazan Bigün kartaşı Kara Göne / Kıyan Selçük oğlı Delü Dündar / Kara Göne oğlı Kara Budak / Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin / Boz aygırlu Beyrek / at ağızlu Aruz Koca / Kazılık Koca oğlı Big Yigenek / bıyığı	—

				kanlu Bügdüz Emen / Eylik Koca oğlı Alp Eren / hep	
40	—	—	arı su / abdest / iki rik'at namaz / salavat / adı görklü Muhammed	—	—
41	—	—	—	—	—
42	Kazan / Kazan Big / Kazan Bigün kartaşı	—	—	Taş Oğuz Bigleri / Delü Tundar / cılasun yigitler / Kara Göne oğlı Delü Budak / İç Oğuz Bigleri / Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar / Kalın Oğuz Bigleri /biş yüz Oğuz yigitleri	—
43	Kazan Big	—	—	Karaçuk Çoban /Uruz / cılasun koç yigitler	—
44	ağ sakallu baba	—	KadirTanrı/ ecel / Allah / uçmak / behişt /günah / du'a / adıgörklü Muhammed Mustafa / amin / iman	Oğuznâme / seni / big erenler	Dedem Korkut

Tablo 2 / a
SALUR KAZANUN İVİ YAĞMALANDIĞI BOY

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	—
2	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Ø ayıtdı Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar aydur Kara Göne oğlı Kara Budağ aydur at ağızlu Aruz Koca aydur Ø aydur Kazan aydur	—
3	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—
5	— — — —	— — — —	— — — —	kâfir aydur kâfirün biri aydur Şökli Melik aydur kâfir aydur	—
6	—	—	—	—	—
7	—	—	—	—	—
8	— —	— —	— —	kâfir aydur çoban aydur	
9	—	—	—	Ø aydur	—
10	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Kara Göne aydur Kazan aydur	meger hanum hanum kartaş
11	Kazan Big burada yurdı ilen haberleşmiş	görelüm hanum	ne haberleşmiş	Kazan aydur	—
12	—	—	—	—	—
13	— ben bu su -y -ile haberleşeyim didi	— görelüm hanum	— niçe haberleşdi	Kazan aydur Kazan aydur	—
14	Ø kurd-ilen haberleşeyim didi	görelüm hanum	ne haberleşdi	Kazan aydur	—
15	Kazan kara köpek-ilen haberleşdi	görelüm hanum	ne haberleşdi	Ø aydur	—
16	Ø çobanı gördüginde haberleşdi	görelüm hanum	ne haberleşdi	Kazan aydur	—
17	—	—	—	çoban aydur	—
18	—	—	—	Ø aydur	—
19	— —	— —	— —	çoban aydur çoban aydur	—
20	—	—	—	çoban aydur	—
21	— —	— —	— —	Kazan aydur çoban aydur	—
22	— —	— —	— —	Ø aydur çobana aydur	—
23	—	—	—	—	—
24	— —	— —	— —	Kazan aydur çoban aydur	—
25	—	—	—	Ø aydur	—
26	—	—	—	Ø aydur	—
27	—	—	—	—	—
28	—	—	—	kâfir aydur	—

29	Ø çağırup oğlına soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	oğul hey
30	—	—	—	Uruz aydur	—
31	—	—	—	—	—
32	—	—	—	Uruz aydur	hey ana
33	=	=	=	=	=
34	— Ø çağırup ağaca soylamış —	— görelüm hanum —	— ne soylamış —	Uruz aydur — andan ayıtdı	—
35	—	—	—	Kazan aydur	bu mahalda sultanum / eyle olsa sultanum
36	Kazan kâfire çağırup soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	
37	—	—	—	kafir aydur	—
38	—	—	—	çoban aydur	—
39	Kalın Oğuz bigleri yetdi bunun ardınça bunun ardınça bunun ardınça bunun ardınça bunun ardınça bunun ardınça bunun ardınça	hanum görelüm görelüm görelüm görelüm hanum görelüm hanum hanum görelüm görelüm hanum görelüm görelüm	kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi	— — — — — — — — —	—
40	—	—	—	—	—
41	—	—	—	—	—
42	—	—	—	—	—
43	—	—	—	—	—
44	Dedem Korkut gelübeni boy boyladı soy soyladı bu Oğuznâmeyi düzdi koşdı	—	—	böyle didi	yöm vireyim hanum / hanum hey

Tablo 2 / b
SALUR KAZANUN İVİ YAĞMALANDIĞI BOY

CBB	*Bamsı Beyrek*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri /Oğuz*	*Dede Korkut*
1	—	Kam Gan oğlı Han Bayındır / Bayındır Hanun sohbeti	—	İç OğuzTaş Oğuz Bigleri	—
2	—	Bayındır Hanun sohbeti / Bayındır Han	—	Pay Püre Big / Kara Göne oğlı Kara Budak / Kazan oğlı Uruz / Kazılık Koca oğlı Big Yigenek	—
3	—	Bayındır Hanun güyegüsi / Han Bayındır	Allah Ta'ala	Kalın Oğuz arhası Salur Kazan / Pay Püre Big / bigler / Han Kazan / Kazan / men / meni	—
4	=	=	Allah Ta'ala	Kalın Oğuz Bigleri / sana	=
5	Pay Püre Big oğlı	—	Allah Ta'ala	Pay Piçen Big / siz / bigler / menüm / mana / Kalın Oğuz Bigleri / sana / Pay Püre Big	—
6	menüm oğlum	—	Allah Ta'la	Kalın Oğuz Bigleri / Pay Püre Big / Pay Piçen Big / menüm / mana /bazirganlar	—
7	Pay Pürenün oğlı	—	—	Pay Püre / bazirganlar	—
8	Pay Pürenün oğlı / babası	—	—	Pay Püre	—
9	Oğuzun bir yahşı yigidi / yigit / big yigit / sen / sana	—	—	Oğuz Bigleri /Oğuz / Oğuzun / kırk yigit / bazirganlar	—
10	oğlan / menüm / meni	—	—	bazirganlar	—
11	boz oğlan	—	—	bazirganlar	—
12	Pay Pürenün oğlı / oğlan / big yigit / sen / mana / bigümüz oğlı / ana / Bamsı	—	—	bazirganlar	—
13	yigit / babam	—	—	bazirganlar	—
14	boz oğlan / babası / oğul	—	—	bazirganlar	—
15	oğlan / yigit / yigidün	—	—	bazirganlar / Pay Püre Big	—
16	oğlan / yigit / anun	—	—	Pay Püre Big / bazirganlar / bizüm / hepümüz	—
17	oğlan / Bamsam / boz aygırlu Bamsı Beyrek	—	Allah Ta'ala / Allah / müsülmanlar	Pay Püre Big / sen / sana / Kalın Oğuz Bigleri / senün	Dedem Korkut
18	Beyrek	—	dua kıldılar	Kalın Oğuz Bigleri / bigler	—
19	Bamsı Beyrek / men / Beyregün	—	Ya Rab	Oğuzun üzeri	—
20	kavat oğlı kavat	=	=	=	=
21	big yigit / Beyrek / men	—	—	Pay Piçen Big	—

	/ big oğlı big / Beyregün				
22	yigit / yüzi nikablu yahşı yigit / big oğlı big / yüzi nikablu Beyrek / bu	—	Vallah	—	—
23	Beyrek / yigit / Pay Püre oğlı Bamsı Beyrek / men / sana / senün	—	—	İç Oğuz / Pay Püre Big / Pay Piçen Big	—
24	Beyrek / yigit / senün / big oğlı	—	—	Kalın Oğuz içi / Pay Piçen Big	—
25	Beyrek /ak sakallu babası / oğul / seni / mana / men / sen / menüm	—	—	Oğuz / Kalın Oğuz Bigleri / Pay Püre Han / Pay Piçen Big / Delü Karçar	—
26	—	Bayındır Hanun tavlası	—	Kalın Oğuz Bigleri / hep / yarenler / Delü Karçar	Dede Korkut / meni
27	—	Bayındır Hanun tavlası	Hak	yarenler	Dede Korkudun sözi / Dede Korkut
28	—	—	—	Delü Karçar	—
29	—	—	—	—	Dedem Korkut
30	—	—	aleyke's-selam / Kadir Allah / ecel	Delü Karçar	Dede Korkudun yüzi / sana
31	Bamsı Beyrek	—	Tanrınun buyruğı Peygamberün kavli	—	Dede Korkut
32	—	—	—	Delü Karçar	Dede Korkut
33	Beyrek	—	Tanrı du'a / Hak Ta'ala /Tanrınun buyruğı / ism-i azam / Tanrınun emri / Tanrınun birligi / peygam-berün kavli / Hak emri	Delü Karçar / Delü Big	Dede Korkut / Dede / Dedenün / Dede Korkudun / sen
34	Beyrek	—	Allahun inayeti / erenlerün himmeti	Pay Püre Big / Delü Karçar / Delü	Dede Korkut / Dede / seni / sen
35	—	—	—	Delü Karçar	Dede Korkut
36	—	—	Allah ışkına / Tanrı	Delü Karçar / Karçar / Delü	Dede Korkut / Dede / Dede Sultan
37	Beyrek Han	—	—	Oğuz zamanı	—
38	Beyrek / sen	—	—	yoldaşlar / biz	—
39	Beyrek / Beyrege	—	—	kırk yigit / bunlar / Pay Piçen Big	—
40	Beyrek / Beyregün	—	—	otuz tokuz yigit	—
41	Beyregün atası anası	—	—	—	—
42	Beyregün babası / oğul / ağ pürçeklü anası	—	—	—	—
43	—	—	—	Pay Püre Big	—
44	big kartâş	—	—	—	—
45	Beyregün yavuklusı / şah	—	—	Kalın Oğuz	—

	yigit şahbaz yigit / Kazan Bigün ınağı / Kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek				
46	Beyrek / Beyregün yar ve yoldaşları	—	—	Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar / Kalın Oğuz Bigleri	—
47	Beyregün ölüsin dirisin	—	—	—	—
48	Beyrek	Bayındır Hanun divanı / devletlü han	—	Delü Karçar / bir yigit	—
49	Beyrek	Bayındır Hanun öni / Bayındır Han	—	Yalançı oğlı Yaltaçuk / buna	—
50	—	Bayındır Han / biz	—	bigler	—
51	Han Beyrek	—	—	—	—
52	Beyrek / babası / anası / ordusı	—	—	Kalın Oğuz Bigleri	—
53	—	—	—	Yalançı oğlı Yaltaçuk	—
54	Beyregün babası / Beyregün ölüsi dirisi	—	—	Pay Püre Big / bazirganlar	—
55	—	—	—	bazirganlar	—
56	big babam kadın anam / Beyrek / Han Beyrek / Bamsı	—	—	Kalın Oğuz içi / bigler / Ulaş oğlı Salur Kazan /Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar /Kara Göne oğlı Kara Budak / Pay Piçen / Kazan Big / Yalançı oğlı Yartaçuk	—
57	Beyrek / menüm / babam	—	—	kırk yigit / kırk yoldaş / Yalançı oğlı Yaltaçuk	—
58	Beyrek / han yigit / seni / baban anan	—	—	Oğuz /Yalançı oğlı Yaltaçuk	—
59	Beyrek / Beyregi / Beyrege	—	Allah	—	—
60	Beyrek / menüm / mana	—	sası dinlü / Tanrı	otuz tokuz yoldaş	—
61	—	—	—	—	—
62	Beyrek / big yigit / Han Beyregün adahlusı / mana / Beyrege	—	—	Oğuza / ozan / sana / Yalançı oğlı Yaltaçuk	—
63	Beyrek / sen / seni / ağa / bigümüzün oğlı / babası	—	—	çobanlar / siz /size / bizüm /Yalançı oğlı Yaltaçuk / anı / ana / size	—
64	babası / Beyrek / ağam Beyrek / kardaş Beyrek / ağa / mana / ozan / sana / senün	—	—	—	—
65	Beyrek	—	Allah	—	—
66	Beyregün karnı / Beyrek	—	—	—	—

	/ Beyregün kaftanı / seni / buna / bunı / Beyrege / ağam Beyrek/ ozan / sana				
67	Beyrek / meni / menüm / dostum düşmenüm	—	—	Kalın Oğuz Bigleri / Oğuz	—
68	—	—	—	güyegü /Kara Göne oğlı Budak / Kazan big oğlı Uruz /Delü Karçar / bigler başı Yigenek / Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin	—
70	kavat oğlı delü kavat / sana / kavat / Beyrek	—	—	Yalançı oğlı Yaltaçuk / mana /menüm	—
71	Beyrek	—	—	yoldaşlar / bigler	—
72	Beyrek / delü ozan	Bayındır Hanun güyegüsi	—	ınaklar / güyegü / Oğuz Bigleri / Han Uruz / Kazan Big / Han Kazan / sağ bigler / sol bigler / has bigler	—
73	Beyrek / delü ozan / meni / bunun	—	—	Kazan Big / menden / bigler	—
74	Beyrek / karnı	—	—	—	—
75	delü ozan	—	—	Kazan Big / Kazan	—
76	Beyrek / kavat oğlı delü kavat / sana / mana /men / delü ozan	—	—	Kazan Big	—
77	delü ozan / Beyrek / men menüm / delü	—	—	—	—
78	delü ozan / menüm / ben / Beyrek	—	cehennem	—	—
79	delü ozan / Beyrek / men	—	—	Han	—
80	Beyrek / mana / menüm / Bamsı Beyrek / men / meni / big yigidüm han yigidüm Beyrek / senün	—	—	Han	—
81	Beyrek / Beyregün ayağı / Beyregün atası anası	—	—	—	—
82	Beyrek / oğlum	—	Allah Ta'alanun kudreti	bigler / Kazan Big / Pay Püre Big	—
83	Beyregün ayağı / atası anası / canum oğul vb.	—	Allahına şükürler eyledi	Kalın Oğuz	—
84	Beyregün korhusı / Beyregün ayağı kılıcı / Beyrek	—	—	Yalançı oğlı Yaltaçuk / Yaltaçuk	—
85	Beyrek	—	—	Kazan Big / Oğuz / Kalın Oğuz Bigleri / bunlar	—
86	—	—	arı su / abdest / iki rik'at namaz / adı görklü Muhammed	Kalın Oğuz Bigleri	—
87	—	—	—	—	—
88	Beyrek	hanlar hanı	Allaha şükür	Kazan Big / Delü	—

		Bayındır	eyledi / kilise / ban banlatdı / mescid / keşiş / kutbe / azizTanrı	Tundar / Kara Budak /Yigenek / Kazan oğluUruz Big / bunlar / otuz tokuz yigit / anlar	
89	Beyrek / Pay Püre Bigün oğlançuğı Beyrek	Bayındır Han	—	Pay Püre Big / kırk yigit / yigitler	—
90	Beyre /ağ sakallu baban / ağ pürçeklü anan	—	uçmak / behişt / iman / amin / adı görklü Muhammed Mustafa	Oğuznâme / gazi erenler	Dedem Korkut

Tablo 3 / a
KAM PÜRENÜN OĞLI BAMSI BEYREK BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	hanum hey
2	—	—	—	—	—
3	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Pay Püre Big aydur Kazan aydur	—
4	—	—	—	—	—
5	— —	— —	— —	Ø aydur Pay Piçen Big aydur	—
6	—	—	—	—	—
7	—	—	—	—	—
8	—	—	—	—	—
9	—	—	—	bazirgan aydur	—
10	—	—	—	Ø aydur	hey
11	—	—	—	—	—
12	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	bazirganlar aydur Ø aydur yigit aydur bazirganlar ayıtdılar oğlan aydur Ø ayıtdılar	—
13	—	—	—	Ø aydur	—
14	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—
16	— — — —	— — — —	— — — —	bazirganlara aydur Ø ayıtdılar Ø ayıtdılar Pay Püre Big aydur	hanum / sultanum
17	—	—	—	Ø aydur	—
18	—	—	—	—	—

19	—	—	—	Ø ayıtdı	sultanum
20	—	—	—	—	—
21	— —	— —	— —	Beyrek aydur Kısırca Yinge aydur	hanum
22	— — —	— — —	— — —	Banı Çiçek aydur kızlar aydur Banı Çiçek aydur	sultanum
23	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	Ø aydur Beyrek aydur kız aydur Beyrek aydur kız aydur Beyrek aydur	—
24	— — —	— — —	— — —	Ø aydur kız aydur kız aydur	hanum
25	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	Ø aydur Ø aydur babası aydur babası aydur Beyrek aydur Pay Püre Han aydur Beyrek aydur babası aydur Beyrek aydur Pay Püre Big aydur	—
26	— —	— —	— —	Kalın Oğuz Bigleri ayıtdılar Dede Korkut aydur	—
27	—	—	—	—	—
28	—	—	—	—	meger sultanum
29	—	—	—	—	—
30	—	—	—	Ø aydur	—
31	—	—	—	Dede Korkut aydur	—
32	—	—	—	Delü Karçar aydur	—
33	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Dede Korkut ayıtdı Delü Karçar aydur Ø aydur Dede aydur Delü Karçar aydur	—
34	— — — — — — — —	— — — — — — — —	— — — — — — — —	Pay Püre Big aydur Dede aydur Pay Püre Big aydur Dede aydur Pay Püre Big aydur Dede aydur Pay Püre Big aydur Pay Püre Big ayıtdı	hanum
35	—	—	—	—	—
36	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Ø aydur Delü Karçar aydur	—
37	—	—	—	—	—
38	—	—	—	Beyrek aydur	—

	— —	— —	— —	Ø ayıtdılar Beyrek aydur	
39	—	—	—	Ø aydur	sultanum
40	—	—	—	—	—
41	—	—	—	—	—
42	—	—	—	—	—
43	—	—	—	—	—
44	—	—	—	—	—
45	—	—	—	—	—
46	—	—	—	—	—
47	—	—	—	—	—
48	—	—	—	Ø aydur	—
49	— —	— —	— —	Yalançı oğlıYartaçuk aydur Bayındır Han aydur	sultanum
50	—	—	—	Bayındır Han aydur	—
51	—	—	—	—	—
52	—	—	—	—	—
53	—	—	—	—	—
54	—	—	—	Ø aydur	—
55	—	—	—	—	—
56	Ø bunları gördüginde haberleşdi —	görelüm hanum —	ne haberleşdi —	Ø aydur bazirganlar aydur	meger
57	—	—	—	Ø aydur	—
58	— — —	— — —	— — —	kız aydur Beyrek aydur Ø aydur	meger / hanum
59	Beyrek dahı bunı ögmiş	görelüm hanum	niçe ögmiş	Ø aydur	—
60	Ø otuz tokuz yoldaşın ısmarladı	görelüm hanum	niçe ısmarladı	Beyrek aydur	—
61	—	—	—	—	—
62	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	Ø aydur ozan aydur Beyrek aydur ozan aydur Beyrek aydur ozan aydur	—
63	— — — –	— — — —	— — — —	Beyrek aydur çobanlar aydur çobanlar aydur Beyrek aydur	—
64	Ø çağırubanı burada soylar — —	görelüm hanum — —	ne soylar — —	Beyrek aydur kız aydur kız gine aydur	meger
65	çağırup Beyrek soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	—
66	— Ø soylamış kız bir dahı soylamış	— görelüm hanum —	— ne soylamış —	Beyrek aydur — Ø aydur	—
67	—	—	—	Beyrek aydur	—
68	—	—	—	—	—
69	—	—	—	—	—
70	—	—	—	Ø aydur	—

	—	—	—	Ø aydur	
71	— —	— —	— —	Ø aydur andan Beyrek aydur	—
72	—	—	—	Beyrek aydur	meger / hanum
73	— — —	— — —	— — —	Kazan Big aydur Beyrek aydur Kazan aydur	sultanum
74	—	—	—	—	—
75	—	—	—	Kazan aydur	sultanum
76	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Ø aydur Beyrek aydur Burla Hatun aydur yine döndi Beyrege aydur Ø aydur	hanum / hanum
77	Beyrek kopuz çaldı soyladı — —	görelüm hanum — —	ne soyladı — —	ana ayıtdılar Ø aydur Ø aydur	—
78	— —	— —	— —	delü ozan aydur Boğazça Fatma aydur	—
79	— — —	— — —	— — —	Burla Hatun aydur Ø ayıtdı Beyrek aydur	—
80	Ø burada soylamış — —	görelüm hanum — —	ne soylamış — —	Ø aydur kız aydur Beyrek aydur	—
81	— —	— —	— —	kız aydur Beyregün atası anası aydur	—
82	— —	— —	— —	Kazan Big aydur Pay Püre Big aydur	—
83	—	—	—	Ø aydur	—
84	—	—	—	Beyrek aydur	—
85	— —	— —	— —	Kazan Big aydur Beyrek aydur	—
86	—	—	—	—	—
87	—	—	—	—	—
88	—	—	—	—	—
89	—	—	—	—	—
90	Dedem Korkut geldi şadılık çaldı boy boyladı soy soyladı	—	—	bu Oğuznâme Beyregün olsun didi	yöm vireyin hanum / hanum hey

Tablo 3 / b
KAM PÜRENÜN OĞLI BAMSI BEYREK BOYI

CBB	*Uruz Big*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri /Oğuz*	*Dede Korkut*
1	—	—	—	Ulaş oğlı Kazan Big / Kalın Oğuz Bigleri / toksan tümen genç Oğuz	—
2	Uruz / babası / ağam / babam / mana / men	—	keşiş	Ulaş oğlı Salur Kazan / Kara Göne / Aruz / Kazan	—
3	oğul / sen	—	—	Kazan Big / ben / Kara Göre / Aruz / sen / Kanlu Oğuz	—
4	Uruz / oğul / men	—	—	big baba / atalar / sen / senden	—
5	Uruz / bu oğlan / oğlan	—	—	Kazan Big / bigler / siz	—
6	Uruz / oğlı	—	—	üç yüz murassa tonlu yigit / kırk ala gözlü yigit / Kazan / bigler	—
7	oğlançuğı	—	—	Kazan	—
8	—	—	—	Kazan	—
9	—	—	azgın dinlü	kimi / Kazan	—
10	Uruz / babam / senden / oğul / oğlan	—	azgın dinlü	Kazan / big yigitler / biz / baba / mana	—
11	Uruz / ağam	—	sası dinlü	Kazan / senün / kırk yigit	—
12	oğul / sen	—	—	Kazan / menüm / men	—
13	Uruz / oğul / menüm	—	Arafat	big baba / baba / senün / menüm / bize	—
14	Uruz / babası / yoldaşları / oğul	—	—	yoldaşlar / ata	—
15	—	—	arı su / kara dinlü / adı görklü Muhammed / abdest / iki rik`at namaz	Kazan Big	—
16	—	—	—	cılasun big erenler	—
17	Uruz / meni / babam	—	—	Kazan / menüm / kırk yoldaş / ağam Kazan	—
18	Uruz / oğlan / Uruzun	—	azgun dinlü	kırk yigit / baba	—
19	Uruz / oğlan / anası / anı	—	Tanrı	Kazan / bigler	—
20	Uruz / oğlançuğum / oğlan / yavru	—	kara dinlü	Kazan / baba / Kanlu Oğuz Bigleri / Salur Big Salur Görki / han baba / ata / big yigit Kazan	—
21	oğul / anası / kuzıçağum / big	—	Rab / azgun dinlü	Kazan / seni / sana /Kalın Oğuz içi / han baba	—
22	oğlan / oğul / anası	—	Tanrı	Kazan / ben / han	—
23	oğul / oğlan / oğlançuğı / anası	—	—	toksan tümen genç Oğuz / bigler / ala gözlü kırk yigit / Kazan	—
24	oğlan / tatar oğlı	—	—	—	—
25	—	—	—	Han Kazan	—
26	oğlan / baban	—	Tanrının birligi	Kazan / kim / baba	—
27	oğlan /babası /Uruz /men / menüm / oğul / anam / kız kardaşum / meni / yad kızı halalum / bana /	—	Yaradan hakkı /Kâdir	baba / big baba / Kazan / sen / Kalın Oğuz ili / han / sana / senün oğlun / big erenler	—

	mana / menden				
28	oğul / senün / sen / seni / karıçuk anan / senden / ağ sakallu baban / ağça yüzlü anan	—	Yaradan Allah / Kâdir	Han Kazan / menüm / big oğulları / baba / Kazan / bize	—
29	—	—	aru su / iki rik'at namaz / Kâdir Tanrı / hâcet diledi / yüzin yire sürdi /abdest Muhammede salavat getürdi	—	—
30	—	—	Yaradan	—	—
31	oğlançuğını / oğlan	—	—	Kazan	—
32	—	—	—	Kazan / han / mana	—
33	Uruz / oğul	—	—	yigit / Kazan / senün / sana	—
34	—	Bayındır Hanun yağısı	Kâdir	Oğuz erenleri / Kazan kartaşı kara Göne /kardaş Kazan / Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar / ağam Kazan / Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin / Kazan Big / boz aygırlu Beyrek / hanum Kazan / Kazılık Koca oğlı Big Yigenek / Delü Tundar / Kalın Oğuz Bigleri / bin kavum başları Dülger/bin bügdüz başları Emen / tokuz kara başları Aruz / Oğuz Bigleri / Kazanun Bigleri	—
35	—	—	aru su / iki rik'at namaz / adı görklü Muhammede salavat / abdest	—	—
36	—	—	kıyamat	er yigitler / big	—
37	oğul / oğlançuğı	—	gaza mübarek oldı	Taş Oğuz Bigleri /Tundar /Kara Budak /ata / cılasun yigitler / üç yüz yigit / Kazan / Oğuz Bigleri	—
38	oğlı	—	—	Kazan / cılasun erenler	—
39	—	—	Kâdir / Allah / iman / ecel / adı görklü Muhammed	Oğuznâme / big erenler	Dedem Korkut

Tablo 4 / a
KAZAN BİG OĞLI URUZ BİGÜN TUTSAK OLDUĞI BOY

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	hanum hey
2	Ø babasına çağırup soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	—
3	Ø çağırup soylar	görelüm hanum	ne soylar	Kazan aydur	—
4	Uruz burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
5	—	—	—	Ø aydur	—
6	—	—	—	—	—
7	—	—	—	Ø aydur	meger
8	—	—	—	—	—
9	—	—	—	kimi aydur	—
	—	—	—	kimi aydur	
	—	—	—	Kazan aydur	
10	—	—	—	Ø aydur	—
	—	—	—	Kazan aydur	
	—	—	—	oğlan aydur	
	—	—	—	Kazan aydur	
	—	—	—	Uruz aydur	
	—	—	—	Kazan aydur	
11	Uruz burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Uruz aydur	—
12	Kazan burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Kazan aydur	—
13	Uruz burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
	Kazan burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Kazan aydur	
14	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—
16	—	—	—	—	—
17	—	—	—	Ø aydur	—
18	—	—	—	—	—
19	—	—	—	bigler aydur	—
	—	—	—	döndi aydur	
20	Kazana soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
21	Ø gine soylamış	—	—	Ø aydur	—
	anası bir soy dahı soyladı	—	—	Ø aydur	
	Ø bir dahı soylamış	—	—	—	
	Ø bir dahı soylamış	—	—	—	
	Ø bir dahı soylamış	—	—	—	
22	—	—	—	Ø aydur	—
	—	—	—	han kızı aydur	
23	—	—	—	—	—
24	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—
26	—	—	—	Ø aydur	—
	—	—	—	kâfir aydur	
	—	—	—	oğlan aydur	
27	Ø soylar	görelüm hanum	ne soylamış	Uruz aydur	hanum
	oğlan bir dahı soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	
28	Kazan Han burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
	—	—	—	Kazan gine aydur	
29	—	—	—	—	—
30	—	görelüm imdi	—	—	—

31	—	—	—	—	meger hanum
32	—	—	—	Ø aydur	—
33	—	—	—	hatun aydur	—
34	Oğuz erenleri bir bir yetdi anun ardınça anun ardınça anun ardınça anun ardınça anun ardınça anun ardınça anun ardınça anun ardınça —	görelüm hanum görelüm hanum görelüm görelüm görelüm görelüm — — — —	kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi kimler yetdi Dülger yetdi Emen yetdi Aruz yetdi Kazanun Bigleri hep yetdi	—	—
35	—	—	—	—	—
36	—	—	—	—	—
37	—	—	—	—	—
38	—	—	—	—	—
39	Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı bu Oğuznâmeyi düzdi koşdı	—	—	böyle didi	yöm vireyüm hanum / hanum hey

Tablo 4 / b

KAZAN BİG OĞLI URUZ BİGÜN TUTSAK OLDUĞI BOY

CBB	*Delü Dumrul*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri /Oğuz*	*Dede Korkut*
1	Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler bir er / menden / menüm erligüm	—	—	Oğuz	—
2	köprüsi	—	Allah emri	yahşı hub yigit / ol yigit / kartaş / oğul / kimi	—
3	Delü Dumrul / big yigit / menüm	—	Allah Ta'âla / al kanatlu Azrâ'il / vallah / Kâdir Allah birligi varlığı	bir yahşı yigit / ana / ol yigit	—
4	Dumrul / delü kavat	—	Hak Ta'âla / Azrâ'il	—	—
5	Delü Dumrul /Delü Dumrulun	—	Azrâ'il	kırk yigit	—
6	Delü Dumrul / menüm / mana	—	sakalçuğı ağça koca /gözçügezi çönge koca / heybetlü koca / sana	—	—
7	delü kavat	—	Azrâ'il	—	—
8	delü kavat /delü / men / Delü Dumrul / senün / menüm elüm	—	sen / al kanatlu Azrâ'il /menem / men / anun eli / seni	yahşı yigit / yahşı yigitler	—
9	—	—	Azrâ'il	—	—
10	men / âdemîler evreni Delü Dumrul / menüm	—	Azrâ'ilün gözi / anı	yigitler	—
11	—	—	—	—	—
12	Delü Dumrul / men	—	Tanrının birligi / Azrâ'il / seni	—	—
13	Delü Dumrul / delü kavat / men	—	Azrâ'il / mana / men / menüm / Allah Ta'âla / o / sen	—	—
14	Delü Dumrul / menüm canum	—	görklü Tanrı / dâyim turan cebbar Tanrı / bâki kalan settar Tanrı / sen / mü'minler / Azrâ'il	—	—
15	Delü Dumrulun sözi / delü kavat / anun canı /Delü Dumrul	—	Allah Ta'âla / Azrâ'il /menüm birligüm	—	—
16	Delü Dumrul / anun canı / men / koca babam/ karı anam / menüm canum	—	Allah Ta'âlanun emri / Azrâ'il	—	—
17	Delü Dumrul /babası / menüm / oğul Delü Dumrul	—	Hak Ta'âla / al kanatlu Azrâ'il	—	—
18	oğul / babası	—	Azrâ'ilün	—	—

			yaylası / ana		
19	Delü Dumrul / babası / anası / oğul / menüm / mana / babam / oğul Delü Dumrul	—	al kanatlu Azrâ'il	—	—
20	oğul / anası / seni	—	sası dinlü	—	—
21	Delü Dumrulun canı / Delü Dumrul / delü kavat / delü / ağ pürçeklü anası / ağ sakallu baban / yad kızı halalum / menüm / oğlançuğum	—	Azrâ'il / Tanrınun birligi	—	—
22	halalı / ağça menüm göksüm / anam / babam / tatlu menüm canum	—	al kanatlu Azrâ'il	—	—
23	koç yigidüm / şah yigidüm / senden / senün / anan / baban	—	Kâdir Tanrı / kürsi	—	—
24	âdemîler evreni	—	Allah Ta'âla / hod mü'minler / Azrâ'il / senün / görklü Tanrı / dâyim duran cebbar Tanrı / keremi çok KâdirTanrı / sen	—	—
25	Delü Dumrulun sözi / Delü Dumrulun atası anası / Delü Dumrul / ol iki halal / yoldaşı	—	HakTa'âla / Azrâ'il	—	—
26	Delü Dumrul / Delü Dumrulun	—	Kâdir Tanrı / du'a/ adı görklü Muhammed	alp ozanlar / alnı açuk cömerd erenler	Dedem Korkut / menden

Tablo 5/ a
DUHA KOCA OĞLI DELÜ DUMRUL BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / Sultanum*
1	—	—	—	—	hanumhey/ meger hanum
2	—	—	—	—	meger
3	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Ø ayıtdılar Delü Dumrul aydur	hanum
4	—	—	—	—	—
5	—	—	—	—	—
6	çağırup Delü Dumrul soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	—
7	—	—	—	Ø aydur	—
8	— —	— —	— —	Delü Dumrul aydur Delü Dumrul aydur	—
9	—	—	—	—	—
10	—	—	—	Ø aydur	—
11	—	—	—	—	—
12	—	—	—	Ø aydur	—
13	— —	— —	— —	Azrâ'il aydur Delü Dumrul aydur	—
14	Delü Dumrul burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
15	—	—	—	—	—
16	—	—	—	Azrâ'il aydur Delü Dumrul aydur	meger
17	Ø babasınun elin öpüp soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
18	—	—	—	babası aydur	—
19	—	—	—	Ø aydur	—
20	anası burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
21	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Delü Dumrul aydur Azrâ'il aydur Delü Dumrul aydur Azrâ'il aydur Ø aydur	—
22	—	—	—	Ø aydur	—
23	avrat burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
24	Allah Ta'âlaya burada yalvarmış	görelüm hanum	niçe yalvarmış	Ø aydur	—
25	—	—	—	—	—
26	Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı	—	—	bu boy Delü Dumrulun olsun / menden sonra alp ozanlar söylesün / alnı açuk cömerd erenler dinlesün didi	yöm vireyim hanum / hanum hey

Tablo 5/b
DUHA KOCA OĞLI DELÜ DUMRUL BOYI

CBB	*Kan Turalı*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri /Oğuz*	*Dede Korkut*
1	cılasun oğul / KanTuralı	—	—	Oğuz zamanı / Kanlı Koca	—
2	oğul / oğlan / Kan Turalı / meni / mana / sen / senden	—	—	Kanlı Koca / men / menden / yarenler	—
3	erenler evreni Kan Turalı	—	—	kırk yigit /İç Oğuz	—
4	oğul / mana / Kan Turalı / sen / sana / babası	—	—	Oğuz İlleri / baba / men	—
5	—	—	—	Kanlı Koca / İç Oğuz /Taş Oğuz	—
6	—	—	—	—	—
7	—	—	—	—	—
8	oğul	—	—	Kanlı Koca	—
9	Kan Turalı / baban / babası / oğul / mana	—	—	Kanlı Koca / sen / Oğuz / kırk yigit	—
10	oğlan / oğul / ağ sakallu baban / ağ pürçeklü anan	—	—	Kanlı Koca / men / mana	—
11	Kan Turalı / alp er	—	Kâdir	baba / big baba	—
12	oğul	—	—	—	—
13	atası / anası	—	—	kırk yigit	—
14	KanTuralı / menüm / atam anam	—	Hak Ta'âla	kırk yoldaş	—
15	Kan Turalı	—	—	bunlar / Oğuzdan	—
16	—	—	—	yigit bigler	—
17	—	—	—	—	—
18	—	—	—	—	—
19	Kan Turalı / yigit / bu yigit	—	Tanrı buyruğı / peygamber kavli	—	—
20	Kan Turalı	—	—	Kara Çekür ve oğlı /Kırk Kınuk / Oğuz /boz aygırlu Beyrek	—
21	ol yigit	—	Hak Ta'âla	—	—
22	—	—	—	—	—
23	big oğlı / yigit	—	—	Oğuz İlleri /kırk yigit	—
24	sultanum Kan Turalı / men / meni / baban	—	—	kırk yigit / kırk yoldaş	—
25	Kan Turalı	—	hû	—	—
26	Kan Turalı / mana	—	adı görklü Muhammede salavat	—	—
27	—	—	—	—	—
28	Kan Turalı / meni	—	—	yigitler	—
29	sultanum Kan Turalı	—	—	yoldaşlar	—
30	—	—	hû	—	—
31	Kan Turalı / mana / bu yigit	—	cömerdler cömerdi gani Tanrı / adı görklü Muhammede	—	—

			salavat		
32	Kan Turalı / serhoş yigit	—	Tanrı	big paşa	—
33	Kanlı Koca oğlı Kan Turalı / Kan Turalı ağ sakallu baban / karıçuk olmış anan / seni	—	—	Kalın Oğuz ili / Kanlı Koca / yoldaşlar	—
34	—	—	hû	—	—
35	Kan Turalı / men / meni	—	yaradan kâdir Tanrı / inşa'llah	Oğuz ili	—
36	Kan Turalı	—	kâdir ulu Tanrı	yigitler /alp yigitler	—
37	—	—	hû	—	—
38	Kan Turalı / bu yigit	—	vallah / adı görklü Muhammede salavat	—	—
39	Kan Turalı	—	—	—	—
40	Oğuz yigidi / big babamun kadın anamun yüzi / oğlum	—	—	ozan / Oğuz	—
41	Kan Turalı / menüm / mana / babam	—	Hak Ta`âla	Oğuzun serhaddı / kırk voldaş / size /	—
42	Kan Turalı	—	—	—	—
43	Kan Turalı / yigit	—	—	Oğuz yigitleri	—
44	—	—	—	—	—
45	Kan Turalınun üzeri / yigit	—	—	—	—
46	Kan Turalı / yigit	—	Âmennâ ve saddakna / Hak Ta'âla dergâhı / abdest / aru su / iki rek'at namaz / adı görklü Muhammede salavat	—	—
47	Kan Turalınun öni /big yigit / Kan Turalı / görklüm	—	—	—	—
48	Kan Turalı	—	—	—	—
49	Kan Turalınun babası / anası / oğul	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—
51	Kan Turalınun atı	—	—	—	—
52	Kan Turalı / menüm / men	—	—	—	—
53	yigit big yigit / sana	—	—	alp yigitler / big yigitler	—
54	Kan Turalı	—	—	—	—
55	Kan Turalı / Kan Turalınun fikri / babam	—	—	Oğuzun kızı gelini	—
56	big yigit / senün / sana / kavat oğlı kavat	—	kâdir Tanrı	—	—
57	Kan Turalı / kavat oğlı kavat / sen / yigit	—	—	—	—
58	Kan Turalı / men	—	—	—	—
59	yigit / seni	—	—	—	—
60	big babası	—	—	—	—

61	babası / oğlançuk / oğul	—	Allaha şükürler eyledi	Kanlı Koca / Oğuz / Kalın Oğuz illeri	—
62	Kan Turalı	—	—	—	—
63	—	—	ecel / aru iman / Kâdir /Allah / biş kelime du'a / amin / adı görklü Muhammed Mustafa	gazi erenler / big erenler	Dedem Korkut

Tablo 6 / a
KANLI KOCA OĞLI KAN TURALI BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	hanum hey
2	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	Kanlı Koca aydur oğlan aydur Kan Turalı aydur Kanlı Koca aydur Ø aydur Kanlı Koca aydur	—
3	—	—	—	—	—
4	— — —	— — —	— — —	babası aydur Kan Turalı aydur Kanlı koca aydur	—
5	—	—	—	—	—
6	—	—	—	—	meger
7	—	—	—	—	—
8	—	—	—	Ø aydur	—
9	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Ø aydur Ø aydur Kan Turalı aydur Kanlı Koca aydur Kan Turalı aydur	—
10	— Kanlı Koca burada soylamış	— görelüm hanum	— ne soylamış	Kanlı Koca aydur Ø aydur	—
11	—	—	—	Ø aydur	—
12	—	—	—	Ø ayıtdılar	—
13	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	meger hanum
16	—	—	—	—	—
17	—	—	—	—	—

18	—	—	—	—	meger
19	— — —	— — —	— — —	Tekür aydur Ø ayıtdı-kim Tekür aydur	—
20	—	—	—	—	—
21	—	—	—	yanındağı kızlara aydur	—
22	—	—	—	—	—
23	—	—	—	kâfirler aydur	—
24	— burada kırk yigit Kan Turalıyı ögmişler	— görelüm hanum	— niçe ögmişler	Ø aydur Ø aydur	sultanum
25	—	—	—	—	—
26	— — —	— — —	— — —	Kan Turalı aydur Tekür aydur Ø aydur	—
27	—	—	—	—	—
28	— —	— —	— —	yigitleri aydur Ø aydur	—
29	yoldaşları burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	sultanum
30	—	—	—	—	—
31	— — —	— — —	— — —	Ø ayıtdı Tekür aydur yine kartaşı oğlı aydur	—
32	—	—	—	—	—
33	burada yoldaşları soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	hanum
34	—	—	—	—	—
35	—	—	—	Ø aydur	—
36	yigitleri Kan Turalıyı ögüp soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	—
37	—	—	—	—	—
38	— —	— —	— —	Ø aydur Tekür aydur	—
39	—	—	—	—	—
40	—	—	—	Ø ayıtdı-kim	—
41	—	—	—	Kan Turalı aydur	—
42	—	—	—	—	—
43	—	—	—	uyur-iken kız aydur	—
44	—	—	—	—	meger hanum
45	Ø soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
46	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Ø aydur Ø aydur	—
47	— —	— —	— —	Kan Turalı aydur Selcen Hatun aydur	—
48	—	—	—	—	—
49	Ø haber sordılar	görelüm	niçe sordılar	anası aydur	—
50	—	—	—	—	—
51	—	—	—	—	—
52	Ø burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
53	Selcen Hatun burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
54	—	—	—	—	—

55	—	—	—	—	—
56	Selcen Hatun hal nidügin bilüp soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
57	— — — —	— — — —	— — — —	Kan Turalı aydur kız kakıdı aydur Ø aydur Kan Turalı aydur	—
58	Kan Turalı soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
59	Selcen Hatun dahı burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
60	—	—	—	—	—
61	—	—	—	—	—
62	—	—	—	—	—
63	Dedem Korkut gelüp şadılık çaldı boy boyladı soy soyladı	—	—	gazi erenler başına ne geldügin söyledi	hanum hey

Tablo 6 / b
KANLI KOCA OĞLI KAN TURALI BOYI

CBB	*Yigenek*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri /Oğuz*	*Dede Korkut*
1	—	Kam Gan oğlı Han Bayındır	—	İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri	—
2	—	Bayındır Hanun veziri / Bayındır Han	—	Kazılık Koca	—
3	—	—	—	Kazılık Koca / yarar kocaları	—
4	—	—	—	—	—
5	—	—	—	Kazılık Koca / yigitleri	—
6	—	—	—	Emen	—
7	oğlançuk / babası / oğlan / Yigenek	—	—	Kazılık Koca	—
8	Yigenek / baban	—	—	Kara Göne oğlı Budak / Budak	—
9	Yigenek / babam / mana / meni	Bayındır Hanun nazarı / devletlü han	—	—	—
10	Yigenek / senün	Bayındır Han	—	yigirmi dört sancak bigi /Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar / Eylik Koca oğlı Dülek Evren /Toğsun oğlı Rüstem / Delü Evren / Soğan Saru / yigirmi dört bahadır sancak bigi / Oğuz erenleri	—
11	—	—	—	bigler	—
12	Yigenek /oğul / babam / men / mana	—	—	yoldaşlar / Oğuz illeri / ala gözlü big yigitler / bigler / alplar / Emen / bigler	Dede Korkut
13	tayısı	—	—	Emen / cümle bigler	—
14	—	—	—	bunlar	—
15	—	—	—	Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar /Tundar	—
16	—	—	—	döne bilmez Dülek Evren	—
17	Kazılık Koca oğlı Yigenek / taze yigitçük / Yigenek	—	yaradan Allah / bî-zaval ma'bud / aziz Tanrı / Allahu samed /Âdem / şey-tan / Nemrud / ulu Tanrı / görklü Tanrı /kahhar Tanrı /kâdir Tanrı	yigirmi dört sancak bigi / Kazılık Koca	—
18	—	—	Yaradanun ışkı	Kazılık Koca / big yigitler	—
19	Yigenek	—	—	—	—
20	Yigenek / babası	Bayındır Han	Tanrıya şükürler	bigler / gaziler	—

			kıldılar / mescid / kilise / aziz Tanrı / kudbe		
21	Yigenek/ ağ sakallu baban / ağ pürçeklü anan	—	uçmak / behişt / aru iman / biş kelime du'â / adı görklü Muhammed Mustafa	Oğuznâme	DedemKorkut

Tablo 7 / a
KAZILIK KOCA OĞLI YİGENEK BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	hanum hey
2	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—
5	—	—	—	—	—
6	—	—	—	—	—
7	—	—	—	—	meger hanum
8	—	—	—	Budak aydur	—
9	—	—	—	Ø aydur	—
10	—	—	—	—	—
11	—	—	—	—	—
12	Ø düşin yoldaşlarına soyladı — burada tayım mana soyladı Yigenek düşinde tayısına soylamış —	görelüm hanum — — — —	ne soyladı — — — —	Ø aydur men ayıtdum Ø aydur Ø aydur Yigenek yine aydur	meger
13	—	—	—	—	meger
14	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—
16	—	—	—	—	—
17	—	—	—	Ø aydur	hanum
18	hay big yigitler kâfiri kim öldürdi diyü soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
19	Yigenek burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
20	—	—	—	—	—
21	Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı	—	—	bu Oğuznâme Yigencgün olsun didi	yöm vircyin hanum / hanum hey

Tablo 7 / b
KAZILIK KOCA OĞLI YİGENEK BOYI

CBB	*Basat*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri /Oğuz.*	*Dede Korkut*
1	oğlançuk	—	—	Aruz Koca / Oğuz	—
2	oğlançuk	Oğuz Hanun ılkıçısı	—	Oğuz / Aruz	—
3	oğlan / sen / senün / ulu kardaşun / Basat	—	Allah	yahşı yigitler /Kıyan Selçük / bigler	Dedem Korkut
4	—	—	perriler / perri kızı	Oğuz / Aruz / Konur Koca Saru Çoban / bundan / çoban	—
5	—	—	perri kızı	Oğuz / çoban	—
6	Basat	Bayındır Han / Hanum	—	bigler / birkaç yigit / bir yigit / Aruz Koca / Aruz / mana / senün	—
7	—	—	—	Aruz / Depegöz	—
8	—	—	perri anası	Depegöz / oğul / sana	—
9	—	—	—	Depegöz / Oğuzdan	—
10	—	—	—	Oğuz / Depegöz / alplar başı Kazan / Kazanun kardaşı Kara Göne / Düzen oğlı Alp Rüstem / Uşun Koca oğlı / demür tonlu Mamak / bıyığı kanlu Bügdüz Emen / Aruz Koca / Kıyan Selçük	—
11	—	—	—	Oğuz / Depegöz / sen / sana / mana / men / Yunlu Koca / Yapa-ğulu Koca / bunlar	Dede Korkut / anun / meni / Dedem Korkut
12	Aruz oğlı Basat / Basat	—	—	Kapak Kan / Aruz	—
13	Aruz oğlı hanum Basat / Basat / hanum	—	—	İç Oğuz Taş Oğuz / Oğuz / Kalın Oğuz Bigleri / Oğuz ili / alplar başı Kazan / Kara Göne / bıyığı kanlu Bügdüz Emen / Aruz / Kıyan Selçük / Yunlu Koca / Yapa-ğulu Koca	—
14	Basatun karangulu göz-leri / karındaşı /ağ sakal-lu babam / ağça yüzlü anam / karındaşum	—	—	o zalim	—
15	—	—	—	Aruz	—
16	Basat / babası / anası / oğlançuk	—	—	Kalın Oğuz Bigleri / Aruz	—
17	—	—	—	Oğuz Bigleri	—
18	Basat / babası / oğul / ağ sakallu baban / anası /ağ pürçeklü anan / sen / babası	—	—	bigler / Depegöz / Kazan Big / Kazança / Kazan	—

19	Basat	—	—	Depegöz / kocalar / Oğuz	—
20	Basatun hançeri / Basat	—	—	Depegöz / kocalar	—
21	Basat	—	adı görklü Muhammede salavat	Depegöz	—
22	Basat / oğlan	—	Tanrı	Depegöz / menüm	—
23	oğlan / Basat / sana	—	Tanrı	Depegöz	—
24	oğlan / Basat	—	Lâ ilâhe illa'llah Muhammedün resûlu'llah / Tanrı	Depegöz / menüm / kocalar	—
25	sana / Basat / oğlan /men	—	Tanrı	Depegöz / menüm	—
26	sana	—	Kâdir / Kâdir Tanrı	Depegöz / men / Oğuz	—
27	yigit / ağ sakallu baban	hanunuz	—	Depegöz / mana / alp eren er	—
28	Aruz oğlı Basat / Basat / anam / atam / men	Bayındır Han	Allah	Depegöz / Ulaş oğlı Salur Kazan / Aruz	—
29	—	—	—	Depegöz / mana	—
30	Basat / ağ sakallu babam / karıçuk ağ pürçeklü anam/karındaşum Kıyan / ağça yüzlü yingem	—	—	seni / Kıyan	—
31	yigit	—	Kâdir	Depegöz / Kalın Oğuz Bigleri	—
32	—	—	Kâdir Tanrı	Depegöz / men	—
33	Basat	—	—	Depegöz / Yunlu Koca / Yapağulu Koca / Oğuz	—
34	—	—	—	Kalın Oğuz İlleri	—
35	anasına / Basatun / oğul	—	—	at ağızlu Aruz Koca / Depegöz	—
36	—	—	—	Kalın Oğuz Bigleri / Depegözün başı	—
37	Basat	—	Kâdir Allah /aru iman/adı görklü Muhammed Mustafa	gazi erenler / Kalın Oğuz Bigleri	Dedem Korkut

Tablo 8 / a
BASAT DEPEGÖZİ ÖLDÜRDÜGİ BOY

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*megerhanum / sultanum*
1	—	—	—	—	hanum hey / meger hanum
2	— —	— —	— —	Ø aydur Aruz aydur	hanum
3	—	—	—	Ø aydur	—
4	—	—	—	Ø aydur	—
5	—	—	—	Ø aydur	—
6	— —	— —	— —	Ø aydur Ø aydur	meger / hanum
7	—	—	—	—	—
8	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—
11	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Ø aydur Depegöz aydur Dede Korkut aydur Depegöz aydur Ø aydur	—
12	—	—	—	karıçuk aydur	meger hanum
13	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Basat aydur karıçuk aydur	hanum
14	Ø karındaşı Kıyan için soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
15	—	—	—	—	—
16	—	—	—	—	—
17	—	—	—	—	—
18	— Kazan Big burada soylamış — — — —	— görelüm hanum — — — —	— niçe soylamış — — — —	Basat aydur Ø aydur Basat aydur Kazan aydur Ø aydur Basat aydur	—
19	— — —	— — —	— — —	Depegöz kocalara ayıtdı Ø kocalara aydur Ø aydur	—
20	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Ø ayıtdılar Ø aydur	—
21	—	—	—	—	—
22	— — — —	— — — —	— — — —	Ø aydur Ø aydur Ø aydur Basat aydur	—
23	— — — —	— — — —	— — — —	Depegöz aydur Depegöz aydur Basat aydur Depegöz aydur	—

	—	—	—	Basat aydur	
24	— — — — — — — —	— — — — — — — —	— — — — — — — —	Depegöz aydur Ø aydur Depegöz aydur Ø aydur Basat aydur Depegöz aydur Depegöz aydur Basat aydur	—
25	— — — — — — —	— — — — — — —	— — — — — — —	Depegöz aydur Basat aydur Ø aydur Basat aydur Ø aydur Depegöz aydur Basat aydur	—
26	— çağırup Depegöz soylamış	— görelüm	— ne soylamış	Depegöz aydur Ø aydur	—
27	—	—	—	Depegöz gine aydur	—
28	Basat Depegöze soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	—
29	—	—	—	Depegöz aydur	—
30	—	—	—	Basat aydur	—
31	Depegöz dahı burada soylamış	—	—	Ø aydur	—
32	Depegöz bir dahı soylamış	—	—	Ø aydur	—
33	—	—	—	—	—
34	—	—	—	—	—
35	—	—	—	—	—
36	—	—	—	—	—
37	Dedem Korkut gelüben şadılık çaldı gazi erenler başına ne geldügin aydı virdi hem Basata alkış virdi	—	—	—	hanum hey

Tablo 8 / b
BASAT DEPEGÖZİ ÖLDÜRDÜGİ BOY

CBB	*Begil*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Bigleri / Oğuz.*	*Dede Korkut*
1	—	Kam Gan oğlı Han Bayındır/ ağ ban ivi / ipek halıçası	—	İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri	—
2	Begil / ana / sen	Bayındır Han / Han Bayındır	—	yigide bige / kim/ bir yigit / Oğuz ili	Dedem Korkut / Dede Korkut
3	—	—	—	Oğuzdan	Dedem Korkut
4	—	Bayındır Han /	—	Oğuza	—
5	Begil	Bayındır Han/ Han /Bayındır Hanun eli	—	adam / bigler	—
6	Begilün hüneri	—	—	kim / Salur Kazan	—
7	Begil	Bayındır Hanun bahşişi / Hana	—	üç yüz altmış altı alp / bigler / Kazan Big / Han / alplar	—
8	oğlançukları / ağça yüzlü hatunı	—	—	ala gözlü yigitler	—
9	big yigit / han /garib başun / yahşı atun / ağça yüzlü görklün	ağ alınlu Bayındır Hanun divanı	—	ala gözlü yigitler / ala gözlü bigler	—
10	Begil	ağ alınlu Bayındırun divanı / hanumuzun nazarı	—	Oğuz / ala gözlü bigler / il	—
11	yigit / big yigit / han	pâdişahlar / padişahına	Tanrının kölgesi	—	—
12	Begil	—	—	—	—
13	Begil / ulu oğlum / ulu kardaşum	—	—	avçılar	—
14	oğlançuğı / bahadır baba / ağa / sana	—	—	Emren / oğlan / mana / yoldaşlar / ala gözlü yigitler	—
15	Begil / oğlı / men	—	—	oğul /ala gözlü yigitler	—
16	aslan / atası	—	—	aslan enügi	—
17	—	—	—	yigit bigler	—
18	Begil /hatunı / big yigit	—	—	kapuçı / karavaş / bütün ordu	—
19	Big Begil / ağ elleri / görklü başı / alça kanı / kızı gelini	—	—	il	—
20	Begilün casusı / Begil	—	—	—	—
21	Begil / oğlançuğı / Big Begil / menüm başum / meni / ak sakallu baba / mana	ağ alınlu Bayındır Hanun divanı / Bayındır	—	oğlan / oğul / bigler bigi Kazan / Kazan Big	—
22	babası / baba / senün	ağ alınlu Bayındırun divanı	din-i Muhammed	oğlan / mana / Kazan / üç yüz yigit	—
23	Begil / menüm / geyimüm / oğlum	—	—	oğul	—
24	atası	—	—	oğlan / üç yüz yigit	—
25	Begilün / Begil	—	—	—	—
26	ağ sakallu baba	—	—	oğlan / sana / yoldaşlar / şol oğlan / kavat oğlı kavat	—
27	—	—	—	oğlan / alp er / yigitler	—
28	Begilün nesi	—	—	Oğuzun / oğlan	—

29	Begilün / Begil	—	—	oğlan / sen / yigitler	—
30	Begil / Big Begil	ağ alınlu Bayındır Han	—	Begil oğlı / men/ meni/ bigler bigi Salur Kazan / Kara Göne / üç yüz yigit / Dönebilmez Dülek Evren / Düzen oğlı Alp Rüstem / boz atlu Beyrek / yoldaş	—
31	—	—	—	men / oğlan	—
32	—	—	—	oğlan	—
33	—	—	Allah Ta'âla / yüce Tanrı / sen /görklü Tanrı / Han / Tanrı/ Âdem / şeytan /aziz aziz Allah hocam / put /puthana /İbrahim/ âlemleri yokdan var iden Allah	oğlan / mana / men	—
34	—	—	Hak Ta'âla / Cebrâ'il	—	—
35	—	—	müsülman / din / şahadat getürüp	oğlan / yigit / siz	—
36	babası	—	—	oğlan	—
37	ağ sakallu baba / oğlı	ağ alınlu Bayındır Han / Bayındır Hanun divanı / pâdişah	—	oğlan /Kazan oğlı Uruz	—
38	Begil	—	Allah / adı görklü Muhammed	Oğuznâme / Emren / gaziler	Dedem Korkut

Tablo 9 / a
BEGİL OĞLI EMRENÜN BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	—
2	—	—	—	Ø aydur Dede Korkut aydur Ø aydur	hanum
3	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—
5	—	—	—	—	—

6	—	—	—	—	—
7	— — —	— — —	— — —	Kazan Big aydur Han aydur Begil aydur	hanum
8	—	—	—	—	—
9	hatun burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	hanum
10	Begil soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	hanumuz
11	—	—	—	hatun aydur	hanum
12	—	—	—	—	—
13	—	—	—	Ø aydur	—
14	yoldaşlarını sorup oğlan burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	—
15	Begil oğlına soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
16	—	—	—	—	—
17	—	—	—	—	—
18	—	—	—	hatını ayıtdı Begil aydur	—
19	—	—	—	Tekür aydur	meger
20	—	—	—	Ø aydur	meger
21	Ø oğlançuğın yanına getirüp soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
22	burada oğlan babasına soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
23	—	—	—	Begil aydur	—
24	—	—	—	—	—
25	— — — —	— — — —	— — — —	kâfirler aydur Tekür aydur Ø aydur Tekür aydur	—
26	oğlana kâfir soylamış	görelüm	ne soylamış	Ø aydur	—
27	oğlan dahıburada soylamış	görelüm	ne soylamış	Ø aydur	—
28	— —	— —	— —	kâfir aydur Tekür aydur	—
29	kâfir gelüp oğlana soylamış	görelüm	niçe soylamış	Ø aydur	—
30	Begil oğlı burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
31	—	—	—	kâfirTekür aydur	—
32	—	—	—	—	—
33	Ø Allah Ta'âlaya yalvarup soylamış — —	görelüm — —	niçe soylamış — —	Ø aydur kâfir aydur oğlan aydur	hanum
34	—	—	—	—	—
35	—	—	—	kâfir aydur	—
36	—	—	—	—	—
37	—	—	—	—	—
38	Dedem Korkut gelüben şadılık çaldı bu Oğuznâmeyi düzdi koşdı	—	—	Begil oğlı Emrenün olsun didi gaziler başına ne geldügin söyledi	yöm vireyim hanum / hanum hey

Tablo 9 / b
BEGİL OĞLI EMRENÜN BOYI

CBB	*Segrek*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri / Oğuz.*	*Dede Korkut*
1	—	Bayındır Hanun divanı	—	Oğuz zamanı / Uşun Koca / Egrek /bigler / bigler bigi Kazan /Kazan	—
2	—	—	—	bigler / Oğuz /Ters Uzamış / Uşun Koca oğlı / Egrek / Kazan Big / sen /üç yüz say cıdalu yigit / bunun	—
3	—	—	—	Oğuz yigitleri /Uşun Koca oğlı	—
4	—	—	—	bunlar / Oğuz / Egrek / yigitler	—
5	—	—	—	Kalın Oğuz illeri / Uşun Koca	—
6	Uşun Kocanun kiçi oğlı Segrek / Segrek / kardaşum	—	—	Uşun Koca / Oğuz / bigler / Egrek	—
7	Segrek / men / anası /	—	Kâdir Tanrı	Kanlu Oğuz illeri / Egrek / ol yigit	—
8	anası / oğul / sen	—	—	Kalın Oğuz Bigleri	—
9	oğlan / menüm kardaşum	—	Tanrı hakkı	Oğuz / kardaş	—
10	oğlan / babası / ağ sakallu baban / karıçuk olmış anan / senün ağan	—	—	baba	—
11	oğlan	—	—	üç yüz altmış altı alp / big baba / kardaşlu yigitler	—
12	oğlan / oğul / men	—	—	Kalın Oğuz ili / ata / ağa	—
13	oğlan	—	—	ata / Kazan /biz / kardaş	—
14	oğlan / yavuklusı	—	—	—	—
15	oğlan / yigit / men / ağam / oğlum	—	—	ağa	—
16	mana /menüm /aygır atum	—	—	—	—
17	yigit / sana	—	—	—	—
18	oğlan / ağam /ala gözlü oğlan	—	—	ağa /kayın ata /ata / çoban / kardaş	—
19	oğul / atası / anası / ağam	—	—	ata / ağa	—
20	atası / anası / yigit	—	—	ol kardaş	—
21	Oğuzdan bir delü yigit	—	—	Oğuz	—
22	oğlan / yigit	—	adı görklü Muhammede salavat	—	—
23	oğlan	—	—	—	—
24	oğlan	—	adı görklü Muhammede salavat	—	—
25	—	—	—	ol tutsak yigit	—
26	delü yigit / ol delü	—	—	Egrek / yigit / sen	—
27	oğlan	—	—	Egrek	—

28	delü yigit / eli ayağı	—	—	Egrek / sen / men	—
29	bu yigit / ayın on dördüne benzer bir mahbub ala göz lü genç yigit / yigit / ağ sakallu babası / ağ pürçek-lü anası / Oğuz ilinden gelen yigit	—	Kâdir / yaradan hakkı	Oğuz ili / ağ sakallu baba	—
30	oğlan / ağam / mana	—	—	bunı/ ağa/kartaş/ sana	Dedem Korkut
31	kardaş / yigit / senün baban / alp er / kardaşçuk	hanunuz	—	Egrek / alpunuz / er / mana	—
32	Segrek / menüm adum / kardaşum	Bayındır Han	Allah	ulu kardaş / Salur Kazan / Uşun Koca / Egrek	—
33	kardaş / sen	—	—	Egrek	—
34	Segrek /kiçi kardaş	—	—	Egrek / ağa	—
35	—	—	—	—	—
36	—	—	—	Oğuzun serhaddı	—
37	babası / kardaşçuğı / mana / babam	—	—	—	—
38	—	—	—	Uşun Koca / Koca / oğullarun ikisi	—
39	—	—	—	—	—
40	—	—	—	Koca Big / oğulları / oğlanları / oğullar / iki kardaş	—
41	—	—	aru iman / âmin / Muhammed Mustafa	—	Dedem Korkut

Tablo 10 / a
UŞUN KOCA OĞLI SEGREK BOYI

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	—
2	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Egrek aydur Ø aydur	meger hanum
3	—	—	—	—	—
4	—	—	—	Ø gelüp aydur	meger
5	—	—	—	—	—
6	— — — —	— — — —	— — — —	biri aydur Segrek ayıtdı Ø ayıtdı Ø ayıtdı	meger hanum
7	Segrek burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
8	anası burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
9	oğlan anasına soylamış	görelüm	ne soylamış	Ø aydur	—

10	—	—	—	babası aydur	—
11	oğlan burada soylamış	—	—	Ø aydur	—
12	—	—	—	oğlan aydur	—
13	—	—	—	Kazan aydur	—
14	—	—	—	—	—
15	— —	— —	— —	kız aydur oğlan aydur	—
16	—	—	—	Ø aydur	—
17	kız burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
18	Ø soylamış —	— —	— —	oğlan aydur kız aydur	—
19	—	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—
21	— —	— —	— —	Ø gelüpTeküre aydur Tekür aydur	meger
22	—	—	—	—	meger / hanum
23	—	—	—	Tekür aydur	—
24	—	—	—	—	—
25	— — —	— — —	— — —	Tekür aydur kâfirler aydur Tekür aydur	—
26	—	—	—	Ø geldiler Egrege ayıtdılar	—
27	—	—	—	—	—
28	— — — —	— — — —	— — — —	Egrek aydur Egrek aydur kâfirler aydur Ø aydur	—
29	Ø soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
30	— oğlan burada soylamış	— görelüm hanum	— ne soylamış	Ø aydur —	—
31	ulu kardaşı Egrek burada soylamış Ø bir dahı soylamış	görelüm —	ne soylamış —	Ø aydur Ø aydur	—
32	Segrek burada ulu kardaşına soyladı Ø bir dahı soyladı	— —	— —	Ø aydur Ø aydur	—
33	ulu kardaşı Egrek burada soylamış	görelüm hanum	niçe soylamış	Ø aydur	—
34	—	—	—	—	—
35	—	—	—	Ø aydurlar	—
36	—	—	—	—	—
37	—	—	—	—	—
38	—	—	—	—	—
39	—	—	—	—	—
40	—	—	—	—	—
41	Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı	—	—	—	hanum hey

Tablo 10 / b
UŞUN KOCA OĞLI SEGREK BOYI

CBB	*Uruz* [1]	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri* / Oğuz	*Dede Korkut*
1	—	—	—	bigler bigi Han Kazan / şahinci başı	—
2	—	—	—	Kazan	—
3	—	—	kâfir	Kazan / bigler / Oğuz Bigleri	—
4	〃	〃	〃	big leri / Oğuz erenleri / bunlar	〃
5	—	—	kâfir	Kazanun Bigleri / Kazan / bizi	—
6	—	—	—	Kazan / yirmi biş big	—
7	—	—	kâfir	Kazan	—
8	—	—	—	Kazan	—
9	—	—	—	Kazan / Kazan Big / senün	—
10	—	—	—	ol tatar / anun eli /ol er	—
11	—	—	—	Kazan / Oğuzı	—
12	—	—	vallah billah	Kazan / Oğuzı / seni / Kazan Big / men	—
13	—	—	kâfir	—	—
14	Uruz [1]	—	Muhammedün dini işkına / Tanrı / kilise / mescid / ban banlatdum / kâfir / Kâdir	erem / bigem / meni / kendü / Kazan er / Oğuz erenleri / Kazan / Oğuz / Kazan Big / bigler / erenler / Kalın Oğuz ili / Kara Göne	—
15	bunun oğlı	—	kâfir	bu / bunı / bunun	—
16	—	—	—	Kazanun ölüsi dirisi / kimse	—
17	oğlançuk / yigitçük / anan / Uruz [1] / oğlan / babam / senün deden /menüm babam	Bayındır Han / ol / dede / baba	—	Kazan / Han Kazan / baba	—
18	anası / men / Han oğlı / mana	Han	Tanrı hakkı	Han Kazan	—
19	oğul / anası / baban / sana	—	—	baba / emmi	—
20	Uruz [1] / men / babam	〃	〃	emmi / baba	〃
21	Uruz [1] / babası / alp Uruz [1]	—	—	bigler / Kara Göne / baba / leşker	—
22	—	—	ayasofya / keşişler	bazirgan	—
23	—	—	kâfir	bunlar / bazirgan	—
24	Uruz [1] / atam / meni	—	kâfir	ata / on altı yigit	—
25	—	—	ayasofya	yağı	—
26	—	—	—	bunlar / Kazan	—
27	—	—	vallah billah	Kazan / Kazan Big / seni / sen	—
28	—	—	—	Kazan	—
29	ağ boz atlu / ağ alemlü / egni bek demür tonlu	—	—	Oğuz erenleri / Kazan / Oğuzun öni / Kara Göne / leşker	—
30	—	—	—	boz atlu Beyrek /	—

				Kazan / mana / yigit	
31	—	—	kâfir	Beyrek / sen / meni / Pay Püre Han / Bamsı Beyrek / mana	—
32	ağ boz ata binen ol yigit / Kazanun oğlı / oğlançuk	—	el-hamdu li'llah / kâfir	Kazan / kim / yigit / Beyrek / mana / bigümüz Kazan / menüm	—
33	big	—	—	Kazan / Beyrek	—
34	—	—	—	Eylik Koca oğlı Döne bilmez Dülek Evren / Kazan / mana / yigit	—
35	—	—	kâfir	Dülek Evren / menüm / mana	—
36	big	—	—	Kazan / kavat oğlı / ol / er	—
37	—	—	—	Düzen oğlı Alp Rüstem / Kazan / yigit	—
38	—	—	—	Alp Rüstem / Düzen oğlı Alp Rüstem	—
39	big	—	—	ol / Kazan / Kazan Big / buna / kavat / ol / er	—
40	Uruz [1] / Uruzun cılavısı / babası / emmisi	—	—	Kara Göne / baba /	—
41	oğul / alpum Uruz [1] / aslanum Uruz [1] / ağ sakallu baban	—	—	Kazan / ağ sakallu baba	—
42	Uruzun sefkat tamarları / atası	—	—	ata	—
43	oğlı	—	kilise / mescid / kâfir	bigler / Kazan / cem'isi	—
44	anası / babası	—	kâfir	baba / Oğuz ili	—
45	—	—	—	Kazan	—
46	—	—	—	Kazan	—
47	sen	—	aru iman / Kâdir / du'a / âmin / adı görklü Muhammed Mustafa	gazi erenler / big erenler	Dedem Korkut

Tablo 11 / a
SALUR KAZAN TUTSAK OLUP OĞLI URUZ ÇIKARDIĞI BOY

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	Ø şahinci başına aydur	meger hanum
2	—	—	—	—	—
3	— — —	— — —	— — —	bigler ayıtdılar Kazan aydur Ø aydur	hanum / meger hanum
4	—	—	—	casusgeldiaydur	meger
5	—	—	—	Ø ayıtdılar	—
6	—	—	—	—	—
7	— —	— —	— —	kâfirler aydurlar Kazan aydur	—
8	—	—	—	—	—
9	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	Tekürün avratı aydur Ø aydur Kazan aydur Tekür avratı aydur Kazan aydur avrat aydur	—
10	—	—	—	Ø geldiTeküre aydur	—
11	—	—	—	Ø aydur	—
12	— — — —	— — — —	— — — —	Ø ayıtdılar Kazan aydur Ø ayıtdılar Kazan aydur	—
13	—	—	—	Ø aydur	—
14	Ø eline alup burada soylamış Ø bir soy dahı soylamış Kazan burada bir dahı soylamış Kazan yine soylamış Kazan Big burada bir dahı soylamış Ø bir dahı soylamış	görelüm hanum — — — — —	ne soylamış — — — — —	Ø aydur Ø aydur — Ø aydur Ø aydur Ø aydur	—
15	— —	— —	— —	kâfirler aydur Ø yine ayıtdılar	—
16	—	—	—	—	—
17	— — —	— — —	— — —	Ø aydur Ø ayıtdı Ø ayıtdı	meger hanum / meger
18	Ø burada anasına soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
19	—	—	—	Ø aydur	—
20	—	—	—	Uruz aydur	—
21	—	—	—	—	—
22	—	—	—	—	—
23	—	—	—	bunlar ayıtdı	—
24	—	—	—	Ø aydur	—
25	—	—	—	—	meger
26	—	—	—	bigler ayıtdılar	—

27	— —	— —	— —	Tekür aydur Kazan aydur	—
28	—	—	—	—	—
29	—	—	—	—	—
30	Kazan burada soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	Ø aydur	—
31	Beyrek burada soylamış	—	—	Ø aydur	—
32	Kazan burada bir dahı soylamış — —	— — —	— — —	Ø aydur Beyrek aydur Kazan könlinden aydur	—
33	—	—	—	Kazan aydur	—
34	Kazan burada soylamış	—	—	Ø aydur	—
35	—	—	—	Dülek Evren aydur	—
36	—	—	—	Ø aydur	—
37	Kazan burada gine soyladı	—	—	Ø aydur	—
38	—	—	—	Alp Rüstem aydur	—
39	—	—	—	Ø aydur	—
40	—	—	—	—	—
41	Kazan burada çağırup oğlına soylar	görelüm hanum	ne soylar	Ø aydur	—
42	—	—	—	—	—
43	—	—	—	—	—
44	—	—	—	—	—
45	—	—	—	—	—
46	—	—	—	—	—
47	Dedem Korkut geldikopuz çaldı	—	—	gazi erenler başına ne geldügin söyledi	hanum hey

Tablo 11 / b
SALUR KAZAN TUTSAK OLUP OĞLI URUZ ÇIKARDIĞI BOY

CBB	*Bamsı Beyrek*	*Bayındır Han*	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri / Oğuz*	*Dede Korkut*
1	—	—	—	Üç Ok Boz Ok / Kazan / halalı / ivi / Taş Oğuz / İç Oğuz	—
2	—	—	—	Taş Oğuz Bigleri / Aruz / Emen / bigler / Kazan	—
3	—	—	—	Kılbaş / Kazan /Taş Oğuz Bigleri / men / Taş Oğuz / anlar / sen	—
4	—	—	—	Kılbaş / Kazanun tayısı Aruz / Aruz / Kazan / mana / menüm / Üç Ok Boz Ok /biz /Kazan Han /üç yüz altmış altı alp erenler / men / senün	—
5	—	—	—	Aruz / Emen / Taş Oğuz Bigleri / girü kalan big ler / Alp Rüstem / Döne bilmez Dülek Evren / hep	—
6	—	—	—	Taş Oğuz Bigleri / hep	—
7	—	—	mushaf	Taş Oğuz Bigleri / men / bigler / Kazan / Kılbaş / Aruz / Emen / sen / biz / cümle bigler / siz / senün	—
8	Beyrek / güyegü / Kazanun ınağı /	—	—	bigler /biz / Kazan / ben / siz	—
9	Beyrek / yigitleri / size	—	—	yigitler / Aruz / Kazan / bizi	—
10	Beyrek / men / sen	—	mushaf	kırk yigit / Aruz /Taş Oğuz Bigleri / Kazan / şol oturan bigler	—
11	men / mana	—	—	Kazanun ni'meti / Kazan	—
12	Beyrek	—	—	bigler / Aruz	—
13	Beyrek / mana / men	—	—	Aruz / kavat / sana / sen / bigler	—
14	Beyrek / men	—	vallah	Aruz / Kazan	—
15	Beyregün sakalı / Beyregün sağ uyluğı / Beyregün başı	—	—	Aruz / bigler /her kişi	—
16	Beyrek / cübbesi / ol / sen / yigitlerüm / men / menüm / menüm elüm menüm kanum	—	kıyamat güni / mushaf	Taş Oğuz Bigleri / yigitler / Kazan / Aruz / sen / biz / Kazan Hanun yakası	—
17	yigitlerüm / mana /Beyrek / menüm kanum / ağça yüzlü görklüm	—	pâdişahlar pâdişahı Hak / ahıret hakkı	yigitler / Aruz / Aruz oğlı Basat / Kazan / oğlı	—
18	Beyregün babası / ağ ivi / ağ boz atınun kuyruğı	—	—	—	—
19	Beyrek / sen / menüm	—	Hakka vâsıl	kırk elli yigit / Kazan	—

	kanum		oldı / mushaf	Big / sen / Taş Oğuz Bigleri / namerd tayın Aruz / biz /bize / size / anlar / Aruz	
20	—	—	—	Kazan / bigler	—
21	bir yigit / menüm kanum	—	—	Kazanun kardaşı Kara Göne / Kılbaş / ağam Kazan / senün / sen / ikisi / bigler	—
22	bir yigit / menüm kanum	—	—	Kazan / sen / han / senün / size / bigler	—
23	—	—	—	cemi bigler / Kazanun konur atı	—
24	—	—	—	Aruz / cemi Taş Oğuz Bigleri / Kazan / anlar / Üç Ok Boz Ok	—
25	—	—	—	Aruz / İç Oğuz /Kazan / Emen / Ters Uzamış / Alp Rüstem / Ense Koca oğlı Okçı	—
26	—	—	—	—	—
27	—	—	—	Aruz Koca / Kazan / sen / kavat / menüm karımum / sana / Aruz / Kazanun üzeri / men / Kara Göne / Aruzun başı	—
28	—	—	—	Taş Oğuz Bigleri / eli / Kazanun ayağı	—
29	Beyregün kanı	—	—	Kazan / tayısı / yigit bigler / Aruzun ivi ili	—
30	—	—	—	Kazan	—
31	—	—	aru iman / uçmağ / behişt / ecel / Kâdir / du'â / âmin âmin / Muhammed Mustafa	gâzi erenler / big erenler / ağ sakallu baba	Dedem Korkut

Tablo 12 / a

İÇ OĞUZA TAŞ OĞUZ ÂSİ OLUP BEYREK ÖLDÜGİ BOY

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	—
2	—	—	—	Ø ayıtdılar ki	—
3	— — — — —	— — — — —	— — — — —	Kazan aydur Kılbaş aydur Kazan aydur Kılbaş aydur Kazan aydur	hanum

4	— — Kılbaş burada soylamış	— — görelüm hanum	— — ne soylamış	Ø aydur Aruz aydur Ø aydur	—
5	—	—	—	—	—
6	—	—	—	—	—
7	— — — — — — — — —	— — — — — — — — —	— — — — — — — — —	Ø aydur Ø ayıtdılar Aruz aydur Emen aydur Aruz aydur Ø ayıtdum ki Emen aydur Aruz aydur Bigler aydur	—
8	—	—	—	Ø döndi aydur	—
9	—	—	—	Ø ayıtdı	hanum
10	— — —	— — —	— — —	Beyrege Aruz aydur Beyrek aydur Aruz aydur	—
11	Ø soyladı	—	—	Ø aydur	—
12	—	—	—	—	—
13	Ø soylamış	—	—	Ø aydur	—
14	— —	— —	— —	Aruz aydur Beyrek aydur	—
15	—	—	—	—	—
16	Beyrek burada soyladı —	— —	— —	Ø aydur Ø ayıdunuz	—
17	Ø bir dahı soylamış	—	—	Ø aydur	—
18	—	—	—	—	—
19	—	—	—	—	hanum
20	—	—	—	—	—
21	— —	— —	— —	Kara Göne aydur Kılbaş aydur	—
22	—	—	—	Kazan aydur	hanum
23	—	—	—	—	—
24	—	—	—	—	—
25	— — —	— — —	— — —	Aruz aydur Emen aydur Alp Rüstem aydur	—
26	—	—	—	—	—
27	—	—	—	Ø aydur	—
28	—	—	—	—	—
29	—	—	—	—	—
30	—	—	—	—	—
31	Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı	—	—	gazi erenler başına ne geldügin aydı virdi	yöm vireyim hanum / hanum hey

Tablo 12 / b
İÇ OĞUZA TAŞ OĞUZ ÂSİ OLUP BEYREK ÖLDÜGİ BOY

CBB	*dini terimler*	*Oğuz Beyleri / Oğuz*	*Dede Korkut*
1	Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm ve bihi nasta'in / Resûl aleyhi's-selâm / Hak Ta'âla	Oğuzun biliçisi	Bayat Boyından Korkut Ata dirler bir er / ol kişi / onun könli
2	ahir zaman / kıyamat / Osman	Kayı / hanlık	Korkut Ata
3	—	Oğuz Kavmi	Korkut Ata / Korkut Ataya
4	Allah Allah / KâdirTanrı / ezel / kaza / ecel / Tanrı / Allah	kimse / bir yigit / er / yad oğul / ata / güyegü / oğul / baba	Dede Korkut
5	Hak	nâmerd yigit / hoyrad oğul/ muhannetler / ata / devletlü oğul	Dede Korkut
6	—	oğul / er / big	Dede Korkut
7	Tanrı /Tanrı dostı din serveri Muhammed / Muhammedün sağ yanı / Ebu Bekir Sıddık / sıpara / amme / yâsin / şah-ı merdan Ali / Alinün oğulları / peygamber nevâleleri / Kerbela / Hasan-ile Hüseyin / iki kardaş /Tanrı ilmi Kur'an / ol Kur'an / Osman Affan oğlı / sıdkı bütün hacı / ayna / ayna güni /kutbe / minara / ümmet / fakı / cümle âlemleri yaradan Allah Tanrı / Yüce Tanrı /Tanrı ivi Mekke / ol Mekke	baba / kardaş / oğul	Dede Korkut
8	Âyişe Fâtıma soyu / Tanrı hakkı / Allah / Nuh Peygamberün eşegi	ozan / er adam / erün sözi	Dede Korkut

Tablo 13 / a
MUKADDİME

CBB	*soylamış*	*görelüm hanum*	*ne soylamış*	*aydur*	*meger hanum / sultanum*
1	—	—	—	—	—
2	—	—	—	Korkut Ata ayıtdı	—
3	—	—	—	—	—
4	Dede Korkut soylamış	—	—	—	hanum
5	Dede Korkut bir dahı soylamış	—	—	—	hanum hey
6	Dede Korkut bir dahı soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	—
7	Dede Korkut gine soylamış	görelüm hanum	ne soylamış	—	hanum hey
8	—	—	—	Dede Korkut dilinden ozan aydur	hanum
	—	—	—	Ø elin bögrine urur aydur	
	—	—	—	avrat aydur	

Tablo 13 / b
MUKADDİME

3. CBB'LERE GÖRE METNİN KURGUSU

BİSMİ'LLAH'R-RAHMANİ'R-RAHİM

ve bihi nasta'in

Resul aleyhi's-selam zamanına yakın Bayat boyından Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam biliçisi-y-idi. Ne dir-ise olur-idi. Gayıbdan dürlü haber söyler-idi.Hak Ta'ala anun könline ilham ider-idi. ***MUK-CBB 1***

Korkut Ata ayıtdı: Ahır zamanda hanlık girü Kayıya dege, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamat kopınça. Bu didügi Osman neslidür, işde sürilüp gide yorır. Ve dahı niçe buna benzer söz söyledi. ***MUK-CBB 2***

Korkut Ata Oğuz kavmınun müşkilini hall ider-idi. Her ne iş olsa Korkut Ataya tanışmayınça işlemezler-idi. Her ne ki buyursa kabul iderler-idi. Sözin tutup tamam iderler-idi

MUK-CBB 3

Dede Korkut soylamış: Allah Allah dimeyinçe işler onmaz, kadir Tanrı virmeyinçe er bayımaz. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel va'de irmeyinçe kimse ölmez. Ölen adam dirilmez, çıhan can girü gelmez. Bir yigidün kara tağ yumrısınça malı olsa yığar direr taleb eyler, nasibinden artuğın yiye bilmez. Urlaşuban sular taşsa deniz tolmaz. Tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez, könlün yüce tutan erde devlet olmaz. Yad oğulı saklamağ-ile oğul olmaz, böyüyende salur gider, gördüm dimez. Kül depeçük olmaz, güyegü oğul olmaz. Kara eşek başına uyan ursan katır olmaz, karavaşa ton geyürsen kadın olmaz. Yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağulu gökçe çemen güze kalmaz. Eski panbuk biz olmaz, karı düşmen dost olmaz. Kızağuça kaymayınça yol alınmaz, kara polad öz kılıcı çalmayınça karım dönmez, er malına kıymayınça adı çıkmaz. Kız anadan görmeyinçe ögüt almaz, oğul atadan görmeyinçe sufra çekmez. Oğul atanun yetiridür, iki gözinün biridür. Devletlü oğul kopsa ocağınun közidür. Oğul dahı neylesün baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fa'ide başda devlet olmasa. Devletsüz şerrinden Allah saklasun hanum sizi. ***MUK-CBB 4***

Dede Korkut bir dahı soylamış: Sarp yorır-iken kazılık ata namerd yigit bine bilmez, bininçe binmese yig. Çalup keser öz kılıcı muhannetler çalınça çalmasa yig. Çala bilen yigide ok-ile kılıçdan bir çomak yig. Konuğı gelmeyen kara ivler yıkılsa yig. At yimeyen acı otlar bitinçe bitmese yig. Adam

içmez acı sular sızınça sızmasa yig. Ata adını yorıtmayan hoyrad oğul ata bilinden inince inmese yig, ana rahmine düşince toğmasa yig. Ata adın yorıdanda devletlü oğul yig. Yalan söz bu dünyede olınça olmasa yig. Girçeklerün üç otuz on yaşını toldursa yig. Üç otuz on yaşunuz tolsun. Hak size yaman getürmesün, devletünüz payende olsun hanum hey. ***MUK-CBB 5***

Dede Korkut bir dahı soylamış. görelüm hanum ne soylamış: Gitdükde yirün otlakların geyik bilür. Gögez yirler çemenlerin kulan bilür. Ayru ayru yollar izin deve bilür. Yıdi dere kohuların dilkü bilür. Dün-ile karvan köçdügün turgay bilür. Oğul kimden olduğın ana bilür. Erün ağırın yiynisin at bilür. Ağır yükler zahmetin katır bilür. Ne yırde sızılar var-ise çeken bilür. Gafil başun ağrısın beyni bilür. Kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer. Er cömerdin er nakesin ozan bilür. İleyünüzde çalup aydan ozan olsun. Azup gelen kazayı Tanrı savsun hanum hey.

MUK-CBB 6

Dede Korkut gine soylamış. görelüm hanum ne soylamış: Ağız açup öger olsam üstümüzde Tanrı görklü. Tanrı dostı din serveri Muhammed görklü. Muhammedün sağ yanında namaz kılan Ebu Bekir Sıddık görklü. Ahır sıpara başıdur amme görklü. Hecesinleyin düz okınsa yasin görklü. Kılıç çaldı din açdı şah-ı merdan Ali görklü. Alinün oğulları Peygamber nevaleleri Kerbela yazısında yezidiler elinde şehid oldı Hasan-ile Hüseyin iki kardaş bile görklü. Yazılup düzilüp gökden indi Tanrı ilmi Kur'an görklü. Ol Kur'anı yazdı düzdi ulemalar ögrenince küydi piçdi alimler serveri Osman Affan oğlı görklü. Alçak yirde yapılupdur Tanrı ivi Mekke görklü. Ol Mekkeye sağ varsa esen gelse sıdkı bütün hacı görklü. Sağış güninde ayna görklü. Ayna güni okıyanda kutbe görklü. Kulak urup dinleyende ümmet görklü. Minarada banlayanda fakı görklü. Dizin basup oturanda halal görklü. Dulumından ağarsa baba görklü. Ağ südin toya emzürse ana görklü. Yanaşup yola girende kara buğur görklü. Sevgülü kardaş görklü. Yanal ala iv yanında dikilse gerdek görklü, uzunça tenefi görklü. Oğul görklü. Kamusına benzemedi cümle alemleri yaradan Allah Tanrı görklü. Ol ögdügüm yüce Tanrı dost oluban meded irsün hanum hey. ***MUK-CBB 7***

Dede Korkut dilinden ozan aydur: Karılar dört dürlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi ivün tayağıdur. Birisi niçe söyler-isen bayağıdur. Ozan ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, er adam ivde olmasa, ol anı yidürür içürür ağırlar azizler gönderür. Ol Ayişe Fatıma soyıdur hanum. Anun bebekleri yetsün. Ocağuna bunçılayın avrat gelsün. Geldük ol-kim solduran sopdur: Sabadança yiriden örü turur, elin yüzin yumadın tokuz bazlambaç ilen bir külek yoğurd gözler, toyınça tıka basa yir, elin bögrine urur aydur: Bu ivi harab olası ere varaldan berü dahı karnum toymadı, yüzüm gülmedi, ayağum paşmak yüzüm yaşmak görmedi dir, ah nola-y-idi, bu öle-y-idi, birine dahı vara-y-idüm, umarumdan yahşı uyar ola-y-idi dir. Anun kibinün hanum

bebekleri yetmesün. Ocağuna bunçılayın avrat gelmesün. Geldük ol kim tolduran topdur: Depidinçe yirinden örü turdı, elin yüzin yumadın obanun ol uçından bu uçına bu uçından ol uçına çarpuşdurdı, kov kovladı din dinledi, öyledençe gezdi; öyleden sonra ivine geldi, gördi-kim oğrı köpekyike tana ivini bir birine katmış, tavuk kümesine sığır tamına dönmiş; konşılarına çağırur ki kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmege yitmege gitmemiş-idüm, yatacak yirüm gine bu harab olası-y-idi, nola-y-idi benüm ivüme bir lahza baka-y-idinüz, konşı hakkı Tanrı hakkı diyü söyler. Bunun kibinün hanum bebekleri yetmesün. Ocağuna bunun kibi avrat gelmesün. Geldük ol-kim niçe söyler-isen bayağıdur: Öte yazıdan yabandan bir odlu konuk gelse, er adam ivde olsa, ana dise ki: Tur etmek getür yiyelüm, bu da yisün dise, pişmiş etmegün bakası olmaz yimek gerekdür; avrat aydur: Neyleyeyim, bu yıkılaçak ivde un yok elek yok, deve degirmeninden gelmedi dir; ne gelür-ise benüm sağrıma gelsün diyü elin götine urur, yönin anaru sağrısın erine döndürür; bin söyler-isen birisini koymaz, erün sözini kulağına koymaz. Ol Nuh Peygamberün eşegi aslıdur. Andan dahı sizi hanum Allah saklasun, ocağunuza bunçılayın avrat gelmesün.

MUK-CBB 8

DİRSE HAN OĞLI BUĞAÇ HAN BOYINI BEYAN İDER HANUM HEY

Bir gün Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi. Şami günlügi yir yüzine dikdürmiş-idi. Ala sayvanı gök yüzine aşanmış-idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz biglerin konuklar-idi. Gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurmış-idi. Bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmış-idi. Kimün ki oğlı kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen, kara koyun yahnısından önine getürün, yir-ise yisün yimez-ise tursun gitsün dimiş-idi. Oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlı kızı olmayanı Allah Ta'ala kargayupdur, biz dahı kargaruz bellü bilsün dimiş-idi.

BUĞAÇ CBB 1

Oğuz bigleri bir bir gelüp yığnak olmağa başladı. Meger Dirse Han dirler-idi bir bigün oğlı kızı yoğ-idi. Soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Salkum salkum tan yilleri esdüginde

Sakallu bozaç turgay sayradukda

Sakalı uzun tat eri banladukda

Bidevi atlar issini görüp okradukda

Aklu karalu seçilen çağda

Göksi gözel kaba tağlara gün degende

Big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda

alar sabah Dirse Han kalkubanı yirinden örü turup kırk yigidin boyına alup Bayındır Hanun sohbetine gelür-idi. ***BUĞAÇ CBB 2***

Bayındır Hanun yigitleri Dirse Hanı karşuladılar. Getürüp kara otağa kondurdılar. Kara kiçe altına döşediler. Kara koyun yahnısından önine getürdiler. Bayındır Handan buyruk böyledür hanum didiler. Dirse Han aydur: Bayındır Han benüm ne eksükligüm gördi, kılıcumdan-mı gördi, suframdan-mı gördi benden alçak kişileri ağ otağa kızıl otağa kondurdı, benüm suçum ne oldı-kim kara otağa kondurdı didi. Ayıtdılar: Hanum bu gün Bayındır Handan buyruk şöyledür-kim oğlı kızı olmayanı Tanrı Ta'ala kargayupdur biz dahı kargaruz dimişdür didiler. Dirse Han yirinden örü turdı, aydur: Kalkubanı yigitlerüm yirünüzden örü turun, bu karayıb bana ya bendendür ya hatundandur didi.

BUĞAÇ CBB 3

Dirse Han ivine geldi. Çağırup hatunına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Soylama

Aydur:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı

İvden çıkup yoriyanda selvi boylum

Topuğunda sarmaşanda kara saçlum

Kurılu yaya benzer çatma kaşlum

Koşa badem sığmayan tar ağızlum

Güz almasına benzer al yanaklum

Kavunum viregüm düvlegüm

Görür misin neler oldı

Kalkubanı Han Bayındır yirinden turmış, bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ dikdürmiş, oğulluyı ağ otağa kızluyı kızıl otağa oğlı kızı olmayanı kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen,

kara koyun yahnısından önine getürün, yir-ise yisün, yimez-ise tursun gitsün, anun kim oğlı kızı olmaya Tanrı Ta'ala anı kargayupdur biz dahı kargaruz dimiş. Ben varıçak gelübeni karşuladılar kara otağa kondurdılar, kara kiçe altuma döşediler, kara koyun yahnısından önüme getürdiler, oğlı kızı olmayanı Tanrı Ta'ala kargayupdur biz dahı kargaruz bellü bilgil didiler. Senden-midür benden-midür, Tanrı Ta'ala bize bir batman oğul virmez nedendür didi, soyladı:

Soylama

Aydur:

Han kızı yirimden turayım-mı
Yakan-ile boğazundan tutayın-mı
Kaba ökçem altına salayın-mı
Kara polat öz kılıcum elüme alayın-mı
Öz gevdenden başunı keseyin-mi
Can tatlusın sana bildüreyin-mi
Alça kanun yir yüzine dökeyin-mi
Han kızı sebebi nedür digil mana
Katı kazab iderem şimdi sana

didi. *BUĞAÇ CBB 4*

Dirse Hanun hatunı soylamış, görelüm ne soylamış, aydur: Hay Dirse Han, bana kazab itme, incinüp acı sözler söyleme, yiründen örü turgil, ala çadırın yir yüzine diktürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görsen toyurgıl, yalınçak görsen tonatgıl, borçluyı borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kımız sağdur, ulu toy eyle, hacet dile, ola-kim bir ağzı dualınun alkışı-y-ile Tanrı bize bir batman ayal vire didi.

BUĞAÇ CBB 5

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-ile ulu toy eyledi, hacet diledi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdı. İç Oğuz Taş Oğuz biglerin üstine yığnak itdi. Aç görse toyurdı. Yalın görse tonatdı. Borçluyı borçından kurtardı. Depe gibi et yığdı göl gibi kımız sağdurdı. El götürdiler hacet dilediler. *BUĞAÇ CBB 6*

Bir ağzı dualınun alkışı-y-ile Allah Ta'ala bir ayal virdi: Hatunı hamile oldı, bir nice müddetden sonra bir oğlan toğurdı. Oğlançuğını dayalara virdi saklatdı. At ayağı külüg ozan dili çevük olur. Eyegülü ulalur kapurgalu büyür. Oğlan on biş yaşına girdi. Oğlanun babası Bayındır Hanun ordusına karışdı. *BUĞAÇ CBB 7*

Meger hanum, Bayındır Hanun bir buğası var-idi, bir dahı buğrası var-idi. Ol buğa katı taşa buynuz ursa un gibi ügidür-idi. Bir yazın bir güzin buğa-y-ile buğrayı savaşdururlar-idi, Bayındır Han kalın Oğuz bigleri-y-ile tamaşaya bakar-idi, teferrüc ider-idi. *BUĞAÇ CBB 8*

Meger sultanum, gine yazın buğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demür zencir-ile buğayı tutmışlar-idi. Gelüp meydanun ortasında koyu virdiler.

BUĞAÇ CBB 9

Meger sultanum. Dirse Hanun oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlar-idi. Buğayı koyu virdiler, oğlançuklara kaç didler. Ol üç oğlan kaçdı. Dirse Hanun oğlançuğı kaçmadı, ağ meydanun ortasında bakdı turdı. Buğa dahı oğlana sürdi geldi. Diledi ki oğlanı helak kıla-y-idi. Oğlan yumruğu-y-ile buğanun alnına kıya tutup çaldı, buğa götin götin gitdi. Buğa oğlana sürdi girü geldi. Oğlan yine buğanun alnına yumruğı-y-ile katı urdı. Oğlan bu katla buğanun alnına yumruğını tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Buğa-y-ile oğlan bir hamle çekişdiler. İki talusınun üstine buğanun köpük turdı. Ne oğlan yener, ne buğa yener. Oğlan fikr eyledi, aydur: Bir tama direk ururlar, ol tama tayak olur, ben bunun alnına niye tayak olurın didi. Oğlan buğanun alnından yumruğın giderdi, yolundan savuldı. Buğa ayak üstine turamadı, düşdi tepesinün üstine yıkıldı. Oğlan pıçağına el urdı, buğanun başını kesdi. *BUĞAÇ CBB 10*

Oğuz bigleri gelüp oğlan üstine yığnak oldılar, tahsin didiler. Dedem Korkut gelsün bu oğlana ad kosun, bilesince alup babasına varsun, babasından oğlana biglik istesün, taht alı virsün didiler.

BUĞAÇ CBB 11

Çağırdılar Dedem Korkut gelür oldı. Oğlanı alup babasına vardı. Dede Korkut oğlanun babasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana

Taht virgil erdemlüdür

Boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana

Biner olsun hünerlüdür

Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana

Şişlik olsun erdemlüdür

Kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana

Yüklet olsun hünerlüdür

Altun başlu ban iv virgil bu oğlana

Kölge olsun erdemlüdür

Çigni kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana

Geyer olsun hünerlüdür

Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür. bir buğa öldürmiş senün oğlun. adı Buğaç olsun, adını ben virdüm yaşını Allah virsün didi. ***BUĞAÇ CBB 12***

Dirse Han oğlana biglik virdi. taht virdi. ***BUĞAÇ CBB 13***

Oğlan tahta çıkdı. babasınun kırk yigidin anmaz oldı. Ol kırk yigit hased eylediler. birbirine söylediler: Gelün oğlanı babasına kovlayalum. ola-kim öldüre. gine bizüm izzetümüz hörmetümüz anun babası yanında hoş ola artuk ola didler. ***BUĞAÇ CBB 14***

Vardı bu kırk yigidün yigirmisi bir yana yigirmisi dahı bir yana oldı. Evvel yigirmisi vardı. Dirse Hana bu haberi getürdi, aydur: Görür-misin Dirse Han neler oldı. yarımasun yarçımasun. senün oğlun kür kopdı erçel kopdı. kırk yigidin boyına aldı. kalın Oğuzun üstine yorıyış itdi. ne yirde gözel kopdı-y-ise çeküp aldı. ağ sakallu kocanun ağzın sögdi. ağ pürçeklü karınun südin tartdı. akan turı sulardan haber kiçe. arkurı yatan Ala Tağdan teber aşa. hanlar hanı Bayındıra haber vara. Dirse Hanun oğlı böyle bid'at işlemiş diyeler, gezdügünden öldügün yig ola, Bayındır Han seni çağıra. sana katı kazab eyleye, böyle oğul senün nene gerek, böyle oğul olmakdan olmamak yigdür, öldürsene didiler. Dirse Han varun getürün öldüreyim didi. ***BUĞAÇ CBB 15***

Böyle digeç hanum ol namerdlerün yigirmisi dahı çıka geldi ve bir kov anlar dahı getürdiler. Aydur: Kalkubanı Dirse Han senün oğlun yirinden örü turdı, göksi gözel kaba tağa ava çıkdı, sen var

iken av avladı kuş kuşladı anasınun yanına alup geldi, al şarabun itisinden aldı içdi, anası-y-ile sohbet eyledi, atasına kasd eyledi, senün oğlun kür kopdı erçel kopdı, arkurı yatan ala tağdan haber kiçe, hanlar hanı Bayındıra haber vara, Dirse Hanun oğlı böyle bid'at eylemiş diyeler, seni çağırdalar, Bayındır Hanun katında sana kazab ola, böyle oğul nene gerek, öldürsene didiler. Dirse Han aydur: Varun getürün öldüreyim, böyle oğul mana gerekmez didi. ***BUĞAÇ CBB 16***

Dirse Hanun nökerleri aydur: Biz senün oğlunı niçe getürelüm, senün oğlun bizüm sözümüz almaz, bizüm sözümüz-ile gelmez, kalkubanı yiründen örü turgıl, yigitlerün ohşagıl boyuna algıl, oğluna uğragıl, yanuna alup ava çıkgıl, kuş uçurup av avlayup oğlunı ohlayup öldüre görgil, eger böyle öldürmez-isen bir dürlü dahı öldürimezsin bellü bilgil didiler. ***BUĞAÇ CBB 17***

Soylama

Salkum salkum tan yilleri esdüginde

Sakallu bozaç turgay sayradukda

Bidevi atlar issin görüp okradukda

Sakalı uzun tat eri banladukda

Aklu karalu seçilen çağda

Kalın Oğuzun gelini kızı bezenen çağda

Göksi gözel kaba tağlara gün degende

Big yigitler cılasunlar bir birine koyulan çağda

alar sabah Dirse Han yirinden örü turdı. Oğlançuğın yanına alup kırk yigidin boyına saldı, ava çıkdı.

BUĞAÇ CBB 18

Av avladılar, kuş kuşladılar. Ol kırk namerdün bir kaçı oğlanun yanına geldi, aydur: Baban didi geyikleri kovsun getürsün benüm önümde depelesün, oğlumun at segirdişin kılıç çalışın ok atışın göreyim, sevineyim kıvanayım güveneyim didi didiler. ***BUĞAÇ CBB 19***

Oğlandur ne bilsün, geyigi kovar-idi getürür-idi babasınun öninde sinirler-idi. Babam at segirdişüme baksun kıvansun, oh atışuma baksun güvensün, kılıç çalışuma baksun sevinsün dir-idi.

BUĞAÇ CBB 20

Ol kırk namerdler aydurlar: Dirse Han görür-misin oğlanı, yazıda yabanda geyigi kovar senün önüne getürür, geyige atar-iken ok-ile seni urur öldürür, oğlun seni öldürmedin sen oğlunı öldüri görgil didiler . ***BUĞAÇ CBB 21***

Oğlan geyigi kovar-iken babasınun önünden gelüp gider-idi.Dirse Han Korkut sinirli katı yayın eline aldı. Üzengüye kalkup katı çekdi, uz atdı, oğlanı iki talusınun arasında urup çakdı, yıkdı. Oh tokundı, alça kanı şorladı koynı toldı, bidevi atınun boynın kucakladı yire düşdi. Dirse Han istedi kim oğlançuğunun üstine gürleyüp düşe-y-idi. Ol kırk namerd komadı. Atınun cılavısın döndürdi,ordusına gelür oldı. ***BUĞAÇ CBB 22***

Dirse Hanun hatunı oğlançuğumun ilk avıdur diyü atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdı, kanlu Oğuz biglerin toylayayım didi. Yumurlanup yirinden örü turdı, kırk ince kızı boyına aldı, Dirse Hana karşu vardı. Kapak kaldurdı Dirse Hanun yüzine bakdı. Sağ-ilen solına göz gezdürdi, oğlançuğını görmedi. Kara bağrı sarsıldı, düm yüregi oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Çağırup Dirse Hana soylar, görelüm hanum ne soylar:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı

Han babamun güyegüsi

Kadın anamun sevgüsi

Atam anam virdügi

Göz açuban gördügüm

Gönül virüp sevdügüm

A Dirse Han

Kalkubanı yiründen örü turdun

Yilisi kara kazılık atun butun bindün

Göksi gözel kaba tağa ava çıkdun

İki vardun bir gelürsin yavrım kanı

Karanu dünde bulduğum oğul kanı

Çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han yaman segrîr

Kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar

Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer

Yalunuzça oğul görinmez bağrum yanar

Kuru kuru çaylara su saldum

Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm

Aç görsem toyurdum, yalınçak görsem tonatdum

Depe gibi et yığdum, göl gibi kımız sağurdum

Dilek ile bir oğul güç-ile buldum

Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana

Karşu yatan Ala Tağdan bir oğul uçurdun-ise digil mana

Kamın akan yügrük sudan bir oğul akıtdun-ise digil mana

Aslan-ile kaplana bir oğul yidürdün-ise digil mana

Kara tonlu azgun dinlü kâfirlere bir oğul aldurdun-ise digil mana

Han babamun katına ben varayım

Ağır hazine bol leşker alayın

Paralanup kazılık atumdan inmeyince

Yinüm-ile alça kanum silmeyince

Kol bud olup yir üstine düşmeyince

Yalunuz oğul yollarından dönmeyeyim

Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana

Kara başum kurban olsun bu gün sana

didi, zarılık eyledi ağladı. ***BUĞAÇ CBB 23***

Böyle digeç Dirse Han hatunına cevap virmedi, ol kırk namerd karşu geldi, aydur: Oğlun sağdur esendür, avdadur, bugün yarın kanda-ise gelür, korkma kayurma, big serhoşdur cavab viremez didiler. ***BUĞAÇ CBB 24***

Dirse Hanun hatunı kayıtdı girü döndi. Katlanımadı, kırk ince kızı boyına aldı, bidevi ata binüp oğlançuğın isteyü gitdi. Kışda yazda karı buzı erinmeyen Kazılık Tağına geldi çıkdı. Alçakdan yüce yirlere çapup çıkdı. Baksa görse bir derenün içine karga kuzgun iner çıkar, konar kalkar. Bidevi atın ökçeledi, ol tarafa yorıdı. ***BUĞAÇ CBB 25***

Meger sultanum, oğlan ol arada yıkılmış-idi. Karga kuzgun kan görüp oğlanun üstine konmak isterler-idi. Oğlanun iki kelbçügezi var-idi, kargayı kuzgunı kovar-idi kondurmaz-idi. Oğlan anda yıkıldukda boz atlu Hızır oğlana hazır oldı. üç katla yarasın eli-y-ile sığadı, sana bu yaradan korhma oğlan ölüm yohdur tağ çiçegi anan südi-y-ile senün yarana melhemdür didi. gayıb oldı.

BUĞAÇ CBB 26

Oğlanun anası oğlanun üstine çapup çıka geldi. Baksa görse oğlançuğı alça kana boyanmış yatur. Çğıruban oğlançuğına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Kara kıyma gözlerün uyhu almış açgıl ahı
On igiçe sünüçügün ören olmış yığşur ahı
Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı
Öz gevdende canun var-ise oğul haber mana
Kara başum kurban olsun oğul sana
Akar senün sularun Kazılık Tağı
Akar-iken akmaz olsun
Biter senün otlarun Kazılık Tağı
Biter-iken bitmez olsun
Kaçar senün geyiklerün Kazılık Tağı
Kaçar-iken kaçmaz olsun taşa dönsün
Ne bileyin oğul arslandan-mı oldı
Yohsa kaplandan-mı oldı ne bileyin oğul
Bu kazalar sana nireden geldi
Ol gevdende canun var-ise oğul haber mana
Kara başum kurban olsun oğul sana
Ağız dilden bir kaç kelime haber mana

didi. ***BUĞAÇ CBB 27***

Böyle digeç oğlanun kulağına ses tokındı. Baş kaldurdı, yalabıdak gözin açdı anasınun yüzine bakdı. Soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Berü gelgil ak südin emdügüm kadunum ana
Ağ pürçeklü izzetlü canum ana
Akarlıda sularına kargamagıl
Kazılık Tağınun günahı yokdur
Biterlide otlarına kargamagıl
Kazılık Tağınun suçı yokdur
Kaçar geyiklerine kargamagıl
Kazılık Tağınun günahı yokdur
Arslan-ile kaplanına kargamagıl
Kazılık Tağınun suçı yokdur
Kargar-isen babama karga
Bu suç bu günah babamdandur

didi. ***BUĞAÇ CBB 28***

Oğlan yine aydur: Ana ağlamagıl, mana bu yaradan ölüm yokdur korkmagıl, boz atlu Hızır mana geldi, üç kerre yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yokdur tağ çiçegi anan südi sana merhemdür didi. ***BUĞAÇ CBB 29***

Böyle digeç kırk ince kız yayıldılar, tağ çiçegi divşürdiler. Oğlanun anası emçegin bir sıkdı südi gelmedi, iki sıkdı südi gelmedi, üçincide kendüye zarb eyledi, katı toldı, sıkdı süd-ile kan karışık geldi. Tağ çiçegi-y-ile südi oğlanun yarasına urdılar. Oğlanı ata bindürdiler, alubanı ordusına gitdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayup Dirse Handan sakladılar. ***BUĞAÇ CBB 30***

At ayağı külük ozan dili çevük olur. Hanum, oğlanun kırk günde yarası onaldı, sapa sağ oldı. Oğlan ata biner kılıç kuşanur oldı, av avlar kuş kuşlar oldı. Dirse Hanun haberi yok, oğlançuğın öldi bilür. ***BUĞAÇ CBB 31***

Ol kırk namerdler bunı tuydılar, ne eyleyelüm diyü tanışdılar. Dirse Han eger oğlançuğın görür-ise arturmaz bizi hep kırar didiler. Gelün Dirse Hanı tutalum, ağ ellerin ardına bağlayalum, kıl sicim ağ boynına takalum, alubanı kâfir illerine yönelelüm diyü Dirse Hanı tutdılar. Ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim boynına takdılar, ağ etinden kan çıkınça dögdiler. Dirse Han yayan bunlar atlu yorıdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler. *BUĞAÇ CBB 32*

Dirse Han tutsak oldı gider.Dirse Hanun tutsak oldığından Oğuz biglerinün haberi yok. *BUĞAÇ CBB 33*

Meger sultanum, Dirse Hanun hatunı bunı tuymış. Oğlançuğına karşu varup soylamış, görelüm hanum ne soylamış, aydur: Görür-misin ay oğul neler oldı, sarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken babanun üstine yağı geldi, ol kırk namerd babanun yoldaşları babanı tutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim boynına takdılar, kendüler atlu babanı yayan yorıtdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yiründen örü turgıl, kırk yigidün boyuna algıl,babanı ol kırk namerdden kurtargıl, yorı oğul, baban sana kıydı-ise sen babana kıymagıl dîdi. *BUĞAÇ CBB 34*

Oğlan anasınun sözin sımadı. Buğaç Big yirinden örü turdı, kara polad öz kılıcın biline kuşandı, ağ tozluça katı yayını eline aldı, altun cıdasın kolına aldı, bidevi atını tutdurdı butun bindi, kırk yigidin boyına aldı, babasınun ardınça yortup gitdi. *BUĞAÇ CBB 35*

Ol namerdler dahı bir yirde konmışlar-idi, al şarabun itisinden içerler-idi. Buğaç Han çapup yetdi. Ol kırk namerd dahı bunı gördiler. Ayıtdılar: Gelün varalum şol yigidi tutup getürelüm, ikisini bir yirde kâfire yetürelüm didiler. *BUĞAÇ CBB 36*

Dirse Han aydur: Kırk yoldaşum aman, Tanrınun birligine yokdur güman, menüm elümi şişün, kolça kopuzum elüme virün, ol yigidi döndüreyüm, gerek beni öldürün gerek dirgürün, koyu virün didi. *BUĞAÇ CBB 37*

Elini şişdiler, kolça kopuzun eline virdiler. Dirse Han oğlançuğı idügin bilmedi, karşu geldi. Soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Boynı uzun bidevi atlar mana gider-ise menüm gider

Senün-de içinde binidün var-ise yigit digil mana

Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

Ağayıldan tümen koyun gider-ise menüm gider

Senün-de içinde şişligün var-ise digil mana

Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

Kaytabandan kızıl deve gider-ise menüm gider

Senün-de içinde yükletün var-ise digil mana

Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

Altun başlu ban ivler gider-ise menüm gider

Senün-de içinde odan var-ise yigit digil mana

Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

Ağ yüzlü ala gözlü gelinler gider-ise menüm gider

Senün-de içinde nişanlun var-ise yigit digil mana

Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil girü

Ağ sakallu kocalar gider-ise menüm gider

Senün-de içinde ağ sakallu baban var-ise yigit digil mana

Savaşmadın urışmadın kurtarayım döngil girü

Menüm içün geldün-ise oğlançuğum öldürmişem

Yigit sana yazugı yok döngil girü

didi. *BUĞAÇ CBB 38*

Oğlan burada babasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Boynı uzun bidevi atlar senün gider

Menüm-de içinde binidüm var

Komağum yok kırk namerde

Kaytabanda kızıl deve senün gider

Menüm-de içinde yükletüm var

Komağum yok kırk namerde

Ağayılda tümen koyun senün gider

Menüm-de içinde şişlügüm var

Komağum yok kırk namerde

Ağ yüzlü ala gözlü gelin senün gider-ise

Menüm dahı içinde nişanlum var

Komağum yok kırk namerde

Altun başlu ban ivler senün gider-ise

Menüm-de içinde odam var

Komağum yok kırk namerde

Ağ sakallu kocalar senün gider-ise

Menüm dahı içinde bir aklı şaşmış biligi yitmiş koca babam var

Komağum yok kırk namerde

didi. Kırk yigidine dülbend saldı, el eyledi. Kırk yigit bidevi atın oynatdı, oğlanun üzerine yığnak oldı. Oğlan kırk yigidin boyına aldı, at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminün boynın urdı, kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kayıtdı girü döndi. ***BUĞAÇ CBB 39***

Dirse Han burada oğlançuğı sağ idügin bildi. Hanlar hanı Han Bayındır oğlana biglik virdi, taht virdi. ***BUĞAÇ CBB 40***

Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuz-nameyi düzdi koşdı böyle didi.

Anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi

Karvan kibi kondı köçdi

Anları dahı ecel aldı yir gizledi

Fani dünya yine kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Son uçı ölümlü dünya

kara ölüm geldüginde kiçit virsün. Sağlığ-ile sağınçın devletün Hak artursun. Ol ögdügüm yüce Tanrı dost olubanı meded irsün. Yöm vireyüm hanum: Yirlü kara tağlarun yıkılmasun. Kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurımasun, kanatlarun uçları kırılmasun, çapar-iken ağ boz atun büdrimesün çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün, dürtişür-iken ala gönderün ufanmasun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, ağ sakallu baban yiri uçmag olsun, Hak yanduran çırağun yana tursun, kadir Tanrı seni namerde muhtac eylemesün hanum hey. ***BUĞAÇ CBB 41***

SALUR KAZANUN İVİ YAĞMALANDIĞI BOYI BEYAN İDER

Bir gün Ulaş oğlı, tülü kuşun yavrusı, beze miskin umudı, Amıt suyınun aslanı, Karaçuğun kaplanı, konur atun iyesi, Han Uruzun ağası, Bayındır Hanun güyegüsi, Kalın Oğuzun devleti, kalmış yigit arhası Salur Kazan yirinden turmış-idi. Toksan başlu ban ivlerin kara yirün üzerine dikdürmiş-idi. Toksan yirde ala kalı ipek döşemiş-idi. Seksen yirde badyalar kurılmış-idi. Altun ayak surahiler düzilmiş-idi. Tokuz kara gözlü, hub yüzlü, saçı ardına örilü, göksi kızıl dügmelü, elleri bileginden kınalu, parmakları nigarlu mahbub kâfir kızları kalın Oğuz biglerine sağrak sürüp içerler-idi.

SALUR CBB 1

İçüp içüp Ulaş oğlı Salur Kazanun alnına şarabın itisi çıkdı. Kaba dizi üzerine çökdi ayıtdı: Ünüm anlan bigler sözüm dinlen bigler, yata yata yanumuz ağrıdı, tura tura bilümüz kurıdı, yorıyalum a bigler, av avlayalum kuş kuşlayalum, sığın geyik yıkalum, kayıdalum otağumuza düşelüm, yiyelüm içelüm hoş kiçelüm. Kıyan Selçuk oğlı Delü Tundar aydur: Beli Han Kazan maslahatdur. Kara Göne oğlı Kara Budag aydur: Ağam Kazan maslahatdur. Anlar eyle digeç at ağızlu Aruz Koca iki dizinün üstine çökdi, aydur: Ağam Kazan sası dinlü Gürcistan ağzında otururşın, ordun üstine kimi korsun? Kazan aydur: Üç yüz yigid-ilen oğlum Uruz menüm ivüm üstine tursun didi.

SALUR CBB 2

Konur atın çekdürdi, butun bindi. Tepel kaşga aygırına Tundar bindi. Gök bidevisin tutdurdı, Kazan Bigün karındaşı Kara Göne bindi. Ağ bidevisin çekdürdi Bayındır Hanun yağısın basan Şir Şemseddin bindi. Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan Beyrek boz aygırına bindi. Konur atlu Kazana keşiş diyen Big Yigenek torı aygırına bindi.Saya varsam tükense olmaz, kalın Oğuz Bigleri bindi, Ala Tağa ala leşker ava çıkdı. ***SALUR CBB 3***

Kâfirün casusı casusladı, vardı kâfirler azgunı Şökli Melike haber virdi. Yidi bin kaftanınun ardı yırtuhlu yarımından kara saçlu sası dinlü din düşmeni alaca atlu kâfir bindi, yılgadı, dün puçuğunda Kazan bigün ordusına geldi. Altun ban ivlerin kâfirler çapdılar. Kaza benzer kızı gelini çığrışdurdılar. Tavla tavla şahbaz atlarını bindiler. Katar katar kızıl develerini yetdiler. Ağır hazinesini bol akçasını yağmaladılar. Kırk ince billü kız-ile boyı uzun Burla Hatun yesir gitdi. Kazan Bigün karıçuk olmuş anası kara deve boynında asılu gitdi. Han Kazanun oğlı Uruz Big üç yüz yigid-ilen eli bağlu boynı bağlu gitdi. Eylik Koca oğlı Saru Kulmaş Kazan Bigün ivi üzerine şehid oldı. Kazanun bu işlerden haberi yok. ***SALUR CBB 4***

Kâfir aydur: Bigler Kazanun tavla tavla şahbaz atlarını binmişüz, altun akçasını yağmalamışız, kırk yigid-ilen oğlı Uruzı tutsak itmişüz, katar katar develerini yetmişüz, kırk ince billü kız-ilen Kazanun halalını tutmışuz, bu hayfları biz Kazana itmişüz didi. Kâfirün biri aydur: Kazan Bigde bir hayfımız kaldı. Şökli Melik aydur: Mere aznavur ne hayfumuz kaldı. Kâfir aydur: Kazanun Kapulu Dervendde on bin koyunu vardur, şol koyunları dahı götürsek Kazana ulu hayf ider-idük didi. Şökli Melik aydur: Altı yüz kâfir varsun koyunı getürsün didi. ***SALUR CBB 5***

Altı yüz kâfir atlandı, koyunun üzerine ılgar vardı. ***SALUR CBB 6***

Gice yatur-iken Karaçuk Çoban kara kaygulu vakı'a gördi. Vakı'asından sermürdi örü turdı. Kıyan Güçi, Demür Güçi bu iki kardaşı yanına aldı, ağılun kapusını berkitdi, üç yirde depe gibi taş yığdı, ala kollu sapanın eline aldı. ***SALUR CBB 7***

Nagahandan Karaçuk Çobanun üzerine altı yüz kâfir koyıldı. Kâfir aydur:

Karanku akşam olanda kaygulu çoban
Kar-ile yağmur yağanda çakmaklu çoban
Südi peyniri bol kaymaklu çoban

Kazan Bigün dünlügi altun ban ivlerini biz yıkmışuz, tavla tavla şahbaz atlarını biz binmişüz, katar katar kızıl devesini biz yetmişüz, karıçuk anasını biz getürmişüz, ağır hazine bol akçasını biz yağmalamışuz, kaza benzer kızı gelini biz yesir itmişüz, kırk yigidi-ilen Kazanun oğlı biz getürmişüz, bere çoban ırağundan yakınundan berü gelgil, baş indirüp bağır basgıl, biz kâfire selam virgil, öldürmeyelüm, Şökli Melike seni iletelüm, sana biglik alı virelüm. Çoban aydur:

İlakırdı söyleme mere itüm kâfir

İtüm-ile bir yalakda yundum içen azgun kâfir

Altundağı alaca atun ne ögersin

Ala başlu kiçimçe gelmez mana

Başundağı tuğılganı ne ögersin mere kâfir

Başumdağı börkümçe gelmez mana

Altmış tutam gönderüni ne ögersin murdar kâfir

Kızılçuk degenegümçe gelmez mana

Kılıcını ne ögersin mere kâfir

Eğri başlu çevgenümçe gelmez mana

Bilüginde toksan okun ne ögersin mere kâfir

Ala kollu sapanumça gelmez mana

Irağundan yakınundan berü gelgil

Yigitlerün zarbını görgil andan ötgil

didi. ***SALUR CBB 8***

Bî-tekellüf kâfirler at depdiler. oh sepdiler. Erenler evreni Karaçuk Çoban sapanının ayasına taş kodı atdı. Birin atanda ikisin üçin yıkdı. ikisini atanda üçin dördin yıkdı. Kâfirlerün gözine korhu düşdi. Karaçuk Çoban kâfirün üç yüzini sapan taşı-y-ile yire bırakdı. İki kardaşı oha düşdi. şehid oldı. Çobanun taşı dükendi. koyun dimez kiçi dimez sapanının ayasına kor atar. kâfiri yıkar. Kâfirün gözi korkdı. Dünya alem kâfirün başına karanu oldı. aydur: Yarımasun yarçımasun bu çoban bizüm hepümüz kırar ola-mı didiler. dahı turmayup kaçdılar. Çoban şehid olan kardaşların Hakına kodı. kâfirler leşinden bir büyük depe yığdı. çakmak çakup od yakdı. dahı kepeneginden kurumsı idüp yarasına basdı. yolun kıyısın alup oturdı. ağladı sıkladı. aydur: Salur Kazan. Big Kazan. ölü-misin diri-misin. bu işlerden haberün yok-mıdur didi. ***SALUR CBB 9***

Meger hanum ol gice kalın Oğuzun devleti, Bayındır Hanuin güyegüsi Ulaş oğlı Salur Kazan kara kaygulu vakı'a gördi. Sermürdi örü turdı. aydur: Bilür-misin karındaşum Kara Göne düşümde ne görindi. kara kaygulu vakı'a gördüm. yumruğumda talbınan şahin benüm kuşumı ölür gördüm. gökden ıldırım ağ ban ivüm üzerine şakır gördüm. düm kara pusarık ordumun üzerine tökilür gördüm. kuduz

kurtlar ivümi dalar gördüm, kara deve ensemden karvar gördüm, kargu gibi kara saçum uzanur gördüm, uzanuban gözümi örter gördüm, bilegümden on parmağumı kanda gördüm, niçe kim bu düşi gördüm, şundan berü aklum ussum dire bilmen, hanum kardaş menüm bu düşümi yorgıl mana didi. Kara Göne aydur: Kara bulut didügün senün devletündür. kar-ile yağmur didügün leşkeründür, saç kaygudur, kan karadur, kalanısın yora bilmen Allah yorsun didi. Böyle digeç Kazan aydur: Menüm avumı bozma, leşkerümi tağıtma, ben bugün konur ata kakıram, üç günlük yolı bir günde aluram, öyle olmadın yurdum üstine varuram, eger sağdur esendür ahşam olmadın gine ben sana gelürem, ordum sağ esen degül-ise başunuza çara idün, men dahı gitdüm didi. ***SALUR CBB 10***

Konur atın mahmuzladı. Kazan Big yola gitdi. Geli geli yurdınun üzerine geldi. Gördi-kim uçarda kuzgun kalmış, tazı tolaşmış yurtda kalmış. Kazan Big burada yurd-ilen haberleşmiş, görelüm hanum ne haberleşmiş:

Kazan aydur:

Kavum kabile menüm kuma yurdum
Kulan-ile sığın geyige konşı yurdum
Seni yağı nireden darımış gözel yurdum
Ağ ban ivler dikilende yurdı kalmış
Karıçuk anam oluranda yiri kalmış
Oğlum Uruz oh atanda puta kalmış
Oğuz Bigleri at çapanda meydan kalmış
Kara mutbak dikilende ocak kalmış

SALUR CBB 11

Bu halları gördüginde Kazanun kara kıyma gözleri kan yaş toldı, kan tamarları kaynadı, kara bağrı sarsıldı. Konur atını ökçeledi, kâfir kiçdügi yola düşdi gitdi. ***SALUR CBB 12***

Kazanun önine bir su geldi. Kazan aydur: Su Hak dizarın görmişdür, ben bu su-y-ile haberleşeyim didi. Görelüm hanum niçe haberleşdi:

Kazan aydur:

Çağnam çağnam kayalardan çıkan su

Ağaç gimileri oynadan su

Hasan-ile Hüseynün hasreti su

Bağ ve bostanun ziyneti su

Ayişe-ile Fatımanun nigahı su

Şahbaz atlar gelüp içdügi su

Kızıl develer gelüp kiçdügi su

Ağ koyunlan gelüp çevresinde yatduğı su

Ordumun haberin bilür-misin digil mana

Kara başum kurban olsun suyum sana

didi. Su kaçan haber virse gerek. Sudan kiçdi. *SALUR CBB 13*

Bu kez bir kurda tuş oldı. Kurt yüzi mübarekdür. kurd-ilen bir haberleşeyim didi. Görelüm hanum ne haberleşdi:

Kazan aydur:

Karanku akşam olanda güni toğan

Kar-ile yağmur yağanda er gibi turan

Kara koç atlar gördüginde kişneşdüren

Kızıl deve gördügünde buzlaşduran

Ağça koyun gördügünde kuyruk çarpup kamçılayan

Arkasını urup berk ağılun ardın söken

Karma ögeç semüzin alup tutan

Kanlu kuyruk üzüp çap çap yudan

Avazı kaba köpeklere gavga salan

Çakmakluça çobanları dün-ile yügürden

Ordumun haberin bilür-misin digil mana

Kara başum kurban olsun kurdum sana

didi. Kurt kaçan haber virse gerek. Kurtdan dahı kiçdi. ***SALUR CBB 14***

Karaça Çobanunu kara köpegi Kazana karşu geldi. Kazan kara köpek-ilen haberleşdi. görelüm hanum ne haberleşdi:

Aydur:

Karanku akşam olanda vaf vaf üren

Acı ayran tökilende çap çap içen

Gice gelen hırsuzları korkudan

Korkuduban şamatası-y-ile ürküden

Ordumun haberin bilür-misin digil mana

Kara başum sağlığında eyülikler idem köpek sana

didi. Köpek kaçan haber virse gerek. Köpek Kazanun atınun ayağına çap çap düşer sin sin sinler. Kazan bir tomar-ile köpegi urdı. köpek çekildi geldügi yola gitdi. ***SALUR CBB 15***

Kazan köpegi kovalayı Karaça Çobanun üzerine geldi. Çobanı gördüginde haberleşdi. görelüm hanum ne haberleşdi:

Kazan aydur:

Karanku akşam olanda kaygulu çoban

Kar-ile yağmur yağanda çakmaklu çoban

Ünüm anla sözüm dinle

Ağ ban ivüm şundan kiçmiş gördün-mi digil mana

Kara başum kurban olsun çoban sana

didi. ***SALUR CBB 16***

Çoban aydur:

Ölmiş-mi-y-idün yitmiş-mi-y-idün a Kazan

Kanda gezer-idün nirede-y-idün a Kazan

Dün yok öteki gün ivün bundan kiçdi, karıçuk anan kara deve boynunda asılu kiçdi, kırk ince billü kızı-y-ile halalun boyı uzun Burla Hatun ağlayuban şundan kiçdi, kırk yigit-ilen oğlun Uruz başı açuk yalın ayak kâfirlerün yanınça tutsak gitdi, tavla tavla şahbaz atlarun kâfir binmiş, katar katar kızıl develerün kâfir yetmiş, altun akça bol hazineni kâfir almış. ***SALUR CBB 17***

Çoban böyle digeç Kazan ah itdi, aklı başından gitdi, dünya alem gözine karangu oldı, aydur: Ağzun kurısun çoban, dilün çürisün çoban, Kadir senün alnuna kada yazsun çoban didi.

SALUR CBB 18

Kazan Big böyle digeç çoban aydur:

Ne kakırsın bana ağam Kazan

Yoksa göksünde yok-mıdur iman

Altı yüz kâfir dahı menüm üzerüme geldi, iki kardaşum şehid oldı, üç yüz kâfir öldürdüm gaza itdüm, semüz koyun aruk toklı senün kapundan kâfirlere virmedüm, üç yirde yaralandum kara başum bunaldı, yalunuz kaldum, suçum bu-mıdur didi. Çoban aydur:

Konur atun virgil mana

Alt mış tutam gönderüni virgil mana

Ap alaca kalkanunı virgil mana

Kara polat öz kılıcun virgil mana

Sadağunda seksen okun virgil mana

Ağ tozluca katı yayun virgil mana

Kâfire men varayın

Yeniden toğanın öldüreyin

Yinüm-ile alnum kanın ben sileyin

Ölür-isem senün uğruna ben öleyim

Allah Ta'ala kor-ise ivüni ben kurtarayın

didi. *SALUR CBB 19*

Çoban böyle digeç Kazana kahır geldi, aldı yorıyu virdi. Çoban dahı Kazanun ardından yetdi. Kazan döndi bakdı, oğul çoban kanda gidersin didi. Çoban aydur: Ağam Kazan sen ivün almağa gider-isen men dahı karındaşum kanın almağa giderem didi. *SALUR CBB 20*

Böyle digeç Kazan aydur: Oğul çoban karnum açdur, hiç nesnen var-mıdur yimege didi. Çoban aydur: Beli ağam Kazan, giceden bir kuzı pişürüp-dururam, gel bu ağaç dibinde inelüm yiyelüm didi. İndiler, çoban tağarçuğı çıkardı, yidiler. *SALUR CBB 21*

Kazan fikr eyledi, aydur: Eger çoban-ile varaçak olur-isem kalın Oğuz Bigleri benüm başuma kakınç kaharlar,çoban bile olmasa Kazan kâfiri alımaz-idi dirler didi.Kazana gayret geldi. Çobanı bir ağaca sara sara möhkem bağladı, eylendi yorıyu virdi. Çobana aydur: Mere çoban karnun açıkmamış-iken gözün kararmamış-iken bu ağacı koparı gör, yohsa seni bunda kurtlar kuşlar yir didi.

SALUR CBB 22

Karaça Çoban zarb eyledi, kaba ağacı yeri-y-ile yurdı-y-ile kopardı, arkasına aldı Kazanun ardına düşdi. *SALUR CBB 23*

Kazan bakdı gördi çoban ağacı arkasına almış gelür. Kazan aydur: Mere çoban bu ağaç ne ağaçdur? Çoban aydur: Ağam Kazan bu ağaç ol ağaçdur kim sen kâfiri basarsın, karnun açığur, men sana bu ağaç-ile yimek pişürürin didi. Kazana bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanun ellerin çözdi, alnında bir öpdi, aydur: Allah menüm ivümi kurtaraçak olur-ise seni emirahur eyleyeyin didi. İkisi yola girdi. *SALUR CBB 24*

Bu yana Şökli Melik kâfirler-ile şin şadman yiyüp içüp oturur-idi. Aydur: Bigler bilür-misiz Kazana niçe hayf eylemek gerek, boyı uzun Burla Hatunını getürüp sağrak sürdürmek gerek didi.

SALUR CBB 25

Boyı uzun Burla Hatun bunı işitdi, yüregi-y-ile canına odlar düşdi. Kırk ince billü kızun içine girdi, ögüt virdi, aydur: Kankınuza yapışurlar-ise Kazan hatunı kankınuzdur diyü, kırk yirden avaz viresiz didi. *SALUR CBB 26*

Şökli Melikden adam geldi, Kazan Bigün hatunı kankınuzdur didi. Kırk yirden avaz geldi, kankısıdur bilmediler. Kâfira haber virdiler, birine yapışduk kırk yirden avaz geldi bilmedük kankısıdur didiler. *SALUR CBB 27*

Kâfir aydur: Mere varun Kazanun oğlı Uruzı tartun çengele asun, kıyma kıyma ağ etünden çekün, kara kavurma pişürüp kırk big kızına iletün her kim yidi ol degül, her kim yimedi oldur, alun gelün sağrak sürsün didi. *SALUR CBB 28*

Boyı uzun Burla Hatun oğlınun yamacına geldi, çağırup oğlına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Oğul oğul ay oğul
Bilür-misin neler oldı
Söyleşdiler fışıl fışıl
Kâfirün fi'lin tuydum
Dünlügi altun ban ivümün kabzası oğul
Kaza benzer kızumun gelinümün çiçegi oğul
Oğul oğul ay oğul
Tokuz ay tar karnumda götürdügüm oğul
On ay diyende dünyaya getürdügüm oğul
Tolması altun bişikde beledügüm oğul

kâfirler ters tanışmışlar: Kazan oğlı Uruzı habisden çıkarun, boğazından urgan-ile asun, iki talusından çengele sançun, kıyma kıyma ağ etinden çekün, kara kavurma idüp kırk big kızına iletün, her kim yidi ol degül, her kim yimedi ol Kazan hatunıdur, çekün döşegümüze getürelüm sağrak sürdürelüm dimişler.

Senün etünden oğul yiyeyin-mi, yohsa sası dinlü kâfirün döşegine gireyin-mi ağan Kazanun namusını sındurayın-mı, niçideyin oğul hey didi. ***SALUR CBB 29***

Uruz aydur: Ağzun kurısun ana, dilün çürisün ana, ana hakkı Tanrı hakkı degülmise-y-idi kalkubanı yirümden tura-y-idüm, yakan-ile boğazundan tuta-y-idüm, kaba ökçem altına sala-y-idüm, ağ yüzüni kara yire depe-y-idüm, ağzun ile burnundan kan şorlada-y-idüm, can tatlusın sana göstere-y-idüm, bu ne sözdür, sakın kadın ana menüm üzerüme gelmeyesin, menüm içün ağlamayasın, ko beni kadın ana çengele ursunlar, ko etümden çeksünler kara kavurma itsünler kırk big kızınun önine iletsünler, anlar bir yidüginde sen iki yigil seni kâfirler bilmesünler tuymasunlar, ta kim sası dinlü kâfirün döşegine varmayasın, sağrağın sürmeyesin, atam Kazan namusını sımayasın, sakın didi. Oğlan böyle digeç buldur buldur gözinünü yaşı revan oldı. ***SALUR CBB 30***

Boyı uzun bili ince Burla Hatun boynı-y-ile kulağın aldı düşdi, güz alması kibi al yanağın tartdı yırtdı, kargu kibi kara saçını yoldı, oğul oğul diyüben zarlık kıldı ağladı.

SALUR CBB 31

Uruz aydur:

Kadın ana karşum alup ne bögürürsin

Ne buzlarsın na ağlarsın

Bağrum-ile yüregüm ne tağlarsın

Kiçmiş menüm günümi ne andururs ın

Hey ana arabi atlar olan yirde

Bir kulını olmaz-mı olur

Kızıl develer olan yirde

Bir köşegi olmaz-mı olur

Ağça koyunlar olan yirde

Bir kuzıçağı olmaz-mı olur

Sen sağ ol kadın ana babam sağ olsun

Bir menüm gibi oğul bulınmaz-mı olur

didi. ***SALUR CBB 32***

Böyle digeç anasınun karârı kalmadı, yorıyu virdi, kırk ince billü kızun içine girdi.

SALUR CBB 33

Kâfirler Uruzı alup kanara dibine getürdiler. Uruz aydur: Mere kâfir aman, Tanrınun birligine yokdur güman, kon meni bu ağac-ile söyleşeyim didi.Çağırup ağaca soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Ağaç ağaç dir-isem sana erilenme ağaç

Mekke ile Medinenün kapusı ağaç

Musa Kelimün asası ağaç

Böyük böyük sularun köprüsi ağaç

Kara kara denizlerün gimisi ağaç

Şah-ı merdan Alinün Düldülinün eyeri ağaç

Zülfikarun kını-y-ile kabzası ağaç

Şah Hasan-ile Hüseynün bişigi ağaç

Eger erdür agar avratdur korhusı ağaç

Başun ala bakar olsam başsuz ağaç

Dibün ala bakar olsam dipsüz ağaç

Meni sana asarlar götürmegil ağaç

Götüreçek olur-isen yigitlügüm seni tutsun ağaç

Bizüm ilde gerek idün ağaç

Kara hindu kullaruma buyura-yidüm

Seni papa para toğrayalar-idi ağaç

Andan ayıtdı:

Tavla tavla bağlananda atuma yazuh

Kartaş diyü saklayanda yoldaşuma yazuh

Yumruğumda talbınanda şahin kuşuma yazuh

Yeter ile tutanda tazıma yazuh

Biglige toymadın özüme yazuh

Yigitlige usanmadın canuma yazuh

dïdi, yumru yumru ağladı, yanuk cigerçügini tağladı. ***SALUR CBB 34***

Bu mahalda sultanum, Salur Kazan-ilem Karaça Çoban çapar yetdi: Çobanun üç yaşar tana derisinden sapanınun ayası-y-idi, üç kiçi tüyinden sapanınun kolları-y-idi, bir kiçi tüyinden çatlagucı-y-idi. Her atanda on iki batman taş atar-idi. Atduğı taş yire tüşmez-idi, yire dahı düşse toz gibi savrılur-idi, ocak gibi obrolur-idi, üç yıla dak taşı düşdügi yirün otı bitmez-idi. Semüz koyun aruk toklı bayırda kalsa kurt gelüp yimez-idi sapanınun korkusından. Eyle olsa sultanum, Karaça Çoban sapan çatlatdı, dünya âlem kâfirün gözine karangu oldı. Kazan aydur: Karaçuk Çoban anamı kâfirden dileyeyim, at ayağı altında kalmasun didi. ***SALUR CBB 35***

At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Kazan kâfire çağırup soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere Şökli Melik

Dünyügi altun ban ivlerümi getürüp-dursın

Sana kölge olsun

Ağır hazinem bol akçam getürüp-dursın

Sana harçlık olsun

Kırk ince billü kız-ile Burla hatunı getürüp-dursın

Sana yesir olsun

Kırk yigit-ilen oğlum Uruzı getürüp-dursın

Kulun olsun

Tavla tavla şahbaz atlarum getürüp-dursın

Sana binit olsun

Katar katar develerüm getürüp-dursın

Sana yüklet olsun

Karıçuk anamı getürüp-durursın

Mere kâfîr anamı virgil mana

Savaşmadın uruşmadın kayıdayım

Girü döneyim gideyim bellü bilgil

didi. *SALUR CBB 36*

Kâfîr aydur:

Mere Kazan

Dünlügi altun ban ivüni getürmişüz

Bizümdür

Kırk ince billü kız-ile

Boyı uzun Burla Hatunı getürmişüz

Bizümdür

Kırk yigid-ilen oğlun Uruzı getürmişüz

Bizümdür

Tavla tavla şahbaz atlarun

Katar katar develerün getürmişüz

Bizümdür

Karıçuk anamı getürmişüz

Bizümdür

sana virmezüz Yayhan Keşiş oğlına virürüz, Yayhan Keşiş oğlından oğlı toğar, biz anı sana garım koruz didiler. *SALUR CBB 37*

Böyle digeç Karaçuk Çobanun acığı tutdı, tudakları tepserdi. Çoban aydur:

Mere dini yok akılsuz kâfir

Ussı yok dirneksüz kâfir

Karşu yatan kara tağlar karıyupdur otı bitmez

Kanlu kanlu ırmakları karıyupdur suyı gelmez

Şahbaz şahbaz atlar karıyupdur kulun virmez

Kızıl kızıl develer karıyupdur köşek virmez

Mere kâfir Kazanun anası karıyupdur oğul virmez

Dölin almakdan safan var-ise Şökli Melik, kara gözlü kızun var-ise Kazana vir, mere kâfir senün kızundan oğlı toğsun, siz anı Kazan Bige karım koyasız didi. ***SALUR CBB 38***

Bu mahalde kalın Oğuz Bigleri yetdi. Hanum görelüm kimler yetdi: Kara Dere ağzında Kadir viren, kara buğa derisinden bişiginün yapuğı olan, acığı tutanda kara taşı kül eyleyen, bıyığın ensesinde yidi yirde dügen, erenler evreni, Kazan Bigün kartaşı Kara Göne çapar yetdi. Çal kılıcun kartaş Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça görelüm kimler yetdi: Demür Kapu Dervendindeki demür kapuyu depüp alan, altmış tutam ala gönderinün uçında er bögürden Kıyan Selçuk oğlı Delü Dündar çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça hanum görelüm kimler yetdi: Hemid-ilen Merdin Kal'asın depüpü yıkan, demür yaylu Kapçak Melike kan kusduran, gelüben Kazanun kızın erlik-ile alan, Oğuzun ak sakallu kocaları görende ol yigidi tahsinleyen, al mahmuzı şalvarlu, atı bahri hotazlu Kara Göne oğlı Kara Budak çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça görelüm hanum kimler yetdi: Destursuzça Bayındır Hanun yağısın basan, altmış bin kâfire kan kusduran, ağ boz atınun yilisi üzerinde kar turduran Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça görelüm hanum kimler yetdi:Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan, ap alaca gerdegine karşu gelen, yidi kızun umudı, kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigün ınağı, boz aygırlu Beyrek çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça hanum görelüm kimler yetdi: Çaya baksa çalımlu, çal-kara kuş erdemlü, kur kurma kuşaklu, kulağı altun küpelü, kalın Oğuz Biglerini bir bir atından yıkıcı Kazılık Koca oğlı Big Yigenek çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça görelüm hanum kimler yetdi: Altmış ögeç derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen, altı ögeç derisinden külah itse kulaklarını örtmeyen, koli budı harança, uzun baldırları ince, Kazan Bigün tayısı at ağızlı Aruz Koca çapar yetdi. Çal kılıcun bigüm Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça görelüm hanum kimler yetdi: Varuban Peygamberün yüzini gören, gelübeni Oğuzda sahabesi olan, acığı tutanda bıyıklarından kan çıkan, bıyığı kanlu Bügdüz Emen çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Bunun ardınça görelüm kimler yetdi: Kâfirleri it ardına bırağup horlayan, ilden çıkup Aygır Gözler Suyından at yüzdüren elli yidi kal'anun kilidin alan, Ağ Melik

Çeşme kızına nikah iden, Sofi Sandal Melike kan kusduran, kırk cübbe bürinüp otuz yidi kal'a bigünün mahbub kızlarını çalup bir bir boynın kuçan yüzinde tudağında öpen, Eylik Koca oğlı Alp Eren çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Sayılmağ-ile Oğuz Bigleri tükense olmaz, hep yetdiler.

SALUR CBB 39

Aru sudan abdest aldılar, ağ alınların yire kodılar, iki rik'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammede salavat getürdiler, bî-tekellüf kâfire at saldılar, kılıç çaldılar.

SALUR CBB 40

Gümbür gümbür nakaralar dögildi, burması altun tuç borular çalındı. Ol gün cigerinde olan er yigitler belürdi. ol gün muhannetler sapa yir gözetdi. Ol gün bir kıyamat savaş oldı.Başlar kesildi top gibi. Şahbaz şahbaz atlar yügürdi, nalı düşdi. Ala ala gönderler süsildi. Kara polat öz kılıçlar çalındı, yalmanı düşdi. Üç yeleklü kayın oklar atıldı, demreni düşdi. Kıyamatun bir güni ol gün oldı. Big nökerden nöker biginden ayrıldı.

SALUR CBB 41

Taş Oğuz Bigleri-y-ile Delü Tundar sağdan depdi. Cılasun yigitler-ile Kara Göne oğlı Delü Budak soldan depdi. İç Oğuz Bigleri-y-ile Kazan düpe depdi. Şökli Melike havala oldı. Şökli Meliki bögürdübeni atdan yire saldı. gafillüçe kara başın alup kesdi, kahşaduban alça kanın yir yüzine dökdi. Sağ tarafda Kara Tüken Melike Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar karşu geldi, sağ yanını kılıçladı yire saldı. Sol tarafda Buğaçuk Melike Kara Göne oğlı Delü Budak karşu geldi, altı perlü gürz ile depesine katı tuta urdı, dünya alem gözine karanu oldı, at boynın kuçakladı yire düşdi. Kazan Bigün kartaşı kâfirün tuğı-y-ile sançağını kılıçladı yire saldı. Derelerde depelerde kâfire kırgun girdi, leşine kuzgun üşdi. On iki bin kâfir kılıçdan kiçdi. Biş yüz Oğuz yigitleri şehid oldı. Kaçanını Kazan Big komadı, aman diyenini öldürmedi. Kalın Oğuz Bigleri toyum oldı.

SALUR CBB 42

Kazan Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü döndi. Altun tahtında yine ivini dikdi. Karaçuk Çobanı imrahor eyledi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk baş kul kırk kırnak, oğlı Uruz başına azad eyledi. Cılasun koç yigitlere kalaba ölke virdi, şalvar cübbe çuka virdi.

SALUR CBB 43

Dedem korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi.

Kanı didügüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yid gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır sonı uçı ölümlü dünya

Yöm vireyim hanum: Karlu kara tağlarun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurımasun, kadir Tanrı seni namerde muhtac itmesün, çapar-iken ağ boz atun büdrimesün, çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün, dürtişür-iken ala gönderün uvanmasun, ağ sakallu baban yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, ahır sonı aru imandan ayırmasun, amin diyenler dizar görsün, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, Allah viren umudun üzilmesün, yığışdursun dürişdürsün günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey. ***SALUR CBB 44***

KAM PÜRENÜN OĞLI BAMSI BEYREK BOYINI BEYAN İDER HANUM HEY

Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi. Kara yirün üstine ağ ban ivin dikdürmiş-idi. Ala sayvanı gök yüzine aşanmış-idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi. ***BEYREK CBB 1***

Pay Püre Big dahı Bayındır Hanun sohbetine gelmiş-idi. Bayındır Hanun karşusında Kara Göne oğlı Kara Budak yay tayanup turmış-idi, sağ yanında Kazan oğlı Uruz turmış-idi, sol yanında Kazılık Koca oğlı Big Yigenek turmış-idi.Pay Püre Big bunları gördügünde ah eyledi, başından aklı gitdi, destmalın eline aldı, bögürü bögürü ağladı. ***BEYREK CBB 2***

Böyle idiçek kalın Oğuz arkası, Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan kaba dizinün üstine çökdi, kıya tiküben Pay Püre Bigün yüzine bakdı, aydur:Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın. Pay Püre Big aydur: Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacum yok kartaşda kaderüm yok, Allah Ta'ala meni kargayupdur, bigler tacum tahtum içün ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maksudun bu-mıdur. Pay Püre Big aydur: Beli

budur, menüm dahı oğlum olsa, Han Bayındırun karşusın alsa tursa kullık eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensem didi *BEYREK CBB 3*

Böyle digeç kalın Oğuz Bigleri yüz göge tutdılar, el kaldurup du'a eylediler, Allah Ta'ala sana bir oğul virsün didiler. Ol zamanda biglerün alkışı alkış kargışı kargış idi, du'aları müstecab olur-idi.

BEYREK CBB 4

Pay Piçen Big dahı yirinden örü turdı, aydur: Bigler menüm dahı hakkuma bir du'a eylen, Allah Ta'ala mana da bir kız vire didi. Kalın Oğuz Bigleri el kaldurdılar, du'a eylediler, Allah Ta'ala sana da bir kız vire didiler. Pay Piçen Big aydur: Bigler Allah Ta'ala mana bir kız vireçek olur-ise, siz tanık olun, menüm kızum Pay Püre Big oğlına bişik kertme yavuklu olsun didi.

BEYREK CBB 5

Bunun üzerine bir kaç zaman kiçdi, Allah Ta'ala Pay Püre Bige bir oğul, Pay Piçen Bige bir kız virdi. Kalın Oğuz Bigleri bunı işitdiler, şad olup sevindiler. Pay Püre Big bazirganlarını yanına ohıdı, buyruk itdi: Mere bazirganlar Allah Ta'ala mana bir oğul virdi, varun Rum iline menüm oğlum için yahşı armağanlar getürün menüm oğlum böyüyinçe didi. *BEYREK CBB 6*

Bazirganlar dahı gice gündüz yola girdiler, İstanbula geldiler. Dan dansuh ala yahşı armağanlar aldılar. Pay Pürenün oğlı-y-için bir deniz kulunı boz aygır aldılar, bir ağ tozlu katı yay aldılar, bir dahı altı perlü gürz aldılar. Yol yarağın gördiler. *BEYREK CBB 7*

Pay Pürenün oğlı biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on biş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlu çal-kara kuş erdemlü bir gözel yahşı yigit oldı. Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komazlar-idi. Pay Püre Bigün oğlı atlandı, ava çıkdı. Av avlar-iken babasınun tavlası üzerine geldi. İmrahor başı karşuladı, indürdi, konukladı. Yiyüp içüp otururlar-idi.

BEYREK CBB 8

Bu yanadan dahı bazirganlar gelübeni Kara Dervend ağzına konmışlar-idi.Yarımasun yarçımasun Evnük Kal'asınun kâfirleri bunları casusladı. Bazirganlar yatur-iken gafil-ile biş yüz kâfir koyıldılar, çapdılar, yağmaladılar. Bazirganun ulusı tutıldı, kiçisi kaçarak Oğuza geldi. Bakdı gördi Oğuzun uçında bir ala sayvan dikilmiş, bir imirze hub yigit kırk yigit-ilen, sağında ve solunda, otururlar. Oğuzun bir yahşı yigidi ancak, yorıyayım meded diyeyim didi. Bazirgan aydur: Yigit yigit big

yigit, sen benüm ünüm anla sözüm dinle, on altı yıldur kim Oğuz İçinden gitmiş idük, dan dansuh kâfir malın Oğuz Biglerine getürür idük. Pasınun Kara Dervend ağzına döş virmiş idük, Evnük Kalasınun biş yüz kâfiri üzerümüze koyıldı. Kardaşum tutsak oldı, malumuzı rızkumuzı yağmaladılar girü döndiler, kara başum götürdüm sana geldüm, kara başun sadakası yigit meded mana didi.

BEYREK CBB 9

Bu kez oğlan şarap içer-iken içmez oldı, altun ayağı elinden yire çaldı, aydur: Ne didügümi yetürün, geyümüm-ile menüm şahbaz atumı getürün hey, meni seven yigitler binsünler didi. bazirgan dahı önlerine düşdi, kulağuz oldı.

BEYREK CBB 10

Kâfir dahı düşüben bir yirde akça üleşmekde-y-idi. Bu mahalda erenlerün meydanı arslanı pehlivanlarun kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi kâfirlere kılıç urdı, baş kalduran kâfirleri öldürdi, gaza eyledi, bazirganlarun malını kurtardı.

BEYREK CBB 11

Bazirgan aydur: Big yigit bize sen erlik işledün, gel imdi begendügün maldan al didiler. Big yigidün gözi bir deniz kulunı boz aygırı tutdı, bir de altı perlü gürzi, bir de ağ tozlu yayı tutdı, bu üçüni begendi. Aydur: Mere bazirganlar bu aygırı ve dahı bu yayı ve bu gürzi mana virün didi. Böyle digeç bazirganlar saht oldı. Yigit aydur: Mere bazirganlar çok-mı istedüm didi. Bazirganlar ayıtdılar: Ne çoğ olsun, amma bizüm bir bigümüz oğlı vardur, bu üç nesneyi ana armağan aparsavuz gerek idi didiler. Oğlan aydur: Mere bigünüz oğlı kimdür. Ayıtdılar: Pay Pürenün oğlı vardur, adına Bamsı dirler didiler. Pay Pürenün oğlı olduğun bilemediler.

BEYREK CBB 12

Yigit parmağun ısırdı. Aydur: Bunda minnet-ile almakdan ise anda babam yanında minnetsüz almak yigdür didi. Atın kamçıladı, yola girdi. Bazirganlar ardından baka kaldılar, vallah yahşı yigit mürüvvetlü yigit didiler.

BEYREK CBB 13

Boz oğlan babasınun ivine geldi. Babasına haber oldı bazirganlar geldi diyü. Babası sevindi, çetir otağ ala sayvan dikdürdi, ipek halıçalar saldı, kiçdi oturdı. Oğlını sağ yanına aldı.

BEYREK CBB 14

Oğlan bazirganlar hususından bir söz söylemedi, kâfirleri kırduğun anmadı. Nagahi bazirganlar geldiler. Baş indürüp selam virdiler. Gördiler kim ol yigit kim baş kesüpdür kan döküpdür

Pay Püre Bigün sağında oturur. Bazirganlar yorıdılar yigidün elin öpdiler.

BEYREK CBB 15

Bunlar böyle idiçek Pay Püre Bigün acığı tutdı, bazirganlara aydur: Mere kavat oğlı kavatlar ata turur-iken oğul elin-mi öperler. Ayıtdılar: Hanum bu yigit senün oğlun-mıdur. Belü menüm oğlumdur didi. Ayıtdılar: İmdi incinme hanum evvel anun elin öpdügümüze, eger senün oğlun olmasa-y-idi bizüm malumuz Gürcistanda gitmiş-idi. hepümüz tutsak olmış-idi didiler. Pay Püre Big aydur: Mere menüm oğlum baş-mı kesdi kan-mı dökdi. Beli baş kesdi, kan dökdi, adam ahtardı didiler. Mere bu oğlana ad koyasınça var-mıdur didi. Beli sultanum artukdur didiler.

BEYREK CBB 16

Pay Püre Big kalın Oğuz Biglerini çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı, aydur:

Ünüm anla sözüm dinle Pay Püre Big
Allah Ta'ala sana bir oğul virmiş tuta virsün
Ağ sancak götürende müsülmanlar arhası olsun
Karşu yatan kara karlu tağlardan aşar olsa
Allah Ta'ala senün oğlına aşut virsün
Kanlu kanlu sulardan kiçer olsa kiçüt virsün
Kalabalık kâfire girende
Allah Ta'ala senün oğlına fursat virsün
Sen oğlını Bamsam diyü ohşarsın
Bunun adı boz aygırlu Bamsı Beyrek olsun
Adını ben virdüm yaşını Allah virsün

didi.

BEYREK CBB 17

Kalın Oğuz Bigleri el götürdüler du'a kıldılar, bu ad bu yigide kutlu olsun didiler. Bigler hep ava bindi. Boz aygırın çekdürdi Beyrek bindi. Ala Tağa ala leşker ava çıkdı.

BEYREK CBB 18

Nagahandan Oğuzun üzerine bir süri geyik geldi. Bamsı Beyrek birini kova gitdi. Kova kov bir yire geldi, ne gördi: Sultanum gördi gök çayırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş. Ya Rab bu otağ kimün ola didi. Haberi yok ki alaçağı ala gözlü kızun otağı olsa gerek. Bu otağun üzerine varmağa edeblendi. Ayıtdı: Ne olur-ise olsun, hele men avumı alayın didi. Otağun öninde irişi geldi geyiği sinirledi. Bakdı gördi kim bu otağ Banı Çiçek otağı-y-imiş ki Beyregün bişik kertme nişanlusı adahlusı-y-idi. ***BEYREK CBB 19***

Banı Çiçek otahdan bakar-idi. Mere dayalar bu kavat oğlı kevat mize erlik-mi gösterür didi, varun bundan pay dilen görün ne dir didi. ***BEYREK CBB 20***

Kısırca Yinge dirler bir hatun var-idi, ilerü vardı pay diledi: Hey big yigit bize dahı bu geyikden pay vir didi. Beyrek aydur: Mere dadı men avçı degülem big oğlı bigem, hep size didi, amma sormak ayıb olmasun bu otak kimündür didi. Kısırca Yinge aydur: Big yigidüm bu otağ Pay Piçen Big kızı Banı Çiçegündür didi. Eyle olsa hanum. Beyregün kanı kaynadı, edeb-ile yap yap girü döndi.

BEYREK CBB 21

Kızlar geyigi götürdiler, gözeller şahı Banı Çiçegün önine getürdiler. Bakdı gördi ki bir sultan semüz sığın geyikdür. Banı Çiçek aydur: Mere kızlar bu yigit ne yigitdür. Kızlar aydur: Vallah sultanum bu yigit yüzi nikablu yahşı yigitdür, big oğlı big imiş didiler. Banı Çiçek aydur: Hey hey dayalar babam mana ben seni yüzi nikablu Beyrege virmişem dir-idi, olmaya kim bu ola, mere çağırun haberleşeyüm didi. ***BEYREK CBB 22***

Çağırdılar Beyrek geldi. Banı Çiçek yaşmaklandı haber sordı, aydur: Yigit gelişün kandan. Beyrek aydur: İç Oğuzdan. İç Oğuzda kimün nesisün didi. Pay Püre Big oğlı Bamsı Beyrek didükleri menem didi. Kız aydur: Ya ne maslahata geldün yigit didi. Beyrek aydur: Pay Piçen Bigün bir kızı var-imiş, anı görmege geldüm didi. Kız aydur: Ol öyle adam degüldür kim sana görine didi, amma men Banı Çiçegün dadısıyam, gel imdi senün-ile ava çıkalum, eger senün atun menüm atumı kiçer-ise onun atını dahı kiçersin, hem senün ile oh atalum, meni kiçer-isen anı dahı kiçersin ve hem senün-ile güreşelüm, meni basar-isen anı dahı basarsın didi. Beyrek aydur: Hoş imdi atlanun.

BEYREK CBB 23

İkisi atladılar, meydana çıkdılar. At depdiler, Beyrek atı kızun atını kiçdi. Oh atdılar Beyrek kızun okın yardı. Kız aydur: Mere yigit menüm atumı kimse kiçdügi yok, ohumı kimse yardugı yok, imdi gel senün-ile güreş tutalum didi. Haman Beyrek atdan indi. Karvaşdılar, iki pehlivan olup bir

birine sarmaşdılar. Beyrek götürür kızı yire urmak ister, kız götürür Beyregi yire urmak ister. Beyrek bunaldı aydur: Bu kıza basılacak olur-isem kalın Oğuz içinde başuma kahınç yüzüme tohınç iderler didi. Gayrete geldi, kavradı kızun bağdamasın aldı, emçeginden tutdı. Kız koçındı. Bu kez Beyrek kızun ince biline girdi, bağdadı arhası üzerinde yire urdı. Kız aydur: Yigit Pay Piçenün kızı Banı Çiçek menem didi. Beyrek üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmağından altun yüzügi çıkardı kızun parmağına kiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han kızı didi. Kız aydur: Çün böyle oldı, haman imdi ilerü turmak gerek big oğlı didi. Beyrek dahı nola hanum baş üzerine didi.

BEYREK CBB 24

Beyrek kızdan ayrılup ivlerine geldi. Ağ sakallu babası karşu geldi, aydur: Oğul dan dansuh bu gün Oğuzda ne gördün. Aydur: Ne göreyin,oğlı olan ivermiş,kızı olan köçürmiş. Babası aydur: Oğul ya seni ivermeh-mi gerek. Beli pes ağ sakallu aziz baba ivermeh gerek didi. Babası aydur: Oğuzda kimün kızın alı vireyin didi. Beyrek aydur: Baba mana bir kız alı vir kim men yirümden turmadın ol turmah gerek, men kara koç atuma binmedin ol binmeh gerek, men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek, bunun gibi kız alı vir baba mana didi. Babası Pay Püre Han aydur: Oğul sen kız dilemezsin kendüne bir hampa ister-imişsin, oğul meger sen istedügün kız Pay Piçen Big kızı Banu Çiçek ola didi. Beyrek aydur: Beli pes, evet ağ sakallu aziz baba menüm dahı istedügüm oldur didi. Babası aydur: Ay oğul Banu Çiçegün bir delü kardaşı vardur, adına Delü Karçar dirler, kız dileyeni öldürür. Beyrek aydur: Ya pes nidelüm. Pay Püre Big aydur: Oğul Kalın Oğuz biglerini odamuza ohıyalum, niçe maslahat görürler-ise ana göre iş idelüm didi. ***BEYREK CBB 25***

Kalın Oğuz Bigleri hep ohıdılar, odalarına getürdiler, ağır konukluk eylediler. Kalın Oğuz Bigleri ayıtdılar: Bu kızı istemege kim vara bilür. Maslahat gördiler ki Dede Korkut varsun didiler. Dede Korkut aydur: Yarenler çünki meni gönderürsiz, bilürsiz kim Delü Karçar kız kardaşını dileyeni öldürür, bari Bayındır Hanun tavlasından iki şahbaz yügrük at getürün, bir kiçi başlu kiçer aygırı bir toklı başlu torı aygırı , nagah kaçma kovma olur-ise birisini binem, birisini yedem didi.

BEYREK CBB 26

Dede Korkudun sözi makbul geldi. Vardılar Bayındır Hanun tavlasından ol iki atı getürdiler. Dede Korkut birin bindi birin yetdi, yarenler sizi Hakka ısmarladum didi gitdi.

BEYREK CBB 27

Meger sultanum, Delü Karçar dahı ağ ban ivini ağ otağını kara yirün üzerine kurdurmış-idi, yoldaşları ile puta atup oturur-idi. ***BEYREK CBB 28***

Dedem Korkut öteden berü geldi. Baş indürdi, bağır basdı, ağız dilden görklü selam virdi.

BEYREK CBB 29

Delü Karçar ağzın köpüklendirdi, Dede Korkudun yüzine bakdı, aydur: Aleyke's-selam ay ameli azmış fi'li dönmiş kadir Allah ağ alnına kada yazmış, ayuklular buraya geldügi yok, ağızlular bu suyumdan içdügi yok, sana noldı, amelün-mi azdı, fi'lün-mi döndi, ecelün-mi geldi, bu aralarda neylersin didi. ***BEYREK CBB 30***

Dede Korkut aydur:

Karşu yatan kara tağun aşmağa gelmişem

Akındılu görklü suyun kiçmege gelmişem

Gin etegüne tar koltuğunda kısılmağa gelmişem

Tanrının buyuruğı-y-ile Peygamberün kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız kardaşun Banu Çiçegi Bamsı Beyrege dilemege gelmişem didi. ***BEYREK CBB 31***

Dede Korkut böyle digeç Delü Karçar aydur: Mere ne didügüm yetürün, kara aygırı yarağ-ile getürün didi. Kara aygırı yarağ-ile getürdiler, Delü Karçarı bindürdiler.

BEYREK CBB 32

Dede Korkut köstegi üzdi, turmadı kaçdı. Delü Karçar ardına düşdi. Toklı başlu torı aygır yorıldı. Dede Korkut kiçi başlu kiçer aygıra sıçradı bindi. Dedeyi kova kova Delü Karçar on belen yir aşurdı. Dede Korkudun ardından Delü Karçar irdi. Dedenün anısı anıtdı. Tanrıya sığındı. ism-i a'zam okudı. Delü Karçar kılıcın eline aldı, yukarusından öyke ile hamle kıldı. Delü Big diledi ki Dedeyi depere çala. Dede Korkut ayıtdı: Çalar-isen elün kurısun didi. Hak Ta'alanun emri-y-ile Delü Karçarun eli yukuruda asılu kaldı. Zira Dede Korkut velayet issi idi, dilegi kabul oldı. Delü Karçar aydur: meded aman-el aman, Tanrının birligine yokdur güman, sen menüm elümi sağaldı gör, Tanrının buyrugı-y-ile Peygamberün kavli-y-ile kız karındaşumı Beyrege vireyim didi. Üç kere ağzından ikrar eyledi, Dede Korkut du'a eyledi, Delünün eli Hak emri-y-ile sapa sağ oldı. Döndi aydur: Dede Kız karındaşumun yolına ben ne ister-isem virür-misin. Dede aydur: Virelüm didi, görelüm ne istersin. Delü Karçar aydur: Bin buğra getirün kim maya görmemiş ola, bin dahı aygır getürün kim hiç kısrağa aşmamış ola, bin

dahı koyun görmemiş koç getürün, bin de kuyruksuz kulaksuz köpek getürün, bin dahı püre getürün mana didi. Eger bu didügüm nesneleri getürür-isenüz hoş virdüm, amma getürmeyecek olur-isen bu katla öldürmedüm ol vaktın öldürürin didi. ***BEYREK CBB 33***

Dede döndi Pay Püre Bigün ivlerine geldi. Pay Püre Big aydur: Dede oğlan-mısın kız-mısın. Dede oğlanam didi. Ya pes niçe kurtıldun Delü Karçarun elinden didi. Dede aydur: Allahun inayeti erenlerün himmeti oldı, kızı aldum didi. Beyrege ve anasına ve kız kardaşlarına muştıcı geldi, sevindiler, şad oldılar. Pay Püre Big aydur: Delü ne kadar mal istedi. Dede aydur: Yarımasun yarçımasun, Delü Karçar eyle mal istedi ki hiç bitmesün didi. Pay Püre Big aydur: Hele ne diledi. Dede aydur: Bin aygır dileyüpdür kim kısrağa aşmamış ola, bin dahı buğra diledi kim maya görmemiş ola, bin de koç dileyüpdür koyun görmemiş ola, bin de kuyruksuz kulaksuz köpek diledi, bin dahı haraça karaça püreler diledi. Bu nesneleri getüreçek olur-isenüz kız karındaşumı virürem, getürmeyeçek olur-isen gözüme görinmeyesin, yohsa seni öldürürem didi. Pay Püre Big aydur: Dede men üçüni bulur-isem ikisini sen bulur-mısın didi Dede Korkut beli hanum bulayum didi. Pay Püre Big ayıtdı: İmdi Dede köpek-ile püreyi sen bul didi. ***BEYREK CBB 34***

Dahı kendüsi tavla tavla atlarına vardı bin aygır seçdi, develerine vardı bin buğra ner seşdi, koyunlarına vardı bin koç seçdi. Dede Korkut dahı bin kuyruksuz kulaksuz köpek-ile bin dahı püre buldı. Alup bunları Delü Karçara gitdi. ***BEYREK CBB 35***

Delü Karçar işitdi karşu geldi, göreyim didügümi getürdiler-mi didi. Aygırları göriçek begendi, develeri gördüginde begendi, koçları begendi, köpekleri göriçek kas kas güldi, aydur: Dede ya kanı menüm pürelerüm. Dede Korkut hay oğul Karçar adama uş bögelek gibi bunludur, ol bir yavuz canavardur, hep bir yirde dirüp-dururam, gel gidelüm semüzin al aruğın ko didi. Aldı Delü Karçarı bir pürelü yire getürdi. Delü Karçarı yalınçak eyledi ağıla koydı. Püreler Delü Karçara üşdiler. Gördi becere bilmez aydur: Meded Dede, kerem eyle Allah ışkına kapuyı aç çıkayın didi. Dede Korkut oğul Karçar ne kargaşa idersin, getürdüm bu ısmarladuğun nesnedür, noldun böyle bunaldun, semüzin al aruğın ko didi. Delü Karçar aydur: Hay dede Sultan, Tanrı bunun semüzin de alsun aruğın da alsun, haman beni kapudan tışarı eyle, meded didi. Dede kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı. Dede gördi-kim Delünün canına kiçmiş, başı kapusı olmış, gevdesi püreden görinmez, yüzi gözi belürmez. Dedenün ayağına düşdi. Allah ışkına beni kurtar didi. Dede korkut var oğul kendüni suya ur didi. Delü Karçar segirderek vardı suya düşdi. Püredür suya akdı gitdi. Geldi geyesisin geydi, ivine gitdi. Ağır dügün yaragın gördi. ***BEYREK CBB 36***

Oğuz zamanında bir yigit ki ivlense oh atar-idi, okı ne yirde düşse anda gerdek diker-idi. Beyrek Han dahı ohın atdı, dibine gerdegin dikdi. ***BEYREK CBB 37***

Adaklusından ergenlik bir kırmızı kaftan geldi, Beyrek geydi. yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, saht oldılar. Beyrek aydur: Niye saht oldunuz didi. Ayıtdılar: Niçe saht olmayalum, sen kızıl kaftan geyersin biz ağ kaftan geyerüz didiler. Beyrek aydur: Bu kadar nesneden ötüri niye saht olursız, bu gün ben geydüm yarın nayibüm geysün, kırk güne degin sıra vardı geyünüz, andan sonra bir dervişe virelüm didi. ***BEYREK CBB 38***

Kırk yigit ilen yiyüp içüp otururlar-idi. Yarımasun yarçımasun, kâfirün casusı bunları casusladı, varup Bayburd Hisarı bigine haber virdi, aydur: Ne otururs'ın sultanum, Pay Piçen Big ol sana vireçegi kızı Beyrege virdi, bu gice gerdege girür didi. Yarımasun yarçımasun, ol me'lun yidi yüz kâfir-ile yılgadı. ***BEYREK CBB 39***

Beyrek ap alaca gerdegi içinde yiyüp içüp bi-haber oturur-idi. Dün uyhusında kâfir otağa koyıldı. Nayibi kılıcın sıyırdı eline aldı, menüm başum Beyregün başına kurban olsun didi. Nayib paralandı şehid oldı. Derin olsa baturur kalabalık korhudur, at işler er öginür, yayan erün umudı olmaz. Otuz tokuz yigit-ilen Beyrek tutsak gitdi. ***BEYREK CBB 40***

Tan ötdi, gün toğdı, Beyregün atası anası bakdı gördi kim gerdek görinmez olmış. Ah itdiler, akılları başlarından gitdi. Gördiler kim uçarda kuzgun kalmış, tazı tolaşmış yurtda kalmış, gerdek paralanmış nayib şehid olmış. ***BEYREK CBB 41***

Beyregün babası kaba saruk götürüb yire çaldı, tartdı yakasın yırtdı, oğul oğul diyüben bögürdi zarılık kıldı. Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözinün yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yanağın tartdı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi.

BEYREK CBB 42

Pay Püre Bigün dünlügi altun ban ivine şiven girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldı, kızıl kına ağ eline yakmaz oldı ***BEYREK CBB 43***

Yidi kız kardaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler, vay bigüm kartaş muradına maksudına irmeyen yalunuz kardaş diyüp ağlaşdılar bögrişdiler. ***BEYREK CBB 44***

Beyregün yavuklusına haber oldı, Banı Çiçek karalar geydi ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi al yanağını tartdı yırtdı,

Vay al duvağum iyesi

Vay alnum başum umudı

Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm

Toyınça yüzine bakmaduğum hanum yigit

Kanda gitdün beni yalunuz koyup canum yigit

Göz açuban gördügüm

Könül ile sevdügüm

Bir yasdukda baş koyduğum

Yolında öldügüm kurban olduğum

Vay Kazan Bigün ınağı

Vay Kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek

diyüp zârı zârı ağladı. ***BEYREK CBB 45***

Bunı işidüp Kıyan Selçük oğlı Delü Dundar ağ çıkardı kara geydi. Beyregün yâr ve yoldaşları ağ çıkarup karalar geydiler. Kalın Oğuz Bigleri Beyrek içün azim yas tutdılar. umud üzdiler.

BEYREK CBB 46

Bunun üzerine on altı yıl kiçdi. Beyregün ölüsin dirisin bilmediler.

BEYREK CBB 47

Bir gün kızun kardaşı Delü Karçar Bayındır hanun divanına geldi. dizin çökdi. aydur: Devletlü Hanun ömri uzun olsun, Beyrek diri olsa on altı yıldan berü gelür-idi. bir yigit olsa dirisi haberin getürse çırgap çuha altun akça virür-idüm, ölüsi haberin getürene kız kardaşum virür-idüm didi.

BEYREK CBB 48

Böyle digeç, yarımasun yarçımasun, Yalançı oğlı Yartaçuk aydur: Sultanum ben varayın, ölüsi dirisi haberin getüreyin didi. Meger Beyrek buna bir kömlek bağışlamış-idi, geymez-idi, saklar-idi. Vardı könlegi kana kuna baturdı, Bayındır Hanun önine getürüp bırakdı. Bayındır Han aydur: Mere bu ne kömlekdür. Beyregi Kara Dervendde öldürmişler, uşda nişanı sultanum didi.

BEYREK CBB 49

Kömlegi göriçek bigler ögür ögür ağlaşdılar, zârılıklara girdiler. Bayındır Han aydur: Mere niye ağlarsız, biz bunı tanımazuz, adaklusına aparun götsün ol yahşı bilür, zirâ ol diküpdür yine ol tanır didi. ***BEYREK CBB 50***

Vardılar kömlegi Banı Çiçege iletdiler. Gördi tanıdı oldur didi. tartdı yakasın yırtdı.

Vay göz açup gördügüm
Könül virüp sevdügüm
Vay al duvağum iyesi
Vay alnum başum umudı
Han beyrek

diyü ağladı. ***BEYREK CBB 51***

Babasına anasına haber oldı. ap alaca ordusına şiven girdi. ağ çıkardılar kara geydiler. Kalın Oğuz Bigleri Beyrekden umut üzdiler. ***BEYREK CBB 52***

Yalançı oğlı Yartaçuk kiçi dügünin eyledi. ulu dügünine va'de kodı.

BEYREK CBB 53

Beyregün babası Pay Püre big dahı bezirganları kığırdı yanına getürdi. aydur: Mere bazirganlar varun iklim iklim aran. Beyregün ölüsi dirisi haberin getüre-y-idünüz ola-mı dir.

BEYREK CBB 54

Bazirganlar yarak gördiler. Gice gündüz dimeyüp yorıdılar. Nâgâh Bayburd Hisarına geldiler.

BEYREK CBB 55

Meger ol gün kâfirlerün ağır günleri-y-idi. Her biri yimekde içmekde idi. Beyregi dahı getürüp kopuz çaldururlar-idi. Beyrek yüce çartakdan bakdı bazirganları gördi. Bunları gördüginde haberleşdi. görelüm hanum ne haberleşdi.

Aydur:

Alan alçak hava yirden gelen argış
Big babamun kadın anamun savgatı argış

Ayağı uzun şahbaz ata binen argış

Ünüm anla sözüm dinle argış

Kalın Oğuz İçinde

Ulaş oğlı Salur Kazanı sorar olsam sağ-mı argış

Kıyan Selçük oğlı Delü Tundarı sorar olsam sağ-mı argış

Kara Göne oğlı Kara Budağı sorar olsam sağ-mı argış

Ağ sakallu babamı ağ pürçeklü anamı sorar olsam sağ-mı argış

Benüm yidi kız karındaşum sorar olsam sağ-mı argış

Göz açuban gördügüm

Könül ile sevdügüm

Pay Piçen kızı Banı Çiçek ivde-mi argış

Yohsa kimseye vardı-mı argış

Digil mana

Kara başum kurban olsun argış sana

didi. Bazirganlar aydur:

Sağ-mısın esen-misin canum Bamsı

On yılun hasreti hanum Bamsı

Kalın Oğuz içinde

Kazan Bigi sorar olsan sağdur Bamsı

Kıyan Selçük oğlı Delü Tundarı sorar olsan sağdur Bamsı

Kara Göne oğlı kara Budağı sorar olsan sağdur Bamsı

Ol bigler ağ çıkardı kara geydi senün içün Bamsı

Ağ sakallu atanı ağ pürçeklü anamı sorar olsan sağdur Bamsı

Ağ çıkarup kara geydiler senün içün Bamsı

Yidi kız kardaşın yidi yol ayrıdında ağlar gördüm Bamsı

Vardı gelmez kardaş diyü zârılık ider gördüm Bamsı

Göz açuban gördügün

Könül virüp sevdügün

Pay Piçen kızı Banı Çiçek

Kiçi dügünin eyledi ulu dügünine va'de kodı

Yalançı oğlı Yartaçuğa varur gördüm

Han Beyrek

Parasarun Bayburd Hisarından uça görgil

Ap alaca gerdegüne gele görgil

Gelmez olsan Pay Piçen kızı Banı Çiçegi aldurdun bellü bilgil

didi. ***BEYREK CBB 56***

Beyrek kalkdı ağlayu ağlayu kırk yigidün yanına geldi. Kaba saruk götürdi yire çaldı, aydur: Hey menüm kırk yoldaşum bilür-misiz neler oldı. Yalançı oğlı Yaltaçuk menüm ölüm haberin iletmiş, dünlügi altun ban ivine babamun şiven girmiş, kaza benzer kızı gelini ağ çıkarmış kara geymiş, göz açuban gördügüm, könül virüp sevdügüm Banı Çiçek Yalançı oğlı Yaltaçuğa varur olmış. Böyle digeç kırk yigidi kaba sarukların götürdiler yire çaldılar, bögürü bögürü ağlaşdılar zârılık kıldılar.

BEYREK CBB 57

Meger kâfir biginün bir bikir kızı var-idi. Her gün Beyregi görmege gelür-idi. Ol gün girü görmege geldi. Bakdı gördi Beyrek saht olmış. Kız aydur: Niçün sahtsın hanum yigit. Geldügümçe seni şin görür-idüm, güler-idün oynar-idün, şimdi noldun didi. Beyrek aydur: Niçe saht olmayayım. On altı yıldır kim babanun tutsakıyam, ataya anaya kavumu kardaşa hasretem ve hem bir kara gözlü yavuklum var-idi. Yalançı oğlı Yaltaçuk dirler bir kişi var-idi varmış yalan söylemiş beni öldi dimiş, ana varur olmış didi. Böyle digeç, kız Beyregi aşıklamış-idi, aydur: Eger seni hisardan aşağa urgan-ile salındıraçak olur-isem babana anana sağlık-ile varaçak olur-isen beni bunda gelüp halallığa alur-mısın didi. Beyrek and içdi: Kılıcuma toğranayın ohuma sançılayın, yir gibi kertileyin toprak gibi savrılayın, sağlığ-ile varaçak olur-isem Oğuza gelüp seni halallığa almaz-isem didi.

BEYREK CBB 58

Kız dahı urgan getürüp Beyregi hisardan aşağa salındurdı. Beyrek aşağa bakdı, kendüzin yir yüzinde gördi. Allaha şükr eyledi, yola düşdi. Giderek kâfirün ılkısına geldi. Bir at bulur-isem tutayım

bineyim didi. Bakdı gördi kendünün deniz kulını boz aygır bunda otlanup turur. Boz aygır dahı Beyregi görüp tanıdı, iki ayağınun üzerine turdı kişnedi. Beyrek dahı bunı ögmiş, görelüm hanum niçe ögmiş:

Aydur:

Açuk açuk meydana benzer senün alınçuğun
İki şeb çırağa benzer senün gözçügezün
İbrişime benzer senün yiliçügün
İki koşa kardaşa benzer senün kulaçuğun
Eri muraduna yetürür senün arhaçuğun
At dimezem sana kartaş direm kartaşumdan yig
Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig

didi. At başını yukaru tutdı. bir kulağun kaldurdı Beyrege karşu geldi. Beyrek at göksin kuçakladı, iki gözin öpdi. Sıçradı bindi. ***BEYREK CBB 59***

Hisarun kapısına geldi. Otuz tokuz yoldaşun ısmarladı, görelüm hanum niçe ısmarladı. Beyrek aydur:

Mere sası dinlü kâfir
Menüm ağzuma sögüp-durur-idün doyamadum
Kara tonuz etinden yahnı yidürdün doyamadum
Tanrı mana yol virdi gider oldum mere kâfir
Otuz tokuz yigidüm amanatı mere kâfir
Birin eksük bulsam yirine on öldüreyim
Onun eksük bulsam yirine yüzin öldüreyim mere kâfir
Otuz tokuz yigidüm amanatı mere kâfir

didi, dahı aldı yoryu virdi. ***BEYREK CBB 60***

Kırk nefer kâfirler atlandılar, ardına düşdiler. Kova gitdiler, yetmediler döndiler.

BEYREK CBB 61

Beyrek Oğuza geldi. Bakdı gördi bir ozan gider. Aydur: Mere ozan nireye gidersin. Ozan aydur: Big yigit dügüne giderem. Beyrek aydur: Dügün kimün. Yalançı oğlı Yaltaçuğun didi. Mere kimün nesin alur didi. Ozan aydur: Han Beyregün adahlusın alur didi. Beyrek aydur: Mere ozan kopuzun mana virgil atumı sana vireyim, sakla gelem bahasın getürem alam didi. Ozan aydur: Avazum gedilmedin ünüm yoğulmadın bir atdur elüme girdi, ileteyim saklayayım didi. Ozan kopuzı Beyrege virdi.

BEYREK CBB 62

Beyrek kopuzı aldı, babasınun ordusına yakın geldi. Bakdı gördi bir kaç çobanlar yolun kıyısın almışlar ağlarlar, hem turmayup tay yığarlar. Beyrek aydur: Mere çobanlar bir kişi yolda taş bulsa yabana atar, siz bu yolda bu taşı niçün yığarsız. Çobanlar aydur: Mere sen seni bilürsin, bizüm halumuzdan haberün yok didiler. Mere ne halunuz vardur. Çobanlar aydur: Bigümüzün bir oğlı var-idi, on altı yıldır kim ölüsi dirisi haberin kimse bilmez, Yalançı oğlı Yaltaçuk dirler ölüsi haberin getürdi, adahlusın ana virür oldılar, gelür bundan kiçer, uralum anı, ana varmasun tekine tüşine varsun didiler. Beyrek aydur: Mere yüzünüz ağ olsun, ağanuzun etmegi size halal olsun didi.

BEYREK CBB 63

Andan babasınun ordusına geldi. Meger ivleri öninde bir böyük ağaç var-idi, dibinde bir yahşı bınar var-idi. Beyrek varıp gördi kim kiçi kız karındaşı bınardan su almağa gelür, kardaş Beyrek diyü ağlar buzlar, toyun dügünün kara oldı diyü ağlar. Beyrege katı firak geldi, katlanmadı buldur buldur gözinün yaşı revan oldı. Çağırubanı burada soylar, görelüm hanum ne soylar:

Beyrek aydur:

Mere kız ne ağlarsın buzlarsın ağa diyü
Yandı bağrum göyindi içüm
Meger senün ağan yok olupdur
Yüregüne kaynar yağlar koyılupdur
Kara bağrun sarsılupdur
Ağa diyü ne ağlarsın ne buzlarsın

Yandı bağrum göyindi içüm

Karşu yatan kara tağı sorar olsam yaylak kimün

Sovuk sovuk sularını sorar olsam içit kimün

Tavla tavla şahbaz atları sorar olsam binit kimün

Katar katar develeri sorar olsam yüklet kimün

Ağayılda ağça koyını sorar olsam şölen kimün

Karalu göklü otağı sorar olsam kölge kimün

Ağız dilden kız kişi haber mana

Kara başum kurban olsun bu gün sana

didi. Kız aydur:

Çalma ozan ayıtma ozan

Karaluça men kızun nesine gerek ozan

Karşu yatan kara tağı sorar olsan

Ağam Beyregün yaylası-y-idi

Ağam Beyrek gideli yaylarum yok

Sovuk sovuk sularını sorar olsan

Ağam Beyregün içidi-y-idi

Ağam Beyrek gideli içerüm yok

Tavla tavla şahbaz atları sorar olsan

Ağam Beyregün binidi-y-idi

Ağam Beyrek gideli binerüm yok

Katar katar develeri sorar olsan

Ağam Beyregün yükledi-y-idi

Ağam Beyrek gideli yükledüm yok

Ağayılda ağça koyını sorar olsan

Ağam Beyregün şöleni-y-idi

Ağam Beyrek gideli şölenüm yok

Karalu göklü otağı sorar olsan

Ağam Beyregündür

Ağam Beyrek gideli köçerüm yok

Yine kız aydur:

Mere ozan

Karşu yatan kara tağdan aşup geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı

Taşkun taşkun suları aşup geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı

Ağır adlu şehirlerden geldügünde kiçdügünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun-mı

Mere ozan gördün-ise digil mana

Kara başum kurban olsun ozan sana

didi. Kız gine aydur:

Karşu yatan kara tağum yıkılupdur

Ozan senün haberün yok

Kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür

Ozan senün haberün yok

Dünyelikde bir kardaşum alınupdur

Ozan senün haberün yok

Çalma ozan ayıtma ozan

Karaluça men kızun nesine gerek ozan

İleyünde dügün var dügüne varup ötgil

didi. Beyrek bundan kiçdi. ***BEYREK CBB 64***

Ulu kız karındaşları yanına geldi. Bakdı gördi kız kardaşları karalu görklü otururlar. Çağırup Beyrek soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Alan sabah yirinden turan kızlar

Ağ otağı koyuban kara otağa giren kızlar

Ağ çıkarup kara geyen kızlar

Bağır kibi üginende yoğurtdan ne var

Kara sakaç altında gömeçden ne var

Kendürükde etmekden ne var

Üç gündür yoldan geldüm toyurun meni

Üç güne varmasun Allah sevindürsün sizi

didi. *BEYREK CBB 65*

Kızlar vardılar yimek getürdiler. Beyregün karnın toyurdılar. Beyrek aydur: Ağanuzun başı ve gözi sadakası köhne kaftanunuz var-ise geyeyin dügüne varayın. dügünde elüme kaftan virürler. girü kaftanunuz vireyim didi. Vardılar. Beyregün kaftanı var-imiş, buna virdiler. Aldı geydi. boyı boyına bili biline kolı kolına yakışdı. Ulu kız kardaşı bunı Beyrege benzetdi. kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kara kıyma gözlerün çöngelmese-y-idi

Ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana

Yüzüni kara saç örtmese-y-idi

Ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana

Kunt kunt bileklerün solmasa-y-idi

Ağam Beyrek diye-y-idüm ozan sana

Apul apul yorıyışundan

Aslan gibi turışundan

Kanrıluban bakışundan

Ağam Beyrege benzedürem ozan seni

Sevindürdün yirindürme ozan meni

didi. Kız bir dahı soylamış:

Aydur:

Çalma ozan ayıtma ozan

Ağam Beyrek gideli bize ozan geldügi yok

Egnümüzden kaftanumuz alduğı yok

Başumuzdan giceligümüz alduğı yok

Buynuzı burma koçlarumuz alduğı yok

didi. ***BEYREK CBB 66***

Beyrek aydur: Gördün-mi, kızlar bu kaftan-ile meni tanıdılar, kalın Oğuz Bigleri dahı tanırlar didi. Göreyim Oğuzda menüm dostum düşmenüm kimdür didi, kaftanı sıyırdı götürdi kızlarun üstine atı virdi. Ne siz kalun ne Beyrek kalsun, bir eski kaftan virdünüz benüm başum beynüm aldunuz diyüp vardı bir eski deve çuvalı buldı, deldi boynına kiçürdi, kendüyi delülige bırakdı.

BEYREK CBB 67

Sürdi dügüne geldi. Gördi dügünde güyegü oh atar. Kara Göne oğlı Budak, Kazan Big oğlı Uruz, bigler başı Yigenek, Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin, kızun kardaşı Delü Karçar bile oh atarlar-idi. ***BEYREK CBB 68***

Kaçan kim Budağ atsa Beyrek elün var olsun dir-idi, Uruz atsa elün var olsun dir-idi, Yigenek atsa elün var olsun dir-idi, Şir Şemseddin atsa elün var olsun dir-idi, güyegü atsa elün kurısun parmahlarun çürisün hay tonuz oğlı tonuz dir-idi, güyegülere kurban ol dir-idi.

BEYREK CBB 69

Yalançı oğlı Yaltaçuğun acığı tutdı, aydur: Mere kavat oğlı delü kavat, sana düşer-mi mana bunun kibi söz söylemek, gel mere kavat menüm yayumı çek, yohsa şimdi boynun ururam didi. Böyle digeç Beyrek yayı aldı çekdi, kabzasından yay iki para oldı. Götürdi önine bırakdı, daz yirde turgay atmağa yahşı didi. Yalançı oğlı Yaltaçuk yaya ufanduğına katı kakıdı, aydur: Mere Beyregün yayı vardur getürün didi. ***BEYREK CBB 70***

Vardılar getürdiler. Beyrek yayı gördüginde yoldaşların andı ağladı, aydur:

Tul tulara girdügüm tularanı

Duharluyı koduğum yağı yurdı

Elümde kıl kişlüm aygır malı

Aygır virüp alduğum ağ tozlu katı yayum

Buğa virüp alduğum boğma kirişüm

Bunlu yirde kodum geldüm

Otuz tokuz yoldaşum iki argışum

didi.Andan Beyrek aydur: Bigler sizün ışkınuza çekeyim yayı atayım ohı didi.

BEYREK CBB 71

Meger güyegünün yüzügine nişan atarlar-idi. Beyrek ok-ile yüzügi urdı paraladı. Oğuz Bigleri bunı göriçek el ele çaldılar gülişdiler. Kazan Big bakup tamaşa ider-idi. Adam gönderdi Beyregi kığırdı. Delü ozan geldi baş indürdi, bağır basdı, selam virdi. Beyrek aydur:

Alar sabah sapa yirde dikilende ağ-ban ivlü

Atlas-ile yapılanda gök sayvanlu

Tavla tavla çekilende şahbaz atlu

Çağıruban dad virende bol çavuşlu

Yaykanduğında yağ dökilen bol ni'metlü

Kalmış yigit arhası

Beze miskin umudı

Bayındır Hanun güyegüsi

Tülü kuşun yavrısı

Türkistanun diregi

Amıt suyınun aslanı

Karaçuğun kaplanı

Konur atun iyesi

Han Uruzun babası

Hanum Kazan

Ünüm anla sözüm dinle

Alan sabah turmışsın

Ağ ormana girmişsin

Ağ kavağun budağından yırgayuban kiçmişsin

Can bacuğın egmişsin

Okcuğazın kurmışsın

Adın gerdek komışsın

Sağda oturan sağ bigler

Sol kolda oturan sol bigler

İşikdeki ınaklar

Düpde oturan has bigler

Kutlu olsun devletünüz

didi. ***BEYREK CBB 72***

Böyle digeç Kazan Big aydur: Mere delü ozan menden ne dilersin, çetirlü otak-mı dilersin, kul karavaş-mı dilersin, altun akça-mı dilersin vireyim didi. Beyrek aydur: Sultanum meni kosan da şölen yimeginün yanına varsam, karnum açdur toyursam didi. Kazan aydur: Delü ozan devletin depdi, bigler bu günki bigligüm bunun olsun, kon nireye gider-ise gitsün neyler-ise eylesün didi.

BEYREK CBB 73

Beyrek şölen yimeginün üzerine geldi. Karnın toyurdukdan sonra kazanları depdi dökdi çevürdi. Yahnınun kimini sağına kimini solına atar. Sağdan gideni sağ alur, soldan gideni sol alur. Hakluya hakkı dege haksuza yüzi karalığı dege. ***BEYREK CBB 74***

Kazan Bige haber oldı, sultanum delü ozan hep yimegi dökdi didiler, şimdi kızlar yanına varmak ister. Kazan aydur: Mere kon a kızlar yanına da varsun didi. ***BEYREK CBB 75***

Beyrek kalkdı kızlar yanına vardı, surnaçıları kovdı, nakaraçıları kovdı, kimini dögdi, kiminün başın yardı. Kızlar oturan otağa geldi, işigin aldı oturdı. Bunı gördi Kazan Bigün hatunı boyı uzun Burla kakıdı, aydur: Mere kavat oğlı delü kavat, sana düşer-mi bî-tekellüf menüm üzerüme gelesin didi. Beyrek aydur: Hanum, Kazan Bigden mana buyruk oldı, mana kimse tolaşmaz didi. Burla Hatun aydur: Mere çün kim Kazan Bigden buyruk olupdur kon otursun didi. Yine döndi Beyrege aydur: Mere Delü ozan ya maksudun nedür. Aydur: Hanum maksudum oldur ki ere varan kız kalka oynaya men kopuz çalam didi. ***BEYREK CBB 76***

Kısırca Yinge dirler bir hatun var-idi, ana ayıtdılar: Mere Kısırca Yinge tur sen oyna, ne bilür delü ozan didiler. Kısırca Yinge turdı, aydur: Mere delü ozan ere varan kız menem didi, oynamağa başladı.Beyrek kopuz çaldı soyladı, görelüm hanum ne soyladı:

Aydur:

And içmişem kısır kısrağa bindügüm yok
Binübeni kazavata varduğum yok
Öküz ardında sarvanlar sana bakar
Buldur buldur gözlerinün yaşı akar
Sen anlarun yanına vargıl
Muradını anlar virür bellü bilgil
Senün-ile menüm işüm yok
Ere varan kız kalka
Kol saluban oynaya
Men kopuz çalam

didi.Kısırca Yinge boy bu zaval geleçek delü beni görmiş gibi söyler didi, vardı yirinde oturdı.

BEYREK CBB 77

Bu kez Boğazça Fatma dirler bir hatun var-idi, kalk sen oyna didiler. Kızun kaftanını geydi, çal mere delü ozan ere varan kız menem oynayayım didi. Delü ozan aydur:

And içeyim bu kez boğaz kısrağa bindügüm yok
Binübeni kazavata varduğum yok
İvünüz ardı dereçük degül-mi-y-idi
İtünüz adı Barak degül-mi-y-idi
Senün adun kırk oynaşlu Boğazça Fatma degül-mi-y-idi
Dahı aybun açaram bellü bilgil

didi.

Senün-ile menüm oyunum yok
Var yirüne oturgıl
Ere varan yirinden tura
Ben kopuz çalam
Kol saluban oynaya

didi. Böyle digeç Boğazça Fatma aydur: Boy delü boğma çıkaraçak olança aybumuzı kakadı, tur kız oynar-isen oyna oynamaz-isen cehennemde oyna, Beyrekden sonra başuna bu hal geleçegin bilür-idük didi.

BEYREK CBB 78

Burla Hatun aydur: Kız kalk oyna, elünden ne gelür didi. Banı Çiçek kırmızı kaftanın geydi, ellerin yinine çekdi gözükmesün diyü, oyına girdi, ayıtdı: Mere delü ozan çal, ere varan kız menem, oynayayım didi. Beyrek aydur:

Men bu yirden gideli delü olmış
Delim ağça karlar yağmış dize yetmiş

Han kızınun ivinde kul halayık dükenmiş

Maşraba almış suya varmış

Bileginden on parmağını sovuk almış

Kızıl altun getürün han kızına tırnak yonun

Ayıbluça han kızı ere varmak ayıb olur

didi. Bunı işidiçek Banı Çiçek kakıdı: Mere delü ozan men ayıblu-mıyam kim mana ayıb koşarsın didi, gümüş gibi ağ bilegin açdı, elin çıkardı. Beyregün kiçürdügi yüzük görindi.

BEYREK CBB 79

Beyrek yüzügi tanıdı. burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına çıkdun-mı kız

Karmanup dört yanuna bakdun-mı kız

Kargu gibi kara saçun yoldun-mı kız

Kara gözden acı yaşun dökdün-mı kız

Güz alması kibi al yanağun yırtdun-mı kız

Sen ere varursın altun yüük menümdür vir mana kız

didi. Kız aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına çıkduğum çok

Kargu gibi kara saçum yolduğum çok

Güz alması kibi al yanağum yırtduğum çok

Gelen-ile gidenden sorduğum çok

Vardı gelmez big yigidüm han yigidüm Beyrek diyü ağladuğum çok

Sevişdügüm Bamsı Beyrek sen degülsin

Altun yüzük senün degüldür

Altun yüzükde çok nişan vardur

Altun yüzügi ister-isen nişanın söyle

didi. Beyrek aydur:

Alan sabah han kızı yirümden turmadum-mı

Boz aygırun biline binmedüm-mi

Senün ivün üzerine sığın geyik yıkmadum-mı

Sen meni yanuna kığırmadun-mı

Senün-ile meydanda at çapmaduk-mı

Senün atını menüm atum kiçmedi-mi

Oh atanda men senün ohını yarmadum-mı

Güreşde men seni basmadum-mı

Üç öpüp bir dişleyüp

Altun yüzügi parmağuna kiçürmedüm-mi

Sevişdügün Bamsı Beyrek men degül-miyem

didi. ***BEYREK CBB 80***

Böyle digeç kız tanıdı, bildi kim Beyrekdür, cübbesi-y-ile çuhası-y-ile Beyregün ayağına düşdi. Beyrege dayalar kaftan geyürüp tonatdılar. Haman kız sıçradı ata bindi, Beyregün atasına anasına muştılığa çapar gitdi. Kız aydur:

argap argap kara tağun yıhılmış-idi yüceldi ahır

Kanlu kanlu sularun soğılmış-idi çağladı ahır

Kaba ağacun kurımış-idi yeşerdi ahır

Şahbaz atun karımış-idi kulun virdi ahır

Kızıl develerün karımış-idi köşek virdi ahır

Ağ koyunun karımış-idi kuzı virdi ahır

On altı yıllık hasretün oğulun Beyrek geldi ahır

Kayın ata kayın ana muştılık mana ne virürsiz

didi. Beyregün atası anası aydur:

Dilün içün öleyin gelinçügüm

Yoluna kurban olayın gelinçügüm

Yalan-ise bu sözlerün girçek ola gelinçügüm

Sağ esen çıkup gelse

Karşu yatan kara tağlar sana yaylak olsun

Sovuk sovuk suları sana içit olsun

Kulum halayığum sana kırnak olsun

Şahbaz atlarum sana binit olsun

Katar katar develerüm sana yüklet olsun

Ağayılda ağça koyunum sana şölen olsun

Altun akaçam sana harçlık olsun

Dünlügi altun ban ivüm sana kölge olsun

Kara başum kurban olsun sana gelinçügüm

didi. ***BEYREK CBB 81***

Bu mahalda bigler Beyregi getürdiler. Kazan Big aydur: Muştuluk Pay Püre Big oğlun geldi didi. Pay Püre Big aydur: Oğlum idügün andan bileyim, sırça parmağını kanatsun, kanını destmala dürtsün, gözüme süreyin, açılaçak olur-ise oğlum Beyrekdür didi. Zirâ ağlamakdan gözleri görmez olmış-idi. Destmalı gözine siliçek Allah Ta'alanun kudreti-y-ile gözi açıldı.

BEYREK CBB 82

Atası anası küvlediler Beyregün ayağına düşdiler, aydur:

Oğul, dünlügi altun ban ivümün kabzası oğul

Kaza benzer kızumun gelinümün çiçegi oğul

Görür gözüm aydını oğul

Tutar bilüm kuvveti oğul

Kalın Oğuz imrençesi canum oğul

diyüben çok ağladı, Allahına şükürler eyledi. ***BEYREK CBB 83***

Yalançı oğlı Yaltaçuk bunı işitdi, Beyregün korkusından kaçdı özüni Tana sazına saldı. Beyrek ardına düşdi,kova kova saza düşürdi. Beyrek aydur: Mere od getürün. Getürdiler, sazı oda urdılar. Yaltaçuk gördi kim yanar, sazdan çıkdı Beyregün ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi. Beyrek dahı suçından kiçdi. ***BEYREK CBB 84***

Kazan Big aydur: Gel muraduna yetiş. Beyrek aydur: Yoldaşlarumı çıkarmayınça hisarı almayınça murada irmezem didi. Kazan Big Oğuzına beni seven binsün didi. Kalın Oğuz Bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına çapar yetdiler. Kâfirler dahı bunları karşuladılar.

BEYREK CBB 85

Kalın Oğuz Bigleri aru sudan abdest aldılar, ağ alınların yire kodılar iki rik'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammedi yad getürdiler. ***BEYREK CBB 86***

Gümbür gümbür nakaralar dögildi. Bir kıyamat savaş oldı, meydan tolu baş oldı.

BEYREK CBB 87

Şökli Meliki bögürdübeni Kazan Big atdan yire saldı. Kara teküri Delü Tundar kılıçladı yire saldı. Kara Arslan Meliki Kara Budak yire saldı. Derelerde kâfire kırgun girdi. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek, Yigenek, Kazan Big, Kara Budak, Delü Tundar, Kazan oğlı Uruz Big bunlar hisara yorıyış itdiler. Beyrek otuz tokuz yigidinün üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allaha şükür eyledi. Kâfirün kilisesin yıkdılar, yirine mescid yapdılar. Keşişlerin öldürdiler. Ban banlatdılar, aziz Tanrı adına kudbe okıtdılar. Kuşun ala kanını, kumaşun arusını, kızun gökçegini, tokuzlama çırgap çuha hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar. ***BEYREK CBB 88***

Pay Püre Bigün oğlançuğı Beyrek, melikün kızın aldı, ağ ban ivine ağ otağına girü döndi, düğüne başladı. Bu kırk yigidün bir kaçına Han Kazan, bir kaçına Bayındır Han kızlar virdiler. Beyrek dahı yidi kız karındaşını yidi yigide virdi. Kırk yirde otak dikdi. Otuz tokuz kız tali'lü tali'ine birer oh atdı. Otuz tokuz yigit ohunun ardınça gitdi. Kırk gün kırk gice toy düğün eylediler. Beyrek yigitleri-y-ile murad virdi murad aldı. ***BEYREK CBB 89***

Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı, gazi erenler başına ne geldügün söyledi, bu Oğuz-nâme Beyregün olsun didi. Yöm vireyin hanum: Yirlü kara tağlarun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, ağ sakallu baban yiri uçmak olsun ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, oğul-ile karındaşdan ayırmasun, ahır vaktında aru imandan ayırmasun, amin amin diyenler didâr görsün. Yığışdursur dürişdürsün günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey. ***BEYREK CBB 90***

KAZAN BİG OĞLI URUZ BİGÜN TUTSAK OLDUĞI BOYI BEYAN İDER HANUM HEY

Bir gün Ulaş oğlı Kazan big yirinden turmış-idi. Kara yirün üzerine otahların tikdürmiş-idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi. Toksan tümen genç Oğuz sohbetine dirilmiş-idi. Ağzı böyük humralar ortalığa salınmış-idi. Tokuz yirde badyalar kurılmış-idi. Altun ayak surahiler dizilmiş-idi. Tokuz kara gözlü, örme saçlu, elleri bileginden kınalu parmakları nigarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ-ile Kalın Oğuz Biglerine gezdürürler-idi. ***URUZ CBB 1***

Her birinden Ulaş oğlı Salur Kazan içmiş-idi. Çırgap çırgap çadır otak bağışlar-idi, katar katar develer bağışlar-idi. Oğlı Uruz karşusında yay söykenüp turur-idi. Sağ yanında kardaşı Kara Göne oturmış-idi. Sol yanında tayısı Aruz oturmış-idi. Kazan sağına bakdı kaskas güldi, solına bakdı çok sevindi, karşusına bakdı oğlançuğını Uruzı gördi elin eline çaldı ağladı. Oğlı Uruza bu iş hoş gelmedi. İlerü geldi, diz çökdi, babasına çağırup soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Ünüm anla menüm sözüm dinle ağam Kazan

Sağuna bakdun kaskas güldün

Soluna bakdun çok sevindün

Karşuna bakdun beni gördün ağladun

Sebeb nedür digil mana

Kara başum kurban olsun babam sana

didi.

Dimez olur-isen

Kalkubanı yirümden men tururam

Kara gözlü yigitlerümi boyuma men aluram

Kan Abkaza iline men giderem

Altun haça elümi men basaram

Piyon geyen keşeşün elin men öperem

Kara gözlü kâfir kızın men aluram

Dahı senün yüzüne men gelmezem

Ağladuğuna sebeb ne digil mana

Kara başum kurban olsun ağam sana

didi. *URUZ CBB 2*

Kazan Big alaldı, oğlanun yüzine bakdı, çağırup soylar, görelüm hanum ne soylar:

Kazan aydur:

Berü gelgil kulunum oğul

Sağum ala bakduğumda kartaşum Kara Göneyi gördüm

Baş kesüpdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Solum ala baktuğumda tayım Aruzı gördüm

Baş kesüpdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Karşum ala baktuğumda seni gördüm

On altı yaş yaşladun

Bir gün ola düşem ölem sen kalasın

Yay çekmedün oh atmadun baş kesmedün kan dökmedün

Kanlu Oğuz içinde çuldı almadun

yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalıçak tacum tahtum sana virmeyeler diyü sonumı andum ağladum oğul didi. ***URUZ CBB 3***

Uruz burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

A big baba

Deveçe böyümişsin köşekçe aklun yok

Depeçe böyümişsin tarıça beynin yok

hüneri oğul atadan-mı görür ögrenür, yohsa atalar oğuldan-mı ögrenür, kaçan sen meni alup kâfir serhaddına çıkardun, kılıç çalup baş kesdün, men senden ne gördüm ne ögrenem didi.

URUZ CBB 4

Kazan Big elin eline çaldı, kas kas güldi, aydur: A bigler Uruz hub söyledi, şeker yidi, bigler siz yinüz içinüz sohbetünüz tağıtmanuz, men bu oğlanı alayın ava gideyin, yidi günlük azuğ-ile çıkayın, oh atduğum yirleri kılıç çalup baş kesdügüm yirleri göstereyim, kâfir serhaddına, Cızığlara, Ağlağana, Gökçe Tağa aluban çıkayın, sonra oğlana gerek olur a bigler didi. ***URUZ CBB 5***

Konur atın çekdürdi, butun bindi. Üç yüz murassa tonlu yigit soyladı boyına aldı. Kırk ala gözlü yigidin Uruz boyına aldı. Kazan oğlını alup kara tağlar üzerine ava çıkdı. Av avladı kuş kuşladı, sığın geyik yıkdı. Gök alan görklü çemene çadır tikdi. Bir kaç gün bigler ile yidi içdi.

URUZ CBB 6

Meger başı açuk Tatyan Kal'asından Ak Saka Kal'asından kâfirün casusı var-idi. Bunları görüp teküre geldi, aydur: Hay ne oturursın, itüni avlatmayan, çetügini mavlatmayan alplar başı Kazan oğlançuğı ile serhoş olup yaturlar didi. ***URUZ CBB 7***

On altı bin kara tonlu kâfir ata bindi. Kazanun üzerine ılgar yetdi.

URUZ CBB 8

Bakdılar gördiler altı bölük toz indi. Kimi aydur: Geyik tozıdur, kimi aydur: Yağı tozıdur. Kazan aydur: Geyik olsa bir ya iki bölük olur-idi, bu gelen bilmiş olun yağıdur didi. Toz yarıldı; gün kibi şıladı, deniz kibi yaykandı, meşe kibi karardı, on altı bin ip üzengülü kiçe börklü azgun dinlü kızgun dillü kâfir çıka geldi. ***URUZ CBB 9***

Kazan konur atın çekdürdi butun bindi. Oğlı Uruz cılavısını çekdürdi bidevi atın oynatdı karşu geldi, aydur:

Berü gelgil ağam Kazan

Deniz kibi kararup gelen nedir

Od kibi şılayup ılduz kibi parlayup gelen nedür

Ağız dilden biş kelime haber mana

Kara başum kurban olsun babam sana

didi. Kazan aydur:

Berü gelgil arslanum oğul

Kara deniz kibi yaykanup gelen

Kâfirün leşkeridir

Gün kibi şılayup gelen

Kâfirün başında ışığıdur

Ilduz kibi parlayup gelen

Kâfirün cıdasıdur

Azgın dinlü yağı kâfirdür oğul

didi. Oğlan aydur: Yağı diyü neye dirler. Kazan aydur: Oğul anun-içün yağı dirler ki biz anlara yetsevüz öldürürüz, anlar bize yetse öldürür didi. Uruz aydur: Baba içinde big yigitler öldürseler kan sorarlar-mı da'vilerler-mi. Kazan aydur: Oğul bin kâfir öldürsen kimse senden kan da'vilemez, amma azgun dinlü kâfirdür, hub yirde tuş oldı, veli mana sen yaman yirde duşak oldun oğul didi.

URUZ CBB 10

Uruz burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Uruz aydur:

Berü gelgil ağam Kazan

Kalkubanı yirümden

Bidevi atum saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Ağ meydanda segirdeyin senün içün

Ala evren süvri cıdamı saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Kaba karın gin gögüsde oynadayım senün-içün

Kara polat öz kılıcum saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Sası dinlü kâfir başın kesdüreyim senün-içün

Egni bek demür tonum saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Yin yakalar dikdüreyim senün-içün

Başumda kunt ışuklar saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Kaba çomak altında boğradayım senün içün

Kırk yigidüm saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Kâfir başın kesdüreyim senün-içün

Aslan adum saklar-idüm bu gün içün

Güni geldi

Yaka tutup kâfir-ile uğraşayım senün-içün

Ağız dilden bir kaç kelime haber mana

Kara başum kurban olsun ağam sana

didi. ***URUZ CBB 11***

Kazan burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kazan aydur:

Oğul oğul ay oğul

Menüm ünüm anla sözüm dinle

Ol kâfirün üçin atup birin yarmaz okçısı olur

Hay dimedin başlar kesen celladı olur

Adam etin yahnı kılan aşbazı olur

Sen varası kâfir degül

Kalkubanı yirümden men turayım

Konur atun biline men bineyim

Gelen kâfir menümdür men varayım

Kara polat öz kılıcum çalayın

Azgun dinlü kâfirdür başların keseyin

Döne döne savaşayın döne döne çekişeyin

Kılıç çalup baş kesdügüm görgil ögrengil

Kara başuna düşende gerek olur

didi. ***URUZ CBB 12***

Uruz burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

A big baba işdürem

Amma Arafatda irkek kuzı kurban içün

Baba oğul kazanur ad içün

Oğul-da kılıç kuşanur baba gayreti-y-içün

Menüm de başum kurban olsun senün-içün

didi. Kazan burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kazan aydur:

Oğul oğul ay oğul

Yağıya girüp baş kesmedün

Adam öldürüp kan dökmedün

Ala gözlü kırk yigidi boyuna algıl

Göksi gözel kaba tağlar başına çıkgıl

Menüm savaşduğum menüm döğişdügüm

Menüm çekişdügüm menüm kılıçlaşduğum

Görgil ögrengil ve hem bize pusu olgıl oğul

didi. ***URUZ CBB 13***

Uruz babasınun sözin sımadı. kayıdup girü döndi. Yirden yüce tağlar başına yoldaşların alup çıkdı. Ol zamanda oğul ata sözin iki eylemez-idi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemezler-idi. Uruz gin yakadan sünüsin sançdı turdı. ***URUZ CBB 14***

Kazan Big gördi ki kâfir katı yaklandı. Atından indi, aru sudan abdest aldı, ağ alnın yire kodı iki rik'at namaz kıldı. Adı görklü Muhammedi yad getürdi, kara dinlü kâfire göz karartdı, haykırdı, at saldı karşu vardı, kılıç urdı. ***URUZ CBB 15***

Gümbür gümbür tavullar çalındı, burması altun tuç borılar çalındı. Ol gün kara polat öz kılıçlar çalındı. Ol gün kargu dillü kayın ohlar atıldı, ala evren süvri cıdalar süsildi. Ol gün nâmerdler muhannetler sapa yir gözetdi. Ol gün baka baka Kazan oğlı Uruzun işkı geldi, aydur:

Berü gelün kırk yoldaşum

Size kurban olsun menüm başum

Görür-misiz ağam Kazan baş kesdi kan dökdi, oğlan uşak yimek yimekçe gelmez didi. Babam bu kâfirleri esirgemiş kibi, meni seven yigitlerüm ne turursız, kâfirün bir uçına depelüm didi.

URUZ CBB 16

Kara koçın oynatdı Uruz kâfirün sağına at depdi. Sağlu sollu kâfiri hub tağıtdı. Sanasın-kim tar yolda tolu düşdi, ya kara kazun içine şâhin girdi. Kâfirün uçını basdı, tağıtdı. Azgın dinlü kâfir bunaldı, oha girdi kovulan kimse. Oğlanun bidevi atın ohladılar, at yıhıldı. Kâfirler Uruzun üzerine çoh-idi. Uruzun kırk yigidi atdan indi, ala kalkan bağını kısa dügdiler, kılıç sıyırdılar. Uruzun üzerine çok savaşdılar. Kalabalık korhudur, derin olsa baturur. Yayanun umudı olmaz. Sağın solın Uruzun çevürdiler. Kırk yigidin şehid itdiler. Oğlanun üzerine düşdiler, tutdılar. Karusından ağ ellerin bağladılar. Kıl urgan ağ boynına takdılar. Yüzi üzerine saluban süridiler. Ağ etinden kan çıkınça dögdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar. Eli bağlu boynı bağlu yüzi üzerine salup aldılar, yorıyu virdiler.

URUZ CBB 18

Uruz tutsak oldı. Kazanun haberi yok. Eyle sandı kim yağı basıldı. At cılavısın döndürdi, girü döndi. Geldi, oğlını koduğı yirde bulımadı. A bigler oğlan kancaru gitdi ola didi. Bigler aydur: Oğlan kuş yürekli olur, kaçup anasına gitmişdür didiler. Kazan karardı, döndi aydur: Bigler Tanrı bize bir kür oğul virmiş, varayın anı anası yanından alayın, kılıc-ile paralayayın, altı bölük ideyin altı yolun ayrıdında bırağayın, bir dahı kimse yazı yirde yoldaş koyup kaçmaya didi. Dahı konur atın ökçeledi, yola girdi, İvine geldi.

URUZ CBB 19

Han kızı boyı uzun Burla Hatun Kazanun geldügin işitdi, atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdı. Oğlançuğumun ilk avıdur, Kanlu Oğuz Biglerin toylayayım didi. Han kızı gördi kim Kazan gelür, yumurlanup yirinden örü turdı, samur cübbesin egnine aldı, Kazana karşu geldi. Kapak kaldurdı, Kazanun yüzine toğrı bakdı, sağ-ilen solına göz gezdürdi, oğlançuğını Uruzı görmedi. Kara bağrı sarsıldı, düm yüregi oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Kazana soylamış, görelüm hanum

ne soylamış:

Aydur:

Berü gelgil Salur Bigi Salur görki

Başum bahtı ivüm tahtı

Han babamun güyegüsi

Kadun anamun sevgüsi

Atam anam virdügi

Göz açuban gördügüm

Könül virüp sevdügüm

Big yigidüm Kazan

Kalkubanı yiründen örü turdun

Oğlun-ile yilisi kara kazılık atun butun bindün

Göksi gözel kaba tağlar önine ava çıkdun

Boynı uzun bidevi geyigin alup yıkdun

Semüz etin yükletdün girü döndün

İki vardun bir gelürsin yavrum kanı

Karanu dünde bulduğum oğlum kanı

Bir bigüm görinmez bağrum yanar

Asılan asılan kayalardan Kazan oğlan uçurdun-mı

Talı Sazun aslanına yidürdün-mi

Yohsa kara dinlü kâfire uğratdun-ımı

Ağ ellerin karusından bağlatdun-mı

Kâfir öninçe yorıtdun-mı

Dili damağı kurıyup dört yanına bakdurdun-mı

Kara gözden acı yaşın dökdürdün-mi

Kadın ana big baba diyü buzlatdun-mı

didi. ***URUZ CBB 20***

Gine soylamış, aydur:

Oğul oğul ay oğul

Ortacum oğul

Karşu yatan kara tağum yüksegi oğul

Karanguluça gözlerüm aydını oğul

Şam yilleri esmedin Kazan kulağum çınlar

Sarımsak otın yimedin Kazan içüm göyinür

Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkar şişer

Kurımışça göksümde südüm oynar

Yalunuzça oğul görinmez bağrum yanar

Yalunuz oğul haberin Kazan digil mana

Dimez olur-isen yana göyine kargaram Kazan sana

didi. Anası bir soy dahı soyladı, aydur:

Kargu cıda oynadanlar vardı geldi

Altun cıda oynadana ya Rab noldı

Kara koç ata binenler vardı geldi

Bidevi atlu bir oğula ya Rab noldı

Nöker geldi nayib geldi

Yalunuz bir oğula ya Rab noldı

Yalunuz oğul haberin Kazan digil mana

Dimez olsan yana yana kargaram a Kazan sana

didi. Bir dahı soylamış:

Kuru kuru çaylara su saldum

Kara tonlu dervişlere nezir virdüm

Yanum ala bakduğumda konşuma eyü bakdum

Umanına usanına aş yidürdüm

Aç görsem toyurdum yalınçak görsem tonatdum

Dilek ile bir oğulı güç-ile buldum

Yalunuz oğul haberin Kazan digil mana

Dimez olsan yana göyine kargaram Kazan sana

didi. Bir dahı soylamış:

Karşu yatan kara tağdan

Bir oğul uçurdun-ise digil mana

Külünk-ile yıkdurayım

Kamın akan yügrük sudan

Bir oğul uçurdun-ise digil mana

Tamarların tuğladayım

Azgun dinlü kâfirlere

Bir oğul tutdurdun-ise digil mana

Han babamun yanına men varayın

Ağır leşker bol hazine alayın

Paralanup kazılık atumdan inmeyince

Yinüm-ile alça kanum silmeyince

Kol but olup yir yüzine düşmeyince

Yalunuz oğul haberin almayınça

Kâfir yollarından dönmeyeyin

didi,

Yohsa Kazan ayağumdan sermüze atayın-mı

Kara tırnak ağ yüzüme çalayın-mı

Güz alması kibi al yanaklarum yırtayın-mı

Çenberüme alça kanum dökeyin-mi

Ağır şiven senün orduna koyayın-mı

Oğul oğul diyübeni buzlayayın-mı

Kaytabanda kızıl deve bundan kiçdi

Torumları bundan buzlayup bile kiçdi

Torumçuğum aldurmışam buzlayayın-mı

Kara koçda kazılık at bundan kiçdi

Kulunçuğı kişneyüp bile kiçdi

Kulunçuğum aldurmışam kişneyeyin-mi

Ağayılda ağça koyun bundan kiçdi

Kuzuçağı manrışup bile kiçdi

Kuzıçağum aldurmışam manrıyayın-mı

Oğul oğul diyü buzlayayın-mı

didi. Bir dahı soylamış:

Kalkubanı yirümden turam dir-idüm

Yilisi kara kazılık atuma binem dir-idüm

Kalın Oğuz içine girem dir-idüm

Ala gözlü gelin alam dir-idüm

Kara yirde ağ otağlar dikem dir-idüm

Yorıyubanı oğulı ulu gerdege kiçürem dir-idüm

Murad-ile maksuda irgürem dir-idüm

Murada yitürmedün meni

Kara başum karışı tutsun Kazan seni

Bir bigüm görinmez bağrum yanar

Neyledün digil mana

Dimez olsan yana göyine kargaram Kazan sana

didi. ***URUZ CBB 21***

Anası oğlunun böyle digeç Kazanun aklı başından gitdi, kara bağrı sarsıldı, düm yüregi oynadı, karangulu gözleri kan yaş toldı, aydur: Görklüm, oğul gelse senden-mi sorar-idüm, korhma kayurma avdadur, avda kalan oğul içün kayurmagıl, yidi gün ben Kazana möhlet virgil, yirde-ise oğulı çıkarayım, gökde ise indüreyim, bulur-isem buldum, bulmaz-isem Tanrı virdi Tanrı aldı neyleyeyin, gelübeni kara şiven senün-ile bile eyleyeyin didi. Han kızı aydur: Kazan oğlan avda idügin andan bileyin kim yorgun atun-ile gedilmiş cıdan-ile ardına düşesin didi. ***URUZ CBB 22***

Kazan girü döndi, geldügi yolı eline alup yortdı, dün katdı. Anası tuymadın el altından buyurdı: Toksan tümen genç Oğuz ardumça gelsün, oğlan tutsakdur bigler bilsün didi. Ol yire geldi-ki yağı basılmış-idi. Görklü oğlanun ala gözlü kırk yigidi kırılmış, bidevi atı oğlanun ohlanmış yatur. Leş arasında oğlançuğı leşin bulmadı, altunluça kamçısın buldı. Yakin bildi kim oğlı kâfire tutsakdur. Ağladı,

Kara tağum yüksegi oğul

Kanlu suyum taşkunı oğul

Kocaluğum vaktı aldurduğum yalunuz oğul

didi buzladı. Kâfirün izin izledi. ***URUZ CBB 23***

Kanlu Kara Dervendde kâfir dahı konmış idi. Oğlana kara kepenek geydürmişler-idi, kapu işigi üzerinde arkurı bırakmışlar-idi, giren basar çıkan basar-idi. Karı düşmen tatar oğlı elümüze girmiş-iken ceza-y-ile öldürelüm diyü kapu işigi üzerinde arkurı komışlar-idi.

URUZ CBB 24

Bu mahalda Han Kazan yetdi. Konur atın oynatdı. ***URUZ CBB 25***

Kâfir Kazanun geldügin gördi, ürkdi. Kim atın biner kim cevşen geyer. Oğlan başını kaldurdı, aydur: Mere kâfir ne haldur? Kâfir aydur: Baban geldi, tutalum dirüz. Oğlan aydur:

Aman mere kâfir aman

Tanrınun birligine yokdur güman

Kâfirler oğlana aman virdiler, elin çözdiler gözin açdılar. ***URUZ CBB 26***

Babasına oğlan karşu geldi, soylar, görelüm hanum ne soylamış:

Uruz aydur:

Berü gelgil a big baba

Nirede bildün benüm tutsak olduğum

Ağ ellerüm arduma bağlanduğın

Kıl sicim ağ boynuma takılduğın

Kara gözlü yigitlerüm kırılduğın

Sen gelmedin baba kâfirler tanışdılar

Konur atlu Kazanı tutun

Karusından ağ ellerini bağlan

Gafillüçe görklü başın kesün

Alça kanın yir yüzine dökün

Oğlı-y-ile ikisini bir yirden öldürün

Ocağını söyindürün diyü söyleşdiler

Hanum baba korharam

Segirdür-iken konur atun sürçdüresin

Savaşduğun vaktın kendüni tutdurasın

Gafillüçe gözel başun kesdüresin

Ağ pürçeklü anam oğul dir-iken

Başum bahtı Kazan diyü ağladasın

Kayıduban baba girü döngil

Altun ban ivüne sürüp vargıl

Karıçuk olmış anama umud olgıl

Kara gözlü kız kardaşumı ağlatmagıl

Karıçuk olmış anamı sızlatmagıl

Oğul içün ata ölmek ayıb olur

Yaradan hakkı-y-içün baba

Kayıda döngil ive vargıl

Karıçuk anam karşu gelse

Meni sana sorsa

Baba toğrı haber virgil

Gördüm senün oğlun tutsak digil

Karusından ağ elleri bağlu digil

Kara kıldan sicim boynına takılu digil

Kara tonuz tamında yatur digil

Kıl kepenek boyunçuğın sürer digil

Ağır bukağu topuçağın döger digil

Yanmış arpa etmegi acı soğan öyüni digil

Menüm anam menüm içün kayurmasun

Bir ay baksun

Bir ayda varmaz-isem iki ay baksun

İki ayda varmaz-isem üç ay baksun

Üç ayda varmaz-isem öldügümi ol vakt bilsün

Aygır atum boğazlayup aşum virsün

Yad kızı halaluma destur virsün

Bana tutan gerdege ayruk girsün

Anam menüm içün gök geyüp kara sarınsun

Kalın Oğuz ilinde yasum tutsun

Menüm başum senün yolına kurban olsun

Girü dön baba

didi. Oğlan bir dahı soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Karşu yatan kara tağlar esen olsa il yaylar

Kanlu kanlu sular esen olsa kanın taşar

Kara koç atlar esen olsa kulun toğar

Kaytabanda kızıl deve esen olsa torum virür

Ağayılda ağça koyun esen olsa kuzı virür

Big erenler esen olsa oğlı toğar

Sen esen ol anam esen olsun

Menden yigrek Kâdir size oğul vire

Ağ südini anam mana halal eylesün

Savaşmagıl kayıda döngil baba girü

didi. *URUZ CBB 27*

Han Kazan burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Oğul oğul ay oğul

Karşu yatan kara tağum yüksegi oğul

Güçlü bilüm kuvveti canum oğul

Karangulu gözlerüm aydını oğul

Alar tan-ile yirümden turduğum senün-içün

Konur atum yorıltmışam senün içün

Ağ tonuma kir eklendi senün-içün

Menüm başum kurban olsun canum oğul senün-içün

Sen gideli ağlamağum gökde iken yire indi

Gümbür gümbür tavullar dögilmedi

Ağır ulu divanum sürilmedi

Seni bilen big oğulları ağ çıkardı kara geydi

Kaza benzer kızum gelinüm ağ çıkardı kara geydi

Karıçuk anan kan yaş dökdi

Ağ sakallu baban bunlu oldı

Kayıduban buradan oğul ive varsam

Ağça yüzlü anan karşu gelüp oğul dise

Ağ elleri ardına bağlu diyeyin-mi

Ağ boynında kıl urgan takılu diyeyin-mi

Kâfir yanınça yayak yorır diyeyin-mi

Menüm nâmusum kanda vara oğul

didi.

Kıl kepenek boyunçuğın sürer diyeyin-mi

Ağır bukağu topuçağın döger diyeyin-mi

Arpa etmegi acı soğan öyünçügi diyeyin-mi

Kazan gine aydur:

Karşu yatan kara tağlar karısa

Otı bitmez il yaylamaz

Akındılu görklü sular karısa kara taşmaz

Kaytabanlar karısa torum virmez

Kara koçlar karısa kulun virmez

Er yigitler karısa oğlı toğmaz

Baban karı anan karı

Senden yigrek Kâdir bize oğul virmez

Virse dahı senün yirün tuta bilmez

Asumanlu gökde kara bulut oluban

Kâfirün üzerine gürleyeyim

Ağ yıldırım olup şakıyayım

Kâfiri kamış kibi od oluban yandurayım

Tokuzını bir yirine saydurayım

Urışmadan dögişmeden âlemi toldurayım

Yaradan Allahdan meded

didi. *URUZ CBB 28*

Konur atından yire indi. Akup giden aru sudan abdest aldı. Ağ alnını yire kodı, namaz kıldı. Ağladı, kâdir Tanrıdan hâcet diledi, yüzin yire sürdi. Muhammede salavat getürdi.

URUZ CBB 29

Deve kibi kükredi, arslan kibi anradı, na'ra urup haykırdı, yapa yalunuz kâfire at depdi, kılıç urdı. Döne döne bir zaman yahşı savaş eyledi. Kâfiri alam didi alamadı. Bir sa'atda kâfire üç kerre at depdi. Nâgâh gözi kapağına kılıç tokındı. Kara kanı şorladı gözine indi. Özin sarp yirlere saldı. Görelüm imdi Yaradan neyler. *URUZ CBB 30*

Meger hanum boyı uzun Burla Hatun oğlançuğını andı, kararı kalmadı. Kırk ince billü kız oğlanı-y-ile kara aygırın tartdurdı, butun bindi, kara kılıcın kuşandı. Başum tacı Kazan gelmedi diyü izin izledi gitdi. Gelü gelü Kazana yakın geldi. *URUZ CBB 31*

Kazan halalını tanımadı. Han kızınun Kazan üzerine geldi, aydur:

Kara aygırun cılavısını mana tartgıl yigit

Tike tutup yüzüme bakgıl yigit

Altundağı kara aygırı mana virgil yigit

Elündeki süvri cıdanı

Yanundağı gök poladını mana virgil yigit

Bu günümde umud olgıl mana

Kala ölke vireyin sana

didi. *URUZ CBB 32*

Hatun aydur:

Karşum ala yigit menüm ne manlarsın
Kiçmiş menüm günümi ne andurursın
Kalkubanı yirinden turan Kazan
Kara göz atun biline binen Kazan
Ilgayuban kara tağum yıkan Kazan
Kölgelüçe kaba ağacum kesen Kazan
Pıçak olup kanatlarum kıran Kazan
Yalunuzça oğlum Uruza kıyan Kazan
At üstinde eglenmeyüp yortan Kazan
Senün bilün ölmiş
Üzengüye dirmeyen dizün ölmiş
Han kızı halalını tanımayan gözün ölmiş
Bunalmışsın sana nolmış
Çal kılıcın yetdüm Kazan

didi. *URUZ CBB 33*

Bu mahalda Oğuz erenleri bir bir yetdi. Görelüm hanum kimler yetdi: Kara dere ağzında Kâdir viren, kara buğa derisinden bişiginün yapuğı olan, acığı tutanda kara taşı kül eyleyen, kara bıyığın yidi yirden ensesinde dügen, Kazan kartaşı Kara Göne çapar yetdi. Çal kılıcun kardaş Kazan yetdüm didi. Anun ardınça görelüm hanum kimler yetdi: Demür Kapu Dervendindeki demür kapuyı kapup alan, altmış tutam ala gönderinün uçında er bögürden, Kazan kibi pehlivanı bir savaşda üç kerre atından yıkan, Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Anun ardınça görelüm kimler yetdi: Varuban destursuzça Bayındır Hanun yağısın basan, altmış bin kâfire kan kusduran, Gaflet Koca oğlı Şir Şemseddin çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Anun ardınça görelüm kimler yetdi: Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan, ap alaca gerdegine karşu gelen, Kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigün yınağı, boz aygırlu Beyrek çapar yetdi. Çal kılıcun hanum Kazan yetdüm didi. Anun ardınça görelüm kimler yetdi: Çaya baksa çalımlu, çal kara kuş erdemlü, kur kurma kuşaklu, kulağı altun küpelü, Kalın Oğuz biglerini bir bir atdan yıkan, Kazılık Koca oğlı Big

Yigenek çapar yetdi. Çal kılıcun ağam Kazan yetdüm didi. Anun ardınça görelüm kimler yetdi: Yigirmi dört boyın ohşayan Delü Tundar yetdi. Anun ardınça bin kavum başları Dülger yetdi. Anun ardınça bin Bügdüz başları Emen yetdi. Anun ardınça tokuz koca başları Aruz yetdi. Saydukumça Oğuz Bigleri tükense olmaz, Kazanun Bigleri hep yetdi, üzerine yığnak oldı. ***URUZ CBB 34***

Aru sudan abdest aldılar, iki rek'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammede salavat getürdiler.

URUZ CBB 35

Bî-tekellüf kâfire at saldılar, kılıç urdılar. Ol gün cigerinde olan er yigitler belürdi. Ol gün nâmerdler sapa yir gözetdi. Bir kıyamat savaş oldı, meydan tolı baş oldı. Kıyamatun bir güni oldı. Big nökerden nöker bigden ayrıldı. ***URUZ CBB 36***

Taş Oğuz Bigleri ile Tundar sağa depdi. Cılasun yigitleri-y-ile Kara Budak sola depdi. Kazan kendü düpe depdi. Tekür ile Şökli Melike havala oldı, bögürdübeni atdan yire saldı, alça kanın yir üzerine dökdi. Sağ tarafda Kara Tüken Melike Tundar karşu geldi, kılıçladı yire saldı. Sol tarafda Buğaçuk Melike Kara Budak karşu geldi, sançubanı yire saldı, depretmedin başın kesdi. Boyı uzun Burla Hatun kara tuğın kâfirün kılıçladı, yire saldı. Tekür alındı. Kâfir kaçdı. Derelerde kâfire kırgun girdi. On biş bin kâfir kimi kırıldı, kimi tutıldı. Kazan oğlı üzerine geldi. İndi, elin çözdi. Kuça kuça ata-y-ile oğul görişdi. Üç yüz yigit Oğuzdan şehid oldı. Kazan oğlançuğın kurtardı, girü döndi. Gazâ mübârek oldı. Oğuz Bigleri toyum oldı. ***URUZ CBB 37***

Ağça Kala Sürmelüye gelüp Kazan kırk otak dikdürdi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk ivlü kul-ile kırk câriye oğlı başına çevürdi, azad eyledi. Cılasun erenlere kala ölke virdi, cübbe çuka virdi. ***URUZ CBB 38***

Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, bu Oğuz-nâmeyi düzdi koşdı, böyle didi.

İmdi kanı didügüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fâni dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır son uçı ölümlü dünya

Yöm vireyim hanum: Yirlü kara tağun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurımasun, kanatlarun uçı kırılmasun, Kâdir seni nâmerde muhtac itmesün, çapariken ağ boz atun büdrimesün, çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün, Allah viren ümizün üzilmesün, ahır sonı aru imandan ayırmasun, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, yığışdursun dürişdürsün günahunuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey.

URUZ CBB 39

DUHA KOCA OĞLI DELÜ DUMRUL BOYINI BEYÂN İDER

HANUM HEY

Meger hanum. Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirler bir er var-idi. Bir kuru çayun üzerine bir köprü yapdurmış-idi. Kiçeninden otuz üç akça alur-idi, kiçmeyeninden döge döge kırk akça alur-idi. Bunı niçün böyle ider-idi? Anun-içün-ki menden delü menden güçlü er var-mıdur ki çıka menüm-ile savaşa dir-idi. Menüm erligüm bahadırlığum cılasunlığum yigitligüm Ruma Şama gide çavlana dir-idi. *DUMRUL CBB 1*

Meger bir gün köprisinün yamacında bir bölük oba konmış-idi. Ol obada bir yahşı hub yigit sayru düşmiş-idi. Allah emri-y-ile ol yigit öldi. Kimi oğul diyü kimi kartaş diyü ağladı. Ol yigit üzerine möhkem kara şiven oldı. *DUMRUL CBB 2*

Nagâhandan Delü Dumrul çapar yetdi. Aydur: Mere kavatlar ne ağlarsız, menüm köprüm yanında bu kavga nedür, niye şiven edersiz didi. Ayıtdılar: Hanum bir yahşı yigidümüz öldi, ana ağlaruz didiler. Delü Dumrul aydur: Mere yigidünüzi kim öldürdi. Ayıtdılar: Vallah big yigit Allah Ta'âladan buyruk oldı, al kanatlu Azrâ'il ol yigidün canın aldı. Delü Dumrul aydur: Mere Azrâ'il didügünüz ne kişidür kim adamun canın alur, yâ kâdir Allah birligün varlığun hakkı-y-içün Azrâ'ili menüm gözüme

göstergil, savaşayım çekişeyim dürişeyim, yahşı yigidün canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidün canın almaya didi. Kayıtdı döndi Delü Dumrul ivine geldi. ***DUMRUL CBB 3***

Hak Ta'âlaya Dumrulun sözi hoş gelmedi. Bak bak mere delü kavat menüm birligüm bilmez, birligüme şükür kılmaz, menüm dergahumda geze menlik eyleye didi. Azrâ'ile buyruk eyledi kim yâ Azrâ'il var, dahı ol delü kavatun gözine göringil, benzini saratgıl didi, canını hırlatgıl algıl didi.

DUMRUL CBB 4

Delü Dumrul kırk yigit ilen yiyüp içüp oturur-iken nagâhandan Azrâ'il çıka geldi. Azrâ'ili ne çavuş gördi ne kapuçı. Delu Dumrulun görür gözi görmez oldı, tutar elleri tutmaz oldı. Dünya âlem Delü Dumrulun gözine karangu oldı. ***DUMRUL CBB 5***

Çağırup Delü Dumrul soylar.görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Mere ne heybetlü kocasın

Kapuçılar seni görmedi

Çavuşlar seni tuymadı

Menüm görür gözlerüm görmez oldı

Tutar menüm ellerüm tutmaz oldı

Ditredi menüm canum cuşa geldi

Altun ayağum elümden yire düşdi

Ağzum içi buz kibi

Sünüklerüm tuz kibi oldı

Mere sakalçuğı ağça koca

Gözçügezi çönge koca

Mere ne heybetlü kocasın digil mana

Kadam belam tokınur bu gün sana

didi. ***DUMRUL CBB 6***

Böyle digeç Azrâ'ilün acığı tutdı, aydur:

Mere delü kavat

Gözüm çönge idügin ne begenmezsin

Gözi gökçek kızlarun gelinlerün canın çoğ almışam

Sakalum ağarduğın ne begenmezsin

Ağ sakallu kara sakallu yigitlerün canın çoğ almışam

Sakalum ağarduğınun ma'nisi budur

didi. ***DUMRUL CBB 7***

Mere delü kavat öginür-idün, dir-idün: Al kanatlu Azrâ'il menüm elüme girse öldüre-y-idüm, yahşı yigidün canın anun elinden kurtara-y-idüm dir-idün, imdi mere delü geldüm ki senün canın alam, virür-misin yohsa menüm-ile cenk ider-misin didi. Delü Dumrul aydur: Mere al kanatlu Azrâ'il sen-misin didi. Evet menem didi. Bu yahşı yigitlerün canın sen-mi alursın didi. Evet men aluram didi. Delü Dumrul aydur: Mere kapuçılar kapuyı kapan didi. Mere Azrâ'il men seni gin yirde ister-idüm, tar yirde eyü elüme girdün ola-mı didi. Men seni öldüreyim, yahşı yigidün canın kurtarayım didi.

DUMRUL CBB 8

Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azrâ'ile çalmağa hamle kıldı. Azrâ'il bir gögerçin oldı, pencereden uçdı gitdi. ***DUMRUL CBB 9***

Âdemiler evreni Delü Dumrul elin eline çaldı, kas kas güldi. Aydur: Yigitlerüm Azrâ'ilün gözini eyle korhıtdum ki gin kapuyı kodı tar bacadan kaçdı, çünki menüm elümden gögerçin kibi kuş oldı uçdı, mere men anı kor-mıyam toğana aldurmayınça didi. ***DUMRUL CBB 10***

Turdı atına bindi, toğanın eline aldı, ardına düşdi. Bir iki gögerçin öldürdi. Döndi.

DUMRUL CBB 11

İvine geli yorır-iken Azrâ'il atının gözine görindi. At ürkdi, Delü Dumrulı götürdi yire urdı. Kara başı bunaldı, bunlu kaldı. Ağ göksinün üzerine Azrâ'il basup kondı. Baya mırlar-idi, şimdi hırlamağa başladı. Aydur:

Mere Azrâ'il aman

Tanrınun birligine yokdur güman

Men seni böyle bilmez idüm

Oğrılayın can alduğın tuymaz idüm

Dökmesi böyük bizüm tağlarumuz olur

Ol tağlarumuzda bağlarumuz olur

Ol bağlarun kara salkumlu üzümi olur

Ol üzümu sıkarlar al şarabı olur

Ol şarabdan içen esrük olur

Şarablu-y-idüm tuymadum

Ne söyledüm bilmedüm

Biglige usanmadum yigitlige toymadum

Canum alma Azrâ`il meded

didi. ***DUMRUL CBB 12***

Azrâ`il aydur: Mere delü kavat mana ne yalvarursın. Allah Ta'âlaya yalvar. menüm-de elümde ne var. men dahı bir yumuş oğlanıyam didi. Delü Dumrul aydur: Ya pes can viren can alan Allah Ta`âla-mıdur? Beli oldur didi. Döndi Azrâ`ile ya pes sen ne eylemeklü kadasın. sen aradan çıkgıl. men Allah Ta`âla-y-ile haberleşeyim didi. ***DUMRUL CBB 13***

Delü Dumrul burada soylamış. görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Yücelerden yücesin

Kimse bilmez nicesin

Görklü Tanrı

Niçe cahiller seni gökde arar yirde ister

Sen hod mü'minler könlindesin

Dâyim duran cebbâr Tanrı

Bâki kalan settâr Tanrı

Menüm canum alur olsan sen algıl

Azrâ'ile almağa komagıl

didi. ***DUMRUL CBB 14***

Allah Ta'âlaya Delü Dumrulun sözi hoş geldi. Azrâ'ile nidâ eyledi kim çün delü kavat menüm birligüm bildi, birligüme şükür kıldı, yâ Azrâ'il Delü Dumrul can yirine can bulsun, anun canı azad olsun didi. ***DUMRUL CBB 15***

Azrâ'il aydur: Mere Delü Dumrul Allah Ta'âlanun emri böyle oldı kim Delü Dumrul canı yirine can bulsun, anun canı azad olsun didi. Delü Dumrul aydur: Men niçe can bulayım, meger bir koca babam bir karı anam var, gel gidelüm, ikisinden biri bolay ki canın vire, algıl, menüm canumı kogıl didi. ***DUMRUL CBB 16***

Delü Dumrul sürdi babası yanına geldi. Babasınun elin öpüp soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Ağ sakallu aziz izzetlü canum baba

Bilür-misün neler oldı

Küfür söz söyledüm

Hak Ta'âlaya hoş gelmedi

Gök üzerinde al kanatlu Azrâ'ile emr eyledi

Uçup geldi

Ağça menüm göksümi basup kondı

Hırıldadup tatlu canum alur oldı

Baba senden can dilerem virür-misin

Yohsa oğul Delü Dumrul diyü ağlar-mısın

DUMRUL CBB 17

Babası aydur:

Oğul oğul ay oğul

Canum parası oğul

Toğduğında tokuz buğra öldürdügüm aslan oğul

Dünlügi altun ban ivimün kabzası oğul

Kaza benzer kızumun gelinümün çiçegi oğul

Karşu yatan kara tağum gerek-ise

Söyle gelsün Azrâ'ilün yaylası olsun

Sovuk sovuk bınarlarum gerek-ise

Ana içit olsun

Tavla tavla şahbaz atlarum gerek-ise

Ana binit olsun

Katar katar develerüm gerek-ise

Ana yüklet olsun

Ağayılda ağça koyunum gerek-ise

Kara mudbak altında anun şöleni olsun

Altun gümüş pul gerek-ise

Ana harclık olsun

Dünye şirin can aziz

Canumı kıya bilmen bellü bilgil

Menden aziz menden sevgülü anandur

Oğul anana var

didi. ***DUMRUL CBB 18***

Delü Dumrul babasından yüz bulmayup sürdi anasına geldi. Aydur:

Ana bilür-misin neler oldı

Gök yüzinden al kanatlu Azrâ'il uçup geldi

Ağça menüm göksümi basup kondı

Hırladup canum alur oldı

Babamdan can diledüm ana virmedi

Senden can dilerem ana

Canun mana virür-misin

Yohsa oğul Delü Dumrul diyü ağlar-mısın

Acı tırnak ağ yüzüne. çalar-mısın

Kargu kibi kara saçun yolar-mısın ana

didi. ***DUMRUL CBB 19***

Anası burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Anası aydur:

Oğul oğul ay oğul

Tokuz ay tar karnumda götürdügüm oğul

Tolma bişüklerde beledügüm oğul

On ay diyende dünya yüzine getürdügüm oğul

Tolap tolap ağ südümi emzürdügüm oğul

Ağça burclu hisarlarda tutıla-y-idün oğul

Sası dinlü kâfir elinde tutsak ola-y-idün oğul

Altun akça güçine salubanı seni kurtara-y-idüm oğul

Yaman yire varmışsın vara bilmen

Dünye şirin can aziz

Canuma kıya bilmen bellü bilgil

didi. ***DUMRUL CBB 20***

Anası dahı canın virmedi. Böyle digeç Azrâ'il geldi Delü Dumrulun canın almağa. Delü Dumrul aydur:

Mere Azrâ'il aman

Tanrınun birligine yokdur güman

Azrâ'il aydur: Mere delü kavat dahı ne aman dilersin, ağ sakallu baban yanına vardun can virmedi, ağ pürçeklü anan yanına vardun can virmedi, dahı kim virse gerek didi. Delü Dumrul aydur: Hasretüm vardur bulışayım didi. Azrâ'il aydur: Mere delü hasretün kimdür? Aydur: Yad kızı halalum var, andan menüm iki oğlançuğum var, amanatum var ısmarlaram anlara, andan sonra menüm canum alasın didi.

DUMRUL CBB 21

Sürdi halalı yanına geldi, aydur:

Bilür-misin neler oldı

Gök yüzinden al kanatlu Azrâ'il uçup geldi

Ağça menüm göksümi basup kondı

Tatlu menüm canumı alur oldı

Babama vir didüm can virmedi

Anama vardum can virmedi

Dünye şirin can tatlu didiler

İmdi

Yüksek yüksek kara tağlarum sana yaylak olsun

Sovuk sovuk sularum sana içit olsun

Tavla tavla şahbaz atlarum sana binit olsun

Dünlügi altun ban ivüm sana gölge olsun

Katar katar develerüm sana yüklet olsun

Ağayılda ağça koyunum sana şölen olsun

Gözün kimi tutar-ise

Könlün kimi sever-ise

Sen ana vargıl

İki oğlançuğı öksüz komagıl

didi. ***DUMRUL CBB 22***

Avrat burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Ne dirsin ne soylarsın

Göz açuban gördügüm

Könül virüp sevdügüm

Koç yigidüm şah yigidüm

Tatlu damağ virüp sorışduğum

Bir yasdukda baş koyup emişdügüm

Karşu yatan kara tağları

Senden sonra men neylerem

Yaylar olsam menüm gorum olsun

Sovuk sovuk sularun

İçer olsam menüm kanum olsun

Altun akçan harcayur olsam menüm kefenüm olsun

Tavla tavla şahbaz atun

Biner olsam menüm tabutum olsun

Senden sonra bir yigidi

Sevüp varsam bile yatsam

Ala yılan olup meni soksun

Senün ol muhannet anan baban

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar

Arş tanığ olsun kürsi tanığ olsun

Yir tanığ olsun gök tanığ olsun

Kâdir Tanrı tanığ olsun

Menüm canum senün canına kurban olsun

didi, razı oldı. *DUMRUL CBB 23*

Azrâ'il hatunun canın almağa geldi. Âdemiler evreni yoldaşına kıyamadı, Allah Ta'âlaya burada yalvarmış, görelüm niçe yalvarmış:

Aydur:

Yücelerden yücesin

Kimse bilmez nicesin

Görklü Tanrı

Çok cahiller seni gökde arar yirde ister

Sen hod mü'minlerün könlindesin

Dâyim duran cebbâr Tanrı

Ulu yollar üzerine İmaratlar yapam senün içün

Aç görsem toyurayım senün-içün

Yalınçak görsem tonadayım senün içün

Alur-isen ikimüzün canın bile algıl

Kor-isen ikimüzün canın bile kogıl

Keremi çok kâdir Tanrı

didi. *DUMRUL CBB 24*

Hak Ta'âlaya Delü Dumrulun sözi hoş geldi. Azrâ'ile emr eyledi: Delü Dumrulun atasınun anasınun canın al, ol iki halala yüz kırk yıl ömür virdüm didi. Azrâ'il dahı babasınun anasınun def'i canın aldı. Delü Dumrul yüz kırk yıl dahı yoldaşı-y-ile yaş yaşadı. *DUMRUL CBB 25*

Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı. Bu boy Delü Dumrulun olsun, menden sonra alp ozanlar söylesün, alnı açuk cömerd erenler dinlesün didi.Yöm vireyim hanum: Yirlü kara tağlarun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurımasun, kâdir Tanrı seni nâmerde muhtac itmesün, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk olsun kabul, yığışdursun dürişdürsün günahunuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey! ***DUMRUL CBB 26***

KANLI KOCA OĞLI KAN TURALI BOYINI BEYAN İDER

HANUM HEY

Oğuz zamanında Kanlı Koca dirler-idi bir gürbüz er var-idi. Yetişmiş bir cılasun oğlı var-idi, adına Kan Turalı dirler-idi. ***TURALI CBB 1***

Kanlı Koca aydur: Yarenler atam öldi men kaldum, yirin yurdın tutdum, yarınki gün men ölem oğlum kala, bundan yigregi yohdur ki gözüm görür-iken oğul gel seni ivereyim didi. Oğlan aydur: Baba çün meni ivereyim dirsin, mana lâyık kız niçe olur? Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmış ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış mana baş getürmiş ola didi. Kanlı Koca aydur: Oğul sen kız istemez-imişsin bir cılasun bahadır ister-imişsin, anun arkasında yiyesin içesin hoş kiçesin. Aydur: Beli canum baba eyle isterem, pes varasın bir cici bici Türkmen kızı alasın, nagâhandan tayanam üzerine düşem karnı yırtıla didi. Kanlı Koca aydur: Oğul kız görmek senden, mal rızk virmek benden didi. ***TURALI CBB 2***

Böyle digeç erenler evreni Kan Turalı yirinden turdı, kırk yigidin yanına aldı, İç Oğuzı gördi, kız bulımadı, kayıtdı girü döndi ivlerine geldi. ***TURALI CBB 3***

Babası aydur: Oğul kız buldun-mı? Kan Turalı aydur: Yıkılsun Oğuz illeri, mana yarar kız bulımadum baba didi. Babası aydur: Hey oğul kız dileyü varan böyle varmaz. Kan Turalı aydur: Ya niçe varur baba didi. Kanlı Koca aydur: Oğul sabah varup öylen gelmek olmaz, öylen varup ahşam gelmek olmaz, oğul sen mala mecid ol yığ, men sana kız arayı gideyim didi. ***TURALI CBB 4***

Kanlı Koca sevini kıvanı örü turdı, ağ sakallu pir kocalar yanına bırakdı. İç Oğuza girdi, kız bulımadı. Tolandı Taş Oğuza girdi, bulımadı. Tolandı Tırabuzana geldi.***TURALI CBB 5***

Meger Tırabuzan tekürinün bir azim görklü mahbub kızı var-idi. Sağına solına iki koşa yay çeker-idi. Atdığı oh yire düşmez-idi. Ol kızun üç canavar kalınlığı kaftanlığı var-idi. Her kim ol üç canavarı bassa yense öldürse kızumı ana virürem diyü va'de eylemiş-idi. Basamasa başın keser-idi.

TURALI CBB 6

Böylelikle otuz iki kâfir biginün oğlınun başı burc bedeninde kesilüp asılmış-idi. Ol üç canavarun biri kağan aslan-idi, biri kara buğa-y-idi, biri dahı kara buğra idi. Buların her birisi bir ejderha-y-idi. Bu otuz iki baş-kim burada asılmış idi kağan aslan-ile kara buğranun yüzin görmemişler-idi, ancak buğa buynuzında helâk olmışlar-idi. *TURALI CBB 7*

Kanlı Koca bu başları ve bu canavarları gördi başında olan bit ayağına dirildi. Aydur: Varayım oğluma toğrı haber vireyim, hüneri var-ise gelsün alsun, yohsa ivdeki kıza razı olsun didi.

TURALI CBB 8

At ayağı külük ozan dili çevük olur. Kanlı Koca giderek geldi Oğuza çıkdı. Kan Turalıya haber oldı, baban geldi didiler. Kırk yigit-ile babasına karşu vardı elin öpdi, aydur: Canum baba mana yarar kız buldun-mı? Aydur: Buldum oğul hünerün var-ise didi. Kan Turalı aydur: Altun akça-mı ister, katır biserek-mi ister? Babası aydur:Oğul hüner gerek hüner didi. Kan Turalı aydur: Baba yilisi kazılık atuma eyer salayım, kanlu kâfir iline akın çapayım, baş keseyim, kan dökeyim, kâfire kan kusdurayım, kul karavaş getüreyim, hüner göstereyim. Kanlı Koca aydur: Hay canum oğul hüner didügüm ol degül, ol kız içün üç canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı basa ol kızı ana virürler, basup öldürmese anun başını keserler burca asarlar. Kan Turalı aydur: Baba bu sözi sen mana dimemek gerek idün, çünki didün elbette varsam gerek, başuma kahınç yüzüme tohınç olmasun, kadun ana big baba esen kalun didi. *TURALI CBB 9*

Kanlı Koca aydur: Gördün-mi men mana nitdüm, oğlana korhınç haberler vereyim, ola kim gitmeye döne didi. Kanlı Koca burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Oğul sen varaçak yirün

Tolamaç tolamaç yolları olur

Atlu batup çıkamaz anun balçığı olur

Ala yılan sökemez anun ormanı olur

Gök-ile pehlû uran anun kal'ası olur

Göz kakuban könül alan anun görklüsi olur

Hay dimedin baş getüren celladı olur

Yağrınında kalkan oynar yayası olur

Yavuz yirlere yiltendün kayıda döngil

Ağ sakallu babanı karıçuk olmış ananı buzlatmagıl

didi. *TURALI CBB 10*

Kan Turalı kakıdı, aydur:

Ne söylersin ne aydursın canum baba

Bu kadar işden korhan yigit-mi olur

Alp ere korhu virmek ayıb olur

Dolamaç dolamaç yollarını

Kâdir kor-ise dün-ile yortam

Atlu batup çıkamaz anun balçığına kumlar döşeyem

Ala yılan sökemez ormanını

Çakmak çakup oda yakam

Gök-ile pehlû uran kal'aların

Kâdir kor-ise yapam yıkam

Göz kakuban könül alan görklüsinin boynın öpem

Yağrınında kalkan oynar yayasınun

Kâdir kor-ise başın kesem

Ya varam ya varmayam

Ya gelem ya gelmeyem

Ya kara buğranun göksi altunda kalam

Ya buğanun boynızında ilişem

Ya kağan aslanun kıynağında didilem

Ya varam ya varmayam

Ya gelem ya gelmeyem

Yine görinçe big baba hatun ana esen kalun

didi. *TURALI CBB 11*

Gördiler ki nâmus içün beklemez, ayıtdılar: Oğul uğurun açuk olsun, sağ esen varup gelesin didiler. *TURALI CBB 12*

Atasınun anasınun ellerini öpdi. Kırk yigidin yanına bırakdı. yidi gün yidi gice yortdılar. kâfirün serhaddına irdiler, çadır dikdiler. *TURALI CBB 13*

Yügrük atın yügürdüp Kan Turalı gürzin göge atar, inüp yire düşmedin karvar tutar.

Hey kırk işüm kırk yoldaşum

Yügrük olsa yarışsam

Güçlü olsa güreşsem

Hak Ta`âla inayet eylese

Üç canavarı öldürsem

Güzeller serveri saru tonlu Selcen Hatunı alsam

Atam anam ivine dönsem

Hey kırk işüm kırk yoldaşum

Kırkınuza kurban olsun menüm başum

diyü söyler-idi. *TURALI CBB 14*

Bunlar bu sözde iken meger hanum teküre haber vardı. Oğuzdan Kan Turalı dirler bir yigit var imiş, kızun dileyü geli yorır didiler. *TURALI CBB 15*

Kâfirler yidi ağaç yir karşu geldiler, niye geldünüz yigit bigler didiler. Virişmege alışmağa geldük didiler. İzzet hörmet eylediler. Ak çadır dikdiler, ala kalı döşediler, ağça koyun kırdılar, yidi yıllık al şarab içürdiler. Aluban bunları teküre götürdiler. ***TURALI CBB 16***

Tekür taht üzerine oturmış-idi. Yüz kâfir için geyinmiş-idi. Yidi kat meydanı tolandı geldi.

TURALI CBB 17

Meger kız meydanda bir köşk yapdurmış-idi. Cemi yanında olan kızlar al geymişler-idi, kendü saru geymiş-idi, yukarudan tamaşa ider-idi. ***TURALI CBB 18***

Kan Turalı geldi, kara saykalu teküre selam virdi. Tekür aleyk aldı. Ala kalı döşediler, oturdı. Tekür aydur: Yigit ne yirden gelürsin? Kan Turalı yirinden turı geldi . apul apul yorıdı, ağ alnun açdı, ağ bileklerini sığadı. ayıtdı-kim

Karşu yatan kara tağunı aşmağa gelmişem

Akındılu suyunı kiçmege gelmişem

Tar etegüne gin koltuğuna sığınu gelmişem

Tanrı buyruğı-y-ile Peygamber kavli-y-ile

Kızunı almağa gelmişem

didi. Tekür aydur: Bu yigidün sözi yügrük, eger elinde hüneri var-ise didi. Tekür aydur: Bu yigidi anadan toğma soyun. ***TURALI CBB 19***

Soydılar. Kan Turalı altunlu ince keten bizini biline sardı. Kan Turalıyı alup meydana getürdiler. Kan Turalı cemal ve kemal iyesi yigit idi. Oğuzda dört yigit nikab-ile gezer-idi. Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlı Kırk Kınuk ve boz aygırlu Beyrek. Kan Turalı nikabın serpdi.

TURALI CBB 20

Kız köşkden bakar-idi, taraklığı boşaldı, kedisi mavladı, avsıl olmış tana kibi ağzınun suyı akdı. Yanındağı kızlara aydur: Hak Ta'âla atamun könline rahmet eyleye, kebin kesüp meni ol yigide virse, bunun kibi yigit hayıf ola ki canavarlar elinde helâk ola didi. ***TURALI CBB 21***

Bu mahalda demür zencir-ile buğayı getürdiler. Buğa dizin çökdi, buynuzı-y-ile bir mermer taşı yoğurdı peynir kibi ditdi. *TURALI CBB 22*

Kâfirler aydur: Şimdi yigidi atar yıkar serer pırtar, yıkılsun Oğuz illeri, kırk yigit bir big oğlı-y-ile bir kızdan ötüri ölmek nolur didiler. *TURALI CBB 23*

Bunı işidiçek kırk yigit ağlaşdılar. Kan Turalı sağına bakdı kırk yigidin ağlar gördi, solına bakdı eyle gördi. Aydur: Hey kırk işüm kırk yoldaşum niye ağlarsız, kolça kopuzum getürün ögün meni didi. Burada kırk yigit Kan Turalıyı ögmişler, görelüm hanum niçe ögmişler:

Aydur:

Sultanum Kan turalı
Kalkubanı yiründen turmadun-mı
Yilisi kara kazılık atun binmedün-mi
Arku Mili Ala Tağı
Avlayuban kuşlayuban aşmadun-mı
Babanun ağ ban işiginde
Karavaşlar inek sağar görmedün-mi
Buğa buğa didükleri
Kara inek buzağusı degül-midür
Alp erenler karımından kayurur mı olur

TURALI CBB 24

Saru tonlu Selcen Hatun köşkden bakar
Kime baksa işk-ile oda yakar
Kan Turalı saru tonlu kız işkına bir hû

didi. *TURALI CBB 25*

Mere buğanuzı koyu virün gelsün didi. Buğanun zencirin aldılar, salı virdiler. Buynuzı almas cıda kibi. Kan Turalınun üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun alnına bir yumruk eyle urdı-kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğın tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yener, ne Kan Turalı yener. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl-ile bulmışlardır, bunun öninden sıçrayayım, ne hünerüm var-ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun öninden savuldı. Buğa boynuzı üzerine dikildi. Kuyruğından üç kerre götürüp yire saldı. Sünükleri hurd oldı. Basdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdi. Etin meydanda koyup derisini tekürün önine getürüp aydur: Tan-ile kızunı mana viresin didi. Tekür aydur: Mere kızı virün, şehirden sürün, çıksun gitsün didi. Tekürün kartaşı oğlı var-idi, aydur: Canavarlar serveri aslandur, anun-ile dahı oyun göstersün, kızı andan sonra virelüm didi. *TURALI CBB 26*

Vardılar aslanı çıkardılar , meydana getürdiler. Aslan haykırdı, meydanda ne kadar at var-ise kan kaşandı. *TURALI CBB 27*

Yigitleri aydur: Buğadan kurtıldı, aslandan niçe kurtıla didiler, ağlaşdılar. Kan Turalı yigitlerin ağlar gördi, aydur: Mere alça kopuzum ele alun meni ögün, saru tonlu kız işkına bir aslandan döneyim-mi didi. *TURALI CBB 28*

Yoldaşları burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Sultanum Kan Turalı

Ağça sazlar içinde saru gönler görüben taylar basan

Avun tamarın delüben kanın soran

Kara polat öz kılıçdan kayıtmayan

Ağça tozlu katı yaydan dürsinmeyen

Ağ yeleklü ötkün ohdan kayıkmayan

Canavarlar serveri kağan aslan kıran

Ala köpek enügine kendüzin taladur-mı

Alp yigitler savaş güni karımından kayurur-mı

didiler. *TURALI CBB 29*

Saru tonlu Selcen Hatun köşkden bakar

Kime baksa işk-ile oda yakar

Saru tonlu kız işkına bir hû

didi. *TURALI CBB 30*

Kan Turalı mere kâfir aslanını koyu vir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçe-y-idüm, sana sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanun pençesine sunı virdi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, aslanun elin gözedüp bir yumruk eyle urdı-kim yumruk çenesine tokındı, uvatdı. Süngisinden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldı. Tekür önine geldi ayıtdı: Yaren kızını mana virgil didi. Tekür aydur: kızı getürün virin, bu yigidi gözüm gördi könlüm sevdi, gerek tursun, gerek gitsün didi. Yine kartaşı oğlı aydur: Canavarlar serhengi devedür, anun-ile dahı oyunın oynasun didi, andan sonra kızı virevüz didi. *TURALI CBB 31*

Çün inayet Tanrıdan oldı, bigün paşanun himmeti Kan Turalıya oldı, tekür devenün ağzın yidi yirden bağlan didi. Hasud kâfirler bağlamadılar, yuların sıyırup salı virdiler. Kan Turalı fırlar devenün koltuğundan girer, fırlar çıkar. Serhoş yigit hem iki canavar-ile savaşmış-idi, tayındı düşdi. Altı cellad ensesine geldiler, yalın kılıç tutdılar. *TURALI CBB 32*

Burada yoldaşları soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kalkubanı Kan Turalı yiründen turı geldün

Yilis kara kazılık atun butun bindün

Ala gözlü yigitlerün yanuna aldun

Arhu Bili Ala Tağı dünin aşdun

Akındılu görklü suyın dünin kiçdün

Kanlu kâfir iline dünin girdün

Kara buğa geldüginde hurdahaş eyledün

Kağan aslan geldüginde bilini bükdün

Kara buğra geldüginde ne kiçdün

Kara kara tağlardan haber aşa

Kanlu kanlu sulardan haber kiçe

Kalın Oğuz İline haber vara

Kanlı Koca oğlı Kan Turalı nitmiş diyeler

Kara buğa geldüginde kılçatmamış

Kağan aslan geldüginde bilin bükmiş

Kara buğra geldüginde ne kiçmiş diyeler

Ulu kiçi kalmaya söz idine

Karı koca kalmaya kov idine

Ağ sakallu baban bunlu ola

Karıçuk olmış anan kan yaş döke

Hanum kalkubanı yiründen turmaz olsan

Altı cellad ensende yalın kılıç tutar

Gafillüçe görklü başun keser

Aşağadan yukaru bak .maz-mısın

Karşuna ala kaz geldi şahinün atmaz-mısın

Saru tonlu Selcen Hatun işarat ider görmez-misin

Seni deve burnından zebun olur didiler bilmez-misin

TURALI CBB 33

Saru tonlu selcen Hatun köşkten bakar

Kime baksa işk-ile oda yakar

Saru tonlu kız işkına bir hû

didi. *TURALI CBB 34*

Kan Turalı örü turdı, aydur: Mere men bu devenün burnına yapışıçak ol kız sözi-y-ile yapışdı dirler, yarın Oğuz İline haber vara, deve elinde kalmış-idi kız kurtardı diyeler, mere kolça kopuzum

çalun ögün meni, yaradan kâdir Tanrıya sığındum, bir buğradan döneyim-mi, inşa'llah bunun dahı başın keseyim didi. *TURALI CBB 35*

Yigitleri Kan Turalıyı ögüp soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kap kayalar başında yuva tutan
Kâdir ulu Tanrıya yakın uçan
Mancılığı ağır taşdan gızıldayup katı inen
Arı gölün ördügin şakıyup alan
Kaba üyge dip yorır-iken tartup üzen
Karunçuğı aç olsa kalkup uçan
Cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş
Kanadı-y-ile saksağana kendüzin şakıdur-mı
Alp yigitler kırış güni karımından kayurur-mı

didiler. *TURALI CBB 36*

Saru tonlu Selcen Hatun köşkden bakar
Kime baksa işk-ile oda yakar
Saru tonlu kız işkına bir hû

didi. *TURALI CBB 37*

Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir depme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürün önine bırakdı, aydur: Akınçılarun terkişi bağı, üzengüsi kayışı üzilür, dikmege gerek olur didi. Tekür aydur: Vallah bu yigidi gözüm gördi könlüm sevdi didi. *TURALI CBB 38*

Kırk yirde otak dikdürdi, kırk yirde kızıl ala gerdek dikdürdi. Kan Turalı-y-ile kızı getürüp gerdege koydılar. *TURALI CBB 39*

Ozan geldi yilteme çaldı. Oğuz yigidinün öykeni kabardı, kılıcın çıkardı yiri çaldı kertdi, ayıtdı-kim: Yir kibi kertileyin, toprak kibi savrılayın, kılıcuma toğranayın, ohuma sançılayın, oğlum toğmasun, toğar-ise on güne varmasun big babamun kadın anamun yüzin görmedin bu gerdege girer-isem didi. İvini çözdi, kaytabanın buzlatdı, kara koçın kişnetdi, dün katdı, köçdi.

TURALI CBB 40

Yidi gün yidi gice yortdı, Oğuzun serhaddına çıkdı, çadır dikti. Kan Turalı aydur:

Hay kırk işüm kırk yoldaşum

Kurban olsun size menüm başum

Hak Ta'âla yol virdi vardum, ol üç canavarı öldürdüm, saru tonlu Selcen Hatun aldum geldüm, haber eylen babam mana karşu gelsün didi. *TURALI CBB 41*

Kan Turalı bakdı gördi bu konduğı yirde kuğı kuşları, turnalar, turaçlar, keklikler uçarlar. Sovuk sovuk sular, çayırlar, çemenler... Selcen Hatun bu yiri görklü gördi, begendi. Düşdiler, işrete meşgul oldılar, yidiler içdiler. *TURALI CBB 42*

Ol zamanda Oğuz yigitlerine ne kaza gelse uyhudan gelür-idi. Kan Turalınun uyhusı geldi uyudı. Uyur-iken kız aydur: Menüm muhiblerüm çokdur, nâgâh ılgar-ile gelmesün, tutuban yigidüm öldürmesünler, ağça yüzlü men gelini tutup atam anam ivine iletmesünler didi. Kan Turalınun atını için tutdı geydürdi, kendü dahı için tutdı geyindi, sünüsin eline aldı, bir yüksek yire çıkdı, gözledi.

TURALI CBB 43

Meger hanum tekür peşiman oldı. Üç canavar öldürdügi-y-içün bir kızçuğazumı aldı gitdi didi. İçin kara tonlu gök demürlü altı yüz kâfir seçdi. Gice gündüz yortdılar. Nagâhandan yetdiler.

TURALI CBB 44

Kız hazır idi. Bakdı gördi ılgar yetdi. Atın oynatdı, Kan Turalınun üzerine geldi. Soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Gafil olma kara başun kaldur yigit

Ala kıyma görklü gözün açgıl yigit

Karularundan ağ ellerün bağlanmadın

Ağ alnun kara yire depilmedin

Gafil-ile görklü başun kesilmedin

Alça kanun yir yüzine dökilmedin

Yağı yetdi düşmen irdi

Ne yatursın kalkgıl yigit

Kap kayalar oynamadın yir obrıldı

Karı bigler ölmedin il boşaldı

Karcaşuban uğraşuban tağdan indi

Yabanuban üzerüne yağı yetdi

Yataçak yir-mi buldun yurt-mı buldun noldı sana

diyü çağırdı. *TURALI CBB 45*

Kan Turalı sermürdi oyandı. örü turdı. aydur: Ne söylersin görklüm didi. Aydur: Yigidüm üzerüne yağı geldi, oyarmak benden savaşuban hüner göstermek senden didi. Kan Turalı gözin açdı. kapakların kaldurdı. Gördi gelen at üzerinde. geyinmiş, sünüsi elinde. Yer öpdi. aydur: Âmennâ ve saddaknâ maksudumuz Hak Ta'âla dergahında hâsıl oldı diyüp aru sudan abdest aldı. Ağ alnın yire kodı. iki rek'at namaz kıldı. Atına bindi. adı görklü Muhammede salavat getürdi. kara tonlu kâfire at saldı. karşu vardı. *TURALI CBB 46*

Selcan Hatun at oynatdı. Kan Turalınun önine kiçdi. Kan Turalı aydur: Görklüm kanda gidersin didi. Aydur: Big yigit baş esen olsa börk bulınmaz-mı olur. bu gelen kâfir çok kâfirdür. savaşalum dögişelüm, ölenümüz ölsün. diri kalanumuz odaya gelsün didi.

TURALI CBB 47

Burada Selcen Hatun at saldı. Karımın basdı, kaçanın kovmadı aman diyeni öldürmedi. Eyle sandı kim yağı basıldı. Kılıcınun balçağı kan. odaya geldi, Kan Turalıyı bulımadı.

TURALI CBB 48

Ol mahalda Kan Turalınun babası anası çıka geldi. Gördiler kim bu gelen kişinün kılıcınun balçağı kanlu, oğlı görinmez. Haber sordılar, görelüm niçe sordılar:

Anası aydur:

Anam kişi kızum kişi

Ala tan-ile yiründen turı geldün

Oğulı tutdurdun-mı

Gafil-ile görklü başın kesdürdün-mi

Kadın ana big baba diyü buzlatdun-mı

Sen gelürsin bir bigüm görinmez bağrum yanar

Ağız dilden bir kaç kelime haber mana

Kara başum kurban olsun gelin sana

didi. *TURALI CBB 49*

Kız bildi kim kayın anası kayın atasıdur. Kamçı-y-ile işarat kılup: Odaya düşün, ne yirde iner karışur toz var-ise ve ne yirde karga kuzgun oynar-ise anda isteyelüm didi.

TURALI CBB 50

Atına mahmuz urdı, bir yüksek yire çıkdı gözledi. Gördi kim bir derenün içinde toz gah dirilür gah tağılur. Üzerine geldi, gördi kim Kan Turalınun atını ohlamışlar, gözinün kapağın ohlamışlar, yüzini kan bürimiş, turmaz kanın siler, kâfirler üşer, kılıcın yalın eyler kâfiri önine katup kovar. Selcen Hatun bunı böyle gördi, içine od düşdi. Bir bölük kaza şâhin girmiş kibi kâfire at saldı, bir uçından kırup kâfiri ol bir uçına çıkdı. *TURALI CBB 51*

Kan Turalı bakdı gördi kim bir kimsene yağıyı önine katmış kovar. Selcen idügin bilmedi, kakıdı. Burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirinden turan yigit ne yigitsin

Yilisi kara kazılık atına binen yigit ne yigitsin

Gafillüçe başlar kesen

Destursuzça menüm yağıma giren yigit ne yigitsin

Destursuzça yağıya girmek bizüm ilde ayıb olur

Mere yorı

Toğan kuş oluban uçayın-mı

Sakalun-ile boğazundan tutayın-mı

Gafillüçe senün başun men keseyin-mi

Alça kanun yir yüzine tökeyin-mi

Kara başun terkiye asayın-mı

Mere kazası yetmiş yigit ne yigitsin

Kayıda döngil

didi. *TURALI CBB 52*

Selcen Hatun burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Hey yigidüm big yigidüm

Kaytabanlar torumından döner-mi olur

Kara koçda kazılık atlar

Kulunçuğın deper-mi olur

Ağayılda ağça koyun

Kuzıçağın süser-mi olur

Alp yigitler big yigitler

Görklüsine kıyar-mı olur

Yigidüm big yigidüm

Bu yağınun bir uçı mana bir uçı sana

didi. *TURALI CBB 53*

Kan Turalı bildi kim bu yağı basup tağıdan Selcen Hatundur. Bir tarafına dahı kendü girdi, kılıç tartup yorıdı, kâfir başın kesdi. Yağı basıldı, düşmen sındı. *TURALI CBB 54*

Selcen Hatun Kan Turalıyı at ardına aldı, çıkdı. Giderek Kan Turalınun fikrine bu geldi-kim:

Kalkubanı Selcen Hatun turduğunda
Yilisi kara kazılık atun bindügünde
Babamun ağ ban işigine düşdügünde
Oğuzun ala gözlü kızı gelini boyladukda
Her kişi sözin söyledükde
Sen orada turasın öginesin
Kan Turalı zebun oldı
At ardına aldum çıkdum diyesin
Gözüm döndi könlüm gitdi
Öldürem seni

didi. *TURALI CBB 55*

Selcen Hatun hal nidügin bilüp soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Big yigit
Öginür-ise er öginsün aslandur
Öginmeklik avratlara bühtandur
Öginmek-ile avrat er olmaz
Ala yorgan içinde senün-ile tolaşmadum
Tatlu damağ tutubanı sorışmadum
Al duvağum altından söyleşmedüm

Tiz sevdün tiz usandun kavat oğlı kavat

Kâdir Allah bilür men sana

Mûnisem yaram kıyma mana

didi. *TURALI CBB 56*

Kan Turalı aydur: Yok elbette öldürsem gerekdür didi. Kız kakıdı, aydur: Mere kavat oğlı kavat men aşağa kulpa yapışuram, sen yukaru kulpa yapışursın, mere kavat oğlı ohun-ile-mi kılıcun-ile-mi gel berü söyleşelüm didi. Atın depdi, bir yüksek yire çıkdı. Sadakından toksan ohın yire dökdi. İki ohun demrenin çıkardı, birin gezledi birin eline aldı. Demrenlü oh-ile atmağa kıyamadı. Aydur: Yigit at ohunı. Kan Turalı aydur: Kızlarun yolı evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh-ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatunı kuçaklayup barışmışlar sorışmışlar.

TURALI CBB 57

Kan Turalı soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Yalap yalap yalabıyan ince tonlum

Yir basmayup yorıyan selvi boylum

Kar üzerine kan tammış kibi kızıl yanaklum

Koşa badem sığmayan tar ağızlum

Kalemçiler çalduğı kara kaşlum

Kurumsı kırk tutam kara saçlum

Aslan uruğı sultan kızı

Öldürmege men seni kıyar-midüm

Öz canuma kıyam men sana kıymayam

Men seni sınar-idüm

didi. *TURALI CBB 58*

Selcen hatun dahı burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirümden turur idüm

Yilis kara kazılık atuma biner-idüm

Babamun ağ ban ivinden çıkar-idüm

Arku Bili Ala Tağı avlar-idüm

Ala geyik sığın geyik kovar idüm

Tartanda bir oh-ile nemler-idüm

Demrensüz oh-ile yigit seni sınar-idüm

Öldürmege yigidüm men seni kıyar-midüm

didi. *TURALI CBB 59*

Irağından yakınından gelişdiler. gizlü yaka tutuban yilişdiler. tatlu damağ virüben sorışdılar. ağ boz atlar binüben yortışdılar. big babası yanına irişdiler. *TURALI CBB 60*

Babası oğlançuğın gördi. Allaha şükürler eyledi. Oğlı-y-ile gelini-y-ile Kanlı Koca Oğuza girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdı. Dügün itdi. Kalın Oğuz biglerin ağırladı. *TURALI CBB 61*

Altunluça günlügin diküp Kan Turalı gerdegine girüp muradına maksudına irişdi.

TURALI CBB 62

Dede Korkut gelüp şadılık çaldı. boy boyladı soy soyladı, gâzi erenler başına ne geldügin söyledi.

İmdi kanı didügüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fâni dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Son uçı ölümlü dünya

Ecel geldüginde aru imandan ayırmasun, Kâdir seni nâmerde muhtac itmesün, Allah viren ümizün üzilmesün, ağ alnunda biş kelime du'â kılduk kabul olsun, âmin diyenler dîzâr görsün, yığışdursun dürişdürsün günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey.

TURALI CBB 63

KAZILIK KOCA OĞLI YİGENEK BOYINI BEYÂN İDER

HANUM HEY

Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi. Kara yirün üzerine ağ ban ivin dikmiş-idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. İç Oğuz Taş Oğuz bigleri sohbete dirilmiş-idi. Yime içme idi. *YİGENEK CBB 1*

Kazılık Koca dirler-idi bir kişi var-idi Bayındır Hanun veziri idi. Şarabun itisi başına çıkdı. Kaba dizi üzerine çökdi. Bayındır Handan akın diledi. Bayındır Han destur virdi. Nireye diler-isen var didi. *YİGENEK CBB 2*

Kazılık Koca iş görmiş işe yarar adam idi. Yarar kocaların yanına cem eyledi, yadığı yarağı-y-ile yola girdi. Çok tağlar dere depe kiçdi. Günlerde bir gün Düzmürd Kal'asına geldi. Kara Deniz kenarında idi. Ana irüben kondılar *YİGENEK CBB 3*

Ol kal'anun bir teküri var idi. Adına Arşun oğlı Direk tekür dirler-idi. Ol kâfirün altmış arşun kâmeti var-idi. Altmış batman gürz salar-idi, katı möhkem yay çeker-idi.

YİGENEK CBB 4

Kazılık Koca kal'aya yetdüginleyin cenge başladı. Pes ol tekür kal'adan taşra çıkdı, meydana girdi er diledi. Kazılık Koca anı gördüginleyin yil kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kâfirün ensesine bir

kılıç urdı, zerre kadar kesdüremedi. Nevbet kâfire degdi. Ol altmış batman gürz-ile Kazılık Kocaya depere tutup çaldı. Yalan dünya başına tar oldı, düdük kibi kan şorladı. Kazılık Kocayı karmalayup tutup kal'aya koydılar. Yigitleri turmayup kaçdılar. Kazılık Koca tamam on altı yıl hisarda tutsak oldı.

YİGENEK CBB 5

Sonra Emen dirler-idi bir kişi altı kerre varup hisarı alımadı. *YİGENEK CBB 6*

Meger hanum Kazılık Koca tutsak olduğı vakıt bir oğlançuğı var-idi, bir yaşında-y-idi. On biş yaşına girdi, yigit oldı. Babasın öldi bilür-idi. Yasağ eylemişler-idi, tutsak olduğın oğlandan saklarlar-idi. Ol oğlanun adına Yigenek dirler-idi. *YİGENEK CBB 7*

Günlerde bir gün Yigenek oturup bigler ile sohbet ider-iken Kara Göne oğlı Budağ-ile uz düşmedi. Bir birine söz atışdılar. Budak aydur: Bunda laf urup nidersin, çünki er dilersin varup babanı kurtarsana ne, on altı yıldur tutsakdur didi. *YİGENEK CBB 8*

Yigenek bu haberi işidiçek yüregi oynadı, kara bağrı sarsıldı. Kalkdı Bayındır Hanun nazarına vardı, yüz yire kodı, aydur:

Alan sabah sapa yirde dikilende ağ ban ivlü

Atlas-ile yapılanda gök sayvanlu

Tavla tavla çekilende şahbaz atlu

Çağıruban dad virende bol çavuşlu

Yaykanduğında yağ tökilen bol ni'metlü

Kalmış yigit arhası

Beze miskin umudı

Türkistanun diregi

Tülü kuşun yavrısı

Amıt suyınun aslanı

Karaçuğun kaplanı

Devletlü Han meded

mana leşker vir, meni babam tutsak olduğı kal'aya gönder didi. ***YİGENEK CBB 9***

Bayındır Han buyurdı, yigirmi dört sancak bigi gelsün didi. Evvel Demür Kapu Dervendinde big olan, kargu sünü uçında er bögürden, garıma yetdüginde kimsün diye sormayan Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar senün-ile bile varsun didi. Aygır Gözler Suyından at yüzdüren, elli yidi kal'anun kilidin alan Eylik Koca oğlı Dülek Evren bile varsun didi. Koşa burcdan kayın okı eglenmeyen Yağrınçı oğlı İlalmış senün-ile bile varsun didi. Üç kerre yağı görmese kan ağlayan Toğsun oğlı Rüstem bile varsun didi. Ejderhalar ağzından adam alan Delü Evren bile varsun. Yirün bir uçından bir uçına yetem diyen Soğan Saru bile varsun. Saymağ-ile Oğuz erenleri tükense olmaz, Bayındır Han yigirmi dört bahadır sancak bigini Yigenege yoldaşlığa bile koşdı. ***YİGENEK CBB 10***

Bigler cem olup yarakların gördiler ***YİGENEK CBB 11***

Meger ol gice Yigenek düş gördi. Düşin yoldaşlarına soyladı, görelüm hanum ne soyladı, aydur: Bigler gafillüçe kara başum gözüm uyhuda iken düş gördi, ala gözüm açuban dünya gördüm, ağ boz atlar çapdurur alplar gördüm, ağ ışuklu alpları yanuma saldum, ağ sakallu Dede Korkutdan ögüt aldum, ala yatan kara tağları aşdum, ilerü yatan Kara denize girdüm, gimi yapup kömlegüm çıkardum yilken kurdum, ilerü yatan denizi deldüm kiçdüm, öteki kara tağun bir yanında alnı başı balkır bir er gördüm, kalkubanı yirümden örü turdum, kargu dillü öz sünümi kapdum, karşulayu ol ere vardum, karşusından ol eri sançasım vakıt denedüm, göz uçı-y-ile ol ere bakdum, dayım Emen imiş anı bildüm, döndüm ol ere selam virdüm, Oğuz illerinde kimsin didüm, kapakların kaldurup yüzüme bakdı, oğul Yigenek kanda gidersin didi söyledi, men ayıtdum: Düzmürd Kal'asına giderem babam anda tutsak-imiş didüm, burada tayım mana soyladı, aydur:

Yetdüginde yil yetmez-idi yidi urgunum

Yeni bayırun kurdına benzer-idi yigitlerüm

Yidi kişi-y-ile kurılur-idi menüm yayum

Kayın talı yeleginden som altunlu menüm ohum

Yil esdi yağmur yağdı yüki kopdı

Yidi katla vardum ol kal'ayı alımadum girü döndüm

Menden dahı er kopmayasın Yigenegüm dön

didi, Yigenek düşinde tayısına soylamış, aydur:

Kalkubanı yiründen turduğunda

Ala gözlü big yigitleri yanuna salmadun

Adı bellü bigler-ile sen yortmadun

Biş akçalu ulufeçiler yoldaş itdün

Anun-içün ol kal'ayı sen alımadun

dimiş, Yigenek yine aydur:

Kese kese yimege yahnı yahşı

Keser günde ser çeşme yügrük yahşı

Dâyim geldüginde tursa devlet yahşı

Bildügüm unıtmasa akıl yahşı

Karımından dönmese kaçmasa erlik yahşı

didi. Bu düşi Yigenek yoldaşlarına hikâyet eyledi. ***YİGENEK CBB 12***

Meger tayısı Emen ol arada yakın idi. Cümle bigler-ile yoldaş olup gitdiler. Tâ ki Düzmürd Kal'asına yetdiler. Çevre alup gitdiler kondılar. ***YİGENEK CBB 13***

Çünki kâfirler bunları gördiler. Arşun oğlı Direk Teküre haber virdiler. Ol mel'un dahı kal'adan taşı gelüp bunlara mukâbil oldı. er diledi. ***YİGENEK CBB 14***

Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar yirinden turı geldi. altmış tutam süvri cıdasın koltuk kısup ol kâfiri karşusından süsem didi süsemedi. Kâfir tekür karmalayup zarb itdi, sünüsin çekdi elinden aldı. olaltmış batman gürz ile Tundarı depere tutup çaldı. Gin dünya başına tar oldı. Kazılık atın döndürdi, kayıda döndi. ***YİGENEK CBB 15***

Andan döne bilmez Dülek Evren altı perlü çomağı-y-ile at depüp gelüp yukarudan aşağa kâfiri katı urdı , alımadı. Tekür karmalayup elünden çomağın aldı, anı dahı gürz ile urdı. Ol dahı kazılık atın döndürdi, kayıda döndi. ***YİGENEK CBB 16***

Hanum yigirmi dört sancak bigi tekür elinde zebun oldı. Pes Kazılık Koca oğlı Yigenek taze yigitçük yaradan Allaha sığındı, bî-zaval ma'budı ögdi, aydur:

Yücelerden yücesin

Kimse bilmez niçesin

Aziz Tanrı

Sen anadan toğmadun

Sen atadan olmadun

Kimse rızkın yimedün

Kimseye güç itmedün

Kamu yirde ahedsin

Sen Allahu samedsin

Âdeme sen tac urdun

Şeytana la'net kıldun

Bir suçdan ötüri dergahdan sürdün

Nemrud göge oh atdı

Karnı yaruk balığı karşu tutdun

Ululuğuna haddun yok

Senün boyun kaddun yok

Ya cism-ile ceddün yok

Urduğın ulıtmayan ulu Tanrı

Basduğın belürtmeyen bellü Tanrı

Götürdügin göge yetüren görklü Tanrı

Kakıduğın kahr iden kahhar Tanrı

Birligüne sığındum çalabum kâdir Tanrı

Meded senden

Kara tonlu kâfire at deperem

İşümi sen onar

didi. Haman-dem at saldı. Yil kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kâfirün çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçmini toğradı, altı parmak derinliği zahm irişdürdi. Kara kanı şorladı, kara sağrı sokmanı tolu kan oldı. kara başı bunaldı bunlu oldı. Haman döndi kal'aya kaçdı. Yigenek ardından yetdi. Hisar kapusına girmiş-iken kara polat öz kılıcı-y-ile ensesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdi. Andan Yigenek atın döndürdi leşkere geldi. ***YİGENEK CBB 17***

Tutsak olan Kazılık Kocayı salı virmişler çıkup geldi. Hay big yigitler kâfiri kim öldürdi diyü soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kaytabanun mayasın yüklü kodum
Ner-midür maya-mıdur anı bilsem
Kara ilüm koyunını yüklü kodum
Koç-mıdur koyun-mıdur anı bilsem
Ala gözlü görklü halalum yüklü kodum
İrkek-midür kız-mıdur anı bilsem
Mere big yigitler haber mana yaradanun işkına

didi. ***YİGENEK CBB 18***

Yigenek burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kaytabanun mayasını yüklü kodun ner oldı
Kara ilde koyununı yüklü kodun koç oldı
Ala gözlü görklü halalun yüklü kodun aslan oldı

didi. ***YİGENEK CBB 19***

Yigenek babası-y-ile görişdi. Andan kalan bigler görişdi. Pes bir uğurdan bigler hisara yorıyış itdiler, yağmaladılar. Babası-y-ile Yigenek gizlü yaka tutuban yilişdiler, iki hasret bir birine bulışdılar, issüz yirün kurdı kibi ulışdılar, Tanrıya şükürler kıldılar. Kal'anun kilisesin yıkup yirine mescid yapdılar. Aziz Tanrı adına kudbe okıtdılar. kuşun ala kanını, kumaşın arusını, kizun gökçegini, tokuzlama çırgap çuha Bayındır Hana Pencik çıkardılar. Bâkisin gâzilere bahş itdiler. Döndiler ivlerine geldiler. *YİGENEK CBB 20*

Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu Oğuz-nâme Yigenegün olsun didi. Yöm vireyin hanum: Yirlü kara tağlarun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, ağ sakall baban yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, ahır sonı aru imandan ayırmasun, ağ alnında biş kelime du'â kılduk kabul olsun, günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey! *YİGENEK CBB 21*

BASAT DEPEGÖZİ ÖLDÜRDÜGİ BOYI BEYAN İDER

HANUM HEY

Meger hanum bir gün Oğuz oturur-iken üstine yağı geldi. Dün içinde ürkdi köçdi. Kaçup gider-iken Aruz Kocanun oğlançuğı düşmiş. Bir aslan bulup götürmiş beslemiş.

BASAT CBB 1

Oğuz yine eyyâm-ile gelüp yurdına kondı. Oğuz Hanun ılkçısı gelüp haber getürdi, aydur: Hanum sazdan bir aslan çıkar, at urur, apul apul yorıyışı adam kibi, at basuban kan sömürür. Aruz aydur: Hanum ürkdüğümüz vaktın düşen menüm oğlançuğumdur belki didi.

BASAT CBB 2

Bigler bindiler, aslan yatağı üzerine geldiler. Aslanı kaldurup oğlanı tutdılar. Aruz oğlanı alup ivine getürdi. Şadılık itdiler, yime içme oldı. Amma oğlanı ne-kadar getürdiler-ise turmadı, girü aslan yatağına vardı. Girü tutup getürdiler,Dedem Korkut geldi aydur: Oğlanum sen insansın, hayvan-ile musâhib olmagıl, gel yahşı at bin, yahşı yiğitler-ile eş yort didi. Ulu kardaşun adı Kıyan Selçükdür, senün adun Basat olsun, adunı men virdüm yaşunı Allah virsün didi.

BASAT CBB 3

Oğuz bir gün yaylaya köçdi. Aruzun bir çobanı var-idi, adına Konur Koca Saru Çoban dirler-idi. Oğuzun önince bundan evvel kimse köçmezdi. Uzun Bınar dimek-ile meşhur bir bınar var-idi. Ol bınara perriler konmış-idi. Nagâhandan koyun ürkdi. Çoban irgece kakıdı ilerü vardı. Gördi kim perri kızları kanat kanada bağlamışlar uçarlar. Çoban kepenegini üzerlerine atdı, perri kızının birini tutdı. Tama' idüp derhal cima' eyledi. Koyun ürkmege başladı, çoban koyunun önine segirtdi. Perri kızı kanat urup uçdı, aydur: Çoban yıl tamam olıçak, mende amanatun var, gel al didi. Amma Oğuzun başına zaval getürdin didi. Çobanun içine korhu düşdi amma kızun derdinden benzi sarardı.

BASAT CBB 4

Zaman-ile Oğuz yine yaylaya köçdi. Çoban gine bu bınara geldi. Gine koyun ürkdi. Çoban ilerü vardı. Gördi-kim bir yığanak yatur, yıldır yıldır yıldırur. Perri kızı geldi, aydur: Çoban amanatun gel al, amma Oğuzun başına zaval getürdün didi. Çoban bu yığanağı göriçek ibret aldı. Girü döndi, sapan taşına tutdı. Urdukça böyüdi. Çoban yığınağı kodı kaçdı. Koyun ardına düşdi.

BASAT CBB 5

Meger ol-dem Bayındır Han bigler-ile seyrana binmişler-idi. Bu bınarun üzerine geldiler. Gördiler kim bir ibret nesne yatur, başı göti belürsüz. Çevre aldılar. İndi bir yigit bunı depdi. Depdükçe böyüdi. Bir kaç yigit dahı indiler depdiler. Depdüklerünçe böyüdi. Aruz Koca dahı inüp depdi. Mahmuzı tokındı, bu yığanak yarıldı. İçinden bir oğlan çıkdı, gevdesi adam depesinde bir gözi var. Aruz aldı bu oğlanı etegine sardı. Aydur: Hanum munı mana virün, oğlum Basat-ile besleyeyin didi. Bayındır Han senün olsun didi. *BASAT CBB 6*

Aruz Depegözi aldı ivine getürdi. Buyurdı, bir daya geldi. Emçegini ağzına virdi. Bir sordı olança südin aldı, iki sordı kanın aldı, üç sordı canın aldı. Bir kaç daya getürdiler, helâk itdi. Gördiler olmaz, süd ile besleyelüm didiler. Günde bir kazan süd yetmez-idi. Beslediler böyüdi, gezer oldı, oğlançuklar-ile oynar oldı. Oğlançuklarun kiminün burnın kiminün kulağın yimege başladı. El-hâsılı ordu bunun uçından katı incindiler, âciz kaldılar. Aruza şikâyet idüp ağlaşdılar. Aruz Depegözi dögdi, sögdi, yasak eyledi, eslemedi. Ahır ivinden kovdı. *BASAT CBB 7*

Depegözin perri anası gelüp oğlınun parmağına bir yüzük kiçürdi, oğul sana oh batmasun, tenüni kılıç kesmesün didi. *BASAT CBB 8*

Depegöz Oğuzdan çıkdı bir yüce tağa vardı. Yol kesdi, adam aldı, böyük harâmi oldı. Üzerine bir keç adam gönderdiler, oh atdılar batmadı, kılıç urdılar kesmedi, sünü-y-ile sançdılar ilmedi. Çoban

çoluk kalmadı hep yidi. Oğuzdan dahı adam yimege başladı. *BASAT CBB 9*

Oğuz yığılup üzerine vardı. Depegöz görüp kakıdı, bir ağacı yirinden kopardı, atup elli altmış adam helâk eyledi. Alplar başı Kazana zarb urdı, dünya başına tar oldı. Kazanun kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldı. Düzen oğlı Alp Rüstem şehid oldı. Uşun Koca oğlı kibi pehlivan elinde şehid oldı. Aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helâk oldı. Demür tonlu Mamak elinde helâk oldı. Bıyığı kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldı. Ağ sakallu Aruz Kocaya kan kusdurdı. Oğlı Kıyan Selçükün ödi yarıldı. Oğuz Depegöze kâr kılmadı, ürkdi kaçdı. Depegöz çevirüp önin aldı, Oğuzı salı virmedi, girü yirine kondurdı. El-hâsıl Oğuz yidi kerre ürkdi, Depegöz önin alup yidi kerre yirine getürdi. Oğuz Depegöz elinde tamam zebun oldı. *BASAT CBB 10*

Vardılar Dede Korkutı çağırdılar, anun-ile tanışdılar, gelün kesim keselüm didiler. Dedem Korkudı Depegöze gönderdiler. Geldi selam virdi, aydur: Oğul Depegöz, Oğuz elünde zebun oldı, bunaldı, ayağun toprağına meni saldılar, sana kesim virelüm dirler didi. Depegöz aydur: Günde altmış adam virün yimege didi. Dede Korkut aydur: Bu vech-ile sen adam komaz dükedürsin didi, amma günde iki adam ile biş-yüz koyun virelüm didi. Dede Korkut böyle digeç Depegöz aydur: Hoş öyle olsun, evet, hem mana iki adam virün yimegüm benüm pişürsin men yiyeyim didi. Dede Korkut döndi Oğuza geldi. Aydur: Yunlu Koca ile Yapağulu Kocayı Depegöze virün aşın pişürsün didi ve hem günde iki adam ile biş-yüz koyun istedi didi. Bunlar dahı râzı oldı. *BASAT CBB 11*

Dört oğlı olan birin virdi, üçi kaldı. Üç olan birin virüp iki kaldı. İki olan birin virdi biri kaldı. Kapak Kan dirler bir kişi var idi. İki oğlı var-idi. Bir oğlın virüp biri kalmış idi. Girü nevbet tolanup ana gelmiş-idi. Anası feryad idüp ağladı, zarılık eyledi. Meger hanum Aruz oğlı Basat gazaya gitmiş-idi, ol mahalda geldi. Karıçuk aydur: Basat şimdi akından geldi, varayın, bolay ki mana bir esir vire-y-idi oğlançuğum kurtara-y-idüm didi. *BASAT CBB 12*

Basat altunlu günlügin tiküp oturur iken gördiler ki bir hatun kişi gelür. Geldi içerü Basata girdi selam virdi, ağladı, aydur:

Avucına sığmayan elüklü oğlı

Erdil teke buynuzından katı yaylu

İç Oğuzda Taş Oğuzda adı bellü

Aruz oğlı hanum Basat mana meded

didi. Basat aydur: Ne dilersin? Karıçuk aydur: Yalançı dünya yüzinde bir er kopdı, yayılımında Oğuz ilin kordurmadı, kara polat öz kılıçlar kesen kılını kesdürmedi, kargu cıda oynadanlar ildüremedi, kayın ohı atanlar kâr kılmadı, alplar başı Kazana bir zarb urdı, kardaşı Kara Göne elinde zebun oldı, bıyığı kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldı, ağ sakallu baban Aruza kan kusdurdı, meydan yüzinde kardaşun kıyan Selçük ödi sındı can virdi, Kalın Oğuz Biglerin dahı kimini zebun idüp kimini şehid eyledi, yidi katla Oğuzı yirinden sürdi, kesim didi kesdi, günde iki adam biş yüz koyun istedi, Yunlu Koca ile Yapağulu Kocayı ana hizmetkâr virdiler, dört oğlı olan birin virdi, üç olan birin virdi, iki olan birin virdi, iki oğlançuğum var-idi birin virdüm biri kaldı, çevürildi nevbet girü mana geldi, anı dahı isterler, hanum mana meded didi. ***BASAT CBB 13***

Basatun karangulu gözleri yaş-ile toldı. Karındaşı-y-içün soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kıran yirde tikilmiş otahlarun
O zalım yıkdurdı ola kardaş
Yügrük olan atlarun tavlasından
O zalım seçdürdi ola kardaş
Biserek biserek develerün katarından
O zalım ayırdı ola kardaş
Şölenünde kırduğun koyunun
O zalım kırdurdı ola kardaş
Güvencüm-ile getürdügün gelinçügün
O zalım senden ayırdı ola kardaş
Ağ sakallu babamı oğul diyü ağlatdun ola kardaş
Ağça yüzlü anamı sızlatdun ola kardaş
Karşu yatan kara tağum yüksegi kartaş
Akındılu görklü suyumun taşkını kardaş
Güçlü bilüm kuvveti

Karangulu gözlerümün aydını kardaş

Kardaşumdan ayrıldum

diyü çok ağladı, zârılık kıldı. Ol hatun kişiye bir esir virdi, var oğlını kurtar didi.

BASAT CBB 14

Hatun aldı, geldi, oğlı yirine virdi. Hem oğlun geldi diyü Aruza muştıladı.

BASAT CBB 15

Aruz sevindi, Kalın Oğuz Bigleri ile Basat karşu geldi. Basat babasınun elin öpdi, ağlaşdılar buzlaşdılar. Anasınun ivine geldi. Anası karşu geldi, oğlançuğını kuçdı. Basat anasınun elin öpdi, görişdiler buzlaşdılar. *BASAT CBB 16*

Oğuz Bigleri dirildi. Yime içmeler oldı. *BASAT CBB 17*

Basat aydur: Bigler kardaş uğrına Depegöz-ile buluşuram, ne buyurursız didi. Kazan Big burada soylamış, görelüm hanum niçe soylamış:

Aydur:

Kara evren kopdı Depegöz

Arş yüzinde çevürdüm alımadum Basat

Kara kaplan kopdı Depegöz

Kara kara tağlarda çevürdüm alımadum Basat

Kağan aslan kopdı Depegöz

Kalın sazlarda çevürdüm alımadum Basat

Er olsan big olsan mere

Men Kazança olmayasın basat

didi.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ağ sakallu babanı ağlatmagıl

Ağ pürçeklü ananı buzlatmagıl

Basat aydur: Elbette varuram. Kazan aydur: Sen bilürsin. Babası ağladı, aydur: Oğul ocağum issüz koma, kerem eyle, varma didi. basat aydur: Yoğ ağ sakallu aziz baba varuram didi eslemedi. Bilüginden bir tutam oh çıkardı biline sokdı, kılıcın hamayil kuşandı, yayın karusına bırakdı, eteklerin kıvurdı. Babasınun anasınun elini öpdi, halallaşdı, hoş kalun didi. ***BASAT CBB 18***

Depegöz olduğı Salahana Kayasına geldi. Gördi Depegöz güne karşu arhasın virmiş yatur. Çekdi bilinden bir oh çıkardı. Depegözün yağrına bir oh urdı. Oh kiçmedi, paralandı. Bir dahı atdı. Ol dahı para para oldı. Depegöz kocalara ayıtdı: Bu yirün sinegi bizi üşendürdi didi. Basat bir dahı atdı. Ol dahı paralandı. bir parası Depegözün önine düşdi. Depegöz sıçradı bakdı. Basatı gördi elin eline çaldı kas kas güldi. Kocalara aydur: Oğuzdan yine bize bir turfanda kuzı geldi didi. Basatı önine katdı tutdı. Boğazdan salındurdı, yatağına getürdi. edüginün kunçına sokdı, aydur: Mere kocalar ikindü vaktı munı mana çevüresiz, yiyem didi, yine uyudı. ***BASAT CBB 19***

Basatun hançeri var-idi, edügini yardı, içinden çıkdı. Aydur: Mere kocalar munun ölümi nedendür? Ayıtdılar: Bilmezüz amma gözinden gayrı yirde et yokdur didiler. Basat Depegözün başı uçına geldi, kapak kaldurdı, bakdı gördi-kim gözi etdür. Aydur: Mere kocalar sünülügi ocağa kon kızsun didi. ***BASAT CBB 20***

Sünülügi ocağa bırakdılar kızdı. Basat eline aldı, adı görklü Muhammede salavat getürdi. sünülügi Depegözün gözine eyle basdı kim Depegözün gözi helâk oldı. Şöyle na'ra urdı, haykırdı kim tağ ve taş yangulandı. Basat sıçradı koyun içine mağaraya düşdi. ***BASAT CBB 21***

Depegöz bildi kim Basat mağaradadur. Mağaranun kapusını alup bir ayağın kapunun bir yanına birin dahı bir yanına kodı, aydur: Mere koyun başları irkeç bir bir gel kiç didi. Bir bir gelüp kiçdi. Her birinün başların sığadı. Toklıçuklar, devletüm sakar koç gel kiç didi. bir koç yirinden kalkdı, gerinüp söndi. Def'i Basat koçı basup boğazladı, derisini yüzdi, kuyrugı-y-ile başını deriden ayırmadı, içine girdi. Basat Depegözün önine geldi. Depegöz de bildi kim Basat deri içindedür, aydur: Ay sakar koç menüm nireden helâk olaçağum bildün, şöyle çalayım seni mağara dıvarına kim kuyruğun mağarayı yağlasun didi. Basat koçun başını Depegözün eline sundı. Depegöz buynuzundan berk tutdı. Kaldurıçak buynuz deri-y-ile elinde kaldı. Basat Depegözün budı arasından sıçrayup çıkdı. Depegöz

buynuzı götürüp yire çaldı, aydur: Oğlan kurtıldun-mı? Basat aydur: Tanrım Kurtardı.

BASAT CBB 22

Depegöz aydur: Mere oğlan al şol parmağumdaki yüzügi parmağuna tak, sana oh ve kılıç kâr eylemesün. Basat aldı yüzügi parmağına kiçürdi. Depegöz aydur: Oğlan yüzügi alup takdun-mı? Basat aydur: Takındum. Depegöz Basatun üzerine kodı, hançer-ile çaldı kesdi. Sıçradı gin yirde turdı. Gördi kim yüzük gine Depegözün ayağı altında yatur. Depegöz aydur: Kurtıldun-mı? Basat aydur: Tanrım kurtardı. *BASAT CBB 23*

Depegöz aydur: Oğlan şol künbedi gördün-mi? Aydur: Gördüm. Depegöz aydur: Menüm hazinem var, ol kocalar almasunlar, var möhürle didi. Basat künbed içine girdi. Gördi kim altun akça yığılmış. Bakarak kendüzin unıtdı. Depegöz künbedin kapusın aldı, aydur: Künbede girdün-mi? Basat aydur: Girdüm. Depegöz aydur: Şöyle çalayım ki künbed-ile tartağan olasın didi. Basatun diline bu geldi-kim Lâ ilâhe illa'llah Muhammedün resûlu'llah didi. Haman-dem künbed yarıldı, yidi yirden kapu açıldı. Birinden taşra geldi. Depegöz künbede elin sokdı, eyle kaçdı-kim künbed zîr ü zeber oldı. Depegöz aydur: Oğlan kurtıldun-mı? Basat aydur: Tanrım kurtardı didi.

BASAT CBB 24

Depegöz aydur: Sana ölüm yoğ-imiş, şol mağarayı gördün-mi? Basat aydur: Gördüm. Aydur: Anda iki kılıç var, biri kınlu biri kınsuz, ol kınsuz keser menüm başumı, var getür menüm başumı kes didi. Basat mağara kapusına vardı. Gördi bir kınsuz kılıç turmaz iner çıkar. basat aydur: Men muna bî-tekellüf yapışmayam diyüp kendü kılıcın çıhardı tutdı, iki para böldi. Vardı bir ağaç getürdi kılıca tutdı, anı dahı iki para eyledi. Pes yayını eline aldı, oh-ile ol kılıç asılan zenciri urdı. Kılıç yire düşdi gömildi. Kendü kılıcın kınına sokdı. Balçağından ol kılıcı berk tutdı. Geldi, aydur: Mere Depegöz niçesin didi. Depegöz aydur: Mere oğlan dahı ölmedün-mi? Basat aydur: Tanrım kurtardı.

BASAT CBB 25

Depegöz aydur: Sana ölüm yoğ-imiş didi. Çağırup Depegöz soylamış, görelüm ne soylamış:

Aydur:

Gözüm gözüm yalunuz gözüm

Sen yalunuz göz-ile

Men Oğuzı sındurmış-idüm

Ala gözden ayırdun yigit meni

Tatlu candan ayırsun Kâdir seni

Eyle kim men çekerem göz bununı

Hiç yigide virmesün kâdir Tanrı göz bununı

didi. *BASAT CBB 26*

Depegöz gine aydur:

Kalarda koparda yigit yirün ne yirdür

Karangu dün içinde yol azsan umun nedür

Kaba alem götüren hanunuz kim

Kırış güni öndin depen alpunuz kim

Ağ sakallu baban adı nedür

Alp erer erden adın yaşurmak ayıb olur

Adun nedür yigit digil mana

didi. *BASAT CBB 27*

Basat Depegöze soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kalarda koparda yirüm gün ortaç

Karanu dün içre yol azsam umum Allah

Kaba alem götüren hanumuz Bayındır Han

Kırış güni öndin depen alpumuz Ulaş oğlı Salur kazan

Atam adın sorar olsan kaba ağaç

Anam adın dir-isen kağan aslan

Menüm adum sorar-isen Aruz oğlı Basatdur

didi. *BASAT CBB 28*

Depegöz aydur: İmdi kardaşuz kıyma mana didi. ***BASAT CBB 29***

Basat aydur:

Mere kavat ağ sakallu babamı ağlatmışsın

Karıçuk ağ pürçeklü anamı buzlatmışsın

Karındaşum Kıyanı öldürmişsin

Ağça yüzlü yingemi tul eylemişsin

Ala gözlü bebeklerin öksüz komışsın

Kor-mıyam seni

Kara polat öz kılıcum tartmayınça

Kafalu börklü başun kesmeyinçe

Alça kanun yir yüzine tökmeyinçe

Kardaşum Kıyanun kanın almayınça

Komazam

didi. ***BASAT CBB 30***

Depegöz dahı burada soylamış, aydur:

Kalkubanı yirümden turam dir-idüm

Kalın Oğuz Biglerden ahdum bozam dir-idüm

Yeniden toğanın kıram dir-idüm

Bir kez adam etine toyam dir-idüm

Kalın Oğuz Bigleri üzerüme yığılup gele dir-idüm

Kaçubunı Salahana Kayasına girek dir-idüm

Ağır mancılık taş-ile atam dir-idüm

İnüp taş başuma düşüben ölem dir-idüm

Ala gözden ayırdun yigit meni

Tatlu candan ayırsun Kâdir seni

didi. ***BASAT CBB 31***

Depegöz bir dahı soylamış, aydur:

Ağ sakallu kocaları çok ağlatmışam

Ağ sakalı karışı tutdı ola gözüm seni

Ağ pürçeklü karıçukları çok ağlatmışam

Gözi yaşı tutdı ola gözüm seni

Bıyıçağı kararmış yigitçükleri çok yimişem

Yigitlikleri tutdı ola gözüm seni

Elçügezi kınalu kızçuğazları çok yimişem

Karışçukları tutdı ola gözüm seni

Eyle kim çekerem men göz bununı

Hiç yigide virmesün kâdir Tanrı göz bununı

Gözüm gözüm ay gözüm yalunuz gözüm

didi. ***BASAT CBB 32***

Basat kakıyup yirinden turı geldi. Buğra kibi Depegözi dizi üzerine çökerdi. Depegözün kendü kılıcı-y-ile boynını urdı.Deldi yay kirişin takdı. Süriyi süriyi mağara kapusına geldi. Yunlu koca ile Yapağulu Kocayı Oğuza muştıçı gönderdi. ***BASAT CBB 33***

Ağ boz atlar binüben yortışdılar. Kalın Oğuz illerine haber geldi.

BASAT CBB 34

At ağızlu Aruz Koca ivine çapar geldi, anasına Basatun sevinç virdi, muştuluk oğlun Depegözi depeledi didi. ***BASAT CBB 35***

Kalın Oğuz bigleri yetdiler Salahana Kayasına geldiler. Depegözün başını ortaya getürdiler.

BASAT CBB 36

Dedem korkut gelüben şadılık çaldı, gazi erenler başına ne geldügin aydı virdi. Hem Basata alkış virdi:

Kara tağa ayıtduğunda işit virsün

Kanlu kanlu sulardan kiçit virsün

didi. Erlik-ile kardaşun kanın aldun, Kalın Oğuz biglerini yükden kurtardun, kâdir Allah yüzün ağ itsün Basat didi. Ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun, günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey. *BASAT CBB 37*

BEGİL OĞLI EMRENÜN BOYINI BEYAN İDER

Kam Gan oğlı Han Bayındır yirinden turmış-idi. Ağ ban ivini kara yirün üzerine dikdürmiş-idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış-idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri yığnak olmış-idi. *BEGİL CBB 1*

Tokuz tümen Gürcistanun haracı geldi. Bir at bir kılıç bir çomak getürdiler. Bayındır Han katı saht oldı. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, hanum niye saht olursın didi. Aydur: Niçe saht olmıyam, her yıl altun akça gelür-idi yigide bige virür-idük hatırları hoş olur-idi, şimdi bunı kime virelüm kim hatırı hoş ola didi. Dede Korkut aydur: Hanum bunun üçini dahı bir yigide virelüm didi, Oğuz iline karavul olsun didi. Han Bayındır kime virelüm didi, sağına solına bakdı. Kimse râzı olmadı. Begil dirler-idi bir yigit var-idi, ana bakdı, aydur: Sen ne dirsin? Begil râzı oldı. Kalkdı yir öpdi.

BEGİL CBB 2

Dedem Korkut himmet kılıcın biline bağladı, çomağı omuzına bırakdı, yayı karusına kiçürdi. Şahbaz aygırı çekdürdi buda bindi. Hısımını kavumını ayırdı, ivini çözdi, Oğuzdan göç eyledi.

BEGİL CBB 3

Berdeye Genceye varup vatan tutdı. Tokuz tümen Gürcistan ağzına varup kondı, karavulluk eyledi. Yad, kâfir gelse başın Oğuza armağan gönderür-idi. Yılda bir kerre Bayındır Han divanına varur-idi. ***BEGİL CBB 4***

Yine Bayındır Handan adam geldi tiz gelesin diyü. Pes Begil geldi, pişkeşin çekdi, Bayındır Hanun elin öpdi. Han dahı Begili konukladı, yahşı at yahşı kaftan vâfir harclık virdi. Üç gün tamam ağırladı. Üç gün dahı Begili av şikâr eti-y-ile konuklayalum bigler didi. Av çığırtdılar.
BEGİL CBB 5

Çün av yarağı oldı, kim atın öger, kim kılıcın kim çeküp oh atmağın öger. Salur Kazan ne atın ögdi, ne kendin ögdi, amma Begilün hünerin söyledi. ***BEGİL CBB 6***

Üç-yüz altmış altı alp ava binse, kanlu geyik üzerine yorıyış olsa, Begil ne yay kurar-idi ne oh atar-idi, haman yayı bileginden çıkarur-idi, buğanun sığınun boynına atar-idi, çeküp turgurur-idi. Aruk olsa kulağın deler-idi avda bellü olsun diyü, amma semüz olsa boğazlar-idi. Eger bigler geyik alsa kulağı delük olsa Begil sevincidür diyü Begile gönderürler-idi. Kazan Big aydur: Bu hüner atun-mıdur, erün-midür? Hanum eründür didiler. Han aydur: Yok, at işlemese, er öginmez, hüner atundur didi. Bu söz Begile hoş gelmedi. Begil aydur: Alplar içinde bizi kuskunumuzdan balçığa baturdun didi. Bayındır Hanun bahşişin önine dökdi, hana küsdi, divandan çıkdı. ***BEGİL CBB 7***

Atın çekdiler, ala gözlü yigitlerin alup ivine geldi. Oğlançukları karşu geldi, ohşamadı. Ağ yüzlü hatunına söylemedi. ***BEGİL CBB 8***

Hatun burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Altun tahtum iyesi bigüm yigit

Göz açuban gördügüm

Könül virüp sevdügüm

Kalkubanı yiründen turı geldün

Ala gözlü yigitlerün yanına saldun

Arku Bili Ala Tağdan dünin aşdun

Akındılu görklü sudan dünin kiçdün

Ağ alınlu Bayındır Hanun divanına dünin vardun

Ala gözlü bigler-ile yidün içdün

Kavumlu kavmı-y-ile keneşde-mi

Garib başun gavgada kaldı-mı

Kanı hanum altunda yahşı atun yok

Egnünde altun ışuk cübbesi yok

Ala gözlü biglerün ohşamazsın

Ağça yüzlü görklün-ile söyleşmezsin

Nedür halun

didi. ***BEGİL CBB 9***

Begil soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirümden turı geldüm

Yilisi kara kazılık atum butun bindüm

Arku Bili Ala Tağdan dünin aşdum

Akındılu görklü suyı delüp dünin kiçdüm

Ağ alınlu Bayındırun divanına çapar vardum

Ala gözlü bigler-ile yidüm içdüm

Kavumlu kavmı-y-ile görklü gördüm

Hanumuzun nazarı bizden dönmiş gördüm

İli güni köçerek tokuz tümen Gürcistana gidelüm

Oğuza âsi oldum bellü bilün

didi. ***BEGİL CBB 10***

Hatun aydur: Yigidüm big yigidüm, pâdişahlar Tanrının kölgesidür, pâdişahına âsi olanun işi rast gelmez, aru könülde pas olsa şarab açar, sen gideli hanum arkurı yatan ala tağlarun avlanmamışdur, ava bingil könlün açılsun didi. ***BEGİL CBB 11***

Begil gördi hatun kişinün aklı keleçisi eyüdür. Kazılık atın çekdürüp butun bindi, ava gitdi.

BEGİL CBB 12

Av avlayu gezer-iken öninden bir paralu geyik çıkdı. Begil buna at saldı. Buğanun ardından irdi, yay kirişin boynına atdı. Buğa açımış-idi, kendüyi bir yüce yirden atdı. Begil at cılavısın yenimedi, bile uçdı. Sağ uyluğı kayaya tokındı,sındı. Begil örü turdı, ağladı, aydur: Ulu oğlum ulu kardaşum yok. Haman bilüginden gez çıkarup atınun terkilerini tartdı, urdı. Kaftanı altından ayağın berk sardı. Var kuvveti-y-ile atınun yilisine düşdi. Avçılardan ayru, dülbendi boğazına kiçdi, ordusı uçına geldi.

BEGİL CBB 13

Oğlançuğı Emren bahadır babasına karşu geldi. Gördi benzi sararmış, dülbendi boğazına kiçmiş. Yoldaşlarını sorup oğlan burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kalkubanı yiründen turı geldün
Yilisi kara kazılık atun butun bindün
Arkurı yatan ala tağlar etegine ava vardun
Kara tonlu kâfirlere uğradun-mı
Ala gözlü yigitlerün kırdurdun-mı
Ağız dilden bir kaç kelime haber mana
Kara başum kurban olsun ağam sana

didi. ***BEGİL CBB 14***

Begil oğlına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Oğul oğul ay oğul

Kalkubanı yirümden turı geldüm

Kara tağlar önine ava bindüm

Kara tonlu kâfirlere uğramadum

Ala gözlü yigitlerüm kırdurmadum

Sağdur esendür yigitlerüm oğul kayurma

Üç gündür hoşlığum yoh oğul

At üzerinden meni kap döşegüme çıkar

didi. ***BEGİL CBB 15***

Aslan enügi yine aslandur. atasını at üzerinden karvadı tutdı döşegine çıkardı. Cübbesin üzerine büridi. kapusını örtdi. ***BEGİL CBB 16***

Bu yana yigit bigler gördiler kim av bozılmış, her biri ivlü ivine geldi.

BEGİL CBB 17

Begil biş gün oldı divana çıkmadı. Ayağınun sınduğını kimseye dimedi. Bir gice döşeginde katı katı inledi. âh itdi. Hatunı ayıtdı: Big yigidüm, kalabalık yağı gelse kayıtmaz idün. butuna ala oh tohınsa inlemez idün. kişi koynında yatan halalına sırrın dimez-mi olur, nedür halun didi. Begil aydur: Görklüm atdan düşdüm. ayağum sındı didi. Avrat elin eline çaldı. karavaşa söyledi. Karavaş çıkup kapuçıya söyledi. Otuz iki dişden çıkan bütün orduya yayıldı. Begil atdan düşmiş ayağı sınmış diyü.

BEGİL CBB 18

Meger kâfirün câsusı var-idi. Bu haberi işidüp vardı teküre haber virdi. Tekür aydur: Kalkubanı yirünüzden örü turun. yatur yirde Big Begili tutun. ağ ellerin karusından bağlan. gafillüçe görklü başın kesün. alça kanın yir yüzine dökün, ilin günin çapun, kızın gelinin yesir idün didi.

BEGİL CBB 19

Meger Begilün-de anda câsusı hazır-idi. Begile haber gönderdi, aydur: Baş yarağın eylen. üzerünüze yağı gelür didi. ***BEGİL CBB 20***

Begil yukaru bakdı, gök ırak yir katı didi. Oğlançuğın yanına getirüp soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Oğul oğul ay oğul

Karanguluça gözlerüm aydını oğul

Güçlü bilüm kuvveti oğul

Gör ahır neler oldı

Neler kopdı menüm başuma

didi.

Kalkubanı oğul yirümden turı geldüm

Boynı sınsun al aygırı butun bindüm

Av avlayup kuş kuşlayup gezer-iken

Bunaldı sürçdi meni yire çaldı

Sağ uyluğum sındı

Menüm kara başuma neler geldi

Kara kara tağlardan haber aşmış

Kanlu kanlu sulardan haber kiçmiş

Demür Kapu Dervendinden haber varmış

Alaca atlu Şökli Melik katı pusmış

Pusduğından kara tağlara tuman düşmiş

Yatduğı yirde Big Begili tutun dimiş

Karusından ağ ellerin bağlan dimiş

Kan alaca ordusını çapun dimiş

Ağça yüzlü kızını gelinini yesir eylen dimiş

Kalkubanı oğul yiründen turı gelgil

Yilisi kara kazılık atun butun bingil

Arkurı yatan Ala Tağı dünin aşgıl

Ağ alınlu Bayındır Hanun divanına dünin vargıl

Ağız dilden Bayındıra selam virgil

Bigler bigi olan Kazanun elin öpgil

Ağ sakallu babam bunlu digil

Elbetde ve elbetde Kazan Big mana yetişsün digil

Gelmez olsan memleket bozılup harab olur

Kızum gelinüm esir gitdi bellü bilgil

didi. *BEGİL CBB 21*

Burada oğlan babasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Baba ne söylersin ne aydursın

Bağrum-ile yüregüm ne tağlarsın

Kalkubanı yirümden turmağum yok

Yilis kara kazılık atuma binmegüm yok

Arku Bili Ala Tağı avlayuban aşmağum yok

Ağ alınlu Bayındırun divanına varmağum yok

Kazan kimdür men anun elin öpmegüm yok

Altundağı al aygırı mana virgil

Kan derledi çapdurayım senün içün

Egni bek demür tonun mana virgil

Yin yakalar dikdüreyim senün-içün

Kara polad öz kılıcun mana virgil

Gafillüçe başlar keseyim senün-içün

Kargu talı sününi mana virgil

Göksinden er sançayım senün içün

Ağ yeleklü ötkün ohun mana virgil

Erden ere kiçüreyim senün içün

Ala gözlü üç yüz yigidün mana virgil yoldaşlığa

Din-i Muhammed yolına dürişeyim senün-içün

didi. *BEGİL CBB 22*

Begil aydur: Öleyim ağzun içün oğul, ola kim menüm kiçmiş günümi andurtmayasın didi. Mere geyimüm getürün oğlum geysün, al aygırum getürün oğlum binsün, il ürkmedin oğlum meydana varsun girsün didi. *BEGİL CBB 23*

Oğlanı tonatdılar. Atası-y-ile anası-y-ile geldi görişdi, ellerin öpdi. Üç yüz yigidi yanına bırakdı, meydana vardı. *BEGİL CBB 24*

Al aygır kaçan-kim yağı kohusın alsa ayağın yire döger-idi, tozı göge çıkar-idi. Kâfirler aydur: Bu at Begilündür, biz kaçaruz. Tekür aydur: Mere onat görün, bu gelen Begil-ise sizden öndin men kaçaram ddi. Gözçi gözledi, gördi kim at Begilün, Begil üzerinde degül, amma bir kuş denlü oğlandur. Gelüp Teküre haber virdi, aydur: At, yarak ve ışuk Begilün, Begil içinde degül didi. Tekür aydur: Yüz adam seçilün, taraka çatladun oğlanı korkudun, oğlan kuş yüreklü olur, meydanı kor kaçar didi. *BEGİL CBB 25*

Yüz kâfir seçilüp oğlanun üzerine gelmiş, oğlana kâfir soylamış, görelüm ne soylamış:

Aydur:

Oğlan oğlan ay oğlan

Haramzada oğlan

Altında al aygırı aruk oğlan

Kara polad öz kılıcı gedik oğlan

Elindeki sünüsi sınuk oğlan

Ağ tozlu yayı gide oğlan

Bilüginde toksan okı seyrek oğlan

Yanındağı yoldaşları çıplak oğlan

Karanguluça gözleri çönge oğlan

Şökli Melik sana katı pusdı

Meydandaki şol oğlanı tutun

Karusından ağ ellerin bağlan

Gafillüçe görklü başın kesün

Alça kanın yir yüzine tökün didi

Ağ sakallu baban var-ise ağlatmagıl

Ağ pürçeklü anan var-ise buzlatmagıl

Yalunuz yigit alp olmaz

Yavşan dibi berk olmaz

Kadası yetmiş kavat oğlı kavat

Kayıda dön buradan

didi. *BEGİL CBB 26*

Oğlan dahı burada soylamış, görelüm ne soylamış:

Aydur:

Herze merze söyleme mere itüm kâfir

Altumda al aygırum ne begenmezsin

Seni gördi oynar

Egnümdeki demür tonum çignüm kısar

Kara polad öz kılıcum kının toğrar

Kargu talı sünüm ne begenmezsin

Göksün delüp göge pırlar

Ağça tozlu katı yayum zârı zârı inler

Sadakda ohum kişin deler

Yanumda yigitlerüm savaş diler

Alp ere korku virmek ayıb olur

Berü gelgil mere kâfir dürişelüm

didi. ***BEGİL CBB 27***

Kâfir aydur: Oğuzun arsuzı Türkmenün delüsine benzer, bağa şuna didi. Tekür aydur: Varun sorun oğlan Begilün nesidür didi. ***BEGİL CBB 28***

Kâfir gelüp oğlana soylamış, görelüm niçe soylamış:

Aydur:

Altundağı al aygırı bilürüz Begilündür Begil kanı

Kara polad öz kılıcun Begilündür Begil kanı

Egnündeki demür tonun Begilündür Begil kanı

Yanundağı yigitler Begilündür Begil kanı

Eger Begil bunda imiş-ise

Giceye-degin cenk ide-y-idük

Ağça tozlu katı yaylar tartışa-y-ıduk

Ağ yeleklü ötkün ohlar atışa-y-ıduk

Sen Begilün nesisin oğlan digil mize

didi. ***BEGİL CBB 29***

Begil oğlı burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış, aydur: Mere kâfir sen meni bilmezmisin, ağ alınlu Bayındır Hanun bigler bigisi Salur Kazan, kartaşı Kara Göne, Dönebilmez Dülek Evren, Düzen oğlı Alp Rüstem, boz atlu Beyrek, Big Begilün ivinde içerler-idi, senden câsus geldi, altındağı al aygıra Begil meni bindürdi, kara polad öz kılıcın kuvvet virdi, kargu talı sünüsin himmet virdi, yanındağı üç-yüz yigidin mana yoldaşlığa koşdı, men Begilün oğlıyam mere kâfir berü gelgil dögişelüm didi. ***BEGİL CBB 30***

Kâfir Tekür aydur: Katlan mere kavat oğlı, men sana varayım didi. Altı perlü gürzini ele aldı, oğlanun üzerine sürdi. ***BEGİL CBB 31***

Oğlan kalkanını gürze karşu tutdı. Yukarudan aşağa kâfir oğlanı katı urdı. Kalkanın uvatdı, tuğulgasını yoğurdı, kapakların sıyırdı, oğlanı alımadı. Gürz-ile dögişdiler, kara polad öz kılıç-ile tartışdılar, serpe serpe meydanda kılıçlaşdılar, çiginleri toğrandı, kılıçları uvandı, bir birin alımadı. Kargu talı sünüler ile kırışdılar, meydanda buğa kibi süsişdiler, gögüsleri delindi, sünüleri sındı, bir birin alımadılar. At üzerinden ikisi karvaşdılar, tartışdılar. Kâfirün güçi ziyada, oğlan zebun oldı. ***BEGİL CBB 32***

Allah Ta`âlaya yalvarup soylamış, görelüm niçe soylamış:

Aydur:

Yücelerden yücesin yüce Tanrı

Kimse bilmez niçesin görklü Tanrı

Sen Âdeme tac urdun

Şeytana la`net kıldun

Bir suçdan ötüri dergahdan sürdün

İbrahimi tutdurdun

Hanum göne çolgadun

Götürüp oda atdurdun

Odı bostan kıldun

Birligüne sığındum

Aziz Allah hocam mana meded

didi. Kâfir aydur: Oğlan alındun-ise Tanrına mı yalvarursın, senün bir Tanrın var-ise menüm yitmiş iki puthanam var didi. Oğlan aydur: Ya âsi mel'un sen putlaruna yalvarur-isen men âlemleri yokdan var iden Allahuma sığındum didi. ***BEGİL CBB 33***

Hak Ta'âla Cebrâ'ile buyurdı kim: Ya Cebrâ'il var şol kuluma kırk erçe kuvvet virdüm didi.

BEGİL CBB 34

Oğlan kâfiri götürdi yire urdı. Burnından kanı düdük kibi şorladı. Sıçrayup şâhin kibi kâfirün boğazın ele aldı. Kâfir aydur: Yigit aman, sizün dine ne dirler, dinüne girdüm didi. Parmak götürüp şahadet getürüp müsülman oldı. Kalan kâfirler bilüp meydanı salup kaçdı.

BEGİL CBB 35

Akınçılar kâfirün ilin günin urup kızun gelinün esir itdiler.Oğlan babasına muştuçı gönderdi. karımum aldum didi. ***BEGİL CBB 36***

Ağ sakallu babası karşu geldi. Oğlınun boynın kuçdı. Dönüp ivlerine geldiler. Karşu yatan kara tağdan oğlana yaylak virdi. Kara koçı yügrük atdan tavla virdi. Ağça yüzlü oğlına ağça koyun şölen virdi. Ala gözlü oğlına al duvahlu gelin aldı. Ağ alınlu Bayındır Hana pencik çıkardı. Oğlın aldı Bayındır Hanun divanına vardı. El öpdi. Pâdişah, Kazan oğlı Uruzun sağ yanına ana yir gösterdi. Cübbe çuğa çırgap geyürdi. ***BEGİL CBB 37***

Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, bu Oğuz-nâmeyi düzdi koşdı, Begil oğlı Emrenün olsun didi. Gâziler başına ne geldügin söyledi. Yöm vireyim hanum: Yirlü kara tağlarun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, Allah viren ümidün üzilmesün, günahunuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey! ***BEGİL CBB 38***

UŞUN KOCA OĞLI SEGREK BOYINI BEYÂN İDER

Oğuz zamanında Uşun Koca dirler bir kişi var-idi. Ömrinde iki oğlı var-idi. Ulu oğlınun adı Egrek idi. Bahadır, delü, yahşı yigit idi. Bayındır Hanun divanına kaçan istese varur gelür idi. Bigler bigi olan Kazan divanında buna hiç kapu baca yoğ-idi. Bigleri basup Kazan öninde oturur-idi. Kimseye iltifat eylemez-idi. ***SEGREK CBB 1***

Meger hanum gine bir gün bigleri basup oturıçak, Ters Uzamış dirler-idi Oğuzda bir yigit var-idi, aydur: Mere Uşun Koca oğlı bu oturan bigler her biri oturduğı yiri kılıcı-y-ile etmegi-y-ile alupdur, mere sen baş mı kesdün kan-mı tökdün aç-mı toyurdun yalınçak-mı tonatdun didi. Egrek aydur: Mere Ters Uzamış baş kesüp kan tökmek hüner-midür didi. Aydur: Beli hünerdür ya! Ters Uzamışun sözi Egrege kâr eyledi. Turdı Kazan Bigden akın diledi. Akın virdi. Çığırtdı, akınçı dirildi. Üç yüz say cıdalu yigit bunun yanına cem oldı. ***SEGREK CBB 2***

Meyhanada biş gün yime içme oldı. Andan Şirögüven uçından Gökçe Denize degin il çarpdı. Galaba toyum oldı. Yolı Alınca Kal'asına uğramış-idi. Kara Tekür orada bir koru yapdurmış-idi. Uçardan kaz tavuk, yorırdan geyik tavşan bu havluya toldurup Oğuz yigitlerine bunı dâm itmiş-idi. Uşun Koca oğlınun yolı bu koruya uğradı. Korunun kapusın uvatdılar. Sığın geyik kaz tavuk kırdılar, yidiler içdiler. Atlarınun eyerlerin aldılar, geyimlerin çıkardılar. ***SEGREK CBB 3***

Meger Kara Tekürün câsusı var-idi, bunları gördi. Gelüp aydur: Mere Oğuzdan bir bölük atlu geldi, korunun kapusın uvatdılar, atlarınun eyerin alup geyimlerin çıkardılar, mere ne tururşız didi. Altı yüz kara tonlu kâfir bunlarun üzerine koyıldılar. Yigitleri kırdılar, Egregi tutdılar. Alınca Kal'asına zindana bırakdılar. ***SEGREK CBB 4***

Kara kara tağlardan haber aşdı, kanlu kanlu sulardan haber kiçdi, Kalın Oğuz illerine haber vardı. Uşun Kocanun ağ ban ivi öninde şiven kopdı. Kaza benzer kızı gelini ağ çıkarup kara geydi. Uşun Koca oğul oğul diyü ağça yüzlü anası-y-ile ağlaşdılar, buzlaşdılar. ***SEGREK CBB 5***

Eyegülü ulalur kapurkalu böyür. Meger hanum, Uşun Kocanun kiçi oğlı Segrek eyü, bahadır, alp, delü yigit kopdı. Bir gün yolı bir dirnege uğradı. Kondılar, yimek içmek itdiler. Segrek mest oldı. Taşra ayak yolına çıkdı. Gördi kim öksüz oğlan bir kızanı çekişür. Mere noldunuz diyü bir şapala birine

bir şapala birine urdı. Eski tutun biti öksüz oğlanun dili acı olur. Birisi aydur: Mere mizüm öksüzligümüz yetmez-mi, bizi niye ursun, hünerün var ise kartaşun Alınca Kal'asında esirdür, var anı kurtar didi. Segrek ayıtdı: Mere kardaşumun adı nedür. Ayıtdı: Egrekdür. Ayıtdı: İmdi Egrege Segrek yaraşur, kardaşum sağ-imiş kayurmazam, kardaşsuz Oğuzda turmazam, karangulu gözüm aydını kardaş diyü ağladı. İçerü sohbete girdi, destur diledi, bigler hoş kalun didi.

SEGREK CBB 6

Atın çekdiler bindi. Çapdı, anasınun ivine geldi. Atından indi, anasınun dilin aradı. Segrek burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı ana yirümden turdum
Yilisi kara kazılık atuma butun bindüm
Arkurı yatan Ala Tağ etegine vardum
Kanlu Oğuz illerinde dirnek var imiş, anda vardum
Yimek içmek arasında
Ağ boz atlu bir çapar geldi
Çok zaman-imiş Egrek dirler bir yigit tutsağ-imiş
Kâdir Tanrı yol virmiş çıkup gelmiş
Ulu kiçi kalmadı ol yigide karşu gitdi
Ana men-de varayın-mı ne dirsin

didi. *SEGREK CBB 7*

Anası burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Ağzun içün öleyim oğul

Dilün içün öleyim oğul

Karşu yatan kara tağun

Yıkılmış-idi yüceldi ahır

Akındılu görklü suyun

Soğılmış-idi çağladı ahır

Kaba ağaçda tal budağın

Kurımış-idi yeşerüp gögerdi ahır

Kalın Oğuz Bigleri izine varsa sen vargıl

Ol yigide yetdügünde

Ağ boz atun üzerinden yire ingil

El kavşurup ol yigide selam virgil

Elin öpüp boynın kuçgıl

Kara tağum yüksegi kartaş digil

Ne tururs ın oğul yortgıl

didi. *SEGREK CBB 8*

Oğlan anasına soylamış, görelüm ne soylamış:

Aydur:

Ana ağzun kurısun

Ana dilün çürisün

Menüm hod kardaşum var-imiş kayursam olmaz

Kardaşsuz Oğuzda tursam olmaz

Ana hakkı Tanrı hakkı olmasa-y-idi

Kara polad öz kılıcum tarta-y-idüm

Gafillüçe görklü başun kese-y-idüm

Alça kanun yir yüzine töke-y-idüm

Ana zalım ana

didi. ***SEGREK CBB 9***

Babası aydur: Yanlış haberdür oğul, kaçan giden senün ağan degül ayrudur, ağ sakallu men babanı ağlatmagıl, karıçuk olmış ananı buzlatmagıl didi. ***SEGREK CBB 10***

Oğlan burada soylamış:

Aydur:

Üç-yüz altmış altı alp ava binse

Kanlu geyik üzerine gavga kopsa

Kardaşlu yigitler kalkar kopar olur

Kardaşsuz miskin yigit ensesine yumruk tokınsa

Ağlayuban dört yanına bakar olur

Ala gözden acı yaşın döker olur

Ala gözlü oğlunuzı görinçe

Big baba hatun ana esen kalun

didi. ***SEGREK CBB 11***

Ata ana yanlış haberdür gitme oğul didiler. Oğlan aydur: Meni yolumdan ayırman, ağam tutılan kal'aya varmayınça, ağamun ölüsin dirisin bilmeyinçe, öldi-y-ise kanın almayınça Kalın Oğuz iline gelmegüm yoh didi. ***SEGREK CBB 12***

Ata ana ağlaşup Kazana adam saldılar. Oğlan kardaşın andı gider, bize ne ögüt virürsin didiler. Kazan aydur: Ayağına at tuşağın urun didi. ***SEGREK CBB 13***

Yavuklusı var-idi, tiz düğün dirnek itdiler. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdılar. Oğlanı gerdege koydılar. ***SEGREK CBB 14***

Kız-ile ikisi bir döşege çıkdılar. Oğlan kılıcın çıkardı, kız-ile kendü arasına bırakdı. Kız aydur: Kılıcın gider yigit, murad vir murad al, sarılalum didi. Oğlan aydur: Mere kavat kızı men kılıcuma toğranayım, ohuma sançılayım, oğlum toğmasun, toğar-ise on yaşına varmasun, ağamun yüzin görmeyinçe, ölmiş ise kanın almayınça bu gerdege girer-isem didi.

SEGREK CBB 15

Örü turdı. Tavladan bir şahbaz at çıhardı, eyerledi. Geyimin geydi, dizçük karuçuk bağlandı. Aydur: Kız sen mana bir yıl bakgıl, bir yılda gelmez-isem iki yıl bakgıl, iki yılda gelmez-isem üç yıl bakgıl, gelmez-isem ol vakıt menüm öldügümi bilesin, aygır atum boğazlayup aşum virgil, gözün kimi tutar-ise könlün kimi sever-ise ana vargıl didi. ***SEGREK CBB 16***

Kız burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Yigidüm men sana bir yıl bakam
Bir yılda gelmez-isen iki yıl bakam
İki yılda gelmez-isen üç dört yıl bakam
Dört yılda gelmez-isen biş yıl altı yıl bakam
Altı yol ayrıdına çadır dikem
Gelenden gidenden haber soram
Hayır haber getürene at ton virem kaftanlar geydürem
Şer haber getürenün başın kesem
İrkek sinegi üzerüme kondurmayam
Murad vir murad al andan git yigidüm

didi. ***SEGREK CBB 17***

Oğlan aydur: Mere kavat kızı ağam başına and içmişem, dönmegüm yoh didi. Kız aydur: Kademi kutsuz gelin diyinçe udsuz gelin disünler, kayın atama kayın anama aydayım didi. Soylamış:

Kız aydur:

Atamdan yigrek kayın ata
Anamdan yigrek kayın ana
Kaytabanun buğrası ürkdi gider
Sarvanlar önin aldı döndürimez
Kara koç aygırun ürkdi gider
Çoban önin aldı döndürimez
Ala gözlü oğlun kardaşın andı gider
Ağça yüzlü gelinün döndürimez
Size ma'lum olsun

didi. *SEGREK CBB 18*

Ata ana âh itdiler. Yirlerinden kalkdılar oğul gitme diyü, gördiler çara olmadı. Elbetde ol ağam tutılan kal'aya varmayınça olmazam ddi. Atası anası yort oğul, uğurun açuk olsun, sağ esen varup gelesin geleçegün var-ise didiler. *SEGREK CBB 19*

Atasınun anasınun elin öpdi, kara koç atına sıçrayup bindi. Dün katdı, yort eyledi. Üç gün dünlü günlü yortdı. Dereşam uçından kiçdi, ol kardaşı tutılan koruya geldi. Gördi kim ılkıçı kâfirler yund güderler. Kılıç çeküp altı kâfir depeledi. Tavlunbaz urup yundları ürkitdi, getürüp ol koruya koydı. Dün katmış, üç gün dünlü yortmış yigit atınun çılbırını bilegine bağladı, yatdı uyudı.

SEGREK CBB 20

Meger kâfirün câsusı var-idi, gelüp teküre aydur: Oğuzdan bir delü yigit geldi ılkıçıları öldürdi yundları ürkitdi, getürüp koruya koydı. Tekür aydur: Yaraklu altmış adam seçün, varsunlar tutup getürsünler didi. *SEGREK CBB 21*

Altmış yaraklu adam seçdiler. Vardılar nagâhandan altmış demür tonlu kâfir oğlanun üzerine geldiler. Geyim kılcıdasından, at çokramasından. Meger yigit aygır biner-idi. Hanum at kulağı sak olur, çekübeni oğlanı oyardı. Oğlan gördi kim bir alay atlu gelür, sıçradı. Adı görklü Muhammede salavat getürdi. Atına bindi, kara tonlu kâfire kılıç urdı, basdı kal'aya koydı. Yine uyhusın yenimeyüp yirine varup yatdı uyudı. Gine atınun çılbırın bilegine kiçürdi. ***SEGREK CBB 22***

Kâfirler sağ olanları kaçarak teküre geldiler. Tekür aydur: Tu yüz kerre, altmış kişi bir oğlanı tutamadunuz didi. ***SEGREK CBB 23***

Bu kerre yüz kâfir oğlanun üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı oyardı. Gördi kâfirler alay bağlamış gelürler. Oğlan turdı, atına bindi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, kâfire kılıç koydı, basdı kal'aya tıkdı. Atını döndürdi, gine menziline geldi. Uyhusın yenimedi, girü yatdı uyudı. Atınun çılbırın yine bilegine kiçürdi. Bu kerre at oğlanun bileginden boşandı, kaçdı.

SEGREK CBB 24

Kâfirler yine teküre geldiler. Tekür aydur:Bu katla üç yüz varun didi. Kâfirler aydur: Varmazuz, kökümüz keser, hepümüz kırar didiler. Tekür aydur: Ya niçe eylemek gerek, varun ol tutsak yigidi çıkarun getürün, depegen köpini süsegen yırtar, at virün ton virün didi.

SEGREK CBB 25

Geldiler Egrege ayıtdılar: Yigit sana tekür himmet eyledi, şunda bir delü yigit yolçınun yolukçınun çobanun çoluğun etmegin alur, tut ol delüyi öldür, seni koyu virelüm var git didiler. Hoş ola didi. ***SEGREK CBB 26***

Egregi zindandan çıkardılar, saçı sakalını yülidiler. Bir at bir kılıç virdiler. Üç-yüz kâfir ana yoldaşlığa virdiler. Oğlanun üzerine geldiler. ***SEGREK CBB 27***

Üç yüz kâfir gin yirde turdılar. Egrek aydur: Kanı ol delü yigit? Irakdan gösterdiler. Egrek aydur: Gelün varalum didi, tutalum. Kâfirler aydur: Tekürden buyruk sana oldı, sen var didiler. Egrek aydur: Uşda uyur, gelün varalum didi. Kâfirler aydur: Hay ne uyumak, koltuğı altından bakar, kalkar bize gin yazuyı tar gösterür didiler. Aydur: İmdi men varayım, elin ayağın bağlayayım, andan siz gelesiz didi. ***SEGREK CBB 28***

Sıçradı kâfirler arasından çıkdı, at sürüp bu yigidün üzerine geldi. Atından indi, çılbırını bir tala ilişdürdi. Bakdı gördi-kim ayun on dördine benzer bir mahbub ala gözlü genç yigit burçak burçak derlemiş uyur, gelenden gidenden haberi yok. Tolandı başı uçına geldi. Gördi kim bilinde kopuzı var. Çıkarup eline aldı, soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirinden turan yigit
Yilisi kara kazılık atın butun binen
Arku Bili Ala Tağdan dünin aşan
Akındılu görklü suyı delüp kiçen
Karıplığa gelen yatur mı olur
Bençileyin karusından ağ ellerin bağladuban
Tonuz tamında yatur mı olur
Ağ sakallu babasını ağ pürçeklü anasını
Ağladuban buzladur mı olur
Niye yatursın yigit
Gafil olma görklü başun kaldur yigit
Ala gözün açgıl yigit
Kâdir viren tatlu canun uyhu almış yigit
Karusından kollarını bağlatmagıl
Ağ sakallu babanı karıçuk ananı ağlatmagıl
Ne yigitsin Kalın Oğuz ilinden gelen yigit
Yaradan hakkı-y-içün turı gelgil
Dört yanını kâfir bağladı bellü bilgil

didi. ***SEGREK CBB 29***

Oğlan sermürdi örü turdı. Kılıcınun balçağına yapışdı kim bunı çırpa. Gördi-kim elinde kopuz var, aydur: Mere kâfir Dedem Korkut kopuzı hörmetine çalmadum didi, eger elünde kopuz olmasa-y-idi

ağam başı-y-içün seni iki para kılur-idüm didi. Çekdi kopuzı elinden aldı. Oğlan burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Alan sabah yirümden turduğum kartaş içün

Ağ boz atlar yorıltmışam kartaş içün

Kal'anuzda tutsak var mıdur kâfir digil mana

Kara başum kurban olsun kâfir sana

didi. *SEGREK CBB 30*

Ulu kardaşı Egrek burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Ağzun içün öleyim kardaş

Dilün içün öleyım kardaş

Kalarda koparda yirün sorar olsam ne yirdür

Karanu dün içinde yol azsan umun nedür

Kaba alem götüren hanunuz kim

Gavga güni öndin depen alpunuz kim

Yigit senün baban kim

Alp er erden adın yaşurmak ayıb olur

Adun nedür yigit

didi. Bir dahı soylamış, aydur:

Kaytabanum güdende sarvanum mısın

Kara koçum güdende ılkıçım mısın

Ağayılum güdende çobanum mısın

Kulağumda şorşayan nayibüm misin

Bişikde koyup gitdügüm kardaşçuğum mısın

Yigit digil mana

Kara başum kurban olsun bu gün sana

didi. *SEGREK CBB 31*

Segrek burada ulu kardaşına soyladı, aydur:

Karanu dün içinde yol azsam umum Allah

Kaba alem götüren hanumuz Bayındır Han

Kırış güni öndin deper alpumuz Salur Kazan

Babam adın sorar-isen Uşun Koca

Menüm adum sorar olsan Segrek

Kardaşum var-imiş adı Egrek

didi. Bir dahı soyladı, aydur:

Kaytabanun güdende sarvanunam

Kara koçun güdende ılkıçınam

Bişikde koyup gitdügün kardaşunam

didi. *SEGREK CBB 32*

Ulu kardaşı Egrek burada soylamış, görelüm hanum niçe soylamış:

Aydur:

Ağzun içün öleyim kardaş

Dilün içün öleyim kardaş

Er mi oldun yigit-mi oldun kardaş

Karıplığa kardaşun isteyü sen-mi geldün kardaş

didi. ***SEGREK CBB 33***

İki kardaş kuça kuça görişdiler. Egrek kiçi kardaşun boynın öpdi. Segrek dahı ağasınun elin öpdi. ***SEGREK CBB 34***

Karşu yakadan kâfirler bakışurlar. Aydurlar: Güreşdiler ola mı bolayki bizüm-ki yene didiler. Gördiler kim kuçışdılar, görişdiler, kazılık atlar binişdiler. ***SEGREK CBB 35***

Kara tonlu kâfire at saldılar, kılıç yorıtdılar. Kâfiri basdılar kırdılar, kal'aya dökdiler. Gelüp yine ol koruya girdiler, yundları taşra çıkardılar. Tavlunbazlar urup yundları önlerine bırakdılar. Dereşam Suyını depüp kiçdiler. Dün katdılar, Oğuzun serhaddına yetdiler.

SEGREK CBB 36

Kanlu kâfir elinden kartaşçuğın tartup aldı. Ağ sakallu babasına muştuçı gönderdi. babam mana karşu gelsün didi. ***SEGREK CBB 37***

Uşun Kocaya çapar geldi. Muştulık, gözün aydın, oğullarun ikisi bile sağ esen geldi didiler. Koca işidüp şad oldı. ***SEGREK CBB 38***

Gümbür gümbür davullar çalındı, altun tuç borılar ağarıldı. Ol gün ala bargah otaklar dikildi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırıldı. ***SEGREK CBB 39***

Koca Big oğullarına karşu geldi. Atdan indi, oğlanları-y-ile kuça kuça görişdi. Hoş-mısız esen-misiz oğullar didi. Günlügi altunluça odasına geldiler. Şadılık yimek içmek oldı. Ulu oğlına dahı görklü gelin getürdi. İki kardaş bir birine sağdıç oldılar. Gerdeklerine çapup düşdiler, murada maksuda irişdiler. ***SEGREK CBB 40***

Dedem Korkut gelüben boy boyladı, soy soyladı. Evvel ahır uzun yaşun uçı ölüm. Ölüm vaktı

geldüginde aru imandan ayırmasun, günahunuzı Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun, âmin diyenler dîdâr görsün hanum hey! *SEGREK CBB 41*

SALUR KAZAN TUTSAK OLUP OĞLI URUZ ÇIKARDIĞI BOYI BEYÂN İDER

Meger hanum Tırabuzan teküri bigler bigi olan Han Kazana bir şâhin göndermiş-idi. Bir gice yiyüp içüp oturur-iken şâhinçi başına aydur: Mere sabah şâhinleri al, halvetçe ava binelüm didi.

URUZ[1] CBB 1

İrken bindiler av yirine vardılar. Gördiler bir süri kaz oturur. Kazan şâhini saldı. Alımadı, şâhin pervaza ağdı. Gözlediler, şâhin Tomanın Kal'asına indi. Kazan gâyet saht oldı. Şâhinün ardına düşdi. *URUZ[1] CBB 2*

Dere depe aşdı, kâfir iline geldi. Gider-iken Kazanun karangulu gözini uyhu aldı. Bigler ayıtdılar: Hanum dönelüm. Kazan aydur: Birez dahı ilerü varalum didi. Bakdı bir kal'a gördi. Aydur: Bigler gelün yatalum didi. Kazanı küçüçük ölüm tutdı, uyudı. Meger hanum Oğuz Bigleri yidi gün uyur-idi. Anun-içün küçüçük ölüm dirler-idi. *URUZ[1] CBB 3*

Meger ol gün Tomanın Kal'asının teküri ava binmiş-idi. Câsus geldi, aydur: Bir bölük atlu geldi, içinden bigleri yatdı uyudı. Tekür adam saldı, kim idügin bilün didi. Gelenler bildi kim bunlar Oğuz erenlerindendür. Gelüp teküre haber virdiler. Tekür dahı haman çerisini dirdi, bunlarun üzerine geldi. *URUZ[1] CBB 4*

Kazanun Bigleri bakdılar gördiler kim yağı gelür. Ayıtdılar: Kazanı bırağur gider-isevüz ivinde bizi kovarlar, yigregi budur ki bunda kırılavuz didiler. Kâfiri karşuladılar, cenk itdiler.

URUZ[1] CBB 5

Kazanun üzerine yigirmi biş bigini şehid itdiler. Kazanun üzerine düşdiler, uyuduğı yirde tutdılar, elin ayağın berk bağladılar, bir arabaya yüklediler, arabaya möhkem urgan-ile sardılar. Arabayı çekdiler, yonyu virdiler. *URUZ[1] CBB 6*

Gider-iken araba kıcırdısından Kazan oyandı. Gerinde, bu elindeki urganları hep kopardı, arabanun üzerine oturdı. Elin eline çaldı, kas kas güldi. Kâfirler aydurlar: Ne gülersin? Kazan aydur: Mere kâfirler bu arabayı bişügüm sandum, sizi yamrı yumrı tadım dayam sandum didi.

URUZ ¹ CBB 7

Hele Kazanı getürdiler. Tomanın Kal'asında bir kuyuya bırakdılar. Kuyunun ağzına bir degirmen taşı koydılar. Yimegini suyını degirmen taşı delüginden virürler-idi.

URUZ ¹ CBB 8

Bir gün tekürün avratı aydur: Varayın, Kazanı göreyin ne hallu kişidür bunça adamlara zarb urur-imiş didi. Hatun gelüp zindançıya kapuyı açdurdı. Çağırdı, aydur: Kazan Big nedür halun, dirlügün yir altında mı hoşdur yohsa yir yüzinde mi hoşdur. hem şimdi ne yirsin ne içersin ve neye binersin didi. Kazan aydur: Ölülerüne aş virdügün vakıt ellerinden aluram, hem ölülerünüzün yorgasına binerem kâhillerin yederem didi. Tekür avratı aydur: Dinün içün Kazan Big yidi yaşında bir kızçuğazum ölmişdür. kerem eyle ana binme didi. Kazan aydur: Ölülerünüzde andan yorga yokdur, hep ana binerem didi. Avrat aydur: Vay senün elünden ne yir yüzinde dirimüz var ve ne yir altında ölümüz kurtılur-imiş didi.

URUZ ¹ CBB 9

Geldi Teküre aydur: Kerem eyle. ol tatarı kuyudan çıkar, kızçuğazun bilini üzer, yir altında kızçuğazuma biner-imiş, kalan ölülerümüzi cem ider-imiş, hem ölülerümüz içün virdügümüz aşı ellerinden çeküp alup yir imiş, anun elünden ne ölümüz ne dirimüz kurtılur-imiş, dinün işkına ol eri kuyudan çıkar didi.

URUZ ¹ CBB 10

Tekür biglerini cem eyledi, aydur: Gelün Kazanı kuyudan çıkarun, bizi ögsün Oğuzı sındursun, andan sonra şart eylesün bizüm ilümüze yağılığa gelmeye didi.

URUZ ¹ CBB 11

Vardılar, Kazanı kuyudan çıkarup getürdiler. Ayıtdılar: And iç kim bizüm ilümüze yağılığa gelmeyesin, hem bizi ög Oğuzı sındurgıl, seni koyu virelüm var git didiler. Kazan aydur: Vallah billah toğrı yolı görür-iken egri yoldan gelmeyeyin didi. Ayıtdılar: Vallah Kazan eyü and içdi didiler. İmdi Kazan Big di bizi ög didiler. Kazan aydur: Men yir yüzinde adam ögmezin, bir adam getürün bineyim, sizi ögeyim didi

URUZ ¹ CBB 12

Vardılar bir er kâfir getürdiler. Bir eyer bir uran didi, getürdiler. Kâfirün arhasına eyer saldı, ağzına uyan urdı, kolanını çekdi. Sıçradı arkasına bindi. Ökçesin ökçesine kakdı, kapurgasın karnına kavşurdı. Uyanın çekdi, ağzın ayırdı. Kâfiri öldürdi, çökdi üzerine oturdı. Aydur: Mere kâfirler kopuzum getürün, sizi ögeyin didi. ***URUZ ' CBB 13***

Vardılar, kopuzı getürdiler. Eline alup burada soylamış görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Bin bin erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm
Yigirmi bin er yağı gördüm-ise yaylamadum
Otuz bin er yağı gördüm-ise ona saydum
Kırk bin er yağı gördüm-ise kıya bakdum
Elli bin er gördüm-ise el virmedüm
Altmış bin er gördüm-ise aytışmadum
Seksen bin er gördüm-ise segsenmedüm
Toksan bin yağı gördüm-ise tonanmadum
Yüz bin er gördüm-ise yüzüm dönmedüm
Yüzi dönmez kılıcum ele aldum
Muhammedün dini işkına kılıç urdum
Ağ meydanda yumrı başı topça kesdüm
Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm
Öginen erenleri hoş görmedüm
Elüne girmiş iken mere kâfir öldür meni
Kara kılıcun sal boynuma kes başum
Kılıcundan saparum yok
Kendü aslum kendü köküm sımağum yok

didi. Bir soy dahı soylamış, aydur:

Yüksek yüksek kara tağdan taş yuvarlansa

Kaba ökçem uyluğum karşu tutan Kazan er -idüm

Firavun şişler yükleyüp yirden çıksa

Kaba ökçem-ile perçin kılan Kazan er-idüm

Kaba kaba bigler oğlı gavga kılsa

Kamçı salup tindüren Kazan er-idüm

Yüce tağları tuman tursa

Kara pusarık delü kopsa

Kara koçumun kulağı görinmez olsa

Kayrı eren kulağuzsuz yol yanılsa

Kulağuzsuz yol başaran Kazan er-idüm

Yidi başlu ejderhaya yetüp vardum

Heybetinden şol gözüm yaşardı

Hey gözüm nâmerd gözüm muhannet gözüm

Bir yılandan ne var ki korhdun didüm

Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

Öginen erenleri hoş görmedüm

Elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

Sal kılıcun kes başum

Kılıcundan saparum yok

Kendü aslum kendü köküm sımağum yok

Oğuz erenleri turur-iken seni ögmegüm yok

didi. Kazan burada bir dahı soylamış:

Arkıç kırda yaykanur umman denizinde

Sarp yirlerde yapılmış kâfir şehri

Sağa sola çırpındı urur yüzgeçleri

Su dibinde döner bahrileri

Tanrı menem diyü su dibinde çığrışur âsileri

Önin koyup tersin okur kızı gelini

Altun aşuk oynar Sancıdanun bigleri

Altı katla Oğuz vardı alımadı

Ol kal'aya altı baş er-ile men Kazan vardum

Altı güne komadum anı aldum

Kilisesin yıkup yirine mescid yapdum ban banlatdum

Kızını gelinini ağ göksümde oynatdum

Biglerin kul itdüm

Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

Öginen erleri hoş görmedüm

Elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

Kılıcundan saparum yok

Kendü aslum kendü köküm sımağum yok

didi. Kazan yine soylamış, aydur:

Arkıç kırda döndürdügüm mere kâfir senün baban

Şakakına imrendügüm senün kızun gelinün

Ağça Kal'a Sürmelüde at oynatdum

At-ile Kârun iline çapkun yetdüm

Ak Hisar Kal'asınun burcın yıkdum

Ağ akça getürdiler puldur didüm

Kızıl altun getürdiler bakırdur didüm

Ala gözlü kızın gelinin getürdiler aldanmadum

Kilisesini yıkdum mescid yapdum

Altını gümüşi yağmalatdum

Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm

Öginenleri hoş görmedüm

Elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

Kendü aslum kendü köküm sımağum yok

Seni ögmegüm yok

didi. Kazan Big burada bir dahı soylamış, aydur:

Ak kayanun kaplanınun irkeginde bir köküm var

Ortaç kırda sizün geyiklerünüz turgurmaya

Ak sazun aslanında bir köküm var

Kaz alaca yundunı turgurmaya

Azvay kurt enügi irkeginde bir köküm var

Ağça yunlu tümen koyunun gezdürmeye

Ağ sunkur kuşı irkeginde bir köküm var

Ala ördek kara kazun uçurmaya

Kalın Oğuz ilinde bir oğlum var Uruz adlu

Bir kartaşum var Kara Göne adlu

Yeniden toğanunı dirgürmeyeler

Elüne girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni

Kılıcundan saparum yoh

Kendü aslum sımağum yoh

didi. Bir dahı soylamış, aydur:

İt kibi güv güv iden çerkez hırslu

Küçüçük tonuz şölenlü

Bir torba saman döşeklü

Yarım kerpiç yasduklu

Yonma ağaç Tanrılu

Köpegüm kâfir

Oğuzı görür-iken seni ögmegüm yok

Andan öldürür-isen mere kâfir öldür meni

Öldürmez-isen Kâdir kor-ise öldüreyim kâfir seni

didi. ***URUZ [1] CBB 14***

Kâfirler aydur: Bu bizi ögmedi, gelün bunı öldürelüm didiler. Kâfir bigleri dirildiler geldiler. Yine ayıtdılar: Bunun oğlı var kartaşı ar, bunı öldürmek olmaz didiler. Getürdiler tonuz tamına habsa saldılar. ***URUZ [1] CBB 15***

At ayağı külük ozan dili çevük olur. Kazanun ölüsini dirisini kimse bilmedi.

URUZ [1] CBB 16

Meger hanum, Kazanun bir oğlançuğı var-idi. Böyüdi, yigitçük oldı. Bir gün ata binüp divana gelir-iken bir kişi aydur: Meger sen Han Kazanun oğlı degülsin didi. Uruz kakıdı, aydur: Mere kavat menüm babam Bayındır Han degül-midür? Ayıtdı: Yok, ol ananun babasıdur, senün dedendür. Uruz mere ya benüm babam ölü-midür diri-midür didi. Ayıtdı: Diridür, Tomanın Kal'asında tutsakdur didi. Böyle digeç oğlan ağladı, melul oldı. Atını kayıtdı, girü döndi. ***URUZ [1] CBB 17***

Anasına geldi. Burada anasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere ana men Han oğlı degül-imişem

Han Kazan oğlı imişem

Mere kavat kızı munı mana niçün dimez-idün

Ana hakkı Tanrı hakkı degül-imiş-ise

Kara polad öz kılıcum tarta-y-idüm

Gafillüçe görklü başun kese-y-idüm

Alça kanun yir yüzine döke-y-idüm

didi. ***URUZ [1] CBB 18***

Anası ağladı, aydur: Oğul baban sağdur amma söylemege korhar-idüm, kâfire varasın kendüzüni urasın helâk olasın,anun-içün sana dimez-idüm canum oğul didi. Amma emmine adam sal gelsün görelüm ne dir didi. ***URUZ [1] CBB 19***

Adam saldı, emmisini ohıdı. Geldi. Uruz aydur: Men babam tutsak olduğı kal'aya giderem. İttifak-ile tanışuk kıldılar. ***URUZ [1] CBB 20***

Cemi biglere haber oldı. Uruz babasına gider, yarağ-ile gelün didiler. Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdurdı, cebehanasın yükletdi. Kara Göne çeri başı oldı, bor ağardup köçdiler, yola girdiler. ***URUZ [1] CBB 21***

Yol üzerinde kâfirün ayasofyası var-idi, keşişler bekler-idi, gâyet sarp kilise-y-idi. Atdan inüp tâcir tonın geydiler, Bazirgan sûretinde katır deve çekdiler, geldiler. ***URUZ [1] CBB 22***

Kâfirler gördiler gelenler tâcire benzemez, kaçdılar kal'aya girdiler, kapuların yapdılar. Burca çıkup kimlersiz didiler. Bunlar ayıtdı: Bazirganlaruz didiler. Kâfirler yalan söylersiz diyü taşa tutdılar.

URUZ [1] CBB 23

Uruz atdan indi, aydur: Hay atamun altun kadehinden şarab içen, meni seven atdan insün, bunun kapusına birer gürz uralum didi. On altı yigit sıçrayup atdan indiler. Kalkan yapındılar, gürzlerin omuzlarına urdılar, kapuya geldiler. Birer gürz urup kapuyı uvatdılar, içerü girdiler. Buldukları kâfiri kırdılar. Dil çıkartmadılar. Malını yağmaladılar. Çeri üzerine geldiler, kondılar.

URUZ [1] CBB 24

Meger bir sığırtmaçları var-idi. Gördi-kim kal'ayı aldılar, kaçdı teküre vardı, ayasofya

alındığın haber virdi. Ne oturusız, üzerünüze yağı geldi, başunuz yarağın görün didi.

URUZ ¹ CBB 25

Tekür biglerin cem eyledi, bunlar-ile ne müdara kılalum didi. Bigler ayıtdılar: Bunun müdarası oldur kim Kazanı çıkaravuz, analara beraber idevüz. Bu sözi maslahat gördiler.

URUZ ¹ CBB 26

Vardılar, Kazanı çıkarup tekür önine getürdiler. Tekür aydur:Kazan Big üzerümüze yağı geldi, bu yağıyı üzerümüzden ayırur-isen seni koyu virelüm didiler. Hem haraca muti olalum, sen dahı and iç-kim bu bizüm ile yağılığa gelmeyesin didiler. Kazan aydur: Vallah billah toğrı yolı görür-iken egri yoldan gelmeyelüm didi. Kâfirler Kazan eyü and içdi diyü sevindiler. *URUZ ¹ CBB 27*

Tekür çerisin divşürüp meydana geldi, çadır tikdürdi. Kâfir leşkeri Kazanun üzerine yığıldı. Kazana geyim getürdiler. Kılıç ve sünü ve çomak ve sâyir cenk âletin geydürüp tonatdılar.

URUZ ¹ CBB 28

Bu mahalda Oğuz erenleri alay alay geldi. Küpür küpür tavullar nakaralar çalındı. Kazan gördi-kim leşker önince bir ağ boz atlu, ağ alemlü egni bek demür tonlu Oğuzun önince geldi, çadırın dikdürdi, alay bağladı turdı. Anun ardınça Kara Göne geldi, alay bağladı turdı. Haman burada Kazan at meydana sürdi, karım diledi. *URUZ ¹ CBB 29*

Boz atlu Beyrek at depdi, meydana girdi. Kazan burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirinden turan yigit ne yigitsin

Egni bek demür tonın geyen yigit ne yigitsin

Adun nedür yigit digil mana

didi. *URUZ ¹ CBB 30*

Beyrek burada soylamış, aydur:

Mere kâfir sen meni bilmez-misin

Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan

Adahlusın ayruklar alur-iken tartup alan

Pay Püre han oğlı Bamsı Beyrek mana dirler

Gel berü mere kâfir dögişelüm

didi. ***URUZ [1] CBB 31***

Kazan burada bir dahı soylamış, aydur: mere yigit, önince bu çerinün bir ak sancaklu alay çıkdı, çadırın ilden öndin dikdi, ağ boz ata binen ol yigit ne yigitdür, kimün nesidür, yigit başun-içün digil mana. Beyrek aydur: Mere kâfir kimün nesi olsa gerek, bigümüz Kazanun oğlıdur didi. Kazan könlinden aydur: El-hamdu li'llah menüm oğlançuğum böyük er olmış didi. Beyrek mere kâfir niçe bir onı bunı sorarsın mana didi. ***URUZ [1] CBB 32***

Kazanun üzerine at saldı. Altı perlü gürzini eline alup Kazanı çaldı. Kazan kendüyi bildürmedi. Karvadı Beyregi bileginden tutdı, tartdı çomağını elinden aldı, Beyregün ensesine bir çomağ urdı. Beyrek at boynın kuçakladı, kayıda döndi. Kazan aydur: Yâ Beyrek, var bigüne ayıt gelsün didi. ***URUZ [1] CBB 33***

Bunı gördi Eylik Koca oğlı döne bilmez Dülek Evren meydana girdi. Kazan burada soylamış, aydur:

Alar tan-ile yirinden turan yigit ne yigitsin

Bidevi atın oynadı gelen yigit ne yigitsin

Er erden adın yaşurmak ayıb olur

Adun nedür yigit digil mana

didi. ***URUZ [1] CBB 34***

Dülek Evren aydur:

Mere kâfir menüm adum bilmez-misin

Öz adına horlayan ilden çıkan

Elli yidi kal'anun kilidini alan

Eylik Koca oğlı döne bilmez Dülek Evren mana dirler

didi. ***URUZ [1] CBB 35***

Sünüsin eline alup at saldı. Kazanı sançam didi, sançımadı, öte kiçdi. Kazan at depdi, sünüsin çeküp elinden aldı, depesine urdı, para para oldı uvandı. Aydur: Mere kavat oğlı bigüne di gelsün didi. Ol dahı kayıda döndi. Kazan yine er diledi. ***URUZ [1] CBB 36***

Düzen oğlı Alp Rüstem at depdi, meydana girdi. Kazan burada gine soyladı, aydur:

Kalkubanı yirinden turı gelen

Kazılık atın butun binen

Ne yigitsin

Adun nedür digil mana

didi. ***URUZ [1] CBB 37***

Alp Rüstem aydur:

Kalkubanı yirinden turı gelen

İki kardaş bebegin öldürüp zelil gezen

Düzen oğlı Alp Rüstem mana dirler

didi. ***URUZ [1] CBB 38***

Ol dahı Kazana at saldı. Alam didi alımadı. Kazan Big buna dahı bir zarb urdı. Aydur: Mere kavat, var bigüne di gelsün didi. Ol dahı döndi. Kazan girü er diledi. ***URUZ ' CBB 39***

Uruzun cılavısın emmisi Kara Göne tutmış-idi. Çekdi ansuzın elinden aldı, kılıcı tartdı babasınun üzerine at saldı. Tarvandurmadı, çignine kılıç indürdi. Geyimini kesdi, omuzına dört parmak denlü zahm urdı. Alça kanı şorladı koynına indi. Uruz gine döndi ki bir dahı çala.

URUZ ' CBB 40

Kazan burada çağırup oğlına soylar. görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Kara tağum yüksegi oğul

Karangulu gözlerüm aydını oğul

Alpum Uruz aslanum Uruz

Ağ sakallu babana kıyma oğul

didi. ***URUZ ' CBB 41***

Uruzun şefkat tamarları kaynadı. kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Atdan yire indi. atasınun elin öpdi. Kazan dahı ahtarıldı yire indi. oğlınun boynın öpdi. ***URUZ ' CBB 42***

Bigler Kazan-ile oğlınun üzerine at saldılar. Çevre aldılar. Cem'isi atdan inüp Kazanun elin öpdiler. Yorıyuban kâfire at saldılar. kılıç urdılar. Derelerde depelerde kâfire kırgun girdi. Kal'ayı aldılar. Kilisesin yıkup mescid yapdılar. ***URUZ ' CBB 43***

Kanlu kâfir elinden babasını tartup aldı. Kalın Oğuz iline gelüp çıkdı. Ağça yüzlü anasına muştuçı saldı. ***URUZ ' CBB 44***

Kaza benzer kızı gelini Kazana karşu gelüp elin öpdiler. ayağına düşdiler.

URUZ ' CBB 45

Kazan görklü çemene çadır otak dikdürdi. Yidi gün yidi gice toy dügün idüp yime içme oldı.

URUZ ' CBB 46

Dedem Korkut geldi kopuz çaldı, gâzi erenler başına ne geldügin söyledi.

Kanı ögdügümüz big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fâni dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Son uçı ölümlü dünya

Ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun, Kâdir seni nâmerde muhtac itmesün, biş kelime du'â kılduk kabul olsun, âmin âmin diyenler dîzâr görsün, günahunuzı adı görklü Muhammed Mustafa hörmetine bağışlasun hanum hey! *URUZ ' CBB 47*

İÇ OĞUZA TAŞ OĞUZ ÂSİ OLUP BEYREK ÖLDÜGİ BOYI BEYAN İDER

Üç Ok Boz Ok yığnak olsa Kazan ivin yağmaladur-idi. Kazan girü ivin yağmalatdı. Amma Taş Oğuz bile bulınmadı. Hemin İç Oğuz yağmaladı. Kaçan Kazan ivin yağmalatsa halalınun elin alur taşra çıkar-idi, andan yağma iderler-idi. *BAMSI CBB 1*

Taş Oğuz Biglerinden Aruz Emen ve kalan bigler bunı işitdiler, ayıtdılar ki bak bak şimdiye degin Kazanun ivin bile yağma ider-idük, şimdi niçün bile olmayavuz didiler. İttifâkî cemi Taş Oğuz Bigleri Kazana gelmediler, adâvet eylediler. *BAMSI CBB 2*

Kılbaş dirler bir kişi var-idi. Kazan aydur: Mere Kılbaş bu Taş Oğuz Bigleri dâyim bile gelürler-idi, şimdi niçün gelmediler didi. Kılbaş aydur: Bilmez misin niçün gelmediler, ivün

yağmalatduğun dem Taş Oğuz bile bulınmadı, sebeb oldur didi. Kazan aydur: Adâvet bağladılar he-mi didi. Kılbaş aydur: Hanum men varayın, anların dostlığın düşmenligin bileyin didi. Kazan aydur: sen bilürsin, var didi. ***BAMSI CBB 3***

Kılbaş bir kaç adam ile binüp Kazanun tayısı Aruzun ivine geldi. Aruz dahı altun günlügin dikmiş-idi, oğlanları-y-ile oturmış-idi. Kılbaş gelüp Aruza selam virdi. Aydur: Kazan bunlu oldı, elbetde tayım Aruz mana gelsün didi, kara başum bunaldı, üzerüme yağı geldi, develerüm buzlatdılar, kara koçda kazılık atlarum kişnetdiler, kaza benzer kızumuz gelinümüz bunlu oldı, menüm kara başuma gör neler geldi, tayım Aruz gelsün didi. Aruz aydur: Mere Kılbaş ol vakıt kim Üç,Boz Ok yığnak olsa ol vakıt Kazan ivin yağmaladur-idi, suçumuz ne-y-idi ki yağmada bile olmaduk didi. Hemişe Kazanun başına bunlar gelsün, tayısı Aruzı dâyim ana tursun, biz Kazana düşmenüz bellü bilsün didi. Kılbaş burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere kavat

Kalkubanı Kazan Han yirinden turı geldi

Ala Tağda çadırın otağın dikdi

Üç yüz altmış altı alp erenler yanına yığnak oldı

Yimek içmek arasında bigler seni andı

Üstümüze yağı nesne gelmedi

Men senün dostlığun düşmenligün sınayu geldüm

Kazana düşmen imişsin bildüm

didi. Kalkup hoş kal diyüp gitdi. ***BAMSI CBB 4***

Aruz gayet saht oldı. Taş Oğuz Biglerine adam saldı: Emen gelsün, Alp Rüstem gelsün, döne bilmez Dülek Evren gelsün, girü kalan Bigler hep gelsün didi. ***BAMSI CBB 5***

Taş Oğuz Bigleri hep yığnak oldı. Ala bargah otakların düze dikdi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdı. Taş Oğuz Biglerine ağırlık idüp toyladı. ***BAMSI CBB 6***

Aydur: Bigler men sizi niye kığırdum bilür misiz? Ayıtdılar: Bilmezüz. Aruz aydur: Kazan bize kılbaşı göndermiş, ilüm günüm çapıldı kara başum bunlu oldı tayım Aruz mana gelsün dimiş. Emen aydur: Ya sen ne cavab virdün? Aruz aydur ki: kılbaşa ayıtdum ki kaçan-ki Kazan ivin yağmaladur-idi Taş Oğuz Bigleri bile yağmalar-idi, bigler gelür Kazanı selamlar gider-idi, şimdi suçumüz ne oldı-kim bile bulınmaduk, mere kavat biz Kazana düşmenüz didüm. Emen aydur: Eyü dimişsin. Aruz aydur: Bigler ya siz ne dirsiz? Bigler aydur: Ne diyelüm, çün sen Kazana düşmen oldun biz de düşmenüz didiler. Aruz araya mushaf getürdi, hep bigler el urup and içdiler, senün dostuna dost ve düşmenüne düşmenüz didiler. Aruz cümle bigleri hil'atladı. ***BAMSI CBB 7***

Döndi aydur: Bigler Beyrek bizden kız almışdur güyegümüzdür, amma Kazanun ınağıdur, gelsün bizi Kazan-ile barışdursun diyelüm getürelüm, bize muti olur-ise hoş, olmaz-ise ben sakalını tutayın siz kılıç üşürün paralan, aradan Beyregi götürelüm, andan sonra Kazan-ile işümüz hayır ola didi.

BAMSI CBB 8

Beyrege kağıd gönderdiler. Beyrek odasında yigitleri ile yiyüp içer-idi. Aruzdan adam geldi, selam virdi. Beyrek aleyk aldı. Ayıtdı: Hanum, Aruz size selam ider, kerem itsün Beyrek gelsün Kazan-ile bizi barışdursun dir. Beyrek hoş ola didi. ***BAMSI CBB 9***

Atın çekdiler, bindi. Kırk yigit-ile Aruzun ivine geldi. Taş Oğuz bigleri otururiken girüp selam virdi. Beyrege Aruz aydur: Bilür-misin seni niye kığırduk? Beyrek aydur: Niye kığırdunuz? Aruz aydur: Hep şol oturan bigler Kazana âsi olduk, and içdük. Mushaf getürdiler, sen dahı and iç didiler. Kazana men âsi olmazam diyü and içdi. ***BAMSI CBB 10***

Soyladı:

Aydur:

Men Kazanun ni'metini çok yimişem

Bilmez-isem gözüme tursun

Kara koçda kazılık atına çok binmişem

Bilmez-isem mana tabut olsun

Yahşı kaftanların çok geymişem

Bilmez-isem kefenüm olsun

Ala bargah otağına çok girmişem

Bilmez-isem mana zindan olsun

Men Kazandan dönmezem bellü bilgil

didi. *BAMSI CBB 11*

Aruz kakıdı, karvayup Beyregün sakalını tutdı, bigler Beyrege kıyamadı.

BAMSI CBB 12

Beyrek Aruz kakıduğın burada bildi. Soylamış:

Aydur:

Aruz mana bu işi ideçegün bilse-y-idüm

Kara koçda kazılık atuma biner-idüm

Egni berk demür tonum geyer-idüm

Kara polad öz kılıcum bilüme bağlar-idüm

Alın başa kunt ışığum urur-idüm

Kargu talı altmış tutam sünümi elüme alur-idüm

Ala gözlü bigleri yanuma salar-idüm

Kavat men bu işi tuysam sana böyle gelür-mi-y-idüm

Aldayuban er tutmak avrat işidür

Avradundan-mı ögrendün sen bu işi kavat

didi. *BAMSI CBB 13*

Aruz aydur: Mere herze merze söyleme, kanuna susanma gel and iç didi. Beyrek aydur: Vallah men Kazan uğurına başum komışam, Kazandan dönmezem, gerek-ise yüz para eyle didi.

BAMSI CBB 14

Aruz gine kakıdı. Beyregün sakalını berk tutdı. Biglere bakdı, gördi kimse gelmez. Aruz kara polad öz kılıcın tartup Beyregün sağ uyluğın çaldı. Kara kanı bulaşdı, Beyregün başı bunlu oldı. Bigler hep tağıldı, her kişi atlu atına bindi. *BAMSI CBB 15*

Beyregi dahı bindürdiler, ardına adam bindürüp kuçakladılar. Kaçdılar Beyregi odasına yetürdiler. Cübbesin üzerine örtdiler. Beyrek burada soyladı:

Aydur:

Yigitlerüm yirünüzden örü turun
Ağ boz atumun kuyruğını kesün
Arku bili Ala Tağdan dünin aşun
Akındıla görklü suyı delüp kiçün
Kazanun divanına çapup varun
Ağ çıkarup kara geyün
Sen sağ ol Beyrek öldi din

ayıdunuz: Nâmerd Aruz tayından adam geldi. Beyregi istemiş, ol dahı varmış, hep Taş Oğuz Bigleri yığnak olmış, bilmedük, yime içme arasında mushaf getürdiler. Kazana biz âsi olduk and içdük, gel sen dahı and iç didiler, içmedi, men Kazandan dönmezem didi, nâmerd tayın kakıdı Beyregi kılıçladı, kara kana bulaşdı bunlu oldı, yarın kıyamat güninde menüm elüm Kazan Hanun yakasında olsun menüm kanum Aruza kor-ise didi. *BAMSI CBB 16*

Bir dahı soylamış, aydur:

Yigitlerüm Aruz oğlı basat gelmedin
İlüm günüm çapılmadın
Kaytabanda develerüm buzlatmadın
Kara koçda kazılık atum kişnetmedin
Ağça koyunlarum manrışmadın
Ağça yüzlü kızum gelinüm enşişmedin

Ağça yüzlü görklümi Aruz oğlı Basat gelüp almadın

İlüm günüm çapmadın

Kazan mana yetişsün

Menüm kanum Aruza komasın

Ağça yüzlü görklümi oğlına alı virsün

Ahıret hakkına halal itsün

Beyrek pâdişahlar pâdişahı Hakka vâsıl oldı

Bellü bilsün

didi. ***BAMSI CBB 17***

Beyregün babasına anasına haber oldı. Ağ ivi işiginde şiven kopdı. Kaza benzer kızı gelini ağ çıkardı kara geydi. Ağ boz atınun kuyruğını kesdiler. ***BAMSI CBB 18***

Kırk elli yigit kara geyüp gök sarındılar. Kazan Bige geldiler. Sarıkların yire urdılar. Beyrek diyü çok ağladılar. Kazanun elin öpdiler. sen sağ ol Beyrek öldi didiler. Nâmerd tayın al eylemiş. okıyuban bizi aldılar. varduk. Taş Oğuz Bigleri size âsi olmışlar. bilmedük. mushaf getürdiler. biz Kazana âsi olduk sen dahı bize muti ol didiler. and içdiler. Beyrek etmegün basmadı. anlara muti olmadı. tayın nâmerd Aruz kakıdı. Beyregi oturduğı yirde kılıçladı. bir uyluğın düşürdi. sen sağ ol hanum Beyrek Hakka vâsıl oldı. menüm kanum Aruza komasun didi. didiler.

BAMSI CBB 19

Kazan bu haberi işitdi. destmalın eline alup ögür ögür ağladı. divanda zârılık kıldı. Hep anda olan bigler ağlaşdılar. Kazan vardı. odasına girdi. yidi gün divana çıkmadı. ağladı oturdı.

BAMSI CBB 20

Bigler yığıldı divana geldi. Kazanun kardaşı Kara Göne aydur: Kılbaş var ayıt ağam Kazan gelsün çıksun, bir yigit senün uçundan aramuzdan eksildi, hem vasiyyet eylemiş, menüm kanum komayasın alasın dimiş, varalum düşmeni haklayalum di didi. Kılbaş aydur: Sen karındaşısın sen var didi. El-hâsıl ikisi bile vardılar. ***BAMSI CBB 21***

Kazanun odasına girdiler. Selam virdiler, sen sağ ol hanum didiler. Bir yigit aramuzdan eksildi, senün yolunda baş virdi, dirim kanın alalum, hem size ısmarlamış, menüm kanum alsun dimiş, ağlamağ-ile nesne mi olur, turı gel yukarı didiler. Kazan aydur: Maslahatdur, tiz cebehanayı yükletsünler, bigler hep binsünler didi. *BAMSI CBB 22*

Cemi bigler bindi. Kazanun konur atın çekdiler bindi. Borı çalındı kös urıldı. Gice gündüz dimediler yortma oldı. *BAMSI CBB 23*

Aruza ve cemi Taş Oğuz Biglerine haber oldı, uşda Kazan geldi didiler. Anlar dahı çeri dirüp borı ağardup Kazana karşu geldiler. Üç Ok Boz Ok karşulaşdılar. *BAMSI CBB 24*

Aruz aydur: Menüm İç Oğuzda karımum Kazan olsun. Emen aydur: Menüm karımum ters Uzamış olsun. Alp Rüstem aydur: Menüm karımum Ense Koca oğlı Okçı olsun didi. Her biri bir karım gözetdi. *BAMSI CBB 25*

Alaylar bağlandı, koşunlar düzildi, borılar çalındı, tavullar dögildi.

BAMSI CBB 26

Aruz Koca meydana at depdi, Kazana çağırup mere kavat sen menüm karımumsın, sen gel berü didi. Kazan kalkan yapındı, sünüsin eline aldı başı üzerine çevürdi, aydur: Mere kavat muhannetlik-ile er öldürmek niçe olur men sana göstereyim didi. Aruz Kazanun üzerine at saldı. Kazanı kılıçladı, zerre kadar kesdürmedi öte kiçdi. Nevbet Kazana degdi. Altmış tutam ala gönderin koltuk kısdı. Aruza bir gönder urdı. Göksinden yalabıdak öte kiçdi. At üzerinden yire saldı. Karındaşı Kara Göneye işarat itdi, başın kes didi. Kara Göne atdan indi. Aruzun başın kesdi. *BAMSI CBB 27*

Taş Oğuz Bigleri bunı görüp hep atdan indiler, Kazanun ayağına düşdiler, suçların dilediler, elin öpdiler. *BAMSI CBB 28*

Kazan suçların bağışladı. Beyregün kanın tayısından aldı. Aruzun ivini çapdurdı, ilini gününi yağmalatdı. Yigit bigler toyum oldı. *BAMSI CBB 29*

Kazan gök alan görklü çemene çadır dikdürdi, otağın kurdı. *BAMSI CBB 30*

Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, gâzi erenler başına ne geldügin aydı virdi.

Kanı didügüm big ereneler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fâni dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Son uçı ölümlü dünya

El-âkibet uzun yaşun uçı ölüm, ahırı ayrulık. Yöm vireyim hanum: Ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun, ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, Kâdir seni nâmerde muhtac itmesün, ağ alnunda biş kelime du'â kılduk kabul olsun, âmin âmin diyenler dîdâr görsün, yığışdursun dürişdürsün günahunuzı Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey!

BAMSI CBB 31

BÖLÜM IV

1.SONUÇ

Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalar; dilinin çok temiz ve zengin, arı duru bir Türkçeye sahip olduğunu, hatta Muharrem Ergin'in deyimiyle, Batı Türkçesinin en temiz devresine ait olan Eski Anadolu Türkçesinin hususiyetlerini taşıdığını ortaya koymuştur. Cahit Öztelli, Dede Korkut'un dili üzerinde yaptığı bir çalışmasında, hikâyelerde geçen sözlerin neredeyse bütününün yurdumuzun çeşitli yörelerinde kullanıldığını, kimi araştırmacıların ileri sürdüğü gibi dilinin arkaik olmadığını, bugün unutulmuş sayılan eski sözcüklerin hemen hemen yok gibi olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, Dede Korkut Kitabı'nda geçen sözcükleri tek tek sayarak ortaya çıkardığı sonuca göre, kesin olmamakla beraber hikâyelerin dilinin halk hikâyelerine göre zengin sayılabileceğini belirtiyor. Fikir vermesi açısından buraya almakta yarar gördük. Buna göre; [1]

bir sözcük kaç kere kullanılmış olursa olsun, elde edilen sayı: 2.721
türlü çekim ve tekrarlarla, bir sözcüğün her kullanılışı sayılmak üzere elde edilen sayı: 32.794
a sesiyle başlayan sözcük sayısı: 3.773
b sesiyle başlayan sözcük sayısı: 3.451
d sesiyle başlayan sözcük sayısı: 2.521
g sesiyle başlayan sözcük sayısı: 2.235
o sesiyle başlayan sözcük sayısı: 2.245
y sesiyle başlayan sözcük sayısı: 2.360
k sesiyle başlayan sözcük sayısı: 3.883 (kalın k)

Bir sözcük kaç kere kullanılmış olursa olsun, bir kez sayılmak koşuluyla kullanılan sözcük toplamı: 2.721; bir sözcüğün her kullanılışı sayılmak üzere metinlerde kullanılan sözcük toplamı: 32.794. Aslında bu iki rakam, bize tekrarların sözcük / sözcük öbeği bazında hangi sıklıkla kullanıldığı hakkında bir fikir verebilir. Her sözcük, ortalama 10'dan fazla tekrarlanmış. Ancak bu her sözcüğün mutlaka 10 kez tekrarlandığını göstermez. Kimi daha az, kimi daha çok olabilir. Bu konuda Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabı'nın II. cildi, her sözcüğün nerelerde hangi biçimde kullanıldığına yönelik daha sağlıklı bilgi verecektir. Burada bizi ilgilendiren her bir sözcüğün kaçar kez kullanıldığı değil elbette ki. Önemli olan sesten cümleye kadar her çeşit tekrarın CBB'nin oluşumundaki rolü, katkısıdır, CBB'yi yaratanın tekrarlar oluşudur.

---

[1] Öztelli, Cahit: Dedem Korkut Kitabının Dili Üzerine Bir Deneme, Bilimsel Bildiriler 1972, s.203-207

Çalışmamız boyunca incelediklerimiz, Dede Korkut'un dilinin zenginliği konusunda bizi aynı sonuçlara götürmüştür. Dede Korkut hikâyelerinde anlam belirsizliği / bulanıklığı pek söz konusu değildir. Bu, hikâyelerin anlam bakımından zengin olmaması gibi bir düşünceyi akıllara getirmiyor. Hikâyelerde belirsizliğin / bulanıklığın olmaması, temiz, zengin, arı-duru bir Türkçenin kullanılmasının ürünü gibi gözükse de tek neden kullanılan dilin sözünü ettiğimiz bu özellikleri değildir. Bunların yanı sıra, anlam belirsizliğinin olmaması; göndermelerin okuyucu / dinleyici tarafından rahatlıkla kesinliğe kavuşturulmasından, CBB'lerde verilen bilgilerin kimin, kiminle, kimin hakkında konuştuğuna ilişkin ip uçlarını yansıtmasından, her şeyden önce de dil birimi olarak CBB'nin alınmasından kaynaklanmaktadır. Tekrarlar da, göndermelerin doğru algılanmasında oldukça büyük görevler üstlenmişlerdir. Böylece CBB'lerde üstü kapalı gibi duran bilgiye, kişilerce farklı hatta yanlış yorumlanabilen bilgiye rastlamak mümkün değil gibi gözükmektedir.

Bir cümle dizisinin cümleden büyük birlik olma niteliğini taşıması için gerekli olan temel ölçülerin en önemlisi, bir öğenin söz içindeki yorumunun bir başka öğeye bağlı olmasıdır. CBB olmanın temel ölçüsü olarak görülen bu bağlılık (dilbilimde bu özelliğe bağdaşıklık adı veriliyor), hem dilin anlam yönüyle, hem de biçim yönüyle ilgilidir. CBB'leri çözümlerken; olayların geçtiği yer ve mekanı, olayların geçtiği zamanı, konuları, kişilerin etkileşimini göz önünde bulundurarak bir birimin söz içindeki yorumuna ulaşmaya çalışılmalıdır. CBB'yi oluşturan öğeler arasında gönderme vardır. Gönderme öğelerinin yalnız metinle ilgili yorumları, bir diğer öğeyle kurdukları gönderme ilişkisi sonunda kazanılır. Birden fazla cümlenin bir bütün oluşturmasında (CBB), öğeler arasındaki gönderme önemlidir. Bir CBB'nin ya da metnin bütünlüğü, kendini metin ya da CBB'deki sözcüklerin kullanımıyla gösterir. İnsan, dış dünyada öğrendiklerini, deneyimlerini dille ifade ederken göstergeler kullanır. Bunların dış dünyaya uygunluğu, kabul edilebilirliği de göstergelerle sağlanır. Ancak hem alıcının, hem vericinin aynı noktada buluşabilmeleri yalnızca dış dünyaya ait göndermelerle gerçekleşmez. İletişimin sağlıklı kurulabilmesi için dil içi göstergelere ihtiyaç vardır. İşte CBB, kendi içinde oluşturduğu bu dil içi göstergeler sayesinde bütünlük gösterebilmektedir.

Göndermede temel olan ilişki, CBB'yi oluşturan cümlelerin konumlarına göre kendilerinden önce ya da sonra gelen bir öğeye bağlanmalarıdır. CBB'deki gönderme, gönderme öğesinin anlam yorumunu CBB'de kendinden önce ya da sonra gelen bir birimden almasına bağlı olarak, ön gönderme ve art gönderme diye ikiye ayrılır:

CBB'de birinci derecedeki kahramanların ya da konuşan kişilerin içinde bulundukları zamanı, ortamı; kişi zamirleri, işaret zamirleri, iyelik ekleri, zarflar, çekimli eylemler belirler.

Zamirler gönderme ilişkisi kurmaya yarayan elverişli yapılardır. ***bkz. s. 128*** Aynı cümle içinde bir önceki ya da sonraki sözcüğe gönderme yapabilirler. Böylece bir tür yakın gönderme ortamı oluşmaktadır Zamirler bir de cümleler arası gönderme değerine sahiptirler. Bu durumdaki zamirler, genellikle CBB'yi oluşturma ve metinde anlam bağı kurma amacına hizmet etmektedir. Bu amaçla zamirlerin hem anlatıcının kendi cümlelerinde, hem de 3. kişilerden aktardığı cümlelerde kullanıldığı görülmektedir. CBB'nin yapısı zamirin kendini izleyen bir ad, ya da ad gurubu ile yakın gönderme yapmasını gerektirmeyecek biçimde cümleler arası gönderme yapmasına yol açmaktadır.

Zamirli dönüşlerde zamirin anlam yorumu, ancak o zamir yerine kullanılan ad ile kurduğu gönderme ilişkisi sonunda ortaya çıkmaktadır. Zamir ve yerine kullanıldığı ad göndermenin iki öğesidir. Bu yolla iki cümle birbirine anlamca bağlanmış olmaktadır.

CBB'leri oluşturan cümlelerde zamirden oluşan öznelerin belirgin olarak atıldığı gözlenmektedir. Cümlenin öznesi durumundaki zamirin yüzey yapıda bulunduğu durumlarda ise, çoğu kez vurgulama amaçlı kullanımlar söz konusu olmaktadır. Eylemden çok eylemi yapan öznenin ön plana geçtiği görülmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde dönüşlülük zamiri olarak *kendü* ve *öz* kimi yalın, kimi çekimli biçimleriyle kullanılıyor. Gönderme yaptığı birimler, kişi zamirlerinde olduğu gibi özel adlardır. Kişi zamirleriyle birlikte pekiştirme amaçlı kullanımına rastlanmıyor, ancak özel adla birlikte kullanılarak pekiştirme, vurgulama işlevini üstleniyor. Dede Korkut Hikâyelerinde zamirlerin cümle içi ve cümleler arası gönderme yaparak bütünlüğü sağlama işlevi amacıyla kullanımları oldukça sık görülür.

CBB'leri oluşturan cümlelerde işaret sıfatlarının gönderme öğesi olarak önemli görev üstlendikleri görülür. ***bkz. s. 138*** İşaret sıfatları, sıfat tamlaması içinde çeşitli ad işletme ekleriyle çekimlendikleri dilbilgisi yapılarıyla CBB'lerde yer alırlar.

İşaret sıfatlarıyla yapılan göndermeler, daha önce geçen eski bilgi taşıyıcısı söz parçalarının tekrarlanmasını engellemektedir. Böylece eski bilgi yerine izi tekrarlanmaktadır. Söz konusu eski bilgi, yer aldığı ana cümlede açıkça verilmektedir. Çünkü o cümlede yeni bilgidir. İşaret sıfatının adla kurduğu dilbilgisi yapısı, bu yeni bilginin sonraki cümlelerde eski bilgi olmasına yol açmıştır. Bu da işaret sıfatlarının kısa anlatım içinde, eski bilgi tekrarını engellemek üzere anlatıcının başvurduğu birimler olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Bu yolla hem cümlede istenilen amaca ulaşılıp eski bilgi ön plana çıkarılıyor, hem de dilin tekrarı sevmediği kuralı hayata geçirilmiş oluyor.

CBB'lerde yüklemlerin anlamlarını sınırlayan tümleçlerin azlığı dikkat çekicidir. Eylemler çok defa benzetme yoluyla belirlenmiştir. "Gibi"edatıyla birleşen öbeklerle hem benzetme yapılıyor, hem de söz konusu öbekler tümleç görevinde bulunuyorlar. Zarflar varlıklarını ancak yüklemle kurdukları bağlantı sonunda gösteren biçimbirimlerdir. ***bkz. s. 141*** Cümlede tümleç görevini üstlenirler. Yüklemle bağlantı kurmalarına rağmen eylemin etkisini üzerlerine almaz, kişi ekiyle bağlantı kurmazlar. Soru, zaman, belgisiz, gösterme zarfları cümleleri birbirine bağlayan gönderme öğelerindendir. Özellikle soru zarfları art gönderme için oldukça elverişlidirler. CBB'nin oluşmasına katkıda bulunan, cümleler arasında içerik bağlantısı kuran bağlardan biri, hatta en önemlilerinden biri zaman bağlantısıdır diyebiliriz. Zaman kavramı içeren sözcük, her zaman yüzey metinde olmayabilir, ama cümlelerin taşıdığı zamana dayalı içerik bağlantısı sayesinde dinleyici / okuyucu tarafından derin yapıdan çıkarılıp yerine konulmaktadır. Böylece cümlelerin CBB oluşturmasında zaman bağı etkili olmaktadır.

CBB içinde belirli bir anda yorumlanmakta olan önermeden önce işleme konulan önermede geçen bilgiler, art göndermeyi oluştururlar. Biçimbirimlerin çekim ve türetimi ardıllarla olur. Türkçenin işleyişinde oldukça ağır ve önemli bir yükü üstlenmişlerdir.

İyelik ekleri, ilgi durum eki, belirtme durum eki, kişi ekleri gibi bağımlı biçimbirimler, göndermenin ardıl öğelerini oluştururlar.

CBB'lerde yer alan cümleleri gönderme yoluyla birbirine bağlayan, işlek bir biçimde kullanılan gönderme öğelerinden biri, iyelik ekleridir. ***bkz. s.145*** Cümlenin öznesinin zamir olduğu durumlarda eylemdeki kişi eki nedeniyle özne düşebilir. Böyle durumlarda iyelik eki taşıyan birim (tümleç), taşıdığı iyelik eki sayesinde eylemdeki kişi ekiyle biçimsel olarak gösterilebilen özneye, belirli bir ada bağlanabilme özelliği göstermektedir. Böylece zamirin düşmesiyle gerçekleştirilen özne eksiltisi için uygun bir dilbilgisi ortamı yaratılacak ve CBB'de bütünlük sağlanacaktır

Öznenin ya da tümlecin belirtili tamlama yapısında yer aldığı durumlarda, tamlama bütünüyle verilmek yerine yalnızca tamlanan öğesiyle cümleye yerleşiyor. Tamlayan ise iyelik ekinin göndermesiyle bir ada bağlanıyor. bir yandan yapının belirtili olma özelliği korunurken, bir yandan da anlatımda kısalık sağlanıyor. Kimi zaman iyelik ekleriyle birinin birine söylediği sözlerin tümüne gönderme yapılır ve söz konusu eski bilginin tekrarlanmasına, metnin uzamasına engel olunur. Kimi zaman ise birinin söyleyeceği sözlerin tümüne gönderme yapılır. Örneğin, " *ünüm anlan bigler sözüm dinlen bigler* " kalıbının geçtiği tüm CBB'lerde (benüm) *söz-üm* birimlerinin göndermesi, söz söyleyenin diyeceklerinedir.

Belirtme durum eki eklendiği birimi genellikle belirtili hale getirir. ***bkz. s. 148*** Bu durumlarda gönderme metin içindedir. Belirtme durum ekinin eklendiği birim, bazen belirtililiğe duyarsız olur, gönderme belirli bir bireye vb. yönelik olmaz, bir genelleme söz konusu olabilir. Bu durumlarda belirtme durum ekinin gönderimi metin dışıdır. Metin üretenin metin dışı gönderimle devreye sokabileceği bir bilgiye CBB'de yer vermemesi okuyucu / dinleyiciye düşünme fırsatı tanıma ve seçim alanı bırakma olarak değerlendirilebilir. Hatta bunu belirtme durum ekinin belirliliğe duyarsız olduğu durumlardaki işlevi diye de niteleyebiliriz.

Eylemler kendi başlarına anlamları olmalarına, bağımsız olmalarına rağmen aynı zamanda da bağımlı olan biçimbirimlerdir. Bunlar, öncül biçimbirimler oldukları halde kullanıma tek başlarına çıkamazlar, ardıllar olmadan kendilerini belirtemezler, varlık gösterebilmek için ya kip zaman, kişi ya da eylemsi ardıllarına ihtiyaç duyarlar. Eylemler içinde yalnız emir kipi II.tekil kişi, bağımsız bir biçim görünümündedir. Bu nedenle eylemler bir yandan bağımsız, bir yandan bağımlı olma özelliği göstermektedirler. Eylemin bir tek görevi vardır; o da yüklem olmaktır. Yüklem ise hareketin, oluşun zaman ve kişisini ancak eyleme getirilen eklerle göstereceğinden eylem zorunlu olarak bu birimlere bağımlıdır.

Kişi ekleri, eylemi yapanı belirleyerek onu ön plana çıkarır. ***bkz. s.150*** Cümleler arası göndermeler yaparak onları aynı çatı altında toplar. Kişi ekleri yalnız bir önceki ya da bir sonraki cümlelere değil; çok uzak cümlelere de gönderme yapabilirler, anlam bağı kurabilirler. Bazı durumlarda zamirden oluşan özne, yalnız CBB'yi oluşturan cümlelerin birinde yer alır; diğer cümleler eylemdeki kişi ekleri aracılığıyla bu özneye gönderme yapıp bağ kurarlar.

Öznenin dizgiden atıldığı durumlarda -zamirin somut olarak yer almadığı cümlelerde- ise, kişi ekleri soyut zamirle bağlantı kurar, eylemi yapanın vurgulanışı kişi ekleri sayesinde olur. Çünkü Türkçede eylemlerin öznesi her zaman görünen özne değildir. Özne düşümü, öznenin sıfır tekrar oluşu Türkçenin ayırt edici özelliklerindendir. Kimi zaman bağlantı yalnızca söz konusu cümleyi değil;

cümleleri ilgilendirir. O zaman soyut özne CBB'yi oluşturan birden çok cümleyi zamir ortaklığıyla birbirine bağlar. Özellikle öznenin vurgulanmak istendiği cümlelerde ise, kişi zamiri hem cümleye dahil ediliyor, hem de yükleme yaklaştırılıyor.

Zaman ekleri CBB'nin oluşmasında, cümleler arası zaman bağlantısının kurulmasında çok önemli görevleri olan ardıl gönderme öğeleridir. ***bkz. s. 154*** Cümlelerde zaman bildiren bir sözcük yer almadığı durumlarda bile işlevlerini büyük başarıyla yerine getirmektedirler. Zaman ekleri CBB'lerde zamana dayalı bütünlüğü sağlayan, cümleleri bu doğrultuda birbirine bağlayan biçimbirimlerdir.

Dede Korkut Hikâyelerinde en çok kullanılan zaman ve kip ekleri görülen geçmiş ile istek olmakla birlikte bu konuda çok renkli bir görüntü sergilenmektedir. Olaylar anlatılırken görülen geçmiş zaman kullanılmış, diyaloglarda ise diğer zaman ve kiplerden yararlanarak monotonluk kırılmıştır. Zaman ve kip ekleri Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerinin özelliklerini taşımaktadır. Eklerin büyük bir kısmı aşağı yukarı günümüzdeki gibidir.Ufak tefek ayrılıklar gözüküyor, örneğin şimdiki zaman{-yor} ekinin ,gelecek zaman eki {-EcEk}, gereklilik kipi eki {-mElİ} nin kullanımda olmayışı bunların başka biçimbirimlerle karşılanışı gibi.

CBB'lerde eylem zaman ve kip ekleri her zaman dilbilgisi kitaplarında belirtilen kuralara uygun olarak kullanılmamıştır. Bir zaman, kendine ait zaman ekiyle değil de, farklı bir zaman ekiyle karşılanabilmektedir.

Görülen geçmiş zaman eki, cümlelere kesinlik anlamı katmakta, eylemlerin sonuçlarının tartışılmaz olacağını vurgulamaktadır. Üçüncü kişilerle ilgili olayların anlatımında, onlar hakkında bilgi aktarıldığında görülen geçmiş zaman kullanılarak aktarılan bilgilerin inandırıcılığı pekiştirilmiş oluyor. CBB'lerde {-dİ } görülen geçmiş zaman eki bir yandan geçmişte yaşanmış olayın kesinliğini, inandırıcılığını vurgularken, bir yandan da metin aktarıcının olayın gerçekleştiği ortamın bir üyesi olduğu hissini vermektedir. Örneklerde metin aktarıcı gördüğü, yaşadığı bir olayı en ince ayrıntılarına kadar metin çözücüye aktarır gibidir.

Olayların aktarımında çok sık kullanılan görülen geçmiş zaman, karşılıklı diyaloglarla sürdürülen bölümlerde yerini diğer kip ve zamanlara bırakır. Buralarda genellikle kullanılan zamanlar, kipler renklenir, çeşitlenir. Ancak bu cümleler " *didi* " yüklemi ile yine görülen geçmiş zamana geri döndürülür.

Geçmişe ait olay ve durumların anlatımında duyulan geçmiş zaman kullanılmaktadır. Metin aktarıcı gerçekleştiğini gözüyle görmediği olayları anlatırken, bu zamana başvuruyor. Üçüncü kişilerde eğer anlatıcı iletilen olayın bir parçası değilse, duyulan geçmiş zaman kullanımıyla bunu belirtmektedir. Bir de bu zamanın kullanımından, anlatıcının aktardıklarının sorumluluğunu üstlenmediğini göstermek istemiş olabileceğini çıkarabiliriz. Olayların bir parçası olan, bizzat yaşayan kahramanın olaylardan bir sonuç çıkarmak, sonuçların farkına varmak, bunları yeni yeni anlamak durumunda oluşu gibi anlarda da duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır.

Metin aktarıcının geleceğe yönelik değerlendirmeleri söz konusu olduğunda gelecek zamana başvuruluyor. Ancak bugünkü gelecek zaman eki hikâyelerde ortaç eki olarak kullanılmıştır. Gelecek

zaman ise, bazen istek, bazen geniş zamanla karşılanmıştır.Gelecekteki bir ihtimal, kestirme iletilmek istendiğinde de bu ek kullanılır.

Geniş zaman eki, anlatılan durumun sürekliliğini, değişmezliğini gösterir. Herkesçe benimsenen, görüş birliği sağlanması kolay olan genel durumların anlatımında geniş zaman yeğlenmiştir. Bunda biraz da okuyucu / dinleyiciyi aynı görüşü paylaşmaya zorlama çabası seziliyor; sanki onları olayların içine çekmek isteniyor.

Geniş zaman eki kimi yerlerde sözün söylendiği anda yapılan olayların anlatımında kullanılmıştır. Günümüzdeki {-yor} şimdiki zaman eki metinlerde yer almamış, ancak çok sınırlı olmak kaydıyla ekleşmemiş biçimlerine yer verilmiştir. Hikâyelerde şimdiki zaman farklı biçimbirimlerle karşılanmıştır. Şimdiki zaman eki olarak kullanılan birimlerin asıl işlevi, sözün söylendiği anda ortaya çıkan durumları ifade etmektir. Anlatan kişinin bu olayları gördüğünü, yaşadığını da belirtir. Ancak geçmişe ait olan ve olaylar zincirini aktaran bu metinlerde şimdiki zamanın kullanımı farklı amaçlara da hizmet edebilmektedir. Örneğin; {-Üp-durur } yapısı ile genellikle geçmişte olan olaylar, sözün söylendiği zaman dilimine taşınmak istenmiştir. Kimi CBB'lerde anlatıcının gerçekleşen olayları sonradan öğrendiğini anlıyoruz. Bu yapının kullanıldığı CBB'lerde bir yandan durumun kesinliği, olayların sonucu verilirken, bir yandan da fırsat buldukça bunların tekrarlanacağı hissettirilmek istenmiştir. Geniş zaman eki sözün söylendiği anı işaret ediyor; olayın, durumun sürekliliğini anlatmıyor. Bu nedenle {-Er} biçimbirimi şimdiki zaman işlevini üstlenmiştir.

".....*-mek gerek* " yapısı söz konusu olayların yapılmasının zorunlu oldağunu bildiriyor, olayların gerçekleşmesi gereken zaman dilimlerini ise göstermiyor.Bugünkü gereklilik kip eki {-mElİ }, metinlerde geçmiyor.

{- mİş - idi} , {- Er / İr- idi } , {- Er / İr- imiş } bileşik zaman bildiren yapılar ile {- Er / İr / r ol-}, {-mEz ol-}, {-mİş ol-}, {-dİ ol-}, {-EcEk olur ise} gibi yapılar, cümlelere kattıkları değişik anlamlarla CBB'nin oluşumuna katkıda bulunurlar.

{-Er / İr idi} yapısı her zaman için geçerliliği olan, süreklilik gösteren durumlara kesinlik anlamı katmaktadır. {-Er / İr } olayların, durumların değişmezliğini, {idi } ise kesinliğini, metin aktarıcının bu ortamın bir parçası olduğunu, söz konusu durumlara tanık olduğunu anlatıyor.

{-Er / -İr -imiş} yapısı söz söyleyenin tanık olmadığı, duyduğu, yalnızca dinleyiciye aktardığı sürerlik, değişmezlik sağlayan durumlar için kullanılmış. Birisinin anlattığı geçmişten sözün söylendiği ana kadar hep böyle olan olayları aktarıp, bunu söz söyleyenin içinde bulunduğu zaman dilimine çekip bu yolla sonuca gitmek istenmiştir.

{-mİş-idi} yapısı getirildiği cümlelere açıklama niteliği kazandırmış. {-mİş}, metin aktarıcının okuyucu / dinleyiciye yaptığı açıklamaya dikkat çekerken, {idi} metin aktarıcının bu durumu bildiğini gösteriyor.

{-dİ ola} yapısı geçmişteki olayın gerçekleştiğini kesin olarak bildirmiyor; kuşkuya yer bırakıyor, bir ihtimali dile getiriyor. Bir durumun değerlendirmesi yapılıp sonuç çıkarılıyor, böyle olması gerektiği düşünülüyor. Sonuç tamamen kişisel yorumdur. {-dİ} ekinin kattığı kesinliği,

kullanıldığı bu yapılarda göremiyoruz. Bir yakınma, beklenmezlik hatta bir pişmanlık dile getirilmiştir diyebiliriz. Türkiye Türkçesindeki "-mış olmalı" ya karşılık geliyor.

{-Er olur} yapısı olayın başlangıcına işaret ediyor, eylemin o andan itibaren başladığını gösteriyor. Diğer yandan da eylemin genelleştirilmesi (her zaman için bunun böyle olduğunu anlatması) sürdürülüyor.

{-Er /-r oldı } yapısının olumsuzu olan {-mEz oldı } biçimbirimi ile sürekli yapılan eylemin birdenbire kesintiye uğradığı, duraksama geçirdiği; sonuçta gerçekleşmeyen eylemin başlangıcı hissettirilir. Eylemin ne zaman sona ereceği belli değildir, devamlılığı söz konusudur. Biraz da sitem vardır.

{-EçEk olur ise} yapısı, CBB'lerde geleceğe yönelik bir isteğe, niyete dikkat çekiyor. Kimi zaman ayrıca olayın belirtildiği gibi gerçekleşmesi ihtimali de yansıtılıyor. O halde bu yapı ile gelecek zaman dilimindeki istek, ihtimal ve niyet içiçe geçmiş bir biçimde koşula bağlanarak sunuluyor. Buna rağmen az bile olsa, cümlelerde bu yapıdan kaynaklanan kuşku, umutsuzluk izlerini de görmek mümkündür.

Dede Korkut Hikâyelerinde olayın zamanı ile yazıldığı zamanın yani anlatma zamanının farklı olduğu çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur. Olayların gerçekleştiği zaman IX-XIII. yüzyıllar arası, kaleme alındığı zaman ise XV. XVI.yüzyıllar olarak kabul edilmiştir. Ancak her iki zaman arasında bir paralellik olduğu düşüncesindeyiz. Olayları anlatan kişi, bunları yaşamış, görmüş, tanık olmuş edası içindedir. Sanki bu iki zaman içiçe geçmiştir. Ancak bu paralellik kimi zaman kesintiye uğramaktadır. Bazen olay zamanın bir süresi atlanıyor, bundan hiç söz edilmiyor, ya da atlanan zaman diliminin özeti yapılıyor. Örneğin: Beyrek tutsak olduktan sonra geçen on altı yıl kesintiye uğramıştır. Yaşanmamış gibidir, film kopmuştur. Olaylar on altı yıl sonradan anlatılmaya devam ediliyor. Dirse Han, Oğuz Beylerine yemek veriyor, dualar ediliyor çocuğu olsun diye. Hemen ardından bir oğlu oluyor. Aradan geçen zaman iki cümleyle özetleniyor: "*bir ağzı du'alınun alkışı-y-ile Allah Ta'âla bir ayal virdi / hatunı hâmile oldı / bir niçe müddetden sonra bir oğlan toğurdı*" Yine oğlanın büyümesi çok hızlı oluyor, atasözleri aracılığıyla oğlanın on beş yaşına girdiği bildiriliyor: "*at ayağı külüg ozan dili çevük olur / eyegülü ulalur kapurgalu büyür / oğlan on biş yaşına girdi* " Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Buna rağmen yine de olay zamanının büyük bir kısmı, metindeki zamanla üst üste denk gelmiş izlenimi veriyor. Kahramanların konuşmaları onların ağzından olduğu gibi veriliyor. Hatta bu bölümlerde olayın akışı yavaşlar, tekrarlar sıklaşır. Olayları anlatan, anlattıklarının bir parçası durumundadır. Dinleyiciye bu izlenimin verilmesinde zaman ve kip eklerinin, zaman ifade eden sözcüklerin rolü inkâr edilemez.

CBB'lerde, ilgili bölümde örneklendirilenlerin dışında da kip ve zaman ekleri kullanılmıştır. İncelediklerimizde en çok kullanılanlarına yer verilmiştir. Gerek örneklendirilenlerin, gerek örneklendirilemeyenlerin, en büyük görevi cümleler arasında dilbilgisi bağı kurmak ve CBB'nin oluşumuna katkıda bulunmaktır.

CBB'yi oluşturan cümleler arasında çeşitli bağlar bulunur. Cümleleri oluşturan birimler gelişigüzel sıralanmaz. CBB'yi oluşturan bağlardan biri de çeşitli yapıların tekrarıdır. Bir cümlede kullanılan herhangi bir birim, bir başka cümlede olduğu gibi karşımıza çıkabiliyor. CBB'lerde yer alan

cümlelerde aynı sesbirimlerin, biçimbirimlerin, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin, cümlelerin tekrarı oldukça sık görülen bir olaydır. Bu, kimi kez yapının olduğu gibi, kimi kez eksik tekrarlanması biçiminde karşımıza çıkar. Kimi kez ise, cümlenin birinde yüzey yapıda verilen birim, diğerlerinde derin yapıda yer alır. Seslerin, eklerin, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin tekrarı, cümle kuruluşlarının, cümle yapılarının tekrarını koşullandırır. Aynı kuruluşlu cümlelerin gelişmesi, anlam tekrarına yol açar, cümlelerin anlamlarını birbirine yakınlaştırır. Bütün bu olaylar, birden çok cümleyi sıkı sıkı birbirine bağlar; bu, cümleler bütünlüğünü yani CBB'yi metnin içinde yer alan başka cümle birliklerinden ayırır. Kuşkusuz ki, makro metinde tüm CBB'ler birbirleriyle çeşitli anlam ve dilbilgisi bağlantıları olmadan geçinemezler. Çalışmamızda bunlar arasındaki bağın çok az olarak gösterilmesinin nedeni bunun daha geniş araştırma isteyen bir konu olmasındandır. Çünkü bu çalışmanın asıl amacı, Dede Korkut Hikâyelerindeki cümleden büyük birimleri (CBB) tekrar olayı ışığında açıklamaktır.

Türkçenin eklemeli yapısı yalnız basit ses tekrarlarını doğurmakla kalmamıştır; redifin, kafiyenin, hece, sözcük, sözcük öbeği, tekrarlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlar bilinçli kullanıldığında cümle, mısra tekrarları , CBB'leri birbirine bağlayan tekrarlar doğmuştur. Teknik ilerledikçe gerek nazımda, gerek nesirde tekrar çeşitleri gelişmektedir. Bu nedenle tekrarlar, -özellikle nazımda- Türkçede erken gelişmiş ve asırlardır kullanılmaktadır.

Tekrarların en büyük özellikleri, CBB'nin oluşumuna hizmet etmektir. Anlamla ilgili sınırlar, CBB'deki cümlelerin anlamlarının birbirine uygunluğundan doğar. Başka bir deyişle aynı ya da yakın anlamların tekrarı, anlam sınırının göstergesine döner. Tekrarlar olmadan CBB kendi terkibini koruyamaz.

Tekrarlar gösterdiği özelliğe göre dört grupta sınıflandırılabilir: Tam tekrar, eksik tekrar, sıfır tekrar ve ters tekrar. ***bkz. s. 167***

Tam tekrarda, tekrarlanan birim üst cümlede verilir, diğer cümlede olduğu gibi geçer. Eksik tekrarlarda ilk cümlede verilen birim aşağıdaki cümlelerde kısalmış, değişikliğe uğramış biçimde yer alabilir. Eksik tekrarın gerçekleşmesi için birimlerin aynı unsura gönderme yapmaları gerekmektedir. Cümlenin birinde yüzey yapıda geçen birim, diğer cümle ya da cümlelerde derin yapıda yer alıyorsa burada bir sıfır tekrar söz konusudur. Su yüzüne çıkmamış birim, cümleler arasında anlam ilişkisi kurmaya hizmet eder. Sıfır tekrar, ortak birimi belirleyebilir. Ters tekrarlarda ise, sözcük öbeği, cümle gibi bazı birimlerin birbirlerini tersinden tekrar ettiğini gözlüyoruz. Ters tekrar, her tür dil biriminde karşımıza çıkan bir olay değildir, diğer tekrarlara oranla çok sık da görülmez. Ancak metinlerde belirlediğimiz ters tekrarlar vardır ve bunlar özellikle cümle düzeyindedir.

CBB'lerde sık sık rastladığımız tekrarlardan biri de ses tekrarlarıdır. ***bkz. s. 170*** Gerek asonans adı verilen ünlü tekrarları, gerek aliterasyon denilen ünsüz tekrarları özellikle nazım parçalarında daha çok görülür. Nazımda söze dayalı sanat olarak değerlendirilen, ahenk sağlama amacıyla başvurulan asonans ve aliterasyon, Dede Korkut Hikâyelerinde ayrı ayrı değil; daha çok içiçedir. Ses tekrarları müzik öğelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalar Türk şiirinin her döneminde ses tekrarlarından yararlanıldığını göstermiştir. Bunlar Türk şiirinin temel ses araçları olarak kabul edilmiş, sayısız düzenleme imkânları sundukları ve bu özellikleri ile Türk şiirine karakteristik nitelikler

verdikleri belirtilmiştir. Hatta sıklıkla tekrarlanan seslerin çeşitli anlamları çağrıştırdığı, şiirde yansıtılmak istenen konuya, olaya uygun seslerin seçildiği ileri sürülmektedir. Ancak bunun hikâyelerde bilinçli, amaçlı yapıldığını sanmıyoruz. İşte, bu tekrarların ilk örneklerini gördüğümüzü var saydığımız Dede Korkut Hikâyeleri bu açıdan da incelenebilir düşüncesindeyiz.

CBB'lerde dilbilgisi bağını sağlayan birimlerden biridir ek tekrarları. ***bkz. s. 175*** Aynı yapım ve çekim eklerinin değişik sözcüklerle kullanılmasıyla sağlanır ki, bunlar tam tekrar örneğidir. Cümle içindeki sözcükler arasındaki bağlantıyı sağlayan ek tekrarları, çeşitli yapılarda karşımıza çıkarlar. Aynı eklerin bazen yakın anlamlı, bazen karşıt anlamlı farklı sözcüklere gelişleri gibi aynı kökten gelen sözcükler de farklı ekler alarak birbirlerini tekrarlayabilirler: Örneğin; ulaç + çekimli eylem, ortaç + çekimli eylem, ad + çekimli eylem, ad + ulaç, ad + ad vs. Metinlerde bunların daha çok kullanıldığı görülmektedir. Kimi durumlarda tekrarlar iki sözcük arasında kalmaz. Sayı giderek artırılır.

CBB'lerde " ortaç + çekimli eylem " yapısı, " ulaç + çekimli eylem yapısına oranla daha az kullanılmıştır. Aynı kökten gelen bir adla çekimli eylemin oluşturduğu yapılar CBB'lerde daha çoktur. *Kahınç kaharlar, casusı casusladı, izin izledi, oyunın oynasın, kesim keselüm, geyimin geydi* vb. örneklerinde görüldüğü üzere yapıyı oluşturan her iki sözcük, ek aldığı gibi ilk sözcük yalın olabilir. *av avlayalum, kuş kuşlayalum, boy boyladı soy soyladı kov kovladı, din dinledi, ban banlatdılar* vb.

Çok olmasa bile aynı kökten gelen bir adla bir bitmemiş eylemin oluşturduğu yapılar da kullanılmış. Örneğin; ad + ulaç / ortaç + ad

Aynı kökten gelen adların farklı ekler alarak oluşturdukları yapılar da cümle içi ilişki kurmaya yarar birimlerdir. *Elin eline, ilden ile bigden bige, cömerdler cömerdi, kısır kısrak, borçluyı borcından kavumlu kavmı-y-ile* vb.

Dede Korkut Hikâyeleri sözcük ve sözcük öbeği tekrarlarının işlek olarak kullanıldığı metinlerdir. Bunlar, çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar; ***bkz. s. 179***

Aynı sözcüğün birbirini izleyen cümlelerde tekrarı ile söz konusu cümleler arasında ilişki kurulmaktadır. Bu yolla gerek biçim gerek anlam bakımından birbirinin aynı olan sözcükbirimler, aynı dil gerçeğine gönderme yapmaktadırlar. Biçim ve içeriği aynı olan bu sözcük ya da sözcük öbeklerinin cümlede aynı görevi üstlenmesi gerekmiyor. Cümlede değişik öğe olarak görev alabildikleri gibi değişik sözcük öbeği yapısında da karşımıza çıkabilirler.

Ardarda gelen cümlelerde geçen değişik sözcükbirimler, birbirinin yerini tutarak aynı dil gerçeğine gönderme yapabilirler. Böylece biçimleri farklı; ama içerikleri aynı olan sözcükbirimlerin tekrarı ile cümleler arasında anlam yönünden yani derin yapıda bağ kurulabilir. Bu yolla CBB'nin kurgusunun oluşmasına katkıda bulunulmakta, cümleler arası anlam ortaklığı kurulmaktadır.

CBB'yi oluşturan cümlelerde belli bir sözlük alanını üyesi olan sözcükbirimler tekrar edilerek cümleler üstü ilişki sağlanabilir. Örneğin; zaman kavramı içeren sözcüklerin ya da akraba adlarının birbirini izleyen cümlelerde yer alması gibi.

Başta tekrar olan CBB'ler, Türk Dilinin en eski dönemlerinin izlerini taşırlar. Bunlar ya aliterasyonlardan kalıntıdır, ya da aliterasyona temel oluşlarını anlatırlar. Türk Dilinin ön kafiye

devrini, eski edebi dil örneklerini hatırlatırlar. Bu tekrar, birbirini izleyen cümlelerin baş tarafında aynı sözcük ya da sözcük öbeğinin tekrarlanmasıyla yapılır. Tam, eksik ve sıfır tekrar çeşitleri vardır.

Başta eksik tekrar:İlk cümlede verilen bir birim diğer cümlelerde ya eksik ya da izini yansıtan bir birimle tekrarlanmaktadır. Burada önemli olan, ardarda gelen cümlelerde değişik birimlerin aynı unsura gönderme yaparak anlam ortaklığı kurmalarıdır. Böylece cümleler arası bağlantı kurulmakta, CBB'nin kurgusu oluşmakta ve eksik tekrarlanan birimler arasında yalnızca söz konusu CBB'ye özgü anlam ortaklığı oluşmaktadır.

Sıfır tekrar olayı dilin tekrardan kaçma , tekrarsızlığa düşme eğiliminin en güzel kanıtıdır. Çünkü dil, tekrarı sevmiyor. Dilde en az çaba ilkesi ağırlık kazanıyor. Diğer yandan sıfır tekrarların olduğu cümlelerde biçim ilişkisi daha güçlüdür.

Sonda tekrar kafiyenin temelini hazırlamıştır. Şiir dilinin gelişmiş biçimini yansıtır. Dede Korkut'un nazım dili oluşunu gösterir.

Ortada tekrar, iç kafiyenin temelini hazırlamıştır. Şiir dilinin gelişmiş, daha da gelişecek olan biçiminin göstergesidir. Bu bölümlerde dilin nazım dili olması gerektiğini gösterir. Nesir bölümlerinde karşılaştığımız ortada tekrarlar ise, Dede Korkut'un dilinin nazma yaklaştığının kanıtıdır.

Kıvrımlı tekrar, cümlenin sonundaki sözcük ya da sözcük öbeğinin sonraki cümlenin başında tekrarlanmasıyla, bazen de bunun tam tersiyle yani cümlenin başındaki sözcük ya da sözcük öbeğinin ikinci cümlenin sonunda tekrarlanmasıyla yapılan bir çeşit tam tekrar örneğidir. ***bkz. s. 195***

Aynı anlamlı iki sözcükten birinin cümle başında, birinin cümle sonunda kullanımıyla ortaya çıkan kıvrımlı tekrar, kimi örneklerde yalnız iki cümleyle sınırlı kalırken, kimi örneklerde ise, dizelere yayılmıştır.Kıvrımlı tekrar, bize Divan Şiirinde kullanılan reddü'l acüz ales'sadr sanatını hatırlatıyor. Birçok şeyin ilk örneklerini bulduğumuz gibi, "tekrarlara dayalı söz sanatlarının da, ilk örneklerinin, oluşum aşamasındaki varyantlarını Dede Korkut Hikâyelerinde buluyoruz" düşüncesini taşımaktayız.

Karma tekrar; bir cümlenin başındaki sözcük ya da sözcük öbeğinin cümlenin sonunda tekrarlanmasıyla ya da başta ve sonda birkaç kez aynı birimlerin tekrarıyla yapılır. ***bkz. s. 196*** Kimi zaman bunlara ortada tam tekrarlar da katılabilir. Nazım bölümlerinde karşılaştığımız karma tekrarlar, şiir dilinden uzaklaşma, nesir diline yaklaşmayı gösterir. Şiir dilinden nesir diline geçiştir. Nesir cümlelerinde karşılaştığımız karma tekrarlar ise bunun tam tersini, yani nesir dilinden uzaklaşıp nazım diline yakınlaşmayı düşündürüyor. İşte bu tekrarlardır ki, Dede Korkut dilinin nazım , nesir elele vererek yanyana, içiçe yürüyüşünü hazırlamıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri ikilemeler diye adlandırdığımız sözcük çiftleri bakımından oldukça zengindir. ***bkz. s. 198*** Yapıları, anlamları birbirine yakın, aynı, farklı çeşitli sözcüklerin, sözcük öbeklerinin bazen cümle düzeyinde bazen cümleler arasında birbirini tekrarladıklarını bu yolla üslup zenginliği yarattıklarını görüyoruz.

CBB'lerde karşılaştığımız ikilemeler daha çok cümle düzeyindedir. CBB'nin tamamının oluşmasında baştan sona ikilemelerden yararlanıldığı örnekler oldukça azdır. İkilemeler, öylesine benimsenmiştir ki, aynı yolla üçlemeler, dörtlemeler, beşlemeler yapıldığını ve bu yöntemle cümlelerde gerek biçim gerek anlam ilişkisi kurulmağa çalışıldığına tanık oluyoruz. ***bkz. s. 217***

İkilemelerin büyük bir bölümü bugün Türkiye Türkçesinde karşılaştığımız biçimdedir. Birçoğu aralarındaki zorunlu sıraya bağlı kalmıştır. Sözcük çiftleri arasında genellikle başta ya da sonda ses tekrarı hâkimdir. Örneğin; az hecelinin önce gelmesi, eşit hecelilerde ünlüyle başlayanın önce gelmesi, b / p ünsüzüyle başlayanın önce gelmesi, olumlunun olumsuzdan önce gelmesi, hareketin ilk evresinin son evresinden önce gelmesi gibi. Yine de bu kuralların dışına çıkan örneklerle karşılaşıyoruz. " Borçluyı borcundan" ikilemesinin CBB'lerde "borcundan borçluyı" biçiminde geçtiğini; "dost düşman" ikilemesinin ise kimi yerde "düşmen dost", kimi yerde "dost düşman" biçiminde geçtiğini: *koyundan koç, karı buzı, nişanlusı adahlusı, çobanun çoluğun, gide git, kova kov* gibi bazı ikilemelerin de kurallara bağlı kalmadığını görebiliyoruz.

CBB'lerde aynı kavram alanına giren sözcüklerin birlikte kullanıldığı ve bu yolla cümleleri aynı çatı altında toplamaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu yol, anlatımın güçlenmesine, pekiştirilmesine neden olan bir düzenleme biçimi görüntüsü vermektedir. Bu tür tekrarlar, aynı cümle içinde yer alacağı gibi aynı CBB içinde de yer alabiliyorlar.

Hem CBB, hem cümle düzeyinde aralarında anlam benzerliği olan birimlerin tekrarlarıyla karşılaşılmaktadır. Ancak bu tür tekrarlar, genellikle tüm CBB'yi bağlayıcı nitelikte değildir. En çok üç dört cümleyle sınırlı kalmaktadır. Sözcük, sözcük öbekleri, çekirdek cümleler -özellikle yalnız çekimli eylemden oluşmuş cümleler- yakın ya da benzer anlamlı birimlerle birlikte kullanılmaktadırlar.

CBB'lerde karşıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla da sık sık karşılaşılmaktadır. Bazen aynı cümle içinde karşıt anlamlı sözcükler tekrarlanırken bazen de bu, cümleler arasında, CBB düzeyinde gerçekleştirilir.

Bir metin ya öyküleme, ya diyalog ya da bunların birbiri yerine kullanımlarıyla sunulur. Diyalog, epik hikâyelere canlılık, çeviklik, inandırıcılık, gerginlik veren sunuş yöntemidir. Hikâyelerin birçok bölümlerinde öykülemeyle diyalog bölümleri birbirlerini anlamca tekrarlamaktadırlar.

Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy'da, Kazan Han'ın evi yurdu yağmalanıp yakınlarının tutsak gidişi önce öyküleniyor, sonra iki kez kâfir tarafından diyaloglarda tekrarlanıyor, ardından çoban tarafından tekrarlanıyor en sonunda bu bilgilerin Kazan Han ile kâfirin karşılıklı söyleşilerinde iki kez daha tekrarlandığını görüyoruz. bkz. ***SALUR CBB*** 4, 5, 8, 17, 36, 37

Öykülemenin diyalogla içiçe girerek, birbirini döne döne tekrarlayarak verilmesi, hikâyeler boyunca sıkça görülür. Aslında öyküleme yönteminin de diyalog yönteminin de amacı aynıdır. Sanki ulaştırılmak istenen mesajın okuyucuya ezberletilmesine çalışılıyor.

Öyküleme ve diyalogların birbirini tekrarlamasından başka bir de bilgi tekrarlarına rastlıyoruz. Daha önce verilen bilgi, sık sık gündeme getiriliyor. Bu kimi zaman eksik tekrar biçiminde herhangi bir sözcük ya da sözcük öbeğiyle yapılıyor. Fakat kimi zaman o an için okuyucuya göre artık eski sayılan bilgi, olduğu gibi tekrarlanarak su yüzüne çıkarılabiliyor. Hatta birkaç kez. Bu durumda bilgi orijinalliğini, ilginçliğini yitirmiş oluyor. Sanıyoruz amaç yine aynı: Mesajların ezberletilmesi.

Bayındır Han, yılda bir kez yaptığı toyda oğlu olanın ağ otağa, kızı olanın kızıl otağa, oğlu kızı olmayanın ise kara otağa oturtulup altına kara keçe, önüne kara koyun yahnisi konulacağı emretmişti.

(Buğaç CBB 1) Dirse Han,Bayındır Han'ın sohbetine gittiğinde, durum kendisine iletilir. (Buğaç CBB 3) Eve gelip karısına aynı bilgileri tekrarlar. (Buğaç CBB 4)

Bütün bunlar, anlam tekrarlarıdır. ***bkz. s. 230*** Anlam tekrarlarına kimi zaman daha estetik görünüm verilmeye çalışılmıştır. Cümle tekrarları, aşamalı tekrarlar, sözcük öbekleri tekrarları konusunda ele aldığımız örneklerde görüldüğü gibi CBB'lerin bazı bölümleri, bir cümlesi, bazen tamamı olduğu gibi tekrarlanır. Amaç, CBB'nin bütünüyle anlam uyuşması sağlamak, olası anlam zayıflıklarını gidermektir. Özellikle nazım bölümlerinde bu tür tekrarları daha çok görürüz. Kimi zaman da anlamla ilgili tekrarların CBB'ler arası kullanıldığına tanık oluruz

Bazen CBB'ler iki bölümden oluşuyorlar ve soru -cevap ilişkisiyle birbirlerini tekrarlıyorlar. Böylece CBB'yi oluşturan cümleler arasında ahenkli bir anlam uyuşması sağlanmış oluyor. Bazen de "ya ..... ya" gibi bağlaçlardan yararlanarak anlama dayalı tekrarlar oluşturuluyor ve bunlar, cümleler arası anlam ilişkisi kurmada hizmet veriyorlar.

Kuruluşları birbirine paralel olan cümleler (sentaktik paralelizm), Dede Korkut Hikâyelerinde baştan sona dek sıkça karşımıza çıkar. ***bkz. s. 235*** Cümle, CBB'yi oluşturan en büyük dil birimidir. Dolayısıyla aynı çatı altında toplanan cümlelerin hem anlam, hem biçim bakımından sıkı ilişki içinde olmaları gerekir. Yapıları aynı olan cümlelerin birbirine paralel olarak sıralanması CBB'nin kurulmasında etkendir. Cümleler, kendi kuruluşunu başka bir cümleyle temastan alırlar. Cümlelerin birbirleriyle kurdukları biçim ilişkisi,CBB için çok önemlidir; çünkü dilbiligisi yapısı ya tamamen ya da kısmen aynı olan cümleler, CBB'de kuruluş bakımından bir bütünlük sağlamaktadırlar. Aynı çatı altında toplanan cümlelerin dilbilgisi yapıları, birbirlerinin aynadaki yansımaları gibidir. Cümlelerin anlamca-biçimce benzeşmek için çaba harcamaları, cümlelerdeki hece sayılarının denkliğini ve cümlelerin aynı dilbilgisi formasıyla bitmesini gerekli kılıyor. Hece sayılarının denkliği ölçünün, cümlelerin aynı dilbilgisi formasıyla bitmesi ise kafiyenin doğmasını sağlıyor.

CBB'lerde en çok kullanılan sözcük dizileri:

ÖZNE + YÜKLEM + NESNE
ÖZNE + NESNE + YÜKLEM
NESNE + ÖZNE + YÜKLEM

dizileridir. Bir de bu kurallar doğrultusunda geliştirilmiş,tümleçlerin sayısına göre artış sağlayan iki, üç, dört, beş vb. öğeli cümleler kullanılmıştır. Sözcük dizisi yüklem + özne + nesne olan dillerde edatın addan önce , tamlayanın tamlanandan sonra geldiği ortaya konmuştur ki, bu kurallar Türkçeye uygun gelmemektedir. CBB'lerde bu dizgiye örnek yoktur. Ancak iki öğeli çekirdek cümlelerde yüklem + nesne / yüklem + özne dizilerini görebiliyoruz. Yüklemde öznenin varlığının yer aldığını (yüklem + özne) -gizli özneyi- dikkate alırsak o zaman dizginin yüklem + özne + nesne biçiminde üç öğeli olabilceğini belirleyebiliriz ki, -bu durumda bile özne sözcük olarak yüzey yapıda görülmez-bu da CBB'lerde özellikle yüklem + nesne + özne dizgisinin kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde karşılaştığımız devrik cümleler genellikle iki öğelidir.

Sözcük dizisi özne + nesne + yüklem olan bu yapı Türkçenin sözcük dizgesine uygundur. Ayrıca temel sözcük dizisi özne + nesne + yüklem olan dillerde değişken dizi olarak nesne + özne + yüklem dizisinin görülebileceği, bu dillerde zarfın yüklemden önce geldiği belirlenmiştir. CBB'lerde bu tür diziliş örneklerini bolca görmekteyiz.

Cümle kuruluşlarının birbirini tekrarı tam, eksik ve ters olabilir. En çok karşılaşılan ise tam tekrardır. CBB'yi oluşturan cümlelerin tümü birbirini tekrarladığı gibi yalnız bir kısmı da tekrarlayabilir. Hatta aynı CBB'de birden çok cümle kuruluşunun tekrarı bile söz konusu olabilir.

Tersine paralelizm, üslup çeşitliliği sağlayan, cümleler arası biçim ilişkisi kurmaya yarayan bir tekrar çeşididir. Ayrıca cümle kuruluşlarının tekrarını karmaşık bir hale getirmek, ilk bakışta anlaşılmasını zorlaştırmak için de tersine paralelizmden yaralanılıyor olsa gerek. ***bkz. s. 248***

Dede Korkut Hikâyelerinde ilk örneklerini çok az gördüğümüz bu tekrar çeşidi dilin, edebiyatın geliştiği dönemlerde sırf estetik amaca hizmet etmek için büyük ustalıklarla hayata geçirilmiştir. Tekrarlardan yararlanarak çeşitli söz ve anlam oyunlarına ulaşmayı başarmıştır insanlar. Bunların olgunlaşmamış, ham biçimlerinin Dede Korkut Hikâyelerinde karşımıza çıktığını düşünüyoruz. Bugün edebi sanat adı altında tam akis / tard ü aks / aks ü tebdil adıyla incelediğimiz ve tamamen ters tekrarlardan yararlanarak oluşturulmuş nazım örneklerini görüyoruz. Ancak incelediğimiz CBB'lerde olabildiğince düzgün, emek sonucu ortaya çıkan, ölçülü, dört dörtlük ters tekrarlara rastlamak mümkün değil. Ama bunların temeli olabilecek nitelikte süslenmemiş, cilalanmamış, bezenmemiş ters tekrar örnekleri vardır. Hemen belirtelim ki bunlar çok fazla değildir.

CBB'lerde belirlediğimiz ters tekrarlar, cümlelerin kuruluşları bakımından birbirini tersinden tekrar edişi biçimindedir. Bu yöntemle cümleler arasında sağlanan biçim ilişkisi gizlenmeye çalışılmış, zor bulunur hale getirilmiş. Ters tekrarlar nazım ve nesir bölümlerinde karışık olarak yer almıştır. Bunların bir kısmı biçim ilişkisi sonucunda oluşan ters tekrarlardır, bir kısmı ise, hem biçim, hem anlam ilişkisi sonucunda oluşan ters tekrarlardır.CBB'lerde karşılaştığımız ters tekrarların bu çeşidi öğelerden birinin ortak kullanılması sonucunda iyice saklanıyor. Hem anlam, hem biçim ilişkisinin kurulduğunu gözlediğimiz bu örneklerde genellikle iki cümlenin sınırına getirilen ortak öğe hem önceki, hem sonraki cümleye ait olabiliyor. İlk bakışta cümleler arasında ters tekrar ilişkisi kurulduğu anlaşılmıyor. Ortak öğe, iki cümlenin sınırındadır, cümlelerin hangisine dahil olduğunu kestirmek çok zordur.. Aslında ortak öğenin kullanılması ters tekrarın kurulmasına engel değildir. Aksine ters tekrarın amacına hizmet etmektedir. Onu daha az tanınır, daha az anlaşılır hale getirmektedir. Ele alıp incelediğimiz cümlelerin kuruluşça birbirinin tersini oluşturdukları ilk bakışta çok kolay görülmeyebilir; ama dikkatlice bakıldığında, boşluklar derin yapıdan haraketle doldurulduğunda bunların birbirinin aynadaki görüntüsü gibi olduğunu görürüz.

Hikâyelerde aynı çatı altında toplanan ve birbirine uyum gösteren cümleleri adım adım birbirinden uzaklaştırarak, üslup çeşitliliği yaratmak amacıyla "aşamalı paralelizm", "pileli tekrar" diyebileceğimiz bir kuruluş oluşturulmuştur. Sanki cümlelerin birbirini tekrarlatıldığı saklanmak istenmiş gibi. Bu gizlilik bazen daha ileri dereceye vardırılıp iki aşamalı, üç aşamalı, dört aşamalı, vb. tekrarlar elde edilmiş, böylece CBB'lerin kuruluşları oldukça karmaşık hale gelmiştir. ***bkz. s. 254***

İletişimde zamandan tasarruf , dilin tekrardan hoşlanmayışı, en az çaba ilkesi gibi nedenler anlatım kısalığına yol açan etkenlerdendir. Konuşanın dinleyenin bir takım şeyleri bildiğini, konuşmayı dikkatle dinlediğini sanması ve duyduklarını doğru yorumlayabileceğini düşünmesi, konuşmalarda kimi birimlerin atlanmasına, düşürülmesine, yarım bırakılmasına yol açmaktadır. Bütün bunlara rağmen anlatımın gerçekleştiğini, iletişimin sağlandığını söyleyebiliriz. İşte, Dede Korkut Hikâyelerinde de anlam bütünlüğünü bozmadan cümlenin bazı öğelerinin düşürülmesi ile oluşan eksiltili yapılarla iletişim sağlanmaya çalışılmaktadır. Tekrarlara, üstelik tekrarın her çeşidine çok fazla yer verildiği CBB'lerde eksiltili yapıların varlığı ilk bakışta çelişki gibi gözükmektedir. Ancak eksiltilerin bir kısmının da tıpkı tekrarlar gibi daha çarpıcı, daha etkili anlatımlara ulaşmak için yapıldığını görmezden gelemeyiz. ***bkz. s. 270***

Tekrardan kaçınmanın, tekrara düşmemenin yollarından biri eksiltidir. Yani cümledeki öğelerden biri ya da bir kısmını cümleden çıkarma işi. Eksik öğelerin oluşturduğu boşluğu, okuyucu / dinleyici iletişim yetisi aracılığıyla çok kısa süre içinde çeşitli yollarla doldurur ve ancak o zaman sağlıklı iletişim kurulabilmiş olur. Eksiltili yapı birkaç aşamada doldurulabilmektedir. Önce dinleyici / okuyucu, okuduklarını, dinlediklerini doğal dildeki ifade diline, mantık yapısına yaklaştırmaya çalışacaktır. Sonra göndermeler yoluyla belirsizlikler giderilmeğe, ardından eksiksiz önerme haline getirilmeye, derin yapının sağlıklı bir biçimde su yüzüne çıkarılmasına çalışılacaktır. Ne var ki bunun gerçekleşebilmesi için eksiltinin kestirilebilir, tamamlanabilir olması gerekmektedir. Kimi zaman eksiltinin giderilmesi önceki ya da sonraki cümle yardımıyla olur; kimi zaman ise cümleden büyük birimleri gerekli kılabilir. Eksilti, CBB içinde doldurulabildiği gibi CBB'ler yardımıyla da doldurulabilir. Bir kaç CBB önce verilen bilgi, gündeme getirildiğinde ortaya çıkan eksiklik, eski bilgi aracılığıyla belirlenebilir. Bazen bir tek sözcük ya da ifadenin cümle niteliğinde kullanıldığını görüyoruz. Eksiklik, hem cümlelerin dilbilgisi yapılarındaki eksikliği, hem de eksik öğenin anlamını dikkate almak kaydıyla giderilebilecektir. Eksik öğenin dilbilgisi özelliği, anlamı CBB'deki önceki / sonraki cümlelere dayandığından göndermeler yardımıyla ortaya çıkacaktır. Demek ki, eksiltili cümleler -CBB'deki diğer cümleler sayesinde- anlamca tam bir yargı bildirdiklerinden cümle niteliğini korumaktadırlar.

Yapıların eksiksiz önerme sayılabilmelerinin ilk ve temel koşulu yargı bildirmeleridir. Dolayısıyla eksiltili yapıların cümle sayılmaları için eksiksiz anlatıma ulaştırılmaları, yani bağımsız olmaları ve yargı bildirmeleri gerekmektedir. Ondan sonra da birimlerin ait olduğu dilin kurallarına uygun olarak dizilmeleri gerekmektedir.

Eksikliklerin giderilmesinde Türkçenin temel kuralları hareket noktamız olmuştur:

Yüklem özne gerektirir, özne yüzey yapıda yer almadığında yüklemdeki kişi işaretleri yardımıyla özneyi belirleyebiliriz. Yüklemin varlığında özneyi barındırması kuralı bize bu imkânı tanımaktadır.

Türkçede asıl unsurlar sondadır, dolayısıyla sözcük öbeklerinde tamlayan tamlanandan önce gelir. Bu durumda iyelikli öğe / tamlanan, tamlayan gerektirir.

Geçişli çatıdaki yüklem nesne gerektirir. Nesne yüzey yapıda yer almasa bile var sayılır. Çünkü derin yapı bunu gerektirmektedir. Nesne somut olarak gerçekleşmediği yapılarda yüklem nesneyi cümle düzeyinde soyut olarak belirler.

Zarf yüklem gerektirir. Zarf tümleci, yüzey yapıda yer almayan yüklemi sözdizim bakımından belirler.

Yüzey yapıda yer almayan ,ama örtük bir biçimde derin yapıda yer alan eksik öğelerin yorumu, yukarıda kısaca özetlediğimiz yapı kuralları doğrultusunda cümle ya da CBB içinde daha önceden sözü edilen yapılar veya konuşma ortamını oluşturan birimlerce sağlanmaktadır. Kimi zaman da eksiltinin yorumu tamamen okuyucu / dinleyiciye bırakılmakta; dil dışı bilgilere gerek duyulmakta, ya da farklı yorumlarla eksiklik giderilmektedir. Bu nedenle eksiksiz önermeye ulaşmada kestirebilirlik çok önemlidir.

Eksiksiz önermeye ulaşmanın iletişim açısından önemi büyüktür: Her şeyden önce, anlam bulanıklığını giderir, çok anlamlılığı ortadan kaldırır, dili kullanan tarafından eksilti olarak cümleden atılan bilgiyi korur, " böyle, şöyle, bu, şu, orası, bu olay, ben, kendi, o vb. "öğelerin kaynağını gösterir, CBB'nin sağlıklı algılanmasına yol açar, ilk bakışta dilbilgisi geçerliği olmayan, tek başlarına yorumlanamayan kesik cümlelerin cümle kimliğine kavuşmasına ve yorumlanabilmesine katkıda bulunur. CBB'nin oluşmasına / dilbilgisi bakımından tam bir metnin ortaya çıkmasına hizmet eder.

Eksilti, cümlenin belli başlı öğeleri olan özne, nesne, tümleç ve yüklemde görülebileceği gibi sözcük öbekleri olan tamlamalarda ve yan cümlelerde, cümlemsilerde de görülebilir. Çalışmamızda CBB'lerde yer alan eksiltili yapıları, daha çok cümlenin öğeleri açısından inceledik. Bunları hem cümle, hem CBB düzeyinde ele aldık. Farklı yapıları örneklerle göstermeye çalıştık. Ayrıca eksiltinin üslûp özelliğine bağlı kalarak yapıldığını ortaya koyan örnekleri de belirledik. ***bkz. s. 302***

Cümle düzeyindeki eksik öğeler, çeşitli verilere dayanılarak çözümlenebilmekte, ön tekrar yoluyla önceden belirtilen yapılar ve anlamları sayesinde eksiklik yorumlanabilmektedir. Cümle düzeyindeki eksilti, dilbilgisi verileriyle çözümlenmektedir. Çünkü cümle, dil yapıları yoluyla verilen bilgileri tekrarlama ilkesine dayanır ve eksik öğelerin yapılarına, anlamlarına ait bilgileri içerir.

Cümle düzeyindeki eksiltilerin daha çok özne ve nesneyle ilgili olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca tamlayan eksiltisinin de sıklıkla gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Türkçede tamlayan ekinin sık sık düşüşü gibi tamlayan öğesinin de düşüşü çok sık olur. Tamlama, yüzey yapıya yalnızca tamlananla çıkarılır. Ancak iyelikli öğenin tamlayan gerektirmesi kuralı tamlayan eksiltisinin kolayca giderilmesini sağlamaktadır. Kimi durumlarda da tamlanan eksiltisi karşımıza çıkar. Bu, daha az görülmektedir cümle düzeyinde. Eksiltinin giderilişi iki yolla olur. İlgi durum ekinin yönünün ileriye doğru olması, onun ileride bağlanacağı iyelikli bir öğeyi gerektirir ki, bu tamlanandır.Yüzey yapıda olmasa bile giderilmesi kolay olacaktır okuyucu için. Sıfatın bağlanacağı adın, sıfattan sonra gelmesi özelliği, sıfat tamlamalarında yine tamlananın rahatlıkla belirlenebilmesini sağlayacaktır.

Cümle düzeyindeki eksilti, sıralı cümle durumunda söz konusu olmaktadır.

Eksiltiler, kimi kez aynı öğenin eksiltisi biçiminde karşımıza çıkmakta, kimi kez de görev değişikliği söz konusu olmaktadır. Örneğin; cümlenin ilk bölümündeki somut öznenin cümlenin ikinci bölümünde nesne eksiltisi görevini üstlenmesi gibi.

Cümlenin temel öğelerinden biri de öznedir. Bu nedenle öznenin eksik olması hemen farkedilebilecek niteliktedir. Öznenin belirgin olarak yer almadığı cümlelerde eylemdeki kişi işareti aracılığıyla derin yapıdaki özneye ulaşabiliriz.

Türkçede, özne atma eğiliminin olduğu biliniyor. Özellikle birinci ve ikinci kişileri anlatan öznelerin daha sıklıkla cümlelerden düştüklerini görüyoruz. Çünkü birinci kişiler konuşan ya da anlatan kişileri, ikinci kişiler ise dinleyen kişileri belirtirler ve sonuçta bunlar konuşma ortamının birer parçasıdır. Cümlede özne ayrıca vurgulanmak istendiğinde, ancak birinci ve ikinci kişilerden oluşan özne yüzey yapıda yer alabilir. Üçüncü kişilerin oluşturduğu özneler ise, konuşan ve dinleyenin dışındaki birilerini anlattığından diğerleri kadar düşmezler. Bu tür öznelerin göndermede bulundukları birimler çeşitli dilbilgisi verileri yardımıyla çözülür. Bizim incelediğimiz metinler yazılı olduğuna göre, cümledeki özne eksiltisi, hangi kişide olursa olsun eylemdeki kişi ekleri aracılığıyla belirlenebilecektir. Ulaşılan kişi zamirleri cümle düzeyinde özne eksiltisini giderecektir, ancak kişi zamirinin hangi adı temsil ettiği ise CBB düzeyinde belirlenebilecektir.

CBB'de yer alan bazı yapılar, tekrardan kaçınmak amacıyla cümlelerin bir kısmından düşürülür. Düşürülen yapılar, CBB'nin bütünlüğü içinde algılanıp yorumlanabilir. İncelediğimiz daha önceki bölümlerden CBB'yi oluşturan cümlelerin birbirlerine hem anlam, hem biçim bağıyla bağlandığını biliyoruz. Dolayısıyla CBB düzeyindeki eksilti, CBB kapsamı içine giren cümleler aracılığıyla giderilebilecektir. Çünkü cümlelerin birinde yüzey yapıya çıkarılmayan eksik öğe, mutlaka önceki, az da olsa sonraki cümlelerde yüzey yapıda bulunacaktır. Bir başka deyişle eksik öğe, söz konusu cümle için sıfır tekrardır, yani derin yapısında vardır. Okuyucu ya da dinleyiciye düşen, derin yapıdaki bu eksik öğeyi gün ışığına çıkarmaktır.

CBB düzeyindeki eksiltiler; en çok özne, nesne, tamlayan, yan cümle / cümlemsi ve temel cümleyle ilgilidir. Öğelerdeki eksilti, önceki kimlikleriyle olduğu gibi farklı kimlikle de olabiliyor. CBB'lerde sıklıkla karşılaştığımız bir eksilti de *mere, hey, bere, hanum, sultanum, ağam, bigüm* gibi seslenme ünlemlerinde görülmektedir. Seslenme tümleci adı altında değerlendirdiğimiz bu yapılar karşılıklı diyaloglarda ilk cümlede geçiyor ve CBB boyunca konuşanın sözü bitene kadar devam ediyor.

Dede Korkut Hikâyelerinde, cümlenin tamamında eksiltiye pek ilgi gösterilmemesi dikkatimizi çeken bir durum olmuştur. Cevap niteliğindeki *evet, yok, pes, beli, ya* gibi sözcükler genellikle Türkçede soru cümlesinde verilen bilgilerin niteleyicisi durumundadır ve bunlar cümleyi tekrarlamadan kendi başlarına kullanılmakta ve cümle eksiltisine yol açmaktadırlar. Oysa hikâyelerde bu sözcüklerden sonra mutlaka onları tamalayacak nitelikte bir yüklem gelmiş ve yüklemsiz kesik cümleye ya da cümlenin tamamının eksiltisine izin vermemiştir.

Özne eksiltisi, CBB düzeyinde daha sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Genellikle birinci ve ikinci kişi zamirlerinin özne olduğu durumlarda düşürülmektedir.

Özne eksiltisi iki şekilde ortaya çıkar. Ya cümlelerin birinde -daha çok ilk cümlede- verilen özne ikinci, üçüncü cümlelerde düşer, ya da üst cümlelerde özne dışında bir görevde kullanılan öğe, alttaki cümlelerde düşmüş özne görevini üstlenir. Yani sıfır tekrarlı bir özne söz konusu olur.

CBB düzeyinde nesne eksiltisi iki şekilde ortaya çıkar. Ya üst cümlelerin birinde verilen nesne ikinci, üçüncü cümlelerde düşer, ya da üst cümlelerde nesne dışında bir görevde kullanılan öğe, alttaki cümlelerde düşmüş nesne görevini üstlenir. Yani sıfır tekrarlı bir nesne söz konusu olur.

CBB düzeyinde tümleç eksiltisi de sık karşılaşılan bir olaydır. Dede Korkut Hikâyelerinde öğeler Türkçe'nin sıralanış özelliğine göre dizilmiştir. Tümleçlerin yeri genellikle belirgindir. Yüklemle ilgili olduğu zaman çoğu, ya doğrudan doğruya yüklemin yanına gelir, ya da nitelik, miktar ve hareket tarzı gösteren zarflardan önce gelmiş olur. Kimi, neyi, nereyi sorularına karşılık olan tümleçler çok zaman kime, neye, nereye sorularına karşılık olan tümleçlerden sonra gelir. Kimden, neden, kimle ve nerede sorularına karşılık olan tümleçlerin cümledeki yeri o kadar belli değildir. Zaman bildiren zarflar, çoğu zaman cümlenin başında, hatta özneden önce, yer zarfları yüklemin yanında, miktar, nitelik gösteren zarflar da yüklemden önce ya da birlikte kullanılmıştır.

CBB'lerde kimi eksiltilerin üslûp özellikleri oluşturacak türde olduğu belirlenmiştir. Anlatımın daha etkili kılınmasının yollarından biri tekrarlara başvurmaksa, biri de eksiltili yapılardan yararlanmaktır. Aşamalı tekrarları incelerken, onlarla içiçe girmiş aşamalı eksiltilerle karşılaşıyoruz. Genellikle nazım bölümlerinde karşılaştığımız bu eksiltiler, bizim için derin yapıda yer alan sıfır tekrardan başka bir şey değildir. Bunların sistemli bir biçimde tekrarı (eksiltinin tekrarı) metinlere şiir özelliği katıyor, onların üslûp özelliği olarak ortaya çıkıyor.

Dede Korkut Hikâyelerinin 12 kısa hikâye ve bir de mukaddimeden oluştuğu biliniyor. Her bir hikâye, ayrı bir boy beyinin öyküsünü ele aldığı halde, bunları bir bütünün parçaları biçiminde değerlendiriyoruz. Hikâyelerin her birine metin, Dede Korkut Hikâyelerinin tamamına da makro metin diyoruz. Nasıl ki CBB'ler birtakım özellikler, ortak noktalarla birbirine bağlanıyorsa, metinler de aynı biçimde birbirine bağlanıyor ve bütünü / makro metni / Dede Korkut Hikâyelerini oluşturuyor. Metinlerin birbirine bağlanmasını sağlayan yine tekrarlardır. Bu da tüm metinlerde birtakım özelliklerin ortak olmasını gerektirmektedir.

Metinlerde ortak olan özelikler:

Metinlerin başında yer alan CBB'ler birbirinin tekrarı olabilir. Hemen hemen her metnin başlayışı aynıdır. Metinlerin açış CBB'leri tam ya da eksik tekrar özelliği gösterir.

Metinlerin hepsinde de kurgu bakımından ortak bir takım noktalar bulunmaktadır. Hikâyelerin başında kahraman bazı haksızlıklara ya da kötülüklere uğrar ve bunlarla baş etmeye çalışır. Metinlerin ortalarında kahramanlar birbirine benzer tehlikelerle karşılaşırlar. Bu tehlike genelde " kâfir" dir. Kahramanın başı derde girer, tutsak olur. Metinlerin sonuna doğru birileri , ki bunlar adını yalnız kurtarma operasyonlarında duyduğumuz , adına öykü kurulmamış, sonra başlarına nelerin geldiğini, yaşamlarını nasıl tamamladıklarını bilmediğimiz Oğuz yigitleridir, kahramanı kurtarır, kahraman her türlü zorluğu yener.

Hikâyeler mutlu sonla biter. Dede Korkut gelir, iyi dileklerde bulunur. Artık kahramanların başarısı onaylanmış, ilgi görmüştür. Her metnin sonunda yer alan CBB'ler birbirinin tekrarı olabilir. . Hepsinde kapanış, Dede Korkut tarafından ve onun ağzından söylenmiş sözlerle yapılır. Bunlar arasında ufak tefek ayrılıklar vardır tabii ki. Kiminde daha uzun, kiminde daha kısa. Ama hepsinde ortak olan Dede Korkut'un gelip şadılık çalması, boy boylayıp soy soylaması ve gazi erenler başına ne geldiğini söylemesidir. Dede Korkut bütün metinlere aynı adı veriyor: Oğuz-nâme. Metinlerin Dede Korkut'la kapanması tam tekrardır.

Metinlerin açış ve kapanışında tekrarlanan kalıp yapılardan biri " *hanum hey / meger hanum* " dur. Bütün hikâyeler genellikle bununla başlar ve bununla biter.

Metinlerdeki kişiler ya oldukça iyi ya oldukça kötüdür. Adına boy koşulan kahramanlar iyiler sınıfına girerler. Kâfirler ise mutlaka kötüler sınıfındandır. Onlardan söz ederken hep bedduayla anılırlar. "Yarımasun yarçımasun....."diye söze başlanır. Yalnız kâfir kızları çok güzeldir. Oğuz Beylerinin onlarla evlenmesi ise çok doğaldır.

Kahramanlar bir insanda bulunması gereken özelliklerden çok, olağanüstü varlıklarda bulunan yeteneklere sahiptir. Her şeyden önce çok güçlüler. bir orduyla tek başlarına savaşacak güçte ve yetenektedirler.

Metinlerde aynı adlarla / kişilerle karşılaşmak mümkündür.. Bunları kendi içlerinde ikiye ayırabiliriz: Adına öykü söylenen Oğuz yigitleri yalnızca metinlerde adları geçen. haklarında çok fazla şey . hatta adlarından başka hiçbir şey bilmediğimiz. sonlarının ne olduğunu kestiremediğimiz yigitler ve bu yigitlerin babalarıdır.

Oğuz Beyleriyle kâfir beylerinin tanıtımında kullanılan kalıp yapılar, ünvan adları birbirini tekrarlıyor. Kadınlar için kullanılan yapılar da bunlara parelel gelişme gösteriyor.

Oğullarda "..... oğlı .....", kızlarda ".....kızı ....." kalıp yapısı kullanılıyor

Belirli bir yaşa erişmiş Oğuz Beyleri ya "big" ya da "han" ünvanıyla anılıyorlar. ..... Koca, ...Big, ...Han

Kadınlar için ..... hatun vb. yapısı geçirlidir. Ancak kadınlardan, anası, ...hatunı biçiminde söz edişler çok daha fazladır. Kadınlar için Saru Donlu Selcan, Boyu Uzun Burla vb.

Genç Oğuz yigitleri için *big, han* gibi ünvanlar pek kullanılmıyor, ancak onların da adlarından önce gelen bir ünvan sıfatları var. Boz Atlu / Aygırlu Beyrek, Döne bilmez Dülek Evren, At Ağızlı Aruz vb.

Kâfirler için .....Tekür, ... Melik kullanılıyor.

Kahramanlar o kadar sıcak, sevecen, olumlu sunuluyor ki, okuyucu / dinleyici her zaman hikâye kahramanının yanındadır. Onunla üzülür, onunla sevinir, onunla heyecanlanır Anlatıcı taraf tutuyor gibidir, kahramanları allayıp pullayıp okuyucunun desteklemesini sağlamağa çalışmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinin her biri aynı temel çizgiye göre gelişip sonuçlanır. Metinlerde bol bol kan akar, kafa göz yarılır, başlar kopar, savaş yapılır.

Yine metinlerde Oğuz Beyleri sık sık kâfirin tutsağı olur ve yıllar sonra mutlaka onu kurtarmaya bir yakını gider. Üstelik kurtarıcılara yakınlarının tutsak olduğu daha önce söylenmemiştir; on beş , on altı yaşına gelince kendilerine kızan biri tarafından söylenir ve onlar da hemen kurtarma operasyonuna girişirler.

Savaş sahnelerinin, av sahnelerinin tekrarı hemen hemen her metinde karşımıza çıkar. Oğuz yigitleri, " .....çal kılıcın .....yetdüm " kalıp yapısıyla seslenerek savaşa katılırlar. Savaş öncesi arı sudan abdest alıp iki rekat namaz kılarlar, davullar borular çalınır. Bazen kâfirler, tutsak Oğuz'u, onu kurtarmaya gelen Oğuz'a karşı kullanmak isterler; kendilerini gelen düşmandan korusun, yerlerine savaşsın diye tutsaklarını salıverirler. Başırılı olursa özgürlüğünü bağışlayacaklardır. Onun ihaneti akıllarına bile gelmez. Oysa her zaman kopuz işaret olarak alınacak, her ikisinin de Oğuz'dan olduğu anlaşılacak, sarılıp sarmaştıktan sonra birlikte düşman üzerine saldırılacak ve tabii ki, galip gelinecektir. Savaş sonunda kâfirin kilisesi mescid yapılıp ezan okutulur. Ardından eğlenceler, şenlikler, evlilikler vb. Ava çok önem verilir, uzun hazırlıklar yapılır, oldukça uzun süren avlar düzenlenir.

Kahramanlar, pek hastalanmazlar, ya yaralanır, ya atdan düşüp bir yerlerini kırar ya da tutsak olurlar. Duygularını kopuzları aracılığıyla "soylama" adı verilen manzumelerle ifade ederler. Bundan önce de mutlaka ".....soyladı / görelüm hanum ne soyladı / aydur " yapısı kullanılır. Bazen yalnız " aydur " gibi kısaltılmış biçimleriyle bazen de daha çok sözcükle zenginleşmiş biçimleriyle karşılaşırız.

Kahramanlar gözü pek, iyi yürekli, soğukkanlı, âsi, çabuk öfkelenen tiplerdir. Çok iyi ata biner, kılıç kuşanırlar. Kâfirlerle, kötülüklerle baş edecek niteliklerle donanmışlardır. Çok küçük yaşlarda mutlaka kan dökmüşlerdir. Büyük bir başarı göstermedikleri takdirde adları konmaz. Oğuzda bir çocuk baş kesmese, kan dökmese ona ad koymazlar. Kahramanın kahraman niteliğinin başkalarınca tanınıp onaylanması çok önemlidir. Ad koyma işi hep Dede Korkut'a aittir. Kahramanlık yalnız erkekler için geçerli değildir; kızlar da erkekler kadar kahraman olmalılar. Oğuz Beyleri eşlerinin kendilerine akıl vermelerine izin verdikleri gibi onların önerilerine uyuyorlar. Kadına verilen önem, gösterilen saygı tüm metinlerde aşağı yukarı bu biçimde karşımıza çıkıyor.

Oğulun anasına, ananın oğluna bağlı oluşunun örneklerini sıkça görürüz metinlerde. Kadınlar kocalarına da çok saygılıdırlar. Adeta onların koruyucuları, başdanışmanları durumundadırlar; onlardan desteklerini esirgemezler. Begil'in karısının, Dirse Hanın karısının kocalarını teselli edişleri,

Deli Dumrul'un eşinin kocasına canını bağışlayışı, Selcan Hatun'un uyuyan Kan Turalı'yı düşmanların saldırısından korumak için beklemesi, onunla hem de kendi akrabalarıyla savaşması, Burla Hatun'un yaralı Kazan'a yardımı, tutsak olan, ölen kocanın / sevgilinin ardından yaşananlar aynı temanın değişik örnekleridir.

Bütün bunlar kahramanların hem kadın, hem erkek, hem ana, hem ata, hem eş olarak birbirlerine çok benzediklerini, adeta her metinde tekrar edildiklerini gösteriyor. Bir metni okuyup bir başka metne geçen okuyucu, kendini bildik tanıdık bir ortamda buluyor. Hiçbir şey kendine yabancı gelmiyor. Kişilerin özellikleri aynı, olaylar aynı, izlenen yol aynı, gelenek görenekler daha önceden öğrenilmiş, hatta savaştıkları kâfir beyleri bile aynı olabiliyor. Şökli Melik kaç metin sonunda ayrı bir Oğuz Beyi tarafından öldürülmüştür! Farklı bir şey var o da, isimlerin değişik oluşu.

Metinlerde olaylar hep aynı kişiler arasında geçer. İç Oğuz, Taş Oğuz ve kâfirler. Olaylar da doğal olarak aynı yerde geçmektedir. Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde Pasinler, Dervend, Sürmelü, Hamid, Mardin vb. Çalışmalar, olayların geçtiği yer olan Oğuz ülkesinin sınırlarının net olmadığını, hatta olayların yaşandığı coğrafya ile yazıldığı zamanki coğrafyanın farklı olduğunu ortaya koymuştur.

Metinlerdeki olayların yaşandığı zaman dilimi, araştırmacılar tarafından IX-XI. yüzyıllar, tesbit edilip yazıya geçirildiği zaman dilimi de XIV-XVI. yüzyıllar olarak gösterilmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri üzerinde araştırma yapanların büyük bir bölümü, gerek kahramanların gerek onların başlarından geçen olayların tarihle hiçbir ilgisi olmadığı, olayların çok daha eski devirlere ait olduğu; ama belli bir zamana ve mekâna bağlanamayacağı kanısındadırlar. Bunun yanı sıra bazı araştırmacılar, hikâyelerde geçen tarihi olayların bir kısmının belli belirsiz, bir kısmının ise belirli olarak izlenebileceği görüşündedirler. Diğer taraftan bazı araştırmacılarca, tek bir tarihî ana ve tek bir coğrafyaya bağlamanın yanlış olabileceği, iki tarihî an ve iki coğrafyanın bulunduğunu ileri sürülmektedir. Biri Orta Asya'da, biri de Anadoluya göç ettikten sonraki coğrafyada Kuzey-Doğu Anadolu Bölgesinde yaşanan olayları içerdiği belirtilmektedir.

Metinlerde genellikle ayrılık teması işlenmiştir. Yurttan, anadan, atadan, sevgiliden, kavim kardeşten ayrılık söz konusudur. Beyrek'in öldüğü boy hariç, olayların mutlu sonla bitmesi, sonuçta evlilik, şenlik gibi olayların gerçekleşmesi, bunların Dede Korkut tarafından resmileştirilmesi her hikâyede olan şeylerdir.

Metinlerde karşılıklı konuşmaların olduğu bölümler manzum, olayların anlatıldığı bölümler ise mensur olarak düzenlenmiştir. Bu özelliği ile tam tekrardır. Hikâyelerin nazım- nesir karışımı olduğu konusunda da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Kimilerince Türk halk şiirinde serbest nazım örnekleri olmadığından Dede Korkut'ta klasik manzum parçalar yoktur. Baştan sona dek mensurdur. Manzum parçalar ayırmak hem yanlış, hem doğru olabilecektir. Bunu düzensiz ölçüler ve düzensiz kafiyeler, yeterince açıklamaktadır. Dede Korkut'un bu özelliği, bugün bile halk hikâyelerinin yer yer aynı karakteri taşıyan seci'li üslubunda ve aynı manzum karakteri gösteren atasözlerimizin, masal tekerlemelerimizin, belli söz kalıplarının, benzerlerinin üslûbunda aranmalıdır. Halk hikâyecisi

tarafından söylenenler, dinleyiciler arasında bulunan meraklı bir kişi tarafından çabucak yazıldığı için manzum bölümler düzyazı olarak yazılmıştır. Bu yüzden de nazımlar, sağlıklı bir biçimde ortaya konamamıştır. Secili söyleyişler nazım sanıldığından nazımla nesri birbirinden ayırmakta güçlükler çekilmiştir. Kimi araştırmacı ise, secili birçok bölümün manzum sanıldığını söylüyor, gerekçelerini belirtiyor, ama manzum bölümleri kesin bir dille reddetmiyor. Araştırmacılar bunları irdelemiş, gerekçeleriyle belirtmeye çalışmışlardır. Dede Korkut'ta manzum bölümleri kabul edenler bile bunların klasik anlamda manzume olmadığını belirtmektedirler. Bu, düzensiz ölçüler ve düzensiz kafiyelerle, hem manzum, hem mensur sanılan kısımların aynı karakterde oluşuyla açıklanabilecektir. Dresten ve Vatikan nüshalarında bunların ayrı ayrı yazılmayışı da bu görüşü desteklemektedir. Bazıları da manzum parçaları Divan-ı Lûgat-it Türk'teki manzum parçalarla karşılaştırıp Dede Korkut'takilerin daha iptidaî olduğuna dikkat çekmiştir. Bizce, metinlerde nazım nesir karışıktır; nazım bölümlerindeki sağlam ölçü ve kafiyenin olmayışı, çok şeyde olduğu gibi manzum parçalarda da nazmın ilk örneklerini görmekte olduğumuzdan kaynaklanmaktadır. Hem mensur, hem manzum bölümlerin aynı karakterde olması, nesrin nazma yakınlaşmasıyla, manzum bölümlerin yetkin nazım özelliği göstermemesi, manzum bölümlerinin ilk olma özelliği göstermesiyle açıklanabilir düşüncesindeyiz. Bizi bu düşünceye sevkeden, CBB'lerde neredeyse sistemli diyebileceğimiz bir biçimde kullanılan tekrarlardır. Daha önce CBB'lerde kimi eksiltilerin, kimi tekrarların üslûp özellikleri oluşturacak türde olduğunu belirtmiştik. Anlatımın daha etkili kılınmasının yollarından biri tekrarlara başvurmaksa, biri de eksiltili yapılardan yararlanmaktır. Aşamalı tekrarları incelerken, onlarla içiçe girmiş aşamalı eksiltilerle karşılaşıyoruz. Genellikle nazım bölümlerinde karşılaştığımız bu eksiltilerin sistemli bir biçimde tekrarı metinlere şiir özelliği katıyor, onların üslûp özelliği olarak ortaya çıkıyor.

Bu incelemeler sonunda belirlediklerimizi şöyle sıralayabiliriz:

En büyük dil birimi cümle değil; CBB'dir.

CBB'ler metnin temel taşıdır, cümle de CBB'nin temel taşıdır.

Tekrarlar CBB'yi birleştirici unsurlardır, CBB'lerde yer alan cümleleri birbirlerine anlam ilişkisiyle bağlar, bütünlüğü sağlarlar. Tekrarların kendini gösterdiği en büyük dil öğesi cümle değil, CBB'dir. O halde CBB'nin sınırlarını çizerken tekrarlardan yaralanmalıyız.

Ortak sözcükler CBB'de anlam bağı kuran unsurlardır. Ortak sözcükler karşımıza her zaman tam tekrar olarak çıkmaz, sonraki cümlelerde eksik tekrar, sıfır tekrar biçiminde görülebilir.

Olumsuzluk CBB'de anlam bağı kurmaya yol açan unsurlardandır.

Cümlelerdeki sebep-sonuç ilişkileri onların birbirlerine bağlanmalarına yol açarlar.

Giriş cümleleriyle sonuç cümleleri birbirinin tekrarı durumundadır, girişte yer alan bir öğenin belirtisi sonuçta karşımıza çıkmalıdır. Bu tam tekrar olduğu gibi eksik ya da sıfır tekrar bile olabilir. Yeter ki girişin belirtisi sonuçta bulunsun.

CBB'ler açıldığı gibi kapanmalı, hatta bir CBB'nin kapandığı yerden diğeri açılmalıdır.

CBB'ler giriş, gelişme, sonuç bölümlerinden oluşurlar.

CBB'lerde bölümler arasında geçiş cümleleri bulunur, hatta geçiş cümleleri CBB'ler arasında bile bulunurlar,

CBB'deki cümle sayısı sınırsızdır, cümlelerin uzunlukları değişkendir,

CBB'nin kuruluşu cümle kuruluşuyla eşdeğerdir,

Anlam tekrarları dilbilgisi tekrarlarına yol açar,

CBB'yi oluşturan cümleler kuruluşlarını başka bir cümleyle temastan alırlar,

CBB'lerde giriş ve sonuç bölümlerindeki cümlelerin kuruluşları aynı yapıda olabilir. Bu, açıştaki yapının kapanışta tekrarlandığının göstergesidir,

CBB'lerde gelişme bölümündeki cümleler de kuruluşça giriş bölümündeki cümleleri tekrarlayabilir,

Gelişme bölümünde farklı kuruluşlar olması halinde bütünlük, gerek anlam gerek biçim bağı kuracak tekrarlarla sağlanabilir,

Yapı bakımından her cümle bir öncekinin tekrarıdır, ancak bazen kendinden öncekinin değil; bir, iki, üç cümle öncekinin tekrarı olabilir,

CBB'lerde yer alan cümleler yapı bakımından birbirin tersinden tekrarlayabilirler

Anlam bağının zayıfladığı yerde biçimsel bağ onu destekleyerek CBB'nin bütünlüğünü korur,

Biçimsel bağ tek başına CBB'nin oluşması için yeterli değildir.

Anlam bağının zayıfladığı yerde biçim bağı, biçim bağının zayıfladığı yerde anlam bağı güçlenerek CBB'nin bütünlüğünü korur.

Teminatçı öğe, CBB'nin bütünlüğünü koruyan, onu derleyip toparlayan öğedir.

CBB'ler mini mikro metinlerden oluşabilir, bunlar arasında anlam bağı güçlüdür,

CBB'de kaç tane mini mikro metin olursa olsun, hepsi aynı konunun değişik yönlerden çözümlenmesi için çalışmalıdır,

Bütünden parçaya (CBB'den cümleye / metinden CBB'ye / makro metinden metine) doğru gidildikçe soyuttan somuta, genelden özele doğru kayış başlar.

Nesneler, varlıklar somutlaştıkça tekrarlar, ekler vb. belirgin hal alır,

Anlamla ilgili tekrarda soyut giriş olmalı.

CBB'deki cümlelerde kurucu öğelerden birinin büyükten küçüğe, soyuttan somuta doğru inişi anlam ilişkisi kurmaya yarar,

Daha çok somut nesnelerin belirleyicisi vardır, soyut nesnelerin belirleyicisi ise sıfırdır,

Yüklemdeki olumsuzluk eki ya da olumsuzluk bildiren bir sözcük aracılığıyla cümleye verilen olumsuzluk, anlam bağının yanı sıra biçim bağı da kurar,

Cümleler arasındaki sebep - sonuç ilişkisi anlam ilişkisi kurar,

Soru cümleleri anlam ilişkisi kurarlar,

Anlam benzerlikleri, karşıtlıklar anlam bağı kurmaya yol açarlar,

Birbirini izleyen CBB'ler arasında anlam bağlantısı olmalıdır ki, metin oluşsun,

Bir CBB'nin ilk cümlesi bir önceki CBB'nin son cümlesiyle ilgili herhangi bir işareti taşımalıdır,

Bazı CBB'ler hep aynı kalıp yapıyla açılabilir,

Kimi CBB'lerin sonunda aynı kalıp yapılar tekrarlanabilir

CBB'ler, oluşumunu sağlayan cümlelerin kuruluşuna göre sınıflandırılabilirler, iki, üç, dört öğeli CBB'ler diye.

CBB içindeki cümleler, kuruluşları bakımından birbirlerini ikişer ikişer, üçer üçer vb. tekrar edebilirler,

Cümle kuruluşları çeşitlilik gösteren CBB'ler dilbilgisi bağı zayıf olanlardır. Bunlarda anlam ilişkisi daha güçlü olur, biçim bağlantısı diğer dilbilgisi birimleriyle sağlanır,

Dede Korkut Hikâyelerini oluşturan metinlerin büyük bölümünde ilk CBB'ler birbirini tekrarlar,

Dede Korkut Hikâyelerini oluşturan metinlerin tamamında son CBB'ler birbirlerini tekrarlamaktadır .

2. KAYNAKÇA

2.1.MAKALELER

ABDULLAEV, Z. Elövset: Türk Dillerinde Bağımlı Birleşik Cümlelerin Evrimi, Bilimsel Bildiriler 1972, TDK Yayınları : 413, Ankara 1975, s.519-523

ADALI, Oya: Dilbilim Çalışmalarınoa Biçimbilim, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I, E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir 1982, s.177-187

AĞAKAY, Mehmet Ali: İkizlemeler Üzerine II, 16 (Ocak 1953), s. 189-191 / 17 (Şubat 1953), 268-271

_____ Türkçede Kelime Koşmaları, TDAY Belleten, s. 97- 104

AKERSON,Fatma-Erkman.KARAKUŞ,Mahmut:Yazın Yapıtlarında Göstergeler.Dilbilim Araştırmaları 1995, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 109-118

AKSAN, Doğan:Eşanlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eşanlamlılardan Yararlanma, Bilimsel Bildiriler 1972, TDK Yayınları : 413, Ankara 1975, s.531-542

AKSAN, Mustafa-Yeşim: Metin Kavramı ve Tanımları, Dilbilim Araştırmaları 1991, Ankara, Hitit Yayınevi . s.90-104

ALANGU, Tahir: Dede Korkut Kitabının İkinci Yazma Nüshası Üzerine, Türk Dili II (24.Eylül 1953), 806-810 s.

_____ Türk Masallarında Yunan Etkileri ve Dede Korkut Kitabı, Türk Dili 33, 1954

Alessio Bombacı: "II Kitab-ı Dede Gorgud" (Rossi'ninin yayınını tenkid), Annali del İnstituto Üniversitarıo Orientaledi Napoli, C.V, Napoli 1953, s.253-261

Ali Sultanlı: Makaleler, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1971, s.328

ƏLİYAROV, Süleyman: Kökümüz, Yaranışımız, Yaddaşımız, Dädä Gorgud Araşdırmaları Särgisindä, No.4, s.161-175, Azärbaycan 1991

ALİYEV, Vagıf: Kitab-i Dede Gorkud, Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı, Bakü 1970, s.336-347

ALLAHYAROV, K. H. Gädim Dastan Poetikasının Bä'zi Ganuna Uygunlugları, EA-nın Mä'rüzäläri, No.12, s.71-74, 1988

ALPTEKİN Ali Berat- ŞİMŞEK Esma: Dede Korkut Hikâyeleri'nin Motif Yapısı, Türk Dünyası Araştırmaları 59 (1989-1) 111-133 s.

_____ Dede Korkut Hikâyeleri'yle Halk Hikâyelerinin Münasebetleri, Türk Kültürü Araştırmaları 29, "Şükrü Elçin Armağanı" özel sayısı, (1991), 22-33 s.

ARASLI, H. Halk Edebiyatımızın Kıymetli Abidesi, "Dede Korkut"un Yeni El Yazısı, Edebiyat ve İnce Sanat , Bakü 1957

_____ Kitabi- Dädä Gorgudun Fars Dilinä Tärcümäsi, EA-nın Häbäläri, No. 1, s.29-36, 1981

ATSIZ, Nihal: Dede korkut, Yücel (Şubat 1939), c.VIII, S. 48, 306-310 s.

_____ Türk Destanı Üzerinde Çalışanlar, Orkun (31, Nisan 1951), 10-11

_____ Kopuzlama ve Oğuzlama, Orkun (34, Mayıs 1951), 10-11 s.

ÄZİZOV, E.İ .Kitabi- Dädä Gorgud vä Tarihi Dialektologiyanın Bä'zi Mäsäläläri, No. 4, s.47-52, 1976

_____ Kitabi- Dädä Gorgud Dialekt Sözläri, S.M. Kırov Adına A,D.U.-nın Elmi Äsärläri, No. 4, s.32-38, 1977

BASKAKOV, A. Nikolay: Karahanlı Türkçesinde Eski Tip Yüklem Üzerine, Bilimsel Bildiriler 1972, TDK Yayınları : 413, Ankara 1975, s.401-404

BAŞGÖZ,İlhan: Dede Korkut'ta Yanlış Okunan Bazı Kelimeler, Türk Dili IX (104, Mayıs 1960), s. 442-444

BAŞKAN, Özcan: Sözdizimi, Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, TDK Yayınları: 465, Ankara, 1980, s.124-128

BAYDUR, Suad Y. : Euripides'in Alkestis'i - Dede Korkut'un Deli Dumrul'u, Kafkasya Mecmuası, Münih 1952, S. 4

BAYKARA, Hüseyin: Dede Korkut Kitabı Üzerine Notlar, Türk Kültürü, Ankara 1973, S.124, s.223-229

BAYKARA, Tuncer: "Taşra yorıyur" Deyimi Üzerine, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXIII, İstanbul 1981, s. 211-214

BORATAV, Pertev Naili: Dede Korkut Hikâyeleri, Boğaç Han Hikâyesi, Oluş 2 (33, Ağustos 1939), s. 524-528

_____ Dede Korkut Hikâyeleri, Salur Kazan'ın Evi Yağmalanması Hikâyesi, Oluş 2 (34, Ağustos 1939), s. 539-542

_____ Dede Korkut Hikâyeleri, Önsöz, Oluş I (22 / 23 / 24 / 25 / 26, 1939), 348-350 / 363-365 / 392-394 / 410 s.

_____ Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar, Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1939

_____ Türk Destanları, Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1939

_____ Dede Korkut Hikâyeleri Hakkında, Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1939

_____ Roman ve Destan, Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1939

_____ Destan, Roman ve Cemiyet, Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1939

_____ Türk Destanları Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti ve Vardığı Neticeler, Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1939

_____ Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Te'lif Tarihi, Türkiyat Mecmuası C. XIII, İstanbul 1958, 31-62 s.

_____ Korkut-Ata, İslam Ansiklopedisi, M.E.B. İstanbul 1967, C.6, s. 860- 866

BOZTAŞ, İsmail: Metindilbilim Açısından Şiir, Dilbilim Araştırmaları 1994, Ankara, Hitit Yayınevi s. 171 -194

BURDURLU, İbrahim Zeki:Dede Korkut Hikâyeleri'nde Cümle Yapısı, Türk Dili Dil ve Yazın Dergisi, C.XVI, S.183 (Aralık 1966), s. 192-198

_____ Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri ve Cümle Yapısı I, Türk Folklor Araştırmaları, C. X, S.210, İstanbul 1967, 4303-4307 s.

_____ Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri ve Cümle Yapısı II, Türk Folklor Araştırmaları, C. X, S. 211, İstanbul 1967, 4325-4328 s.

_____ Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfatlar ve Sıfat Takımları, Türk Dili 18 (203,1968), s. 523-527

_____ Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfatlar ve Sıfat Takımları, Türk Folklor Araştırmaları, C. XII, S. 236, İstanbul 1969, 5236-5238 s.

_____ Dede Korkut Hikâyelerinde "gibi benzer" edatları ile "gibi" li Zarf Tümleçleri, Türk Folklor Araştırmaları C.12, S. 240, İstanbul 1969, 5342-5343 s.

CAFEROĞLU, Ahmet: Dedem Korkut Hikâyeleri'nin Antroponim Yapısı,TDAY Belleten 1959, s.59,80

_____ Unutulma Yolundaki Türkçe Kelimeler Arasında, TDED C. XVII, İstanbul 1969, s. 63-72

CEMŞİDOV, Şamil Allahverdioğlu: "Kitab-i Dede Korkut'un Rus Dilinde Yeni Neşri, Azerbaycan CCP İlimler Akademiyasının Haberleri, İçtimai İlimler Serisi, Bakü 1963, No. 6, s.123-126

_____ Dede Qorgud Boylarında Bedii Tasvirler Vasiteleri, Elmi Eserler, Azerbaycan Devlet Ünivesitesi, No: 6, (1964'ten ayrı basım), Bakü 1964, s.53-63

_____ "Kitab-i Dede Korkut"un Dresden El Yazmasındaki Bir Vefat Tarihi Hakkında, Azerbaycan CCP İlimler Akademiyasının Haberleri, Bakü 1965, S. 5, s.78-82

_____ Dede Korkut Kitabhanesi, Dedem Korkud'un Kitabı (O.Ş.Gökyay), Journal of Turkish Studies 6 (1982) 1984, 53-62 s.

CUMBUR,Müjgan: Dede Korkut Oğuznamelerinde Kadının Sosyal Durumu, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları Akyıldız Matbaası, Ankara 1967, s.92-112

ÇAĞATAY, Saadet Ş. : Uygurcada Hendiadyoinler, DTCF Yıllık Çalışmaları I, Ankara 1948, s. 97-145

ÇAĞLAR, B. Kemal: Dirse Han Oğlu Boğaç Efsanesi, Türk Folklor Araştırmaları, C. 1, S. 17, İstanbul Aralık 1950, s.259 vd.

_____ Dede Korkut Hakkında İki Eser,Türk Folklor Araştırmaları, C. V, S.112, İstanbul Kasım 1958, s. 1796-1798

ÇELİK, M.Fahreddin: Dede Korkut Kitabındaki Coğrafi İsimler, Ülkü, S. 101, Ankara 1941

ÇETİN, İsmet: Dede Korkut'un Yaşadığı Dönem Hakkında I, Milli Folklor 3 (17, 1993), s. 43-45

_____ Dede Korkut'un Yaşadığı Dönem Hakkında II, Milli Folklor 3 (18,1993), s. 29/32

ÇİFTÇİOĞLU, H.Nihal: Dede Korkut Kitabı Hakkında, Azerbaycan Yurt Bilgisi S.2

DEDE, Müşerref: Dil Genelceleri, Dilbilim ve Dilbilgisi konuşmaları I, TDK Yayınları: 465, Ankara, 1980, s. 41-43

DEMİRÇİZADE, A.M. Kitab-i Dede Korkut, Taşkent 1958, s.760-764

_____ Dede Korkut Destanı Hakkında, V.İ. Lenina C. VII, Bakü 1959 , s.91-98

DİLMEN, İbrahim Necmi: Deli Dumrul, Kadro (18 Haziran 1933), s. 70-79

_____ Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Birkaç Söz, Kadro 20 (Ağustos 1933), s. 43-46

_____ Kanlı Koca-oğlu Kanturalı, Kadro (21, Eylül 1933), s. 39-46

DİZDAROĞLU, Hikmet: Dede Korkut Oğuznameleri (M. Fahrettin Kırzıoğlu) III, 26 (Kasım 1953), s. 99-102

_____ Dedem Korkudun Kitabı, Türk Dili 29 (271, Nisan 1974), s. 597-601

DOĞAN, Gürkan: Asafora, Dilbilim Araştırmaları 1993, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 131-140

_____ Anlamda Dolaylılık, Dilbilim Araştırmaları 1995, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 138-151

DUVARCI, Ayşe: Dede Korkut Hikâyeleri'nden Günümüze, Türk Kültürü 27 (320, Aralık 1989), s. 769-772

ELÇİN, Şükrü: Dede Korkut Kitabı'nda İslâmi Unsurlar, Nèmeth Armağanı ,T.T.K.Basımevi, Ankara 1962, s.145-154

_____ Tepegözün Posof Rivayeti, Türk Folklor Araştırmaları, C. 9, S. 195, İstanbul 1965

ELDEMİR, Aysu: Saussure'den SonraYapısal Dilbilimde Sözdizimi Konusundaki Tutumlar, Yöntemler ve Dönüşümlü Üretimsel Dilbilgisinde Chomsky, Dilbilim ve Dilbilgisi konuşmaları I, TDK Yayınları: 465, Ankara, 1980, s.129-147

ELİYAROV,Süleyman:Dedem Korkut Kitabında Anakağanlığı Tarihinin İzleri. Azerbaycan Filologiyası Meseleleri, (2.baskıdan ayrı basım) Bakü 1984, s.185-198

_____ Kitabı Dedem Korkut Kitap Olmuş mu? , Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Muharrem Ergin'e Armağan, XXVII / 1-2

EMRE, Ahmet Cevat: Türkçede Cümle, TDAY Belleten

ERCİLASUN, A.Bican: Dede Korkut Kitabı İle Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler, TDAY Belleten 1988, s.69-89

_____ Sazımın Sözü. Yeni Sözcü Haftalık Haber Aktualite Fikir Dergisi, Ankara, S. 4, s. 15

EREN, Hasan: Dede Korkut Kitabına Ait Notlar, Pay Dilemek, Pay Vermek, Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar, T.T.K. Basımevi, Ankara 1950, s.33-37

_____ Kitab-ı Dede Korkut'un Yeni Yazması, Türk Dili II (13, Ekim 1952), 3-4 s.

_____ Beyrek Hikâyesinin Yeni Bir Varyantı, Dünya Edebiyatından Seçmeler, S.4, 1977, s. 38-43

ERGİN, Muharrem: Dede Korkut Kitabı Üzerinde I, Dede Korkut'un İsmi, İ.Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi C. V, İstanbul , Aralık 1953, 121-151 s.

_____ Dede Korkut Kitabı Üzerinde II,Tarihi Kaynaklarda Dede Korkut İ.Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi C.VI , İstanbul 1955, s. 91-118

_____ Dede Korkut Kitabı Hakkında, Türk Dili 3 (29, Şubat 1954), s. 267-269

_____ Orhan Şaik'e Cevap II, Ankara 1964

EYÜBOĞLU, Bilâl: Dede Korkut'un Ölüm Destanı, Milli Kültür 13 (92, Mayıs 1992), s. 30-33

GAZİMİHAL, R. Mahmut:Baş Ozan Korkut Ata ve Onun Yelteme Kopuzu, Türk Folklor Araştırmaları, C. V, S. 104, İstanbul 1958

_____ Yine Kopuz ve Yelteme Üzerine, Türk Folklor Araştırmaları, C. VI, S. 160, İstanbul 1961

GOCUL, Basri:Alplar Başı Kazan Bey Meydan Okuyor,Türk Folklor Araştırmaları I(Ağustos 1949), 8.s.

_____ Alp Erenler Adlanacak, Türk Folklor Araştırmaları 14 (Eylül 1950), 222. s.

_____ Bamsı Beyrek Geçmişi Anmaktadır, Türk Folklor Araştırmaları 19 (Şubat 1951), 298. s.

_____ Oğuzlamadan: Er Meydanı, Orkun (44, Ağustos 1951), 5. s.

_____ Bozaç Turgay Şakıldıyorken, Orkun (48, Ağustos 1951), 6. s.

GÖKALP, Ziya:Deli Dumrul Hikâyesi,Yeni Mecmua No.IV, (Ağustos 1917), s. 93-97 Altın Işık, Maarif Vekâleti Neşriyatından, Çocuklar Kütüphanesi I, İstanbul 1339-1342 Şiirler ve Halk Masalları, Fevziye Abdullah Tansel, Ziya Gökalp Külliyatı I, Ankara 1952, s. 222-224

_____ Arslan Basat Hikâyesi, Yeni Mecmua No.V (Ağustos 1917), s. 93-97 ve (Agustos 1917) No.VII, s. 127-128 , Altın Işık, İstanbul 1339-1342, s. 153-181, Fevziye Abdullah Tansel, aynı yerde s. 225-247

GÖKBAKAR, İbrahim:Dede Korkut Hikâyelerine Dair, Ülkü 3, seri 2 (23, 1948) s. 28-30

GÖKÇEOĞLU, Sait:Dede Korkut Masalları, Radyolarımız ve TDK,Türk Folklor Araştırmaları, C.IV, S. 84, İstanbul 1958

GÖKSU, Özkan:Dilde Yapı Kavramı ve Geleneksel Yaklaşım, Dilbilim ve Dilbilgisi konuşmaları I, TDK Yayınları: 465, Ankara, 1980, s. 46-56

GÖKYAY, Orhan Şaik: Bir Kemküm, Oluş I (21, Mayıs 1939), s. 228-325

_____ Dede Korkut Hikâyeleri ve Önemi, Türk Dili 19 S. 207, Aralık 1968 s. 424-435

_____ Dede Korkut Destanında İslâmi Unsurlar, TDAY Belleten 1971, s. 61-82

_____ Dedem Korkut Kitabının İngilizce Çevirileri, Türk Folklor Araştırmaları, C. XVI, S. 314, İstanbul 1975

_____ Dedem Korkut Kitabı Üzerine, TDAY Belleten 1985, s. 91-96

HACIEMİNOĞLU, M. Necmettin:Dede korkut Kitabı II (M. Ergin), Türk Kültürü II(15,1964), s.56-58

HATİBOĞLU, Vecihe:Eşanlamlı Sözcükler Var mıdır? Türk Dili Dil ve Yazın Dergisi, C.XXII. S.229 (Ekim 1970), s.9-10

HAZRİ, Nebi: Dädä Gorgut Dastanıyla Älägadar Azärbaycan'da Araştırmalar, Türk Kültürü XIX (220, 1981) 324 -330 s.

İMER, Kâmile: Eksiklik Kuramı Çerçevesinde Kod Türleri, Dilbilim Yazıları 1990, s.23-31

İNAN, Abdulkadir: Kitab-ı Dede Korkut Hakkında, Türkiyat Mecmuası. İstanbul 1929

_____ Birinci İlmi Seyahate Dair Rapor. İstanbul 1930

_____ Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar I, Ülkü 9 (50.1937), s. 139-140

_____ Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar II. Ülkü 10 (55.1937), s. 78-80

_____ Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar III. Ülkü 10 (60.1938), s. 545-547

_____ Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar IV. Ülkü 11 (66.1938), s. 549-551

_____ Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar V, Ülkü 13 (74,1939), s. 168-171

_____ Dede Korkut Hikâyeleri, Oluş (Temmuz 1939), C. II, S. 28, s. 442-443

_____ Dede Korkut Kitabındaki Eski İnanışlar ve Gelenekler, Makaleler ve İncelemeler, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 233-252

_____ Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar, Makaleler ve İncelemeler 2, T:T:K: Basımevi, Ankara 1991, s. 213-214

İNCE, Işık: Türkçenin Çekirdek Tümcelerindeki Kurucu Yapılara Üretimsel - Dönüşümlü Dilbilgisi Açısından Bir Yaklaşım, Dilbilim Araştırmaları 1990, Ankara, Hitit Yayınevi , s. 43-49

İZBUDAK, Velet: Dede Korkut Hikâyeleri , Duygu (Çankırı) S. 353-400, 1937-1938

_____ Dirse Han-oğlu Boğaç Han Hikâyesi, Duygu (353 / 354 / 355 / 356 / 359 / 360 1937)

_____ Salur Kazanın Evi Yağmalaması Hikâyesi, Duygu (361 / 362 1937, 368 / 369 1938)

_____ Kam Büre Bek Oğlu Bamsi Beyrek Destanı, Duygu (370 / 371 / 372 / 373 / 375 / 376 / 377/ 378 1938)

_____ Han Kazan OğluUruz Beyin Tutsaklığı Boyu, Duygu (379 / 380 / 381 / 382 / 384 / 385 / 387 1938)

_____ Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, Duygu (388 1938)

_____ Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, Duygu (389 / 390 / 391 / 392 / 393 / 394 1938)

_____ Kadılık Koca Oğlu Yüğnek Boyu, Duygu (395 / 396 1938)

_____ Pusatın Tepe Gözü Öldürdüğü Boyu, Duygu (397 / 398 / 399 / 340 1938)

JİRMUNSKY.V.M .Kitabı Korkud ve Oğuz Destanı Geleneği, çev. İsmail Kaynak, Belleten S.100, Ankara 1961

JOHANSAN, Lars: Fiilimsi Önermelerin Görevleri Üzerine,Bilimsel Bildiriler 1972, TDK Yayınları : 525-529, Ankara 1975, s.519-523

KAPLAN, Mehmet: Dede Korkut Kitabında Kadın, Türkiyat Mecmuası IX (1951) s. 99-112 / Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I, Dergah yayınları İnceleme Dizisi: 3, İstanbul 1992, s.41

_____ İki Destan ve İki İnsan Tipi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IV, 1952

_____ Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I, Dergah yayınları İnceleme Dizisi: 3, İstanbul 1992, s.70

_____ Dede Korkut Kitabında Hayvanlar, Türk Edebiyatı ÜzerindeAraştırmalar I; Dergah yayınları İnceleme Dizisi: 3, İstanbul 1992, s.55

_____ Dede Korkut Kitabı, TürkEdebiyatıÜzerine Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri, Türk Edebiyatı İnceleme Dizisi: 3/3, İstanbul , s. 46-65

KARABAŞ, Seyfi:Dede Korkut Anlatılarının Toplumsal İşlevi, Milli Kültür 13 (91,Nisan 1992), s.65-69

KARADAĞ, Metin: Euguene Schuyler'in Türkistan Seyahatnamesi'ndeki Folklor Unsurları. U.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi. C.II. S.I. Bursa 1987

KARAMANLIOĞLU, Ali: Kölük ve Külük / Külik Sözleri Üzerine: TDED C. XXII. İstanbul 1977. s. 13-15

KIRAN. Ayşe Eziler: Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri. Dilbilim Araştırmaları 1990. Ankara. Hitit Yayınevi . s. 51-62

_____ Göndergenin Gücü ve Gerçeklik. Dilbilim Araştırmaları 1994. Ankara. Hitit Yayınevi. s.236-246

KIRZIOĞLU. Fahrettin: Baku'da Basılan "Kitab-i Dede Korkut". Türk Folklor Araştırmaları. C. XIII. S. 260. İstanbul Mart 1971

_____ Dede Korkut Oğuznamelerine Göre Kars'ın Arpaçay Boyu ve Kağızman Kesimindeki Kamsarakan / Kolbaşı Hanedanı. T:T:K: Basımevi. Ankara 1972. s. 176-223 (VII. Türk Tarih Kongresi Ankara. 25-29 Eylül 1970)

_____ Dede Korkut Oğuznameleri Coğrafyası ve Düşünceler, Kervan Yayınları. İstanbul 1980. s. 269-317

_____ Dede Korkut Oğuznamelerini Bırakan Oğuzların " Tokuz tümen Gürcistan'a Komşu Yaşadıklarını Gösteren "Akpaza", "Aznavur", "Şavkalı Melih" Deyimleri ve " Bogul-oğlı Amıran" ile "Gogdet-Kocaoğlı Şor Şamsaldin" Kütülderi, Feryal Matbaası, C.II, Ankara 1986, s.165-182 (III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri)

KOCAKAPLAN, İsa: Dede Korkut'ta İnsan, Hükümdar ve Aile, Türk Edebiyatı Dergisi, S.145, Kasım 1985, s. 37-42

_____ Dede Korkut'ta Şenlik veYas, Türk Edebiyatı (155, Eylül 1986), 37-39 s.

KOCAMAN, Ahmet: Dilde Bağlam ve Anlam İlişkileri Üzerine, Türk Dili Dil ve Yazın Dergisi C. XXXIX, S.332 (Mayıs 1979), s.397-401

KOÇ, Nurettin: Özneyle İlgili Sorunlar, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK S.529, Ankara, Ocak 1996, s. 7-15

KOÇ, Sabri: Türkçe'de Zarf Tümcelerinin Çözümlenmesine Dönüşümlü- Üretken Yaklaşım, Dilbilim Yazıları 1990, s.33 vd.

KORKMAZ, Zeynep: Türkçede -ecek / -acak Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültese Dergisi, C.XVII, S.1-2, s.159-168

_____ Dede Korkut Hikâyelerinin Eski Osmanlı Metinleri Arasındaki Yeri, Milli Kültür 3 (Eylül 1981) 23-25 s.

KORTANTAMER, Tunca: Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşenceler I, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I. E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir 1982, s. 61-106

KÖPRÜLÜ, Fuat: Dede Korkut Kitabına Ait Notlar III, Ozan, Azerbaycan Yurt Bilgisi, S. 3, İstanbul 1932, s. 132-140

_____ Dede Korkut Kitabına Dair Notlar, Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası, C.I, İstanbul 1992

KÖSEMİHAL, Mahmut Ragıp: Bey Beyrek Destanının Türküleri, Milli Mecmua, İstanbul 1931, s.124-125

_____ Dede Korkut Hikâyelerindeki Musiki İzleri, Ülkü 12 (71-1939), s. 394-397

KÜLEBİ, Oya: Türkçede Eksilti Tümceleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 7 / 1-2, s. 117-137

KÜYEL, Mübahat Türker: The Book of Dede Korkut T.T.K. Basımevi, Ankara 1991, S.13, s.272-285

LEWİS, G.L.: Muharrem Ergin Dede Korkut Kitabı, Bulletin of the School of Oriental and African Studies. Universty of London , 1961, 365-366 s.

MÄMMÄDOV, I: Kitabi- Dädä Gorgudun Dilindä Bä'zi Leksik - Semantik Hususiyyätlär, No.4, s. 67-71, 1976

MANSUROĞLU. Mecdut: Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile (M.Ergin), İ.Ü.Ed.Fak.Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IX (1959), 159-160 s.

M.Cevdet: Korkut Ata, Dergâh Mecmuası, İstanbul 1919 II, S. 15, s. 337

MELİKOV,Tofig Dovud: Dede Korkut Kitabının Nazım Bölümlerinin Yapısı Üzerine, TDAY Belleten 1988, 53-59 s.

NÄBİYEV. A. : Kitabi- Dädä Gorgud vä Garaoğlu Dastanlarında Forma vä Sujet Ohşarları, S. M. Kirov Adına A.D.U.-nun Äsärläri, No.2, s.55-59

NUR. Rıza: Türk Destanını Nazma Çekmek Teşebbüsleri. Orkun (33, Mayıs 1951), s. 6-7

OĞUZ, M. Öcal: Dede Korkut Boylarında Kardeşlik, Milli Kültür 12 (86, Temmuz 1991), s. 42-49

ORALİŞ, Meral -OZİL, Şeyda: Metinbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme, Dilbilim Araştırmaları 1992, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 37-48

ORKUN, H. Namık: Oğuz Destanına Dair, Ülkü, 1935, S.V, s. 412-420

_____ Üçüncü Ders, Türklük Mecmuası (Temmuz 1939), S.IV, s. 273-282

_____ Bir İzah, Türklük (Agustos 1939), S.V, s. 416

_____ Kitab-ı Dede Korkut, Türk Dili II (15, Aralık 1952), s. 142-143

OY, Aydın: Dede Korkutta Atasözleri, VI, 61 (Ekim 1956) 39-41 / VI, 65 (Şubat 1957), s. 266-272

_____ Dede Korkut Kitabında Kahramanların Doğumları ve Çocukluk Evreleri, Türk Dili 9 (97, Ekim 1959), s. 26-28

_____ Dede Korkut Kitabında Kahramanların Ad Almaları, Türk Dili 9 (99, Aralık 1959) s. 150-152

_____ Dede Korkut Kitabında Kahramanların Toplumsal Hayatları. IX, 101 (Şubat 1960), s. 240-242

_____ Dede Korkut Kitabında Kahramanların Aile Hayatları, Türk Dili 9 (102, Mart 1960) s. 286-288

_____ Dede Korkut Kitabında Kahramanların Evlenmeleri. Türk Dili 9 (105, Haziran 1960), s. 460-462

_____ Dede Korkut Kitabında Ölüm Karşısında Kahramanlar. IX, 107 (Ağustos 1960), s. 574-576

_____ Dede Korkut Kitabında Yas-Ölüm Törenleri. IX, 108 (Eylül 1960). s. 638-640

ÖZKAN, Nevzat: Dede Korkut Kitabında Dini Tasavvufi Unsurlar. Milli Folklor 3 (21, 1994). s.67-73

ÖZMEN, Murat: Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın ve Aile İçi İlişkileri. Ilgaz 6 (67, 1967) s. 17-18

ÖZTELLİ, Cahit: Dede Korkut Kitabı. Türk Dili VIII (82, Temmuz 1958). s. 523-526

_____ Bamsı Beyrek'in Sivas Söylentisi. Türk Folklor Araştırmaları, C. V, S. 112, İstanbul 1958

_____ Bamsı Beyrek'in Sivas Söylentisi (son), Türk Folklor Araştırmaları, C. V, S. 113, İstanbul 1958

_____ Dede Korkut Üzerine Bazı Notlar. Türk Folklor Araştırmaları, C.X, S.212, İstanbul 1967

_____ Dedem Korkut Üzerine, Türk Folklor Araştırmaları, C. XII, S. 240, İstanbul 1969

_____ Dedem Korkut Kitabının Dili Üzerine Bir Deneme. Bilimsel Bildiriler 1972, TDK Yayınları: 413 , A.Ü. Basımevi, Ankara 1975

ÖZÜNER, Ö. Lütfü: Dede Korkut Kitabı , Özdemokrat Konya (273, Eylül 1958)

ÖZÜNLÜ Ünsal : Klasik Sözbilimin Deyişbilimdeki Uzantıları, Dilbilim Araştırmaları 1990, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 85-94

ÖZYURT, Mehmet: Tepegöz Hikâyelerinin Karadeniz Varyantları, Türk Folklor Araştırmaları, C.XI, S. 226 İstanbul 1968

PİRSULTANLI, Sednik Paşayev: Türk Dilli Halklarda Ozan-Âşık Sanatı ve Onun Milli Hususiyetleri, Milli Folklor Dergisi, S.20

RUHİ, Şükriye: Yazılı Metin Oluşturmada Devrik Tümcenin İşlevi Üzerine Bir Gözlem, Dilbilim Araştırmaları 1990, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 53-58

SAKAOĞLU, Saim: The Book of Dede Korkut, Türk Folklor Araştırmalar, S. 286, İstanbul 1973, s. 6634

_____ Dede korkut'un Masası Etrafında, Türk Edebiyatı (183, Ocak 1989), s.16

SCHMİEDE, H. Ahmet: Çağdaş Azerbaycan Şiiri ve Bulud Karaçorlu Sehend, TED S.14, İstanbul 1973, s. 28-29

SERTKAYA, Osman Fikri: " Bir Uygur Şiiri Hakkında Not "a Not, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXIII, İstanbul 1981, s. 203-210

_____ Dede Korkut Kitabındaki Manzum Parçalarda Dörtlük Türü ve Hece Vezni Var mı?, Türk Dili 50 (406, Ekim 1985), s. 155-163

_____ Zamirlerde Katmerli Çekim Üzerine, Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildirisi, İstanbul 1992

SEYİDOV, M.: Kitabi- Dädä Gorgud Boylarındakı Bä'zi Sözlärin Etimologiyasına Dair, EA-nın Häbärläri, NO.4, s. 33-47, 1976

ŞİRALİEV, A. Mehmedaga: Cümle-Söz, Bilimsel Bildiriler 1972, TDK Yayınları : 413, Ankara 1975, s. 317-319

SULTANLI, Äli: Dädä Gorgud Dastanı Haggında Geydlär, 2. mägalä / Azärbaycan Dövlät Yüniversitetinin Elmi Äsärläri, Bumanitar Seviya, No.1, s. 3-19, 1959

_____ Dädä Gorgud Dastanı Haggında Geydlär,3.mägalä /Azärbaycan Dövlät Yüniversitetinin Elmi Äsärläri, Bumanitar Seviya, No.3, s. 3-14, 1959

_____ Dädä Gorgud Dastanı Haggında Geydlär, 5. mägalä / Azärbaycan Dövlät Yüniversitetinin Elmi Äsärläri, Bumanitar Seviya, No.5, s. 3-14, 1959

SÜMER, Faruk: Dede Korkut Kitabına Dair Bazı Mülahazalar, Türk Folklor Araştırmaları 2, S.30, 1952, s. 467-472

TAHMASİB, M.H. Kitab-i Dede Korkuddan Azerbaycan Halkının Kahramanlık Eposu, İlimler Akademiyası CCPN, Azerbaycan Filialı, Nizami Edebiyat ve Dil Enstitüsü, Bakü 1941, s.31-35

_____ Halk Destanları, Bakü 1965, s. 17-18

TAMİR, Ferhat: Dede Korkut Kitabı ve Türk Dünyası, Türk Kültürü 26 (306, 1988), s. 660-662

TECER, A. Kutsi: Dede Korkut, Kalem 1938, S.7, s. 13-17

TEKİN, Talat: Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmeler, TDAY Belleten (1982-83) s. 141-156

_____ Kitab-ı Dede Korkut'ta Yeni Düzeltmeler, Türk Dili S.385, Ocak 1984, s. 26-29

_____ On the Structure of Altaic Echoic Verbs in {-kIrA}, AOH XXXVI, fas. C.1-3, s.510

TEODORİDİS, Dimitri: Dede Korkut Kitabındaki Pilon Kelimesi, TDED C.XI, İstanbul 1961, s. 45-46

TEZCAN, Semih: Dede Korkut Kitabında Boy Boylamak, Soy Soylamak, Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK Yay, No. 449, Ankara 1978, s. 227-236

TİMURTAŞ, Faruk K. : Türkiye Türkçesinin Ana Hatları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXIII, İstanbul 1981, s. 175-202

TOGAN, Zeki Velidi: Türk Destanlarının Tasnifi, Atsız Mecmua, S.13, İstanbul 1931

Tourkhan Gandjei: " II. Kitab-ı Dede Gorgud " (Rossi'nin yayınını tenkit),Oriens, C.VI, No. 2, 1953, s. 402-404

TULUM, Mertol: -la / -le Ekine Dair, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXVI, İstanbul 1993, s. 157- 164

TUNA, Osman Nedim: Türkçede Tekrarlar I, TDED, C. III, No. 3-4, İstanbul 1949, s. 429-447

_____ Türkçede Tekrarlar II, C. IV, No. 1, İstanbul 1950, s. 39-81)

TURA, Sabahat: Anlam ve Yorum, Dilbilim ve Dilbilgisi konuşmaları I, TDK Yayınları: 465, Ankara, 1980, s. 104-123

TÜLÜCÜ, Süleyman: Dede Korkut Hikâyelerinin Kitap Halinde Neşirleri Üzerine, Türk Dünyası Araştırmaları (25,1983-2), s.149-168

TÜRKDOĞAN, Orhan: Dede Korkut Kitabında Milli Kültür Tipleştirmeleri, Türk Kültürü XXI (234, 1982), s. 780-787

TÜRKMEN, Fikret: Garaoğlu Destanı, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1982, s. 47-59

_____ Dede Korkut Hikâyelerinin Anadolu'da ve Rumeli'nde Yaşayan kolları TDAY Belleten 1988, s. 157-177

_____ Anadolu'da Türkmen Destanı Yusuf-Ahmet'in Bir Varyantı, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi V, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1989, s. 1-5

_____ Dede Korkut Hikâyelerinin Anadolu ve Rumeli'de Yaşayan Kolları, Türk Kültürü Araştırmaları 29 (1991), s. 345-367

TÜRKMEN, Orhan: Dede Korkut Destanında Sosyal Hareketler, Türk Kültürü 23 (269,1985) s.565-571

UYSAL, Ahmet Edip: Destanlerımızdan Dede Korkut Hikâyeleri ile Köroğlu'nda Tabiat üstü Unsurlar, Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi C.II, S.4, s. 13-46, Ankara 1986

UZUN, N.Engin: Atasözlerin Kısalığı ya da Dilbilimsel Eksilti Sorunu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. XXX111, S. 1-2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990, s.141-150

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir: Dede Korkud'un Orhan Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidli Notlar, Türklük (Temmuz 1939), S. IV, s. 330-336

_____ Dede Korkud'un Orhan Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidli Notlar,Türklük (Eylül 1939) S. VI, s. 491-496

_____ Kazan Beg-oğlu Uruz Begün Tutsak Olması Hikâyesi, Yeni Türk, Eminönü Halkevi Mecmuası (82 / 83 / 84 1939), 406-410 / 471-473 / s. 516-518

_____ Kanlı Koca -Oğlu Kanturalı Hikâyesi,Yeni Türk, Eminönü Halkevi Mecmuası (85,1940), s. 15-18

VAHAPZADE, Bahtiyar: Dede Korkut'u Okurken, Türk Edebiyatı (145, Kasım 1985), s. 23-25

YILDIRIM, Dursun: Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat, Tabiat, Tanrı ve Ölüm, TDED C. XX, İstanbul 1973, s. 37-47

ZEYREK, Deniz: -mış'ın Masallardaki İşlevi Üzerine. Dilbilim Araştırmaları 1990. Ankara, Hitit Yayınevi, s. 79-84

_____ Göstergebilim, Söylem Çözümlemesi ve Anlatı İncelemesi, Dilbilim Araştırmaları 1991, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 105-112

ZÜLFİKÂR, Hamza: Cumhuriyet Döneminde Yurdumuzda Yapılan Türk Dili İle İlgili Kaynak Metin Yayınları, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı, DTCF Yayınları No. 239, Ankara 1974, s. 184-187

2.2. KİTAPLAR

ABDULLAYEV, Kamal: Gizli Dädä Gorgud, Bakü 1991

ADALI, Oya: Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1979,

AKALIN, L. Sami: Dede Korkut Kitabının Folklor Bakımından Değerlendirilmesi, İ.Ü.Ed.Fak. Yenilik Basımevi, İstanbul 1969

AKGÜL, Yusuf: Dede Korkut Destanları, M.E.B. Basımevi, Ankara 1989

AKPINAR, Yavuz: Azerî Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları: 150, İnceleme Dizisi: 21, İstanbul 1994

AKSAN, Doğan: Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, A.Ü. DTCF Yayınları, S.217, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971

_____ Sözcük Türleri, Hazırlayanlar: Neşe Atabay, Dr.İbrahim Kutluk, Sevgi Özel, Tdk Yayınları 421, Ankara 1983

_____Türkçenin Gücü, Türk Dilinin Zenginliklerine Tanıklar,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel yayın No. 286, Edebiyat Dizisi: 68, Ankara 1987

_____ Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları : 439/1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990

_____ Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları : 439, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989

_____Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları : 439/3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990

AKTAŞ, Şerif: Edebiyatta Üslup ve Problemleri, Akçay Yayınları : 30, Kaynak Eserler: 5, Ankara 1993

AKÜN, Ö. Faruk: Dede Korkut Hikâyelerinde Kompozisyon ve Tasvir, Türkiyat Enstitüsü T. 240, 1947, s. 74

ALTINKAYNAK, Hikmet: Dede Korkut, Bilgilik Yayımcılık, İstanbul 1983

ANAR: Dünya Bir Penceredir, Bakü 1986

ANIT, Türkan: Deli Dumrul, Kalem Yayıncılık , İstanbul 1980

_____ Deli Dumrul, Dede Korkut Masalları, AND Kartpostal ve Yayınları, İstanbul 1983

ARASLI Hamit: Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, Kadim Devir Bölümü, Bakü 1943

_____ "Dede Korkut" Destanı, Kadim Edebiyat 1939-1940

_____ Kitab-ı Dede Korkud, Azerneşr, Bedii Edebiyat Şubesi, Bakü 1938 / 1939 / 1962

_____ Kitab-ı Dede Korkud, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1962

AYHAN, Şahap: Dede Korkut Masalları (Günümüz Türkçesine nakleden), Renk Yayınevi, İstanbul 1972

BABÜR, A. Osman: Dede Korkut, İstanbul 1972

BALABAN, Mustafa Rahmi: Korkut Atanın Kitabı, Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1937

BANARLI, Nihad Sami: Resimli Türk Edebiyatı , MEB Devlet kitapları, Milli Eğitim Basımevi, C.I, İstanbul 1971

BANGUOĞLU, Tahsin: Türkçenin Grameri, Baha Matbaası İstanbul 1974 / TDK 528, Ankara 1990

BAŞGÖZ, İlhan:Dede Korkut Üzerine Notlar, Folklor ve Etnografya Araştırmaları, And Sanat Yayınları İstanbul 1985

BAYRAV, Süheyla: Yapısal Dilbilim, İstanbul 1969

BİLGEGİL, Kaya: Türkçe Dilbilgisi, Emek Matbaası, İstanbul 1982

BİNYAZAR, Adnan:Dedem Korkuttan Öyküler, TDK Yayınları, Ankara 1972

_____ Dedem Korkut, Milliyet Yayınları, Doyuran Matbaası, İstanbul 1973

BORATAV, Pertev Naili: Türk Halk Bilimi I - 100 Soruda Türk Halk Bilimi, 100 Soruda Dizisi: 13, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973

_____ Folklor ve Edebiyat, İstanbul 1939,

_____ Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946

CAFEROĞLU, Ahmet: Türk Dili Tarihi I, İ.Ü.Ed.Fak.Yay. No: 778, Ed. Fak. Basımevi, İstanbul 1970

_____ Türk Dili Tarihi II, İ.Ü.Ed.Fak.Yay. No: 1072, Ed. Fak. Basımevi, İstanbul 1974

CEMŞİDOV, Şamil: Basatın Täpägözü Öldürmäsi, Azärnäşr, Bakü 1965

_____ Azerbaycan Sözlü Halk Edebiyatının Mahsulü Olarak " Kitab-i Dede Korkut " Abidesi, Azerbaycan Nizami Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Bakü 1965

_____ Kitabi- Dädä Gorgud'u Väragläyärkän, Gänçlik, Bakü 1969

_____ Kitabi- Dädä Gorgud, Elm., Bakü 1977

_____ Dädä Gorgud Dastanları, Bakü 1980

_____ Kitâb-ı Dede Korkut, Hazırlayan : Üçler Budak, Kültür Bakanlığı Yayınları / 1171,Türk Dünyası Edebiyatı Eserleri Dizisi / 7, Ankara 1990

DEFNE, Ö. Zeki: Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1988

DEMİRCİZADE, E.M. Kitabi- Dädä Gorgud Dastanlarının Dili, Bakü 1959

DİLAÇAR, Agop: Türk Diline Genel Bir Bakış, Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara 1964

DİLÇİN, Cem: Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları: 517, Ankara 1983

DİRENOĞLU, Şefik: Dede Korkut, MEB. Yayım ve Basılı Eğt. Malz. Gen. Md., 1968

DİZDAROĞLU, Hikmet: Tümcebilgisi, TDK Yayınları: 426, Ankara 1976

DURSUN, Yıldırım:Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat,Tabiat,Tanrı ve Ölüm,İ.Ü.Ed.Fak. Matbaası. İstanbul 1973

EKİZ, Osman N. : Dede Korkut, Kartaş Yayınları, İstanbul 1986

ELÇİN, Şükrü: Deli Dumrul

ENÖN, Ahmet: Bizim İlyadamız, Niğde 1955

EREN, Hasan: Dede Korkut Kitabına Ait Notlar, Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalardan ayrı baskı, 1952

ERGİN, Muharrem: Dede Korkut Kitabı, Türk Dil Kurumu Yayınları, S.169, Ankara 1958

_____ Dede Korkut Kitabı, Metin-Sözlük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü IV. S. A 2, Ankara 1964

_____ Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları S.169, TTK Basımevi, Ankara 1989

_____ Dede Korkut Kitabı, 1000 Temel Eser Serisi,

_____ Türk Dil Bilgisi, Bayrak, Basım, Yayım, Tanıtım, İstanbul 1989

_____ Üniversiteler İçin Türk Dili, Baynak Basım-Yayım-Tanıtım, İstanbul 1990

_____ Dede Korkut Kitabı II,İndeks-Gramer, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları S.219, TTK Basımevi, Ankara 1991

ERMAN, Azmi Nihad: Dede Korkut Masalları, Han Kızı Bulak (Destan Deyişinden Sadeleştiren), Altın Yayınları, Emek İş Yayınevi, İstanbul 1972

_____ Dede Korkut Masalları, Kayıp Oğul, (Destan Deyişinden Sadeleştiren), Altın Yayınları, Emek İş Yayınevi, İstanbul 1972

_____ Dede Korkut Masalları, Selcan Hatun, (Destan Deyişinden Sadeleştiren), Altın Yayınları, Emek İş Yayınevi, İstanbul 1972

ERTAN, Ali: Edebiyatımızın Meşhurları: Dede Korkut, Net Kitabevi, İstanbul 1946

Fikret Bahaeddin: Dede Korkudun Grameri, Türkiyat Enstitüsü, 1939

FERZELİ, Ejder: Dede Korkud Yurdu, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1989

GEMİCİ, Sabiha: Sözcük Bilgisi I, U.Ü. Necatibey Eğitim Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Yayın No:48, Balıkesir 1992

_____ Sözcük Bilgisi II, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fak. Türk Dili ve Ed. Böl, Balıkesir 1994

GENCAN, Tahir Nejat: Dil Bilgisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1979

GOCUL, Basri: Epopemiz, İstanbul 1950

_____ Biçilmedi Ektiklerim, Boşa Gitti Çektiklerim İstanbul 1951

_____ Oğuzlama, Bursa 1951 / İstanbul 1952

_____ Seçme Parçalar, İstanbul 1952

_____ Gül Sevgisi Kalpte İken, Acıtır mı Eli Diken? Bursa 1953

_____ Söndüreyim Derken Mumu, Sakalcığın Tutuşdu mu? I. İstanbul 1952 / II. Bursa 1953

_____ Sayın Besim Atalay, Benimle Etmiş Alay, Bursa 1953

_____ Öldüğün Vakit Acından, Tabutun Koz Ağacından, Bursa 1954

: _____ Türk Şehnamesi, Yeni Erciyes Dergisi Yayınları I, Kayseri 1955

GÖĞÜŞ, Muhtar: Kitab-ı Dede Korkut, (Gaziantep Dili ve Göreneği) Gaziantep Halkevi Dil, Ed., Tarih Şubesi, Gaziantep 1938

_____ Türkçede Cümlemsinin Kuruluşu ve Temel Cümleye bağlanışı,?

GÖKALP, Ziya: Halk Klasikleri I, Nasrettin Hocanın Lâtifeleri, Diyarbakır 1972

_____ Alageyik (Dede Korkut Masalları), Kalem Yayıncılık, İstanbul 1980

_____ Tepegöz, Kalem Yayıncılık, İstanbul 1980

GÖKÇE, Ferruh - GÖREL, Şerif: Ulusal Efsaneler, Ankara 1935

GÖKNEL, Yüksel: Türkçe ve Modern Türkçe Dilbilgisi, Hür Efe Matbaası, İzmir

GÖKYAY, Orhan Şaik: Dede Korkut, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1938

_____ Bugünkü Dille Dede Korkut Masalları, Muallim Ahmet Halit Kitapevi, İstanbul 1939 / II. baskı İstanbul 1943

_____ Dedem Korkut'un Kitabı. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1973

_____ Bugünkü Dille Dede Korkut, Remzi Kitabevi

_____ Dede Korkut Hikâyeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları: 252, Halk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976

_____ Dede Korkut Hikâyeleri ,Tercüman 1001 Temel Eser:143 , Kervan Kitapçılık Basın Yayın, İstanbul 1980

GÜNEŞ, Ufuk: Keith Rowbotham-Yigenek son of Kazılık Kogca, Dede Korkut stories. Yaprak Kitabevi, Samsun 1989

GÜNEY, Eflatun Cem: Dede Korkut Masalları, iç resimler Neşet Günel, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1958 / II. baskı 1963

GÜNGÖR, Semih: Dede Korkut Kitabı, Suffe Yayınları, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul 1984

GÜR, Yusuf: Dede Korkut Masalları, resimleyen Nevzat Akoral, Çocuk ve Gençlik Klasikleri 9, Köy ve Eğitim yayınları 19, Ankara 1957

GÜRSES, Reşide: Dede Korkut Grameri-Fiil, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Mekanik Çoğaltma, Ankara 1992

HACIEMİNOĞLU, Necmettin: Türk Dilinde Edatlar, Milli Eğitim Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 193, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1974

_____Türk Dilinde Fiiller, Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991

HALİLOV, Penah: "Kitabi Dädä Gorgud" İntibah Abidäsi , Bakü 1993

HATİPOĞLU, Vecihe: İkilemeler, TDK Tanıtma Yayınları: 328, Dil konuları Dizisi: 18, Ankara 1971

_____ Dilbilgisi Terimler Sözlüğü, Ankara 1978

_____ Türkçenin Södizimi, A.Ü.DTCF Yayınları No:317, Ankara 1982

HIZARCI, Suat: Dede Korkut Kitabı, Varlık Yayınları, Türk Klasikleri, Ekin Basımevi, İstanbul 1953 / II. baskı 1958 / III. baskı 1963 / V. baskı 1977 Üçler Matbaası

_____ Bugünkü Türkçemizde Dede Korkut Hikâyeleri, Varlık Yayınevi, Ekin Matbaası, İstanbul 1966

İbrahim Ethem: Dede Korkut ve Halk Hikâyeleri, Türkiyat Enstitüsü T.45, 1932

KAFTANCIOĞLU, Ümit: Tek Atlı Tekin Olmaz, İstanbul 1973

KAPLAN, Mehmet:Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler, T.T.K. Basımevi, Ankara 1958, (Jean Deny Armağanından ayrı basım)

KARAALİOĞLU. Seyit Kemal: Dede Korkut Hikâyeleri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1994

KARADAĞ, Metin: Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri, Karşı Yayınlar: 36, Deneme-eleştiri- inceleme: 06, Ankara 1995

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: Dede Korkut Oğuznameleri, Burhanettin Erenler Matbaası, İstanbul 1952

_____ Dede Korkut Oğuznameleri Işığında Karapapaklar, Bolçalıkazak Uruğu'nun Kür-Aras Boylarındaki 1800 Yılına Bir Bakış, Tarih, Etnoloji ve Dil Araştırmaları, Türk Ocağı Erzurum Şubesi, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1972

_____ Milli Destanlarımızdan Dede Korkut Oğuznamelerinin Tarih Belgesi Bakımından Değerleri, T.T.K. Ankara 1987

Kilisli Muallim Rıfat : Kitâb-ı Dede Korkut alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan, Âsâr-ı İslâmiyye Tedkik Encümeni" Neşriyatı, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1916

KOCAKAPLAN, İsa: Açıklamalı Edebi sanatlar, Araştırma-İnceleme Dizisi, M.E.B. İstanbul 1992

KOCAMAN, Ahmet: Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Dilbilim Araştırmaları, Hitit Yayınevi, Ankara

KORKMAZ, Zeynep: Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları: 575, Ankara 1992

KORONOV, A.N. Kniga Moyego Deda Korkuta Oguzkıy Geroiçeskiy Epos, Moskva 1962

KÖKSAL, Hasan: Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı, Üçdal Neşriyat, Tasvir Matbaası, İstanbul 1985

KÖPRÜLÜ, Fuat: Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1936

_____ Türk Edebiyat Tarihi, Ötüken yayınları Kültür Serisi: 28, İstanbul 1981

_____ Edebiyat Araştırmaları I. Ötüken Yayınları Kültür Serisi: 52, İstanbul 1989

KUDRET, Cevdet: Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri, Varlık Yayınları, Anlatı Dizisi: 9, İstanbul 1993

_____ Örnekleriyle Edebiyat Bilgileri, C. I, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1980

KURTULUŞ, Nevzat: Deli Dumrul (sadeleştirerek baskıya hazırlayan) Nevzat Yayınevi, Ankara 1978

KÜKEY, Mazhar: Türkçenin Sözdizimi, Kardeş Matbaası, Ankara 1975

_____ Uygulamalı Örneklerle Türkçe'de Filler, Olgun Kardeşler Matbaası, Ankara, 6 C

LEWİS, Geoffrey: The Book of Dede Korkut / translated, with an introduction an notes, 1st pub- Middlesex: Penguin Books 1974

LYONS, John: Kuramsal Dilbilime Giriş, Türkçesi : Ahmet Kocaman, TDK Yayınları 512, Ankara 1983

MEBRURE, Rahmi: Dede korkut ve manasta Benzeyişler, Türkiyat Enstitüsü T.68, 1934-35

MİRABİLE, P. Legends of Dede Korkut, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1991

_____ Teahers' guide to legends of Dede Korkut and more legends of Dede Korkut, İnkılâp Kitapevi İstanbul 1991

Mirza Bala: Dede Korkut, Kafkasya - Der Kaukaus, München, No. 8, Mart 1952

OĞUZKAN, Turhan- ELÇİN Şükrü: Deli Dumrul, Milli Eğitim bakanlığı Halk Eğitim yayınları, Ankara 1964

OSMANOĞLU, Niyazi Yıldırım: Dede Korkuttan Salur Kazan Destanı, Yüksel Matbaası, İstanbul 1976

ÖZ, Erdal: Dede Korkut Öyküleri, Can Yayınları, İstanbul 1992

ÖZKIRIMLI, Atilla: Dede Korkut Masalları, Cem, İstanbul 1985

ÖZTELLİ, Cahit: Dedem Korkut Kitabının Dili Üzerine Bir Deneme I. Türk Dilinin Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildirilerden ayrı, 1972

ÖZYILDIRIM, Bekir Sıddık: Türk Epopesi, Niğde 1956

_____ Oğuzlama, Kayseri 1957

PİRÂYE, Nureddin: Dede Korkut'taki Kelimeler , Türkiyat Enstitüsü T.78, 1935-36, 53 s.

ROSSİ, Ettore: II"Kitâb-ı Dede Qorqut" Citta del Vaticano, 1952 (Studi e testi 159)

RÜSTEMOV, İbadät: Dädä Gorgudda İnsän Gözälliyi, Bakü 1978

SALMAN, Engin: Dede Korkut Masalları, Bizim Matbaa, Coşkun Dağıtım, İstanbul 1974

SAUSSURE, Ferdinand: Genel Dilbilim Dersleri. Yayımlayanlar: Charles Bally- Albert Sechehaye, çev. Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Dilbilim Dizisi: 1, Ankara 1985

SEHEND, Bulud Karaçorlu:Sazımın Sözü I , 1.baskı 1964 / 2. baskı İntişarat-ı Şems , Tebriz 1979

_____ Sazımın Sözü II ?

_____ Dedemin Kitabı (üçüncü cilt), basılmamış

_____ Gardaş Andı (dördüncü cilt), basılmamış

_____ Dede Korkut Destanlarından Beşinci Cilt, basılmamış

_____ Sazının Sözü 1-2, Yayına hzr. Dursun Yıldırım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati: Dede Korkut, Bayrak Yayımcılık Matbaası, İstanbul 1986 / Toker Yayınları, İstanbul 1972

SERTEL, Sabahat: Dede Korkut Çağında Türk Aşiretlerinde Kadın Tipleri,

ŞAPOLYO, Enver Behnan: Dede Korkut Masalları, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul 1966

_____ Türk Efsaneleri, İstanbul 1947

TÄHMASİB, M.H.: Dädä Gorgud Boyları Haggında , Azärbaycan Şifahi Halg Ädäbiyyatına Dair Tädgiglär, EA näşri, Bakü 1961

TAŞER, Suat: Aşk ve Barış, Varlık Yayınları, İstanbul 1961

_____ Deli Dumrul, Ölüm ve Aşk, Dost Yayınları, İstanbul 1962

TAŞKIRAN, İbrahim: Boğaçhan, Trip Matbaacılık, 2.baskı, İstanbul: Erdem 1992

_____ Deli Dumrul, Trip Matbaacılık, 2.baskı, İstanbul: Erdem 1992

TAŞKIRAN Tezer: Dede korkut Masalları, resimleyen Turgut Zaim, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1945

TATAROĞLU, Aydın: Dede Korkut Masalları, Türkmence Aslından, Keloğlan Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968

TEODORİDİS, Dimitri: Dede Korkut Kitabındaki Pilion Kelimesi, İ.Ü.Ed.Fak.Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XI:ciltten ayrı basım, İ.Ü.Ed.Fak. Matbaası , İstanbul 1961

TEZCAN, Semih: Dede Korkut Kitabında Boy Boylamak Soy Soylamak,, (Ömer Asım Aksoy Armağanından ayrı basım)

TOPRAK, Fürüzan: Boğaç Han, (derleyen), Yeditepe Yayınları, İstanbul 1973

TUNA, Osman Nedim: Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi, TTK Basımevi, Ankara 1986

Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları: 600, Ankara 1995

TÜRKMEN, Cemal: Dede Korkut Öyküleri. Tepegöz, Deli Dumrul, And Yayıncılık Matbaacılık, Anadol, Ankara 1983

UĞURLU, Nurer: Dede Korkut Hikâyeleri, İstanbul 1992

UYSAL, A. Edip: Destanlarımızdan Dede Korkut Hikâyeleri ile Köroğlu'nda Tabiatüstü Unsurlar. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. T.T.K. Basımevi. Ankara 1986

UYSAL. Ahmet.E, SÜMER, Faruk, WALKER, S. Warren: The Book of Dede Korkut , a Turkısh Epic. Universty of Texas Press. 1991 (Kitab-ı Dede Korkut'un çeviris)

UZUN. Leylâ Subaşı: Orhon Yazıtlarının Metinbilimsel Yapısı. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 7. Simurg.Ankara 1995

VARDAR. Berke: XX. Yüzyıl Dilbilim Kuramcılarından Seçmeler. TDK , Ankara 1983

ZİYA Abdullah- DEMİRAY Tahsin: Türkün Altın Dağından. İstanbul 1929